

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
(М.КРОПИВНИЦЬКИЙ, УКРАЇНА)
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ НАН УКРАЇНИ (М. КИЇВ,
УКРАЇНА)
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
(М. ВІННИЦЯ, УКРАЇНА)
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(М. ЧЕРКАСИ, УКРАЇНА)
КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ “УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ЕКОНОМІСТІВ-
МІЖНАРОДНИКІВ”
(М.КРОПИВНИЦЬКИЙ, УКРАЇНА)
БУДАПЕШТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ
(М. БУДАПЕШТ, УГОРЩИНА)
КАЗАХСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ ДОСЛІДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ (М. АЛМАТИ, КАЗАХСТАН)
ГДАНСЬКА ВИЩА ШКОЛА (М. ГДАНСЬК, ПОЛЬЩА)
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ОСВІТНИЙ ІНСТИТУТ ЗАХІДНОЇ МАКЕДОНІЇ
(М. КОЗАНИ, ГРЕЦІЯ)
ГУМАНІТАРНО-ЕКОНОМІЧНА АКАДЕМІЯ В ЛОДЗІ
(М. ЛОДЗЬ, ПОЛЬЩА)
ВИЩА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ І ПУБЛІЧНОГО
АДМІНІСТРУВАННЯ (М. БРАТИСЛАВА, СЛОВАЧЧИНА)
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ШТАТУ НЬЮ-ЙОРК
(М. ПОСТДАМ)
ВИЩА ШКОЛА ПІДПРИЄМНИЦТВА І АДМІНІСТРУВАННЯ В ЛЮБЛЕНІ
(М. ЛЮБЛЕН, ПОЛЬЩА)

**ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА АСИМЕТРИЧНІСТЬ СВІТОВОГО
ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
8 грудня 2023 р.

УДК 005+339.9+351.88:353

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Науково-технічною радою Центральноукраїнського національного технічного університету (протокол №13 від «28» грудня 2023 р.)

Упорядник: Миценко І.М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Центральноукраїнського національного технічного університету

Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем: матеріали науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 8 грудня 2023 р.) / упоряд. І. М. Миценко. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. 541 с.

Збірник включає тези наукових доповідей, присвячених дослідженню проблем асиметричного розвитку країн під впливом гібридних загроз сучасності, зміцнення міжнародної та національної безпеки в умовах глобальних трансформацій, удосконалення інституціонального середовища міжнародного співробітництва та забезпечення міжнародної безпеки, розвитку різних секторів економіки під впливом глобальних викликів, формування інформаційного суспільства в процесі світової соціально-економічної трансформації.

The collection includes abstracts of scientific reports on the study of asymmetric development of countries under the influence of modern hybrid threats; strengthening of international and national security in the context of global transformations; improving the institutional environment of international cooperation and international security; development of various sectors of the economy under the influence of global challenges; establishment of information society in the process of global social and economic transformations.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова

Кропивний В.М. к.т.н., проф., ректор, Центральноукраїнський національний технічний університет

Заступник голови

Миценко І.М. д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин, Центральноукраїнський національний технічний університет

Члени оргкомітету

Амоша О.І. д.е.н., проф., академік НАН України, Інститут економіки промисловості НАН України

Бабець І.Г.	д.е.н., проф., професор кафедри міжнародних економічних відносин, Центральноукраїнський національний технічний університет
Беляк Анна	магістр, декан факультету менеджменту, Вища школа підприємництва і адміністрування в Люблені
Власенко Л.В.	к.е.н., доцент, кафедра Ділового адміністрування, Державний університет штату Нью-Йорк
Гроблевська-Богуш Беата	доктор наук, декан факультету управління, Гуманітарно-економічна академія в Лодзі
Борковські Мірослав Дубровіна Надія	д-р, проф., Гданська вища школа к.е.н., PhD з фінансів, координатор міжнародних проєктів, Вища школа економіки, менеджменту і публічного адміністрування
Евангелос Сискос	д.е.н., проф., директор Україно-Грецької програми з бізнес адміністрування, Технологічний освітній інститут Західної Македонії
Жаксилікова Н.Є.	к.п.н., доцент, заступник завідувача кафедри професійного навчання з наукової роботи, Казахський національний аграрний дослідний університет
Петкова Л.О.	д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародної економіки та бізнесу Черкаського державного технологічного університету
Лазло Вертеші	доцент, PhD з економічних наук, PhD з юридичних наук, Будапештський університет технології та економіки
Лимар Андрей Лимар Наталія	д-р, ад'юнкт Вищої школи безпеки в Познані д-р, заступник декана факультету суспільних наук в Гданську, Вища школа безпеки в Познані
Флейчук М.І.	д.е.н., проф., академік АНВШ України, Гуманітарно-економічна академія в Лодзі
Хаджинов І.В.	д.е.н., проф., проректор з наукової роботи, Донецький національний університет імені Василя Стуса
Хомка Марія	д-р, проф., Вища школа туризму і готельного бізнесу в Гданську
	<i>Секретар оргкомітету</i>
Подскальнюк О.О.	провідний фахівець кафедри міжнародних економічних відносин, Центральноукраїнський національний технічний університет

Опубліковано в авторській редакції.

© Центральноукраїнський
національний технічний
університет, 2023

ЗМІСТ

Антонюк В.П. Промислове виробництво в системі забезпечення стійкості економіки України: втрати та завдання відродження	21
Абрамов В.В., Насипайко Д.С. Вплив інвестицій на економічне зростання країни в умовах глобальних викликів	24
Антоненко С.А., Насипайко Д.С. Основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі: ризики та загрози в умовах війни	29
Ачкасова С. А., Селівоненко О. І. Удосконалення методики вибору конкурентної стратегії для створення конкурентної переваги міжнародної компанії	35
Бабанська С.С., Решитько Т.В. Вплив міжнародної торгівлі на економічний розвиток країни	37
Babets I. Sectoral Priorities of Direct Foreign Investment into the Economy of Ukraine's Regions	42
Белінський М. О., Кавун-Мошковська О. О. Омніканальне обслуговування споживачів як управлінська інновація підприємств торгівлі	46
Биков С.Є. Прямі іноземні інвестиції в контексті регіонального розвитку	49
Бобро Н.С. Використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти	55
Борзенко О.О., Панфілова Т. О. Асиметрія боргового навантаження як джерело регіональних суперечностей	59
Бондаревська К.В., Борисенко М.С. Соціальні ризики в Україні під час війни	62
Бородіна О.А. Декарбонізація та економічна безпека як аспекти формування повоєнної енергетики України	65
Брюховецька Н.Ю. Чинники та загрози цифровізації в управлінні підприємствами в умовах воєнного стану	69
Бублей Г.А., Кошкаров С.А., Мокій А.І. Продуктивна спроможність економіки регіону в контексті кластерної і кооперативної моделей	72
Булатова О.В., Вишняков О.В. Соціальна нерівність та цифровий розрив	74
Булєєв І.П. Напрями трансформації систем оподаткування в Україні	77
Burtsev D. The Role and Place of Taiwan in the Transformation of the Asia-Pacific Security System	81
Варига Д.О. Методи оцінки стратегій інноваційного розвитку країн	84

Власенко Л.В. Відновлення та трансформація зовнішньоторговельних відносин з КНР в контексті післявоєнної відбудови економіки України	90
Волік В.В. Синхронізація української сфери вантажних перевезень до європейських стандартів як фундамент заможної України	94
Волковська А.І., Кулікова Є. О. Міжнародні стандарти бізнес-планування	96
Гаркавенко О.О., Насипайко Д.С. Інновації: поняття та значення для економічного розвитку	99
Garnyk L. Role of Muslim Diaspora in Changing World Order: an Viewpoint of Archetype Theory	106
Григор'єв Д. В., Іваненко Т. Я. Логістика як інструмент зниження ризиків та впливу гібридних загроз на спільноти та економіку	112
Деревянко Д.С. Теоретичні основи дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні	114
Дугієнко Н. О., Лапшунков О.Є. Роль індустріального сектору в міжнародній економіці	119
Драчук Ю.З., Зеркаль А.В., Панькова О.В. Імперативи повоєнного відновлення України в контексті сталого розвитку та євроінтеграції	122
Євладенко В. С., Насипайко Д.С. Фактори, які сприятимуть ефективному розвитку міжнародної торгівлі України	128
Євсєєв І.Є., Рудич А.І. Стан та динаміка рівня монетизації в Україні	131
Єсіна О. Г., Брагіна А. О. Роботизація та автоматизація управління бізнес-процесами: практичні виклики і переваги	133
Zhabynets O. Export Logistics in the Conditions of War: Problems and Ways to Solve Them	136
Жупан В.В., Рудич А.І. Особливості статистичного спостереження та формування бази даних	138
Загоруйко І. О., Петкова Л. О. Непараметрична модель національних стратегій технологічного прогресу	142
Збаразська Л.О., Щербакова С.О. Розбудова смарт виробництв як пріоритет повоєнного розвитку промислового сектора України	147
Khaustova V., Pushak Y., Trushkina N. Research of the Relationship between the Concepts of “Critical Infrastructure” and “National Security”	149
Канцір І.А., Шийка В. В. Інноваційні механізми управління результативністю	153

Карпеко Н.М. Антикризове управління підприємством в сфері туризму	155
Качур В.М. Правові аспекти сучасного розвитку транскордонного співробітництва України та ЄС	158
Кашена Н.Б. Контролінг у забезпеченні цифрової трансформації бізнесу в умовах євроінтеграції	162
Коваленко Д.О., Решитько Т.В. Вплив прямих іноземних інвестицій на розвиток економіки	165
Колодко Н.С. Джерела забезпечення фінансування відновлення економіки країн, що постраждали від військового вторгнення	170
Колупаєва І.В., Ромашов Ю.В. Ресурсоефективність та циркулярна економіка: принципи та особливості імплементації	176
Корват О. В. Теоретичні аспекти державного регулювання економіки екосистем	178
Kostynets V. The green economy effect on overcoming the negative consequences of the development of mass tourism	181
Корж М.А., Капленко Г.В. Кластеризація як інструмент соціально-економічного розвитку регіону	183
Корнієнко С.В., Миценко І.М. Роль аграрного експорту для економіки країн, що розвиваються	186
Коротенко Д.О. Публічні механізми регулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад	193
Косяченко К. Е. Принципи здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями	196
Крамський С.О. Перспективи розвитку організаційно-економічних механізмів на морському та річковому транспорті у повоєнний час	199
Краснощок О.В. Роль інвестицій у розвитку реального сектора економіки	202
Кріль А.О., Петкова Л. О. Тенденції злиттів та поглинань в умовах глобальної нестабільності	207
Куртишан К.М., Решитько Т.В. Сутність зовнішнього державного боргу та його вплив на економіку	210
Лабінцева О.П. Управлінські інновації як драйвер економічного зростання в умовах поствоєнного відновлення	213
Ланг В. І., Дугієнко Н.О. Стан ринку землі в Україні: сучасний огляд в умовах війни	217
Levkina R.V., Kotko Ya.M. Prerequisites and Strategic Imperatives for the Recovery of the National Economy of Ukraine	220
Lymar A. The Role of Discourse Analysis in Planning Economic and Social Processes. Managing Social Conflicts	223

Лумар N. Psychological Analysis in Forecasting Migration Processes. Reality and Challenges	227
Левченко І. В., Пашко М. Ю. Особливості вантажних перевезень в умовах воєнного стану: вітчизняний та світовий досвід	230
Литвин О.Є., Цюкало С.О. Розвиток енергетичного союзу ЄС з урахуванням принципів стійкого розвитку	234
Лихенко О.В., Миценко І.М. Роль продовольчої безпеки в забезпеченні стійкості економічного зростання держави	238
Лозиченко О.М. Ощадна поведінка домогосподарств: сутність та особливості формування	243
Лукавенко О.О., Миценко І.М. Ефективність глобальних ланцюгів створення вартості в умовах асиметричності світового ринку	246
Луценко О.А., Виклюк М.І. Проблеми підготовки фахівців з фінансів, банківської справи та страхування	251
Лях І.І. Інвестиційні можливості функціонування національної інноваційної екосистеми в умовах поствоєнного часу	253
Лях О.В. Формування децентралізованого та розподіленого виробництва як напрямок повоєнного відновлення та посилення економічної безпеки країни	257
Ляхов В.К. Інституційні засади розвитку українського аграрного експорту в умовах євроінтеграції	261
Магар А. Є., Іваненко Т. Я. Вплив фінансової системи на трансформаційні процеси в логістиці в умовах глобалізації	267
Магар Д. Є., Іваненко Т. Я. Стратегічне управління логістикою для забезпечення доступності та якості послуг у періоди глобальних криз	269
Малашенко Ю.А., Єфременко А.Г., Аранович Ю.В. Цифровізація управлінського обліку: проблеми та перспективи	271
Меленич Т.В., Миценко І.М. Роль зовнішньої торгівлі в економічному зростанні регіону	274
Меленчук Т. М. , Нігрєєва О.О. Щодо особливостей застосування міжнародних звичаїв	280
Melnyk T. A. Information Technologies and Their Impact on the Ukrainian Insurance Market	283
Мельник М.І., Лещух І.В., Тимків Д.О. Когерентні доміанти формування моделі просторового розвитку України	5
Мельникова М.В. Про промисловий симбіоз як чинник підвищення економічної безпеки регіону в повоєнний період	289

Мельникова М. О., Іваненко Т. Я. Парадигми в сучасній логістиці	291
Мельніченко К.Ю., Миценко І.М. Роль інноваційної діяльності в економічному розвитку країн	295
Микитенко В. В. Конфліктологія якості життя: медико-генетична практика та умови довкілля і середовища життєдіяльності	299
Миценко В.О., Бабець І.Г. Посилання інституційного забезпечення розвитку вітчизняного експорту продукції апк до Євросоюзу	303
Mytsenko I.M. Innovation Development Strategies of the EU Countries: Experience for Ukraine	307
Мініч М.Б., Миценко І.М. Формування міжнародних виробничих мереж в глобальних умовах	311
Мовчан А.А. Сучасні проблеми формування державного бюджету України та шляхи їх вирішення	315
Небрат В.В. Зарубіжний досвід розроблення та реалізації національних планів повоєнної відбудови	317
Нещерет А. О., Литвин О. Є. Перспективи електронної освіти, удосконалення освітніх програм підготовки фахівців з економіки, економічної кібернетики, аналітики, комп'ютерних інформаційних технологій та цифрової економіки	321
Ніколаєва Т. О. Стан та перспективи розвитку малого та середнього бізнесу під час воєнного стану	326
Nozhnova A.V., Sokolovska O.M. Assessment of the Current State of Ukraine's Foreign Trade Market with China	328
Нос Ю.А., Миценко І.М. Переваги та недоліки європейської інтеграції для країн Східної Європи	331
Носевич В. В., Кулікова Є. О. Роль криптоактивів у стратегії протистояння ворогу	337
Олійник О.О., Малашинська Ю.В. Аналітика діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні в умовах системних ризиків	340
Опружак В.В., Миценко І.М. Перспективи розвитку та прогнозна динаміка зовнішньої торгівлі послугами України в умовах глобальних викликів	341
Орлик О.В., Голобородько Т.Р. Цифровий розрив в Україні: причини та наслідки	344
Осипенко С.О., Короленко Р.В. Сутність та аналіз ліквідності АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	348
Очеретяна О. В., Симоненко А. Л. Вплив соціально-економічних нерівностей на стабільність світового підприємництва у контексті глобальних загроз безпеці	351

Павлов П.С., Насипайко Д.С. Іноземний досвід стимулювання інвестиційної діяльності	354
Павлюк А. А, Кулікова Є.О. Моніторинг ринку цінних паперів в Україні в умовах воєнного стану	357
Пасенко В.М., Шепель В.Ю. Вплив технологічних інновацій на розвиток автомобільної промисловості	360
Петкова Л.О., Головка Л.В. Структура та динаміка експорту України в умовах зовнішньоекономічних викликів	362
Пишов Д.Я., Бабець І.Г. Теоретико-методичні аспекти регулювання ринку міжнародних транспортних послуг	366
Підоричева І.Ю., Ляшенко В.І. Ліщук О.В. Інституціоналізація кластерного розвитку у повоєнному відновленні економіки України	370
Подскальнюк О.О. Розвиток інформаційного суспільства: теорія та оцінка	374
Подскальнюк О.Р., Миценко І.М. Економічне співробітництво України та Німеччини в умовах геополітичних викликів	379
Покідько І.А., Насипайко Д.С. Іноземний досвід стимулювання інвестиційної діяльності	384
Полякова Ю. В., Крутяк М. Б., Хмілярчук Л. І. Цифровізація економіки в умовах сучасних трансформацій	387
Попович А.В., Рудик О.Р. Роль та місце інвестиційних фондів та інвестиційних компаній на фінансовому ринку	390
Похилько С., Єременко А. «Зелена економіка» з точки зору розбудови цифрової трансформації в суспільстві	395
Проць Р. Р. Вплив загроз формування антикризової системи управління економічною безпекою сільськогосподарського підприємства	397
Рибалко А.І. Конкурентоспроможність аграрного сектору економіки України в контексті євроінтеграційної політики	399
Рибалко Н.О. Нормативно-правовий механізм управління зовнішнім державним боргом в Україні	405
Рижанкова О. І., Короленко Р. В. Управління ліквідністю банку	411
Ромаш Д.В., Рудич А.І. Фінансова статистика та боротьба з фінансовою злочинністю	413
Савченко В.В., Бабець І.Г. Роль торгівельно-фінансової політики в економічному розвитку країн світу	416
Сав'юк Л.О., Драчук Ю.З. Соціалізація та диджиталізація сфери вищої освіти як інструмент подолання наслідків зовнішньої військової агресії	420

Сараф’ян А.А., Бабець І.Г. Роль банківських установ у процесі функціонування інфраструктури зовнішньоекономічних зв’язків	424
Світлик М.Г. Державне регулювання банківської діяльності в умовах протидії сучасним загрозам	428
Селменський М.С. Визначення напрямків подальшого розвитку співпраці між Україною та сусідніми країнами-партнерами ЄС	430
Сергієнко О.А., Бабець І.Г. Формування інноваційного суспільства в умовах сучасної глобальної економіки	434
Собко О.О., Найда В.О. Питання економічної безпеки держави в умовах воєнного стану	439
Сова С.В., Бабець І.Г. Значення і сутність двосторонніх економічних відносин в умовах активізації міжнародної інтеграції	442
Сущенко О.А., Протасенко В.В. Використання тревел-блогінгу як інноваційного інформаційного продукту в туризмі	448
Тимофєєнко М.В., Бабець І.Г. Роль імпорту інвестиційних товарів в системі інноваційного розвитку економіки	452
Титаренко Л.М. Проблеми безпеки бізнесу в умовах воєнного стану	456
Тищенко Я.О., Сухомлин М.О. Формування спільної політики ЄС в аграрному секторі економіки	458
Толкачов О. А. Результати дослідження наукових теорій та природно-правових концепцій у формуванні ліберальних та неоліберальних доктрин	463
Трач В.Р., Сухомлин М.О. Зарубіжний досвід формування міжнародної виробничої кооперації в автомобільній промисловості	467
Трач С.Р., Сухомлин М.О. Теоретичні аспекти аналізу експортного потенціалу підприємств харчової промисловості в умовах поглиблення міжнародної інтеграції	472
Тригубчук О. О., Литвин О.Є. Сучасні тенденції впровадження технологій у сфері оподаткування в контексті цифрової трансформації економіки	477
Тютюник В.В., Ященко О.А., Тютюник О.О. Особливості розвитку системи підтримки прийняття антикризових рішень щодо реагування на надзвичайні ситуації в умовах введення особливого правового режиму	481
Федоренко Ю. В. Формування та розвиток континентального права під впливом англо-американського (загального) права в процесі світової соціально-економічної трансформації	485

Фисун А. О., Рудич А.І. Розвиток статистики в Україні: історія, виклики сьогодення	488
Харитонович Р.Б., Сухомлин М.О. Методика оцінювання залежності економічного зростання від рівня технологічності зовнішньої торгівлі	491
Харламов М.І., Чиркіна-Харламова М.А. Вплив інформаційно-технічного суспільства на глобальну ситуацію в світі	495
Харченко В.О., Сухомлин М.О. Фактори розвитку легкої промисловості України в умовах поглиблення міжнародної інтеграції	498
Харченко Я.Г., Решитько Т.В. Особливості інвестиційних процесів в аграрному секторі економіки України	502
Чернов Д.О., Подплетній В.В. Сутність та особливості діяльності суб'єктів консалтингу у сфері зед	505
Черняк О. С., Корицька О. І. Розвиток туристичної сфери в Україні в умовах воєнного стану	511
Чорна О.А. Спрямованість на сталий розвиток як чинник трансформації управління на підприємствах	514
Chomka M., Gut-Winiarska M. Contemporary problems of the global tourism economy	518
Шаповалов В.М., Подплетній В.В. Prospects for Managing the Foreign Economic Activity of an Aviation Enterprise	524
Шевченко Н.В., Пушак Г.І. Роль банківських установ у зниженні рівня корупції та протидії відмивання коштів	526
Шрам Т.С., Решитько Т.В. Експорт вітчизняної агропродовольчої продукції до ЄС	528
Яворський К.А., Корицька О. І. Забезпечення економічної безпеки України за допомогою військових облігацій	532

CONTENT

Antoniuk V.P. Industrial Production in the System of Ensuring the Stability of Ukraine’s Economy: Losses and the Tasks of Revival	21
Abramov V.V., Nasypaiko D.S. The Impact of Investments on the Country's Economic Growth in the Face of Global Challenges	24
Antonenko S.A., Nasypaiko D.S. The Main Trends in the Development of Foreign Trade: Risks and Threats in the Conditions of the War	29
Achkasova S.A., Selivonenko O. I. Improving the Methodology of Choosing a Competitive Strategy to Create a Competitive Advantage of an International Company	35
Babanska S.S., Reshytko T.V. The Influence of International Trade on the Economic Development of the Country	37
Babets I. Sectoral Priorities of Direct Foreign Investment into the Economy of Ukraine's Regions	42
Belinskyi M. O., Kavun-Moshkovska O. O. Omnichannel Customer Service as a Management Innovation of Trade Enterprises	46
Bykov S.Ye. Foreign Direct Investment in the Context of Regional Development	49
Bobro N.S. Use of Artificial Intelligence Technologies in Higher Education Institutions	55
Borzenko O.O., Panfilova T. O. Asymmetry of the Debt Load as a Source of Regional Contradictions	59
Bondarevska K.V., Borysenko M.S. Social Risks in Ukraine during the War	62
Borodina O.A. Decarbonization and Economic Security as Aspects of the Post-War Energy Industry Formation in Ukraine	65
Briukhovetska N.Yu. Factors and Threats of Digitalization in the Management of Enterprises under Martial Law	69
Bublei H.A., Koshkarov S.A, Mokii A.I. Productive Capacity of the Region's Economy in the Context of Cluster and Cooperative Models	72
Bulatova O.V., Vyshniakov O.V. Social Inequality and the Digital Divide	74
Bulieiev I.P. Directions of Taxation Systems Transformation in Ukraine	77
Burtsev D. The Role and Place of Taiwan in the Transformation of the Asia-Pacific Security System	81
Varyha D.O. Methods of evaluation of countries’ innovative development strategies	84

Vlasenko L.V. Restoration and Transformation of Foreign Trade Relations with the PRC in the Context of the Post-War Reconstruction of Ukraine's Economy	90
Volik V.V. Synchronization of the Ukrainian Freight Transportation with the European Standards as the Foundation of a Prosperous Ukraine	94
Volkovska A.I., Kulikova Ye. O. International Standards of Business Planning	96
Harkavenko O.O., Nasypaiko D.S. Innovation: Concept and Significance for Economic Development	99
Garnyk L. Role of Muslim Diaspora in Changing World Order: an Viewpoint of Archetype Theory	106
Hryhoriev D. V., Ivanenko T. Ya. Logistics as a Tool to Reduce the Risks and Impact of Hybrid Threats on Communities and the Economy	112
Derevianko D.S. Theoretical Basis of the Investment Processes Research at the Regional Level	114
Duhiienko N. O., Lapshunkov O.Ye. The Role of the Industrial Sector in the International Economy	119
Drachuk Yu.Z., Zerkal A.V., Pankova O.V. Imperatives of Post-War Recovery of Ukraine in the Context of Sustainable Development and European Integration	122
Yevlaidenko V. S., Nasypaiko D.S. Factors Contributing to the Effective Development of Ukraine's International Trade	128
Yevseiev I.Ye., Rudych A.I. The State and Dynamics of the Monetization Process in Ukraine	131
Yesina O. H., Brahina A. O. Robotics and Automation of Business Process Management: Practical Challenges and Advantages	133
Zhabynets O. Export Logistics in the Conditions of the War: Problems and Ways to Solve Them	136
Zhupan V.V., Rudych A.I. Peculiarities of Statistical Observation and Database Formation	138
Zahoruiko I. O., Petkova L. O. Non-Parametric Model of National Strategies of Technological Progress	142
Zbarazska L.O., Shcherbakova S.O. The Development of Smart Industries as a Priority for the Post-War Development of the Industrial Sector in Ukraine	147
Khaustova V., Pushak Y., Trushkina N. Research of the Relationship between the Concepts of “Critical Infrastructure” and “National Security”	149
Kantsir I.A., Shyika V. V. Innovative Performance Management Mechanisms	153

Karpeko N.M. Anti-Crisis Management of the Enterprise in the Field of Tourism	155
Kachur V.M. Legal Aspects of the Modern Development of Cross-Border Cooperation between Ukraine and the EU	158
Kashchena N.B. Controlling in Ensuring the Digital Transformation of Business in the Conditions of European Integration	162
Kovalenko D.O., Reshytko T.V. The Impact of Foreign Direct Investment on the Development of the Economy	165
Kolodko N.S. Sources of Funding for Economic Recovery of Countries Affected by Military Invasion	170
Kolupaieva I.V., Romashov Yu.V. Resource Efficiency and Circular Economy: Principles and Features of Implementation	175
Korvat O. V. Theoretical Aspects of State Regulation of Ecosystem Economy	178
Kostynets V. The Green Economy Effect on Overcoming the Negative Consequences of the Mass Tourism Development	181
Korzh M.A., Kaplenko H.V. Clustering as a Tool of Social and Economic Development of the Region	183
Korniienko S.V., Mytsenko I.M. The Role of Agricultural Exports for the Economy of Developing Countries	186
Korotenko D.O. Public Mechanisms of Regulations in Socio-Economic Development of Territorial Communities	193
Kosiachenko K. E. Principles of Criminological Monitoring by Non-Governmental Organizations	196
Kramskyi S.O. Prospects for the Development of Organizational and Economic Mechanisms in Sea and River Transport during the Post-War Period	199
Krasnoshchok O.V. The Role of Investments in the Development of the Economy Real Sector	202
Kril A.O., Petkova L. O. Trends in Mergers and Acquisitions in Conditions of Global Instability	207
Kurtyshan K.M., Reshytko T.V. The Nature of External Public Debt and its Impact on the Economy	210
Labintseva O.P. Management Innovation as a Driver of Economic Growth in Post-War Recovery	213
Lanh V. I., Duhiienko N.O. The State of the Land Market in Ukraine: a Modern Review in the Conditions of War	217
Levkina R.V., Kotko Ya.M. Prerequisites and Strategic Imperatives for the Recovery of the National Economy of Ukraine	220
Lymar A. The Role of Discourse Analysis in Planning Economic and Social Processes: Managing Social Conflicts	223

Lymar N. Psychological Analysis in Forecasting Migration Processes: Reality and Challenges	227
Levchenko I. V., Pashko M. Yu. Peculiarities of Freight Transportation under Martial Law: National and International Experience	230
Lytvyn O.Ye., Tsiukalo S.O. Development of the EU Energy Union Regarding the Principles of Sustainable Development	234
Lykhenko O.V., Mytsenko I.M. The Role of Food Security in Ensuring the Sustainability of the State Economic Growth	238
Losychenko O.M. Saving Behavior of Households: the Essence and Peculiarities of Formation	243
Lukavenko O.O., Mytsenko I.M. Effectiveness of Global Value Chains in Conditions of Asymmetric World Market	246
Lutsenko O.A., Vykliuk M.I. Problems of Training Specialists in Finance, Banking and Insurance	251
Liakh I.I. Investment possibilities of the National Innovation Ecosystem Functioning in the Post-War Period	253
Liakh O.V. The Formation of Decentralized and Distributed Production as a Direction of Post-War Recovery and Strengthening of the Country's Economic Security	257
Liakhov V.K. Institutional Basis for the Development of Ukrainian Agricultural Exports under European Integration	261
Mahar A. Ye, Ivanenko T. Ya. The Influence of the Financial System on the Transformational Processes in Logistics under Globalization	267
Mahar Д. Ye., Ivanenko T. Ya. Strategic Management of Logistics to Ensure Availability and Quality of Services in the Periods of Global Crises	269
Malashenko Yu.A., Yefremenko A.H., Aranovych Yu.V. Digitization of Management Accounting: Problems and Prospects	271
Melenych T.V., Mytsenko I.M. The Role of Foreign Trade in the Economic Growth of the Region	274
Melenchuk T. M., Nihreieva O.O. Regarding the Peculiarities of the International Customs Application	280
Melnyk T. A. Information Technologies and Their Impact on the Ukrainian Insurance Market	283
Melnyk M.I., Leshchukh I.V., Tymkiv D.O. Coherent Dominants in the Formation of the Spatial Development Model of Ukraine	285
Melnykova M.V. About Industrial Symbiosis as a Factor for Increasing the Economic Security of the Region in the Post-War Period	289

Melnykova M. O., Ivanenko T. Ya. Paradigms in Modern Logistics	291
Melnichenko K.Yu., Mytsenko I.M. The Role of Innovative Activity in the Economic Development of Countries	295
Mykytenko V. V. Conflictology of the Quality of Life: Medical and Genetic Practice and Conditions of the Environment and Living Surroundings	299
Mytsenko V.O., Babets I.H. Reference to Institutional Support for the Development of Domestic Export of Agricultural Products to the European Union	303
Mytsenko I.M. Innovation Development Strategies of the EU Countries: Experience for Ukraine	307
Minich M.B., Mytsenko I.M. Formation of International Production Networks in Global Conditions	311
Movchan A.A. Modern Problems of the State Budget Formation in Ukraine and the Ways to Solve Them	315
Nebrat V.V. Foreign Experience in the Development and Implementation of National Post-War Reconstruction Plans	317
Neshcheret A. O., Lytvyn O. Ye. Prospects of Electronic Education, Improvement of Educational Programs for Training Specialists in Economics, Economic Cybernetics, Analytics, Computer Information Technologies, and Digital Economy	321
Nikolaieva T. O. The State and Prospects of Small and Medium-Sized Businesses Development during Martial Law	326
Nozhnova A.V., Sokolovska O.M. Assessment of the Current State of Ukraine's Foreign Trade Market with China	328
Nos Yu.A., Mytsenko I.M. Advantages and Disadvantages of European Integration for the Countries of Eastern Europe	331
Nosevych V.V., Kulykova E.O. The Role of Crypto Assets in the Strategy of Opposing the Enemy	337
Oliinyk O.O., Malashynska Yu.V. Analysis of Agricultural Enterprises Activity in Ukraine under Systemic Risks	340
Opruzhak V.V., Mytsenko I.M. Prospects of Development and Forecast Dynamics of Ukraine's Foreign Trade in Services in Conditions of Global Challenges	341
Orlyk O.V., Holoborodko T.R. Digital Divide in Ukraine: Causes and Consequences	344
Osypenko S.O., Korolenko R.V. Essence and Analysis of Liquidity of JSC CB "PRIVATBANK"	348
Ocheretiana O. V., Symonenko A. L. The Influence of Social and Economic Inequalities on the Stability of World Entrepreneurship in the Context of Global Security Threats	351

Pavlov P.S., Nasypaiko D.S. Foreign Experience of Investment Activity Stimulating	354
Pavliuk A. A., Kulikova E. O. Monitoring of the Securities Market in Ukraine under Martial Law	357
Pasenko V.M., Shepel V.Yu. The influence of technological innovations on the development of the automobile industry	360
Petkova L.O., Holovko L.V. The Structure and Dynamics of Ukrainian Exports in the Conditions of Foreign Economic Challenges	362
Pyzhov D.Ya., Babets I.H. Theoretical and Methodological Aspects of International Transport Services Market Regulation	366
Pidorycheva I.Yu., Liashenko V.I. Lishchuk O.V. Institutionalization of Cluster Development in the Post-War Recovery of Ukraine’s Economy	370
Podskalniuk O.O. Development of the Information Society: Theory and Assessment	374
Podskalniuk O.R., Mytsenko I.M. Economic Cooperation Between Ukraine and Germany in Conditions of Geopolitical Challenges	379
Pokidko I.A., Nasypaiko D.S. Foreign Experience of Investment Activity Stimulating	384
Poliakova Yu. V., Krutiak M. B., Khmiliarchuk L. I. Digitization of the Economy in the Conditions of Modern Transformations	387
Popovych A.V., Rudyk O.R. The Role and Place of Investment Funds and Investment Companies in the Financial Market	390
Pokhylko S., Yeremenko A. "Green Economy" from the Point of View of Building Digital Transformation in Society	395
Prots R.R. The Impact of Threats on the Formation of an Anti-Crisis Management System for the Economic Security of an Agricultural Enterprise	397
Rybalko A.I. Competitiveness of Ukraine’s Agricultural Sector in the Context of the European Integration Policy	399
Rybalko N.O. Regulatory and Legal Mechanism of External Public Debt Management in Ukraine	405
Ryzhankova O. I., Korolenko R. V. Bank Liquidity Management	411
Romash D.V., Rudych A.I. Financial Statistics and the Fight Against Financial Crime	413
Savchenko V.V., Babets I.H. The Role of Trade and Investment Policy in the Economic Development of the Countries in the World	416

Saviuk L.O., Drachuk Yu.Z. Socialization and Digitalization of Higher Education as a Tool for Overcoming the Consequences of External Military Aggression	420
Sarafian A.A., Babets I.H. The Role of Banking Institutions in the Process of Functioning of the Foreign Economic Relations Infrastructure	424
Svitlyk M.G. State Regulation of Banking Activity in Terms of Countering Modern Threats	428
Selmenskyi M.S. Determination of Directions for Further Development of Cooperation between Ukraine and Neighboring EU Partner Countries	430
Sergiienko O.A., Babets I.H. The Formation of an Innovative Society in the Conditions of the Modern Global Economy	434
Sobko O.O., Naida V.O. The Issue of Economic Security of the State in the Conditions of Martial Law	439
Sova S.V., Babets I.H. The Importance and Essence of Bilateral Economic Relations in the Conditions of International Integration Intensification	442
Sushchenko O.A., Protasenko V.V. Use of Travel Blogging as an Innovative Information Product in Tourism	448
Timofeienko M.V., Babets I.H. The Role of Investment Goods Import in the System of Innovative Development of the Economy	452
Tytarenko L.M. Problems of Business Security in the Conditions of Martial Law	456
Tyshchenko Y.O., Sukhomlyn M.O. Formation of a Common EU Policy in the Agrarian Sector of the Economy	458
Tolkachov O. A. The Results of the Scientific Theories Research and Natural Concepts in the Formation of Liberal and Neoliberal Doctrines	463
Trach V.R., Sukhomlyn M.O. Foreign Experience in the Formation of International Production Cooperation in the Automotive Industry	467
Trach S.R., Sukhomlyn M.O. Theoretical Aspects of the Analysis of the Food Industry Enterprises Export Potential in the Conditions of Deepening International Integration	472
Trygubchuk O.O., Lytvyn O.E. Modern Trends in the Implementation of Technologies in the Field of Taxation under the Digital Transformation of the Economy	477
Tiutiunyk V.V., Yashchenko O.A., Tiutiunyk O.O. Features of the Development of the Support System For Anti-Crisis Decision-Making in Response to Emergency Situations Under the Introduction of a Special Legal Regime	481

Yu. V. Fedorenko. Formation and Development of Continental Law under the Influence of Anglo-American (Common) Law in the Process of World Social and Economic Transformation	485
Fisun A.O., Rudych A.I. Development of Statistics in Ukraine: History, Current Challenges	488
Kharytonovych R.B., Sukhomlyn M.O. Methodology for Assessing the Dependence of Economic Growth on the Level of Technological Sophistication of Foreign Trade	491
Kharlamov M.I., Chyrkina-Kharlamova M.A. The Impact of Information Technology Society on the Global Situation in the World	495
Kharchenko V.O., Sukhomlyn M.O. Factors of Light Industry Development in Ukraine under the Conditions of Deepening International Integration	498
Kharchenko Y.G., Reshytko T.V. Peculiarities of Investment Processes in the Agricultural Sector of Ukraine’s Economy	502
Chernov D.O., Podpletanii V.V. The Essence and Peculiarities of the Activities of Consulting Subjects in the Field of Construction	505
Cherniak O. S., Korytska O. I. Development of Tourism in Ukraine under Martial Law	511
Chorny O.A. Focus on Sustainable Development as a Factor in the Transformation of Enterprises Management	514
Chomka M., Gut-Winiarska M. Contemporary Problems of the Global Tourism Economy	518
Shapovalov V.M., Podpletanii V.V. Prospects for Managing the Foreign Economic Activity of an Aviation Enterprise	524
Shevchenko N.V., Pushak G.I. The Role of Banking Institutions in Reducing the Level of Corruption and Combating Money Laundering	526
Shram T.S., Reshytko T.V. Export of Domestic Agri-Food Products to the EU	528
Yavorskyi K.A., Korytska O.I. Ensuring the Economic Security of Ukraine with the Help of War Bonds	532

**Антонюк В.П.,
д. е. н., професор,
головний науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна**

ПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ВТРАТИ ТА ЗАВДАННЯ ВІДРОДЖЕННЯ

Для України завдання відродження і розвитку промисловості являються особливо гострими у зв'язку з тривалими процесами деіндустріалізації та технологічного занепаду, які знижували можливості економічного зростання й підвищення рівня життя населення. В складі Радянського Союзу Україна мала розвинену промисловість, яка повністю була інтегрована в союзний індустріальний комплекс. У 1991 році питома вага України у світовому виробництві промислової продукції становила 0,57 %, а частка української економіки у світовому виробництві – 0,36%. Складні умови економічного розвитку перехідного періоду, розрив виробничих зв'язків з у минулому союзними республіками, непрозора приватизація та відсутність ефективної економічної й промислової політики за часів незалежності призвели до падіння промислового виробництва. У 2013 р. частка України у світовому виробництві промтоварів скоротилася до 0,2 %, у 2016 – до 0,16 %, питома вага української економіки в світі до 0,17 % у 2013 р. і до 0,12 % у 2016 р. [1].

З 2000 року промисловий сектор повільно відновлювався (за винятком 2008-2009 кризових років), однак відбувалася деградація його структури і технологічного рівня. Мало місце зниження інноваційної діяльності і втрата технологічних підприємств та цілих галузей [2]. Внаслідок цього відбулася еволюція української економіки з орієнтованої на важку промисловість у виражену сировинну економіку, в якій домінувало виробництво і експорт сировини та продукції першого переділу, таких як чавун, металопрокат, збагачена руда, зерно, сояшникове олія та ін., які складали близько 75% експорту.

Багато фахівців з проблем економічного розвитку України вважають, що саме проблеми деіндустріалізації та технологічного занепаду промисловості призвели до суттєвого послаблення економіки та були одним із чинників розв'язаної російської війни проти України. Агресія РФ в 2014 році, і особливо в 2022 року, призвела до ще більшого падіння промислового виробництва і зниження її конкурентоспроможності. Так, обсяг продукції

переробної промисловості 2021 року, у постійних цінах 2016 р., відносно 2010 року складав 83,3%, а її частка у ВВП за цей період знизилася з 15,2% до 11,5% [3]. Україна у 2018 р. в рейтингу Індексу конкурентоспроможності промислового виробництва UNIDO посіла низьке місце – 69-е серед 152 країн, в той час як Польща займала 22 місце, Словаччина – 26, Туреччина – 30 місце [4]. Повномасштабна війна, розпочата Російською Федерацією (РФ) проти України у 2022 році, нанесла величезної шкоди вітчизняній економіці та промислового комплексу, що спричинило подальше падіння промислового виробництва.

Станом на червень 2023 року втрати активів бізнесу оцінювалася на рівні \$11,4 млрд. Від початку війни було пошкоджено або зруйновано 426 великих й середніх приватних підприємств та держкомпаній, серед яких більше 100 промислових підприємств. Однак фактично її кількість була вищою, якщо врахувати об'єкти на тимчасово окупованих територіях [5]. Значна кількість промислових підприємств припинили свою діяльність, перемістилися в інші країни або змушені були залишитися в окупації. Внаслідок цього, за даними Державної служби статистики, чисельність діючих суб'єктів господарювання у промисловості в 2022 році суттєво зменшилася: в цілому по промисловості на 14-17%, у переробній – на 15-18%. Кількість малих підприємств скоротилася на 18,5 тис. (майже на 19%). За 2022 рік Україні втратила 440 середніх і 136 великих суб'єктів господарювання переробної промисловості, у 2021 році зменшення чисельності таких підприємств складало відповідно 73 і 16 одиниць, а до 2019 року їх чисельність зростала [6].

Втрати, різноманітні перешкоди і обмеження в діяльності переробної промисловості суттєво знизилася обсяги промислової продукції. У 2022 році в цілому по переробній промисловості падіння виробництва і реалізації відносно 2021 року склало 31,6%, найбільше у металургійній, виробництві коксу та нафто-переробленні. Збільшили виробництво і реалізацію продукції лише текстильна галузь та виробництво одягу. Упродовж першого року війни (березень 2022 – лютий 2023 року) щомісячні індекси промислової продукції (у % до відповідного періоду попереднього року) переробної галузі коливалися в межах 60. У машинобудуванні індекси в більшості місяців не досягали 60% і лише в лютому 2023 р. наблизилися до 80% [7]. Нині відбувається повільне відновлення промислового виробництва, однак воно має бути більш динамічним та прогресивним.

Збереження держави, підвищення обороноздатності та забезпечення перемоги у війні з РФ неможливо без відродження й розвитку промисловості

України на новій технологічній основі, що обумовлює надзвичайну актуальність розробки і реалізації ефективної промислової політики. Пріоритети промислового розвитку України мають вписуватися в домінуючі у розвинених країнах тренди промислового розвитку – Індустрії 4.0 та 5.0, які базуються на цифрових технологіях, інноваціях, впровадженні зеленого курсу та людино-центричності в стратегії промислової діяльності, що сприяє досягненню Цілей сталого розвитку.

В українському суспільстві зараз іде формування підходів до нової промислової політики та завдань відбудови промислового сектору. В Комітеті Верховної Ради України з питань економічного розвитку 24.03.2023 року відбулося слухання на тему: «План відновлення України від наслідків війни», на якому ґрунтовно обговорювали проблеми і плани повоєнного розвитку країни. У підготовленому для обговорення Плані, серед 7 ключових реформ у сфері економіки на першому місці стояло завдання структурної перебудови економіки через прискорений розвиток переробної промисловості та інновацій (залучення інвестицій, нарощування експорту, інтеграція у глобальні ланцюги створення доданої вартості) [8]. Більшість учасників слухань наголошували на пріоритетному завданні розвитку промисловості, необхідності прийняття програм збереження і розвитку на основі сучасних стандартів стратегічних галузей - гірничо-металургійного комплексу, переробної промисловості, енергетичного і транспортного машинобудування, легкої промисловості та ін. Важливо в першу чергу забезпечити розвиток і реформування оборонно-промислового комплексу на принципах прискореного переходу на міжнародні стандарти зброї й спецтехніки.

Для відродження і модернізації вітчизняного індустріального комплексу необхідно ухвалити закон "Про промислову політику", та на його основі створити галузеві програми модернізації промисловості. Також необхідно забезпечити першочергові економічні заходи щодо підтримки бізнесу, залучення інвестицій в розвиток сучасних видів промисловості. Однак, в Україні існують численні ризики для успішної повоєнної відбудови та модернізації промисловості: найбільшим ризиком є збереження воєнних загроз, які перешкоджають залученню міжнародних інвестицій для відбудови; невисокий рівень зацікавленості вітчизняного бізнесу в інноваціях; наростання дефіциту кваліфікованих кадрів. Для їх подолання необхідна розробка і реалізація комплексної програми модернізації галузі.

Література

1. Данилишин Б. Як Україні повернутися в клуб промислово розвинених країн. Дзеркало тижня. 1 грудня 2017 р. (дата звернення: 12.11.2023). URL: https://zn.ua/ukr/promyshliennost/yak-ukrayini-povernutisya-v-klub-promislovo-rozvinenih-krayin-262070_.html
2. Салівон С. Технологічні галузі промисловості в Україні зникають на очах. Федерація роботодавців України. 26 травня 2020. (дата звернення: 12.11.2023). URL: <https://fru.ua/ua/media-center/blog/salivon/tekhnologicheskie-otrasli-promyshlennosti-v-ukraine-ischezayut-na-glazakh>
3. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності (2010-2019pp.) та (2016-2021pp.). Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Позиції України в міжнародних рейтингах у сфері промислового розвитку. INDUSTRY4UKRAINE. 9 Листопада, 2020. (дата звернення: 12.11.2023). URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/pozycziyi-ukrayiny-v-mizhnarodnyh-rejtyngah-u-sferi-promysloвого-rozvytku/>
5. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, за підсумками червня 2023 року перевищила \$150 млрд. KSE. 2 серпня 2023 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-za-pidsumkami-chervnya-2023-roku-perevishhila-150-mlrd/>
6. Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності з розподілом за кількістю зайнятих працівників у 2016-2022 роках. Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2022 році. Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov>
8. Слухання Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку на тему: «План відновлення України від наслідків війни». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZJS8iLeuzUY>

Абрамов В.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Розвиток національних економік в умовах глобалізації залишається предметом дискусій, оскільки відсутні емпіричні підтвердження впливу глобальної конкуренції на економічне зростання. Глобалізація охоплює широкий спектр економічної діяльності, включаючи міжнародну торгівлю, міграцію робочої сили між країнами та міжнародні інвестиції. Кожен із видів діяльності, які є складовими глобальної економіки, може по різному впливати на економічне зростання. Іноземні інвестиції є стратегічним

інструментом поповнення інвестиційних ресурсів країни в умовах недостатності національного капіталу, а також забезпечення надходження в країну нових технологій. Багато політиків і науковців стверджують, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) можуть мати істотний позитивний вплив на пришвидшення економічного розвитку приймаючої країни. На додаток до прямого фінансування капіталовкладень, ПІІ можуть бути джерелом цінних технологій і ноу-хау, одночасно зміцнюючи зв'язки з місцевими фірмами, що може дати поштовх економічному зростанню.

Вчені висловили думку, що «зростання може тривати нескінченно, оскільки віддача від інвестицій у широкий клас капітальних товарів, що включає людський капітал і технології, не обов'язково зменшується з розвитком економіки» [1]. Отже, теорія ендогенного зростання пояснює довгострокове зростання як результат економічної діяльності, що створює нові технологічні знання. Крім того, довгострокове економічне зростання визначається чинниками, які є внутрішніми для економічної системи, зокрема тими факторами, які визначають можливості та стимули для створення технологічних знань. Прямі іноземні інвестиції становлять важливий компонент ендогенної моделі зростання, оскільки мають прямий вплив на накопичення капіталу та опосередковано через передачу технологій [2]. Останнім часом інституційний фактор був доданий до інших факторів у моделі ендогенного зростання, оскільки «інституції сприяють ефективному розподілу ресурсів, зниженню трансакційних витрат (через скорочення хабарництва та корупції), інноваційній діяльності (через авторське право та патентне право), а також передачі технологій і прогресу, які є необхідними складовими довгострокового економічного зростання» [3].

У країнах, що розвиваються, «економічне зростання залежить від впровадження передових технологій, наданих транснаціональними компаніями через прямі іноземні інвестиції» [4]. Однак ступінь впливу ПІІ на економічне зростання значною мірою залежить від інституційних характеристик країни-реципієнта. Ці характеристики «пов'язані зі здатністю країни, яка отримує іноземні інвестиції, поглинати капітал» [5]. Отже, як стверджується в теоретичній літературі, інститути можуть покращити вплив прямих іноземних інвестицій на економічне зростання.

Залежно від рівня розвитку країни інвестиції в науково-дослідні та дослідницько-конструкторські розробки (НДДКР) та їх подальший внесок як в економіку, так і в людський капітал відрізняються. Існуючі дослідження військових витрат показують незначний «позитивний» ефект таких інвестицій на національну економіку, але не на людський розвиток. Бісвас Р.

та інші проаналізували різницю між витратами на НДДКР і військовими витратами для 76 країн з шести різних континентів, а також їх співвідношення з індексом людського розвитку (ІЛР) і валовим внутрішнім продуктом (ВВП). Вчені оцінили дані за 2000-2015 рр. з метою оцінки внеску цього розриву у витратах на індекс розвитку чи економіку цих країн. Результати дослідження, проведеного вченими, показали, що «існує двосторонній позитивний зв'язок між витратами на НДДКР та ІЛР», а також було виявлено «контрастний ефект взаємодії між ІЛР і ВВП, оскільки вищий ІЛР стимулював більше науково-дослідних розробок, а зростання ВВП сприяло військовим інвестиціям» [6].

Емпіричні дослідження підтверджують теоретичні положення про те, що інвестиції є важливим рушієм довгострокового економічного зростання. Недостатність інвестицій може уповільнити економічне зростання, а тривале зниження обсягів інвестицій може мати довгострокові наслідки для виробництва. Емпіричні дані показують, що тенденція до уповільнення економічного зростання після кризи 2007-2008 рр. була зумовлена недостатніми обсягами капітальних інвестицій. У зв'язку з цим, вчені зауважують, що «країни, де спостерігався найбільший економічний спад, зазнали найбільшого зниження обсягів капіталу» [7].

Взаємозв'язок між ПІІ та економічним зростанням є предметом досліджень протягом десятиліть, але ця тема залишається дискусійною. В останні роки зростає інтерес до цієї тематики, що можна пояснити процесами глобалізації, що тривають, і тим фактом, що багатонаціональні компанії відіграють дедалі важливішу роль у формуванні капіталу, торгівлі та економічному зростанні. Тим не менш, економічне зростання є складним явищем, на яке впливають як економічні, так і інституційні чинники, і напрями причинного зв'язку між зростанням і різними пояснювальними факторами часто є двосторонніми.

Як уже зазначалося, у неокласичних моделях довгострокове зростання може бути лише результатом екзогенного технологічного прогресу та/або зростання робочої сили. З цієї точки зору ПІІ можуть впливати на економічне зростання, якщо воно трансформується в технічний прогрес. У теоріях ендогенного зростання ПІІ впливають на темпи зростання через два канали: «безпосередньо, через збільшення інвестицій та більш ефективні технології; і опосередковано, шляхом покращення людського капіталу, інфраструктури, інституцій тощо» [8]. Позитивні наслідки ПІІ також можуть проявлятися у формі управлінських навичок, організаційного ноу-хау та навчання робочої сили.

Використовуючи різні дані та методичні підходи, багато дослідників дійшли висновку, що ПІІ позитивно впливають на зростання. Наприклад, у статті Лунгані П. та Разіна А. зазначається, що з трьох джерел потоку капіталу (ПІІ, портфельні інвестиції та первинні банківські позики) до країн, що розвиваються, ПІІ виявилися найбільш стійкими під час глобальної фінансової кризи 1997-1998 років, а також під час латиноамериканської фінансової кризи 1980-х років [9]. Мосс Т., Рамачандран В. і Шах М. дійшли подібного висновку у своєму дослідженні, яке було зосереджено на трьох країнах Африки (Кенії, Танзанії та Уганді) та дозволило виявити, що частка експорту транснаціональних корпорацій в загальних обсягах експорту країн є набагато більша, ніж частка експорту місцевих інвесторів [10]. Це свідчить про більший вплив ПІІ на зростання ВВП, ніж вплив внутрішніх інвестицій у трьох досліджуваних країнах.

Також існують дослідження, які показують відсутність або навіть негативний зв'язок між ПІІ та економічним зростанням. Наприклад, В. Істерлі зазначає, що «пільгове оподаткування та інші преференції можуть спотворити стимули та відштовхнути потенційних внутрішніх інвесторів», тобто «якщо до іноземних фірм ставляться більш сприятливо, ніж до місцевих фірм, довгостроковий вплив на зростання, швидше за все, буде негативним» [11]. Вчені стверджують, що «якщо ПІІ входять в економіку для подолання або обходу існуючих торговельних бар'єрів, обсяг і структура цих потоків не будуть пов'язані зі зростанням ефективності у довгостроковому періоді, натомість вона буде визначатися короткостроковими стимулами для максимізації прибутку» [12]. Подібними є висновки про те, що «вливання людського капіталу та нових технологій в економіку, яка перебуває в стані постійних дисбалансів і викривлень, не прискорить зростання та не вплине на виробничу функцію» [13]. Це обумовлено тим, що весь позитивний ефект буде нівелюватися перерозподілом доходів на користь нових агентів, які починають функціонувати в економіці.

Крім цього, розмір державного сектору та дії уряду також можуть бути джерелом негативного впливу на економічне зростання. Уряд може забезпечити великі інфраструктурні інвестиції «з метою залучення прямих іноземних інвестицій, але це часто призводить до збільшення дефіциту бюджету та/або зовнішнього боргу і до збільшення податкового тягаря, що є яскравим прикладом витіснення місцевих інвесторів на користь іноземних» [8].

У дослідженні, яке провели Чарковіч М. та Левін Р. з використанням даних для 75-ти країн, було зроблено висновок, що ПІІ не мають значного

незалежного впливу на економічне зростання [14]. Мвіліма Н. також не вважав ПІІ важливим інструментом розвитку. Він стверджував, що стимули та податкові канікули, запроваджені більшістю африканських країн для залучення іноземних інвестицій, не були успішними, а навпаки призвели до посилення економічних проблем окремих країн. Він зауважив, що більшість африканських країн прагнуть залучити якомога більші обсяги ПІІ, надаючи найкращі стимули для іноземних інвесторів, але іноді це призводить до ситуації, коли стимули можуть бути більшими, ніж прибуток від іноземних інвестицій, і, відповідно, відбувається погіршення стану економіки порівняно з тим, який спостерігався до зростання потоку інвестицій [15]. Як конкретний приклад вчений розглянув Замбію і дійшов висновку, що немає реальних доказів вагомої ролі ПІІ у забезпеченні економічного розвитку, оскільки метою будь-якої транснаціональної корпорації, що інвестує в економіку, є отримання прибутку, а не забезпечення розвитку. Отже, країни, що розвиваються, повинні обережно підходити до масштабного залучення ПІІ.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що інвестиції, як внутрішні, так і зарубіжні, є одним з найважливіших чинників формування ВВП країни, і водночас залежать від рівня розвитку економіки. Динаміка інвестицій, залучених в економіку країни, може мати стохастичний і непередбачуваний характер, що обумовлене реагування інвесторів на погіршення економічної ситуації через загострення економічної кризи або під час війни. Вагомий вплив інвестицій на економічний розвиток відбувається через їхнє сприяння накопиченню капіталу в суспільстві, модернізації та технологічному оновленню підприємств на основі впровадження досягнень науки і техніки. Завдяки залученню інвестиційних ресурсів створюється основа для розширення виробничих потужностей та забезпечення ефекту масштабу в економіці.

Література

1. Romer P. Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*. 1990. №98(5). P. 71–103.
2. Alguacil M., Cuadros A., Orts V. EU enlargement and inward FDI. *Review of Development Economics*. 2008. №12(3). P. 594–604.
3. Brahim M., Rachdi H. Foreign direct investment, institutions and economic growth: evidence from the MENA region. *Journal of Reviews on Global Economics*. 2014. №3. P. 328–339.
4. Yao S.J., Wei K. L. Economic growth in the presence of FDI: the perspective of newly industrializing economies. *Journal of Comparative Economics*. 2007. №35. P. 211–234.
5. Buckley P., Clegg J., Wang C. The impact of inward FDI on the performance of Chinese manufacturing firms. *Journal of International Business Studies*. 2002. №33. P. 637–655.

6. Biswas R. K., Enamul Kabir & Refat Bin Reza Rafi. Investment in Research and Development Compared to Military Expenditure: Is Research Worthwhile? Defence and Peace Economics. 2019. №30(7). P. 846-857.
7. Égert B. Investment in OECD Countries: a Primer. Comparative Economic Studies. 2021. №63. P. 200–223.
8. Yotzov V. Foreign Direct Investments and Economic Growth in Bulgaria: Theoretical Challenges and Empirical. 2020. Vol. 29 (4). P. 3-27.
9. Loungani P. and Razin A. How beneficial is Foreign direct investment for developing countries? Finance and development. 2001. Vol. 38(2) <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/06/loungani.htm>.
10. Moss T.J, Ramachandran V. and Shah M.K. Is Africa’s skepticism of foreign capital justified? Evidence from East African Firm. Working Paper. 2005. No 41. <https://www.cgdev.org/publication/africa%E2%80%99s-skepticism-foreign-capital-justified-evidence-east-african-firm-survey-data>
11. Easterly, W. How Much Distortions Affect Growth? Word Bank Policy Research, 1993. URL: <https://econpapers.repec.org/paper/wbkwbrwps/1215.htm>.
12. Borensztein, E., De Gregorio, J., Lee, J. W. How does foreign direct investment affect economic growth? Journal of International Economics. 1988. Vol. 45. pp. 115-135.
13. Balasubramanyam, V. N., Salisu, M., Sapsford, D. Foreign direct investment and growth EP and IS countries. The Economic Journal. 1996. Vol. 434. pp. 92-105.
14. Carkovic M. V. and Levine R., Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth? U of Minnesota Department of Finance Working Paper. June 2002. URL: <https://ssrn.com/abstract=314924>.
15. Mwilima N. Foreign Direct Investment in Africa. Social Observatory Pilot Project. Final Draft Report. 2003. P. 29-45. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=280541525c489ff0c3c613770bd65283cabd0be4>.

Антоненко С.А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к. е. н., доцент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ: РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну у лютому 2022 р. призвело до втрати значної частини економічного, виробничого та людського потенціалу нашої країни та порушення логістичних маршрутів доставки товарів, що, своєю чергою, негативно вплинуло на зовнішню торгівлю. У зв’язку з цим істотно зросли загрози втрати позицій України на міжнародних ринках як одного з провідних постачальників сільськогосподарської та металургійної продукції. За підсумками 2022 р. внаслідок втрат від активних бойових дій в Україні відбулося зниження

вартісного обсягу зовнішньої торгівлі товарами на 29,6% порівняно з 2021 р. Зауважимо, що скорочення вартісних обсягів експорту було більш істотним (на 35,2%), ніж зменшення імпорту (на 24,1%). При скороченні обсягів товарообороту у вартісному вимірі на 29,6% відбулося зменшення фізичних обсягів загального товарного обороту на 42,4%, що пояснюється значним зростанням світових цін на товари, які становлять основу зовнішньої торгівлі України.

Внаслідок початку активних бойових дій в Україні, вже у березні спостерігалось різке скорочення обсягів зовнішньої торгівлі, як у порівнянні з лютим 2022 р., так і порівняно з березнем 2021 р. Обсяги експорту товарів з України у березні 2022 р. зменшилися на 49,9% відносно лютого 2022 р., а порівняно з березнем 2021 р. - на 49,6%. Імпорт товарів у березні 2022 р. скоротився на 71,5% порівняно з лютим цього року, а відносно березня 2021 р. відбулося його зменшення на 70,4%. У квітні 2022 р. обсяги експорту продовжували незначно знижуватися, а імпорт збільшився на 47,8% порівняно з березнем цього року. Починаючи з травня 2022 р. обсяги зовнішньої торгівлі почали збільшуватися відносно їх мінімального значення у березні, причому середньомісячні темпи зростання експорту становили 103%, а імпорту – 116%. Проте, за підсумками 2022 р. обсяги експорту та імпорту не відновилися повною мірою і не досягли рівня 2021 р. чи навіть січня 2022 р.

У 2023 р. обсяги імпорту почали поступово відновлюватися і за період з січня по липень цього року відбулося збільшення імпорту на 19,4% порівняно з аналогічним періодом 2022 р. (або з 29838,3 млн дол. США до 35673,4 млн дол. США). Ситуація з експортом протилежна – обсяг експорту в січні-липні 2023 р. становив 85,3% від обсягу за аналогічний період 2022 р.

Після початку повномасштабної війни основною причиною зниження обсягів експорту стало зменшення експортних поставок за основними товарними групами. У березні 2022 р. порівняно з лютим відбулося істотне скорочення експорту продуктів рослинного походження – на 66,5% або на 986,6 млн дол. США. В цій групі товарів найбільшу частку становили зернові культури і основне скорочення експорту спостерігалось саме за цим товаром – на 70,5% або на 937,6 млн дол. США. Також за цей період скоротився експорт недорогоцінних металів та виробів з них – на 61% або на 685,7 млн дол. США, жирів та олії тваринного та рослинного походження – на 66% або на 378,5 млн дол. США. Експорт продукції машинобудування за перший місяць війни скоротився неістотно (на 11% або на 44,4 млн дол. США), але

наприкінці 2022 р. спостерігалось зниження на 35,4% відносно лютого або на 141,7 млн дол. США.

Водночас, зауважимо, що експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції станом на грудень 2022 р. істотно збільшився. Зокрема, експорт зернових культур збільшився у 2,6 раза порівняно з березнем, а обсяг експорту цієї продукції у грудні становили 77,6% від обсягу лютого 2022 р. Також спостерігалася тенденція до зростання експорту жирів та олії тваринного та рослинного походження. У грудні 2022 р. експорт цієї групи товарів збільшився у 2,5 раза порівняно з березнем і становив 87,9% від обсягів, зафіксованих у лютому цього ж року. Натомість, обсяги експорту металургійної продукції продовжували знижуватися і у грудні 2022 р. були на 37,8% меншими за обсяги у березні та майже у 5 разів – менші, ніж у лютому.

Імпорт товарів в Україну в перші місяці війни зменшувався в основному внаслідок скорочення постачання машин та обладнання, транспортних засобів, хімічної продукції. У березні 2022 р. порівняно з лютим імпорт за цією товарною групою зменшився на 80,8% (або 855 млн дол. США). Проте, обсяги імпорту машин та обладнання швидко відновилися і у грудні 2022 р. на 27,6% (або на 292,5 млн дол. США) перевищили обсяги імпорту в лютому цього ж року, що обумовлено зростанням потреби у цій продукції в умовах скорочення власного виробництва та необхідності забезпечення збройних сил. Імпорт продукції хімічної промисловості зменшився у березні 2022 р. на 70,1% (або на 628,6 млн дол. США) порівняно з лютим, а у грудні 2022 р., попри поступове зростання обсягів, імпорт становив 59,8% від обсягу, який був зафіксований у лютому. При цьому, відзначимо зростання імпорту транспортних засобів з 580,2 млн дол. США у лютому до 609,8 млн дол. США у грудні 2022 р., попри істотне зниження у березні (до 48,1 млн дол. США).

У кризові періоди, як правило, відбувається покращення позицій експортерів агропродовольчої продукції. Під час війни ця тенденція проявилася через зростання експорту зернових культур, насіння і плодів олійних рослин, жирів та олії тваринного або рослинного походження, готових харчових продуктів (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Динаміка експорту товарів України у січні-липні 2022-2023 рр.
Джерело: побудовано автором за даними [1; 2]

Як видно з рисунку 2.2, у січні-липні 2023 р. частка зернових культур в експорті була найбільшою, порівняно з іншими товарними групами, і становила 26,1%, що було на 8 відсоткових пункти (в. п.) більше, ніж за аналогічний період 2022 р. Після скорочення обсягів експорту зернових культур за перше півріччя 2022 р. на 10,2% порівняно з першим півріччям 2021 р. (або до 4631,6 млн дол. США), у січні-липні 2023 р. обсяги експорту цієї продукції збільшилися до 5696,2 млн дол. США і на 23,8% перевищили обсяги за аналогічний період 2022 р. Частка жирів та олій тваринного або рослинного походження збільшилася з 12,3% у січні-липні 2022 р. до 15,1% у січні-липні 2023 р. (або на 2,8 в. п.). За цей же період також відбулося зростання обсягів експорту готових харчових продуктів з 1332,6 млн дол. США до 1720,6 млн дол. США, в результаті чого частка цієї продукції в експорті зростає з 5,2% до 7,9% (або на 2,7 в. п.). Водночас, в експорті України відбулося зменшення частки чорних металів (з 13,6% до 7,4%), руди, шлаків та золи (з 9,6% до 5%), машин, обладнання та механізмів (з 9,4% до 7,8%) за період з січня по липень 2023 р. порівняно з аналогічним періодом 2022 р.

Структура імпорту товарів до України зазнала менших змін, порівняно зі структурними змінами експорту. Найбільш динамічним був імпорт мінерального палива, нафти та продуктів її перегонки. Так, за період з січня по липень 2022 р. порівняно з аналогічним періодом 2021 р. імпорт цієї групи товарів збільшився на 19,4% і у вартісному вимірі становив 7486,1 млн дол. США, що було обумовлено зростаючою потребою у пальному в умовах війни

після зруйнування військами агресора українських нафтопереробних підприємств і нафтобаз. В результаті такого зростання частка палив мінеральних, нафти та продуктів її переробки в експорті товарів збільшилася до 25,1% (рис. 1.2). Проте, вже за період січень-липень 2023 р. частка цієї продукції в імпорті зменшилася до 18%, що лише на 2 в. п. перевищувало показник 2021 р. Від’ємною також була динаміка частки продукції хімічної промисловості, оскільки відбулося її зменшення з 12,7% до 12,3%.

Найбільше зростання частки в імпорті відбулося за такою товарною групою, як машини, обладнання та механізми. У січні-липні 2023 р. частка цієї продукції в імпорті становила 17,3%, що на 2 в. п. перевищувало показник аналогічного періоду 2022 р. Частка засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів в імпорті зросла з 10,5% до 11,3% за аналогічний період. Збільшення часток полімерних матеріалів, пластмас, а також приладів та апаратів оптичних і фотографічних було не значним (на 0,1 в. п.) до 5,8% та 2% відповідно.

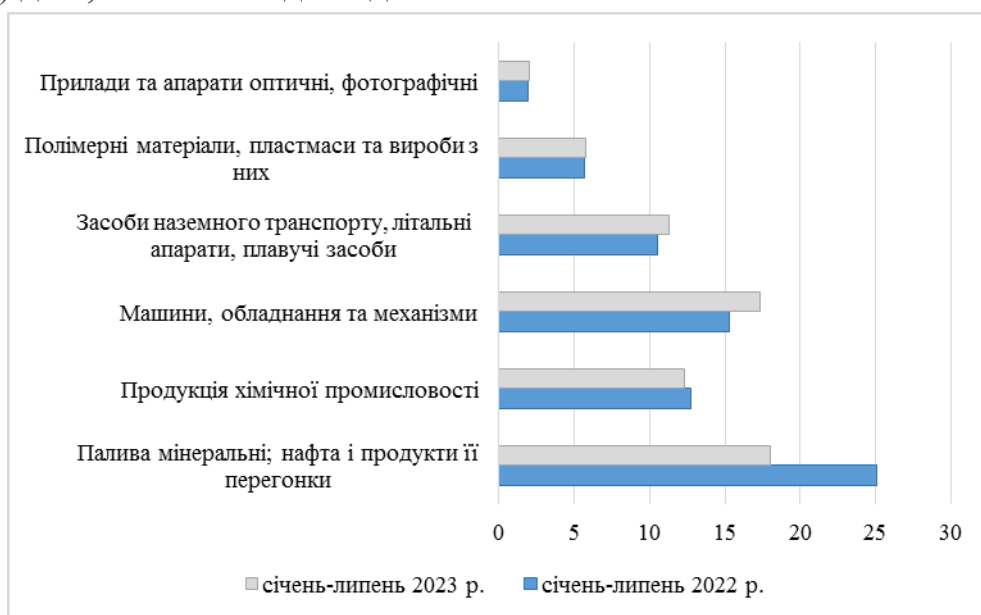

Рис. 1.2. Динаміка імпорту товарів до України у січні-липні 2022-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [1; 2]

Водночас звернемо увагу на істотну асиметрію в зовнішній торгівлі України з країнами ЄС. Так, лише 5% загального обсягу експорту України спрямовувалася до ЄС, тоді як в імпорті товарів до України частка ЄС становила 46%. Основу українського експорту до країн ЄС становила сільськогосподарська продукція (21% експорту), а її експорт у I півріччі 2022 р. порівняно з аналогічним періодом 2021 р. зріс на 72%. Натомість в імпорті товарів з країн ЄС до України переважала продукція промисловості (25%), а

за I півріччя 2022 р. відбулося збільшення імпорту мінеральних палив, нафти та продуктів її переробки більше ніж у 2 рази, що обумовило зростання частки цієї товарної групи в імпорті з ЄС до 21%.

За цей же період у зовнішній торгівлі України відбулося зменшення частки країн Євразійського економічного союзу з 11,7% до 8,3%, що практично не вплинуло на українську економіку, оскільки зовнішньоторговельний оборот (ЗТО) з цими країнами був у 6 разів меншим, порівняно з країнами ЄС. Причиною такої негативної динаміки стало істотне зниження ЗТО України з Росією (на 48,6%) та з Білорусією (на 40,8%) [3].

Блокування російськими військами морських портів України та руйнування логістичних ланцюгів постачання товарів негативно вплинуло й на обсяги торгівлі з іншими країнами. Зокрема, обсяг ЗТО України з Китаєм, який був найбільшим торговельним партнером нашої країни у 2019-2021 рр., зменшився у I півріччі 2022 р. на 42,6% порівняно з аналогічним періодом 2021 р. За цей період на 33% зменшилися обсяги товарообороту України з Індією і на 19,1% - з Туреччиною. Загалом, за перші 6 місяців воєнного стану обсяги торгівлі з країнами Азії зменшилися на 36%, з країнами Африки – на 32%, з країнами Америки – на 40%.

За підсумками 2022 р. негативне сальдо зовнішньої торгівлі України товарами досягло 11160,1 млн дол. США, що було у 2,3 рази більше порівняно з 2021 р. (-4770,8 млн дол. США). У 2021 р. темпи зростання експорту України становили 138,4% відносно 2020 р. і перевищували темпи зростання імпорту, які були на рівні 134,1%. Натомість, у 2022 р. обсяги експорту товарів знижувалися швидшими темпами (64,8%) порівняно з імпортом (75,9%), що й обумовило істотне збільшення від’ємного балансу зовнішньої торгівлі України в умовах війни.

Як показали результати проведеного дослідження, через повномасштабну війну у зовнішній торгівлі України посилилися загрози, пов’язані із зменшенням обсягів експорту товарів, що проявилися у збільшенні негативного сальдо зовнішньої торгівлі, погіршенні платіжного балансу, зменшенні валютної виручки та зниженні спроможності оплачувати імпорт товарів. Також посилилася загроза зниження диверсифікації зовнішньої торгівлі України внаслідок блокування російськими військами морських логістичних шляхів доставки товарів в країни Азії та Африки. Зростання частки сільськогосподарської продукції при одночасному зменшенні частки високотехнологічних товарів в експорті з України свідчить про загрозу зниження валютної ефективності експорту, а враховуючи

зростання технологічного імпорту до України – про загрозу посилення технологічної залежності української економіки.

Література

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні-липні 2022 року. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/tsztt/arh_tsztt2022_u.html.
2. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні-липні 2023 року. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/tsztt/arh_tsztt2023_u.html.
3. Ус І., Гавриленко Н. Вплив війни на зовнішню торгівлю України (за підсумками першого півріччя 2022 р.). URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/vplyv-viyny-na-zovnishnyu-torhivlyu-ukrayiny-za-pidsumkamy>.

Ачкасова С. А.

к.е.н., доцент

м. Харків, Україна

Селівоненко О. І.

**здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна**

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИБОРУ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ СТВОРЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПЕРЕВАГИ МІЖНАРОДНОЇ КОМПАНІЇ

Міжнародні компанії ведуть бізнес на глобальному рівні, конкуруючи в різних країнах і регіонах. Сучасний міжнародний бізнес перетинає національні кордони, і міжнародні компанії стають учасниками на ринках різних країн. Отже, управління конкурентоспроможністю є важливим фактором в умовах міжнародної конкуренції. Наявність будь якого ринку (вітчизняного чи міжнародного) свідчить про наявність конкуренції серед учасників цього ринку. Отже, для міжнародних компаній є важливим забезпечення конкурентоспроможності на вітчизняних та міжнародних ринках.

Управління конкурентоспроможністю міжнародної компанії» доречно представити та охарактеризувати як сукупність безперервних дій керівництва міжнародної компанії, спрямованих на діяльність, що передбачають взаємоузгоджене поєднання окремих елементів системи управління з метою забезпечення реалізації конкурентних переваг за будь-якої зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, визначає її спроможність вести конкурентну

боротьбу на внутрішньому та міжнародних ринках, відображає досягнуті конкурентні переваги і враховує результати конкурентних стратегій.

Для найбільш раціонального вибору ефективної конкурентної стратегії слід скористатися методом аналізу ієрархій Т. Сааті. Він полягає у декомпозиції проблеми на більш прості складові та поетапному встановленні пріоритетів оцінюваних компонентів із застосуванням попарних порівнянь [1].

Розрахунок глобального пріоритету щодо удосконалення методики вибору конкурентної стратегії для створення конкурентної переваги міжнародної компанії наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Розрахунок глобального пріоритету щодо удосконалення методики вибору конкурентної стратегії для створення конкурентної переваги міжнародної компанії

Глобальні пріоритети	Скорочення витрат	Ефективне управління, що включає в себе швидке прийняття оперативних управлінських рішень і реагування на зміни на ринку	Покращення рівня обслуговування клієнтів	Глобальні пріоритети	Ранг
	0,27	0,61	0,12		
Фокусування	0,59	0,62	0,60	0,61	1
Диференціації	0,30	0,28	0,32	0,29	2
Лідерство за витратами	0,10	0,10	0,08	0,10	3

Як видно з табл. 1, із використанням методу аналізу ієрархій Т. Сааті, визначено що пріоритетною конкурентною стратегією є фокусування (пріоритетність становить 0,615). Вибір конкретного стратегічного напрямку повинен враховувати особливості галузі, конкурентні умови та стратегічні цілі міжнародної компанії. Вибір конкурентної стратегії для створення конкурентної переваги міжнародної компанії проведений на основі таких сприятливих факторів: скорочення витрат; ефективне управління, що включає в себе швидке прийняття оперативних управлінських рішень і реагування на зміни на ринку; покращення рівня обслуговування клієнтів. Запропоновано такі конкурентні стратегії (за конкурентними стратегіями М. Портера [2, 3]): фокусування; диференціація; лідерство за витратами. Цілями

управління конкурентоспроможністю міжнародної компанії є: збільшення частки на ринку; забезпечення та підвищення прибутковості діяльності. Відображено розрахунок глобального пріоритету в контексті трьох ключових стратегій: фокусування, диференціації та лідерства за витратами. Кожна стратегія має свій ваговий коефіцієнт, який вказує на її значущість в рамках управління конкурентоспроможністю міжнародної компанії.

Література

1. Лямец В. І., Тевяшев А. Д. Системний аналіз: Вводний курс. – Х. : ХНУРЕ, 2014. 448 с.
2. Портер М. Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. Київ : Основи, 1998. 390 с.
3. Porter M. Competitive strategy : techniques for analyzing industries and competitors. New York : Free Press, 1980. 396 p.

References

1. Lyamets V. I., Tevyashev A. D. System analysis: Introductory course. – Kh.: Khnure, 2014. 448 p.
2. Porter M. Strategy of competition. Methods of analysis of industries and activities of competitors. Kyiv: Osnovy, 1998. 390 p.
3. Porter M. Competitive strategy : techniques for analyzing industries and competitors. New York : Free Press, 1980. 396 p.

Бабанська С.С.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Решитько Т.В.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

Сутність міжнародної торгівлі полягає у здійсненні товарообміну між країнами, в результаті якого кожна країна експортує надлишки виробленої продукції та імпортує товари, які не має можливості виготовляти в середині країни або виробництво яких є відносно дорожчим. Коли країни торгують одна з одною, обидві сторони обов'язково отримують вигоду, оскільки кожна країна збільшує свою корисність і розширює асортимент товарів, доступних для її громадян на внутрішньому ринку за рахунок імпортних надходжень. Більше того, країни, що розвиваються, як правило, отримують вигоду від поширення технологій, яке супроводжує обмін товарами та послугами. Цю точку зору підтримують економісти, які розглядають торгівлю як «гру з

позитивною сумою» [1]. З іншого боку, що стосується міжнародної торгівлі в країнах, що розвиваються, існує інший погляд – «торгівля як гра з нульовою сумою, де мають бути переможець і переможений» [Там же]. Однак, емпіричні дані показали, що найчастіше країни, як правило, отримують вигоду від міжнародної торгівлі, хоча й різною мірою. Слід зазначити, що трактування міжнародної торгівлі як «гри з позитивною сумою» залишається переважаючим серед експертів з міжнародної торгівлі та науковців.

Дискусія вчених щодо внеску міжнародної торгівлі в економічне зростання країн, що розвиваються, є тривалою. Однак, починаючи з 90-х років, вчені дійшли спільної думки у трактуванні впливу міжнародної торгівлі на економічний розвиток. Крюгер А. звернув увагу на існування консенсусу серед економістів щодо «позитивного впливу відкритого режиму торгівлі на економічне зростання в країнах, що розвиваються» [2]. Багато емпіричних досліджень виявили зв'язки між міжнародною торгівлею та зростанням. Зокрема, фундаментальні емпіричні дослідження Дж. Сакса та А. Уорнера, Дж. А. Франкеля та Д. Ромера підтвердили роль міжнародної торгівлі у стимулюванні економічного зростання. Так, дослідження впливу міжнародної торгівлі на зростання 122 країн дозволило виявити, що в країнах з високим рівнем відкритості торгівлі спостерігалися вищі темпи зростання, ніж у країнах, які використовували протекціоністські заходи [3]. Також вченими було встановлено, що відкритість торгівлі забезпечила підвищення рівня доходів у 63 країнах у 1985 році [4].

Подібні результати отримав Р. Кавуссі, який дослідив 73 країни, що розвиваються із середнім і низьким рівнем доходу, щоб визначити внесок торгівлі в економічне зростання. В результаті дослідження вчений виявив, що високі темпи економічного зростання в цих країнах тісно пов'язані з високими темпами зростання експорту як для країн із середнім, так і з низьким рівнем доходів, при цьому вплив зменшувався відповідно до рівня економічного розвитку країни [5]. Висновки, отримані Р. Кавуссі, були підтверджені Х. Ченері та А. Страутом в дослідженні, результати якого показали, що протягом тривалого часу в багатьох країнах, що розвиваються, не існувало країни, яка демонструвала б стабільні темпи економічного зростання, вищі за зростання експорту. Вони також виявили, що темпи зростання окремих країн, що розвиваються з 1950 року, найбільше залежали від показників їх експорту, ніж будь-яких інших економічних показників [6].

Подібним чином було виявлено якісний вплив розширення експорту (не нафтового) на економічне зростання Нігерії протягом періоду 1960 – 1983 рр. На основі експерименту з моделюванням було визначено, що 75%

зростання не нафтового експорту забезпечило до 1,4% зростання реального ВВП, відповідно, зроблено висновок про необхідність сприяння експорту, щоб посилити зростання ВВП Нігерії [7]. Обадан М. у своєму дослідженні наголосив на тому, що торгівля демонструє великий потенціал щодо впливу на економічне зростання та скорочення бідності серед країн [8]. В контексті цього, Т. Авокусе стверджує, що збільшення зовнішнього попиту на вітчизняну експортну продукцію може спричинити загальне зростання виробництва через збільшення зайнятості та доходу в експортних секторах [9].

Відносно новіші емпіричні дослідження впливу міжнародної торгівлі на 70 країн, що розвиваються, з використанням динамічної панелі і трьох різних показників лібералізації та міжнародної торгівлі, виявили значний позитивний зв'язок між торгівлею та економічним зростанням [10]. Як вже зазначалося вище, між міжнародною торгівлею та економічним зростанням, безперечно, існує зв'язок; однак вплив торгівлі на зростання може здійснюватися з певним часовим лагом. Цю точку зору підтвердили Д. Долар і А. Край, які дослідивши взаємозв'язок між міжнародною торгівлею та зростанням, погодилися, що відкритість до міжнародної торгівлі прискорює економічне зростання. Однак вони додали, що «... більш швидке зростання може бути ефектом переходу, а не переходом до іншого сталого стану темпів зростання. Цей перехід займе кілька десятиліть або більше, тому розумно говорити про відкритість торгівлі, яка прискорить зростання, а не просто призведе до раптового одноразового коригування реального доходу» [11].

Китай є прикладом країни, що розвивається, яка успішно використала переваги міжнародної торгівлі. Лін Дж. і Лі Ю. досліджували внесок зовнішньої торгівлі в економічне зростання Китаю і виявили, що попередні дослідження зовнішньої торгівлі недооцінюють внесок експорту в зростання ВВП і не враховують непрямий вплив експорту на внутрішнє споживання, інвестиції, державні витрати та імпорт. Вони запропонували новий метод оцінки та виявили, що збільшення експорту на 10% призвело до збільшення ВВП Китаю на 1% у 1990 році, якщо враховувати як прямі, так і непрямі внески [12].

Сан П. і Хешматі А. провели економетричний аналіз на основі 6-річних збалансованих панельних даних 31 провінції Китаю з 2002 р. по 2007 р. і отримали підтвердження того, що збільшення участі у світовій торгівлі допомагає Китаю отримати статичні та динамічні переваги, стимулюючи швидке національне економічне зростання. За висновками вчених, «як обсяг міжнародної торгівлі, так і структура торгівлі з високотехнологічним

експортом позитивно впливають на регіональну продуктивність Китаю, причому Східний регіон Китаю розвивався найшвидше, тоді як центральні та західні провінції відставали як з точки зору економічного зростання, так і з точки зору участі в міжнародній торгівлі» [13].

Отже, дослідження показують, що в довгостроковій перспективі збільшення міжнародної торгівлі в середньому пов'язане з вищим економічним зростанням, а жодна країна не розвивається стабільно без інтенсивної торгівлі з іншими країнами. Торгівля дозволяє країнам спеціалізуватися на виробництві товарів і послуг, які відповідають їхнім порівняльним перевагам. Це також дозволяє споживачам і виробникам отримати доступ до більш широкого асортименту товарів за нижчими цінами.

Обсяги міжнародної торгівлі та її вплив на економічне зростання країн значною мірою залежать від торгової політики, яка визначає умови торгівлі між країнами, в середині інтеграційних об'єднань та їх торгівлі з третіми країнами. У короткостроковій перспективі торгова політика має значення для подолання проблеми бідності та забезпечення економічного добробуту націй. Певні товари, які є важливими для бідних (наприклад, продукти харчування), як правило, дорожчають через високі імпортні тарифи та нетарифні бар'єри в багатьох країнах. Зниження цін шляхом скасування тарифів і зниження бар'єрів допомагає знизити рівень бідності і збільшити реальні доходи населення. Лібералізація торгівлі також означає доступ до дешевших імпортних витратних матеріалів та доступ до дешевших або якісніших ресурсів для домашнього користування, що підвищує добробут сімей. Нарешті, це може призвести до збільшення попиту на трудомісткі експортні товари, що збільшує попит на робочу силу (через збільшення робочих місць і підвищення заробітної плати). Таким чином, лібералізація торгівлі має прямий відчутний вплив на рівень добробуту в країнах.

Водночас, лібералізація торгівлі може мати й негативні наслідки. Зміни в торговельній політиці, швидше за все, по-різному впливають на перерозподіл доходу. Наприклад, широка лібералізація торгівлі через зростання імпорту товарів може підвищити рівень конкуренції на внутрішньому ринку, внаслідок чого частина працівників національних підприємств можуть втратити роботу. Також, наслідком надмірної лібералізації може стати зниження попиту на неконкурентоспроможне внутрішнє виробництво витратних матеріалів або вхідних матеріалів, що супроводжується звільненнями та додатковими витратами на перекваліфікацію робочої сили. У зв'язку з цим, урядам країн важливо

розуміти, передбачати та, якщо можливо, намагатися пом'якшити ці наслідки, коли вони стосуються найбільш вразливих верств населення.

Зовнішня торгівля відображає економічні зв'язки між окремими економіками і становить частину зовнішніх відносин країни, яка включає торговий обмін частиною її продукції. Країни, що розвиваються, дедалі більше впливають на загальні показники світової економіки. Торгівля між країнами, що розвиваються, фактично стає такою ж важливою, як торгівля між ними та розвиненими економіками. Відповідно, економічний розвиток країн залежить від підвищення ефективності використання основних факторів виробництва (праці, капіталу, знань і землі), сприятливого та стабільного політичного середовища, а також від продуктивності національних компаній та їхньої конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Таким чином, зовнішня торгівля в епоху глобалізації стала важливою складовою міжнародних відносин і забезпечує надходження в національну економіку додаткових інвестицій, новітніх технологій, а також імпортих проміжних товарів і готової продукції кращої якості та за вигідними цінами. Інтенсивність інтернаціоналізації виробництва, інформаційних досліджень і маркетингу, передачі технологій, розвиток людських ресурсів постійно зростає, що збільшує можливості країн ефективніше використовувати наявний потенціал, а також знижувати ризики і загрози, які впливають на економічне зростання внаслідок загострення внутрішніх криз. Відповідно, кожна країна повинна вивчати переваги і загрози, які виникають в результаті її участі у міжнародній торгівлі та вживати заходів щодо збалансування позитивних і негативних ефектів для економічного розвитку.

Література

1. Abiodun Kehinde. Contribution of International Trade to Economic Growth in Nigeria. Awards for Excellence in Student Research and Creative Activity. 2017. URL: http://thekeep.eiu.edu/lib_awards_2017_docs/1.
2. Krueger A. O. Trade Policy and Economic Development: How We Learn. American Economic Review. 1997. №87(1). P. 1–21.
3. Sachs, J. and Warner, A. M. Sources of Slow Growth in African Economies. Journal of African Economics. 1997. Vol. 6(3). p. 335-376. URL: <https://academic.oup.com/jae/article/6/3/335/993260>.
4. Frankel J. A., and D. H. Romer. Does Trade Cause Growth? American Economic Review. 1999. Vol. 89(3). P. 379-399. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.89.3.379>.
5. Kavoussi R. M. Export expansion and economic growth: Further empirical evidence. Journal of Development Economics. 1984. Vol. 14(1). P. 241-250.
6. Chenery, H. and A. Strout. International Trade and Development in African countries. Journal of Modern African Studies. 1994. Vol. 7(2). P. 12-18.

7. Egwaikhide F.O Economic growth through export expansion: evidence from Nigeria. Working Papers from African Economic Research Consortium. 1991.
8. Obadan, M. I. Economic Globalization, Markets and National Development: How Sensibly do the Poor Countries (Nigeria Included) Stand? Inaugural Lecture Series. 2008. University of Benin.
9. Awokuse T. O. Trade openness and economic growth: is growth export-led or import-led? Applied Economics. 2008. Vol. 40(2). P. 161-173.
10. Greenaway D., Morgan W. and Wright P. Trade liberalisation and growth in developing countries. Journal of Development Economics. 2002. Vol. 67 (1). P. 229-244.
11. Dollar D., Kraay A. Growth Is Good for the Poor. Journal of Economic Growth. 2002. Vol. 7(3). pp. 195-225.
12. Lin J., Li Y. Export and Economic Growth in China: A Demand-oriented Analysis. URL:
https://www.researchgate.net/publication/228465883_Export_and_Economic_Growth_in_China_A_Demand-oriented_Analysis.
13. Sun P., Heshmati A. International Trade and its Effects on Economic Growth in China. Discussion Paper. 2010. №5151.

Babets I.
Doctor of Economics, professor
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

SECTORAL PRIORITIES OF DIRECT FOREIGN INVESTMENT INTO THE ECONOMY OF UKRAINE'S REGIONS

The problem of shortage of investment resources was traditional for the economy of Ukraine, and during the war the availability of investments significantly worsened. After the war, it is expected that foreign direct investment will become an important source of financing for reconstruction projects in Ukraine. In the conditions of instability, increased commercial risks and threats to business activity, it is necessary to improve the investment policy of the state, in particular, in terms of stimulating the inflow of foreign investments. At the same time, it is necessary to take into account the effects of attracting FDI in various industries, which depend both on the specialization of the regional economy and on the sectoral structure of foreign investments. Accordingly, an urgent task is to assess the impact of the sectoral structure of FDI on the economic growth of the regions of Ukraine, which can serve as a basis for determining the types of economic activity that should receive state support in order to promote the inflow of investments in order to ensure high rates of economic recovery.

In general, FDI is directed to various types of economic activity in Ukraine, however, foreign investors prefer the service sector, where about half of all FDI is concentrated. The manufacturing industry is also attractive for foreign investors, its share in the total volume of FDI exceeds 20%. During 2015-2021, there was a

significant increase in FDI volumes in the mining industry (from USD 3.6 billion to USD 8.6 billion), processing industry (from USD 10.4 billion to USD 15.7 billion . USA), wholesale and retail trade (from 6.8 billion USD to 10.2 billion USD), in transport, warehousing, postal and courier activities (from 1.6 billion USD to 2 .2 billion USD) [1].

As a result of the full-scale invasion of Ukraine by Russian troops, FDI balances decreased in most types of economic activity, as foreign investors began to take their capital abroad to avoid losses. In 2022, the biggest reduction in investment compared to 2021 occurred in the mining industry (by USD 2.7 billion or by 31.7%), manufacturing industry (by USD 3.8 billion or by 24.2%), financial and insurance activities (by USD 2.1 billion or by 35.1%), wholesale and retail trade (by USD 1.9 billion or by 18.3%). Investors who invested capital in agriculture, information and telecommunications activities proved to be the most stable in war conditions, since the reduction of FDI balances in these FDI was the smallest. Thus, in 2022, the volume of FDI in information and telecommunications activities decreased by USD 0.15 billion. USA (or by 5.2%), and in agriculture - by 0.2 billion dollars. USA (or by 7%).

Such dynamics of FDI balances affected the structure of investments by types of economic activity (Fig. 1). During the year of the full-scale war, the share of information and telecommunications activities (+1.8 percentage points (p. p.)), agriculture (+0.7 p. p.), wholesale and retail trade (+0.6 p. p.), transport services, warehousing, courier activities (+ 0.3 p. p.) in the total volume of FDI increased. At the same time, the share of manufacturing industry (-1.4 p. p.), construction (-0.6 p. p.), professional, scientific and technical activities (-0.3 p. p.) decreased.

Most regions of Ukraine have a high share of investments in industry in the total volume of FDI. The largest share of industry in the accumulated FDI was observed in 2022 in the Zaporizhzhia, Volyn, Poltava, Zhytomyr, Transcarpathian, Chernivtsi, and Dnipropetrovsk regions. Kyiv, Lviv, and Kharkiv regions have a more diversified structure of FDI, which is characterized by a larger share of wholesale and retail trade, transport services, information and telecommunication activities, professional, scientific, and technical activities compared to other regions. Ternopil, Khmelnytskyi and Cherkasy regions, which specialize in agricultural products, have the largest share of FDI in agriculture. Mykolaiv and Odesa regions are characterized by the largest share of FDI in transport, warehousing, courier and postal activities due to the developed logistics infrastructure.

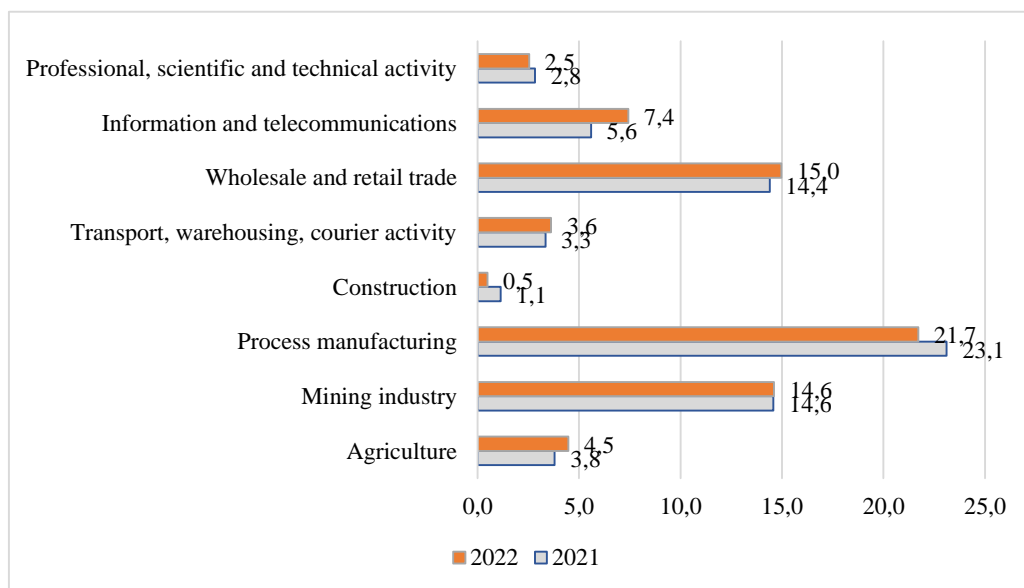

Fig. 1. The structure of FDI by types of economic activity in Ukraine in 2021-2022.

Source: built by the author based on data [1]

In general, FDI had a positive effect on the economic growth of the regions of Ukraine in the period before the full-scale invasion of Russian troops. This is confirmed by the results of the panel regression based on data from 2017-2021. According to the results of the regression analysis, there is a direct strong relationship ($R=0.959$) between the GRP of the regions of Ukraine and FDI (Table 1). The total volume of accumulated investments had a significant impact on the economic growth of Ukraine's regions, since a 1% increase in FDI volumes resulted in a 0.35% increase in GRP.

The sectoral structure of FDI had a smaller impact on economic growth, but the relationship between the variables was also direct. At the same time, the most significant, from the point of view of economic growth, were FDI in such types of economic activity as agriculture, information and telecommunications, professional, scientific and technical activities. The influence of FDI in other sectors of the economy according to the first model was statistically insignificant.

The second model of the dependence of the economic growth of the regions of Ukraine on the sectoral structure of FDI is also characterized by a strong connection between the variables. However, the value of the correlation coefficient is smaller, and the coefficient of determination indicates that the dynamics of GRP depended on the factors included in the regression model by 82.1%. According to our calculations, the GRP of Ukraine's regions in the period 2017-2021 depended on changes in the volume of FDI in wholesale and retail trade, the volume of FDI

in information and telecommunications activities, and the volume of FDI in professional, scientific, and technical activities.

Table 1

The results of the regression analysis of the impact of FDI on the economic growth of Ukraine in 2017-2021

Factor features	Dependent variable	
	<i>GRP</i>	<i>GRP</i>
Number of observations	99	99
Intercept	5,84*** (0,217)	8,010*** (0,103)
<i>FDI</i>	0,352*** (0,032)	-
<i>FDI agriculture</i>	0,063*** (0,016)	-
<i>FDI trade</i>	-	0,122*** (0,032)
<i>FDI inform_telecom</i>	0,037*** (0,010)	0,095*** (0,014)
<i>FDI scientific_technical</i>	0,071*** (0,014)	0,075*** (0,025)
R	0,959	0,906
R ²	0,921	0,821
Fisher Criterion	F(4,94)=274,15	F(3,95)=146,09

* – statistical error rate (p-level) ≤ 10%; ** – statistical error rate (p-level) ≤ 5%;

*** – statistical error rate (p-level) ≤ 1%.

Source: calculated by the author based on the data [2]

The most significant factor in the economic growth of the regions of Ukraine was the change in FDI in wholesale and retail trade: with a 1% increase in the independent variable, there was an increase in the dependent variable by 0.122%. The impact of changes in FDI in information and telecommunications activities on GRP volumes according to this model is slightly higher than in the first model: a 1% increase in the dependent variable contributed to a 0.09% increase in the dependent variable. The dependence of economic growth on FDI in professional, scientific and technical activities was at the same level as in the first model.

Висновки. In general, FDI had a positive effect on the economic growth of the regions of Ukraine in the period before the full-scale invasion of Russian troops, as evidenced by the results of the panel regression based on data from 2017-2021. According to the results of the regression analysis, there is a direct strong relationship between the GRP of the regions of Ukraine and the accumulated FDI. Therefore, FDI is an important factor in the economic growth of the regions of Ukraine, accordingly, stimulating their inflow after the end of the war will contribute to accelerating the recovery of the economy.

FDI accumulated in different types of economic activity have different effects on economic development, since the sectors of the economy that attract investments create different amounts of gross added value, which is the main component of GRP formation. This is confirmed by the results of the panel regression for the regions of Ukraine, which revealed a direct relationship between GRP and FDI in agriculture, in wholesale and retail trade, in information and telecommunications activities, in professional, scientific and technical activities.

In the period of post-war economic recovery of Ukraine, it is necessary to introduce incentives for foreign investors. Special attention should be paid to the support of foreign investments in agricultural enterprises, wholesale and retail trade, in information and telecommunication activities, in professional, scientific and technical activities. FDI in these types of economic activities will contribute to accelerating the economic growth of Ukraine.

References

1. Прямі інвестиції в Україну: залишки за видами економічної діяльності. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.
2. Прямі інвестиції в Україну (інструменти участі в капіталі): залишки за регіонами за видами економічної діяльності. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

Белінський М. О.
аспірант

Кавун-Мошковська О. О.

к. е. н., доцент

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

ОМНІКАНАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ СПОЖИВАЧІВ ЯК УПРАВЛІНСЬКА ІННОВАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

В сучасному бізнес-середовищі застосування омніканального обслуговування для підприємств роздрібної торгівлі стає стратегічним імперативом, оскільки це не лише відповідає зростаючим очікуванням споживачів, але і є ключовим фактором конкурентоспроможності. Інтеграція різних каналів продажу, таких як фізичні магазини, онлайн-платформи та мобільні додатки, дозволяє підприємствам підвищувати клієнтську лояльність, а також ефективно адаптуватися до швидкозмінних тенденцій у споживчій поведінці споживачів. Забезпечуючи покупцям вибір та зручність у використанні різних каналів продажу, омніканальні стратегії стають важливим інструментом для вискоелективного розвитку бізнесу в умовах

сучасного цифрового ринку та створюють управлінську інновацію як основу розвитку підприємства в поствоєнний час.

Оmnіканальне обслуговування - це комплексний підхід до реалізації, який фокусується на наданні неперервного обслуговування клієнтів у різних каналах. Головна його мета полягає в створенні послідовного досвіду в кожній точці контакту, незалежно від того, клієнт покупки онлайн з мобільного пристрою, ноутбука або в звичайному магазині [1].

По-перше, використання omnіканального обслуговування стає важливою інноваційною складовою стратегії розвитку, оскільки це дозволяє зберегти вже існуючих клієнтів, забезпечуючи їм безперебійну комунікацію та можливість здійснення покупок у непередбачуваному та турбулентному періоді. Ця інновація є ключовою в утриманні стабільності підприємства, дозволяючи зберігати попит на товари та послуги. Omnіканальне обслуговування надає бізнесу можливість забезпечити фінансову стійкість, отримуючи прибуток навіть у складних економічних умовах, що характеризуються нестабільністю. Такий підхід також робить покупки для клієнтів доступними, безпечними, зручними та необмеженими у час.

Підтвердженням даної тези є рішення компанії Giorgio Armani, яка під час спаду продажів, у зв'язку з пандемією SARS-CoV-2 (COVID-19) використала інновацію та залучила новий канал продажів, вирішивши представити свою колекцію "Осінь-зима 2020" без участі гостей. З метою захисту відвідувачів від можливого зараження вірусом через велике скупчення людей, організатори прийняли рішення відмовитися від запрошень. Показ відбувся за закритими дверима, але був трансльований у прямих ефірах на Instagram і Facebook-акаунтах бренду, що дало змогу у складний час виконати необхідний план продажів та отримати дохід [2].

По-друге, масштабування ритейлу та відкриття нових інтернаціональних ринків. Повномасштабне вторгнення в Україну дало величезний поштовх підприємствам роздрібної торгівлі, зокрема змістило їх фокус диверсифікації інвестицій на інтернаціональний ринок [3]. Перед виходом компанії на міжнародний ринок варто враховувати фактор управління сервісним omnіканальним обслуговуванням покупців, адже конкуренти міжнародного ринку вже давно приділяють увагу даному питанню, в порівнянні з вітчизняними. Подолання конкуренції в роздрібній торгівлі вимагає вдосконалення стратегій та привернення клієнтів. Сервісний omnіканальний продаж є ключовим інструментом для досягнення цієї мети. Це підходить до інтеграції всіх каналів продажу, включаючи фізичні магазини, онлайн-платформи та мобільні додатки, робить підприємства

роздрібною торгівлі більш конкурентоспроможними, допомагаючи адаптуватися до сучасних реалій ринку та забезпечити стабільне зростання.

Військовий період часу став епіцентром експансії компанії «Нова Пошта», яка є яскравим прикладом підтвердження даної тези. Компанія почала масштабування, залучаючи інноваційні канали дотику до споживача, диверсифікуючи свої інвестиції, тим самим розвиваючи омніканальність бізнесу. Дане рішення дає змогу бізнесу отримувати зростання прибутку у понад 7%, що значно вище очікуваного [4].

По-третє, війна внесла значні корективи до купівельної спроможності споживачів та в цілому споживчого ринку в глобальному його визначені, адже кожен четвертий українець змінював місце проживання після 24 лютого 2022 р. [5]. Що свідчить, про неможливість використання офлайн каналів продажу товарів у зв'язку зі зміною локації, відповідно даний фактор створює фундамент проблематики питання зі зміною отримання планового розміру прибутку. Вирішенням даної проблеми є залучення інновацій, пов'язаних з омніканальністю, зокрема створення та залучення нових каналів комунікації зі споживачем, що допоможе утримати останнього та надасть змогу йому зробити купівлю у військовий та поствоєнний період. Синергізм каналів комунікації з кінцевим споживачем надасть змогу придбати товар, незважаючи на зміну місцезнаходження клієнта.

Наскрізну комунікацію застосовує вітчизняна мережа магазинів INTERTOP, зокрема, щодо взуття Timberland. На своїй Instagram-сторінці Timberland активно просуває товар, щоб надавати актуальну інформацію клієнтам. Тут споживач може знайти опис товару, його ціну, а також переглянути добірки колекцій, не обов'язково заходячи на офіційний веб-сайт або відвідуючи фірмовий магазин. Навіть у випадку, якщо клієнт знаходиться за кордоном, він з легкістю може використати канал комунікації з INTERTOP через соціальні мережі та кол-центри. Вони оперативно зможуть дати відповідь у зручному каналі комунікації зі споживачем та забезпечити продаж [6]. На сучасному ринку роздрібною торгівлі швидкість і якість онлайн-комунікації стають ключовими факторами успіху.

Застосування омніканального обслуговування підприємствами роздрібною торгівлі в Україні виступає важливою управлінською інновацією, що визначає основу їх розвитку у поствоєнний період. Забезпечення безперервної взаємодії з клієнтами у різних каналах, незалежно від того, чи це онлайн-платформа, мобільний додаток чи фізичний магазин, є ключовим чинником успішності сучасного бізнесу. Омніканальне обслуговування

дозволяє підприємствам ефективно адаптуватися до змін у споживчому поведінці, створюючи послідовний та зручний досвід для клієнтів.

Ця управлінська інновація сприяє збереженню та залученню клієнтів, забезпечуючи їм максимальну доступність інформації та можливість здійснювати покупки в будь-який час та з будь-якого пристрою. У контексті поствоєнного часу в Україні, де важливою є реакція на зміни та конкурентоспроможність, омніканальне обслуговування є стратегічним кроком для підприємств, спроможних адаптуватися до непередбачуваних умов зовнішнього середовища. Такий підхід сприяє не лише збереженню попиту та фінансовій стабільності, але й визначає нові стандарти в управлінні, де важливими факторами стають оперативність, гнучкість та відповідь на потреби сучасного споживача.

Література

1. Roberts T. What Is Omnichannel Commerce? A Guide to Benefits and Trends. URL: <https://www.bloomreach.com/en/blog/2019/omnichannel-commerce-for-business>.
2. Hitti N. Giorgio Armani holds show behind closed doors due to Italian coronavirus outbreak. URL: <https://www.dezeen.com/2020/02/24/giorgio-armani-fashion-show-milan-coronavirus/>.
3. Інвестиційна діяльність в Україні за 2022 рік. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973&title=InvestitsiinaDialnistVUkrainiZa2022-Rik&isSpecial=true>
4. «Нова пошта» коштує понад \$1 млрд. Співзасновник НП Вячеслав Климов про підкорення Європи, зростання в 2023 році та найефективнішу модель масштабування. URL: <https://forbes.ua/company/nova-poshta-koshtue-bilshe-nizh-1-mlrd-spivzasnovnik-vyacheslav-klimov-pro-nayefektivnishe-partnerstvo-nova-post-europe-ta-byudzhetniy-plan-kompanii-na-2023-rik-13072023-14764>.
5. Антипович О. Соціологічна групи "Рейтинг" Результати соціологічного опитування про зміну українців під час війни / О. Антипович., 2023. – 6 с.
6. Данилюк Д. Що таке омніканальна комунікація: кейси відомих ритейлерів. URL: <https://bazilik.media/shcho-take-omnikanalna-komunikatsiia-kejsy-vidomykh-rytejleriv/>.

Биков С.Є.
аспірант
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну залишки ПІІ знизилися у більшості видах економічної діяльності, оскільки іноземні інвестори почали виводити свій капітал за кордон з метою уникнення збитків. У 2022 р. відбулося найбільше скорочення інвестиції

порівняно з 2021 р. в таких ВЕД, як: добувна промисловість (на 2,7 млрд дол. США або на 31,7%), переробна промисловість (на 3,8 млрд дол. США або на 24,2%), фінансова і страхова діяльність (на 2,1 млрд дол. США або на 35,1%), оптова та роздрібна торгівля (на 1,9 млрд дол. США або на 18,3%). Найбільш стійкими в умовах війни виявилися інвестори, які вклали капітал у сільське господарство, інформаційну та телекомунікаційну діяльність, оскільки скорочення залишків ПІІ в цих ВЕД було найменшим. Так, за 2022 р. обсяги ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності зменшилися на 0,15 млрд дол. США (або на 5,2%), а у сільському господарстві – на 0,2 млрд дол. США (або на 7%).

Така динаміка залишків ПІІ вплинула на структуру інвестицій за видами економічної діяльності. За рік повномасштабної війни в загальних обсягах ПІІ збільшилася частка інформаційної та телекомунікаційної діяльності (+1,8 в. п.), сільського господарства (+ 0,7 в. п.), оптової та роздрібною торгівлі (+ 0,6 в. п.), транспортних послуг, складського господарства, кур'єрської діяльності (+ 0,3 в. п.). Водночас, зменшилася частка переробної промисловості (-1,4 в. п.), будівництва (-0,6 в. п.), професійної, наукової та технічної діяльності (-0,3 в. п.).

Такі зміни структури залишків ПІІ обумовлені викликами і загрозами воєнного часу. Зокрема, порівняно незначне зменшення обсягів ПІІ в сфері інформації та телекомунікації, на нашу думку, пов'язане із припиненням діяльності підприємств на територіях в зоні бойових дій та на тимчасово окупованих територіях при одночасному збереженні вкладених інвестицій в підприємства, які розташовані в більш безпечних регіонах. Крім того, з огляду на специфіку роботи підприємств цієї галузі, іноземні інвестори мають можливість виводити за кордон прибутки, а вилучити капітальні інвестиції, вкладені в обладнання, мережі та основні фонди під час війни не можливо, оскільки для цього необхідно продати ці активи новому власнику.

Це припущення підтверджується результатами аналізу зміни залишків ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності за період 2021-2022 рр. Так, найбільший обсяг ПІІ в цій сфері традиційно зосереджений в м. Києві – залишки зменшилися з 2506,9 млн дол. США до 2369,2 млн дол. США (або на 5,5%). У Львові залишки ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності значно менші, проте їхній обсяг збільшився за перший рік повномасштабної війни з 68,8 млн дол. США до 73,9 млн дол. США, що пояснюється збільшення попиту на послуги підприємств цієї сфери в результаті збільшення населення регіону за рахунок внутрішньо переміщених осіб та релокації значної кількості малих і середніх підприємств

зі східних регіонів. На третьому місці серед регіонів України за залишками ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності – Харківська область. При цьому зауважимо, що не зважаючи на близькість до зони бойових дій та тимчасову окупацію частини території регіону, залишки ПІІ в цій сфері зменшилися лише на 9,6% (з 36,4 млн дол. США до 32,9 млн дол. США). У Вінницькій області залишки ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній сфері практично не змінилися і становили 25,0 млн дол. США у 2021 р. та 24,8 млн дол. США у 2022 р., а у Дніпропетровській області – зменшилися на 20% (з 15,5 до 12,4 млн дол. США). В інших регіонах іноземні інвестиції, накопичені у цій сфері діяльності традиційно на низькому рівні, не перевищують 5 млн дол. США, відповідно, їх частка у загальному обсязі ПІІ є не високою і в умовах війни істотно не змінилася.

Збільшення частки сільського господарства в загальних обсягах ПІІ у 2022 р. порівняно з 2021 р. значною мірою обумовлено меншими темпами скорочення залишків інвестицій в цій галузі порівняно з іншими видами діяльності, а також незначним надходженням іноземних інвестицій в сільськогосподарську сферу окремих регіонів України. Так, залишки ПІІ в сільському господарстві збільшилися за рік війни у Вінницькій області з 63,9 до 70,3 млн дол. США, у Івано-Франківській – з 58,7 до 60,6 млн дол. США, у Кіровоградській – з 66,4 до 68,0 млн дол. США, у Львівській - 24,4 до 34,2 млн дол. США, в Одеській – з 16,1 до 24,0 млн дол. США, у Сумській – з 18,0 до 28,1 млн дол. США, у Тернопільській – з 30,8 до 32,2 млн дол. США, у Хмельницькій – 132,4 до 152,2 млн дол. США, у Черкаській – з 159,9 до 162,0 млн дол. США. Таке збільшення іноземних інвестицій обумовлене, на нашу думку, із необхідністю розвитку аграрних підприємств та збільшення їхньої спроможності щодо первинної переробки та зберігання сільськогосподарської сировини в умовах ускладненої логістики перевезень та експорту продукції.

В багатьох регіонах спостерігалось скорочення залишків ПІІ в сільському господарстві. Зокрема, у м. Києві, який ще залишається лідером серед регіонів України за обсягами ПІІ в сільському господарстві, відбулося їхнє зменшення з 303,5 млн дол. США у 2021 р. до 205,2 млн дол. США у 2022 р. або на 32,4%. Також істотне зменшення накопичених ПІІ в сільському господарстві спостерігалось у Волинській області – з 23,7 до 14,1 млн дол. США, у Дніпропетровській – з 90,3 до 70,8 млн дол. США, у Житомирській – з 45,4 до 32,8 млн дол. США, у Запорізькій – з 25,4 до 0,9 млн дол. США, у Київській – з 228,6 до 198,8 млн дол. США, у Миколаївській – з 12, 2 до 4,9 млн дол. США, у Полтавській – з 115,7 до

100,2 млн дол. США, у Харківській – з 100,5 до 58,9 млн дол. США та у Чернігівській – з 190,6 до 181,5 млн дол. США.

Відповідно, аналізуючи структуру ПІІ за допомогою показників частки основних видів економічної діяльності у загальних обсягах накопичених ПІІ в регіонах України (табл. 1.1), виділимо регіони, аграрний сектор яких є найбільш привабливим для іноземного інвестора. Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області, які спеціалізуються на виготовленні сільськогосподарської продукції, мають найбільшу частку ПІІ в сільське господарство серед регіонів України. Частка цих інвестицій в загальних обсягах залишків ПІІ за рік повномасштабної війни збільшилася і значно перевищує частку інвестицій у промисловість, що свідчить про переважно аграрний характер економіки зазначених регіонів. При цьому зауважимо, що у Тернопільській області, частка промисловості в загальних обсягах ПІІ перевищувала 30% при істотній частці оптової та роздрібно торгівлі (12,3%), а також зростанні частки транспортних послуг до 5,1% та частки інформаційної та телекомунікаційної діяльності - до 2,8%, що дозволяє вважати структуру ПІІ цього регіону достатньо диверсифікованою. Також порівняно високою є частка інвестицій в оптову та роздрібну торгівлю Черкаської області, хоча й відбулося її зменшення з 13,9% у 2021 р. до 11% у 2022 р.

Таблиця 1.1

Зміна частки основних ВЕД у загальних обсягах накопичених ПІІ в регіонах
України у 2021-2022 рр., %

Регіон	Сільське господарство		Промисловість		Оптова та роздрібна торгівля		Транспортні послуги	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Вінницька область	11,9	14,0	72,5	70,6	5,3	5,7	1,2	1,0
Волинська область	6,3	5,4	88,6	89,1	2,0	1,8	0,6	0,8
Дніпропетровська область	1,2	1,1	74,0	73,4	12,4	13,7	2,3	3,3
Донецька область	0,8	н. д.	77,7	н. д.	6,7	н. д.	0,6	н. д.
Житомирська область	11,4	11,5	85,1	85,0	1,8	2,0	0,2	0,2
Закарпатська область	0,4	0,4	86,5	83,8	3,1	3,3	0,9	1,3
Запорізька область	1,3	0,1	93,3	96,8	0,6	0,3	0,1	0,0
Івано-Франківська область	11,4	14,4	73,5	70,5	4,6	1,8	2,1	4,8
Київська область	12,5	13,6	45,8	43,2	25,8	28,0	5,0	5,4
Кіровоградська область	32,1	37,7	46,4	48,7	10,4	8,6	0,5	3,3
Луганська область	1,1	н. д.	87,1	н. д.	3,3	н. д.	0,8	н. д.
Львівська область	1,2	2,0	58,1	53,5	7,4	14,6	1,4	1,2
Миколаївська область	2,1	2,1	43,1	29,1	0,8	1,4	36,1	47,1

Продовження табл. 1.1

Одеська область	1,3	2,8	29,9	26,4	5,0	5,6	46,1	49,4
Полтавська область	4,0	6,0	91,3	85,3	0,2	5,1	0,8	0,2
Рівненська область	3,2	5,5	48,1	71,9	1,7	2,6	0,0	0,0
Сумська область	4,2	8,9	65,0	59,8	3,9	15,2	7,3	7,1
Тернопільська область	43,1	47,1	34,7	30,4	13,3	12,3	4,3	5,1
Харківська область	8,8	9,3	60,7	61,2	7,0	8,7	1,0	1,3
Херсонська область	29,7	н. д.	58,7	н. д.	3,6	н. д.	5,2	н. д.
Хмельницька область	42,7	58,4	8,8	5,4	0,9	0,3	0,0	0,0
Черкаська область	45,3	53,3	33,1	29,3	13,9	11,0	0,0	0,0
Чернівецька область	6,0	5,5	71,1	76,0	7,5	6,5	0,0	0,0
Чернігівська область	31,8	31,8	65,5	66,6	0,9	0,7	0,0	0,3
м. Київ	1,7	1,7	10,8	11,4	26,2	25,9	2,3	2,5

Джерело: розраховано автором за даними [1]

У Кіровоградській області частка сільського господарства в накопичених обсягах ПІІ була дещо меншою, але за рік збільшилася на 5,6 в. п., що свідчить про підвищення значення агропромислового комплексу регіону в умовах війни. При цьому зауважимо, що частка промисловості в обсягах ПІІ Кіровоградської області перевищує частку сільського господарства і також має зростаючу тенденцію, що дозволяє зробити висновок про індустріальний характер розвитку регіону. Проте, ПІІ в інформаційну та телекомунікаційну діяльність Кіровоградської області здійснюються в надзвичайно малих обсягах і практично не помітні у структурі ПІІ.

Як видно з таблиці 2.2, у більшості регіонів України у структурі обсягів ПІІ переважають інвестиції у промисловість. Найбільша частка промисловості у накопичених ПІІ спостерігалася в індустріально розвинених регіонах України та становила у 2022 р. 96,8% у Запорізькій, 89,1% - у Волинській, 85,3% - у Полтавській, 85% - у Житомирській, 83,8% - у Закарпатській, 76% - у Чернівецькій та 73,4% - у Дніпропетровській областях. Водночас зауважимо, що серед усіх регіонів України найбільший обсяг ПІІ був залучений у промисловість Дніпропетровської області, але за рік повномасштабної війни зменшився з 5365,1 млн дол. США до 4553,2 млн дол. США або на 15,1%. Дещо меншими, проте значними за обсягом, були ПІІ в промисловість Полтавської області та м. Києва, їхня динаміка також була спадною. Так, у Полтавській області ПІІ у промисловість зменшилися з 2627,7 до 1414,3 млн дол. США, а у м. Києві – з 1980,9 до 1408,4 млн дол. США відповідно.

Поряд з регіонами, в структурі ПІІ яких чітко вираженими є аграрні або промислові інвестиції, варто виділити Київську, Львівську та Харківську області, що мають більш диверсифіковану структуру ПІІ. Зокрема, у Київській області частка оптової та роздрібної торгівлі збільшилася з 25,8% у 2021 р. до 28,0% у 2022 р., частка транспортних послуг відповідно зросла з 5% до 5,4%. У Львівській області обсяг ПІІ в оптову та роздрібну торгівлю збільшився з 149,4 до 247,1 млн дол. США, в інформаційну та телекомунікаційну діяльність – з 68,8 до 73,9 млн дол. США, що обумовило зростання частки цих ВЕД в залишках ПІІ у 2022 р. відповідно до 14,6% та 4,4%. Харківська область, поряд із значною часткою інвестицій у промисловість, характеризується зростаючою часткою інвестицій в оптову та роздрібну торгівлю (з 7% до 8,7%), транспортні послуги (з 1,0% до 1,3%), інформаційну та телекомунікаційну діяльність (з 3,2% до 5,2%), професійну, наукову та технічну діяльність (з 3,0% до 4,1%).

Особливістю структури ПІІ Миколаївської та Одеської областей є переважання інвестицій у транспорт, складське господарство, кур’єрську та поштову діяльність, що обумовлено розвиненістю логістичної інфраструктури та її комерційною привабливістю для іноземних інвесторів. Так, за період 2021-2022 рр. у Миколаївській області частка транспортних послуг в обсягах ПІІ зросла з 36,1% до 47,1%, а в Одеській області – з 46,1% до 49,4% відповідно. Проте, обсяги ПІІ в цей вид економічної діяльності зменшився в обох регіонах. У Миколаївській області відбулося скорочення обсягів ПІІ в сферу транспортних послуг з 204,9 до 110,9 млн дол. США, а в Одеській області – з 554,3 до 421,6 млн дол. США, що стало наслідком блокування російськими військами чорноморських портів України та ракетних обстрілів агресором портової інфраструктури в цих регіонах.

Проведене дослідження показало, що структура ПІІ за видами економічної діяльності визначається насамперед економічним потенціалом та галузевою спеціалізацією регіонів України. В умовах повномасштабної війни також посилюється вплив факторів, пов’язаних з географічним розташуванням регіонів, зокрема, віддаленість від кордону з Росією. Застосування описового аналізу дозволило виявити особливості динаміки залишків ПІІ за видами економічної діяльності, проте для визначення основних чинників припливу ПІІ в економіку кожного регіону необхідно застосувати економетричні методи, що й буде зроблено у наступному підрозділі.

Література

1. Прямі інвестиції в Україну (інструменти участі в капіталі): залишки за регіонами за видами економічної діяльності. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

Бобро Н.С.
к. е. н., директор діджитал департаменту
Європейського університету
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій та зростаючого інтересу до цифрової трансформації освіти, дослідження ефективності використання штучного інтелекту в освітньому процесі стає надзвичайно актуальним. Дані інформаційні технології стають ключовими факторами у розвитку сфери освіти та мають значний потенціал для поліпшення навчального процесу та підвищення результативності навчання.

Варто відмітити, що системи, що базуються на технологіях штучного інтелекту, дозволяють вирішувати складні завдання, знаходити неочевидні для людини закономірності даних, самостійно приймати рішення.

Відповідно до міжнародних досліджень Fortune Business Insights середньорічний темпи зростання ринку штучного інтелекту з 2020 по 2027 рік складе 33,2 %. Очікується, що глобальне впровадження технології організаціями збільшуватиметься в середньому на 38,1% у період з 2022 по 2030 роки [1].

Штучний інтелект (ШІ від, англ. Artificial intelligence) – це:

- здатність інтелектуальних систем та алгоритмів здійснювати творчі функції, які традиційно виконуються людиною;
- комплекс технологічних рішень, що дозволяє імітувати когнітивні функції людини (включаючи самонавчання та пошук рішень) без заздалегідь заданого алгоритму) і отримувати при виконанні конкретних завдань результати, які частково можна порівняти з результатами інтелектуальної діяльності людини [2, с.1185].

Сьогодні вже можна констатувати початок ери управління великими обсягами даних на основі технологій штучного інтелекту в різних професійних сферах. Навіть у такій галузі як освіта, великі дані трансформують ситуацію. Однією з найпоширеніших тенденцій є виявлення

та використання прогнозної аналітики для створення ефективних моделей навчання.

Наприклад, мовна модель, що називається ChatGPT [3], що може генерувати текст – частина бренду штучного інтелекту, яка викликала багато дискусій у наукових колах. Деякі науковці критикують цю технологію, стверджуючи, що вона може сприяти обману в освітньому просторі, а отже, негативно впливати на систему освіти, зокрема і вищої [4, с.99].

Проте важливо зауважити, що технології штучного інтелекту призводять до переосмислення навчання та викладання у сучасних закладах вищої освіти. За допомогою інструментів, таких як ChatGPT та інші, навчальним інституціям необхідно пристосовуватися та впроваджувати нововведення для ефективного вирішення цього нового завдання. Розглянемо основні напрямки використання технологій штучного інтелекту в практиці вищої освіти:

1. Штучний інтелект у навчальній аналітиці. Навчальна аналітика чи аналітика навчання – це процес збору, аналізу та подання даних про учнів та освітнє середовище для розуміння особливостей навчання та його вдосконалення [5, с.121].

Вчені визначають чотири види аналітики, у яких використовується технологія штучного інтелекту (рис. 1).

Рис. 1 Види аналітики, у яких використовується технологія штучного інтелекту

Штучний інтелект відрізняється в аналізі від традиційного тим, що в процесі навчання він аналізує всі наявні дані, встановлюючи норму та відхилення. Крім того, штучний інтелект аналізує дані в реальному часі, що дозволяє виявляти проблеми учнів під час навчання. Важливою особливістю є те, що алгоритми штучний інтелект не потребують попередньої підготовки гіпотез для проведення аналізу.

Аналіз різноманітних досліджень у галузі навчальної аналітики виявив наступні цільові напрями її використання:

- прогнозування поведінки та активності студентів під час навчання;
- розробка нових моделей та способів представлення знань;
- вивчення взаємодії між викладачем та студентом, або середовищем навчання та студентом;
- дослідження феномену навчання та психології учнів.

2. Штучний інтелект у персоналізації навчання. Загалом, персоналізація навчання описується як важлива пріоритетна характеристика, яка забезпечує індивідуальну траєкторію в середовищі навчання та творчості учнів, сприяє їх соціальному та професійному самовизначенню, а також реалізації особистих життєвих задумів та прагнень.

У персоналізованих системах алгоритми приймають рішення відповідно до вхідних даних, спрямовані на оптимізацію навчального процесу та формування рекомендацій для конкретного студента, збираючи та обробляючи освітні дані.

3. Штучний інтелект в оцінюванні компетенцій студентів. Використання штучного інтелекту, зокрема, алгоритмів обробки природної мови, дозволяє автоматизувати аналіз та оцінку робіт студентів. Оцінка великої кількості навчальних завдань, тестів, есе може стати рутинною задачею для викладачів. Подібні системи оцінювання включають модуль аналітики, який дозволяє отримувати необхідні дані про процес навчання та виявляти найбільш складні для студентів теми та розглядати їх повторно.

4. Штучний інтелект у проектуванні смарт-кампусів.

Смарт-кампус — це інфраструктура університетського містечка, оснащена сучасними технічними пристроями та технологічними системами для забезпечення ефективного функціонування. Головною метою створення розумних кампусів є формування інноваційного простору з передовими технологіями, які застосовуються у всіх аспектах університетської діяльності, включаючи побудову освітніх процесів, роботу університетських центрів та повсякденне життя студентів та персоналу. Проект передбачає можливість швидкого доступу студентів до розкладу занять, знаходження навчальних

аудиторій та отримання зворотного зв'язку від викладачів та адміністрації університету.

Таким чином, визначено, що на сьогодні в закладах вищої освіти, використовують чотири ключові напрями використання штучного інтелекту: прогнозна аналітика, персоналізація навчання, оцінювання компетенцій студентів та проектування смарт-кампусів. Тому необхідним є адаптація навчальних інституцій та викладачів до нових викликів пов'язаних із використанням штучного інтелекту.

Література

1. 70 Vital Artificial Intelligence Statistics: 2023 Data Analysis & Market Share. URL: <https://financesonline.com/artificialintelligence-statistics/> (дата звернення 01.12.2023)
2. Chemouil P., Hui P., Kellerer W., Li Y., Zhang Y. Special issue on artificial intelligence and machine learning for networking and communications. *IEEE Journal on Selected Areas in Communications*. 2019. Vol. 37. No. 6. Pp. 1185–1191. DOI: <https://doi.org/0.1109/JSAC.2019.2909076>
3. Introducing ChatGPT. OpenAI. URL: <https://openai.com/blog/chatgpt> (дата звернення: 03.11.2023).
4. Добросесність у навчанні : збірник студентських та учнівських есе. уклад.: Л. Пшенична, О. Семенов, М. Ячменик, Н. Пономаренко. Суми, 2023. 95 с.
5. Онопрієнко О. В.. Навчальна аналітика у визначенні навчальних втрат молодших школярів в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи*. 2023. С. 121-122.

References

1. 70 Vital Artificial Intelligence Statistics: 2023 Data Analysis & Market Share. URL: <https://financesonline.com/artificialintelligence-statistics/> (дата звернення 01.12.2023)
2. Chemouil P., Hui P., Kellerer W., Li Y., Zhang Y. Special issue on artificial intelligence and machine learning for networking and communications. *IEEE Journal on Selected Areas in Communications*. 2019. Vol. 37. No. 6. Pp. 1185–1191. DOI: <https://doi.org/0.1109/JSAC.2019.2909076>
3. Introducing ChatGPT. OpenAI. URL: <https://openai.com/blog/chatgpt> (дата звернення: 03.11.2023).
4. Integrity in education: a collection of student and student essays. edited by: L. Pshenichna, O. Semenog, M. Yachmenyk, N. Ponomarenko. Sumy, 2023. 95 p.
5. Educational analytics in determining educational losses of junior high school students under martial law: Onoprienko O. *Actual problems of pedagogical education: innovations, experience and prospects*. 2023. P. 121-122.

Борзенко О.О.
д.е.н., професор, завідувачка сектору
міжнародних фінансових досліджень
Панфілова Т. О.
к.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
сектору міжнародних фінансових досліджень,
Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна

АСИМЕТРИЯ БОРГОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО РЕГІОНАЛЬНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Глобальні потрясіння і кризи останніх років, які накладаються одна на одну, підвищують ризик геоекономічної фрагментації та асиметрії глобального розвитку в багатьох сферах життєдіяльності людства. Зокрема кризова група ООН (The UN Global Crisis Response Group on Food, Energy, and Finance, GCRG) вважає, що каскадні кризи останніх років спровокували різке прискорення тенденції зростання державних боргів. Адже світовий державний борг зріс більш ніж у п'ять разів з 2000 року, випереджаючи зростання світового ВВП, який за той самий час зріс лише утричі. У 2022 році світовий державний борг, який включає внутрішній і зовнішній борг сектору державного управління, досяг рекордних 92 трлн дол. США [1]. Борг перетворюється на значний тягар для країн, що розвиваються, через обмежений доступ до фінансування, зростання вартості запозичень, девальвацію валюти та повільне зростання. На тлі зростання рівня державного боргу, вищих процентних ставок, уповільнення темпів зростання світової економіки та посилення геополітичної невизначеності, ризик державного боргу та надлишкового боргу в країнах, що розвиваються, залишатиметься високим у найближчі роки. Розгорнутий опис ситуації щодо регіональних аспектів боргового навантаження представлений в спеціальних доповідях ООН [2-4].

Зазначене підтверджується даними таблиці щодо регіональних відмінностей динаміки боргового навантаження. Для більшості груп країн пікове значення змінної фіксується у 2020 році. Для розвинутих країн в цілому, та країн G7 з 2024 року очікується зростання валового боргу як відсотка ВВП, імовірно через зростання показника для США. Аналогічно зростання показника з 2024 року очікується для країн, що розвиваються, в цілому, та відповідних груп країн регіону Азії та регіону Європи. Країнами,

які можуть надати імпульс нарощування боргу є Китай і, скоріш за все, Україна.

Таблиця

Динаміка валового боргу загального державного управління за групами країн, відсоток ВВП

Групи країн	2019	2020	2021	2022	2023*	2024*	2025*
Розвинуті економіки	104,0	122,9	117,4	112,5	112,4	113,6	114,96
Зона євро	83,5	96,6	94,9	90,9	89,8	88,98	87,9
Основні країни з розвинутою економікою (G7)	118,3	140,4	134,1	128,4	128,4	130,3	132,2
Інші країни з розвинутою економікою (за винятком G7 та зони євро)	43,3	50,3	50,7	48,7	49,2	49,2	49,1
Європейський Союз	79,2	91,6	89,5	85,3	84,4	83,6	82,6
АСЕАН-5	50,1	61,6	66,1	63,3	63,6	63,2	62,8
Ринки, що формуються, і країни, що розвиваються	55,1	64,8	64,3	64,6	67,5	69,8	72,2
Азія, що розвивається	58,9	68,8	70,3	73,7	77,6	81,0	84,4
Європа, що розвивається	29,1	37,7	35,2	33,3	37,8	38,7	39,3
Латинська Америка і Карибський басейн	67,9	76,8	71,6	69,4	68,2	68,9	69,7
Близький Схід і Центральна Азія	46,2	56,96	52,7	44,7	44,1	42,8	42,9
Африка на південь від Сахари	49,8	57,0	56,6	56,3	55,5	53,9	53,1

Джерело: База даних МВФ, квітень 2023 року

* - Прогноз

У країнах Європи та Центральної Азії, що розвиваються, пандемія COVID-19 призвела до різкого збільшення співвідношення державного боргу до ВВП на тлі збільшення витрат, спричинених пандемією, та зниження економічної активності. Між 2019 і 2020 роками середній коефіцієнт боргу зріс приблизно на 10 процентних пунктів. Виходячи з оцінок МВФ і за винятком України, середнє збільшення відношення державного боргу до ВВП між 2019 і 2022 роками становило 2,3%, при цьому 6 із 17 країн зафіксували зниження, залишаючи середнє значення близько 40%. За даними МВФ і Світового банку медіана співвідношення обслуговування зовнішнього боргу за державним і гарантованим державою боргом як відсоток державних

доходів становила близько 8,8% в 2022 році. Надмірна залежність від дорогого та/або ризикованого фінансування (через волатильність обмінного курсу) є джерелом вразливості в цьому регіоні. Нерозвинені внутрішні ринки капіталу призводять до вищих витрат на фінансування та залежності від зовнішніх запозичень.

Запобігання борговій кризі та справедливе й ефективне розв’язання криз суверенного боргу, коли вони виникають, давно викликають занепокоєння міжнародної спільноти. Прийнятність боргу розглядається як у Монтеррейському консенсусі Міжнародної конференції з фінансування розвитку (2002 р.), так і в Аддіс-Абебській програмі дій (2015 р.), в якій зазначено, що як боржники, так і кредитори поділяють відповідальність за запобігання та вирішення проблеми з непідйомною заборгованістю. Щоб запобігти виникненню боргових криз, принципи відповідального запозичення та кредитування виділяють три загальні сфери: відповідальне витрачання та управління боргом позичальниками; прозорість як боржників, так і кредиторів; належна обачність і посилене управління ризиками з боку кредиторів. Важливу роль у цій сфері відіграють агентства кредитного рейтингу та аналіз стійкості боргу МВФ/Світового банку, які надають інформацію та аналіз кредиторам. Як Монтеррейський консенсус, так і Аддіс-Абебська програма дій вимагають щоб врегулювання боргів було своєчасним, упорядкованим, ефективним, справедливим і проводилося сумлінно. Проте, реструктуризація часто є недостатньо глибокою, щоб уникнути повторних криз, і часто матеріалізується надто пізно, із затяжними кризами та високими соціальними витратами. Сучасний асиметричний борговий ландшафт лише посилив цю проблему.

У відповідь на останні кризи міжнародне співтовариство вжило заходів для покращення глобальної архітектури суверенного боргу – головним чином, через створення Спільної основи для врегулювання боргу за межами Ініціативи призупинення обслуговування боргу, в рамках якої Паризький клуб і двосторонні кредитори G20 домовилися вперше координувати та співпрацювати щодо врегулювання заборгованості. Однак ці кроки не дали бажаних результатів.

ООН має дорожню карту багатосторонніх дій для подолання глобального боргового тягаря та досягнення сталого розвитку, яка зосереджена на трьох сферах діяльності: i) подолання високої вартості боргу та зростаючих ризиків боргової скрути, ii) масштабне збільшення доступного довгострокового фінансування для розвитку та iii) розширення фінансування на випадок потреб країн, які цього потребують [1].

Для України вкрай важливим є розуміння й поглиблений аналіз асиметричності регіонального боргового ландшафту задля розроблення й реалізації Стратегії управління державним боргом.

Література

1. A world of debt. A growing burden to global prosperity. UN Global Crisis Response Group. July 2023. 16 p. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osgmisc_2023d4_en.pdf
2. Addressing Public Debt Challenges to Effectively Pursue the Sdgs: Regional Perspectives. Policy Brief. April 2023. ESCAP/1-PB/34. 2023. 24 p. URL: <https://www.unescap.org/kp/2023/addressing-public-debt-regional-perspectives>
3. Economic and Social Survey of Asia and the Pacific 2023. Rethinking Public Debt for the Sustainable Development Goals. United Nations Publication. 2023. ST/ESCAP/3080. 164 p. URL: <https://www.unescap.org/kp/2023/economic-and-social-survey-asia-and-pacific-2023-rethinking-public-debt-sustainable>
4. Public debt and development distress in Latin America and the Caribbean. United Nations publication. LC/TS.2023/20. ECLAC. 2023. 55 p. URL: <https://www.cepal.org/en/publications/48910-public-debt-and-development-distress-latin-america-and-caribbean>

References

1. A world of debt. A growing burden to global prosperity. (July 2023). UN Global Crisis Response Group. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osgmisc_2023d4_en.pdf
2. Addressing Public Debt Challenges to Effectively Pursue the Sdgs: Regional Perspectives. Policy Brief.. (April 2023). ESCAP/1-PB/34. URL: <https://www.unescap.org/kp/2023/addressing-public-debt-regional-perspectives>
3. Economic and Social Survey of Asia and the Pacific 2023. Rethinking Public Debt for the Sustainable Development Goals. (2023). United Nations Publication. ST/ESCAP/3080. URL: <https://www.unescap.org/kp/2023/economic-and-social-survey-asia-and-pacific-2023-rethinking-public-debt-sustainable>
4. Public debt and development distress in Latin America and the Caribbean (2023). United Nations publication. LC/TS.2023/20. ECLAC. URL: <https://www.cepal.org/en/publications/48910-public-debt-and-development-distress-latin-america-and-caribbean>

Бондаревська К.В.

д.е.н., професор

Борисенко М.С.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні характеризується цілим рядом проблем та викликів та має кризовий характер. Російсько-українська війна, яка триває вже багато років, принесла на українські землі

низку проблем: економічних, політичних, соціальних. Варто зауважити, що суспільство відчуває вплив соціальних ризиків завжди, але саме у часи війни вони загострюються і стають більш значущими.

Термін “соціальні ризики” виник ще у другій половині ХХ століття і використовувався у соціології та ряді інших соціальних наук. Його введення приписують французькому соціологові П’єру Бурдьє – саме він використовував термін для означення можливих факторів негативного впливу на соціальні групи.

У сучасній соціології термін “соціальні ризики” можна охарактеризувати, як можливі ситуації або явища, що мають негативний вплив на соціальні групи або суспільства в цілому. Зазвичай соціальні явища пов’язані з економічними проблемами, конфліктами, нерівністю а також природними катастрофами [1].

Соціальні ризики ідентифікують та досліджують з метою вияву потенційної загрози для суспільства та розробки можливих рішень. Також дослідження ризиків допомагає визначати та впроваджувати нові програми у сфері соціального захисту та соціального забезпечення.

Розглянемо окремі види соціальних ризиків, зокрема ті з них, які мають суттєвий вплив на населення України в сучасних умовах. Особливої уваги заслуговує необхідність оцінки впливу та наслідків війни, що спричиняє посилення цілого ряду ризиків, як економічного, так і соціального характеру. Так, до суто економічних ризиків сьогодні слід віднести погіршення фінансово-економічної ситуації у контексті погіршення основних макроекономічних показників, підвищення рівня інфляції, знецінення національної валюти, зниження рівня реальних доходів населення. У свою чергу, соціальні ризики напряму пов’язані з економічними: зростання безробіття та поширення бідності населення, зниження рівня та якості життя, збільшення кількості біженців та внутрішньо переміщених осіб, кількості осіб з інвалідністю та військовослужбовців, які потребують відповідного захисту з боку держави та соціальних виплат.

Наразі Україна має величезну кількість втрат, починаючи з загиблих і закінчуючи тими, хто втратив домівки та близьких. Багато людей з України зараз мають статус біженців. Так, станом на 28 березня 2023 року кількість зареєстрованих біженців з України досягла 5 млн. 8,28 тис. (рис. 1). Найбільше біженців зараз перебуває у Польщі і складає близько 1 млн 577 тис. [2]

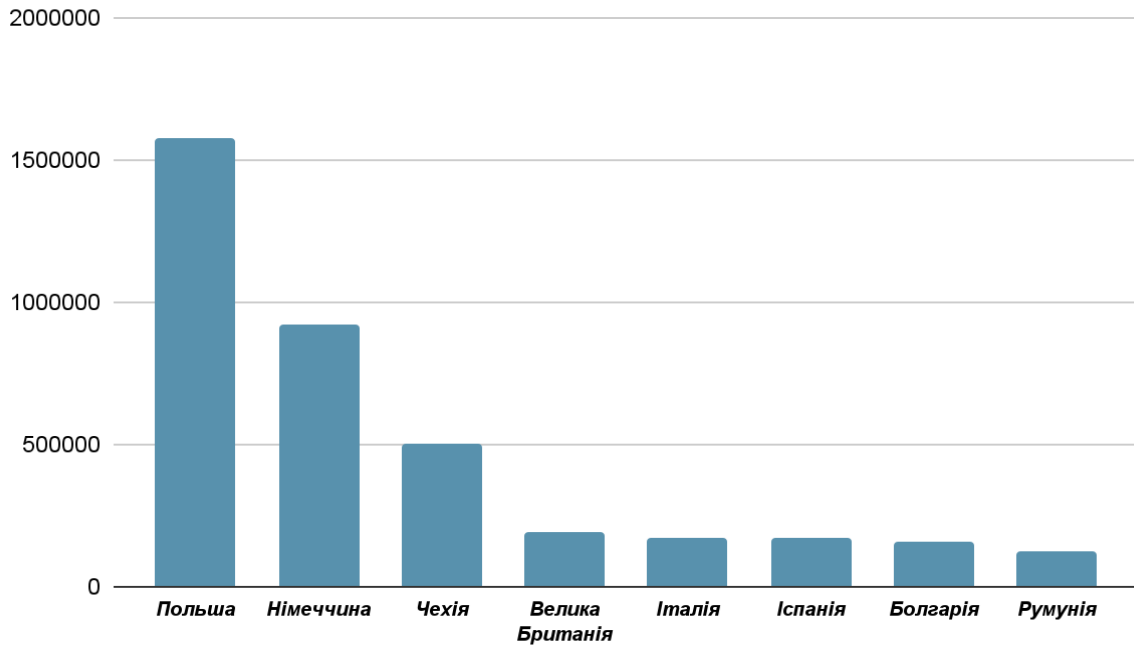

Рис. 1 Кількість біженців з України станом на 28.03.2023 р.
Джерело: побудовано за даними [2]

Особливої уваги потребують ризики у сфері охорони здоров'я та освіти. Медичної реабілітації наразі потребує величезна кількість військових та цивільних осіб, постраждалих від наслідків бойових дій та окупації територій. Неможливість отримувати та захищати свої права на освіту притаманна багатьом дітям та підліткам, яким довелося покинути свої домівки, а решті доводиться отримувати освіту дистанційно, що може негативно впливати на їх освоєння матеріалу та отримання соціальних навичок. Враховуючи погіршення фінансування сфер освіти та охорони здоров'я, можемо спрогнозувати посилення дії та наслідків зазначених ризиків соціального характеру.

Згідно ЗУ «Про Державний бюджет України на 2023 рік» (ст. 14) можна проаналізувати розподіл коштів, отриманих до спеціального фонду Державного бюджету України. У першому пункті зазначено спрямування коштів на реалізацію Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю. Таким чином держава страхує людей з інвалідністю від соціальних ризиків. Також у цій статті зазначено спрямування коштів до фонду ліквідації наслідків збройної агресії, що є способом полегшення негативного впливу соціальних ризиків [3].

Таким чином, можна зробити висновок про важливість державної фінансової підтримки заходів, спрямованих на зменшення впливу соціальних

ризиків на суспільство. Важливу роль при цьому відіграє оцінка фактичної ситуації та проблем соціально-економічного характеру, визначення перспектив нейтралізації соціальних ризиків на майбутнє та розробка пріоритетів післявоєнного відновлення України.

Література

1. Березіна С.Б. Соціальні ризики – сучасна проблема людства / С.Б. Березіна // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. №5(17). С. 165–172.
2. Operation Data Portal: Ukraine Refugee Situation URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952-176134281.1646551413
3. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України; Бюджет, Розподіл, Перелік від 03.11.2022 № 2710-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

Бородіна О.А.
к.н. держ. упр.
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

ДЕКАРБОНІЗАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОВОЄННОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

Кліматична нейтральність і "зелений" перехід - сучасні тренди розвитку ЄС. В найближчі роки виробництво "зеленої" енергії для внутрішніх потреб та експорту до ЄС стане одним із пріоритетних напрямків розвитку української економіки. Європа переходить до декарбонізованої енергетичної системи і водень – це один з варіантів масштабної декарбонізації ряду секторів: транспорт, промисловість, будівництво. Українська держава підтримала амбітний план ЄС – досягнення кліматичної нейтральності. Так, Національний план з енергетики та клімату до 2030 року (НПЕК), розробка якого передбачена ПКМУ від 19 серпня 2023 р. N 924¹, має стати одним з елементів базової безпекової основи повоєнного відновлення країни. Ситуацію актуалізує ще й той факт, що у межах повоєнного відновлення Україні доведеться відбудувувати деякі галузі промисловості практично з нуля. Важливо, щоб ця відбудова була якісним перетворенням, інноваційною модернізацією.

Декарбонізація, мінімізація вуглецевих викидів, перехід на альтернативні джерела енергії – центральні елементи європейського

¹ <https://ips.ligazakon.net/document/KP230924>

стратегічного плану Green Deal[1], що стануть базисом для низки фундаментальних трансформаційних переходів, заходів з нормативної адаптації, запровадження протекційних механізмів.

Вкрай важливим є використання європейського, в першу чергу польського досвіду для впровадження нових трендів водневої економіки в Україні. Так, Польща активно готує потенціал для провідної ролі у європейській «водневій» революції, зокрема, мобілізує зусилля приватного та державного секторів економіки для того, щоб зайняти конкурентну позицію на «водневій» мапі Європи, що у свою чергу, відкриває значний інвестиційний потенціал для повоєнного розвитку економіки України (Табл.1).

Таблиця 1

Основні виклики розвитку європейського ринку «зеленого» водню

<i>Виклик 1.</i> Вибір інтеграторів ринку	В даний час ринок зеленого водню знаходиться на дуже ранній стадії розвитку – окремі частини ланцюжка створення вартості є роз’єднаними елементами, а поточні впровадження водневих технологій є пілотними проектами. Бракує фізичної та інституційної інфраструктури, яка б дозволила з’єднати виробників зі споживачами, а отже, попиту з пропозицією.
<i>Виклик 2.</i> Зниження витрат на виробництво «зеленого» водню	Чи можна знизити загальну вартість виробництва зеленого водню на 70% протягом десяти років? Умовою для такого сценарію витрат є забезпечення економії на масштабах достатньо великих витрат на НДДКР. Іншими словами, зелений водень не стане помітно дешевшим раніше 2030 року, якщо попит на нього не почне стрімко зростати в найближчі роки.
<i>Виклик 3.</i> Зниження витрат на логістику «зеленого» водню	Водень - як найлегший елемент, дуже сприйнятливий до дифузії - дуже важко зберігати транспортувати. Наразі економічна ефективність визначила, що більш раціональним рішенням є доставка та зберігання газу, з якого виробляється водень, у місця його споживання в промислових процесах.

Джерело: складено автором

Подолання виявлених бар’єрів вимагає тісної співпрацю приватного та державного секторів, а також, пошуки співпраці, в тому числі міжнародної, що вікриває значні перспективи для інвестиційної привабливості України.

З огляду на потенціальні ресурси України, її переваги з точки зору інвестиційної привабливості водневого сектору енергетичної галузі безумовні. Водень можна використовувати і як засіб накопичення зайвої електроенергії з відновлюваних джерел, коли її виробництво перевищує попит, тоді він стає акумулятором. Він може розв’язати одразу дві проблеми - шкідливі викиди та

важкість "консервації" енергії з відновлюваних джерел. Стислий газоподібний водень, відповідно до останніх напрямків досліджень, можна та вигідно зберігати у підземних соляних печерах. За даними Hydrogen Europe Industry Board, зберігання водневої енергії в соляних кімнатах є щонайменше в сто разів дешевшим, ніж зберігання електроенергії у сховищі енергії [2,3]. І тут, як найкраще, можна пропонувати для західних інвесторів потенціал соляних шахт та печер старопромислових регіонів України (Донецької, Запорізької та Дніпропетровської областей). Використання ж газотранспортної системи (ГТС) України дає можливість його ефективного транспортування (Табл. 2):

Таблиця 2

Загальна технічна характеристика ГТС України

Довжина газопроводів	38.9 тис. км
Довжина магістральних трубопроводів	22.2 тис. км
Пропускна здатність на вході	288 млрд. куб. м на рік
Пропускна здатність на виході	178.5 млрд. куб. м на рік
Пропускна спроможність на виході до ЄС	146 млрд. куб. м на рік
Кількість газотранспортних одиниць	702 шт
Кількість компресорних станцій	72 шт
Електрична потужність компресорних станцій	5448.0 МВт

Джерело: [4,5]

Водночас, за даними, розрахованими Інститутом джерел відновлювальної енергетики (далі - ІВЕ) України (Табл.2), орієнтовний прогноз виробництва «зеленої» електроенергії та водню перевищує розрахунки схваленої до війни Енергетичної стратегії України на період до 2035 року.

Таблиця 3

Орієнтовний прогноз виробництва «зеленої» енергії та водню

рік		2025	2030	2035
Енергетична стратегія	млрд. кВт·год	12	18	25
	H ₂ (млрд. нм ³)	0,6	0,9	1,2
Розрахунки ІВЕ	млрд. кВт·год	21,6	35,5	52,5
	H ₂ (млрд. нм ³)	1,1	1,8	2,6

Джерело: [4,5]

Загалом, Україна може виробляти понад 500 млрд кубометрів зеленого водню на рік. Цього вистачить і на внутрішні потреби, і на експорт. Розподіл потенційного середньорічного виробництва «зеленого» водню, за даними ІВЕ, має наступний вигляд. Відповідно до технологічного регламенту галузі,

зберігання водню - ключовий компонент у забезпеченні воднем. Вибір найбільш відповідної технології зберігання - це збалансоване рішення між кількістю водню, його зберіганням (наприклад, розмір ємності) і використанням енергії. Як зазначалося вище, соляні печери вважаються найбільш придатним сховищем для водню і Регіони південного сходу України, а це Донецька, Запорізька та Дніпропетровська області, володіють потенціалом таких печер та шахт промислового призначення.

Отже, є тим ресурсом, яким можна заробляти для України гроші. Саме енергетична галузь української економіки може стати майданчиком для впровадження концепції ніаршорингу (аутсорсингу у країну, відносно близьку до основної країни господарювання), яка взмозі зробити українську енергетику мега-індустріальним парком для Європи. Переваги для обох сторін при цьому очевидні. Для України – приток життєво необхідних для відновлення економіки інвестицій, відродження зруйнованої інфраструктури старопромислових регіонів, які стануть драйверами повоєнного регіонального розвитку національної економіки. Для ЄС – наявність та можливість використання інфраструктури повного циклу для забезпечення «зеленого» декарбонізованого переходу та, у перспективі, досягнення рівня кліматично нейтрального континенту.

Центральним та місцевим органам влади України у повоєнний період необхідно буде впроваджувати послідовну енергетичну політику, що підвищує рівень водню як пріоритетного носія енергії. Міцне державно-приватне партнерство має зосереджуватися на пошуку нових шляхів співпраці у розробці та використанні водневої енергії. Безумовно, воднева енергетика – це інновація і говорити про неї у найближчі 5-10 років як про реальну преференційну перспективу не варто, а тема водню в усьому світі все ще далека від масового виробництва. Але, обопільна зацікавленість зовнішніх для України інвесторів, яка, ще й до того, базується на власне європейських програмних документах, обов’язкових для виконання, виводить водневі перспективи енергетичної галузі України у розряд інвестиційних маяків для забезпечення ефективного повоєнного відновлення.

Література

1. European Commission. A European Green Deal, 2019. Available online: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en .
2. Hydrogen Council. 2020. “Path to Hydrogen Competitiveness - A Cost Perspective.” Hydrogen Council report, Brussels, January 20.
3. Global Hydrogen Review 2023. URL: <https://www.iea.org/reports/global-hydrogen-review-2023>

4. Газотранспортна система України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Газотранспортна_система_України.
5. Атлас енергетичного потенціалу відновлюваних джерел енергії України / за заг. ред. С.О. Кудрі. – Київ: Інститут відновлюваної енергетики НАН України, 2020. – 82 с

Брюховецька Н.Ю.
д.е.н., професор
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

ЧИННИКИ ТА ЗАГРОЗИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В теперішній час впровадження штучного інтелекту і цифрових технологій у виробництво відбувається значно швидше, ніж впровадження будь-яких інших інноваційних розробок. В результаті технологічних революцій управління підприємствами, робоча сила, людський капітал, форми і моделі праці підприємств зазнають корінних змін, істотно змінюються умови праці та життя, напрямки інвестування у людський капітал, зокрема в умовах воєнного стану.

Все це створює специфічні умови для управління, функціонування підприємств, формування людського капіталу та його відтворення в економіці:

штучний інтелект несе суттєві екзистенціальні і етичні ризики. Перед наукою і практикою постають питання передбачуваності потенційних ризиків і контрольованості результатів штучного інтелекту;

формується нова соціально-трудова реальність, моделі праці та зайнятості (мережевий характер зайнятості із використанням ІКТ, віртуальні взаємодії працівників і керівників, дистанційні форми), що трансформує традиційні форми і методи організації праці і управління людським капіталом (у тому числі із використанням штучного інтелекту), залученість людського капіталу у штучний інтелект, формуючи негативні наслідки для працівників та одночасно відкриваючи неосяжні перспективи у набутті цифрових компетенцій і нових професій;

праця все більше знеособлюється. Технології штучного інтелекту не звільняють працю, навпаки, сприяють агресивному впровадженню інструментів нагляду і контролю з єдиною метою – збільшення прибутку компаній та посилення експлуатації працівників;

розширюється сфера використання інформаційно комунікаційних технологій (ІКТ), освоєння яких та використання на практиці вимагає нових

знань в сфері ІКТ, а також трансформації знань і навиків в інших сферах: менеджменті, контролі, безпеці тощо;

конкуренція у теперішній час зміщується в бік конкуренції за робочу силу, що реалізується через ідеологію, виховання, навчання і відбір на рівні школи, вищих навчальних закладів, безвізовий режим, міграцію кваліфікованих спеціалістів в умовах воєнного стану тощо;

слідування ліберальним ідеям в економіці створило суспільство споживання, у якому забезпечення базового прожиткового мінімуму нівелює усі стимули до професійного зростання, підвищення кваліфікації і перенавчання;

в результаті воєнних дій та міграції кваліфікованого населення колосально втрачається людський капітал, що зменшує потенціал повоєнного відтворення соціально-економічного розвитку країни;

пришвидшення розвитку цифрової економіки, трансформації, пов’язані із ІКТ і використанням штучного інтелекту, вивільняють значну кількість людського капіталу з економіки, зменшують потребу в спеціалістах, яких може замінити штучний інтелект, що вимагає нових підходів до збереження і розвитку, навчання і перенавчання працівників, змін в управлінні людьми і людським капіталом;

зростає конкуренція на глобальному ринку праці, де провідні компанії світу залучають найбільш кваліфікованих і креативних спеціалістів, пропонують зручні умови праці і компенсації, посилюють вартість специфічного людського капіталу;

спеціалісти різних поколінь мають значні відмінності у сприйнятті цифрової організації праці, залученості у штучний інтелект. Це потребує уваги до соціально-трудових відносин в контексті різних поколінь, інтелектуальних здібностей і навиків спеціалістів і працівників різних поколінь, нових методів, інструментів впливу на ціннісні орієнтації працівників різних поколінь, нових методів управління персоналом із використанням штучного інтелекту, формування організаційної культури та залученості персоналу;

серйозні проблеми виникають у сфері соціального захисту працівників і соціальної відповідальності роботодавців. В технологічних платформах відбувається гігантський розрив – поділ на інфопосередників і виконавців (так звана «уберізація» економіки і соціальних процесів). Маса людей переводяться в положення так би мовити індивідуальних підприємців, які здебільшого стають соціально незахищеними знеособленими та духовно спустошеними.

З іншого боку, посилення штучного інтелекту є об’єктивним процесом дійсності. Протягом останніх років багато держав розробили довгострокові національні Стратегії розвитку ШІ та здійснюють певні заходи щодо їх впровадження [1].

В Україні завдання розвитку технологій штучного інтелекту визнано одним з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень [2], сформувався відповідний ринок кадрів: майже 10 тис ІТ-інженерів зайнято в системах штучного інтелекту. Застосовуються технології машинного навчання. У сфері енергетики група компаній ДТЕК впроваджує системи керування процесами на електростанціях, використовуючи технології штучного інтелекту, а енергетики з підприємства «МХП еко енерджи» у такий спосіб прогнозують споживання електроенергії [3].

Ці та інші чинники служать величезним викликом, що стоїть перед економікою України, від прийняття і рішення якого залежить розвиток промислових підприємств, застосування певних механізмів господарювання і управління.

Для управління даними тенденціями необхідно змінити підхід до питання збереження, формування і розвитку промислового потенціалу підприємств і його основної складової людського капіталу. Все це вимагає серйозного осмислення й вироблення відповідної стратегії поведінки підприємств в умовах цифрових і воєнних ризиків і загроз.

Література

1. Пацурія Н. Впровадження технологій штучного інтелекту у забезпечення національної безпеки та обороноздатності України: проблеми та перспективи повоєнного періоду. 2023. URL: <https://coordynata.com.ua/vprovadzenna-tehnologij-stucnogo-intelektu-u-zabezpecenna-nacionalnoi-bezpeki-ta-oboronozdatnosti-ukraini-problemi-ta-perspektivi-povoennogo-periodu>

2. Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019-2023 роки. Постанова НАН України № 30 від 30.01.2019 р. URL: <https://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-190130-30-0.pdf>

3. Борняков О. З людським обличчям: як штучний інтелект допомагає Україні боротися. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/19/696086/>

References

1. Patsuriya N. (2023). Implementation of artificial intelligence technologies in ensuring national security and defense capability of Ukraine: problems and prospects of the post-war period. URL: <https://coordynata.com.ua/vprovadzenna-tehnologij-stucnogo-intelektu-u-zabezpecenna-nacionalnoi-bezpeki-ta-oboronozdatnosti-ukraini-problemi-ta-perspektivi-povoennogo-periodu>

2. The main scientific directions and the most important problems of fundamental research in the field of natural, technical, social and humanitarian sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine for 2019-2023. Resolution of the National Academy of

Бублей Г.А.

к.е.н., доцент

Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій

м. Запоріжжя, Україна

Кошкарів С.А.

к.е.н., доцент

Чернівецький кооперативний фаховий коледж економіки і права

м. Чернівці, Україна

Мокій А.І.

академік АН ВШ України, д.е.н., професор,

провідний науковий співробітник

ДУ “Інститут регіональних досліджень

імені М.І.Долішнього НАН України”

м. Львів, Україна

ПРОДУКТИВНА СПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ КЛАСТЕРНОЇ І КООПЕРАТИВНОЇ МОДЕЛЕЙ

Незважаючи на критичне посилення ризиків і загроз економічній діяльності та управлінню державою на різних рівнях системної ієрархії, викликане російською агресією, останнім часом спостерігаються прояви активності громадянського, у тому числі підприємницького середовища, щодо усунення дисфункціональності органів державного управління в секторальному і просторовому вимірі. Певною мірою, це відображається в поширенні і розвитку кластерної моделі господарювання, започаткованої ще у 90-х роках минулого століття, але істотно загальмованої у 2000-2010 роках. Нетривалий в часовому вимірі досвід впровадження сучасних, переважно європейських, практик кластерної моделі в регіонах України потребує аналізу, щонайменше в контексті базисних засад кластеризації, рівня системної ієрархії, інституціональних перешкод створенню і функціонуванню кластерів, поєднання з іншими, історично апробованими формами організації і стимулювання ділової активності.

1. Стислий огляд проведених за ініціативою підприємницьких асоціацій та міжнародних програм технічної допомоги у І-й половині 2022 р. та у 2023 р. більше десяти масштабних заходів щодо формування і розвитку

проектів кластерів в регіонах України, зокрема декларованих цілей, завдань, складу учасників, змісту доповідей і дискусій, доводить до таких висновків:

1) генеральною метою формування кластерної моделі переважно розглядається зростання економічної ефективності, а базисом – технологічний процес виробництва і реалізації створеної доданої вартості, відповідно об’єктом кластеризації виступають етапи цього процесу;

2) організаційно-інституціональними ініціаторами та джерелами фінансування створення кластерів виступають асоціативні підприємницькі організації, підтримувані міжнародними програмами технічної допомоги, функціонуючі зарубіжні кластери;

3) органи державного управління різних рівнів, бюджетні джерела фінансування не приймають безпосередньої участі у створенні і реалізації кластерної моделі, за винятком часткової участі агенцій регіонального розвитку;

4) технологічний базис кластерів відповідно детермінує галузеву зорієнтованість, хоча можливі і міжгалузеві кластери, але при цьому залишаються поза увагою безпосередньо не пов’язані з виробництвом екологічні, соціальні та просторові проблеми (на чому й наголошували учасники Вінницької конференції “Регіональні кластерні ініціативи”).

2. Концептуально інші підходи застосовані у Програмі “Редизайн екосистеми підприємництва у субрегіоні громад етнічної Бойківщини в умовах невизначеності”(далі -- “Програма”), на розгляді яких зупинимося детальніше. Насамперед, характерною ознакою, яка відрізняє Програму від інших розглянутих запроваджуваних кластерних моделей є зорієнтованість на сталий розвиток громад, а не лише на отримання економічного ефекту від функціонування кластеру. По-друге, це наявність інституціонального підґрунтя реалізації Програми після створення і реєстрації 7 грудня 2023 р. Спільного комунального підприємства (СКП) “Інститут сталого розвитку громад Бойківщини” за участю Новицької і Гніздичівської ОТГ. Метою створення СКП визначено об’єднання зусиль, ресурсів та можливостей засновників та інших громад для сталого розвитку Бойківщини шляхом збереження, примноження і реалізації факторного потенціалу їх продуктивної спроможності в процесі реалізації.

3. До загальних рекомендацій, які охоплюють не тільки громади, але й регіональний рівень ієрархії управління, віднесемо першочергові заходи:

- постійного моніторингу і контролю за досягненням цілей і виконанням завдань загальнодержавних і регіональних стратегій і програм розвитку громад;

- трансформації методологічних засад розробки стратегій регіонального розвитку в сенсі вибору головних і часткових факторів продуктивної спроможності економіки регіонів і громад, як об'єкта стратегування;
- визначення головними цілями застосування кластерної, кооперативної, державно-приватної, тощо моделей активізації підприємницького середовища, поряд з економічними цілями, інтеграцію і взаємодоповнення факторного потенціалу громад, регіонів для зміцнення безпеки і цілісності держави;
- забезпечення конкурентності регіональних стратегій і програм, у тому числі й розвитку громад, як в Україні, так і за її межами;
- упровадження в практику стратегування розвитку громад і регіонів парадигми Концентрації активностей на безпеці майбутнього розвитку;
- концентрації зусиль і ресурсів регіональних органів управління, експертного середовища на першочерговому створенні кластерів у науково-технологічному, військово-економічному секторах економіки, виробництві будівельних матеріалів і обладнання;
- створення незалежної робочої групи експертів для оперативного моніторингу стану реалізації заходів з формування кластерів, або делегування на конкурсній основі цієї функції громадським організаціям та експертам.

**Булатова О.В.,
д.е.н., професор
Вишняков О.В.
аспірант**

**Маріупольський державний університету
м.Київ, Україна**

СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ ТА ЦИФРОВИЙ РОЗРИВ

Глобальні асиметрії світогосподарського розвитку поглиблюють технологічний розрив між країнами. Наймасштабніше зростання технологій, інвестицій, світової торгівлі не забезпечило переваги для всіх. Нерівність стала серйозним випробуванням для світового співтовариства, що унеможлиблює досягнення Цілей сталого розвитку 2030. Цифрові технології сприяють поглибленню нерівності, яка викликана економічними, соціальними, екологічними силами, тим самим посилюючи глобальні асиметрії. З іншого боку, інновації та інформаційні технології створюють

нові потенційні можливості: від подолання бідності до покращення освіти, розвитку охорони здоров'я, підвищення продуктивності і створення робочих місць. За сучасних умов, цифрові технології формують унікальну можливість для країн у стимулюванні економічного розвитку, формуванні інклюзивного суспільства. Під час кризи, викликані пандемією COVID-19 саме цифрові технології забезпечили комунікацію між людьми, бізнесом та урядами.

Цифровізація не тільки загострила проблему цифрового розриву. Фактично мова йде про виключення певних країн, соціальних груп, окремих людей з переваг цифрових технологій. Для усунення причин цифрового розриву актуалізується розробка й впровадження цифрових політик, що узгоджуються із Цілями сталого розвитку 2030. Використання міжнародної допомоги для впровадження інновацій в освіті на основі новітніх цифрових технологій для найменш розвинутих країн сприятиме покращенню цифрових навичок населення, розширенню можливостей використання цифрових технологій для виробництва і торгівлі, їх сумісність та залученість до інтеграційних процесів.

Нерівність охоплює більш широкий діапазон від індивідуального до макрорівнів, включаючи життєвий шлях, гендер, расу і безпосередньо стосуються найважливіших сфер, які пов'язані із формуванням соціального капіталу [5]. Між цифровим розривом та соціальною нерівністю існує тісний зв'язок [3,4], оскільки остання стає наслідком відсутності достатніх можливостей у придбання нових інформаційно-комунікаційних технологій, відсутності доступу до якісної інфраструктури, високої вартості при низьких доходах, недостатній (або взагалі відсутній) рівень цифрових навичок, освіти тощо. Такий нерівний доступ до інформаційно-комунікаційних технологій, отримання, відповідно, різної корисності та вигід від використання цифрових технологій, у свою чергу, відтворює соціальну стратифікацію. Цифровий розрив стає фундаментальним аспектом соціальної нерівності в інформаційну епоху. Відсутність відповідних певних цифрових навичок обмежує доступ до використання технологій, однак, важливо підкреслити, що нижчий рівень цифрових навичок призводить до нижчого рівня взаємодії з Інтернетом, що, відповідно, стає важливою ознакою цифрового виключення. Крім того, із якістю пропускної спроможності інтернету пов'язана і сама цінність інтернету, його роль та вплив на життя людей [6]. Використання Інтернету відтворює існуючу соціальну нерівність, оскільки цифрові мережі відтворюють офлайн-структури, а офлайн-людський капітал переноситься в онлайн-світ. Таким чином, соціальна нерівність (гендер, інвалідність, раса тощо) виступає як передумова цифрового розриву.

Технологічну складову формування цифрового розриву характеризують доступ до технологій, розрив у їх використанні (інформаційний ланцюг створення вартості, цифрові навички, рівень знань, структура попиту тощо). Інтеграція цифрових інновацій у виробничі процеси стає актуальним проявом геокоекономічного суперництва [1], це, у свою чергу, впливає на конкурентні відносини на діджиталізованих ринках в умовах загострення проявів техноглобалізму, оскільки використання інструментів політики інформаційно-цифрового та інноваційного неопротекціонізму призводить до викривлення ринків [2].

Сучасні процеси цифровізації, що не тільки докорінно змінюють способи виробництва й торгівлю, а й впливають на повсякденне життя людей, їх онлайн-активності. Однак нові цифрові технології стали не тільки фактором економічного розвитку, вони сприяють подальшому посиленню розриву між економічними системами, що стає викликом для досягнення сталого, інклюзивного та справедливого зростання та розвитку.

Література

1. Панченко, В. Г., Резнікова, Н. В. та Іващенко, О. А., (2021) Розвиток industry 4.0 й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США. *Економіка та держава*, 2, с. 4–10. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.2.4
2. Резнікова Н., Булатова О., Іващенко, О. Колізії конкуренції на діджиталізованих ринках в умовах техноглобалізму: ризики інноваційного та інформаційно-цифрового неопротекціонізму для міжнародного бізнесу та електронної комерції. *Інвестиції: практика та досвід*, 2023. № 13 DOI: 10.32702/2306-6814.2023.13.13
3. Lechman E. Development divide vs digital divide – cross country study, MPRA Paper No. 37770.2009. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/37770/1/MPRA_paper_37770.pdf
4. Ragnedda, M., & Muschert, G. W. (Eds.). (2013). *The digital divide: The Internet and social inequality in international perspective*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203069769>
5. Robinson, L., Cotten, S. R., Ono, H., Quan-Haase, A., Mesch, G., Chen, W., Schulz, J., Hale, T. M. and Stern, M. J., Digital inequalities and why they matter. *Information, Communication & Society*, 2015. 18 (5), pp, 569–582. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1012532>
6. Van Deursen, A.J.A.M., Helsper, E., Eynon, R. and van Dijk, J.A.G.M, The compoundness and sequentiality of digital inequality. *International Journal of Communication*. 2017. pp. 452-473.

Булєєв І.П.
д.е.н., професор,
головний науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

1. Податкові системи України, як і наука про оподаткування опирається на світовий досвід і практику і формувалась, коли країна була Київською Руссю, входила у Польсько-Литовське Королівство (окремі регіони до Австро-Венгерської імперії), до Російської імперії, СРСР, а також у часи незалежності. Значний внесок у теорію оподаткування країни внесли українські вчені М. Туган-Барановський, академіки В. Геєць, В. Вишневський, професор Ю. Іванов та інші.

2. Теоретичне визначення податків та оподаткування викладено в Українській енциклопедії: податки – частина національного доходу, що вилучається державою у населення через позаекономічний примус здебільшого на еквівалентній основі з метою виконання її соціально-економічних, політичних, правових функцій та досягнення військових цілей [1, с.763]. В наведеній дефініції підкреслена фіскальна та адміністративна форми, провідна роль держави, яка, як відомо, відповідає інтересам пануючого класу, еліти. Вкрай недостатньо показано її орієнтацію на прагнення народу.

3. У Конституції України також проводиться думка про адміністрування у податковій системі: кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекції (нині – адміністрацій – І.Б.) за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом [2, ст.67].

Система оподаткування деталізована у Кодексах (Цивільному, Податковому, Господарському і ряді законів в Україні).

У ряді статей Конституції [ст.90, п.22/1; с.116, п.3] визначені напрями роботи Верховної Ради, Кабінету Міністрів України по формуванню та реалізації політики оподаткування та механізмів реалізації системи оподаткування України.

4. Детально нормативні документи щодо оподаткування викладено у Господарському Кодексу України² [3], у якому відмічається, що «податкова політика спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципів соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів» [3, ст.10]. Податки в механізмі державного регулювання господарської діяльності повинні забезпечувати: «оптимальне поєднання фіскальної та стимулюючої функцій оподаткування; стабільність (незмінність) протягом кількох років загальних принципів оподаткування; усунення подвійного оподаткування; узгодженість з податковими системами інших країн» [3, ст.17]. У Податковому кодексі «Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку відповідно до цього Кодексу» [4, розділ, ст.6, п.61]. До загальнодержавних податків та зборів віднесено: податок на прибуток підприємств (СПП); податки на доходи фізичних осіб (ПДФО); податки на додану вартість (ПДВ); акцизні податки (АП); екологічний податок (ЕП); рентна плата (РП); мито (М)» [4, ст.9, п.9.1]. Для місцевих податків належать: податки на майно: єдиний податок [4, ст.10, п.10.1-10.2].

Викладені положення в основному співпадають із теоретичними дефініціями. Але практика дещо відрізняється від теорії та законодавчо-теоретичних положень.

5. Для аналізу системи оподаткування в Україні використовуємо класифікацію, запропоновану Т. Пікетті [5]:

- податки на капітал: податок на майно; ПДФО (частково); єдиний податок (частково); рентна плата;
- податки на труд: податок на прибуток підприємств; ПДФО (частково); єдиний податок (частково);
- податок на споживання : ПДВ; акцизи; мито.

Доцільно відзначити, що наведена класифікація, як і взагалі багато класифікацій, має деякі спрощення, але вона корисна для оцінки справедливості, гарантій прав платників податків, мотивації суб'єктів оподаткування. Можна відзначити, що ряд принципів ведуть до подвійного оподаткування (податок прибутку – ПДФО; ПДФО – ПДВ; акциз, мито тощо).

---

² У тексті Кодексу слова «орган державної податкової служби та ін.» замінено на «орган доходів і зборів», «народне господарство» замінено на «економіка».

Є розбіжність у підходах до визначення податку. Так, в енциклопедії визначається, що податок є частиною національного доходу [1, с.768]. то згідно із кодексами – це навантаження на суб’єктів господарювання [3, ст.10; 4]. Ці положення (розходження) мають бути відрегульовані.

Податок є основою формування бюджетів (державного і місцевих рівнів), регулювання надмірних «розривів» рівня доходів різних верств населення. В Україні залишається вкрай низьким податок на майно (1-5 % його балансової вартості). На цьому же рівні знаходиться податок на спадщину, які за кордоном досягають 70% вартості спадщини [5, с.513]. А це ті напрями, які не стимулюють трудову активність, а породжують рантє.

Не є стимулюючою пропорційна ставка (плоска шкала) оподаткування доходів фізичних осіб. У світі більш 150 країн із майже 200 використовують прогресивні ставки оподаткування капіталу, нерухомості, спадщини, та ПДФО. Україна, як і більшість постсоціалістичних країн використовує плоскі ставки ПДФО, податку на спадщину, дивіденди тощо (відповідно 18%, 1-5%, 5%). Більш доцільно перейти на прогресивну шкалу оподаткування ПДФО, ввести неагресивний податок на капітал (річний податок у розмірі 1-5% вартості капіталу (без людського капіталу)), установивши як неоподатковану податком величину на рівні 10 середніх науково обґрунтованих доходів, а далі – прогресивна шкала від 5% до 30%.

6. Фахівці пропонують різні варіанти прогресивних ставок оподаткування, які мусять враховувати конкретні умови тієї чи іншої країни, менталітет населення, його традиції, цінності. Але безумовною аксіомою мусить стати у побудові системи ставок прогресивних шкал оподаткування безоподаткованість доходів (нульова ставка) до науково обґрунтованого рівня доходи, зростаючу прогресивну шкалу податку від границі нульової ставки. Наприклад, для сьогодення в Україні нульова ставка ПДФО може дорівнювати середньомісячній заробітній платі – 17,18 тис. грн. (I кв. 2023р.), ставки прогресивного оподаткування можуть бути (проект):

Доход, тис. грн / місяць	% податку від доходу
до 17,18	0
17,181 – 34,36	15,0
34,361 – 85, 90	20,0
85,901 – 257,7	25,0
більш 257,71	30,0

Аналогічний підхід може бути використаним і при побудові прогресивної шкали податку на нерухомість, спадщину, дивіденди, ренту тощо.

Узагальнений висновок. Диференційований підхід і прогресивне оподаткування за розрахунками може покращити базу формування бюджетів, системи стимулювання ефективності економіки, суб’єктів господарювання, соціальний стан у суспільстві. Адже податки – це значно більше ніж оподаткування взагалі, його конкретні форми та системи особисто. Це також спосіб визначення норм і нормативів, категорій, створення нормативно-правових меж для соціальної та економічної діяльності тощо. Оподаткування це не лише економічна категорія, це також загально наукове поняття, філософська, технологічна, політична, соціальна категорія.

Оподаткування, податки є однією із важливих соціально-економічних категорій, яка із зародженням капіталізму, його інститутів швидко розвивалась та трансформувалась. Прогресивне оподаткування стало однією із новацій суспільних наук ХХ – ХХІ ст. Зростає інтерес до розширення природної ренти при зниженні податків на труд [6].

Україна має використати світовий позитивний досвід у подальшому удосконаленні та трансформаціях систем оподаткування капіталу, доходів фізичних осіб та підприємництва, споживання. Це буде певною підтримкою економіки воєнного часу і її повоєнного відтворення.

Література

1. Пікетті Т. Капітал у ХХІ сторіччі. Пер. з англ. Н.Палій. К.: «Наш формат», 2016. 696с.
2. Економічна енциклопедія у трьох томах. Т.2. / Редкол. – С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 848.
3. Конституція України. Станом на 30 вересня 2016 року. Харків, «Право», 2016. 74с.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV (ГК) (із змінами та доповненнями). [Youtube.ips.ligazakon.net/document/T030436/](https://www.youtube.com/watch?v=ips.ligazakon.net/document/T030436/)
5. Податковий кодекс України. Редакція від 01.08.2023р. [Youtube.buhgalter911.com/uk/normativna-baza/nalogovii-kodeks/](https://www.youtube.com/watch?v=buhgalter911.com/uk/normativna-baza/nalogovii-kodeks/)
6. Залознава Ю.С., Булеєв І.П., Брюховецька Н.Ю. Трансформації капіталістичного розвитку та ренти в епоху цифровізації. Економіка промисловості. 2023. №2 (108).

Dmytro Burtsev
PhD in International relations
Postdoctoral research fellow
Departments of International Affairs
National Chengchi University Taipei, Taiwan
Junior research fellow
Department of the Modern East,
A.Yu. Krymskiy Institute of Oriental Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

THE ROLE AND PLACE OF TAIWAN IN THE TRANSFORMATION OF THE ASIA-PACIFIC SECURITY SYSTEM

Starting from Nancy Pelosi's visit to Taiwan in 2022, the topic of Taiwan as a new possible military hotspot became more and more discussed in various international contexts that are related to international and regional security in the Asia-Pacific. The competition between the United States and China has become the competition of the global scope even before 2022 because of numerous factors.[9] The main concern comes from the question of the probability of a conflict in the Taiwan Strait between Taiwan and the People's Republic of China and dragging not only other regional actors into this possible conflict but also the possible role of the United States in case such conflict occurs. That possibility has several very important factors:

1. Sino-American competition. The report of the RAND published in 2021 claims that competition between the US and the PRC is a constant and multidimensional notion that central roles belong to economics, diplomacy, and technological areas. However, the sphere of competition also includes competition for regional leadership, competition for global influence, and intensifying information, cyber, and space competition. [8]

2. Growth of the Chinese influence. The economic growth of China and it's becoming a second-world economy could not but lead to the growth of Chinese ambitions in general. Different researchers show the growth of Chinese influence not only in the region of Southeast Asia[7] but also in the Middle East [4], Africa, and Latin America[5]. These are the regions that have no direct borders with China but are targets of Chinese foreign policy. That also pushed back the US's position and made them reconsider their attitude towards China. This issue is especially important during the growth of the Chinese influence in the Asia Pacific.

3. The growth of security concerns in Asia Pacific. With the growth of Chinese influence and ambitions, more and more states of the region claim growing security concerns about this fact. Among these countries are the Philippines, Japan, Vietnam, and Malaysia. One of the key issues is the dispute over the Spratly Islands (Chinese name 南沙群島, nánshā qúndǎo) and Chinese activity for the militarization of the region.[6] The disputes also include disputes over the Paracel Islands and other smaller claims between China and other countries of the region. That's why most countries consider the looking for the US as the only strong ally in the region. On the other hand, all these territories belong to the First Island Chain, which China tries to control and pass in order to obtain the freedom of geopolitical expansion in the Asia Pacific region.

4. Taiwan, China, and American strategic ambiguity toward Taiwan. The cross-strait relations in the Taiwan Strait can be considered as one of the most complex Gordian knots of international relations. For China, the Taiwan issue is considered a primary and vital issue to resolve. To some extent, this issue can be called sacred for solving, as long as official Beijing claims that Taiwan is an integral part of the country that always belonged to China. Thus, the reunification of Taiwan with the rest of the country is a primary mission.[10] On the other hand, as a part of the First Island Chain, bringing Taiwan under the control of the official Beijing will mean the creation of a new outpost for expansion in the whole Pacific region. As for the US, Taiwan has two meanings: “...*Taiwan is important to Americans for two reasons: because it is militarily critical and because it is a bellwether...*”. [2] In fact, that means the existence of the political system in Taiwan reflects democratic values and reflects democratic values, which, in many aspects, contradict the official view on national governing promoted in Beijing and create at least a visible alternative for a political system that exists in PRC. The United States managed to balance between providing weapons and conducting political dialog with Taipei without official recognition of Taiwan and, at the same time, managed to conduct the course for peaceful reunification by building Taiwanese defense capabilities.[1]

Thus, the issue of Taiwan is one of the central ones in the number of problems and dilemmas because it directly involves the greatest military and economic international actors. Moreover, according to the representatives of the official Beijing, it is going to use peaceful means for the reunification of Taiwan. However, they do not reject “...to use all necessary means...” to conduct the reunification of Taiwan.[3]

Conclusions

A “Hot” war in the Taiwan Strait between Taiwan and the PRC might not only drag the US into the conflict but also eruption the fragile system of security in the whole Asia-Pacific region because of the shifts in relations in the triangle of relations between Beijing-Taipei-Washington. That calls the danger of causing back-to-life regional conflicts of different scales and dragging international nuclear superpowers into an international conflict with particularly unpredictable results and consequences.

In general, we can see a general trend of further militarization of the region together with growing tension around Taiwan and generally in the region together with new concerns of the regional actors, which are usually caused by the expanding influence of China as a most powerful actor. The conflict or growth of confrontation potential around Taiwan will definitely not only affect the region itself but will have unpredicted consequences globally.

References

1. Chiang C., Tseng C., Ko L. Biden reaffirms U.S. commitment to Taiwan’s self-defense: White House. *Focus Taiwan - CNA English News*. 17.11.2023. URL: <https://focustaiwan.tw/politics/202311170007> (дата звернення: 29.11.2023).
2. Colby E. Defending far-off Taiwan and our allies seem to many like yet another foolish military misadventure for our country. But it is not. Why Protecting Taiwan Really Matters to the U.S. *Time*. Defending far-off Taiwan and our allies seems to many like yet another foolish military misadventure for our country. But it is not. 11.10.2022. URL: <https://time.com/6221072/why-protecting-taiwan-really-matters-to-the-u-s/> (дата звернення: 29.11.2023).
3. Davis M. China ready to use «any means necessary» to take Taiwan. *Skynews*. 10.08.2022. URL: <https://www.skynews.com.au/australia-news/chinese-ambassador-warns-beijing-is-ready-to-use-any-means-necessary-to-take-taiwan/news-story/c5a245a8f15c40c8cb3ac8ec3800ee3f> (дата звернення: 29.11.2023).
4. Jie P. H. Maha Yahya, Benjamin Ho, Yu Transactional relationships are stable but can be shallow. China’s Rising Influence in the Middle East. *Carnegie Endowment for International Peace*. Transactional relationships are stable but can be shallow. 27.06.2023. URL: <https://carnegieendowment.org/2023/06/27/china-s-rising-influence-in-middle-east-pub-90053> (дата звернення: 29.11.2023).
5. Roy D. China’s Growing Influence in Latin America. *Council on Foreign Relations*. 15.06.2023. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/china-influence-latin-america-argentina-brazil-venezuela-security-energy-bri> (дата звернення: 29.11.2023).
6. Stashwick S. Artificial islands are becoming more trouble than they’re worth. China’s South China Sea Militarization Has Peaked. *Foreign Policy*. Artificial islands are becoming more trouble than they’re worth. 19.08.2019. URL: <https://foreignpolicy.com/2019/08/19/chinas-south-china-sea-militarization-has-peaked/> (дата звернення: 29.11.2023).

7. China’s influence in South-East Asia has grown. America’s has waned. *The Economist*. 12.06.2023. URL: <https://www.economist.com/graphic-detail/2023/06/12/chinas-influence-in-south-east-asia-has-grown-americas-has-waned> (accessed 29/11/2023).
8. Heath T. R. U.S. Strategic Competition with China: A RAND Research Primer. Santa Monica, CA : RAND Corporation, 2021. DOI:10.7249/PE-A290-3.
9. Tehseen M. Sino-US Competition. *Strategic Studies*. Vol. 37, Issue 4. P. 1–17.
10. The Taiwan Question and China’s Reunification in the New Era-Xinhua. *Xinhua*. 10.08.2022. URL: <https://english.news.cn/20220810/df9d3b8702154b34bbf1d451b99bf64a/c.html> (accessed 29/11/2023).

Варига Д.О.
аспірант

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

МЕТОДИ ОЦІНКИ СТРАТЕГІЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН

Розробка і реалізація стратегії інноваційного розвитку дозволяє втілювати державну інноваційну політику, на практиці покращуючи діяльність державних інституцій та створюючи умови для інноваційної діяльності господарюючих суб’єктів. Стратегія визначає цілі, пріоритети та напрями діяльності для органів державного управління, які є орієнтирами для ініціаторів проектів та становлять основу для попередньої оцінки реалізованих заходів в інноваційній сфері. Рівень державного контролю за суб’єктами, які виконують державні завдання за державні кошти, є обмеженим, тому на законодавчому рівні встановлюються вимоги щодо проведення фактичної оцінки, яка є одним із інструментів непрямого контролю обґрунтованості витрачання державних коштів.

Оцінка результатів реалізації інноваційної стратегії передбачає застосування різноманітних наборів методів і заходів, зосереджених на критичному осмисленні цінності та якості державних втручань – обох процесів, їх проведення та ефектів, які мають супроводжуватися надійністю, об’єктивністю та систематизацією. Більшість визначень поняття «оцінювання» вказують на такі основні його ознаки, а саме: 1) йдеться про оцінювання проміжного або остаточного результату діяльності; 2) це процес, у якому оцінки базуються на конкретних критеріях; 3) це процес систематичного збору інформації, який дозволяє побудувати методологію – відповідно до того, наскільки оцінки відповідають критеріям; 4) встановлює

мету із зазначенням того, для чого передбачається використання знань з оцінювання [1].

Зростаюча необхідність налагодження ефективної співпраці між державним і приватним секторами для розвитку інновацій, створення нових можливостей для залучення компаній, університетів, дослідницьких підрозділів і розширених інституційних структур до інноваційної діяльності потребує впровадження різноманітних інструментів підтримки та мотивації, які також повинні оцінюватися з точки зору виявлення позитивних та негативних елементів та з метою вдосконалення процесів державного втручання та поступового переходу до ринкового механізму, який створює конкурентні умови для відбору лідерів інновацій та конкуренції. Практичний вимір оцінювання розглядається як можливість доступу до ресурсу регулярно та систематично генерованих знань, які допомагають окремим та юридичним особам приймати оптимальні рішення, особливо у сфері ефективного розподілу фінансових ресурсів, стратегічних інвестицій або зниження ризиків [2].

Оцінка та моніторинг є (поряд із плануванням, організацією, мотивацією та координацією) основними функціями управління. Тому вони з'явилися в практиці громадської діяльності разом із розвитком моделі Нового публічного менеджменту у 1980-х рр. Моніторинг, у найбільш узагальненому розумінні, є перевіркою досягнутих результатів по відношенню до попередньо визначених очікувань [3, с. 9]. Моніторинг включає систематичний збір інформації про використані ресурси та результати, досягнуті в процесі реалізації стратегії, що дозволяє визначити, чи відбувається впровадження заходів, як було заплановано, і за необхідності внести відповідні коригування [4]. Оцінка, у найзагальнішому розумінні, передбачає оцінку якості, цінності та відповідності [5]. Ширші визначення стосуються характерних особливостей оцінювання, вказуючи, серед іншого, на те, що це систематичне дослідження, яке проводиться з використанням різних методів і складається зі збору даних, аналізу, оцінювання та звітування про результати. Метою такого дослідження є оцінка (за чітко сформульованими критеріями) якості та цінності процесу та наслідків впровадження громадських інтервенцій [1].

Стратегія інноваційного розвитку як інструмент державної інноваційної політики характеризується надзвичайною складністю і високим ризиком. У зв'язку з цим, вчені вважають, що оцінка інноваційної стратегії держави повинна складатися з трьох етапів: (1) поточна оцінка, яка виконується під час реалізації заходів, спрямована на розробку рекомендацій

щодо покращення реалізації програми, нормативних актів і подальшого програмування необхідних заходів. Через тривалий період впровадження інновації (від ідеї до ринку), цей тип оцінки дозволяє постійно вдосконалювати інноваційний процес і впроваджувати постійну інноваційну модель; (2) оцінка фактично отриманих результатів, яка виконується після завершення реалізації програми або проекту, спрямована на оцінку ефектів від її впровадження та розробку рекомендацій, які будуть використані під час розробки/модифікації майбутніх заходів державного втручання у подібній сфері; (3) попередня оцінка, яка виконується до початку реалізації стратегії, спрямована на покращення якості програми, що розробляється, головним чином з точки зору логіки запланованих заходів, точності, узгодженості та очікуваної ефективності дій, а також потреби взаємозв'язку запланованих заходів з іншими проектами, тому що багатовимірний характер інноваційного процесу вимагає використання системи заходів, а не окремих рішень [6].

Ісаєва Н. пропонує відповідний алгоритм (рис. 1.1) для проведення попередньої оцінки стратегічних документів з розвитку держави, який передбачає якісну оцінку змісту стратегії за кожним структурним елементом (стратегічна мета, операційні цілі, завдання, інструменти та заходи).

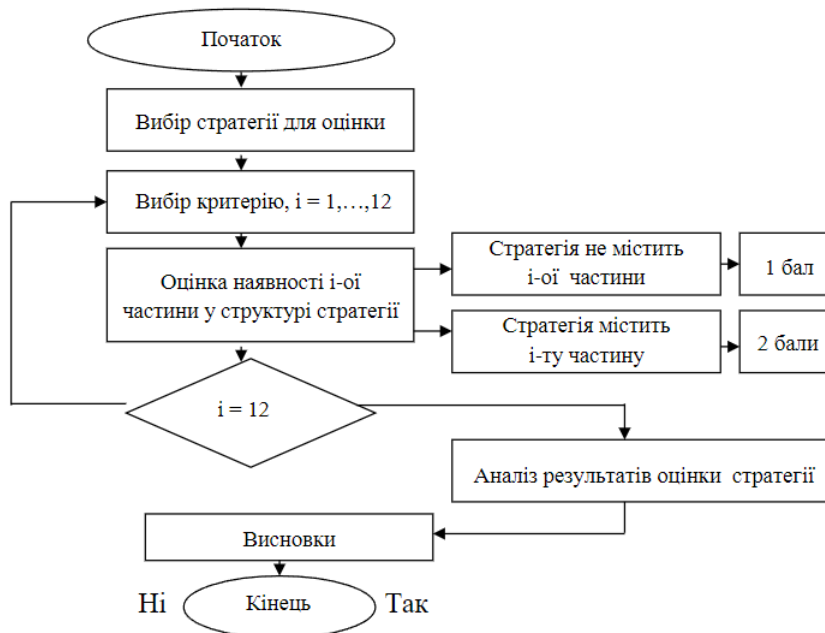

Рис. 1.1. Алгоритм оцінки змістовної структури стратегічних документів з розвитку держави

Джерело: [7]

Якість результатів оцінювання ефективності реалізації інноваційної стратегії держави значною мірою залежить від набору показників

інноваційної діяльності, які складають систему індикаторів. З метою проведення кількісної оцінки результатів реалізації інноваційної стратегії держави вчені використовують систему індикаторів, що слугують основою розрахунку узагальнюючого інтегрального показника (індексу). Індикатори, що використовуються в процесі оцінювання, повинні давати відповіді на запитання щодо ефективності інноваційної політики з точки зору: (1) продукту як ефекту, отриманого від інноваційної діяльності (кількості та типу впроваджених інновацій, що є результатом здатності трансформувати результати науково-дослідної діяльності в нові продукти, послуги, методи організації, відкриття нових ринків тощо); (2) впливу інноваційної діяльності на суспільство у вигляді структурних змін, конкурентоспроможності, економічного зростання, підвищення зайнятості, покращення якості життя [2].

У «Стратегії розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року» перелік основних індикаторів, які визначають планові орієнтири досягнення стратегічних цілей, включає такі показники: «частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у валовому внутрішньому продукті – на рівні 3%; частка інноваційних підприємств у загальній кількості підприємств - не менше 30%; частка експорту товарів, вироблених підприємствами високо- та середньотехнологічного секторів промисловості в загальному обсязі експорту товарів – 30%; частка працівників, зайнятих на підприємствах, які належать до високо- та середньотехнологічного секторів промисловості, у загальній кількості зайнятих працівників у промисловості - 29%; частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції – 10%» [8]. Перелік зазначених показників, на нашу думку, не повною мірою відображає ефекти, що отримуються на кожному етапі інноваційного процесу – від створення науково-технічної розробки до її впровадження і використання у виробничому процесі, реалізації нової продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

В роботі Темербек А. для оцінки інноваційного розвитку України та інших країн розраховує інтегральний показник з використанням таких індикаторів: «комп'ютерні, комунікаційні та інші послуги (% від експорту комерційних послуг); комп'ютерні, комунікаційні та інші послуги (% від імпорту комерційних послуг); високотехнологічний експорт (% від експорту); витрати на R&D (% від ВВП); кількість дослідників у галузі R&D (на 1 млн. осіб); експорт товарів ІКТ (% від загального експорту товарів); імпорт товарів ІКТ (% від загального імпорту товарів); патентні заявки (шт.)

[9, с. 142-144]. Такий набір показників дозволив зробити дослідницький акцент на здатності країни розробляти, впроваджувати і продавати на світовому ринку продукти в сфері інформаційно-комунікаційних технологій, які є однією зі складових інноваційної діяльності, проте, не відображають стан розвитку інноваційної сфери загалом і ефективність реалізації інноваційної стратегії держави.

Як зазначає Я. Козловський, «багатовимірність інноваційної політики не може спиратися на окремі показники у своїх оцінках, щоб описати та зрозуміти явища, що запускають інноваційний процес на всіх етапах, потрібна низка показників, належним чином пов’язаних між собою, тобто набір (пакет) показників належним чином підготовлений» [10].

В країнах ЄС для оцінки ефективності реалізації інноваційної стратегії використовується «Європейське інноваційне табло», згідно якого у 2022 р. виділялося чотири основні види діяльності: рамкові умови інноваційної діяльності, інвестиції в інновації, інноваційна діяльність та вплив інновацій на економіку – із 12 вимірами інновацій, що охоплюють загалом 32 показники. Кожна основна група включає однакову кількість показників і має однакоvu вагу в середній оцінці ефективності, або підсумковому індексі інновацій (Summary Innovation Index (SII)) [11]. По суті, використання такого узагальненого індексу дозволяє врахувати важливість чотирьох сфер, а саме умови для розвитку рушійної сили інновацій, тобто джерела та клімат для інновацій, фінансову підтримку, приватну та державну, що обслуговує використання потенціалів (людського потенціалу, якості результатів досліджень та фінансової безпеки), потім увага зосереджена на діяльності суб’єктів, що продукують інновації, та умовах їх співпраці з дослідниками, і нарешті, на результатах цієї діяльності з точки зору зростаючого людського потенціалу. участь в інноваційному процесі та економічний ефект для економіки. Таким чином, цей індекс визначає розмір і важливість індивідуального потенціалу для інновацій у країні, регіоні або те, які можливості має економіка в глобальній системі.

Інтегральний показник розраховуємо згідно підходу, використаного у роботі Темербек А., що полягає у визначенні «середньої арифметичної оцінки значення стандартизованих значень ознак Z_{ij} - для j -ої одиниці сукупності» [9, с. 145]:

$$\bar{\rho}_j = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m Z_{ij} \quad (1.1)$$

де: m – кількість показників, що характеризують інноваційну діяльність.

Стандартизовані значення фактичних значень показників, що характеризують інноваційну діяльність, доцільно розраховувати за формулою:

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - X_j^{\min}}{X_j^{\max} - X_j^{\min}} \quad (1.2)$$

де: X_{ij} – фактичне значення показника, розраховане на основі даних офіційної статистики у рік t ; $X_j^{\min}$ – найменше фактичне значення показника за досліджуваний період; $X_j^{\max}$ – найбільше фактичне значення показника за досліджуваний період.

Значення інтегрального показника змінюється в інтервалі від 0 до 1, а оцінка, наближена до 1, вказує на високий рівень інноваційного та економічного розвитку [9, с. 145].

Отже, з метою оцінки державної інноваційної стратегії у нашому дослідженні доцільно використати якісні та кількісні методи. Для порівняння української інноваційної стратегії зі стратегіями країн ЄС застосуємо порівняльний аналіз стратегічних документів за основними складовими елементами (стратегічна мета, цілі, завдання, інструменти). Кількісний аналіз ефективності реалізації інноваційної стратегії проведемо на основі розрахунку інтегрального показника інноваційного розвитку у 2010-2020 рр., де в якості основних індикаторів використаємо показники інноваційної діяльності, що характеризують базові умови інноваційного розвитку, інвестування в інновації, інноваційну активність підприємств, вплив інновацій на економіку країни.

Література

1. K. Olejniczak, M. Kozak i B. Ledzien, *Teoria i praktyka ewaluacji interwencji publicznych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 17–22.
2. Ewa Okoń-Horodyńska. *Ewaluacja polityki innowacji*. // *Ewaluacja w procesie tworzenia i realizacji polityki naukowej i innowacyjnej*. Warszawa: Polska Akademia Nauk, Komitet Naukoznawstwa PAN. 2017. 390 s., c. 237-301. URL: <https://publikacje.pan.pl/chapter/113368/2017-okon-horodynska-ewa-ewaluacja-w-procesie-tworzenia-i-realizacji-polityki-naukowej-i-innowacyjnej-rozdzial-iii-ewaluacja-polityki-innowacji?language=pl>.
3. *The New Programming Period 2007-2013. Indicative Guidelines on Evaluation Methods: Monitoring and Evaluation Indicators*. European Commission. Working Paper. 2007. No. 2.
4. Kearney C., Taylor S., Bachtler J. *Monitoring and Evaluation in Objective 2 Programmes: Progress and Challenges*. IQ-Net Thematic Paper. 1996. Vol. 1(4). Glasgow, European Policies Research Centre, University of Strathclyde.

5. Scriven M. Key Evaluation Checklist. Evaluation Checklists Project. University of Michigan, 2007. URL: http://dmeforpeace.org/sites/default/files/Scriven_Key%20Evaluation%20Checklist.pdf.
6. Plan ewaluacji POIR 2014–2020. URL: http://badania.parp.gov.pl/images/badania/Plan_ewaluacji_PO_IR.pdf.
7. Ісаєва Н.І. Методичний підхід оцінювання якості стратегій соціально-економічного розвитку. Молодий вчений. 2021. №5(93). С. 361-366.
8. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження КМУ № 526-р від 10.07.2019 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/65495/.
9. Темербек А.О. Інноваційні стратегії країн в умовах нерівномірності глобального економічного розвитку. Дис. ... докт. філософії за спец. 292 «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021. 235 с.
10. Kozłowski J. Statystyka nauki, techniki i innowacji w krajach UE i OECD. Stan i problemy rozwoju, MNiSW, Warszawa 2015. URL: http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_05/761d91b570e99a8662c0f9ef4baef71c.pdf.
11. European Innovation Scoreboard 2022. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/european-innovation-scoreboard-2022_en.

Власенко Л.В.

к.е.н., доцент

Державний університет штату Нью Йорк

м. Потсдам, США

ВІДНОВЛЕННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН З КНР В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Протягом останніх п'яти років існуючий в сучасному глобалізованому світі механізм зовнішньоторговельних зав'язків зазнав найбільшої кризи з часів Другої Світової війни: глобальна пандемія 2020-2021 року, воєнний конфлікт розпочатий Російською Федерацією проти України у лютому 2022 року, запроваджені проти Росії санкції спричинили трансформацію традиційних зовнішньоторговельних зав'язків, переорієнтацію цілих макрорегіонів на пошук нових форм співробітництва в умовах деконструкції сучасної системи міжнародної торгівлі. Ці тектонічні зміни у глобальному середовищі вимагають від вітчизняної економіки належної адаптації, адже повоєнне відновлення економіки України не може передбачати здійснення зовнішньої торгівлі у тому вигляді, у якому вона існувала до лютого 2022 року. Військові дії та спричинені ними економічна та гуманітарна кризи призвели до повного порушення зовнішньоторговельних зав'язків, після початку війни Україна втратила 41,25 млрд дол. США (або 29,27%) від свого загального торговельного обороту. Порівняно з

показниками минулого року експорт у 2022 р. скоротився на 23,63 млрд дол. США (або 34,7%), імпорт – на 17,62 млрд дол. США (або 24,19%) [1; 2]. Це набагато гірші показники ніж під час анексії Криму та початку військового конфлікту у 2014 р. або під час пандемії 2020-2021 рр. Втрата настільки значної частини торгівлі вимагає повного перегляду стратегії співробітництва України з найбільшими зовнішньоторговельними партнерами.

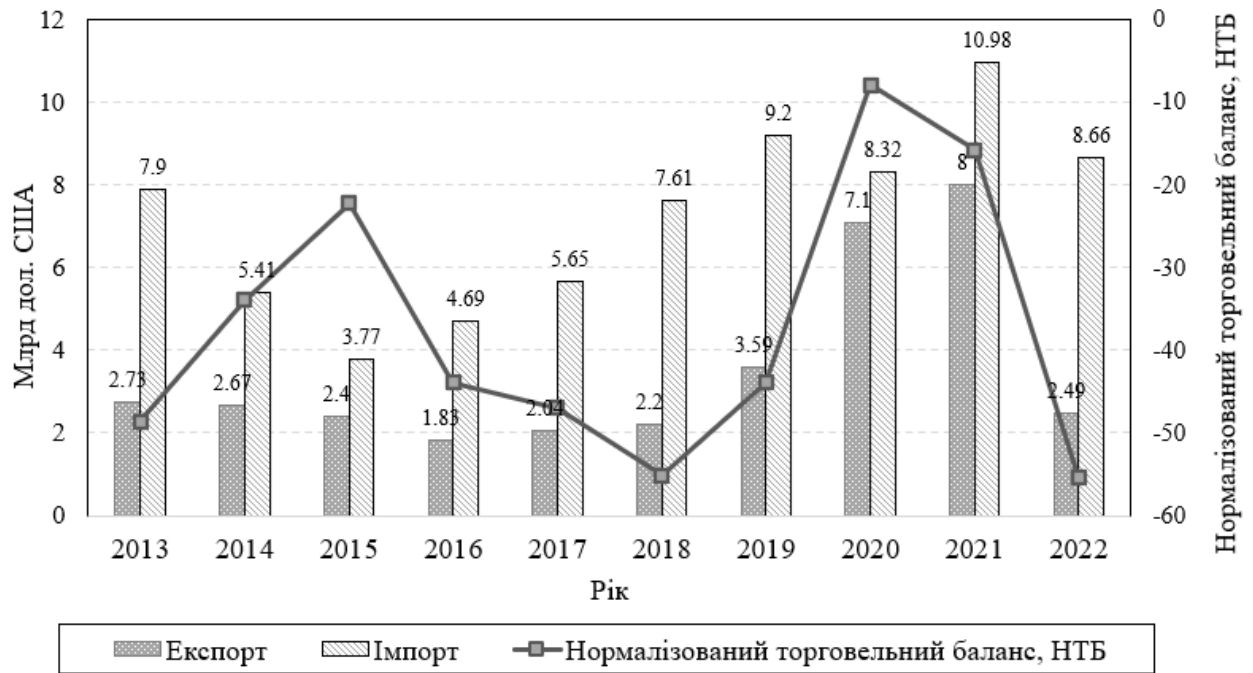

Рис. 1. Динаміка основних показників зовнішньої торгівлі України та КНР, 2013–2022 рр.

Складено за: [1]

Станом на початок 2022 р. Китайська Народна Республіка (далі – КНР) була найбільшим торговельним партнером України, експорт до якої складав 8 млрд дол. США (11,75% від загального вітчизняного експорту), імпорт з якої складав 10,98 млрд дол. США (16,44% від загального вітчизняного імпорту). Після початку війни загальний товарообіг з КНР скоротився на 29,27% (до 11 млрд дол. США), експорт – на 68,89% (до 2,5 млрд дол. США), імпорт – на 21,15% (до 8,66 млрд дол. США) [1; 2]. Фактично, Україна втратила Китай як ринок збуту своїх товарів, негативне сальдо торгівлі з цим партнером у 2021-2022 рр. збільшилося на 126% порівняно з попереднім роком, та склало 2,5 млрд дол. США (рис. 1). Це найгірший показник серед усіх торговельних партнерів України та величезний виклик для вітчизняної зовнішньоекономічної безпеки.

Протягом останніх років якість двостороннього торговельного співробітництва України з КНР у контексті забезпечення зовнішньоекономічної безпеки постійно погіршувалася. Зростає негативне сальдо торговельного балансу, зменшення частки експорту готової високотехнологічної продукції з одночасним зростанням її імпорту з КНР та інші негативні наслідки торговельного співробітництва з цією країною створювали додаткові виклики для вітчизняної економіки [3]. Втрати економіки України від початку воєнних дій ще з 2014 року спричинили процес деіндустріалізації Східних регіонів України та руйнування металургійного виробництва, яке, станом на 2013 р., забезпечувало 22,6% загального вітчизняного експорту. Протягом останніх років частка товарної групи УКТЗЕД XV «Недорогоцінних металів та виробів з них» у вітчизняному експорті постійно скорочувалась, у той час як товарна група УКТЗЕД II «Продуктів рослинного походження» (переважно УКТЗЕД 10 «Зернові культури») постійно зростала і у 2022 році склала 20.65% загального експорту України [2].

Існуюча торгівля з КНР повністю відповідає цьому тренду, адже частка зернових в експорті України до Китаю постійно збільшувалася починаючи з 2013 р. (рис. 2). У 2022 р. Китай імпортував з України зерна на 1.27 млрд дол. США (12% від загального експорту зерна) та став другим у світі експортером вітчизняного зерна, поступаючись лише Румунії [1; 4]. Слід зазначити, що на відміну від Румунії, КНР є прямим споживачем придбаного продукту, а не транзитною територією для його подальшого реекспорту, що збільшує її важливість як ринку збуту у післявоєнному майбутньому.

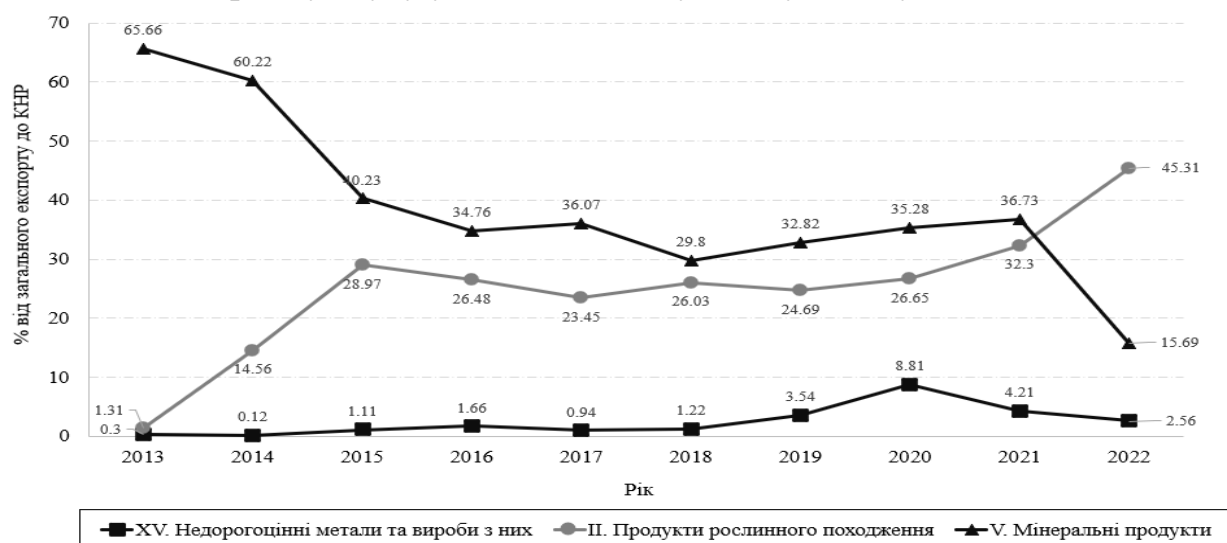

Рис. 2. Структура зовнішньої торгівлі України та КНР за основними товарними групами відповідно до УКТЗЕД, 2013–2022 рр.

Складено за: [1]

Слід зазначити, що така структура експорту не була спричинена умовами воєнного часу, оскільки ще до подій 2022 р. експорт України до КНР складався переважно з продукції низького технологічного вмісту, де місце зерна займали мінеральні продукти, а частка вітчизняної металургії постійно зменшувалася. Знищення металургійного комплексу «Азовсталь» та інших підприємств Східних областей України робить цей процес незворотнім. Отже, одним з найбільш актуальних питань післявоєнної відбудови вітчизняної економіки стане переорієнтація торговельних потоків з подальшим зростанням спеціалізації України на експорті аграрної продукції. Китай з його величезним ринком збуту харчової продукції може стати одним з напрямів такої переорієнтації, особливо на фоні поглиблення торговельного конфлікту з країнами ЄС, які наполягають на скороченні експорту зернових з України.

Висновки. Післявоєнне відновлення зовнішньої торгівлі повинно враховувати негативний досвід довоєнного часу, передбачати трансформацію існуючих стосунків з найбільшими партнерами за умови забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Така трансформація потребує всебічного дослідження двосторонніх зав’язків, визначення стратегічних пріоритетів і розробки засобів та науково-прикладних рекомендацій щодо розвитку українсько-китайських торговельних відносин. Зважаючи на все вищесказане вже зараз необхідно розпочати розробку стратегії повоєнної взаємодії з найбільшими торговельними партнерами України, насамперед з КНР.

Література

1. Офіційний сайт International Trade Center: Trade Map. Режим доступу: <https://www.trademap.org/>
2. Державна служба статистики України. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Ушкаленко Я. О. Економічне співробітництво України і Китаю в сучасних кризових умовах. - Дипломна робота на здобуття ступеня бакалавра спеціальності "Міжнародні економічні відносини". - Національний авіаційний університет. - Київ, 2023. - 112 с.
4. Економічна Правда. «Всі на Схід: як Китай підкорив зерновий коридор». Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/rus/weeklycharts/2023/04/4/698727/>

Волік В.В.
д.ю.н., професор
Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна

СИНХРОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СФЕРИ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЯК ФУНДАМЕНТ ЗАМОЖНОЇ УКРАЇНИ

Без сумнівів, рівень розвитку економіки країни можна оцінити за показником роботи транспортного комплексу, базис якого складає у сукупності інфраструктура залізничного, автомобільного, водного, авіаційного і трубопровідного транспорту. Наразі, в умовах воєнного стану, питання правової підтримки та розвитку транспортної системи, як стратегічно важливою сфери, набули особливого значення. Відтак, суттєве зменшення рівня обсягів вантажних перевезень у міжнародному сполученні та об'єктивна необхідність покриття витрат транспортними підприємствами призводять до зростання грошової вартості перевезень не лише у нашій країні, а й у світі загалом. Таким чином, дослідження у сфері міжнародних перевезень не втрачають своєї актуальності.

Окреслене питання досліджувалося багатьма науковцями, серед яких варто згадати Т. В. Блуднову, О. І. Платонова, В. В. Чорного, К. С. Мініча, О. І. Петренка та інш.

Результати роботи підприємств та міжнародного транспортного сполучення значно погіршилися останніми роками. Першопричиною цього стало поширення інфекції COVID-19 та встановлення карантинних обмежень. Наразі воєнний стан та активні бойові дії на території України є причиною руйнування значної частини інфраструктури, що унеможливорює роботу транспортних підприємств. Вважаємо доречним наголосити, що будь-який вид транспорту має свої певні особливості та характеристики, однак єдиною ознакою для всіх є їхня приналежність до стратегічно важливих об'єктів, від роботи яких безпосередньо залежить як економічна ситуація в країні, так і збереження єдності і суверенітету її території [1, с. 39]. До того ж, варто наголосити і на тому, що одним з головних завдань європейських інтеграційних процесів в Україні є гармонізація та пристосування національного законодавства у транспортній сфері до європейського законодавства, а також синхронізація української сфери вантажних перевезень з Європейським зеленим курсом. Ми розділяємо думку деяких науковців про те, що зазначені завдання неодмінно поєднуюватимуться з

подальшою післявоєнною відбудовою України, а їх вирішення неможливе без належної систематизації нагальних та об’єктивно існуючих проблем.

Так, залізничний транспорт технічно та технологічно недовершений. Проблема його використання полягає у низці чинників, зокрема низької якості транспортних послуг, не вигідних економічних умовах, досить невиваженої тарифної політики, одночасним використанням залізничної мережі як для перевезень вантажів, так і пасажирів. Автомобільні перевезення також стикаються з рядом проблем, зокрема щодо низького технічного рівня автомобільних доріг, відсутністю достатнього розвитку автомагістралей, неналежний контроль над дотриманням користувачами автомобільних доріг норм та правил у перевезенні великогабаритних і великовагових вантажів. Водний транспорт теж зіштовхується з певними проблемами, зокрема щодо врегулювання контролю контейнерів відповідно до встановлених міжнародних норм [2].

Отже, окреслені проблеми знаходяться як у технічній площині, так і у правовій. Збройна агресія сусіда та активні бойові дії ще більш ускладнили міжнародні перевезення територією України, що безпосередньо вплинуло на обсяги та масштаби перевезень вантажів. Зауважимо, що саме від роботи транспортних підприємств залежить вчасне забезпечення нагальних проблем Збройних сил України, а також постачання гуманітарної допомоги з європейських країн. Саме тому наразі важливо консолідувати сили разом з європейськими партнерами та розбудувати нові логістичні ланцюги, при цьому усунувши надлишкові бюрократичні процедури шляхом внесення відповідних нагальних змін до чинного законодавства, зберігаючи європейський вектор розвитку нашої держави.

Література

1. Лучникова Т. Міжнародні вантажні перевезення територією України в умовах війни. Товари і ринки №3. 2022. С. 37-46.
2. Стасюк О. М., Чмирьова Л. Ю., Федяй Н. О. Ринки вантажних та пасажирських перевезень в Україні: проблеми та тенденції. Ефективна економіка. 2020. №9 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8199>

Волковська А.І.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Кулікова Є. О.
ст. викладач
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ

Бізнес-план є важливою складовою успішного функціонування підприємства, його розвитку та росту. Стандартами бізнес-плану називають вимоги щодо оформлення та структури бізнес-плану, що використовуються в межах держави або на міжнародному рівні. В свою чергу, структура бізнес плану залежить від таких факторів, як унікальність проекту, специфіки та особливостей бізнесу, через що деякі розділи можуть бути більш детально прописані, а деякі відсутні взагалі.

На міжнародному рівні основними стандартами, які визнають в Україні, розроблені [1]:

- Європейським союзом (ЄС) - проект **TACIS** - Технічна допомога Співдружності Незалежних Держав;
- Європейським банком реконструкції та розвитку (**ЄБРР**);
- Організацією по промислового розвитку та міжнародної співпраці ООН - **UNIDO**;
- Швейцарською консалтинговою асоціацією **KPMG**;
- Міжнародною фінансовою корпорацією (**ФМК**) - структурою Світового валютного фонду;

Європейський союз пропонує для країн СНД програму TACIS (Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States), яку була розроблена у Західній Європі в 90-х роках. Основним орієнтиром під час підготовки бізнес-плану за стандартами TACIS є залучення інвестора та заснування нового проекту з його участю. TACIS визначає 10 основних розділів в бізнес-плані та підрозділи до них. Велика увага приділяється таким питанням як виробнича спроможність підприємства (розділ «Стратегія виробництва») та кадровий потенціал (розділ «Система управління бізнесом»).

Одним із загальноприйнятих стандартів є структура, створена Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР). ЄБРР велику увагу приділяє залученню власних ресурсів для реалізації проекту. Як правило, частка власних ресурсів має становити не менше 40%. В іншому випадку,

власники повинні довести свою можливість обслуговувати кредит або, у разі портфельного інвестування, збільшити вартість компанії. Оскільки ЄБРР є банківською установою, в першу чергу його цікавлять фінансові розрахунки, тож банк спеціально розробив власний стандарт бізнес-плану зосереджений на фінансовій стороні проекту. Бізнес-план за стандартами ЄБРР має 7 розділів та додаткові підрозділи, що робить його самим коротким та рамковим. BRD є одним з найбільших інституційних інвесторів в Україні. Станом на 30 листопада 2022 року сукупний обсяг виділеного Україні Банком фінансування становить 18,3 млрд євро в рамках 520 проектів. На стадії реалізації знаходиться 10 спільних з EBRD проектів загальним обсягом позик 2 064,0 млн євро. Обсяг використання коштів позик EBRD за цими проектами станом на 30 листопада 2022 року – 853,94 млн євро (41,37% загальної суми позик). [2]

Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку — ЮНІДО (United Nations Industrial Development Organization — UNIDO) – заснована у 1967 році рішенням Генеральної Асамблеї ООН як координуючий орган у сфері країн, що розвиваються. Цей стандарт є найбільш поширеним в центральній та східноєвропейських країнах. Саме ця методологія часто використовується банками та європейськими державними органами в якості основи для розробки власних рекомендацій структури бізнес-плану. UNIDO є спеціалізованим видом планування у сферах бізнесу і інвестування, що розкриває питання інвестиційного проектування та фінансового аналізу. Ця методика дає поради у сфері маркетингу, аналізу ринка, економіки, ринкового аналізу, управління персоналом та інше. Так, методика бізнес-планування UNIDO в Україні вважається загальноприйнятими міжнародними стандартами для підготовки бізнес-проектів. Ці стандарти застосовуються у банківській сфері, серед інвестиційних компаній та приватних інвесторів, а рекомендації UNIDO можуть використовуватися при підготовці міжнародних бізнес-планів залежно від вимог конкретного інвестора або банку. Ця структура має 11 пунктів та пункт з додатками.

KPMG International Cooperative, швейцарська асоціація, що була заснована в 1987 році, представляє собою міжнародну мережу компаній, які спеціалізуються у консультативних, аудиторських та інших послугах. За зазначеними кроками бізнес-план може пройти такі етапи відповідно до стандартів KPMG:

1. Проведення досліджень ринків, включаючи аналіз відкритих джерел, експертних інтерв'ю та, за потреби, польові дослідження.

2. Збір техніко-економічної інформації, що враховує стадію розвитку проекту.
3. Проведення техніко-економічних розрахунків за стандартами КРМГ.
4. Моделювання схеми фінансування проекту.
5. Оптимізація параметрів проекту для підвищення його інвестиційної привабливості.
6. Оформлення документа "Бізнес-план" відповідно до загальноприйнятих вимог.
7. Подання проекту потенційним інвесторам.

Ці етапи дозволяють систематично підготувати бізнес-план, роблячи його інформативним та привабливим для потенційних інвесторів. Бізнес-план за структурою КРМГ має 10 пунктів та підпункти.

International Finance Corporation (IFC) є частиною Світового Банку і займається фінансуванням середньострокових та довгострокових інвестиційних проектів у приватному секторі. Основною метою IFC є сприяння сталому економічному розвитку через підтримку зростання перспективних підприємств і розвитку капітальних ринків у 176 країнах-учасниць [3].

ФМК оприлюднила “Посібник з корпоративного управління для малих та середніх підприємств” (SME Governance Guidebook), де вивчаються проблеми та можливості, що виникають у секторі малого та середнього бізнесу на різних етапах його життєвого циклу. Документ пропонує адаптовані рекомендації з управління фірмою та розглядає ключові інструменти для бізнес-планування, спрямовані на зміцнення діяльності власників малих та середніх підприємств, інвесторів та менеджерів у довгостроковій перспективі.[4]

Структура стандартів подібна, оскільки всі методики базуються на двох основних компонентах - аналітичному та розрахунковому. Аналітичний блок включає в себе опис проекту, бізнесу та компоненти маркетингового аналізу. Розрахунковий блок вміщує плани маркетингу, виробництва та фінансовий план. Однак, слід пам'ятати, що на сьогоднішній день не існує єдиної загальноприйнятої методики розробки бізнес-плану та усі методики є лише рекомендаціями.

Література

1. Kuchina S.O., Kitchenko O.M. The Analysis of Common Mistakes in Preparing a Business Plan // Business Inform. – 2016. – №12. – С. 260–265.
2. Європейський банк реконструкції та розвитку URL: <https://mof.gov.ua/uk/ebrr>
3. International Finance Corporation. URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home

4. SME Governance Guidebook. Pennsylvania Avenue, NW Washington, DC 20433 USA. URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/ifc+cg/resources/guidelines_reviews+and+case+studies/sme+governance+guidebook

Гаркавенко О.О.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Насипайко Д.С.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ІННОВАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Наукове обґрунтування технічних змін, інноваційних процесів та науково-дослідної діяльності як чинників, за допомогою яких стало можливим пояснити економічний розвиток та відмінності в рівні доходу на душу населення між країнами, стало вагомим етапом у розвитку теорії економічного зростання. У літературі інновації, знання та людський капітал визначаються як базові фактори економічного зростання, а технологічні інновації, відповідно, вважаються однією з головних детермінант загальної продуктивності факторів виробництва та прибутку фірм [1-3]. Важливість технічних змін була обґрунтована в основоположних роботах Р. Солоу [4] і Т. Свона [5], хоча у цих дослідженнях економічне зростання розглядається як результат «технічних змін», які вважаються екзогенним фактором. У середині 1980-х років в результаті досліджень П. Ромера [6] і Р. Лукаса [7] розпочався новий етап у вивченні значення технологій та інновацій для економіки країн, що отримав назву теорії ендогенного зростання. Відповідно до новітнього підходу, технічні зміни відбуваються в результаті генерування знань або людського капіталу, що сприяють технологічному прогресу.

Проблеми інновацій та інноваційного розвитку розглядаються в економічних, соціологічних і психологічних науках. Роль, яку виконують інновації в економічному розвитку, полягає в збільшенні прибутку компанії та її частки ринку, що супроводжується витратами та ризиком їх впровадження. На відміну від некреативних змін, інновації виникають в результаті науково-дослідних та експериментальних робіт [8]. Відповідно, розрізняють поняття винаходу як економічно нейтрального наукового стану для підприємства і його реалізацію та практичне застосування, коли винахід стає інновацією. Отже, винахідництво відноситься до творчості, а момент реалізації ідей – переходом до зони інновацій [9].

Створення інновацій відбувається завдяки генеруванню авторами оригінальних ідей, які з часом перетворюються на винаходи, продукти, послуги, методи, процеси [10]. Таким чином, термін інновація означає не кожену зміну, яка відбувається в організації чи підприємстві, а лише таку, що ґрунтується на концептуально новій ідеї. З іншого боку, однієї ідеї недостатньо, щоб інновація з'явилася, і вона повинна бути реалізована на практиці [11]. Економісти визначають інновацію як створення нових продуктів для ринку або для підприємства [12], що означає перше застосування винаходу або новинки, впровадженої по всій країні або у виробничому процесі підприємства.

Основоположником теорії інновації вважається Й. Шумпетер, який на початку 20 століття описав розвиток як історичний процес структурних змін, в основному зумовлений інноваціями. Вчений поділяв інновації на п'ять типів: створення нового товару, з яким споживачі ще не мали справи, або нового виду вже відомого товару; застосування нових методів виробництва або збуту продукту (ще не апробованих у галузі); відкриття нового ринку, тобто такого, на якому ще не була представлена галузь промисловості, незалежно від того, існував цей ринок раніше чи ні; використання нового джерела сировини або напівфабрикатів, незалежно від того, чи це джерело вже існувало чи мало бути створене; створення нової організаційної структури галузі, наприклад створення або знищення монопольного становища [13].

Трактування Й. Шумпетером категорії «інновація» сфокусовано на характерних ознаках новизни інновацій у глобальному масштабі та на макрорівні. Важливим також є розуміння інновації з точки зору мікрорівня, який описує інноваційну діяльність підприємства. Визначення інновації П. Друкера ґрунтується на твердженні, що це особливий інструмент підприємців, за допомогою якого вони використовують зміни як можливість розпочати новий бізнес або надати нові послуги, і водночас інструмент, що дозволяє використовувати ресурси по-новому для збільшення прибутку [14].

Важливим аспектом для ідентифікації і розуміння сутності інновацій є рівень їх новизни. З цієї точки зору, інновація - це будь-яка думка, поведінка або річ, які є новими, тобто якісно відрізняються від існуючих форм. Таким чином, інновація - це ідея, яка сприймається індивідом як нова [15]. Вчені також підкреслюють важливість аспектів, пов'язаних із комерціалізацією інновацій, та стверджують, що інновація виникає лише тоді, коли продукт, який ми маємо намір визначити як інноваційний, стає предметом торгівлі вперше [16].

У науковій літературі наводиться багато визначень інновацій, узагальнюючи які, можна зробити висновок, що науковці у своїх визначеннях описують інновацію як новинку на ринку або на підприємстві, яка впливає на ріст і розвиток цього підприємства. Таким чином, інновації сприяють досягненню виробничо-економічних цілей, а їх впровадження в кінцевому підсумку перетворюється на соціальні вигоди. Інновації сприймаються як стратегічний інструмент, який слід використовувати для формування та посилення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, і належать до групи факторів успіху підприємств. Інновації стали «своєрідним ключем до прогресу та розвитку компаній, а також джерелом винаходів у всіх сферах життя» [17]. Якщо говорити про національну економіку, просування ідеї інновацій означає створення нового економічного порядку, заснованого на реструктуризації економіки та модернізованих підприємствах [18].

Існують різні дослідження щодо впливу інновацій на ефективність діяльності малих і середніх підприємств (МСП). Вчені, на основі результатів досліджень, стверджують, що інновації позитивно впливають на ефективність бізнесу. Зокрема, С. Лі та ін. дійшли висновку, що інновації продуктів і процесів є дуже важливими для розвитку МСП [19]. Крім того, вчені стверджують, що інновації продукту позитивно пов'язані зі зростанням і продуктивністю МСП [20; 21], а найбільше ефективність бізнесу залежить від інноваційних продуктів, які розробляє фірма [22]. Однак, згідно з висновком К. Гофмана та ін., інновації не мають негайного впливу на підвищення ділової активності МСП, а повинен пройти певний період, щоб вплив інновацій на зростання ділової активності був відчутним [23].

Вченими доведено, що рівень інноваційної діяльності МСП у різних секторах залежить від характеристик ринків, на яких ці підприємства працюють [24]. Тому характеристики ринку є більш домінуючими у визначенні інновацій, ніж технології та процеси цих МСП. З цієї точки зору, важливою є роль інновацій як засобу покращення конкурентних позицій підприємств на зовнішніх ринках. Вчені дійшли висновку, що інновації мають велике значення для збільшення експорту виробничих фірм [25]. Отже, інновації є важливим фактором збільшення обсягів експорту багатьох виробничих фірм.

Економіст П. Друкер стверджував, що двома основними критеріями промислового розвитку є інноваційна економіка та підприємницьке суспільство [14]. Вчені дійшли висновку, що інновації продукту є важливими для підвищення продуктивності фірми [26; 27]. Таким чином, продуктивність

фірми, зокрема продуктивність виробничого процесу, підвищується в результаті інноваційної діяльності та впровадження процесних і продуктових інновацій.

Поширеними також є наукові дослідження, в яких розглядаються питання про те, як країни, що характеризуються низьким рівнем технологічного розвитку, можуть забезпечувати економічне зростання шляхом адаптації інновацій, при цьому, швидкість адаптації залежить від рівня розвитку людського капіталу. [28-30]. З іншого боку, країни, які характеризуються високим технологічним рівнем, можуть розвиватися лише шляхом впровадження інновацій або науково-дослідної діяльності, при цьому, людський капітал діє опосередковано, підвищуючи рівень технології, яка може бути використана, таким чином збільшуючи продуктивність. В результаті технічний прогрес активізується, що, своєю чергою, сприяє економічному зростанню.

Економісти розвинули ідею «стратегічної взаємодоповнюваності між науково-дослідною діяльністю та людським капіталом як двигуном економічного зростання», а інвестування в людський капітал і в дослідження та розробки розглядається як «єдиний процес» [31; 32]. Взаємодія цих факторів ґрунтується на стратегічній взаємодоповнюваності між двома типами інвестицій і меншою мірою на зовнішніх ефектах, на відміну від більшості стандартних ендогенних моделей зростання. Еволюційна теорія ігор використовується для вивчення стратегічної взаємодоповнюваності між людським капіталом і НДДКР, а також для того, щоб показати, що норми прибутку інноваційних фірм залежать від середньої кваліфікації працівників, а норми доходу кваліфікованих працівників залежать від сукупних інвестицій інноваційних фірм. Таким чином, у бідних економіках із великою часткою некваліфікованих працівників або неінноваційних фірм імітаційні стратегії не сприяють переходу до сталого зростання. Щоб досягти технологічного прориву, суспільство має підтримувати витрати на освіту та/або запроваджувати премії за кваліфікацію через систему оподаткування доходів, поки економіка не створить критичну масу економічних агентів. У будь-якому випадку, коли рівень науково-дослідної роботи та людського капіталу низький, або високий рівень нерівності, виникають «пастки бідності», які обґрунтовані в моделі Азаріадіса - Дразена на основі результатів досліджень наслідків порогових ефектів [33]. Утворення «пастки бідності» пояснюється формуванням «рівноваги низького рівня, яка визначається як будь-який механізм, що спричиняє збереження бідності (з точки зору нестачі людського капіталу та науково-дослідних розробок), і в

якому економічні суб'єкти страждають від стійкого низького рівня розвитку (ситуація, коли економічні показники низькі за найбільш відповідними показниками, наприклад, ВВП на душу населення, людський капітал, дослідження та розробки, інновації тощо)» [34].

Отже, інновації можуть бути важливим фактором у зменшенні нерівності доходів, а більшість результатів досліджень вказують на те, що довгострокове економічне зростання сприяє зменшенню нерівності у доходах, а технологічні зміни визначають довгострокове економічне зростання. Проте вчені виявили, що «рівень інновацій має бути достатньо високим (вище порогового значення 0,10% ВВП), щоб отримати позитивний вплив на розподіл доходу, інакше розподіл погіршиться» [34]. Однак важливо наголосити на тому, що «інновацій, як результату дослідницько-конструкторської діяльності, може бути недостатньо для забезпечення економічного зростання, якщо немає ефективно діючих інституцій» [32].

У сфері економіки інновацій дослідження технологічних змін з еволюційної точки зору підкреслюють той факт, що інновації є рушійною силою економічних змін, і підкреслюють, що інституційні фактори впливають на те, як інноваційні зусилля перетворюються на процес економічного зростання [36]. У зв'язку з цим, вчені вказують на те, що економічна політика повинна дбати про те, щоб економіка не зупинялася на низькому рівні впровадження результатів наукових досліджень, низькому рівні людського капіталу та/або низькокваліфікованої інтенсивній діяльності з метою забезпечення повної зайнятості, оскільки такий підхід є менш сприятливим для сталого зростання і економіка може опинитися в «пастці бідності» [34].

Підсумовуючи, зазначимо, що економічне зростання базується на інноваціях, які створюються завдяки забезпеченню високого рівня науково-дослідної діяльності як функції людського капіталу. Інноваційна та науково-дослідна діяльність, так само як і накопичення кваліфікованого людського потенціалу, є важливими умовами для уникнення «пастки бідності» в національній економіці. Крім того, державна політика, яка передбачає згладжування нерівності, є вагомим фактором науково-технічного розвитку і може забезпечувати зростання в довгостроковій перспективі, оскільки негативні наслідки нерівності можуть бути настільки серйозними, що їх уникнення компенсує будь-які перешкоди інвестувати в дослідження та розробки, освіту чи інший негативний вплив нерівності доходів на економічне зростання. Отже, інституційний чинник, який формується в результаті розробки і впровадження державної інноваційної, промислової та

інвестиційної політики, є важливим фактором економічного зростання, а тому теоретичні і прикладні засади стратегічного планування в сфері інновацій потребує глибшого аналізу.

Література

1. Madsen J. B. The Anatomy of Growth in the OECD Since 1870. *Journal of Monetary Economics*. 2010. Vol. 57. P. 753–767.
2. Cuaresma J. C., G. Doppelhofer, and M. Feldkircher. The Determinants of Economic Growth in European Regions. *Regional Studies*. 2014. Vol. 48 (1). P. 44–67.
3. Calcagnini G., G. Giombini, and G. Travaglini. A Schumpeterian Model of Investment and Innovation with Labor Market Regulation. *Economics of Innovation and New Technology*. 2017. doi:10.1080/10438599.2018.1389107.
4. Solow, R. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*. 1956. Vol. 70 (1). P. 65–94.
5. Swan, T. Economic Growth and Capital Accumulation. *Economic Record*. 1956. Vol. 32 (2). P. 334–361.
6. Romer P. Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*. 1986. Vol. 94 (5). P. 1002–1037.
7. Lucas R. On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*. 1988. Vol. 22 (1). P. 3–42.
8. Zajączkowski, M. *Podstawy innowacji i ochrony własności intelektualnej*. Szczecin: *Economicus*, 2003.
9. Francik A. *Sterowanie procesami innowacyjnymi w organizacji*. Kraków: Wyd. AE w Krakowie, 2003.
10. Gallo C., & Jobs S. *Sekrety innowacji zupełnie inaczej -reguły przełomowego sukcesu*. Kraków: Wyd. Znak litera nova, 2011.
11. Bielski I. *Przebieg i uwarunkowania procesów innowacyjnych*. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Postępu Organizacyjnego, 2000.
12. Albach H. Management of Change in the Firm-Theoretical Analysis and Empirical Evidence. In K. Urabe (Ed.). *Innovation and Management*. 1988. pp. 197–224.
13. Śledzik K. Schumpeter’s view on innovation and entrepreneurship (in:) *Management Trends in Theory and Practice*, (ed.) Stefan Hittmar, Faculty of Management Science and Informatics, University of Zilina & Institute of Management by University of Zilina. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/256060978_Schumpeter's_View_on_Innovation_and_Entrepreneurship.
14. Drucker P. *Innovation and Entrepreneurship*. Routledge, New York, 2014.
15. Rogers E. M. *The Diffusion of Innovations* (5th Editio). New York: The Free Press, 2003.
16. Freeman C., & Soete L. *The Economics of Industrial Innovation*. The MIT Press, 1997.
17. Farazmand, A. Innovation in Strategic Human Resource Management: Building Capacity in the Age of Globalization. *Public Organization Review*. 2004. Vol. 4(1). URL: <https://doi.org/10.1023/b:porj.0000015649.54219.b7>.
18. Firlej, K., & Żmija, D. *Transfer wiedzy i dyfuzja innowacji jako źródło konkurencyjności przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce*. Kraków: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2014.
19. Lee S., Park G., Yoon B., Park J. Open innovation in SMEs – An intermediated network model. *Research Policy*. 2010. Vol. 39 (2). pp. 290-300.
20. Langley D. J., Pals N., Ort J. R. Adoption of Behaviour: Predicting Success for Major Innovations. *European Journal of Innovation Management*. 2005. Vol. 8 (1). pp. 56-78).

21. Balakrishna Kanagal, N. Innovation and product innovation in marketing strategy. *Journal of Management and Marketing Research*. 2015. Vol. 18. pp. 1-25.
22. Božić, L. Marketing Innovations in Croatia. *Market Tržište*. 2011. Vol. XXIII (1). pp. 64-66.
23. Hoffman K., Parejo M., Bessant J. Small firms, R&D, technology and innovation in the UK: A literature review. *Technovation*. 1998. Vol. 18 (1). pp. 40-43.
24. Aralica Z., Račić D., Radić D. Innovation Propensity in Croatian Enterprises: Results of the Community Innovation Survey. *South East European Journal of Economics and Business*. 2008. Vol. 3(1). pp. 77-88.
25. Lachenmaier, S., Woessmann, L. Does Innovation Cause Exports? Evidence from Exogenous Innovation Impulses and Obstacles using German Micro Data. *CESifo Working Paper*. 2004. N 1178. pp. 1-2.
26. Li H., Atuagene-Gima K. Product innovation strategy and the performance of new technology ventures in China. *Academy of Management Journal*. 2001. Vol. 44 (6). pp. 1123-1134.
27. Hernandez-Espallardo M., Delgado-ballester E. Product innovation in small manufacturers, market orientation and the industry's five competitive forces: Empirical evidence from Spain. *European Journal of Innovation Management*. 2009. Vol. 12(4). pp. 470-491.
28. Aghion P., and S. N. Durlauf. 2009. From Growth Theory to Policy Design. *World Bank Growth Commission*. Washington: IBRD. The World Bank, Working Paper. 2009. no. 57.
29. Benos N., S. Karagiannis, and S. Karkalakos. Proximity and Growth Spillovers in European Regions: The Role of Geographical, Economic and Technological Linkages. *Journal of Macroeconomics*. 2015. Vol. 43. Pp. 124–139.
30. Coe D., E. Helpman, and A. Hoffmaister. International R&D Spillovers and Institutions. *European Economic Review*. 2009. Vol. 53 (7). Pp. 723–741.
31. Accinelli E., and E. Sanchez Carrera. The Evolutionary Game of Poverty Traps. *The Manchester School*. 2012. Vol. 80 (4). Pp. 381-400.
32. Sanchez Carrera, E. *Evolutionary Games and Poverty Traps*. Cambridge Scholars Publishing. Lady Stephenson Library, Newcastle upon Tyne, NE6 2PA, 2016.
33. Azariadis C., and A. Drazen. Threshold Externalities in Economic Development. *Quarterly Journal of Economics*. 1990. Vol. 105. Pp. 155–173.
34. Wiston Adrián Risso & Edgar J. Sánchez Carrera. On the impact of innovation and inequality in economic growth. *Economics of Innovation and New Technology*. 2019. Vol. 28(1). Pp. 64-81.
35. Acemoglu D., and J. A. Robinson. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Crown Publishing Group, 2012.
36. Nelson R. R. Understanding Long-run Economic Development as An Evolutionary Process. *Economia Politica*. 2015. Vol. 32 (1). Pp. 11–23.

Dr. Liudmyla GARNYK
PhD (Political Sciences),
MA (International Economic Relations),
Guest Research Fellow of Leibniz-Zentrum Moderner Orient (Berlin, Germany),
Member of Center for International relations “Peace & Security”
Kiev, Ukraine.

ROLE OF MUSLIM DIASPORA IN CHANGING WORLD ORDER: AN VIEWPOINT OF ARCHETYPE THEORY

Since the second part of 20th century terms “smart powers” and “geostrategic interests” comes in wider rhetoric of policymakers and groups of influence concerning analysis, planning and managing of current and future societal transformations around the world where key players are representatives of diaspora. Despite of different attitudes among scholars to role and place of Muslim diasporas or even their members in local or regional socio-political life or setting up sustainable trade and economic relations between countries, issue of geostrategic role of diasporas as agents of influence in changing world order. Also, this issue today becomes key element of speculative polemics around contradictions between Muslim world and Western societies. Commenting balance of smart powers in changing world order and place of Muslim diasporas in it, we should consider that during last two centuries oriental intellectuals and leaders have discussed alternative to western matrix trajectory of successful socio-economic development and democratization for different Muslim communities in changing world, using elements of local pre-Islamic traditions and reinterpretation of Islamic dogmas.

Considering current situation in Ukraine, where NGOs together with other non-governmental actors play more leading roles than legal state, we can use modified archetype theory based on notion about empires and their attempts to renew their power by operating of political myths (Garnyk et al. 2021, 35-37). Also using as working hypothesis narrative that neopatrimonial order is general conceptual frame (Malygina 2010) and in the same time common symbolic border for variative transformations of political systems within many of nonwestern societies, we can collect and systematize information for further political decisions relevant to post-war renovation and democratization of societal system in Ukraine.

Contemporary Ukraine since getting its independence in 1991 can be described as battlefield between local political clans, usually mentioned by western media as

“Ukrainian political elites”, and aliens or foreigners (diaspora members), who aspire to achieve key leading positions in societal space for serving their own strategic interests (Yaghi & Garnyk 2017). Hence, Muslim diasporas play role of cultural diplomacy agents and in the same time economic and political influencers. But here each western scholar, dealing with Ukrainian Muslim community case, faces with semiotic-semantic mousetrap of local history aspects, like in case of Tatars. “Tatars”, as like as “Arabs”, is common name for representatives of various ethnical groups, whose origin or historical heritage are related with historical areal of settlement (Crimean Tatars) or migration from geographical region (Volga Tatars, Kazan Tatars etc.). Also, analyzing current complicated situation with Crimean Tatars, when representatives of Russian occupant official bodies have blamed Tatar activists in terroristic activity, we should pay attention to their hidden motives and strategic targets like it was in case with deportation of Crimean Tatars in 18 May, 1944 on Stalin’s order (Korostelina, 2015). Other Tatar communities (mostly migrants from Volga region and Kazan), previously settled in Eastern Ukraine, in Soviet epoch were incorporated into different social institutes, assimilated and/or marginalized (Safarov 1928) but despite this still support cultural and spiritual connections with their historical motherland (Brylov 2021).

Historically, each post-crisis conservative community after significant political, societal and economic changes under pressure of changed geopolitical reality, starts democracy-building process and obtains unspoken status of neo-colony or satellite state that are totally depended financially and politically on will of foreign sponsors, represented by post-modern conservative leading communities (constitutional monarchy or liberal democracy), like it has happened with many of Eastern European and Balkan states after collapse of Soviet Union (totalitarian empire). In case of middle eastern societies among whose are New global leaders (Gulf oil monarchies) and Post-modern inclusive network communities (i.e., global network NGOs, symbolic virtual states like so-called "Islamic state" or "Global Caliphate"), who aspires to spread their economic and geopolitical influence beyond regional borders.

Traditional forms of political formation in the Middle East are caliphate, sultanate and nomadism, that cemented in relevant social structures, behavioral patterns and archetypes, in and beyond Europe can be identified as attempts to build flexible social institutions (neo-tribes) that are alternative (illegal) or parallel (semi-legal) to the state. For example, representatives of mentioned earlier Tatar communities can demonstrate polarized attitudes to democracy and new political identity building (political nation

based on multilateralism and sociocultural inclusion) in post-war Ukraine. Current political rhetoric around Crimea and Crimean Tatars usually has populist character because of politicians only talks about these community but rarely try to make even a step toward meeting their cultural, spiritual or educational needs: issue of teaching on Tatar language in schools still stay a subject of long-term polemics among governmental officials and educators. Other side of populism and political negligence (or blindness) concerning Muslim communities in Ukraine is threat of social exclusion or alienation, accelerating by spread of radicalization among marginalized and uneducated poor people usually guided and supported by different groups of interests including extremist ones, especially in zones of interstate conflicts and confrontations. This aspect is coherent with territorial annexing, separatism due to ruining of state institutes and their weakness, demonstrated in impossibility to secure integrity of state territories. Here the best instrument for prevention of potential conflicts is balanced and inclusive educational system that allows to involve citizens and migrants into sociocultural and economic integration within legal framework of the state. This is still actual issue for contemporary Ukraine, when most of European countries already have such instruments to prevent potential social conflicts.

Nomadism is an orientation towards global migration, which tries to adapt to the commercialized environment of the world market, including the development of extraterritorial forms of social organization (Gellner 1991). Post-modern nomadic narratives in light of social anthropology (archetype theory) were discussed in works of Michael Maffesoli (Maffesoli 2019) and by members of Scientific-Public Community “Ukrainian School of Archetypes” (URSACH 2020). Classical forms of post-modern social organization in light of neo-tribe archetype are non-governmental entities – religious network organizations and different virtual thematic communities – who demonstrate political and institutional flexibility on regional and local (national) levels and due to this can used by different stakeholders pretended on global hegemony (smart powers) by stimulating development of supraterritorial relations among individuals (Schlote 2000). Most of them deal in the sphere of public diplomacy and successfully realize worldwide different humanitarian, charitable and educational projects (Saner & Yiu, 2003: 2-3).

Caliphate as archaic form of Muslim hegemon state (Ferguson, 2008) becomes today a leitmotif for reactionary activists, widely represented by different public non-government and religious organizations, to consolidate their efforts on legalization and

setting up control on societal space of Ukraine like in case of new-born in 2021 NGO “Council of Ukrainian Muslims” (Ukrinform 2021). Character of hidden treat has also case with recognition and legalization the Military Chaplaincy Service as part of Armed Forces of Ukraine (Barsukova 2022; Zdioruk 2016) and representatives of some reactionists religious groups (i.e., Muslim Brotherhood, Hizb-at-Tahrir etc.) were its the most active lobbyists (Gordeyev 2021). Analyzing case of post-Arab Spring presidential elections in Egypt, when has wined Mohamed Morsi, leader of Freedom and Justice political party affiliated with reactionist movement well-known as Muslim Brotherhood and its international network, we can see how populism works in society under socio-political conflicts accompanied by emerging social inequality or / and economic crisis (Hadiz, 2016: 140). Anyhow in Central Europe and neighbor states with post-Soviet authoritarian heritage also can demonstrate political populism but with different by nature and outcomes regarding to social conflicts and segregation (Jurstakova, Evangelos Ntontis and Reicher, 2022).

Global religious subcultures and religious-political movements have become part of world politics just as secular non-governmental organizations have become part of global civil society. Only since beginning of the 21st century, they began play leading role in public policy as new interstate actors extending boundaries of classical international relations theory. Different non-governmental organizations, private foundations and non-profit public organizations have filled the social sphere of politics and society in most of world's liberal democracies, determining the trajectories of their further development (Thomas 2005: 98-100). Contemporary Ukraine is defined in Constitution as secular state, where political and religious spheres are separated and regulated by national legislation on freedom of conscience and religious organizations. Institute of Conscience Freedom includes norms of constitutional, administrative, labor, civil and other branches of law, which regulate, in particular, activities of religious communities and public organizations: church and religious organizations in Ukraine are separated from state and school - from church. Anyhow key role in sociopolitical space formation in Ukraine as like as in any other secular state, is occupied by religious organizations which spread ideological and political solidarity parallelly stimulating or limiting democratization processes (Thomas 2005: 97). Religious organizations in Ukraine have got numerous privileges, in particular, they are exempted from import duties on goods received from abroad as humanitarian and logistical aid. They have the right to participate in public life and use mass media on the same level with public

associations. Democracy building processes in Ukraine since late 1990s have created favorable conditions for Islamists to create public organizations and religious communities, also joining them to global and transnational networks.

Privileges and freedoms granted to non-governmental organizations have stimulated commercialization of primarily Islamist organizations activity, in particular, their unhindered dissemination of extremist ideas and beliefs. Today in Ukraine, there are officially operating: branches of Muslim Brotherhood (Arraid Association, later - NGO “Council of Ukrainian Muslims”), neo-Salafists networks based in big cities and regional centres (i.e., religious community in Odesa named “The Straight Path”, that was closed for its extremist activity) and in Crimean territory. Leading role in building intercultural dialogue and human rights advocacy on national and international levels play Ukrainian Sufi community, represented by Spiritual administration of Muslims of Ukraine that headed by Sheikh Ahmed Tamim, and also network of Turk cultural and economic diplomacy entities, as like as Yunus Emre Institute, business associations and different NGOs.

Since 2014 extremists have used capacity potential of their networks and sponsored public persons (politicians, scholars etc.) to initialize themselves as influencers and key players of sociopolitical space of Ukraine. Among mentioned above extremist cohorts were not only leaders of Islamists and Russian Orthodox Church (Sirotyuk 2015), thus, in order to prevent further spreading of extremism and activation of their cells in Ukrainian territory, it will be needed to make some changes in current national legislation. In particular, it is necessary to oblige public organizations and religious communities to prepare annual statistical and financial reports and introduce more complex procedure of legal and religious examination for their statutes and founding documents. Also, foreigners to register public or religious organization in Ukraine, should to pass complex mechanisms and procedures to prevent penetration and legalization on Ukrainian territory new cells of extremist or separatist organizations.

References

1. Barsukova, O. The Military Chaplaincy Service was launched in the Armed Forces of Ukraine [in Ukrainian]. Ukrainian Pravda, October 5, 2022. <https://life.pravda.com.ua/society/2022/10/5/250716/>.
2. Brylov, D. History of Islam in Ukraine in the late 19th – early 20th centuries. The dissertation for scientific degree of the doctor of philosophical sciences on specialties 09.00.11 –

- Religious Studies; 09.00.14 – Theology. Kyiv: Dragomanov National Pedagogical University, 2021. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.21/Brylov_dis.pdf.
3. Ferguson, Y. (2008). “Approaches to Defining “Empire” and Characterizing United States Influence in the Contemporary World”. *International Studies Perspectives*. Vol. 9, no. 3 (2008): 272–280. <http://www.jstor.org/stable/44218550>.
  4. Garnyk, L. & Vitkovskiy, Y. & AL-Khalavani, K. “In the Shadows of Interpretation: Manipulative Nature of Translation in Colliding of Sacral and Marginal”. *Journal of Education Culture and Society*, no. 12 (2021): 31-50. <http://www.doi.org/10.15503/jecs2021.2.31.50>.
  5. Gellner, E. “Tribalism and the State in the Middle East”. Essay. In *Tribes and State Formation in the Middle East*, edited by Philip S. Khoury and Josef Kostiner, 109-127. Berkeley: University of California Press, 1991.
  6. Gordeyev, O. “Imam-chaplain Murad Putilin: “Muslim chaplains have very strong relations with Christian chaplains” [in Ukrainian: “Imam-kapelan Murad Putilin: “U Kapelaniv-musulman duzhe sylni zvyazki z kapelanami-khristiyanami”]. Interview. In *Religion in Ukraine*, August 9, 2021. <https://www.religion.in.ua/main/interview/49388-pro-voyiniv-musulman-pikluyetsya-lishe-dumu-umma-nixto-cim-ranishe-ne-zajmavsvya-i-zajmatis-ne-xoche-imam-kapelan-murad-putilin.html>.
  7. Hadiz, V.R. (2016). *Islamic Populism in Indonesia and the Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press. 228 p.
  8. Jurstakova, K., Ntontis, E. & Reicher, S. (2022). Identity leadership and mobilization strategies in repressive regimes: Czechoslovak Socialist Republic’s ‘Candlelight Demonstration’. <https://doi.org/10.31234/osf.io/qmnux>
  9. Korostelina, K. “Crimean Tatars from Mass Deportation to Hardships in Occupied Crimea”. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*. Vol. 9, no. 1 (2015): 33-47. <http://dx.doi.org/10.5038/1911-9933.9.1.1319>.
  10. Maffesoli, M. “Le temps des tribus: Le déclin de l’individualisme dans les sociétés postmodernes”. Paris: La Table ronde, 2019.
  11. Malygina, K. “Ukraine as a Neo-Patrimonial State: Understanding Political Change in Ukraine in 2005-2010.” *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*. Vol. 13, no. 1 (2010): 7–27. <http://www.jstor.org/stable/43293343>.
  12. Safarov, A. “About Tatars in Ukraine” [in Ukrainian: “Pro Tatariv na Ukraini”]. *Orient World* [in Ukrainian: *Skhidniy Svit*]. No. 3-4 (1928): 208-212.
  13. Saner, R. & Yiu, L. “International Economic Diplomacy: Mutations in Post-Modern Times”. Essay. In *Discussion Papers in Diplomacy*. Hague: Netherlands Institute of International Relations “Clingendael,” 2003.
  14. Schlote, J. “Globalization and Corporate Citizenship.” *The Journal of Corporate Citizenship*, no. 1 (2000): 15–23.
  15. Sirotyuk, Y. “Russian orthodox church in Ukraine acts not as religious organization, but as like as political ones, - says expert” [in Ukrainian: “RPTS v Ukraini diye yak politychna orhanizatsiya, - ekspert”]. Expert’s opinion. 24 Channel, March 4, 2015. https://24tv.ua/rpts_v_ukrayini_diye_yak_politichna_organizatsiya_ekspert_n550386.
  16. Thomas, S. *The global resurgence of religion and the transformation of international relations the struggle for the soul of the twenty-first century*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2005.
  17. Ukrinform. “In Ukraine is planning to create the Congress of Ukrainian Muslims” [in Ukrainian: “V Ukraini planuut stvoriti kongress musulman”], November 22, 2021. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3355306-v-ukraini-planuut-stvoriti-kongresu-musulman.html>.
  18. USARCH. *Ukrainian School of Archetypes*, January 27, 2020. <https://usarch.org/>.
  19. Yaghi, M. & Garnyk, L. “Archetypes of economic behavior and their origins in scientific-philosophic thought of Middle Eastern countries”. *Public management*. Vol. 3, no. 8 (2017): 178-193.

20. Zdioruk, S. “Problems of Military Chaplains of Ukraine Service Organization under Conditions of Russian Federation Aggression” [in Ukrainian: “Orhanizatsiyi sluzhby viys'kovykh kapelaniv Ukrayiny v umovakh ahresiyi Rosiys'koyi federatsiyi”]. Essay in *Humanitarian Development*, no. 34. Kiev: NISS, 2016. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-08/kapelanu-d05c2.pdf>

Григор'єв Д. В.
здобувач вищої освіти
Іваненко Т. Я.
к. е. н., доцент

**Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна**

ЛОГІСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ТА ВПЛИВУ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ НА СПІЛЬНОТИ ТА ЕКОНОМІКУ

У сучасному глобалізованому світі, де гібридні загрози стають неодмінною складовою соціально-економічної реальності, розгляд логістики як ключового інструменту для зниження ризиків та впливу гібридних загроз є невід'ємною частиною стратегічного управління та стабільності. За словами Анікіна Б. логістика визначається як «наука про планування, організацію, управління, контроль і регулювання переміщення матеріальних та інформаційних потоків у просторі і в часі від їхнього первинного джерела до кінцевого споживача»[1, с. 367]. Запровадження ефективних логістичних практик стає стратегічною необхідністю для справляння з викликами, що виникають внаслідок гібридних загроз.

Однією з ключових складових ефективної логістики є гнучкість системи постачання, що визначається здатністю швидко реагувати на непередбачені зміни в середовищі. Як підкреслює Портер М. «гнучкість логістики уможлиблює безперешкодний потік матеріалів, який підтримує виробництво й постачання високоякісної продукції. Її базовими складовими є гнучкість постачання, купівлі, дистрибуції й управління попитом»[2]. Логістика, яка базується на відкритих системах, інноваційних технологіях та швидкій реакції на зміни в умовах, виступає як ефективний щит від негативних впливів гібридних загроз.

Необхідно також відзначити, що логістика не тільки забезпечує захист від гібридних загроз, але й сприяє сталому розвитку та розвитку економіки. Інтеграція логістичних стратегій, спрямованих на зниження ризиків, дозволяє підприємствам і регіонам зберігати конкурентні переваги, забезпечуючи ефективність та стійкість у змінливих умовах глобального середовища.

Однією з основних складових успішної логістики є технологічна інтеграція, яка дозволяє використовувати сучасні інформаційні системи для прогнозування, моніторингу та аналізу ризиків, пов'язаних з гібридними загрозами. Є. Крикавський виділяє наступні види функціональної логістичної діяльності з урахуванням кількісно-якісної та просторово-часової трансформації логістичних потоків: підсистема опрацювання та реалізації замовлень (обслуговування замовлень); підсистема транспортування; підсистема складування; підсистема пакування; підсистема управління запасами; підсистема обслуговування споживачів [3, с. 127].

Крім того, важливим аспектом є партнерство між суб'єктами логістичного ланцюга, оскільки воно сприяє обміну інформацією та ресурсами для спільного управління ризиками. Чухрай та Криворучко зазначають, що «відносини, які ефективно працюють стають ключовим чинником успіху підприємства на сучасному динамічному ринку» [4].

Іншим важливим аспектом є освіта та розвиток кваліфікованих кадрів в галузі логістики. Освічені та компетентні спеціалісти з логістики відіграють визначальну роль у впровадженні інновацій та розробці стратегій, спрямованих на зниження ризиків у логістичному ланцюгу.

Узагальнюючи, логістика виступає не лише як реакційний механізм на гібридні загрози, але і як стратегічний інструмент для їхнього передбачення, попередження та зниження впливу на спільноти та економіку. Інноваційні технології, партнерські відносини та освічений персонал стають основними елементами логістичної системи, яка забезпечує сталість та ефективність у змінливих умовах сучасного світу.

Література

1. Аникин Б. А. Логистика. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Инфра-М, 2002. 367 с.
2. Porter M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. NY: Free Press. 1985.
3. Крикавський Є. В. Логістика. Основи теорії: підручник. Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід», 2004. 416 с.
4. Чухрай Н. І., Криворучко Я. Ю. Оцінювання і розвиток відносин між бізнес-партнерами: монографія. Львів: Растр-7, 2008. 360 с.

Деревянко Д.С.
аспірант

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Теорії регіонального розвитку, які зосереджені на дослідженні процесів розвитку в регіональному масштабі, можна поділити на дві основні групи: перші ототожнюються з класичною економічною теорією, другі - з кейнсіанською теорією [1, с. 112]. На думку прихильників класичної економіки, причиною диспропорцій у регіональному розвитку країни є економічна політика держави. Держава орієнтується на відомчий та галузевий, а не територіальний розвиток, що спричиняє негативні явища, наприклад, уніфікацію простору, особливо в економічній сфері. У регіональному економічному розвитку формуються центр і периферія. У центрі відбувається накопичення економічних явищ, що підтверджується теорією розміщення. Тому є сфери, які домінують над іншими за концентрацією вигод від економічного зростання [2]. Факторами, що сприяють розвитку регіонів, можуть бути надання державою більшої автономії та підтримка регіонального розвитку. У свою чергу, кейнсіанський напрям вбачає дисбаланс регіонального розвитку в недосконалості ринкового механізму. Це пов'язано з тим, що існуючі диспропорції у рівні регіонального розвитку за дії ринкового механізму не тільки не усуваються, а навіть поглиблюються. Відповідно до теорії Кейнса, одним із найважливіших факторів розвитку економіки, в тому числі з регіональної точки зору, є інвестиції, реалізація яких дає специфічні економічні ефекти [3].

У науковій літературі детермінанти притоку прямих іноземних інвестицій називають перевагами локалізації (розташування), які визначають вибір інвестором місця вкладення капіталу. Їх якість визначає рівень інвестиційного ризику та інвестиційну привабливість даної країни або регіону. Крім того, деякі детермінанти припливу ПІІ також є факторами міжнародної конкурентоспроможності регіональної економіки. Таким чином, інвестиційна привабливість і конкурентоспроможність економіки взаємопов'язані і впливають на тип ПІІ, що надходять у певну економіку. Це пов'язано з тим, що в результаті економічного розвитку змінюється рівень і характер конкурентоспроможності національної економіки, а країни різного рівня економічного розвитку залучають різні види іноземних інвестицій.

Наприклад, у країнах, що розвиваються, є ПП, які орієнтовані на наявність дешевших факторів виробництва, а з часом з'являються ПП, умовою здійснення яких є їхня ефективність на основі дешевої та відносно продуктивнішої робочої сили.

Однак у найбільш розвинутих країнах домінують ПП, які спрямовані в стратегічні активи, особливо ті, що базуються на знаннях. Навіть у випадку переваг розташування, які здаються незалежними від економічного рівня країни, таких як чисельність населення певної країни чи регіону (потенційний попит), такий зв'язок часто є непрямим. Потенційний попит може перетворитися на реальний лише тоді, коли громадяни даної країни досягнуть належного рівня купівельної спроможності. Тому знання про переваги розташування, які визначають вибір тієї чи іншої країни іноземними інвесторами, є необхідними в процесі створення та модифікації політики залучення ПП [4, с. 236].

Зазвичай ПП зосереджуються в найбагатшій частині країни, де зарплати вищі, також тому, що там інвестор може знайти кращу інфраструктуру та легшу логістичну доступність з-за кордону. Ці емпіричні дані послаблюють зв'язок між ПП та низькою заробітною платою. Приплив прямих іноземних інвестицій збільшується разом із привабливістю регіону, завдяки таким факторам у різних пропорціях залежно від галузі: значний обсяг ВВП і ринковий потенціал - передові ноу-хау, кваліфікована робоча сила, низька вартість робочої сили, низький рівень оподаткування, нижчий захист навколишнього середовища - високий тарифний захист, сприятливі закони та громадянські стимули, територіальний маркетинг [5].

Іноземні інвестиції є одним із найважливіших факторів економічного розвитку регіону, оскільки, крім переміщення капіталу, відбувається передача технологій, ноу-хау та методів управління. В результаті припливу іноземного капіталу та потреби місцевих і іноземних підприємств конкурувати, внутрішні ресурси та їх продуктивність можуть покращитися. Імітація вітчизняними підприємствами нових рішень, запроваджених іноземними суб'єктами, може сприяти покращенню конкурентної позиції регіону та всієї країни загалом, як показано на рисунку 1.1. Найважливіші ефекти від припливу іноземних інвестицій для країни-одержувача інвестицій включають: доповнення національних ресурсів та навичок, запровадження нових методів управління, стимулювання підприємництва та участь суб'єктів з іноземним капіталом у створенні національного ВВП.

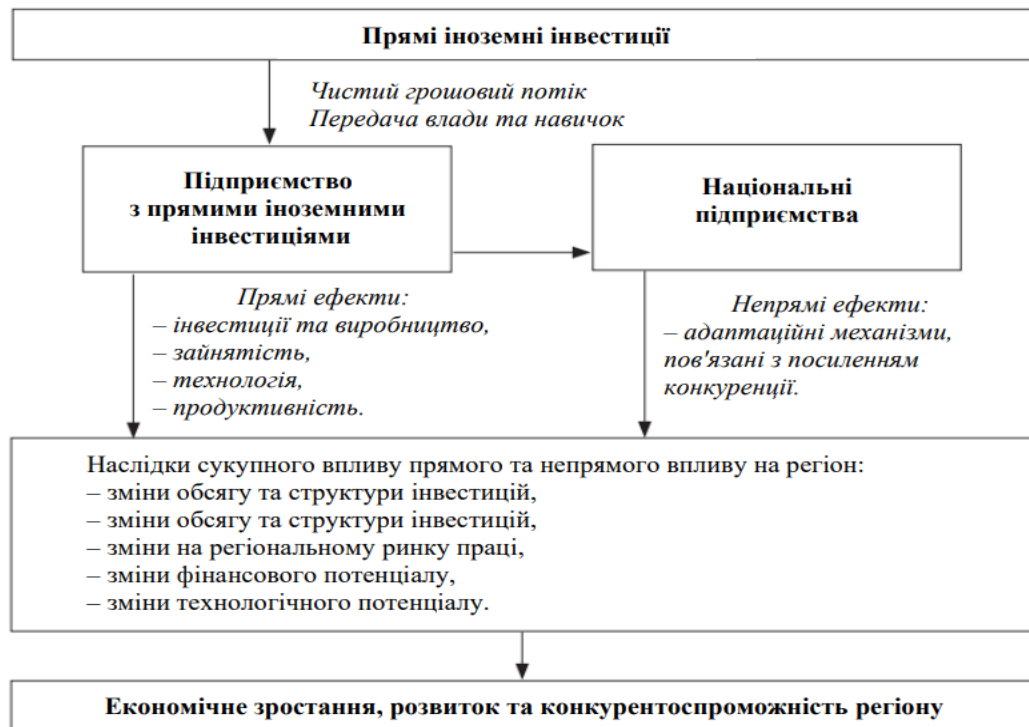

Рис. 1.1. Механізм впливу ПІІ на економіку регіону

Джерело: [1]

Очікування регіонів щодо ймовірних ефектів від надходження ПІІ можуть ґрунтуватися на їхніх потребах у: поповненні дефіциту капіталу внаслідок недостатніх внутрішніх заощаджень; технологічній модернізації економіки регіону, поширенні інноваційних методів організації та управління; підвищенні конкурентоспроможності в наднаціональному масштабі, що проявляється зокрема у збільшенні експортного потенціалу; зменшенні безробіття шляхом формування попиту на ринку праці; інтенсифікації економіки, в т. ч. через вплив підприємств, підтримуваних іноземним капіталом, що є вигідним для місцевих суб'єктів [6].

Трансфер технологій і впровадження інновацій є найважливішими перевагами для регіонів, які отримують іноземні інвестиції. Вони особливо цінні в слаборозвинених регіонах країнах, що перебувають у процесі трансформації. Регіони цих країн потребують нових концепцій економічної політики, які завдяки використанню науково-технічних досягнень модернізують економіку та покращують конкурентні позиції на міжнародних ринках. На жаль, для розвитку технологій потрібні значні фінансові ресурси, які не можуть собі дозволити слаборозвинені країни. Вирішенням цієї проблеми є іноземні інвестиції, які заповнюють цю прогалину в слаборозвинутих економіках [7].

Ефект «навчання», який створюється присутністю іноземних суб'єктів господарювання в економічному середовищі регіону, економічне управління трудовим фактором, висока ефективність – це цінності, які опосередковано відповідають на питання про роль іноземного капіталу в дифузії технічного прогресу та модернізація промисловості регіону. Згідно з теорією ендогенного зростання, існує прямий зв'язок між ступенем впровадження технологічних рішень, що використовуються в провідних країнах, і прискоренням зростання економіки, в якій розміщений капітал [8, с. 278].

Іноземний капітал у формі ПІІ значною мірою сприяє реструктуризації економіки приймаючої країни (регіону), і, зокрема, здійсненню процесів приватизації. Наприклад, від самого початку процесу трансформації польської економіки іноземні інвестори брали значну участь у приватизації підприємств, а у більшості приватизованих підприємств, які отримали іноземний капітал, суттєво покращився економічний стан і зміцнився потенціал розвитку [9, с. 225].

Рішення про розміщення іноземного капіталу в даній країні завжди продиктовано макроекономічними факторами, пов'язаними зі станом і умовами приймаючої країни, але на більш пізньому етапі їхнє розміщення визначається регіональними факторами. Серед них, крім транспортної інфраструктури та ринків збуту, є інтелектуальний капітал, людський капітал, соціальний капітал, інституційне середовище, а також капітал розвитку та структурний капітал. Іноземний капітал особливо чутливий до економічної, соціальної та політичної стабільності в країні або регіоні, що запрошує. Створення стабільних умов для функціонування зовнішнього капіталу є важливим фактором переговорів для отримання відносно кращих вигод для економіки.

З точки зору інвестора, вагомість факторів локалізації також важливі. Вони відрізняються в різних країнах, регіонах і навіть містах. Основним критерієм, що визначає переваги конкретного місця розташування, є комплексна оцінка, яку важко здійснити саме тому, що вона містить вимірювані та невимірні фактори. До них належать: цінність наявних екологічних ресурсів, тобто вартість усіх умов, які регіон пропонує інвестору для його діяльності; значення просторових факторів (ландшафт та розмір території, транспортна доступність, відстань до потенційних ринків); значення соціальних і культурних факторів спільноти, що проживає на конкретній території; значення політичних факторів, наприклад, обсяг повноважень органів місцевого самоврядування, інвестиційний клімат, створений органами місцевого самоврядування, якість обслуговування

інвесторів, ступінь прийняття влади суспільством; значення правових та адміністративних факторів, які певною мірою пов'язані з політичними факторами; значення економічних факторів, що є результатом економічного та соціального розвитку; значення техніко-технологічних факторів [10].

Таким чином, загалом позитивна оцінка впливу ПІІ на економіку приймаючої країни може супроводжуватися несприятливим поглибленням відмінностей між окремими регіонами щодо рівня економічного розвитку. Це результат регіональних диспропорцій, що історично сформувалися та закріпилися в постсоціалістичних країнах. Інші причини такого стану справ включають відносно низьку мобільність капіталу, яка є результатом пропозиції та тенденції до інвестування в окремих регіонах. Практика показує, що капітал найчастіше перетікає в економічно найсильніші регіони, що поглиблює просторові диспропорції в розвитку [11, с. 788].

Безперечно, прямі іноземні інвестиції є рушійною силою розвитку регіонів, оскільки вони впроваджують сучасні технології та створюють нові робочі місця, сприяють підвищенню ефективності та продуктивності економіки. Водночас, такий важливий для розвитку регіону іноземний капітал оминає регіони з нерозвиненою інфраструктурою та високим рівнем безробіття, що поглиблює існуючі диспропорції. Вплив іноземних інвестицій на регіональну економіку залежить від особливостей території, де вони розташовані, і типу інвестора, але при цьому вплив може бути як позитивним, так і негативним, прямим або непрямим. Проте, зазвичай вважається, що переваги ПІІ переважають негативні аспекти та є позитивним імпульсом для економіки, в якій вони розташовані.

Присутність іноземних інвесторів позитивно впливає на місцеву та регіональну економіку, де безпосередньо формується інвестиційний клімат. Проте, іноземний капітал потребує сприятливих умов ведення бізнесу і розвиненої інфраструктури, тому місцеві органи влади вживають заходів щодо покращення логістики, транспортних сполучень та телекомунікаційних мереж. Функціонування підприємств з іноземними інвестиціями забезпечує додаткові надходження до державного та місцевих бюджетів, що своєю чергою збільшує інвестиційні ресурси держави для розвитку місцевих громад. Приплив прямих іноземних інвестицій сприяє створенню робочих місць, передачі технологій, підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіонів.

Література

1. Ozga M. Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na dysproporcje międzyregionalne w Polsce. *Equilibrium*. 2009. №2(3). S. 111-123.

2. Latocha T. Bezpośrednie inwestycje a rozwój regionalny w Polsce, [w:] W. Karaszewski (red.) *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2003. s. 347.
3. Warząła R. Regionalne zróżnicowanie aktywności kapitału zagranicznego, [w:] Z. Dach, A. Pollok (red.), *Gospodarka Polski po 15 latach transformacji*. Kraków: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2005. s. 236–237.
4. Walenia A. Znaczenie inwestycji zagranicznych w rozwoju regionalnym Podkarpacia. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*. 2011. Nr 180. s. 230-247.
5. Antonescua D. Empirical analysis of foreign direct investments at NUTS 2 region, in European Union and Romania. 2nd International Conference ‘Economic Scientific Research - Theoretical, Empirical and Practical Approaches’, ESPERA 2014, 13-14 November 2014, Bucharest, Romania. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115002841>.
6. Jaworek M., Szałucka M., Karaszewski W. Limiting factors of foreign direct investment undertaken by Polish enterprises. *Journal of East-West Business*. 2019. Vol. 25 (3). P. 293-317.
7. Stawicka M. *Atrakcyjność inwestycyjna Polski*. Warszawa: CeDeWu, 2007. s. 91.
8. Kania M. Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na rozwój gospodarczy regionu na przykładzie opolszczyzny, [w:] *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w podnoszeniu konkurencyjności polskiej gospodarki* / W. Karaszewski (red.). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005.
9. Kujawka M. Znaczenie bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla rozwoju regionu (na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego), [w:] *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w podnoszeniu konkurencyjności polskiej gospodarki* / W. Karaszewski (red.). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005.
10. Balicki M., Jaki A., Rojek T. Rola inwestycji zagranicznych w kreowaniu rozwoju systemu społeczno-gospodarczego. *Współczesne Problemy Zarządzania*. 2021. Vol. 9. № 1 (18). S. 7–16.
11. Heller J., Warząła R. Regionalne uwarunkowania napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski. *Ekonomista*. 2005. №6.

Дугієнко Н. О.,

к. е. н., доцент

Лапшунков О.Є.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ІНДУСТРІАЛЬНОГО СЕКТОРУ В МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Роль індустріального сектору в міжнародній економіці полягає в його впливі на багато чинників глобальних економічних відносин та торгівлі між країнами: глобальні постачальні ланцюги, експорт та імпорт товарів, створення робочих місць, технологічний розвиток, економічне зростання, вплив на баланс торгівлі, підвищення життєвого рівня населення.

Індустріальний сектор виробляє товари, які можуть бути експортовані в інші країни, або імпортовані для внутрішнього споживання. Великий обсяг міжнародної торгівлі базується на виробництві та обробці продукції цього сектору. Індустріальний сектор грає важливу роль у міжнародній торгівлі. Велика частина товарів, що експортуються та імпортуються між країнами, належить саме до цього сектору. Цей сектор включає виробництво товарів, які можуть бути спожиті як на внутрішньому ринку, так і в інших країнах. Це можуть бути машини, автомобілі, комп'ютери, електроніка, хімічні продукти, сталевироби, текстильні вироби та багато інших товарів [1].

Збільшення обсягу міжнародної торгівлі в індустріальних товарах сприяє розвитку світової економіки. Країни можуть спеціалізуватися на виробництві тих товарів, в яких вони мають конкурентні переваги, і експортувати їх в обмін на інші товари, які були більш вигідними для імпорту. Це створює можливості для росту економіки та розвитку нових ринків.

З іншого боку, індустріальний сектор може бути також вимушений конкурувати на міжнародному ринку, що вимагає підвищення якості та інноваційності продукції. Міжнародна конкуренція може стимулювати розвиток технологій та підвищення продуктивності, що сприяє загальному покращенню економічної ситуації.

Інновації в галузі виробництва сприяють не лише підвищенню продуктивності, а й зростанню конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Технологічний прогрес у цьому секторі часто призводить до виникнення нових товарів та послуг, що розширює можливості експорту і збільшує міжнародний обсяг торгівлі.

Процвітання сектору також сприяє економічному зростанню країни. Велика частина валового внутрішнього продукту (ВВП) часто генерується саме цим сектором.

Високий ВВП, зокрема забезпечуваний індустріальним сектором, може призвести до багатьох позитивних економічних наслідків, таких як підвищення доходів населення, створення робочих місць, збільшення податкових надходжень для держави та здійснення додаткових інвестицій у соціальну інфраструктуру [2].

У той же час, індустріальний сектор може також мати вплив на довкілля та стійкий розвиток, і тому важливо спостерігати за тим, щоб розвиток цього сектору відбувався з дотриманням стандартів щодо екологічної безпеки та сталого використання ресурсів.

Вплив індустріального сектору на баланс торгівлі є значущим фактором для економіки країни. Баланс торгівлі - це різниця між вартістю товарів, які країна імпортує (купує з інших країн) і товарів, які вона експортує (продає на міжнародному ринку).

Індустріальний сектор, може впливати на баланс торгівлі такими способами:

- експорт товарів;
- зменшення імпорту
- валютний курс;
- регіональні торгівельні угоди.

Важливо враховувати, що індустріальний сектор несе з собою як позитивні, так і негативні аспекти для балансу торгівлі. Наприклад, великий обсяг експорту може бути вигідним, але також призводить до дефіциту внутрішньої споживчої продукції. Розважлива стратегія в управлінні торгівлею та інвестиціями є важливою для досягнення стійкого балансу торгівлі [3].

Зазвичай робочі місця в індустріальному секторі супроводжуються заробітною платою, яка перевищує середні заробітні плати в інших сферах. Це дозволяє працівникам отримувати більше коштів за свою працю. Підвищення заробітної плати впливає на загальний дохід населення.

Розвиток індустріалізації часто супроводжується модернізацією виробничих процесів та застосуванням нових технологій. Розвиток технологічного сектору може також призвести до покращення інфраструктури, такої як дороги, енергетичні мережі та комунікації. Це полегшує доступ до послуг і товарів та сприяє загальному підвищенню якості життя.

Глобальні постачальні ланцюги дозволяють підприємствам знизити витрати на виробництво, використовуючи ресурси та працю з різних країн, де вони доступні за більш низькими цінами. Це веде до зниження вартості виробництва та, відповідно, до більших прибутків. Глобальні постачальні ланцюги сприяють міжнародній торгівлі, оскільки компоненти та готові товари пересуваються між країнами. Це стимулює економіку і робить країни більш залежними одна від одної в економічному плані. Підприємства, які учасники глобальних постачальних ланцюгів, можуть мати значний вплив на економіку країн. Їх інвестиції та діяльність можуть сприяти економічному зростанню та зайнятості в різних регіонах.

У підсумку, розвиток індустріального сектору сприяє підвищенню доходів населення, створенню нових можливостей для громадян і покращенню якості життя в цілому.

Література

1. Коноплястий Є. В. Вплив сучасного глобалізованого виробництва на соціально-економічну та екологічну системи. *Економіка та держава*. 2013 . № 7. С. 59-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_2_4.
2. Кулинич Р.О Аналіз зовнішньоторговельної діяльності як один із чинників формування обсягу ВВП. 2003 . № 1. С. 216-227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2003_1_37.
3. Венцель Н. В. Вплив четвертої індустріальної революції на нелінійність розвитку світ-системи в контексті світових глобалізаційних процесів. *Українська поліоністика*. 2017 . № 14. С. 16-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Up_2017_14_4.

Reference

1. The Impact of Modern Globalized Production on Socio-Economic and Ecological Systems. *Economy and State / Konopliastyi, Y. V*, 2013. № 7, p 59-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_2_4.
2. Analysis of Foreign Trade Activity as One of the Factors Shaping the GDP Volume / *Kulynych, R. O*. 2003. №1, p 216-227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2003_1_37.
3. The Impact of the Fourth Industrial Revolution on the Nonlinearity of World-System Development in the Context of Globalization Processes / *Ventzel, N. V*: *Ukrainian Polonistics*, 2017. p 14, 16-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Up_2017_14_4.

Драчук Ю.З.,
д.е.н., професор,
академік Академії економічних наук України
м. Київ, Україна
Зеркаль А.В.,
д.е.н., доцент
Національний університет «Запорізька політехніка
м. Запоріжжя, Україна
Панькова О.В.,
к. соц. наук, доцент
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

ІМПЕРАТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Відновлення України - всеосяжна реконструкція, головною метою якої є глибока модернізація країни, розбудова цифрової держави, національної економіки, системи безпеки і оборони, промислового і аграрного секторів, досягнення енергетичної незалежності, модернізація основних суспільних інституцій, інфраструктури, бізнес-середовища, освіти, системи охорони

здоров'я тощо. Ці ключові складові відновлення закладені у Візії Відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». План Відновлення України спрямований на прискорення стійкого економічного зростання. В рамках плану визначено перелік Національних програм для досягнення ключових результатів (їх всього - 17) [1]. Частина цього амбітного плану – повноправне членство України в ЄС та НАТО.

Неоголошена війна, що триває, має непоправимі руйнівні наслідки - вона забрала багато життів українців, зламала долі багатьох українських родин тощо і супроводжується величезними економічними, соціальними, екологічними втратами. Бракує слів, щоб описати біль, спричинений війною. Печальна реальність війни - жорстокі дії російського агресора через втрату людського потенціалу і капіталу країни, окупацію частини українських територій, нищівні наслідки бойових дій, нещадні руйнування природи, вагомі пошкодження житлової, енергетичної, промислової, сільськогосподарської інфраструктури. Необхідність відновлення національної економіки вимагає серйозного аналізу та розуміння економічної, соціальної та екологічної складових.

На сьогодні процес повоєнного відновлення України, що вже постав на порядку денному знаходиться здебільшого на стадії обліку економічних втрат України внаслідок війни та можливостей формування фінансових ресурсів для їх подолання[2]. Облік втрат України від збройної російської агресії є важливим для формування імперативів її повоєнного відновлення. З початку війни державними службами відстежуються і обраховуються втрати країни, спричинені бойовими діями, тимчасовою окупацією, ракетними обстрілами в двох вимірах: прямих воєнних втрат – вартість втрачених активів (будинків, об'єктів цивільної та військової інфраструктури, доріг, підприємств тощо), та загальних втрат - прями та непрямі. Непрямі втрати фіксуються чинниками вторинного походження (зниження валового внутрішнього продукту, зменшення надходження інвестицій в економіку країни, відтік робочої сили, руйнування виробничих ланцюгів, додаткові витрати на оборону, розвиток громад, соціальну підтримку населення тощо). Сума прямих збитків, завданих інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення РФ, оцінюється у \$150,5 млрд, з яких \$55,9 млрд – втрати житлового фонду – за даними оприлюднення Київською школою економіки (KSE Institute). За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, за час повномасштабного вторгнення Росії сума збитків, завданих довкіллю України від війни, зросла у

п'ять разів і становить 2 трлн грн станом на серпень 2023 року, суми збитків - зростають. Повну картину збитків буде відомо після деокупації українських територій. На думку українських екологів, на відновлення довкілля природним шляхом знадобиться не менше 20-30 років[3].

Вирішення економічних та екологічних проблем в умовах війни та в період повоєнного відновлення є складним завданням, яке потребує комплексного підходу та спільних зусиль з боку урядових органів, державних і бізнес-структур, громадського суспільства, наукових установ та міжнародних партнерів. Дослідження та аналіз інформації свідчать про значну і вагомую міжнародну підтримку України у цей надскладний час. Така допомога дає реальний шанс Україні перемогти у війні, накопичити ресурси для відновлення. Польща, зокрема, надає значну підтримку, у тому числі в екологічній сфері, її фахівці продовжують активну діяльність у міжнародних організаціях, спрямованих на збереження природи [3-5].

Польща та Україна активно співпрацюють в питаннях посилення обороноздатності нашої країни, прискорення процесів відбудови деокупованих територій. Польський уряд однозначно заявив про свою підтримку українських компаній у процесі відновлення зруйнованих міст. Програма Interreg NEXT Польща-Україна 2021-2027 також є важливим інструментом для підтримки України після припинення російської агресії [6].

Однією з важливих передумов для проведення післявоєнної відбудови економіки є збереження українців, повернення людей, які були змушені залишити Україну. Україна не може існувати без українців. Директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. Птухи НАН України академік Елла Лібанова прогнозує повернення близько 50% громадян в Україну після завершення війни, про що повідомляє Інтерфакс-Україна[7].

Тому політика повернення українців додому – це міждержавне питання, яке потребує регламентації. Набуття статусу кандидата в члени ЄС відкриває нові можливості отримання міжнародної фінансової допомоги, проте Україна має активізувати внутрішні ресурси й механізми до самовідновлення. Залучення технологій, інновацій та передового досвіду є також важливими аспектами такого відновлення. За словами голови правління Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, професора Ігора Бураковського: "Дуже важливо показати, як ми будемо використовувати надані нам кошти для відновлення. Важливо пропонувати інноваційні ідеї та спільно з нашими партнерами висувати питання щодо економічного покарання Росії за кризові явища, які відбулися через

повномасштабне збройне російське вторгнення на територію України, як це вплинуло, зокрема, на Польщу, Угорщину, Румунію, прибалтійські країни, Німеччину, Великобританію, Італію та інші країн. Колективні вимоги репарацій можуть ще більше згуртувати нас з нашими партнерами. Репарації з боку країни агресора є ще одним потужним джерелом відбудови України. Зважаючи на те, що росія не признаватиме цю вимогу, Генеральна асамблея ООН голосами 94 країн підтримала резолюцію щодо створення міжнародного механізму, спрямованого на відшкодування завданих збитків Україні «Сприяння виправленню та відшкодуванню за агресію проти України» (документ A/ES-11/L.6). Дана резолюція передбачає створення законної міжнародної інфраструктури, яка ліквідує наслідки воєнної агресії та фіксує докази таких збитків [8]

Повоєнне відновлення України розглядається як великий інвестиційний проект, в якому пріоритетним є проведення реформ та визначення чітких критеріїв для вступу до ЄС. [9-12].

Повоєнне відновлення економічної, соціальної та екологічної сфер, інфраструктури України вимагає системного підходу до управління проектами та відповідних пріоритетів розвитку. Враховуючи досвід країн, які успішно пережили війну та досягли економічного дива, у України є шанс відновитися й перейти в режим сталого зростання за принципом «відбудувати краще, ніж було», залучивши як зовнішню підтримку, так і внутрішні активи. Інфраструктура, технології, бізнес-середовище, інституції, освіта, охорона здоров'я та інші важливі елементи економіки та суспільства мають реформуватися для забезпечення в Україні повноцінної демократії з сучасною конкурентоспроможною економікою, сильними інституціями та потужним оборонним сектором. Україна має бути відповідальною за відбудову [13].

Пріоритетами трансформацій перетворень для успішного відновлення України на засадах сталого розвитку в умовах євроінтеграції мають стати:

- повне членство у ЄС та НАТО, що потребує розбудови повноцінної демократії. Це означає посилення залученості громадян та громад до формування державних та місцевих політик, у т.ч. в економічній, соціальній, екологічних сферах. Тоді забезпечуються умови для сталого відновлення й зростання;

- стійкі інституції та низький рівень корупції мають стати підґрунтям довгострокового успіху України. Узгодження законодавства України та ЄС збільшить прозорість та знизить корупцію. Вочевидь, прогрес України

потрібно вимірювати не за ухваленням необхідного законодавства, але насамперед за тим, як ці закони втілюються в життя [13].

- конкурентоспроможна, стійка й сильна економіка є передумовою забезпечення вищих стандартів життя, що створюватиме надійне підґрунтя для повернення українських громадян, що вимушено виїхали, в Україну. До того ж це – базис для підтримки великого оборонного бюджету.

- захист національних інтересів в міжнародній політиці щодо розвитку міжнародної торгівлі та залучення прямих іноземних інвестицій в Україну, сприятливий бізнес-клімат та інклюзивна і стійка фінансова система – також є умовами відновлення і сталого зростання.

- розвиток "зеленої" енергетики та впровадження енергоощадних технологій (особливо в житлових будинках) може не лише поліпшити довкілля, а й знизити залежність України від Росії чи іншого постачальника енергоресурсів;

- перезавантаження системи освіти з позицій відповідності вимогам Індустрії 4.0, Індустрії 5.0, здатність готувати відповідні кадри для економіки; формувати програми з перекваліфікації й перенавчання наявної робочої сили, розвитку системи «навчання протягом життя»;

- забезпечення технологічної конкурентоздатності країни через впровадження інновацій, нових технологій, розвиток цифрової економіки, трансформації в системах вітчизняної науки та освіти; формування технологічного мережево-цифрового базису національної економіки України.

Література

1. Візія Відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». URL: <https://recovery.gov.ua/>
2. Колосов А. М., Драчук Ю. З., Дугін А. В. Фінансові аспекти управління розвитком підприємств в умовах невизначеності. І-73 Інтеграція освіти, науки і бізнесу : монографія. Том 11 / за ред. А.В. Череп. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 245 с. С.31-36.
3. Стрілець Р. – Міністр охорони навколишнього середовища України. Збитки для українського довкілля від агресії Росії зросли у 5 разів. Суспільне. Новини, 27 серпня 2023. URL: <https://suspijne.media/559963-zbitki-dla-ukrainskogo-dovkilla-vid-agresii-rosii-zrosli-u-5-raziv-ministr/>
4. Michal Boron/. Polska Agencja Prascowa/ Strona Glowna / UA. 2023-02-17.
5. Premier na Ukrainie: podpisane dokumenty stanowią przedsiwonek do zupełnie innej współpracy, jakiej do tej pory Ukraina nie miała z żadnym innym państwem. 01.06.2022
6. Interreg NEXT Poland program -Україна 2021-2027. Про програму 13 03 2023. Спільний секретаріат у Варшаві
7. Інтерфакс-Україна (23.11.23). Директор Інституту демографії прогнозує повернення в Україну після війни близько 50% громадян. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/949656.html>

8. Охріменко О. Стратегії відновлення повоєнної України на принципах солідарності та партнерства. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272135>
9. Новікова О., Панькова О. Особливості формування пріоритетів забезпечення безпеки та розвитку України та Республіки Польща. <https://doi.org/10.18778/8142-855-2.12>.
10. Ляшенко В.І., Ліщук О.В., Лук'янов А.І. Передумови повоєнної модернізації енергетики України в умовах Євроатлантичної орієнтації. Theory and practice of modern science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference, May 12, 2023. Kraków, Republic of Poland: European Scientific Platform. С.10-15. DOI 10.36074/scientia-12.05.2023
11. Drachuk Yu. Trushkina N. Ways to optimize the logistics infrastructure in the conditions of the post-war recovery of the economy of Ukraine. Theory and practice of modern science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference (Kraków, Republic of Poland, May 12, 2023). Kraków: European Scientific Platform, 2023. P. 32-37. <https://doi.org/10.36074/scientia-12.05.2023>
12. Драчук Ю.З., Яворська М.К., Зеркаль А.В. Аспекти розвитку нової енергетичної стратегії в Україні: Європейський досвід використання розподіленої генерації. «Економічний вісник Донбасу» № 1(71), 2023. С.36-46. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1\(71\)-36-46](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1(71)-36-46)
13. Городніченко Ю. Відбудувати краще, ніж було: основні принципи відновлення України. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/13/694934/>

References

1. Viziia Vidnovlennia Ukrainy: «Sylna yevropeiska kraina – mahnit dla inozemnykh investytsii». URL: <https://recovery.gov.ua/>
2. Kolosov A. M., Drachuk Yu. Z., Duhin A. V. Finansovi aspekty upravlinnia rozvytkom pidpriemstv v umovakh nevyznachenosti. I-73 Intehratsiia osvity, nauky i biznesu : monohrafiia. Tom 11 / za red. A.V. Cherep. Zaporizhzhia : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. 245 s. S.31-36.
3. Strilets R. – Ministr okhorony navkolyshnoho seredovyscha Ukrainy. Zbytky dla ukrainskoho dovkillia vid ahresii Rosii zrosly u 5 raziv. Suspilne. Novyny, 27 serpnia 2023. URL: <https://suspilne.media/559963-zbitki-dla-ukrainskogo-dovkilla-vid-agresii-rosii-zrosli-u-5-raziv-ministr/>
4. Michal Boron/. Polska Agencja Prasowa/ Strona Glowna / UA. 2023-02-17.
5. Premier na Ukrainie: podpisane dokumenty stanowią przedsiönek do zupełnie innej współpracy, jakiej do tej pory Ukraina nie miała z żadnym innym państwem. 01.06.2022
6. Interreg NEXT Poland program -Ukraine 2021-2027. Pro programu 13 03 2023. Spilnyi sekretariat u Varshavi
7. Interfaks-Ukraina (23.11.23). Dyrektor Instytutu demografii prohnozuie povernennia v Ukrainu pislia viiny blyzko 50% hromadian. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/949656.html>
8. Okhrimenko O. Stratehii vidnovlennia povoiennoi ukrainy na pryntsyypakh solidarnosti ta partnerstva. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272135>
9. Novikova O., Pankova O. Osoblyvosti formuvannia priorytetiv zabezpechennia bezpeky ta rozvytku Ukrainy ta Respubliki Polshcha. <https://doi.org/10.18778/8142-855-2.12>.
10. Liashenko V.I., Lishchuk O.V., Lukianov A.I. Peredumovy povoiennoi modernizatsii enerhetyky Ukrainy v umovakh Yevroatlantychnoi oriiientatsii. Theory and practice of modern science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference, May 12, 2023. Kraków, Republic of Poland: European Scientific Platform. S.10-15. DOI 10.36074/scientia-12.05.2023
11. Drachuk Yu. Trushkina N. Ways to optimize the logistics infrastructure in the conditions of the post-war recovery of the economy of Ukraine. Theory and practice of modern science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International

Scientific and Theoretical Conference (Kraków, Republic of Poland, May 12, 2023). Kraków: European Scientific Platform, 2023. P. 32-37. <https://doi.org/10.36074/scientia-12.05.2023>

12. Drachuk Yu.Z., Yavorska M.K., Zerkal A.V. Aspekty rozvytku novoi enerhetychnoi stratehii v Ukraini: Yevropeyskyi dosvid vykorystannia rozpodilenoї heneratsii. «Ekonomicnyi visnyk Donbasu» № 1(71), 2023. S.36-46. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1\(71\)-36-46](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1(71)-36-46)

13. Horodnichenko Yu. Vidbuduvaty krashche, nizh bulo: osnovni pryntsypy vidnovlennia Ukrainy. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/13/694934/>

Євладенко В.С.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ФАКТОРИ, ЯКІ СПРИЯТИМУТЬ ЕФЕКТИВНОМУ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Глобалізація, як ключовий економічний феномен, перетворює світову економіку, впливаючи на всі її складові. Однією з найважливіших аспектів цього впливу є зміни в міжнародних торгівельних відносинах країн.

У науковій літературі поняття «глобалізація» використовується з 1980-х років. І хоча експерти не дійшли єдиної думки щодо того, хто першим ввів цей термін в науковий обіг, більшість дослідників вважають, що заслуга в цьому належить професору з США Т. Левіту. У 1983 році Левіт опублікував статтю «Глобалізація ринків» [1].

Україна в останнє десятиліття переживає значний ріст міжнародної торгівлі, що визначається глобальними тенденціями. Зростання обсягів експорту та імпорту стає важливим показником економічного розвитку. Глобалізація надає Україні можливість взаємодіяти з різними ринками, розширюючи географію своєї торгівлі.

Глобалізація – це зв'язок між різними частинами світу. «В економіці глобалізацію можна визначити як процес, за допомогою якого підприємства, організації та країни починають працювати в міжнародному масштабі. Глобалізація найчастіше використовується в економічному контексті, але вона також впливає на політику та культуру. В цілому доказано, що глобалізація покращує рівень життя в країнах, що розвиваються, але деякі аналітики попереджають, що вона може мати негативний вплив на місцеву економіку чи економіку, що розвивається, а також на окремих працівників» [2].

Зі збільшенням обсягів торгівлі виникає необхідність у підвищенні конкурентоспроможності виробників. Глобалізація збільшує конкуренцію, оскільки українські товари конкурують на світовому ринку. Аналіз стратегій підвищення конкурентоспроможності стає ключовим завданням для підтримки стійкого експортного росту.

Важливу роль в економіці України відіграє торгівля. Є багато проблем, які потребують якісних змін. «На теперішній час розробляються найбільш підходящі різновиди налагодження взаємовідносин у міжнародній торговельній діяльності» [3].

Ефективний розвиток міжнародної торгівлі України залежить від ряду факторів. Ось кілька ключових аспектів, які можуть сприяти цьому процесу:

1. Лібералізація торгівлі: зменшення тарифів та інших обмежень на міжнародну торгівлю сприяє збільшенню обсягів експорту та імпорту.

2. Розвиток інфраструктури: удосконалення транспортної, логістичної та комунікаційної інфраструктури сприяє зручності та ефективності торгівлі.

3. Політика сприяння експорту: здійснення заходів держави для підтримки експортерів, таких як фінансова підтримка, страхування експортних операцій та інші заходи.

4. Торговельні угоди: укладення вигідних торговельних угод з іншими країнами сприяє збільшенню обсягів торгівлі.

5. Інновації та технологічний розвиток: застосування новітніх технологій у виробництві сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції на міжнародному ринку.

6. Ефективне управління торговельними операціями: оптимізація ланцюга постачання, вдосконалення процесів та управління ризиками сприяє ефективності торгівлі.

7. Розвиток людського капіталу: високий рівень освіти та навичок серед працівників створює умови для якісного виробництва та впровадження новітніх технологій.

8. Стабільність економічного середовища: політична та економічна стабільність в країні створює довіру серед іноземних інвесторів та партнерів у торгівлі.

9. Сприяння малому та середньому бізнесу: підтримка малих та середніх підприємств сприяє розвитку нових галузей експорту та диверсифікації торговельних потоків.

10. Узгоджена діяльність державних органів: співпраця між державними органами та бізнес-спільнотою є важливою для ефективного розвитку міжнародної торгівлі.

Всі ці фактори, якщо враховані та реалізовані на практиці, можуть сприяти ефективному розвитку міжнародної торгівлі України.

Україна активно взаємодіє з іншими країнами шляхом участі в міжнародних торгових угодах. Угода про асоціацію з Європейським Союзом стала важливим кроком для поглиблення економічного співробітництва та розширення доступу до ринків.

Глобальні ланцюги постачання змінюються під впливом глобалізації, що може впливати на виробництво в Україні. Аналіз цього впливу стає ключовим для розуміння та ефективного використання нових можливостей.

До повномасштабного вторгнення російських військ Україна домінувала на світових аграрних ринках, а експорт металургійної продукції поступово скорочувався. За останнє десятиліття основна експортна продукція змістилася з чорних металів на продовольчі культури та рослинні олії, що свідчить не тільки про збереження експортно-сировинної орієнтації та неефективність зовнішньої торгівлі, а й свідчить про тенденцію деіндустріалізації економіки країни [4, с. 8].

Отже, аналіз факторів, які сприятимуть ефективному розвитку міжнародної торгівлі України, свідчить про активну участь України у світовому економічному просторі. Зростання торгівлі, підвищення конкурентоспроможності та участь в міжнародних угодах стають ключовими стратегічними елементами, які формують нову економічну реальність України. Подальший успіх країни у міжнародній торгівлі визначатиметься її готовністю адаптуватися до змін глобального економічного середовища та ефективністю використання нових можливостей, які глобалізація принесла.

Література

1. Levitt T. The Globalization of Markets. *Harvard Business Review*. 1983. May/June. Vol. 61. Issue 3. P.92-102.
2. Ткач Д., Білокур Г. Вплив глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 4(68). С. 28–35.
3. Гаврилюк І. Динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2126> (дата звернення: 23.08.2023).
4. Миценко І.М., Бабець І.Г. Стратегічні пріоритети підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України в умовах глобальних викликів: монографія. Кропивницький: ЦНТУ, Поліграф-Сервіс, 2023. 350 с.

Євсєєв І.Є.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Рудич А.І.
к.е.н., доцент
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

СТАН ТА ДИНАМІКА РІВНЯ МОНЕТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Результат дослідження. Рівень монетизації є відображенням ефективності монетарної політики держави і вказує на забезпеченість економіки грошима. Цей показник відображає відношення грошової маси (грошового агрегату М3) до загального обсягу товарів і послуг (ВВП). Вплив на цей показник здійснюється Центральним банком шляхом регулювання грошової маси, тобто емісії, а також напрямом її розподілу.

Низький рівень монетизації характерний для країн з низьким економічним розвитком, таких як В'єтнам, у якого рівень грошового забезпечення становить 32,2 %, Індонезія, показник якої в 36,4 %, та Росія, у якій рівень монетизації становить лише 39,6 %. Для цих економік будуть характерні низька ділова діяльність, високі відсоткові ставки та висока схильність до споживання. В свою чергу, високий рівень монетизації властивий для розвинутих економічних систем. Така ситуація пов'язана з такими факторами:

- Розвинений фінансовий сектор. У розвинених країнах населення має широкий доступ до банківських послуг. Це пов'язано з великою кількістю банківських установ, низькими витратами на банківське обслуговування та довірою населення до банків.

- Незначна бартерна торгівля. У розвинених країнах бартерна торгівля є незначним явищем. Це пов'язано з тим, що населення має доступ до грошей і довіряє банкам.

- Стабільна політична ситуація. У розвинених країнах політична ситуація є стабільною, що сприяє довірі населення до грошей.

Прикладом таких економічних систем є Швейцарська з рівнем монетизації 130,9 %, Сінгапурська з показником 123,2 % та Японська з показником 114,4 %. Проте слід розуміти, що необережне збільшення грошової маси шляхом емісії може призвести до високої інфляції та, як наслідок, до зниження рівня монетизації. Тому емісійні гроші слід розподіляти не лише на погашення боргів ті в банківську сферу, що сприяє

збільшенню споживчого попиту, але й в інвестиційний сектор, що сприяє розвитку економіки та підвищенню рівня монетизації.

Високий рівень монетизації є не лише наслідком розвитку економіки, а й одним з його факторів. Він сприяє зростанню виробництва та продуктивності праці, що, в свою чергу, призводить до збільшення доходів населення та зростання попиту на гроші. Таким чином, високий рівень монетизації може бути одним з драйверів економічного зростання.

З початку повномасштабної війни, рівень монетизації української економіки зріс. Проте в нашій ситуації це пов'язано з негативними факторами, такими як зменшення ВВП як реального, так і номінального. В таблиці 1 подається зміна ВВП та грошового агрегату M_3 за 2021-2022 роки.

Таблиця 1

Динаміка рівня монетизації в Україні, 2021-2022 рр.

Показники	Роки		Відхилення (+; -)	
	2021	2022	абсолютне	відносне
ВВП, млн. грн.	5459,57	5191,03	- 268,5	- 4,9
Агрегат M_3 , млн. грн.	2071,36	2501,62	430,3	20,8
Рівень монетизації (PM),%	37,9	48,2	10,3	27,2

Статистичні дані: ВВП і грошова маса в обігу

За даними таблиці 1 можна відмітити, що рівень монетизації, за досліджуваній період збільшився на 10,3 %. За результатами факторного аналізу, слід зазначити, що завдяки внутрішньому національному продукту, рівень монетизації не тільки не зменшився, як це зазвичай буває, а навіть підвищився на 2,0 %. Крім того, збільшення грошової маси більше ніж на 20,0 % сприяло росту рівня монетизації на 8,3 відсоткові пункти .

Отже, спостерігаємо зростання рівня монетизації національної економіки. Проте цей процес підвищення став можливим завдяки нестабільній економічній ситуації та падінню ВВП внаслідок кризи. Ймовірно, показник повернеться до минулого рівня після відновлення економіки. Проте на даний час, це є негативним явищем розвитку, оскільки світова практика показує, що в розвинених країнах світу рівень монетизації починається від 70,0 %. Тому під час економічної відбудови необхідно зосередитися на конкурентоспроможності продукції, експортних виробництвах з оптимальною собівартістю, що забезпечить надходження іноземної валюти до країни та, як наслідок, зміцнить національну валюту.

Література

1. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні // Мінфін URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/2022/>

2. Грошово-кредитна та фінансова статистика, січень 2022 року // Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/groshovo-kreditna-ta-finansova-statistika-sichen-2022-roku>

3. Статистична інформація. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Грошово-кредитна та фінансова статистика, січень 2023 року // Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/groshovo-kreditna-ta-finansova-statistika-sichen-2023-roku>

5. Якою має бути економічна терапія від Нацбанку // Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/28/659916/>

References

1/ Gross domestic product (GDP) in Ukraine // Ministry of Finance URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/2022/>

2. Monetary and credit and financial statistics, January 2022 // Official website of the National Bank of Ukraine URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/groshovo-kreditna-ta-finansova-statistika-sichen-2022-year>

3. Statistical information. State Statistics Service. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Monetary and credit and financial statistics, January 2023 // Official website of the National Bank of Ukraine URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/groshovo-kreditna-ta-finansova-statistika-sichen-2023-year>

5. What should be economic therapy from the National Bank // Economic truth. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/28/659916/>

Єсіна О. Г.

ст. викладач

Брагіна А. О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

РОБОТИЗАЦІЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ: ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ І ПЕРЕВАГИ

Сучасний світ бізнесу стикається із величезними змінами на ринку. З розвитком нових технологій і зростанням конкуренції організації стикаються з потребою і найчастіше необхідністю підвищення ефективності та оптимізації бізнес-процесів. У сучасному світі роботизація та автоматизація бізнес-процесів стають все більш важливими інструментами для підвищення продуктивності, покращення якості послуг та рішенням багатьох управлінських завдань.

На даний момент роботизація та автоматизація є процесом впровадження роботів, штучного інтелекту та машинного навчання для виконання завдань, які раніше виконувались людьми. Починаючи з минулого століття люди впроваджували технології для прискорення робочого процесу та полегшення ручної роботи. Вони охоплюють широкий спектр бізнес-

процесів, включаючи виробництво, логістику, фінанси та обслуговування клієнтів. Автоматизація пропонує високий рівень заміни людської праці, покращуючи ефективність та терміни виконання. На сьогоднішній день автоматизація бізнес-процесів виступає невіддільною складовою середнього та великого бізнесу. І тут причина не лише у відкритті можливостей прискореного кредитування, виокремленні ефективних моделей реалізації або підвищенні прозорості всіх етапів функціонування компаній

Успішно проведена автоматизація бізнес-процесів забезпечує підприємство конкурентними перевагами на ринку, підвищує його прибутковість та значно спрощує роботу працівників всіх рівнів, що неухильно відображається у зростанні продуктивності їх роботи [1].

Автоматизація промисловості на даний момент є незаперечним фактом, але його потрібно розглядати з двох сторін. Використання промислових роботів у виробництві може оптимізувати ефективність, разом з тим ведуться дебати про скорочення ролі людини в управлінні роботами, що теж має свої недоліки [2]. Але сьогодні неможливо автоматизувати усі процеси. Деякі процеси повинні керуватися людиною, що створює нові робочі місця та професії. Це пошук співробітників, управління, спілкування з клієнтами тощо. Мають брати участь не лише машини, а й люди з високим рівнем соціалізації. В основному, автоматизуються управлінські, операційні та допоміжні процеси. Система автоматизації допомагає перетворити монотонну ручну роботу на автоматичну, роблячи таку працю більш технологічною та просунутою. У систему входять програмне та апаратне забезпечення (сервера, термінали, каси, VDS, карти та ін.), що відповідають кожній своїй групі процесів.

Управлінські процеси – це RP та CRM системи для аналітики та управління. Директор має необмежений доступ до даних компанії, права призначення та перепризначення завдань та до глибокої аналітики, вищий рівень. Операційні процеси – системи ERP та CRM для управління, WMS, ESM та CAD системи. Такі системи або в єдиній системі даних, або впроваджені між собою. Процеси підтримки – спеціальне програмне забезпечення, яке працює або окремо, або разом з операційними процесами [3]. Завдання з високим рівнем людського фактора – спеціалізовані програми для пошуку та управління співробітниками, чати, портали та інше. Їхнє основне завдання полегшувати роботу та спростити спілкування між співробітниками.

Перевагою роботизації та автоматизації є підвищення ефективності за рахунок систем, які можуть виконувати завдання швидше і точніше, ніж

людина, що призводить до збільшення продуктивності. Також зниження витрат, де автоматизація, як процес, знижує операційні витрати, включаючи витрати на робочу силу та енергоспоживання. Підвищення якості за рахунок гарантій у постійній якості продукції чи послуг, що задовольняє клієнтів. А ручна праця завжди індивідуальна і не може як конвеєр робити штамповані товари, стандартизовані та однакові. Також за рахунок перерахованих раніше переваг збільшується масштаб нашого виробництва, залежно від підприємства, але дає налагоджену роботу для виробництва та створення нових філій. Так само при цьому знижуються ризики для підприємця або компанії, завдяки вже наявним алгоритмам розрахунку, а також можливістю систем виконувати завдання, які є небезпечними для людини важко здійсненними або навіть небезпечними.

Необхідно відзначити, що так само завжди є виклики та перешкоди на підприємстві, вони часто трапляються на етапі впровадження, тому що не завжди легко впровадити роботизацію та автоматизацію в наявні бізнес-процеси. Також ще однією складністю на початку є навчання персоналу. Співробітники повинні бути заново навчені роботі з новими технологіями та не завжди хороші співробітники мають можливість до навчання у зв'язку з віком або з інших причин. Головним ризиком та страхом в автоматизації є безпека та конфіденційність даних. Зі зростанням та розвитком систем зростає важливість забезпечення безпеки даних, так само це веде до навчання з безпечного використання систем та програм.

Ці зміни істотно впливають на різні галузі, включаючи виробництво, логістику, фінанси, охорону здоров'я тощо. Розглядаючи підприємство, можна помітити, як змінилися процеси складання, контролю якості, системи обліку запасів, що зумовлює оптимізації загалом. Якщо порівнювати, то за останні роки, підприємства в кілька разів скоротили кількість днів створення, виробництва, аналізу та доставлення, шляхом впровадження технологій. Логістика в наших реаліях, в Україні, стала на рівень вищою ніж була кілька років тому. Ці технології полегшили роботу персоналу, збільшили кількість поставок, знижуючи годину роботи на кожну операцію, що призвело до зниження витрат на робочу силу, легке управління складськими запасами та створення єдиної складської системи. Роботизація та автоматизація надають компаніям безліч можливостей для підвищення продуктивності та збільшення конкурентоспроможності. Роботизація рутинних процесів дозволяє відстоювати конкуренцію на ринку за допомогою підвищення ефективності внутрішніх бізнес-процесів [4].

Однак успішне впровадження цих технологій потребує ретельного планування та обліку викликів, з якими вони можуть зіткнутися. Інвестиції в навчання персоналу та забезпечення безпеки даних стають невід’ємною частиною стратегії успішної роботизації та автоматизації, особливо у контексті бізнес-процесів.

Література

1. Лошенко, О. В. Автоматизація управління бізнес-процесами на підприємстві: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. № 45. 2022. – С. 8.
2. Економіка технологічних змін виробничих процесів: ризики роботизації і застосування штучного інтелекту. URL:<https://kauchuk.com.ua/preimushhestva-inedostatkipromyshlennyh-robotov/> (дата звернення 28.10.2023).
3. Автоматизація бізнес-процесів: плюси, проблеми, можливості. 2021. URL: <https://tehexpert.ua/automate-business-processes/> (дата звернення 28.10.2023).
4. Коцур, І. (2022). Автоматизація управління бізнес-процесом реалізації проектів із впровадження робототехнічних систем. *Automation of Technological and Business Processes*, 14(2), 4-10. <https://doi.org/10.15673/atbp.v14i2.2299>.

Zhabynets Olha Y.
PhD (Econ.), Associate Professor
SI “Institute of Regional Research named
after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine”
Lviv, Ukraine

EXPORT LOGISTICS IN THE CONDITIONS OF WAR: PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

The blocking of the main sea routes for export as a result of the military actions of the Russian Federation in Ukraine, which before the war accounted for more than 70% of export cargoes, including 80% of the export of agricultural products, significantly limits the export activity of domestic enterprises. Thus, according to the results of the "New Monthly Survey of Enterprises", conducted by the Institute of Economic Research and Political Consultations in May 2023, logistical problems, in particular such as queues at the western borders of Ukraine, the sea blockade and the lack of wagons/trucks/drivers, remain key among the problems faced by export-oriented business in today's realities of war (Fig. 1).

Practice proves that it is still impossible to ensure exports, including grain export, in the required volumes by other means than domestic sea ports: by rail, Ukraine can export only 1.5 million tons of grain per month with a minimum requirement of 4 million tons and port potential - up to 6 million tons [2]. The daily financial losses of Ukraine from the blocking of ports reach 200 million dollars. At the same time, it should be noted that the problem of exporting

agricultural products (from August 2022 to July 2023) was partially resolved within the framework of the Initiative for the safe transportation of grain and food products from Ukrainian ports, the so-called "Grain Agreement", which allowed trade and cargo ships to leave Ukrainian ports without hindrance, exporting domestic agricultural products. Thus, during the period of validity of the agreement, according to the UN, Ukraine exported 32.8 million tons of grain and oil crops, mainly corn and wheat [3]. At the same time, the specified "Grain Agreement" did not solve the problem of establishing exports for companies of the mining and metallurgical complex, whose costs for logistics generally increased by 4-6 times, depending on products and enterprises. In addition to military circumstances, it was a consequence of the increasing tariffs for freight rail transportation by 70% [4].

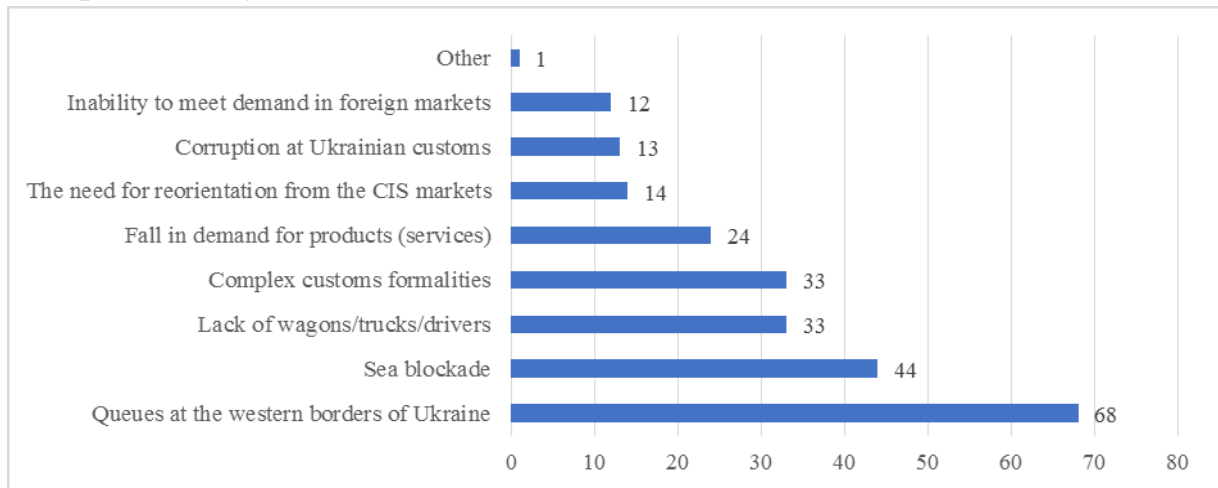

Fig. 1. The main obstacles for exporters in war conditions, % of surveyed exporters

Source: [1].

Today, the resumption of operation of the ports of Greater Odessa without the participation of third parties, which became possible thanks to military prerequisites, in particular - the attack on the landing ship of the Russian Federation in August 2023, adds restrained optimism: the movement of ships through the Ukrainian Black Sea corridor is carried out both at the entrance and at the exit, despite the attacks of the aggressor country on the port infrastructure. In addition, for the first time, vessels not only with agricultural products, but also with metallurgical products left the ports of Great Odesa. On the one hand, this is an opportunity to significantly increase export volumes, and on the other hand, it is a fairly new initiative that may lack stability [5]. Therefore, in our opinion, in order to solve the existing logistics problems, it is necessary to carry out a number of measures to improve transport logistics, including: increasing the capacity of

international road checkpoints across the state border with EU countries, taking into account the export needs of the state; further implementation of the electronic queue mechanism in the course of international transportation planning; modernization of the railway infrastructure of Ukraine, including the creation of export cross-border corridors with European standards of railway track width; increasing the efficiency of the operation of the Danube ports, including through the integration of administrative procedures for the registration of the passage of goods through the ports by supervisory and control structures (border guards, customs, sanitary-epidemiological and other services); reduction of tariffs for transportation of export goods by railway (at least by 20-30%).

References

1. Публічна дискусія на тему “Чи можливо відновити експорт під час війни?” за результатами «Нового щомісячного опитування підприємств». Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Київ, 29 червня 2023 р. (он-лайн).
2. Дорога життя: чому українські порти виявилися незамінними для експорту. URL: <https://mind.ua/publications/20242217-doroga-zhittya-chomu-ukrayinski-porti-viyavilisya-nezaminnimi-dlya-eksportu>
3. "Зернова угода": з українського порту вийшло останнє судно. URL: <https://www.dw.com/uk/zernova-ugoda-z-ukrainskogo-portu-vijslo-ostanne-sudno/a-66247062>
4. Складна ситуація в українській металургії - Антикризовий штаб організує консультації бізнесу і уряду. URL: <https://uspp.ua/news/ostanni-novyny/2019/skladna-sytuatsiia-v-ukrainskii-metallurhii-antykryzovyi-shtab-orhanizuie-konsultatsii-biznesu-i-uriadu>
5. Кубраков розповів, як Україні вдалось відновити судноплавство в Чорному морі. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/3/705052/>

Жупан В.В.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Рудич А.І.
к.е.н., доцент
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ БАЗИ ДАНИХ

Важливим етапом у дослідження соціально-економічних процесів є статистичне спостереження. Це початковий етап економіко-статистичного аналізу і являє собою науково організовану роботу зі збирання, реєстрації масових первинних даних, про явища й процеси суспільного життя. Статистичне спостереження повинно відповідати наступним критеріям:

– спостережувані явища повинні мати наукову й практичну цінність, виражати певні соціально-економічні типи явищ;

– безпосередній збір масових даних повинен забезпечити повноту фактів, що ставляться до досліджуваного питання, тому що явища перебувають у постійній зміні, динаміці, розвитку; у випадку, якщо відсутні повні дані, аналіз і висновки можуть бути не достовірними та помилковими;

– для забезпечення вірогідності статистичних даних необхідна ретельна всебічна перевірка (контроль) якості фактів, що збирають;

– для створення оптимальних умов одержання об’єктивних матеріалів, необхідна наукова організація статистичного спостереження [2].

У статистичній практиці застосовуються різні форми статистичних спостережень. Із погляду організації спостереження розрізняють дві його основні форми: звітність та спеціально організоване статистичне спостереження [1].

Звітність – форма спостереження, коли статистична інформація надходить до статистичних органів від суб’єктів господарювання у вигляді обов’язкових звітів про підсумки роботи і має юридичну силу. Вона складається на підставі даних первинного бухгалтерського обліку та комерційних документів. Це забезпечує можливість зіставлення даних та їх контроль. Вірогідність гарантується юридичною відповідальністю керівників підприємств та осіб, що формують звітність [3].

Організоване статистичне спостереження, спеціально створене, охоплює різні аспекти суспільного життя, що не відображаються в офіційних звітах. Включаються такі методи, як переписи, одноразові обліки, опитування, вибіркові та монографічні дослідження. Зараз в економіці існує багато неуправлінних явищ та процесів, і багато рішень передано на регіональний рівень. Також виникли нові соціально-економічні явища та процеси. У зв’язку з цим додаткова інформація вимагається для вирішення цих питань, і для цього використовуються спеціально створені статистичні спостереження. Наприклад, організоване спостереження за підприємствами, які регулярно виплачують заробітну плату, а також за підприємствами з заборгованістю у цьому питанні, дозволить уряду прийняти рішення і розробити заходи для зниження соціальної напруженості в суспільстві [3]. Використовують його у таких ситуаціях:

- 1) коли неможливо застосувати звітність (наприклад, облік діяльності фермерських або особистих господарств населення);
- 2) коли складати звітність нераціонально;
- 3) коли необхідно детально вивчити явище, одночасно з формою звітності;
- 4) для перевірки достовірності даних звітності;

5) для вирішення науково-практичних завдань [2].

Спеціально організоване статистичне спостереження може включати такі організаційні форми: перепис, повне та вибіркоче обстеження.

Організація спеціального статистичного спостереження включає в собі різні форми організації, такі як перепис, суцільне і несучільне обстеження.

Перепис, як один з видів спеціального статистичного обстеження, здійснюється з метою отримати дані про певне явище в певний момент часу. Основним завданням перепису є розрахунок кількості та характеристик об'єкта статистичного спостереження за допомогою ознак, які не збираються в рамках статистичної звітності (наприклад, перепис населення, перепис виробничого обладнання і т.д.). У деяких випадках переписи доповнюють (і точно уточнюють) дані поточного та першинного обліку, і вимагають ретельної попередньої підготовки. Характерними рисами перепису є одночасне проведення його на всій передбаченій території, єдність програми спостереження та відповідальність аналітиків [2].

При повному статистичному спостереженні обстежуються всі одиниці, що складають досліджувану сукупність. Однак це не означає, що спостереження завжди повинно охоплювати всю країну. Досліджувана сукупність може обмежуватись територіальними, відомчими, галузевими або іншими критеріями. Головне тут - це реєстрація даних кожної одиниці досліджуваного об'єкта в межах цієї сукупності.

У випадку часткового статистичного спостереження обстежується лише певна частина одиниць статистичної сукупності. Мета такого спостереження, зазвичай, полягає в узагальненні результатів на всю сукупність. Наприклад, в аграрній сфері це може бути вивчення втрат урожаю, схожості насіння, рівня забрудненості посівів, бюджетів сімей населення тощо [1].

Несучільне спостереження охоплює обстеженням частину одиниць сукупності. У свою чергу, спостереження можна класифікувати на наступні види: основного масиву, вибіркоче, монографічне, анкетне [3].

Спостереження основного масиву включає значну кількість елементів сукупності. Цей вид спостереження є перспективним і отримує все більше популярності завдяки його економічності, ефективності та надійності результатів.

У вибіркочому спостереженні досліджується лише певна ($1/50$, $1/20$, $1/100$) частка елементів сукупності, які випадковим чином відібрані за допомогою спеціальних методів підбору (наприклад, при вивченні якості продукції або проведенні соціальних досліджень).

Монографічні спостереження є детальним вивченням окремих одиниць сукупності. Вони здійснюються з метою глибокого аналізу тих аспектів суспільних явищ, які не були повністю розкриті в результаті масових спостережень. Наприклад, докладно описуються бюджет сім'ї шахтаря, безробітного, підприємця, студента тощо.

Анкетні спостереження - це збір відповідей на різні запитання, що надсилаються або роздаються анкетованим громадянам, а також фіксація цих відповідей. Вони широко використовуються в соціальних дослідженнях для вивчення громадської думки з приводу різних соціальних питань, таких як умови праці, житло і т.д. Хоча цей вид спостережень не завжди забезпечує точну інформацію, він допомагає отримати загальне уявлення про певне питання.

Статистичні спостереження за ознакою часу поділяються на поточні, періодичні та одноразові. Поточне спостереження передбачає постійний облік фактів по мірі їх виникнення. Цей вид спостереження найбільш поширений при обліку виробництва, випуску продукції, реєстрації народжень, одружень, смертей тощо. Періодичне спостереження здійснюється регулярно з однаковими проміжками часу (наприклад, перепис населення кожні 10 років)[3].

Одноразове спостереження виконується епізодично з метою вирішення певних соціально-економічних питань, зокрема при вивченні ефективності використання промислового устаткування, обліку закладів і підприємств сфери обслуговування в сільській місцевості на 1 січня 2023 р., тощо. У даному разі питання часу здійснення спостереження має важливе значення [3].

Окрім форм, статистичне спостереження можна розділити на два види: поточне (безперервне) і перервне (періодичне і одноразове). Поточне спостереження передбачає постійну реєстрацію фактів, як вони виникають. Наприклад, це може бути реєстрація актів громадянського стану, облік зареєстрованих пожеж, злочинів і т.д. Перервне спостереження відображає рівень певного явища на конкретну дату або момент часу. Його завжди здійснюють з метою отримання даних, які не можна отримати іншими способами. Це може бути періодичне спостереження, яке проводиться через певні інтервали часу (наприклад, перепис населення, що здійснюється раз на кожні десять років), або одноразове, яке здійснюється епізодично для вирішення певних соціально-економічних завдань (наприклад, перепис плодово-ягідних насаджень чи облік та характеристика бездомних осіб).

Вибір конкретного типу статистичного спостереження залежить від природи досліджуваного явища у суспільному житті та цілей дослідження [1].

Література

1. Про офіційну статистику. Закони України. Стаття 10. Статистичні спостереження. URL: https://protocol.ua/ua/pro_dergavnu_statistiku_stattya_9/ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text> (дата звернення: 28.11.2023).
2. Лумпова Т. І. Модель метаінформаційної структури статистичного показника для опису статистичного спостереження. Статистика України. 2013. Т. 61, № 2. С. 4–10. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/1698/1/%D0%9B%D1%83%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%20%D0%86..pdf>
3. Леснікова М. В. Інструментарій та індикатори оцінювання якості даних державного статистичного спостереження зовнішньої торгівлі послугами. Статистика України. 2015. Т. 68, № 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_met a&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=su_2015_1_3 (дата звернення: 28.11.2023).

References

1. About official statistics. Laws of Ukraine. Article 10. Statistical observations. URL: https://protocol.ua/ua/pro_dergavnu_statistiku_stattya_9/ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text> (date of application: 11/28/2023).
2. Lumpova T. I. A model of the meta-informational structure of a statistical indicator for the description of statistical observation. Statistics of Ukraine. 2013. Vol. 61, No. 2. P. 4–10. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/1698/1/%D0%9B%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%20%D0%86..pdf>
3. Lesnikova M. V. Toolkit and indicators for assessing the quality of data of the state statistical observation of foreign trade in services. Statistics of Ukraine. 2015. Vol. 68, No. 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_met a&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=su_2015_1_3 (access date: 28.11.2023).

Загоруйко І. О.

к. е. н., доцент

Петкова Л. О.

д.е.н., професор

**Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна**

НЕПАРАМЕТРИЧНА МОДЕЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ

Людська цивілізація вступає в нову технологічну добу. Її особливістю є поява усе більшої кількості нових галузей економіки та докорінна перебудова старих. У багатьох випадках складність новітніх технологій потребує кооперації багатьох країн. Разом з тим, це не виключає певного змагання між

країнами, що претендують на статус світових технологічних лідерів. Зокрема, така технологічна гонка вже давно триває в термоядерній енергетиці, комп’ютерній техніці, генній інженерії.

Теоретичним відображенням цих процесів стала розробка численних моделей технологічного прогресу, призначених для порівняльного аналізу національних економік. Квінтесенцією цих досліджень стала концепція світового (або глобального) технологічного рубежу (*World Technology Frontier, WTF*) – теоретичної лінії, що утворюється країнами з найкращими комбінаціями показників технологічної ефективності. Алгебраїчно *WTF* є розв’язком певної задачі лінійного програмування. Геометрично він являє собою ефективну частину опуклої оболонки досліджуваної множини країн, вершинами якої є стани країн-лідерів. Огляд історії та сучасних тенденцій застосування методів аналізу оболонки даних (*Data Envelopment Analysis – DEA*) подано у працях [6, 7].

Зазвичай для побудови лінії *WTF* використовуються дві альтернативні системи координат – «фондоозброєність праці $\bar{k}$ – продуктивність праці $\bar{y}$ » [3, 4] або «фондомісткість ВВП k – працемісткість ВВП l » [8, с. 7 – 9]:

$$\bar{k} = K/L \quad \bar{y} = Y/L \quad k = K/Y \quad l = L/Y \quad (1), (2), (3), (4)$$

де Y – обсяг національного виробництва (ВВП) країни, а L та K – величини її факторів виробництва (праці та капіталу).

У пропонованій доповіді обрана друга система координат – « $L/Y - K/Y$ ». В цій системі світовий рубіж є спадною лінією, подібною до ізокванти виробничої функції. Спираючись на цю інтерпретацію, автори побудували модель ієрархічної системи світових технологічних рубежів [8, с. 9 – 10], в якій класичний рубіж розглядається як ізокванта нульового порядку, а кожна наступна ізокванта є лівою нижньою частиною оболонки станів решти країн. Для зручності введемо наступні поняття та позначення:

$$\bar{l} = l/k = L/K \quad \dot{k} = \Delta k / \Delta l \quad \dot{l} = \Delta l / \Delta k \quad (5), (6), (7)$$

де $\bar{l}$ – середня «працебезпеченість» капіталу; $\dot{k}$, $\dot{l}$ – граничні фондоозброєність та працебезпеченість; Δk , Δl – прирости відповідних величин за певний період часу. Залежно від того, за який період обчислюються ці прирости – за наступний чи попередній – дістанемо різні граничні величини:

$$\dot{k}_{fut} = (k_{t+1} - k_t)/(l_{t+1} - l_t) \quad \dot{l}_{fut} = 1/\dot{k}_{fut} \quad (8), (9)$$

$$\dot{k}_{pas} = (k_t - k_{t-1})/(l_t - l_{t-1}) \quad \dot{l}_{pas} = 1/\dot{k}_{pas} \quad (10), (11)$$

де $\dot{k}_{fut}$, $\dot{l}_{fut}$, $\dot{k}_{pas}$, $\dot{l}_{pas}$ – майбутні та минулі граничні величини.

До нульового технологічного рубежу країни можуть наблизитися різними шляхами. При цьому бажано, щоб в процесі наближення до нього обидва показники ефективності покращувалися. Цю вимогу логічно назвати умовою технологічного прогресу:

$$k_f^X > k_{f-1}^X > \dots > k_0^X > 0 \quad , \quad l_f^X > l_{f-1}^X > \dots > l_0^X > 0 \quad (12), (13)$$

де f – номер світового технологічного рубежу країни X .

Для країни A , яка є лідером за комбінацією показників ефективності, умові технологічного прогресу відповідають шляхи, що розташовані в секторі, обмеженому променями: нижнім вертикальним $L/Y = l^A$ та лівим горизонтальним $K/Y = k^A$. Оскільки еталоном для країни A виступає віртуальна країна $\Omega(0,0)$, то найкоротшим шляхом наближення до неї є промінь сталої пропорції між факторами виробництва. Що стосується решти країн, то кожна з них може рухатися, ігноруючи досвід інших країн, або слідувати в напрямку до одного з більш ефективних «сусідів» на координатній площині.

Для певної країни X найпростішою («інерційною») стратегією розвитку є слідування в тому самому напрямку, в якому вона рухалася в попередньому періоді. Сталий напрямок її розвитку виражатиметься у рівності майбутніх граничних величин минулим:

$$\dot{k}_{fut}^X = \dot{k}_{pas}^X \quad \dot{l}_{fut}^X = \dot{l}_{pas}^X \quad (14), (15)$$

Однак країна X може змінити вектор свого розвитку в напрямку більш ефективної країни. При цьому доцільно орієнтуватися на ту країну M , наближення до якої вимагатиме найменшої зміни напрямку минулого розвитку:

$$\min_{M=1, \dots, m} \left| \ln \left(\frac{k_t^X - k_t^M}{l_t^X - l_t^M} ; \frac{k_{t-1}^X - k_t^X}{l_{t-1}^X - l_t^X} \right) \right| \quad (16)$$

$$k_t^X > k_t^M, \quad l_t^X > l_t^M, \quad k_{t-1}^X > k_t^X, \quad l_{t-1}^X > l_t^X$$

де M – номери країн, що задовольняють умові технологічного прогресу країни X .

Альтернативною стратегією мінімальної зміни напрямку розвитку є стратегія мінімальної зміни поточних технологічних пропорцій. Відповідно до цієї стратегії країна X орієнтуватиметься на та країну N , наближення до якої вимагатиме найменшої зміни середньої капіталоозброєності праці $\bar{k}$ (або середньої працевзабезпеченості капіталу $\bar{l}$):

$$\min_{N=1, \dots, n} \left| \ln \left(\frac{k_t^X}{l_t^X} ; \frac{k_t^N}{l_t^N} \right) \right| \quad k_t^X > k_t^N, \quad l_t^X > l_t^N \quad (17)$$

де N – номери країн, що задовольняють умові технологічного прогресу країни X .

Геометрична інтерпретація обох стратегій технологічного розвитку представлена на рисунку 1.

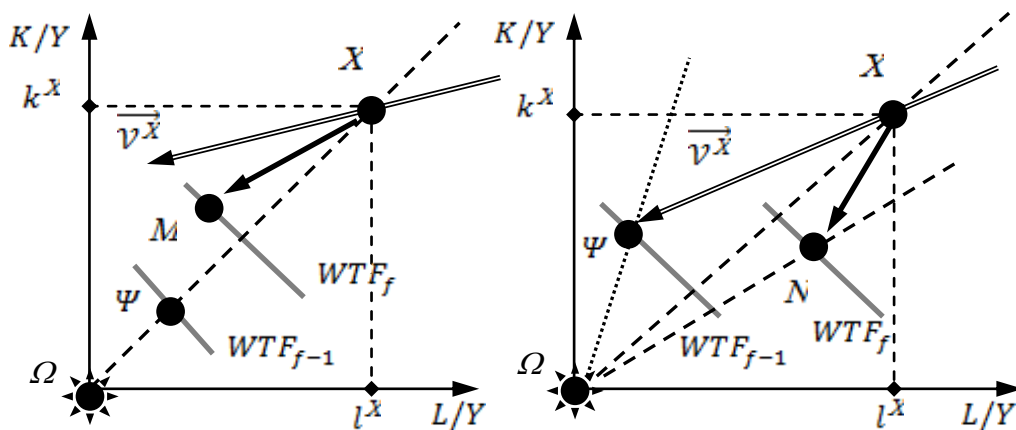

Рис. 1. Порівняння стратегій технологічного розвитку країни. $k = K/Y$, $l = L/Y$ – капітало- та працевмісткість валового внутрішнього продукту; Ω – кінцева точка технологічного прогресу; ΩX , ΩM , ΩN – промені поточних технологічних пропорцій; $\vec{v}^X$ – вектор минулого розвитку країни X ; $WTF_{f,f-1}$ – світові технологічні рубежі.

Джерело: модель І.О.Загоруйка

У лівій частині цього рисунка зображена стратегія мінімальної зміни напрямку розвитку. Країна X змінює вектор свого розвитку і починає

рухатися в напрямку країни M , хоча країна Ψ більш ефективна і до того ж має такі самі технологічні пропорції, що й вона.

У правій частині цього рисунка зображена стратегія мінімальної зміни технологічних пропорцій. Країна X змінює вектор свого розвитку і починає рухатися в напрямку країни Λ , хоча країна Ψ більш ефективна і до того ж розташована на лінії її власного минулого розвитку.

Розглянуті національні стратегії не вичерпують усіх можливих варіантів технологічного розвитку. Теоретично можливі й такі ситуації, коли на розвиток кожної окремої країни вирішальним чином впливають певні глобальні тенденції. Такі глобальні тенденції можуть бути описані монотонно зростаючими функціями, в яких питомий обсяг одного фактору виробництва залежить від питомого обсягу другого: $k = k(l)$ або $l = l(k)$. DEA-аналогами цих функцій будуть міжнародні шляхи технологічного прогресу (*International Technological Tracks, ІТТ*). Ці шляхи міститимуть частини послідовних опуклих оболонки досліджуваної множини країн, а їхні крайні ділянки визначатимуться з додаткових припущень. У такій моделі країна X орієнтуватиметься на ту країну, що є наступною на тому самому шляху технологічного прогресу.

References

- 1.Carracedo, P. & Puertas, R. (2022). Country efficiency study based on science & technology indicators: DEA approach. *International Journal of Innovation and Technology Management*, vol. 19, no. 01, 2140005. DOI:10.1142/S0219877021400058
- 2.Krüger, J.J. (2020). Long-run productivity trends: a global update with a global index. *Review of Development Economics*, vol. 24, iss. 4, pp. 1393–1412. DOI:10.1111/rode.12699
- 3.Lafuente, E., Ács, Z. J., Sanders, M. & Szerb L. (2020). The global technology frontier: productivity growth and the relevance of Kirznerian and Schumpeterian entrepreneurship. *Small Business Economics*, vol. 55, iss. 1, pp. 153–178. DOI:10.1007/s11187-019-00140-1
- 4.Lafuente, E.; Ács, Z. J.; Szerb, L. (2022). A composite indicator analysis for optimizing entrepreneurial ecosystems. *Research Policy*, vol. 51, iss. 9. DOI:10.1016/j.respol.2021.104379
- 5.Mastromarco, C.; Simar, L. (2021). Latent heterogeneity to evaluate the effect of human capital on world technology frontier. *Journal of Productivity Analysis*, vol. 55, iss. 2, pp. 71–89. DOI:10.1007/s11123-021-00597-x
- 6.Narayanan, E; Binti Ismail, WR; Bin Mustafa, Z. (2022). A data-envelopment analysis-based systematic review of the literature on innovation performance. *Heliyon*, vol. 8, iss.12. DOI:10.1016/j.heliyon.2022.e11925
- 7.Panwar, A.; Olfati, M.; Pant, M.; Snasel, V. (2022). A review on the 40 years of existence of data envelopment analysis models: historic development and current trends. *Archives of Computational Methods in Engineering*, vol. 29, iss.7, pp. 5397–5426. DOI:10.1007/s11831-022-09770-3
- 8.Zagoruiko, I.O.; Petkova, L. O. (2021). Concept of the world technological frontier: methodology, problems and interpretations. *Zbirnyk naukovykh prats (Proceedings of Scientific Works) Cherkaskogo derzhavnogo technologichnogo universitetu. Seria: ekonomichni nauky*, iss. 61, pp. 5–21. [in Ukrainian]. DOI:10.24025/2306-4420.61.2021.234527

Збаразська Л.О.
к.е.н., ст. наук. співробітник
Щербакова С.О.
пров.економіст
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

РОЗБУДОВА СМАРТ ВИРОБНИЦТВ ЯК ПРІОРИТЕТ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Промисловий сектор в Україні упродовж трьох десятиліть її пострадянського державного становлення та системних соціально-економічних трансформацій зазнав значних деформацій та негативних трендів ключових векторів розвитку та формування показників ефективності (загальних обсягів продукції, зайнятості, продуктивності праці, ресурсоспоживання, обсягів та динаміки інвестицій та інновацій, експорту та ін.). Усе це спричинило неадекватний (відносно її потенціалу) міжнародний рейтинг України за показниками глобальної конкурентоспроможності, інноваційного індексу, розвитку сучасних технологій тощо. (Див., зокрема, [1]).

На сучасному етапі системного оновлення базових концепцій економічного розвитку (у напрямку забезпечення еколого-економічної сталості, інклюзивності, людиноорієнтованості, резильєнтності соціоекономічних систем в умовах невизначеності та перманентної глобальної «полікризи») додалися проблеми суттєвого відставання від світового промислового авангарду за рівнем вирішення завдань у зазначених актуальних областях світового порядку денного.

У поточних умовах відкритих воєнних дій планування та реалізація масштабних проєктів оновлення промислових потужностей практично зупинено, за винятком стратегічно значущих об'єктів ОПК, націлених на вирішення завдань оборони та нацбезпеки. Проте вже зараз у колі вітчизняних вчених, державних управлінців та бізнесменів, із залученням зарубіжних фахівців та інвесторів, досить активно дискутуються різні аспекти повоєнного відновлення промислового сектора національної економіки. У практичну площину потрапляє питання – наскільки сучасною за технологічними, організаційними, управлінськими характеристиками буде нова промисловість України і яким чином швидко й ефективно імплементувати ці проєкти.

На глобальному рівні визнано, що подальший економічний розвиток у світі за інноваційною моделлю спиратиметься на два ключових «стовпи» - цифровізацію та проривні здобутки фундаментальної науки [2]. Відповідно у державних планах повоєнного відновлення доцільно «розвернути» національну промисловість у бік цих факторних (і одночасно – ресурсних) пріоритетів для її ефективного зростання.

Розбудова смарт-промисловості як організаційно-виробничої системи, що ґрунтується на цифрових технологіях, цілком відповідає цьому стратегічному завданню.

Позитивні економічні ефекти від упровадження у промисловості смарт-систем можна очікувати у таких напрямках, як розвиток продукції та ринків, операційна ефективність, підготовка управлінських рішень та прогнозів, посилення клієнтоорієнтованих моделей ведення бізнесу та ін.

Але слід визнати, що проблем з реалізацією стратегії розвитку смарт-виробництва може бути значно більше, ніж реальних можливостей, особливо на перших повоєнних етапах.

Визначальними економічними бар'єрами, які ймовірно значно гальмуватимуть процеси «смартизації» у вітчизняній промисловості, можуть стати: дефіцит інвестиційних коштів (загалом та довгострокових насамперед, як з внутрішніх, так і зовнішніх джерел, внаслідок обмежених доходів підприємств, невисокого рівня мотивації комерційних банків до інвестицій у реальній сектор, надмірної обережності зарубіжних інвесторів в умовах високих ризиків); обмежений попит на промислову продукцію українських підприємств через втрату ринків під час війни; структурно-галузевий занепад у промисловості через фізичну втрату потужностей, що спричиняє погіршення основних показників інноваційних процесів та обмежує внутрішній попит на інноваційну продукцію та відповідні технології; катастрофічний стан з кадровим забезпеченням, особливо – фахівцями інженерного профілю та з ІКТ-спеціальностей, внаслідок активної трудової міграції до війни, безпеково-трудова – під час війни, а у повоєнний період - змішаної демографічно-трудова, оскільки певна частка не повернеться; відсутність достатньо розвиненої національної інноваційної системи, в якій формується власна науково-технологічна база, що є надважливою умовою забезпечення стратегічної технологічної незалежності економіки у цілому і промисловості перш за все.

Адекватні скоординовані та взаємоузгоджені відповіді на ці виклики з боку держави, бізнесу та суспільства мають посісти перші рядки у державній промисловій стратегії та промисловій політиці.

Література

1. Збаразська Л. О. (2022). Промисловість України у світовому «ландшафті»: тенденції у контексті завдань довгострокового розвитку. *Економіка промисловості*. № 2 (98). С. 5-24. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.02.005>
2. World Intellectual Property Organization (WIPO) (2022). *Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth?* Geneva: WIPO. DOI 10.34667/tind.46596

Khaustova V.
D.Sc. (Econ.), Professor
Research Center for Industrial Problems
of Development of the NAS of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

Pushak Y.
D.Sc. (Econ.), Professor
Lviv State University of Internal Affairs
Lviv, Ukraine

Trushkina N.
Ph.D. (Econ.), Senior Research Fellow
Research Center for Industrial Problems
of Development of the NAS of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

RESEARCH OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CONCEPTS OF “CRITICAL INFRASTRUCTURE” AND “NATIONAL SECURITY”

In the world, the issue of ensuring an adequate level of global security in conditions of unstable development of economic systems has become particularly acute. At the same time, the problems of ensuring the stability and protection of critical infrastructure [1-4], taking into account modern challenges and barriers that restrain the effective development of the security environment, as well as threats to the national security of states [5-7] in the international security system [8], are gaining special relevance.

Therefore, the governments of most countries of the world pay considerable attention to the development of appropriate national security strategies, concepts of protection and programs for the development of critical infrastructure from the point of view of national security.

In this article, in order to identify the relationship between the terms “critical infrastructure” and “national security”, a bibliometric analysis of scientific publications indexed in the Scopus database was carried out. According to the concepts of “national security” and “critical infrastructure” in titles, abstracts and

keywords, 1981 documents were found for the period 1980-1923. As the analysis showed, the first publication on the selected topic appeared in the international scientometric database Scopus in 1980. This is the article “Suggestions of a pharmacist to improve the use of drugs” (G. Antognini) [9], which highlights the issue of drug safety with pharmaceutical point of view. This is a matter of life safety.

And then, until the 2000s, a fairly low level of publishing activity was observed. And only starting in 2005, the works of scientists began to appear in the scientometric base, focusing attention on the current problems of cybersecurity, energy security, substantiation of scientific and methodological approaches to the protection of critical information infrastructure from the standpoint of national security, etc.

In the future, the authors set limitations for the study of the relationship between national security and critical infrastructure. The general sample of the study was limited by field of knowledge and type of documents. That is, only Article, Conference paper, Review, Book, Book chapter were selected. The fields of knowledge studied were: Engineering; Computer Science; Social Sciences; Decision Sciences; Energy; Business, Management and Accounting; Economics, Econometrics and Finance. The new sample consisted of 1722 publications for the years 1988-2023.

Among the most cited publications, the article by S. Rinaldi, published in 2004 [10], which was cited 346 times in a journal indexed by the scientometric database Scopus, deserves special attention. The author of this article emphasizes that national security, economic prosperity and national well-being depend on a set of highly interdependent critical infrastructures. Given the importance of their reliable and secure operation, understanding the behaviour of these infrastructures, especially during times of stress, crisis or terrorist attacks, is crucial. At the same time, modelling can provide a significant understanding of the complex nature of the behaviour of critical infrastructure objects and their operating characteristics.

Among the key publications that publish works on the development of critical infrastructure from the standpoint of national security, the following can be noted: International Journal of Critical Infrastructure Protection (24 documents); International Journal of Critical Infrastructure (18); Computers and Security (13), Journal Of Homeland Security And Emergency Management (7), NATO Science For Peace And Security Series C Environmental Security (6), Journal Of Critical Infrastructure Policy (5).

There are 11 documents of the researcher F. Skopik in the Scopus database; 10 – M. Lehto; 8 documents each – E. Matheu, A. Rashid, J. Schneider; 7 documents each – J. Day, A. Masys, H. Thomas and others.

The key organizations involved in solving critical infrastructure development problems in the context of ensuring the country's national security are Sandia National Laboratories, New Mexico (35 documents); Oak Ridge National Laboratory (20); University of Jyväskylä (17); U.S. Department of Homeland Security (16); Idaho National Laboratory (15).

The results of the analysis show that most of the works on the researched issues are published by scientists from the USA (708 documents), Great Britain (190), Italy (69), China (58), and India (56). In Ukraine, 21 documents were found based on the established search details.

According to the types of documents, scientific works can be ranked as follows: conference materials (47.6%), scientific articles (32.2%), chapters of books or monographic publications (14.1%), review articles (3.1%), books (3.1%). For the most part, scientific works on the studied issues are published in the following fields of knowledge: Computer Science (836 documents), Engineering (836), Social Sciences (557), Decision Sciences (174), Environmental Science (161), Mathematics (157), Energy (142), Business, Management and Accounting (111 documents).

The main sponsors that finance scientific publications on the problems of energy infrastructure transformation include the following: National Science Foundation (37 documents); U.S. Department of Energy (25); Horizon 2020 Framework Program (22); Engineering and Physical Sciences Research Council (19); European Commission (16).

So, the analysis of publishing activity confirmed that starting from the beginning of the 90s of the 20th century, there is a growing scientific interest in the study of security aspects of the development of critical infrastructure. The main reasons for the growing popularity of these scientific studies are the fact that the development of the global world takes place in conditions of constant natural cataclysms, disasters, climate changes, armed conflicts, wars, terrorist acts, and cyber threats.

In view of this, the strategic task of ensuring national security in the international security system of the countries of the world is the protection of critical infrastructure facilities in the context of the effective functioning of the security space. At the same time, the interdisciplinary nature of research is followed, and the geography of scientists and researchers studying this topic is

diverse (but with a noticeable predominance of scientists and institutions from the USA, Great Britain, Italy, and China).

Prospects for further research are scientific and methodological justification and development of a security strategy for the development of critical infrastructure in the context of ensuring the national security of Ukraine.

References

1. Kyzym M. O., Khaustova V. E., Trushkina N. V. (2022). Sutnist poniattia «krytychna infrastruktura» z pozytsii natsionalnoi bezpeky Ukrainy [The essence of the concept of “critical infrastructure” from the standpoint of national security of Ukraine]. *Business Inform*, no. 12, pp. 58-78. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-58-78>. (in Ukrainian)
2. Bezpartochnyi M., Trushkina N., Birca I. (2023). Critical infrastructure development management mechanism: theoretical aspects. *Current issues of the management of socio-economic systems in terms of globalization challenges: scientific monograph* (pp. 612-628). Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7799542>.
3. Khaustova V., Tirlea M. R., Dandara L., Trushkina N., Birca I. (2023). Development of Critical Infrastructure from the Point of View of Information Security. *UNIVERS STRATEGIC – Revistă de Studii Strategice Interdisciplinare și de Securitate*, Anul XIV, nr. 1(53), pp. 170-188.
4. Kyzym M. O., Khaustova V. Ye., Trushkina N. V. (2023). Finansove zabezpechennia rozvytku krytychnoi infrastruktury v umovakh povoiennoi vidbudovy ekonomiky Ukrainy [Financial Provision for the Development of Critical Infrastructure in the Context of Post-War Reconstruction of Ukraine’s Economy]. *Business Inform*, no. 8, pp. 263-274. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-263-274>. (in Ukrainian)
5. Kwilinski A., Pajak K., Halachenko O., Vasylychak S., Pushak Y., Kuzior P. (2019). Marketing tools for improving enterprise performance in the context of social and economic security of the state: innovative approaches to assessment. *Marketing and Management of Innovations*, iss. 4, pp. 172-181.
6. Bezpartochna O., Pushak Ya., Trushkina N. (2022). Current issues of information security management during the state of martial. *Current issues of security management during martial law: scientific monograph* (pp. 8-19). Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach.
7. Pushak Ya. Ya., Trushkina N. V. (2023). Mekhanizm stratehichnoho upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu derzhavy v umovakh Industrii 4.0 [The mechanism of strategic management of the economic security of the state in the conditions of Industry 4.0]. *Efektivna ekonomika*, no. 8. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.8.3>. (in Ukrainian)
8. Trushkina N. (2023). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia poniattia “mizhnarodna bezpeka” [Conceptual approaches to defining the concept of “international security”]. *Věda a perspektivy*, no. 4(23), str. 37-51. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4\(23\)-37-51](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-37-51). (in Ukrainian)
9. Antognini G. (1980). Suggestions of a pharmacist to improve the use of drugs [Proposte di un farmacista per una miglior farmacoterapia]. *Sozial- und Präventivmedizin SPM*, vol. 25(1-2), pp. 49-52. <https://doi.org/10.1007/BF02075072>.
10. Rinaldi S. M. (2004). Modeling and simulating critical infrastructures and their interdependencies. *Proceedings of the Hawaii International Conference on System Sciences*, 37, 873-880. <https://doi.org/10.1109/hicss.2004.1265180>.

Канцір І.А.
к.е.н., доцент
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна
Шийка В. В.
здобувач вищої освіти
ВСП «Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету
будівництва та архітектури»
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ

Місією підприємницької діяльності, зазвичай виступає максимізація прибутку, масштабування діяльності, оновлення асортименту (спектру послуг). Властиво, реалізація стратегії діяльності передбачає підвищення ефективності менеджменту з орієнтацією на результат, соціальний ефект.

Ефективність бізнесу безпосередньо корелюється із внутрішніми та зовнішніми факторами впливу, до яких можна віднести: політичну ситуацію; рівень соціально-економічного розвитку; регуляторну політику; інноваційну активність; конкурентоспроможність; бізнес-архітектуру та його відповідність вимогам часу й потребам ринку.

Оцінювання результативності є досить проблематичним процесом, адже це – кумулятивний ефект раціонального використання симбіозу обмежених ресурсів та потенційних можливостей задля реалізації стратегічної мети бізнесу.

Результативність - це узагальнююча характеристика одержаних позитивних ефектів, пов'язаних із продуктивним використанням економічних ресурсів на основі повної реалізації наявних можливостей та потенціалу розвитку підприємства [1]. Показник результативності діяльності підприємства є одиницею виміру фактору успіху і стратегічною метою, досягненням якої оцінюється робота окремих процесів та організації в цілому. Тобто показник результативності – це певний стандарт, який дозволяє кількісно оцінити ступінь досягнення стратегічної мети [2].

Ефективний менеджмент результативністю полягає у фокусуванні зусиль на реалізації стратегічної мети, підвищенні ефективності та конкурентоспроможності, масштабуванні діяльності, забезпеченні фінансової стійкості й рентабельності.

Погоджуємось з позицією проф. Шимановської-Діанич Л. М., щодо стандартизації визначення результативності, як ступеня реалізації запланованих проєктів та досягнення результатів. Ефективність, відповідно до стандарту ISO 9000:2005, – це зв’язок між досягнутим результатом і використаними ресурсами [3].

В наукових розвідках немає уніфікованого трактування результативності й методики її оцінки, проте прикладний характер та поширення набули методики комплексного аналізу даних; експрес-аналіз; бенчмаркінг; моделі самооцінки, виміру досягнень, оцінки результативності.

Сучасний бізнес в умовах глобальної невизначеності вимагає інноваційної активності, що пов’язане з оновленням методик, технологій та інструментарію основної діяльності та просування продукту на ринку. Одним із інноваційних інструментів виступає застосування маркетингових активів. Управління результативністю підприємства є складним процесом, та вимагає максимального використання всіх можливостей маркетингових активів для отримання економічної вигоди в майбутньому. Управління результативністю розглядається як управління реалізацією стратегії організації, перетворенням планів у конкретні результати», а також «об’єднує відомі методології поліпшення бізнесу та технології» [2, с. 76].

Очевидно, що в конкурентних умовах для досягнення стратегічних цілей бізнесу, недостатньо лише знань, навичок та компетенцій, - необхідно модернізувати бізнес-політику, підходи до параметрів кінцевого продукту, рівень технологічності операційної діяльності та її клієнтоорієнтованість.

Значно підвищити результативність діяльності бізнесу дозволяє синергія різних видів маркетингових активів, які взаємопов’язані між собою і посилюють ефективність маркетингових заходів. Результативність охоплює значну кількість критеріїв та показників, що мають бути в розпорядженні фахівців що слідкують за ходом виконання маркетингової програми і в частині виділених маркетингових активів. Враховуючи їх специфіку необхідно використовувати якісні та кількісні показники для оцінювання результативності та ефективності інноваційного маркетингу [4, с. 339].

Вагомою складовою забезпечення результативності виступає здатність мобілізувати інноваційний потенціал задля отримання мультиплікативного ефекту.

Література

1. Пашенко О., Куліш, Н. Теоретичні засади управління результативністю менеджменту організації. *Економіка та суспільство*, 2021. № 26. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-11>.

2. Трут О. О. Концепція управління результативністю як основа виконання стратегії організації. *Академічний огляд. Економіка і підприємництво*. 2018. Вип. 2 (49). С. 75–79.

3. Шимановська-Діанич Л. М., Педченко Н. С. Підходи до оцінки ефективності та результативності діяльності торговельного підприємства: сучасний погляд. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. 2019. Випуск 1 (135). С. 71-77. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20191\(135\)/sep20191\(135\)_071_Shymanovska-DianyachL,PedchenkoN.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20191(135)/sep20191(135)_071_Shymanovska-DianyachL,PedchenkoN.pdf).

4. Чміль Г. Л. Вплив інноваційного маркетингу на результативність бізнесу. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., 3- 4 листопада 2022 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2022. 480 с. С. 339-341. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/15692/1/Mater_konf_3_4_11_2022_Chmil.pdf.*

Карпеко Н.М.
к.н. з держ. упр., доцент
Національний університет цивільного захисту України
м.Харків, Україна

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В СФЕРІ ТУРИЗМУ

Українська економіка, з урахуванням своїх особливостей, припускає, що підприємства дотримуватимуться серйозних вимог для безпроблемного функціонування і ведення своєї діяльності на території країни. Тема антикризових заходів на підприємстві є як ніколи актуальною. Компанії, що знаходяться в передкризовому або кризовому стані, повинні виконати низку заходів для виведення їх з критичного стану з урахуванням своїх реальних можливостей.

Поняття антикризового управління має на увазі, що відбувається управління підприємством, що знаходиться на межі банкрутства незалежно від визнання його юридично таким. Зазвичай криза не виникає локально і для її визначення необхідно аналізувати повнішу картину. Наприклад, усі підприємства, від яких може залежати дана компанія, зовнішню і внутрішню економічну ситуацію, а також необхідно досліджувати внутрішнє управління і визначити, що саме із заходів, що проводяться, послужило цій проблемі або ж не дало результату по ранньому виявленню кризи.

Антикризове управління або управління ризиками можна визначити як набір дій, спрямованих на розробку і організацію плану по запобіганню або зменшенню наслідків кризи. Економісти зв'язують кризу з хворобою і сформулювали її життєвий цикл. Зокрема, уявлення про те, що кризи

розвиваються певним чином або що вони наслідують певний життєвий цикл, виражається в процесі з чотирьох стадій [2, с.35].

Початкова стадія включає усі початкові ознаки і ознаки можливої кризи, які важко виявити, проте, саме їх виявлення грає значну роль, оскільки набагато легше спробувати впоратися з кризою на його ранніх стадіях.

Гостра стадія - це гострий період, впродовж якого криза дійсно проявляється і досягає свого піку, тому втрати, на жаль, неминучі. Збиток вже нанесений, і організація повинна вирішити, як з ним впоратися. На цьому етапі складно контролювати ситуацію з причини стрімкого розвитку подій.

Хронічна стадія - це третя фаза життєвого циклу, коли ефекти очевидні, а наслідки вже настали, що продовжує критичний період. Крім того, це період, коли відбуваються економічні зміни, стратегії боротьби з майбутніми кризами, а також адміністративні перестановки.

Стадія вирішення починається, коли спостерігається, що заходи реагування починають працювати, і в той же час ослабляються причини, які привели до кризи, а також нівелюються його наслідки.

Туризм - це соціальне, культурне і економічне явище, яке припускає переміщення в нові місця, відмінні від меж місця проживання або за його межі, в першу чергу мотивоване отриманням вражень. Туризм є цілісно структурованою системою, яка поєднує в собі людський чинник, організації, підприємства і конкретне місце для того, щоб створити унікальний досвід. Усе вищеперелічене необхідно враховувати при розробці антикризової політики підприємства, оскільки нині соціальні мережі відіграють важливу роль у сфері туризму і гостинності, що призводить до зниження витрат, підвищення ефективності бізнесу, поліпшення послуг і задоволення клієнтів.

Зараз цифровий підхід і обслуговування туристів в основному починаються перед поїздкою, щоб вони могли визначитися з пунктом призначення і отримати усю необхідну інформацію про нього (проживання, транспорт, туристичні послуги, заходи, питання безпеки і гостинність місцевих жителів), а потім перевірити, чи відповідає варіанти, пропоновані цільовим продуктом, і чи відповідають їх потребам[1] .

За даними Всесвітньої туристської організації, «звичайний» спосіб просування, який продовжує залишатися дуже потужним навіть в епоху цифрових технологій, - це потенційні рекомендації родичів і друзів, самі недорогі засоби просування, які досі домінують серед причини вибору місця призначення. Ключовою умовою для перегляду є переробка продукту за допомогою ретельної стратегії управління з упором на створення додаткової цінності і підвищення динаміки розвитку туризму.

Індустрія туризму у край чутлива до кризових ситуацій, оскільки навіть незначні негативні події можуть серйозно вплинути на туристичний попит і погіршити фінансові показники туристичних організацій. Кризи в туризмі найчастіше викликаються зовнішніми чинниками і можуть стати причиною розвитку надалі кризових ситуацій, таких як соціополітичні, економічні, культурні або технологічні кризи.

Усе вищесказане може завдати серйозного удару по фінансовому стану готельних підприємств і стати причиною впровадження політики антикризового управління готельним підприємством при загрозі банкрутства. Застосування політики антикризового управління при загрозі банкрутства припускає деякі основні напрями:

- Проведення дослідження фінансового стану компанії для того, щоб на ранній стадії виявити кризову ситуацію;
- Далі відбувається виявлення головних причин і чинників, які послужили розвитку кризи;
- Наступний крок припускає оцінку масштабів проблеми;
- Кінцевим пунктом є створення плану по антикризовому управлінню і його реалізація на виробництві [3, с. 138].

Звичайно, існують різні види криз, а також різні типи причин, які створюють проблему. Тому на ранньому етапі необхідно чітко визначити стратегію рішення і адаптувати принципи під конкретне завдання. В умовах виведення підприємства з кризової ситуації важливо розуміти, що надалі також може виникнути криза і для цього необхідно усунути економічні передумови.

Рішення по виводу з кризи має бути засноване на системі розумного поєднання доходності і ліквідності, а також поєднувати як ризики, так і надійність. Цей підхід впливатиме на те, як виглядатиме потенціал компанії в майбутньому. Розглядаючи основні функції антикризового управління, які є видами діяльності, управління, що відбивають предмет, і що визначають його результат, можна виділити шість основних пунктів :

- Управління компанією в передкризовий період. Необхідно здійснювати управління підприємством і аналізувати ситуацію, щоб не допустити негативного результату;
- Управління в умовах, які припускають наявність кризи;
- Управління процесами, що дозволяють вийти з кризи;
- Мінімізація нестійких ситуацій;
- Приведення досконалих втрат до мінімуму, а також відновлення втрачених можливостей;

- Ухвалення необхідних рішень вчасно.

Антикризове управління - це складна система, що має на увазі під збій набір деяких процесів для виявлення кризи і виведення підприємства з нього. Таке управління повинне мати системну основу, тому що криза може бути локальною і внутрішньою, але макроекономічна нестабільність економіки в цілому може також вплинути на антикризові заходи і підприємство не зможе добитися бажаного результату. Кризові події і антикризове управління часто стають темами досліджень для економістів сфери готельного бізнесу і туризму.

Література

1. Глебова А. О. Інноваційні технології у туристичній галузі // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – № 2 (8) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/glebova2.htm
2. Горюнова К. А., Радченко Г. А. Стратегічні аспекти антикризового маркетингу в індустрії туризму в контексті економічного і соціального розвитку України. Менеджер / ДонДУУ. 2016. №3 (72). С. 33–38.
3. Маркіна І. А., Маховка В. М. Загрози і небезпеки в діяльності підприємств туристичної сфери. Проблеми економіки. 2015. №3. С. 135–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pecon_2015_3_19 (дата звернення: 28.02.2021).

Качур В.М.
аспірант
Київського університету права НАН України
Київ, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄС

Правова основа розвитку сучасного транскордонного співробітництва України та ЄС міститься у найбільшому за своїм змістом правовому документі між Україною та Європейським Союзом - Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1], в якій (Розділ V - Економічне та галузеве співробітництво, Глава 27 - Транскордонне та регіональне співробітництво Ст. 446-449) йдеться, зокрема [1]:

- про двостороннє регіональне політичне співробітництво (багаторівневе управління та партнерство, особливо щодо розвитку відсталих територій, шляхом створення каналів зв'язку та обміну інформацією між органами влади національного, регіонального, місцевого рівнів та представниками громадянського суспільства);

- про зміцнення транскордонного та регіонального співробітництва шляхом залучення органів влади регіонального та місцевого рівнів для створення правового підґрунтя для транскордонних й регіональних економічних зв'язків;

- про сприяння розвитку транскордонного та регіонального співробітництва, заохочення та посилення таких сфер як: *inter alia*, транспорт, енергетика, комунікаційні мережі, освіта, охорона здоров'я, культура, туризм, тощо;

- про сприяння транскордонного співробітництва у забезпеченні обладнанням та його модернізацією, координацією роботи відповідних служб, які надають допомогу у надзвичайних ситуаціях.

Імплементация Угоди про асоціацію створює якісно нові умови розвитку прикордонних регіонів по обидва боки Шенгенського кордону, це викликає науковий інтерес вчених, які досліджують різні аспекти транскордонного розвитку. Зокрема у публікації «Угода про асоціацію між Україною та ЄС та її вплив на транскордонне співробітництво» під редакцією Мартіна Лачні (2021 р.) [2] представлено результати комплексних дослідницьких проектів, зокрема: «Угода про асоціацію між ЄС та Україною та транскордонне співробітництво між Словаччиною та Україною: наслідки та можливості» (2016-2019 рр.), «Виклики та перспективи транскордонного співробітництва в контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» (2019-2021 рр.), які були виконані Інститутом політології факультету мистецтв Пряшівського університету (Словаччина) за підтримкою Словацького агентства досліджень і розвитку та Агентства наукових грантів Міністерства освіти, науки, досліджень і спорту Словацької Республіки. У наукових працях зосереджено увагу на чинниках, що впливають на транскордонне співробітництво між Словаччиною та Україною трьох рівнів: 1) наднаціональний рівень – відносини між ЄС та Україною; 2) національний рівень – міждержавні відносини між Словаччиною та Україною; 3) регіональний та місцевий рівень – взаємодія акторів на регіональному та місцевому рівнях, які були залучені до транскордонного співробітництва на спільному кордоні. Крім того, досліджено вплив відносин ЄС з Україною та відносин Словацької Республіки з Україною на розвиток транскордонної співпраці на регіональному та місцевому рівнях між Словаччиною та Україною за напрямками: вплив Угоди про асоціацію, включаючи Угоду про поглиблену та всеосяжну вільну торгівлю між ЄС та Україною на розвиток транскордонного співробітництва та регіональний розвиток у словацько-українському прикордонні; зміни характеру словацько-

українського кордону після застосування безвізового режиму між Україною та ЄС у 2017 році. Ці дослідження підтримувалися Словацьким агентством досліджень та розвитку, Агентством наукових грантів Міністерства освіти, науки, досліджень і спорту Словацької Республіки.

В рамках нашого дослідження зазначимо, що за інформацією представництва України при Європейському Союзі практичними кроками щодо реалізації транскордонного та регіонального співробітництва було наступне [3]:

- з метою реформування місцевого самоврядування (децентралізації) та територіальної організації влади, а також для зміцнення подальшої співпраці на регіональному та місцевому рівнях у 2015 році створена робоча група з питань децентралізації Комітетом Регіонів ЄС;

- участь в роботі та проектах «Східного партнерства», що включає розвиток транскордонного потенціалу, зокрема шляхом посилення контактів між людьми та розвитку адміністративного потенціалу регіональних та місцевих органів влади у країнах «Східного партнерства»;

- підтримка з боку України створення нової макрорегіональної Стратегії ЄС для Карпатського регіону на засадах природної та культурної спадщини, внутрішнього потенціалу регіону (у вересні 2018 року Польща, Словаччина, Україна та Угорщина підписали Декларацію про наміри щодо створення нової макрорегіональної Стратегії ЄС для Карпатського регіону);

- участь української сторони у роботі макрорегіональних стратегій ЄС, зокрема у Стратегії ЄС для Дунайського регіону та Дунайської транснаціональної програмі протягом 2019-2020 року;

- відповідно до підписаних між Україною та ЄК угод, Україна була учасником 4-х програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства у 2014-2020 роках («Польща – Україна – Білорусь», «Басейн Чорного моря», «Україна – Румунія», «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна»);

- участь у програмі прикордонного співробітництва Interreg NEXT на зовнішніх кордонах ЄС з партнерами з сусідніх країн у 2021-2027 роках у пріоритетних сферах, якими є: навколишнє середовище (зокрема, доступ до чистої питної води), сталий транспорт, енергетична освіта, охорона здоров'я та культура, економічне та туристичне співробітництво, а також вирішення транскордонних проблем у різних секторах [4].

Таким чином, можна зазначити наступне, що послідовна та передбачлива національна політика України та ЄС, закріплена відповідними правовими документами, дозволяє забезпечити розвиток транскордонного

співробітництва та реалізацією програм на зовнішніх кордонах ЄС з партнерами з сусідніх країн у 2021-2027 роках у пріоритетних сферах. Водночас основоположними аспектами розвитку транскордонного співробітництва України та ЄС є вплив політичних, економічних, культурних, екологічних тощо відносини між Україною та ЄС, між окремими країнами-членами ЄС та Україною, вплив на регіональному та місцевому рівнях транскордонної взаємодії.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. The EU-Ukraine Association Agreement and Its Impacts on CrossBorder Cooperation // Edited by Martin Lačný / Cambridge Scholars Publishing, 2021. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.cambridgescholars.com/resources/pdfs/978-1-5275-7220-1-sample.pdf>

3. Регіональне співробітництво. Офіційний сайт Представництва України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/regionalne-spivrobitnictvo>

4. Regarding the Sea Process of Interreg A NEXT Programme between Hungary, Slovakia, Romania and Ukraine for period 2021-2027. Draft Interreg Programme document in English. URL: <https://huskroua-cbc.eu/news/programme-news/documents-available-for-slovakia-romania-and-ukraine-regarding-the-sea-process-of-interreg-a-next-programme-between-hungary-slovakia-romania-and-ukraine-for-the-period-2021-2027>

References

1. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. The EU-Ukraine Association Agreement and Its Impacts on CrossBorder Cooperation (2021) // Edited by Martin Lačný / Cambridge Scholars Publishing. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.cambridgescholars.com/resources/pdfs/978-1-5275-7220-1-sample.pdf>

3. Regional cooperation. Official website of the Representation of Ukraine to the European Union. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/regionalne-spivrobitnictvo>

4. Regarding the Sea Process of Interreg A NEXT Programme between Hungary, Slovakia, Romania and Ukraine for period 2021-2027. Draft Interreg Programme document in English. URL: <https://huskroua-cbc.eu/news/programme-news/documents-available-for-slovakia-romania-and-ukraine-regarding-the-sea-process-of-interreg-a-next-programme-between-hungary-slovakia-romania-and-ukraine-for-the-period-2021-2027>

Кащена Н.Б.
д.е.н., професор
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

КОНТРОЛІНГ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Вступ України до Європейського Союзу надає широкі можливості вітчизняним підприємствам і відкриває доступ до європейського ринку. Розширення споживацької аудиторії, збільшення обсягів продажів і підвищення конкурентоспроможності вимагає впровадження сучасних технологій, удосконалення бізнес-процесів і підвищення якості вітчизняної продукції (товарів, робіт, послуг) згідно визнаних в країнах ЄС стандартів.

На тлі євроінтеграційних прагнень України відбувається й цифрова трансформація бізнес-процесів (рис. 1). Використання цифрових технологій та інноваційних підходів до управління дозволяє підприємствам подолати вразливості, спричинені війною, активізує участь бізнесу у відбудові країни, пришвидшує адаптацію до стандартів Європейського Союзу та надає можливість ринкової конкуренції на засадах прозорості, відкритості, справедливості, неупередженості та конфіденційності. Тому надважливим питанням сьогодення є пошук новітніх підходів та інструментів менеджменту, здатних забезпечити адекватне і своєчасне реагування на цифрові зміни, а також спростити та уможливити ефективність інтеграції української інноваційної екосистеми в європейську мережу через впровадження інновацій, оптимізацію та трансформацію бізнес-моделей в електронний формат.

В умовах сучасних викликів і трансформацій гідним інструментом для підтримки процесу євроінтеграції та забезпечення ефективності менеджменту бізнес-процесів і підприємства в цілому є контролінг. Аргументами на користь контролінгу є необхідність:

- побудови спеціальної системи інформаційного забезпечення управління;
- системного моніторингу змін бізнес-середовищі підприємства;
- швидкого реагування на зміни бізнес-середовища й підвищення гнучкості менеджменту підприємства;
- контролю та прогнозування майбутніх змін через нестабільність бізнес-середовища;

- координації управлінських впливів всередині системи управління підприємством;
- продуманої системи дій щодо забезпечення виживання підприємства та уникнення кризових явищ.

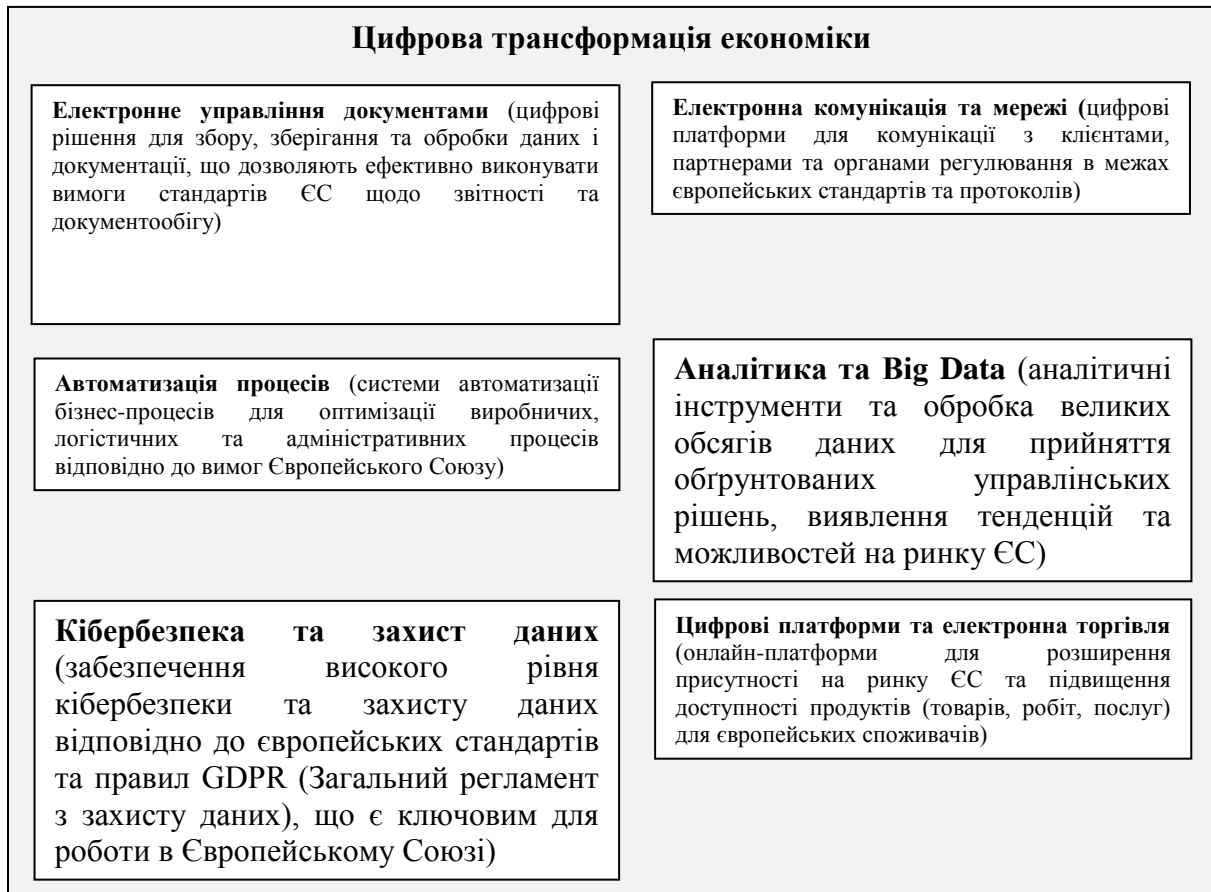

Рис. 1. Напрями цифрової трансформації економіки

Як складова управління підприємством контролінг пов’язаний із належним функціональним та інструментальним супроводом реалізації й контролю управлінських впливів. Система контролінгу поєднує функції аналізу, оцінки, планування, контролю, регулювання та мотивації й інтегрує їх в інтелектуальний контур інформаційної системи управління підприємством. В комплексі це забезпечує наукове обґрунтування й підвищення ефективності управлінських рішень щодо подолання дестабілізуючого впливу факторів зовнішнього та внутрішнього бізнес-середовища з урахуванням специфіки діяльності підприємства та уподобань споживачів.

Основу системи контролінгу складає регулярний та своєчасний збір інформації про діяльність підприємства і стан ринкового середовища його

функціонування, аналіз та планування цієї інформації тощо, зокрема систематичний контроль за фінансами, процесами, ресурсами та стратегіями підприємства. Відповідність і вигідне позиціонування у контексті євроінтеграції здатні забезпечити такі інструменти контролінгу, як:

– фінансовий контроль (для управління фінансами, включаючи контроль над витратами, збором та аналізом фінансових даних задля забезпечення відповідності європейським стандартам та вимогам);

– управління ризиками (для виявлення та оцінки ризиків, пов’язаних з процесами євроінтеграції, та розробки стратегії з їх управління);

– моніторинг дотримання стандартів (для перевірки відповідності внутрішніх процедур і стандартів підприємства стандартам Європейського Союзу);

– стратегічне планування (для розробки стратегій, спрямованих на євроінтеграцію, і визначення показників вимірювання їх результативності);

– забезпечення прозорості та відкритості (для створення механізмів відкритості та внутрішнього контролю, що є важливими аспектами транспарентності в контексті євроінтеграції).

Поряд із визначеними для ефективного контролю, планування, аналізу та управління діяльністю підприємства в контролінгу застосовуються й інші методи та інструменти, які спрямовані на досягнення стратегічних цілей та забезпечення стабільного розвитку (рис. 2).

Компоненти системи контролінгу	
Планування (розробка стратегічних планів, визначення цілей та завдань, ресурсів, необхідних для досягнення цілей)	Контроль (моніторинг та оцінка фактичних результатів порівняно з планами, виявлення відхилень і аналіз причин їх виникнення)
Аналіз (глибоке вивчення даних та інформації для зрозуміння причин та наслідків певних явищ, виявлення можливостей для оптимізації процесів)	Звітність (систематичне створення звітів та інформаційних матеріалів для керівництва та зацікавлених сторін)
Управління ризиками (виявлення, оцінка та управління ризиками, які можуть вплинути на досягнення цілей організації)	Підтримка прийняття рішень (надання аналітичної та стратегічної інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень)

Рис. 2. Референтна модель архітектури системи контролінгу

Отже, євроінтеграційні прагнення вітчизняного бізнесу спонукають до реформ, модернізації та вдосконалення, сприяючи розвитку економіки та підвищенню конкурентоспроможності України на міжнародній арені. Насиченість та інтенсивність інформаційних потоків вимагають систематизації й уніфікації даних для забезпечення ефективності управління бізнесом. Принципово новою концепцією інформації й управління є контролінг. Як система управління контролінг реалізує синтез елементів обліку, аналізу, контролю, планування задля оперативного і стратегічного управління процесами досягнення цілей.

Література

1. Кашчена Н.Б. Контролінг у системі управління економічною активністю торговельного підприємства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2019. Вип. 2(30). С. 89-101. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/2791>
2. Кашчена Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2021. 389 с. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/33905>

References

1. Kashchena N. B. Controlling in the system of managing economic activity of a trading enterprise. Economic strategy and prospects for the development of trade and services. 2019. Issue 2(30). P. 89-101. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/2791>
2. Kashchena N. B. Accounting and analytical management of the economic activity of trade enterprises: theory, methodology, practice: monograph. Kharkiv: I. S. Ivanchenko Publishing House, 2021. 389 p. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/33905>

Коваленко Д.О.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Решитько Т.В.
к. е. н., доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ВПЛИВ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

Існує багато визначень прямих іноземних інвестицій (ПІІ), але найбільш детальним є визначення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Експерти ОЕСР визначають прямі іноземні інвестиції як «інвестиції з довгостроковими відносинами між прямим інвестором та суб'єктом господарювання в іншій країні. Завдяки досягненню своєї мети - отримання довгострокової вигоди - прямий інвестор виявляє тривалий

інтерес до підприємства прямого інвестування, що працює в іншій країні, контролює його діяльність і здійснює вирішальний вплив на його управління. Тому він є активним стратегічним інвестором і діє як підприємець. Передбачається, що для цього потрібно 10% або більше звичайних акцій або акцій з правом голосу, залежно від ступеня їх поділу серед власників» [1]. У деяких ситуаціях допускається гнучке трактування нижньої межі. Прямий інвестор є як власником суми своїх інвестицій, так і розпорядником усіх активів даного економічного суб'єкта [2].

Загалом, ПІІ – це порядок дій, за допомогою якого резиденти або компанії однієї країни походження (іноді її називають «країною походження») набувають права власності на активи з метою контролю виробництва, розподілу та іншої діяльності компанії в іншій країні, країна, тобто приймаюча країна (іноді її називають «іноземною країною»). З економічного погляду ПІІ - це механізм передачі ресурсів, включаючи фінансовий капітал, а також технології та людські ресурси, через національні кордони, зберігаючи їх під контролем материнської компанії. Визначення ПІІ набуває різного значення залежно від того, з точки зору іноземного інвестора чи приймаючої країни. Однак, як зазначає І. Муса, «є щось спільне в обох перспективах: а) існує контроль через значне володіння акціонерним капіталом; б) відбувається переміщення частини активів компанії, виробництва або продажів до країни перебування» [3].

Міжнародний валютний фонд (МВФ) розглядає інвестицію як ПІІ, якщо вартість інвестиції становить не менше 10% від загальної вартості активів підприємства або мінімум 10% звичайних акцій [4, с. 176].

Участь не менше 10% вважається достатньою для забезпечення участі іноземного інвестора в контролі підприємства. Однак більшість авторів вважають, що принаймні 25% іноземних інвестицій розглядається як мінімум для того, щоб забезпечити іноземним інвесторам реалістичну та ефективну участь в організаційному контролі компанії. Таким чином, основними характеристиками прямих іноземних інвестицій є такі: іноземний інвестор має право контролювати організацію; іноземний інвестор має право отримувати прибуток або брати участь у прибутку, отриманому організацією, залежно від рівня інвестицій.

У випадку портфельних інвестицій інвестор не має права контролю (тому вважається інвестиційним рантьє), тоді як у прямих іноземних інвестиціях інвестор має право контролювати компанії та брати участь у процесі прийняття рішень. Таким чином, це пов'язано з активною роллю інвесторів у загальній діяльності компанії. Ці інвестиції розглядаються як

підприємницькі заходи. Коли мова йде про іноземних непрямих інвесторів, інвестиції здійснюються переважно у формі фінансового капіталу за межами рідної країни, тоді як у разі прямих іноземних інвестицій інвестор вкладає кошти у виробничі фактори (фінансовий капітал, технології, робочу силу та ноу-хау) за межами країни базування [5].

У літературі існують різні позиції щодо оцінки важливості ПІІ для економіки приймаючої країни. Це питання викликає багато суперечок і дискусій в науковому середовищі. Загалом ПІІ вважаються надзвичайно вигідними для країн, які продовжують процес системної трансформації, оскільки перехідні економіки стикаються з багатьма перешкодами, зокрема, відсутністю капіталу. Прямі іноземні інвестиції, які є зовнішнім джерелом інвестицій, допомагають вирішити цю проблему. Деякі економісти також висловлюють сумніви щодо їх фактичного впливу на створення сталого економічного зростання, інтелектуальний потенціал приймаючої країни або їх роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку [6]. Проте світовий досвід дозволяє зробити висновок, що серед ефектів, які генерують ПІІ, переважають позитивні ефекти (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Потенційні позитивні ефекти та негативні наслідки ПІІ в приймаючій країні

Потенційні позитивні ефекти ПІІ	Потенційні негативні наслідки ПІІ
<i>Рівень підприємства</i>	
- розвиток і розширення виробництва, - підвищення продуктивності праці, - доступ до інвестиційного капіталу, - доступ до глобальних мереж продажів і розподілу, - трансфер західних технологій і ноу-хау, - покращення конкурентоспроможності, - збільшення фінансування НДДКР	- звільнення робочої сили, - деінвестування та скорочення виробництва, - передача НДДКР за кордон
<i>Національна та регіональна економіка</i>	
- збереження існуючих і створення нових робочих місць, - підвищена заробітна плата, - зростання реального доходу, - збільшення податкової бази, - зростання обсягів експорту, - професійне навчання, - надання соціальних послуг місцевим громадам, вплив на місцеву та регіональну економіку, - збільшення можливостей для місцевих компаній постачати продукцію іноземним компаніям	- залежність від іноземного капіталу, - зовнішнє управління місцевими економіками, - знищення місцевих фірм, нездатних конкурувати з підприємствами з ПІІ, які підтримуються державними інвестиційними стимулами та отримують вигоду від трансфертного ціноутворення, - декваліфікація, - регіональна спеціалізація на малокваліфікованому, трудомісткому виробництві, - розвиток «подвійної економіки», - нестабільність західних інвестицій

Джерело: [7]

Вплив прямих іноземних інвестицій на економіку приймаючих країн багатогранний у різних сферах і набагато глибший, ніж спричинений лише припливом капіталу. Вплив припливу ПІІ на ринок праці особливо важливий для приймаючої країни. Транснаціональні корпорації та прямі іноземні інвестиції, які вони здійснюють, відіграють важливу роль у формуванні ситуації на ринку праці приймаючої країни шляхом створення робочих місць та підвищення кваліфікації робочої сили. Вплив ПІІ на ринок праці приймаючої країни не зрозумілий, це прямий і непрямий вплив. Тому в літературі з цього питання розрізняють первинні та вторинні ефекти впливу ПІІ на ринок праці приймаючої країни [8]. Як первинні, так і вторинні ефекти можуть мати позитивний і негативний вплив на цей ринок. Цей вплив зазвичай аналізують у трьох напрямках: кількісному, якісному та локальному [9, с. 84-85].

Серед кількісних первинних і вторинних ефектів припливу капіталу від прямих іноземних інвестицій на ринок приймаючої країни вчені виділяють важливий позитивний ефект - створення робочих місць (в основному це стосується інвестицій з нуля, які збільшують чистий капітал) у сфері високих технологій і сучасних послуг. Цей ефект значною мірою залежить від галузі та галузевої структури прямих іноземних інвестицій [10, с. 55].

Досвід країн ЄС показує, що значні обсяги ПІІ з Німеччини та Австрії в Східну, Центральну та Південно-Східну Європу сприяли економічному зростанню та зайнятості, зменшенню бідності та соціальної нерівності на початку 1990-х років. Такі висновки підтверджуються результатами дослідження впливу прямих іноземних інвестицій на економіку 17-ти країн Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія, Естонія, Латвія, Литва, Болгарія, Хорватія, Румунія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Косово, Чорногорія, Північна Македонія та Сербія) у період з 1993 по 2020 рік [11].

Вплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на економічне зростання залежить від рівня доходів і якості інституційного середовища. Баїашвілі Т. і Гаттіні Л. дослідили ці зв'язки на основі даних для 111 країн, починаючи з 1980 року. В результаті дослідження вчені виявили, що вигоди від ПІІ не накопичуються механічно та рівномірно між країнами. Натомість між рівнем доходу країни та розміром впливу ПІІ на зростання існує зв'язок у формі перевернутої U. Для країн із середнім рівнем доходу ефект є більшим, ніж для країн з низьким доходом, але позитивний ефект зменшується для країн із високим доходом [12].

Досліджуючи вплив ПІІ на економічне зростання в країнах Південної Америки, вчені виявили довгостроковий позитивний зв'язок між ПІІ та зростанням у регіоні за період 1980–2015 рр. [13]. Перевірка взаємозв'язку макроекономічних показників і чистих надходжень ПІІ для стимулювання економічного зростання у вибірці європейських країн, що розвиваються, і підвибірці країн Вишеградської групи за період 1997-2017 рр. показала, що більші чисті надходження ПІІ є важливим фактором економічного зростання на рівні загальної вибірки та в країнах Вишеградської групи [14].

Отже, прямі іноземні інвестиції є рушієм економічного зростання, їх надходження сприяє підвищенню продуктивності шляхом надання необхідних фінансових ресурсів, кращих технологій та управлінських навичок приймаючим країнам. ПІІ, як правило, спрямовуються в ті виробничі сектори та ключові інфраструктурні об'єкти, які мають фактичні та потенційними порівняльні переваги. ПІІ збільшують темпи технічного прогресу в приймаючій країні через ефект розповсюдження знань, який часто називають зовнішніми ефектами або переливом ефективності, від більш просунутих технологій і методів управління, які використовують іноземні фірми. Цей вплив ПІІ на економічне зростання залежить від рівня технологічного прогресу приймаючої економіки, економічної стабільності, державної інвестиційної політики, ступеня відкритості та кількості людського капіталу.

Література

1. OECD Benchmark Definition of Foreign Investment, 3rd edition. Paris, 1996. URL: <https://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/2090148.pdf>.
2. Karaszewski W. *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne: Polska na tle świata*. Toruń: TNOiK Dom Organizatora, 2004. s. 20.
3. Moosa I. *Foreign Direct Investment. Theory, Evidence and Practice*. New York, 2002. URL: https://www.researchgate.net/publication/265453721_Foreign_Direct_Investment_Theory_Evidence_and_Practice.
4. Hill C. W., Hult G. T. *International Business: Competing in the Global Marketplace*. NY: Cengage Learning, 2007.
5. Kukaj H., Ahmeti F. B. *The Importance Of Foreign Direct Investments On Economic Development In Transitional Countries: A Case Study Of Kosovo*. *European Scientific Journal*. 2016. Vol.12. No.7. URL: <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2016.v12n7p288>.
6. Weresa M. A. *Skutki inwestycji zagranicznych dla gospodarki kraju przyjmującego – doświadczenia Polski [w:] Rola inwestycji zagranicznych w gospodarce. Zeszyty BRE Bank-Case*. 2002. nr 62. S. 7-12.
7. Pavlinek P. *Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe*. *European Urban and Regional Studies*. 2004. Vol. 11(1). P. 47–70.
8. Witkowska J. *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a rynek pracy w kraju przyjmującym – aspekty teoretyczne*. *Ekonomista*. 2000. nr 5.

9. Kysik-Uryszek A. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w gospodarce regionu – teoria i praktyka. Warszawa: Wydawnictwa Fachowe, 2010.
10. Jarus O. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a zatrudnienie w Polsce w latach 2003-2013. *Studia Ekonomiczne*. 2016. №292. S. 53-79.
11. Knapp A. Foreign direct investment strengthens Central and Eastern Europe's economies. URL: <https://wiiw.ac.at/foreign-direct-investment-strengthens-central-and-eastern-europe-s-economies-n-578.html>.
12. Baiashvili T., Gattini L. Impact of FDI on economic growth: The role of country income levels and institutional strength. *EIB Working Papers*. 2020. №02. <https://www.eib.org/en/publications/economics-working-paper-2020-02>.
13. Owusu-Nantwi V., Erickson C. Foreign direct investment and economic growth in South America. *Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 46 (2). pp. 383-398. <https://doi.org/10.1108/JES-11-2017-0323>.
14. Ercegovac D., Momčilović M., Račić Ž. The Impact of Macroeconomic Indicators and FDI Inflows on the Economic Growth. 6th EMAN Selected Papers. 2022. <https://doi.org/10.31410/EMAN.S.P.2022.1>.

Колодка Н.С.
старший аудитор в PwC Ukraine
м.Київ, 01032, Україна

ДЖЕРЕЛА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇН, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ

Підтримання життєдіяльності економіки країни під час воєнного конфлікту та відновлення після війни є критично важливими аспектами для будь-якої держави. Воєнні дії часто призводять до серйозних зруйнувань і руйнувань у всіх сферах економіки – від інфраструктури та промисловості до соціальних служб і фінансової системи. В той час, як конфлікт завершено, настає фаза відновлення, яка включає в себе оцінку збитків, відновлення інфраструктури, соціальна підтримка та інші процеси, які спрямовані на швидке повернення до попередніх масштабів економіки та розвитку суспільства [1].

Важливою частиною процесу відновлення є робота над зміцненням стійкості та запобігання подібним конфліктам у майбутньому через дипломатію, міжнародну співпрацю та встановлення миру.

Критично важливо розуміти, що процес відновлення економіки та інфраструктури не має чіткої точки початку або кінця, він є невіддільним процесом від інших державних рішень, які приймаються як у конфліктний період, так і пост-конфліктний.

Економіка країни, що страждає від військових дій, перелаштовується на нові рейки, де значна частина бюджетних коштів спрямовується саме на

військову сферу, щоб запобігти поширенню конфлікту і зростанню збитків в геометричній прогресії [2]. Так як відбувається перенаправлення коштів всередині країни, то сфера внутрішньодержавних інвестицій страждає однією з перших, що полягає у відсутності критичної необхідності щодо розвитку та поліпшення існуючих об'єктів, радше у відновленні існуючої інфраструктури.

Значний перерозподіл бюджетних ресурсів відбувається за рахунок зменшення інвестування в некритичні сфери, такі як інновації та розбудова внутрішньої інфраструктури, збільшення грошових асигнувань на військову сферу, соціальне забезпечення постраждалих регіонів та населення.

Задля збільшення фінансового підґрунтя для успішного відновлення та повернення до попередніх рівнів розвитку, країни вимушені використовувати фінансові інструменти, які не є досить поширеними у мирний час.

Так як грошовий ресурс всередині країни є обмеженим за зростаючих потреб, уряди країн прибігають до залучення зовнішнього фінансування та внутрішньодержавних інструментів, які є доступними (рис.1).

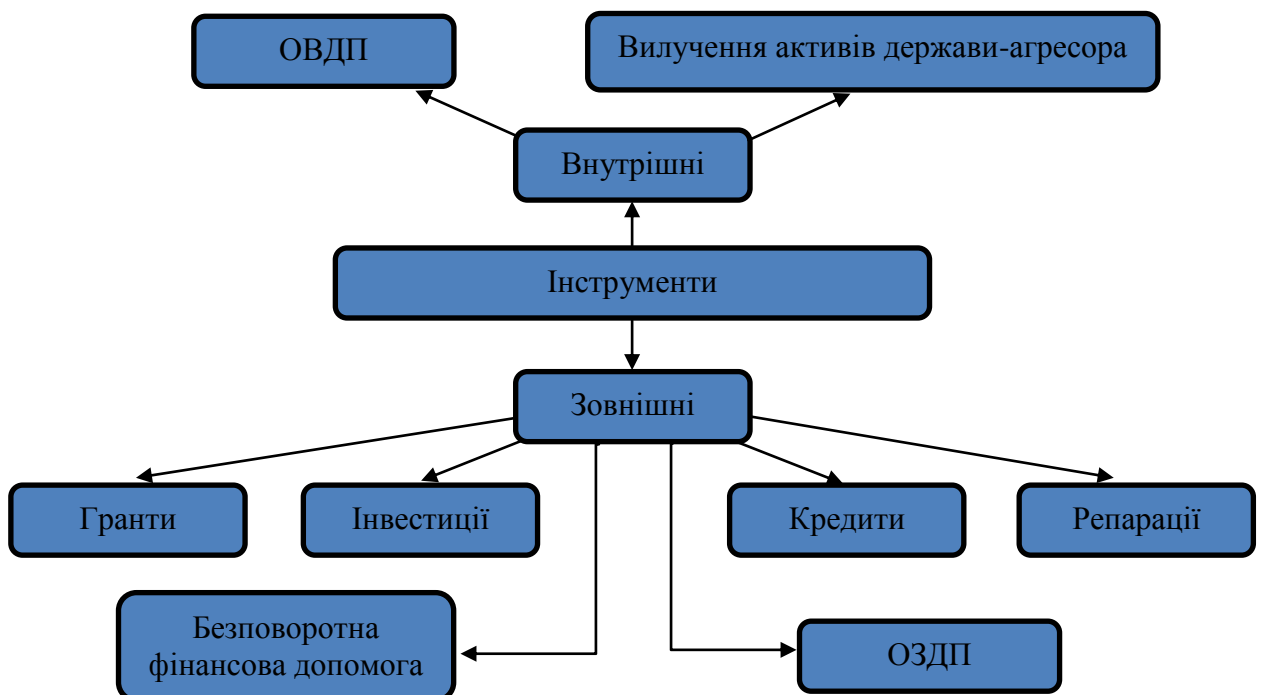

Рис. 1

Створено автором

На рис. 1 наведено основні джерела фінансування, які використовуються державами у процесі фінансування економіки у воєнний

та післявоєнний період. Таким чином, держава має різний спектр опцій та можливість їх комбінування між собою.

Якщо розглядати детально внутрішні інструменти фінансування, то до них відносяться ОВДП (облігації внутрішньодержавної позики), які спрямовані, перш за все, на залучення коштів громадян країни, а також бізнесу. Даний інструмент є досить поширеним у використанні, адже не вимагає виконання умов кредитних договорів, і використовується як гарантія поточних надходжень в обмін на найшвидше закінчення конфлікту та підтримання економічного суверенітету [3].

Ризиками використання даного механізму є небажання інвесторів вкладати капітал в економіку, яка воює, через ризик дефолту та, як наслідок, можливої втрати інвестицій. Проте, за умов ефективного менеджменту всередині країни, а також використання інших інструментів, які в сукупності підвищують кредитний рейтинг країни, даний тип залучення коштів є одним з найбільш оптимальних. Ще одним аргументом на користь використання даного механізму є високий поріг залучення та стабільний дохід на облігацію.

Другим способом залучення коштів є вилучення активів держави-агресора, за їх наявності. Враховуючи, що конфлікти найчастіше відбуваються між країнами, які мають спільний кордон, а отже і розвинуту господарську діяльність, вкладення значних сум капіталів та маятникову міграцію населення у прикордонних регіонах, такий спосіб може стати значним одноразовим фондуванням бюджету. Проте, даний спосіб не є «панацеєю» через юридичну обмеженість, а саме неможливістю вилучити актив без пропрацьованої юридичної бази. Через це, юридична обмеженість викликає певну політичну обмеженість – підвищується ризик засудження таких дій державами-партнерами, або безпосередньо власниками активів.

Розглядаючи зовнішні механізми зовнішнього фінансування, спектр яких є досить широким, варто відзначити ОЗДП (облігації зовнішньодержавної позики) - залучення коштів іноземних інвесторів. Механізм роботи відповідає ОВДП, проте відрізняється цільова аудиторія інвесторів – у таких спосіб уряд прагне залучити кошти іноземних інвесторів. Найчастіше такі державні боргові цінні папери пропонуються широкому загалу іноземних інвесторів, які готові ризикнути та підтримати національну економіку.

Найбільш поширеним способом залучення додаткових фінансових ресурсів є кредитування 3-ми сторонами, такими як міжнародні урядові та неурядові організації, Міжнародний валютний фонд, Національні банки

держав тощо. Залучення кредитних коштів є дієвим, проте маючим значні наслідки способом. Такі кредити є значними за сумою, адже спрямовані на підтримку цільового сегменту економіки або економіки в цілому (кредит на соціальну сферу, виплату заробітної плати бюджетним працівникам, тощо), а тому використання та обслуговування їх може стати значним тягарем для держави в майбутньому через відсоткове навантаження. За умов раціонального планування та забезпечення цільового використання кредиту здійснюватиметься підтримка працевлаштування та мотивації населення, що сприятиме притоку ресурсів, і, як наслідок, збільшення ВВП, що дозволить відновити попередній стан економіки та забезпечити фундамент для повернення використаних коштів кредиторам.

Інвестування у воєнний та післявоєнний період також відноситься до одних з найпоширеніших способів залучення капіталу, так як інвестиція відбувається в «обхід» державного бюджету і спрямовується одразу на актив або сектор економіки. В такому випадку, фінансування отримують об'єкти або проекти, які мають найбільшу привабливість та найвищі показники повернення на вкладений капітал для інвестора. У таких спосіб держава та бізнес створюють привабливий інвестиційний клімат, що тягне за собою послідувачі інвестиції, збільшує рейтинг кредитної довіри та підвищує репутацію країни на світовій арені.

Гранти, по своїй формі схожі на кредитування, проте не містять у собі елемент фінансування. Таким чином, кошти надаються зацікавленими сторонами під умови проведення певних структурних реформ або інших нематеріальних процесів, які мають на меті поліпшення економічної складової як економіки в цілому, так і конкретного об'єкту інвестування. Такі грошові асигнування видаються зазвичай «авансово», через те, що країна-інвестор має певні ризики та побоювання у вливанні значних капіталів у нестабільну економіку, і бажає застрахувати себе шляхом надання рекомендацій та проведення доцільних реформ, які допоможуть покращити інвестиційний клімат для значних грошових інвестицій у майбутньому.

Безповоротна фінансова допомога є одним з найбільш рідких явищ у процесі залучення коштів, адже інституція, що надає кошти подібним чином, має мати вільні ресурси або зробити перерозподіл коштів всередині себе, аби безкорисно віддати їх іншій країні. Тому, зазвичай, країни не жертвують значними сумами коштів залишаючись без можливості хоча б повернення інвестицій. Найчастіше, безповоротна фінансова допомога надається у точкових питаннях, таких як гуманітарна допомога населенню.

Наостанок, останнім з запропонованих способів залучення коштів є репарації. Притягнення агресора до виплати репарацій є досить складним та тривалим процесом, яких в історії світу було лише декілька.

Отримання репарацій (відшкодування, компенсації чи відшкодування втрат) може бути складним з кількох причин:

- Політичні угоди та домовленості: Укладення політичних угод та домовленостей між країнами, що програли у воєнних конфліктах, та країнами-переможцями може бути надзвичайно складним завданням. Це може вимагати тривалих переговорів, дипломатичних угод, а іноді й участі міжнародних посередників.

- Правові аспекти: Отримання репарацій може бути обмежене відсутністю чітких правових норм та механізмів, які регулюють виплати відшкодування втрат після воєнних дій. Це може призвести до неоднозначності і розбіжностей у тлумаченні вимог щодо компенсацій.

- Фінансові обмеження: Країни-переможниці можуть зазнавати фінансових труднощів у виплаті репарацій через власні економічні обмеження. Отримання великої суми грошей для компенсації втрат може сильно вплинути на фінансову стійкість країни.

- Політичні чи соціальні конфлікти: Наступні політичні чи соціальні конфлікти між країнами можуть ускладнювати процес отримання репарацій. Нерозбірливість щодо визначення відповідальності та вимог на стороні країн може заважати вирішенню цього питання.

- Часовий аспект: Відшкодування втрат після війни може затягуватися на десятиліття через політичні, економічні та соціальні причини. Процес визначення, обговорення та виплати репарацій може вимагати великої кількості часу та зусиль.

Таким чином, використання фінансових ресурсів під час відновлення після війни вимагає уважного планування та врахування потреб різних секторів економіки та суспільства, щоб забезпечити успішне відновлення та сталий розвиток країни. Панацеї щодо оптимального рішення щодо залучення фінансових ресурсів не існує, і кожна країна має враховувати спектр тих можливостей, що має, і перспективи подальшого розвитку у світову інфраструктуру [1].

В контексті України, процес національного відновлення економіки розпочато, проте результати відновлення складно оцінити через часову обмеженість. Тим не менш, державні програми щодо відновлення економіки та інфраструктури дають надію на подальше успішне втілення та відновлення [4].

Література

1. Війна і державні фінанси: скільки потрібно грошей на відновлення і де їх брати. Електронний ресурс, режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/3/693382/>
2. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. Електронний ресурс, режим доступу: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html
3. Шмигаль назвав чотири джерела коштів на відновлення України після війни. Електронний ресурс, режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/19/novyna/finansy/shmyhal-nazvav-chotyry-dzherela-koshtiv-vidnovlennya-ukrayiny-pislya-vijny>
4. ПЛАН ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ. Візія Відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». Електронний ресурс, режим доступу: <https://recovery.gov.ua/>

Колупаєва І.В.
д.е.н., професор
Ромашов Ю.В.

д.т.н., доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

РЕСУРСОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА: ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Важливою умовою для забезпечення сталого майбутнього є перехід до циркулярної економіки, яка спрямована на пошук шляхів вирішення еколого-економічних протиріч. За даними Фонду Еллен Макартур [1], сценарій циклічної економіки забезпечить різні переваги для суспільства до 2030 року, серед яких: зростання ВВП на 11% порівняно з 4% у сценарії лінійної економіки; щорічну чисту економію матеріальних витрат до 630 мільярдів доларів США; скорочення викидів CO₂ на 48%. Циркулярна економіка може створити ще більше можливостей для промислового оновлення, регенерації, інновацій, добробуту, що, безперечно, відповідає Цілями сталого розвитку [2].

План дій циркулярної економіки (CEAP), який розроблений Європейською комісією як ключовий компонент Європейської зеленої угоди, направлений на забезпечення ресурсоефективної та конкурентоспроможної економіки [3]. Враховуючи глобальні, економічні, екологічні та соціальні виклики перед якими зараз стоїть Україна, а також європейський курс інтеграції, нагальним є кардинальний перегляд поточної ситуації в напрямку впровадження концепцій циркулярної економіки та адаптації європейського досвіду до українських реалій.

Результати опитування серед представників українського бізнесу, яке було проведено в рамках реалізації проєкту *Mistra REES* [4] свідчать про те, що компанії почали впроваджувати рішення з ефективного використання ресурсів на основі R-стратегій. Особливу необхідність впровадження ресурсоефективних рішень зазначають компанії, які працюють на експорт. Так, представники логістичної бізнес-компанії «АТП 16363», які брали участь в опитуванні, відзначають, що компанія оновила свій автопарк на 30% до більш екологічних автомобілів, впровадила систему електронного документообігу з метою зменшення споживання ресурсів. В офісі впроваджена практика сортування сміття, а виробництво дотримується вимог щодо належної утилізації: оргтехніка, фільтри, батарейки, шини, лампи. Компанії як європейські так і українські, які вже впровадили циркулярні рішення, зазначають економічні, екологічні та соціальні переваги від імплементації циркулярних стратегій. Проте 73% опитаних українських компаній такої стратегії не розробляли.

Ключовими принципами циклічної бізнес-моделі визначають такі:

- мінімізація відходів при проектуванні продукту та системи шляхом вибору відповідних матеріалів; максимальна автоматизація та стандартизація рішень.

- розуміння «загальної екосистеми» бізнесу та відображення в бізнес-моделі, наприклад, через більшу прозорість взаємодії між різними фазами життєвих циклів продукту.

- максимальна гнучкість завдяки екодизайну. Це стосується дизайну продукту для полегшення ремонту та подальших модифікацій, а також зменшення споживання ресурсів.

- використання відновлюваних джерел енергії та максимізація енергетичної ефективності [5].

Фокус ресурсоефективних бізнес-моделей має базуватися на R-стратегіях, які відповідають концепції циркулярної економіки [6]. Ці R-дії (Таблиця 1) забезпечують подовження життєвого циклу продукту, регенерацію, та створення вартості, що відповідає концепції циркулярної економіки: «ресурс-виробництво-споживання-обробка-ресурс».

Приклади R-дій для забезпечення циркулярності бізнесу

R-дія	Характеристика
Refuse	Відмова від надлишкового використання ресурсів. Бізнес-рішення, які дозволяють відмовитися від продукту або послуги або пропонують ту саму функцію з радикально іншими рішеннями.
Reduce	Скорочення використання ресурсів. Підвищення ефективності виробництва продукту за рахунок споживання меншої кількості природних ресурсів і матеріалів.
Repair	Відновлення несправного або пошкодженого продукту, щоб він міг використовувати його початкові функції.
Refurbish	Оновлення продукту. Значною мірою естетичне вдосконалення продукту, яке може передбачати надання йому нового вигляду з обмеженими функціональними вдосконаленнями.
Remanufacture	Комплексний процес повернення продукту в стан, як новий, шляхом повного розбирання та реконструкції для перепродажу, повторної сертифікації його стану.
Repurpose	Адаптація продукту або його частини для використання в інших функціях, ніж вони спочатку передбачалися, без внесення серйозних змін до його фізичної чи хімічної структури.
Recycle	Відновлення та переробка матеріалів для отримання такої самої (високої якості) або нижчої (низької якості) шляхом збирання та механічного використання. Фізична або хімічна переробка або переробка через інші шляхи.
Recover energy	Спалювання матеріалу з рекуперацією тепла або енергії

Джерело: [7]

Досвід європейських країн свідчить, що перехід від лінійної до циркулярної економіки має відбуватися за енергоефективним та матеріалоефективним сценарієм розвитку. Імплементация ресурсоефективних бізнес моделей найкраще відповідає потребам поточного розвитку України. Перехід до циркулярної економіки та комплексне впровадження ресурсоефективності дозволить створити конкурентоздатну національну економіку та стійке суспільство. Перехід до циркулярної економіки та імплементация ресурсоефективних рішень покращить імідж України серед іноземних партнерів, а також буде сприяти подальшій інтеграції до європейського простору.

Література

1. The Ellen MacArthur Foundation. (2021). Europe’s first circular economy factory for vehicles: Renault. The Ellen MacArthur Foundation. URL: <https://ellenmacarthurfoundation.org/circular-examples/groupe-renault>.
2. United Nations. (2023). The 17 Sustainable Development Goals. United Nations. URL: <https://sdgs.un.org/goals#icons>
3. A new Circular Economy Action Plan, (2020a). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A98%3AFIN>

4. MISTRA REES – Resource-Efficient and Effective Solutions. URL: <https://mistrarees.se/home/>
5. Uwe G. Schulte (2013). New business models for a radical change in resource efficiency. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. Vol. 9, PP. 43-47. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2013.09.006>.
6. Potting, J., Hekkert, M. P., Worrell, E., & Hanemaaijer, A. (2017). *Circular Economy: Measuring innovation in the product chain*. 46 p.
7. ISO/DIS 59004. (2023). Circular Economy – Terminology, Principles and Guidance for Implementation. In.

Корват О. В.
к. е. н., доцент, п. н. с.
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
м. Харків, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЕКОСИСТЕМ

Відомо, що регуляторне втручання держави в економіку необхідно для захисту національних інтересів на зовнішніх ринках, створення сприятливих умов для ефективного розвитку країни, усунення недоліків ринкових механізмів і негативних наслідків ринкових процесів, які не вирішуються автоматично [1, с. 13]. Якщо державне регулювання класичної економіки передбачає застосування регуляторних впливів на ринкову кон'юнктуру та діяльність економічних агентів (фізичних і юридичних осіб), то з цифровізацією соціально-економічних відносин виникає ще один об'єкт уваги державних регуляторів – економічна екосистема, яка займає проміжний рівень між економічним агентом і ринком.

Економічну екосистему можна представити як єдиний комплекс, утворений фізичними і юридичними особами, пов'язаними між собою виробництвом, розподілом, обміном і споживанням цифрової інформації в кіберпросторі й економічних благ в економічному середовищі. Для екосистеми властиві всі ознаки відкритих економічних систем, зокрема цілісність, цілеспрямованість, ієрархічність, взаємозв'язок і взаємозалежність учасників, гетерогенність (або принцип різноманіття), емерджентність (виникнення нових властивостей і функцій, що відсутні у фізичних і юридичних осіб), здатність до саморозвитку та саморегуляції.

Функціонування економічних екосистем на базі цифрових платформ як технічній інфраструктурі набуває все більшого поширення. Платформи дозволяють масштабувати діяльність, прискорювати й оптимізувати бізнес-процеси, знижувати витрати, отримувати позитивні мережеві ефекти та

швидко розвиватись, удосконалюючи й розширюючи можливості з виробництва товарів і послуг завдяки діяльності підприємств-комплементаторів, які доповнюють продукти інших виробників цифровими новаціями, збільшуючи їх споживчу цінність. За рахунок цих властивостей екосистемна модель руйнує традиційні підприємницькі структури [2, с. 41] та реформує економіку.

Крім мережевих ефектів, швидкого масштабування й економії на масштабах для екосистем характерні багатосторонність взаємовідносин, використання оцифрованих великих даних для аналізу й управління, специфічний характер конкуренції за цінності, бізнес-можливості та якість пропозицій [3, с. 215]. Враховуючи особливості цифрових екосистем, динамічну мінливість ринкових умов, численні ризики нерівності взаємин та інформаційної безпеки громадян, бізнесу і держави [4], а також відставання правового забезпечення від інноваційних нововведень і змін, теорія та методи державного регулювання економіки в цифрову епоху мають бути переосмислені й трансформовані. Зокрема, доцільно включити екосистеми до об'єктів теоретичного вивчення суспільних наук; змінити механістичний погляд на економіку як систему взаємодії автономних агентів на органічний, розглядаючи економічних агентів як відносно самостійних учасників екосистем; досліджувати й впливати на функціонування екосистем, базуючись на знаннях синергетики [5, с. 137].

Регулювання економіки відбувається з певною метою, визначеною в стратегічних документах державного рівня. Зазвичай, мета регулювання має соціальну ціль та економічний інструмент її досягнення, наприклад забезпечення сприятливих соціально-економічних умов життєдіяльності [6, с. 18], гідного рівня життя населення та добробуту нації [1, с. 14] за рахунок створення господарської системи, орієнтованої на оптимізацію використання наявних ресурсів [6, с. 18], формування соціально-орієнтованої економіки на основі конкурентоздатності національного виробництва [1, с. 14]. Для досягнення цілей державні органи влади виконують завдання і повноваження, реалізують заходи, спрямовані на скерування поведінки фізичних і юридичних осіб у цільовому напрямі [6, с. 17], створення сприятливих умов їх діяльності, у тому числі сприятливих і безпечних умов в екосистемному середовищі.

Існує три аспекти, які важливі у функціонуванні екосистем: право власності на платформу, механізми створення цінності та автономність комплементаторів [7, с. 88]. Розподіл влади в екосистемі залежить не лише від форми власності на цифрову платформу і кількості власників, але й

моделі управління: централізованої чи децентралізованої [7, с. 90-91]. Механізми створення цінності в екосистемній економіці базуються на ефективності пошуку партнерів, спрощенні транзакцій, а також наданні різноманітних можливостей [7, с. 91-92]. Залежно від ступеня автономності комплементаторів існують або стратегічні партнерства комплементаторів з власниками платформи, або більш вільні взаємовідносини, при цьому в одній екосистемі можуть співпрацювати та конкурувати комплементатори як з високою, так і з низькою автономією [7, с. 92].

В цифрових екосистемах обов’язково є правила і стандарти взаємодії. Організовує цифрове середовище для співпраці оркестратор. Він координує діяльність акторів, залучає та активізує роботу зовнішніх учасників, забезпечує врегулювання конфліктів у разі їх виникнення [8]. Зважаючи на розглянуту специфіку економічних екосистем, їх функціонування потребує законодавчого врегулювання та нагляду з боку держави.

Таким чином, цифровізація економічних відносин змінює принципи діяльності суб’єктів господарювання, створення цінностей, отримання вартості, характер цифрових ринків і конкуренції, підвищує рівень ризиків. Для вирішення завдань ефективного розвитку цифрової економіки екосистеми, що базуються на цифрових платформах, мають стати новим об’єктом державного регулювання.

Література

1. Сребницька Т. Г. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Харків : ХІУ, 2005. 102 с.
2. Семенов А. Ю. Екосистеми цифрових платформ як фактор трансформації бізнесу в умовах цифрової економіки. *Вісник КНУТД. Серія Економічні науки*. 2019. № 4. С. 39–50.
3. Корват О. В. Правові аспекти захисту конкуренції в економіці екосистем. *Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0: збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами III Круглого столу* (м. Харків, 25 травня 2023 року). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2023. С. 214-220.
4. Корват О. В. Формування державної політики у сфері цифрових платформ і екосистем. *Право та інновації*. 2023. № 3 (43). С. 83-88.
5. Проноза П. В., Корват О. В. Багатоаспектність розвитку економічних систем. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «*Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця*», 30 – 31 трав. 2019 р. : тези доповідей. Харків : ДІСА ПЛЮС, 2019. С. 137-138.
6. Третяк Г. С., Бліщук К. М. Державне регулювання економіки та економічна політика : навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 128 с.
7. Hein A., Schreieck M., Riasanow T., Setzke D. S., Wiesche M., Böhm M., Krcmar H. Digital platform ecosystems. *Electronic Markets*. 2020. Vol. 30. P. 87-98. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12525-019-00377-4>.
8. Юрчак О. Технологічні екосистеми та роль кластерів в їх створенні та керуванні. 19.08.2023. URL : <https://www.clusters.org.ua/blog-single/tech-ecosystems-and-cluster-role-in-their-orchestration/>.

Valeriia V. Kostynets
Dr. Sc., Associate Professor
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

THE GREEN ECONOMY EFFECT ON OVERCOMING THE NEGATIVE CONSEQUENCES OF THE DEVELOPMENT OF MASS TOURISM

Scientific, technical and socio-economic progress has led to the accelerated development of tourism. Due to this, serious problems in the field of ecology, culture and social development have appeared in places visited by tourists. Uncontrolled growth of tourism, due to the desire to make a quick profit, often leads to negative consequences - damage to the environment and local communities. This forces mankind to care for the preservation of natural, historical and cultural values. The principles of biosphere protection on a global scale were established by the UN Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro, which was attended by delegations from governments of 179 countries, numerous international and non-governmental organizations [1, p.103]. The conference approved the program document "Agenda 21" and adopted the Declaration on Environment and Development. The adoption of this document marked the beginning of the introduction of radical innovation in the field of tourism - the principle of sustainable tourism development, which was proposed by UNWTO. This radical innovation forces tourism workers and tourists to change their views on tourism, and the relationships of its participants.

In this aspect, we note that to successfully develop mass tourism on a global scale, it is necessary to solve some pressing issues, including the problem of maintaining a favorable state of the environment.

Implementation of innovative measures to overcome the negative effects of mass tourism should cover the following priority areas:

1. Promote innovation and digitalization of the tourism ecosystem. Future tourism recovery and development packages can maximize the use of technology in the tourism ecosystem, promote and promote digitalization to develop innovative solutions and invest in digital skills, especially for temporarily unemployed workers and jobseekers.

2. Promote the sustainability and inclusiveness of green growth. It is important that tourism gradually becomes a viable, competitive, resource-efficient and carbon-neutral sector in line with the objectives and principles of the Paris

Climate Change Agreement and the 2030 Agenda for Sustainable Development [2, p.68]. "Green" investments for recovery could be invested, among other things, in protected areas, renewable energy sources, "smart" homes and a cyclical economy. Green economy models for the tourism sector indicate that the greatest potential for resource efficiency lies in CO₂ emissions, which are projected to improve compared to normal production and economic scenarios, followed by energy consumption, water consumption and clean waste disposal. Such a transformation would respond to changing consumer demand. According to forecasts, mountain, natural, cultural, historical and adventure tourism will be actively developed over the next two decades. Ecotourism spending worldwide is estimated to grow faster than average growth in the industry as a whole. However, if the development of this area of tourism is not properly planned and regulated, it may increase the burden on vulnerable aspects of the environment and heritage sites. Tourism could also contribute to more responsible travel behavior, as advocated by the World Tourism Ethics Committee. Economic recovery packages, investments and recovery plans, including through multilateral development banks and financial institutions, can have a positive impact on tourism development by supporting sustainable tourism infrastructure and modernizing it to ensure carbon neutrality and long-term sustainability. Such measures address future economic risks by addressing climate change and biodiversity loss; ensuring the provision of natural ecosystem services, including clean water, crop pollination, pest control, etc., and reducing the risk of new zoonotic diseases that could develop into a pandemic. The opportunities of the tourism sector in terms of transition to "green" investment are also related to renewable energy sources, "smart" homes and cyclical economies.

3. Strengthen coordination and partnerships to transform tourism. Greater flexibility in the choice of approaches and alliances will be needed to move forward towards a stable future and global goals. The UNWTO Global Crisis Committee on Tourism has brought together the tourism sector to outline a sector-wide response to the unparalleled COVID-19 pandemic. In the context of ensuring effective coordination of recovery and recovery plans and strategies, it would be appropriate to focus on the interests of the people, involve government agencies, development partners and international financial institutions to have a significant impact on the economy and livelihoods.

As a result, we can say that the maximum reduction of the negative impact of tourism on the environment is achieved through effective management of the development of resort and recreational areas, compliance with the principles of sustainable development and monitoring of the natural environment.

References

1. Aydin S., Dedeoglu B., & Coban O. Organizational Behavior Challenges in the Tourism Industry. Nevsehir Haci Bektas Veli University, Turkey, 2019. 524 p.
Teixeira S. J. Multilevel Approach to Competitiveness in the Global Tourism Industry. Higher Institute of Administration and Languages, Portugal, 2019. 393 p.

Корж М.А.
здобувачка другого (магістерського) рівня освіти
Капленко Г.В.
д.е.н., завідувачка кафедри економіки та публічного управління
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Сучасний світ вимагає ефективних стратегій і інструментів для соціально-економічного розвитку регіонів. Кластеризація, як інноваційний підхід до організації економіки та суспільства, виявляється ключовим фактором у досягненні стійкого росту, конкурентоспроможності та підвищення якості життя населення у різних регіонах. Кластери, групи співпрацюючих підприємств та інституцій в специфічній галузі чи секторі, створюють умови для спільного розвитку, інновацій та створення нових можливостей для регіональних господарств. У цьому контексті, розгляд класифікації як інструменту соціально-економічного розвитку регіонів набуває особливої актуальності.

За критерієм рівня розвитку і ступеня самоорганізації в Україні можна виділити три основні групи організацій, які долучилися до кластерного руху. Перша група – це ІТ-кластери, серед яких особливо виділяються Львівський і Харківський кластери. Вони займають провідні позиції в розвитку інноваційних технологій та мають значний вплив на регіональну економіку. Серед найбільш відомих промислових кластерів в Україні можна відзначити автомобільний кластер «Закарпаття», меблевий кластер Рівненщини та Дніпровський космічний кластер. Вони об'єднують підприємства та інституції відповідних галузей і сприяють розвитку виробництва та конкурентоспроможності у своїх секторах [1].

Друга група включає в себе різноманітні кластерні ініціативи, які мають одного або двох координаторів та здійснюють діяльність у різних галузях та регіонах. Серед них можна виділити національні асоціації, що підтримують розвиток кластерного руху в регіонах, такі як Український

органічний кластер та Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АППАУ). Ці ініціативи сприяють спільному розвитку галузей і регіонів, спрямованому на досягнення спільних цілей і посилення конкурентоспроможності.

Україна стикається з рядом серйозних викликів та прогалин у сфері кластерної політики, що негативно впливає на розвиток кластерів як інструменту регіонального та сталого розвитку. Серед основних проблем, які вимагають негайного вирішення, можна виділити інституційні та фінансові аспекти.

По-перше, в Україні відсутня чітка кластерна політика, а також розуміння взаємозв'язку цієї політики з іншими галузевими та регіональними політиками. Дефіцит інституційної узгодженості та визначеності у сфері кластерного розвитку гальмує ефективність цього інструменту.

По-друге, не визначені належним чином поняття та типи кластерів, а також моделі їхнього функціонування на законодавчому рівні. Ця невизначеність призводить до правових непорозумінь у регулюванні кластерної діяльності.

По-третє, в Україні відсутні державні органи влади, які б були відповідальні за реалізацію кластерної політики, що ускладнює координацію та моніторинг діяльності кластерів. Єдиної організації – репрезентанта кластерів України немає, так само як немає і кластерних державних програм.

У сфері фінансування кластерів також існують проблеми, які гальмують їхній розвиток. По-перше, невизначеність стосовно джерел фінансування кластерів та їхніх ініціатив. Важливо встановити стабільні та доступні джерела фінансування для забезпечення довгострокового розвитку кластерів. По-друге, відсутність фінансової підтримки для запуску та початкового функціонування кластерів в Україні є серйозною перешкодою. Необхідно створити механізми, які б допомагали стартовим кластерам отримувати необхідні фінансові ресурси для свого розвитку [2, с. 57].

Ці проблеми потребують уваги та комплексних рішень, щоб стимулювати розвиток кластерів як інструменту соціально-економічного розвитку України.

Візьмемо за приклад територіальний сільськогосподарський кластер – об'єднання суб'єктів управління територією та місцевих бізнес-структур з метою спільного сталого розвитку та забезпечення високих показників якості життя населення. Нижньою ланкою територіального кластера є ОТГ як власник і джерело влади і управління, найняті територіальною громадою для виконання стратегії сталого розвитку. Регулювання розвитку регіону

ґрунтується на балансі інтересів усіх суб’єктів соціально-економічної діяльності. Наприклад, інтерес бізнесу в отриманні прибутку повинен бути узгоджений зі стабільним розвитком території і підвищенням якості життя населення [3, с. 82].

Модель розвитку кластерної політики відображено на рис.1.

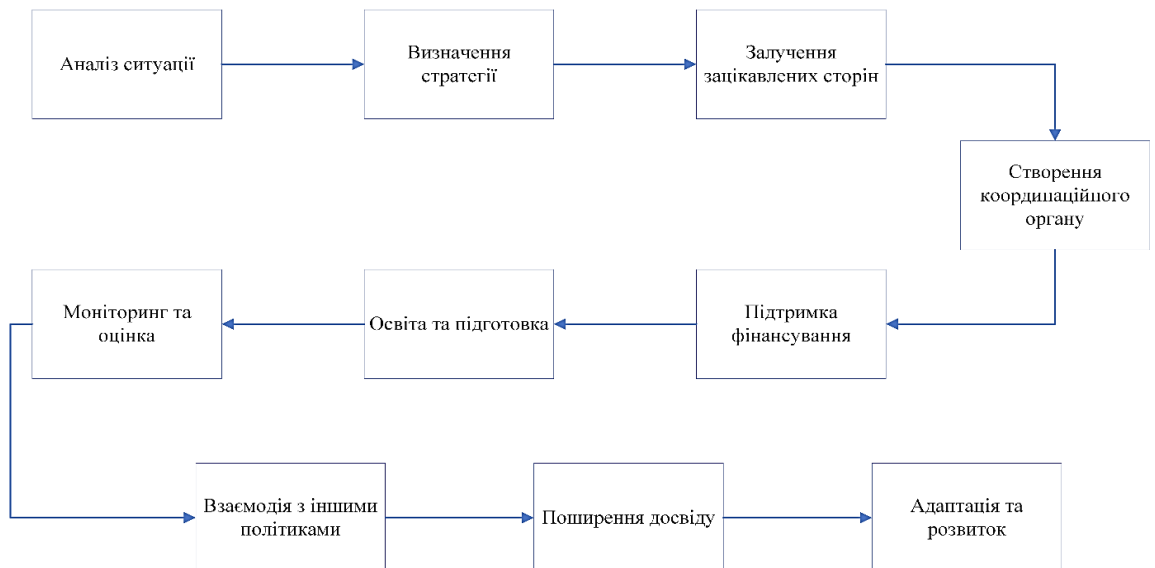

Рис.1. Модель розвитку кластерної політики

Джерело: складено автором.

Удосконалення кластерної політики в Україні може сприяти ефективнішому використанню кластерів як інструмента соціально-економічного розвитку регіонів на основі:

1. Створення чіткої кластерної стратегії, в якій необхідно визначати цілі, пріоритети та очікувані результати.
2. Фінансування підтримки кластерних ініціатив та інновацій. Забезпечити фінансову підтримку для створення та розвитку кластерів, інноваційних проектів та досліджень, які розвиваються в рамках кластерів.
3. Підвищення рівня освіти та поінформованості щодо успішних кейсів.
4. Партнерства та співпраці. Сприяти створенню партнерства між галузями, урядом, академічною спільнотою та іншими стейкхолдерами для спільного розвитку кластерів.
5. Взаємоузгодженості з іншими стратегічними політиками.
7. Створення інституційної підтримки. Створити органи або агентства, які будуть координувати розвиток кластерів та сформують систему моніторингу та оцінки результатів їх розвитку для постійного вдосконалення політики на регіональному та державному рівнях.

8. Міжнародної співпраці. Розвивати міжнародну співпрацю з іншими країнами та організаціями для обміну досвідом та доступу до міжнародних ринків.

Отже, кластеризація є важливим інструментом для соціально-економічного розвитку регіону. Вона дозволяє групувати компанії та організації зі схожими інтересами та спеціалізацією, що сприяє збільшенню конкурентоспроможності і створенню сприятливого середовища для інновацій та розвитку. Кластери можуть сприяти створенню нових робочих місць, збільшенню ефективності виробництва, розвитку інфраструктури та підвищенню рівня життя у регіоні. Таким чином, кластеризація відіграє ключову роль у підтримці сталого соціально-економічного розвитку регіонів.

Література

1. Крайник О. Кластери як інструмент економічного розвитку регіону. *Науковий вісник "Демократичне врядування"*. 2010. № 5. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26630/krajnyk.pdf> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Ортіна Г. В. Кластеризація як напрям реалізації державної антикризової стратегії розвитку реального сектора економіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1103> (дата звернення: 31.10.2023).
3. Телетов О. С. Кластеризація як інструмент управління та регулювання розвитком регіональної економіки. URL: <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/9999/1/1.pdf> (дата звернення: 01.11.2023).

Корнієнко С.В.
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ АГРАРНОГО ЕКСПОРТУ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року та Цілі сталого розвитку визначають заходи, за допомогою яких міжнародна торгівля та торговельна політика можуть сприяти більш повній та вигідній інтеграції країн, що розвиваються, у світову торгівлю товарами. У 1995 році частка країн, що розвиваються, у світовій торгівлі товарами становила 27,7%, а до 2018 р. цей показник зріс до 44,6% [1]. Проте багато країн, що розвиваються, особливо найменш розвинені країни, та країни, розвиток яких

залежить від сировини, є маргінальними учасниками глобальної торгівлі товарами та не отримують від участі у торгівлі очікуваних результатів. Поглиблення інтеграції країн, що розвиваються, у міжнародну торговельну систему залежить від багатьох факторів, серед яких найважливішими є продуктивність, експортна спроможність та умови доступу до ринку, що впливають на імпорт та експорт.

В умовах глобалізації для країн, що розвиваються, одним з викликів стало збільшення доданої вартості сировинномісткої експортної продукції, оскільки позитивні ефекти від експорту товарів значною мірою залежать від ефективності використання наявного потенціалу, ціни та обсягу експортованої продукції. Деякі розвинені країни та країни з перехідною економікою також є залежними від експорту сировинних товарів. Наприклад, Австралія є великим виробником корисних копалин, нафти та продовольства. Канада є важливим виробником нафти, продуктів харчування та деревини, а Україна входить до числа провідних країн-експортерів зернових та олійних культур. Проте сектори сировинних товарів у країнах, що розвиваються, відіграють більш вагому роль в інтеграції цих країн у світову торгівлю, ніж такі сектори в розвинутих економіках. Близько 65% країн, що розвиваються, залежать від сировини. У цих країнах доходи від експорту сировинної продукції становлять щонайменше 60% загальних доходів від експорту товарів. Така залежність робить країни, що розвиваються, вразливими до коливань цін на сировинні товари та до стимулів, які створює торгівля товарами для економічного зростання та розвитку [1].

Дані по країнах, що розвиваються, за період з 1960-х до середини 2010-х років показують, що коефіцієнт кореляції між змінами цін на товари та змінами доходу на душу населення становить 0,79, а Африка та Південна Америка є регіонами з найвищим рівнем залежності від сировини [2]. У цих регіонах економічне зростання є значним у періоди високих світових цін на товари та неістотним, коли ціновий цикл має низхідну тенденцію. Зважаючи на те, що ціни на товари змінюються циклами, які характеризуються тривалими епізодами низьких цін і відносно короткими епізодами високих цін, економічне зростання в таких країнах відбувається з подібною циклічністю.

Цикли цін на сировинні товари впливають на економічне зростання через кілька каналів, включаючи нестабільність цін і погіршення умов торгівлі, вплив цін на товари на фіскальну та монетарну політику, а також прямий і непрямий вплив цін на товари на фірми та домогосподарства. У довгостроковій перспективі підвищення цін на товари свідчить про

погіршення умов торгівлі, що призводить до зниження доходів в країнах, розвиток яких залежить від сировини. Висока волатильність цін посилює невизначеність у цих країнах, перешкоджаючи інвестиціям і утруднюючи планування, тим самим загрожуючи реалізації проектів розвитку [1].

Багато досліджень міжнародної торгівлі зосереджені на товарообміні промисловою продукцією. Однак міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією та продуктами харчування також важлива, оскільки: частка робочої сили, пов'язаної з сільським господарством, є високою; підвищення продуктивності в сільськогосподарському секторі є необхідним для зменшення нерівності доходів у кожній країні та регіоні; зростання транскордонного ланцюжка вартості харчових продуктів є однією зі стратегій розвитку сільськогосподарського сектора; забезпечення стабільного постачання сільськогосподарської продукції та продовольства у світі є важливим з огляду на загострення кліматичних проблем [3].

Сільськогосподарські товари залишаються важливим предметом глобальної міжнародної торгівлі. Проте їх частка в загальному обсязі поступово зменшується. У той же час виробництво сільськогосподарської продукції має велике значення для економіки окремих держав, де воно сприяє створенню прямих, непрямих та індукованих робочих місць. Аграрний сектор є ключовим сектором, особливо для менш розвинених країн [4].

Багато економістів стверджують, що торгівля сільськогосподарською продукцією відіграє вирішальну роль в економічному зростанні та сталому розвитку. Санхуан-Лопес А. і Доусон Р. дослідили вплив сільськогосподарського експорту на економічне зростання 42 країн, що розвиваються, у період 1970-2004 років та виявили, що експорт сільськогосподарської продукції позитивно впливає на економічне зростання [5]. Форга Н.Г. та Аквілас Н.А досліджували взаємозв'язок між експортом сільськогосподарської продукції та економічним зростанням у Камеруні в період 1980-2014 рр., в результаті було виявлено, що експорт сільськогосподарської продукції не впливає на економічне зростання в короткостроковій перспективі. З іншого боку, у довгостроковій перспективі вчені підтвердили, що експорт сільськогосподарської продукції позитивно впливає на економічне зростання [6].

Фаріді М. досліджував зв'язок між експортом сільськогосподарської продукції та економічним зростанням у період 1972–2008 рр. у Пакистані та дійшов висновку, що експорт сільськогосподарської продукції не має

істотного впливу на економічне зростання країни [7]. У той же час, Махмуд і Мунір (2017) досліджували зв'язок між експортом сільськогосподарської продукції та економічним зростанням у Пакистані упродовж тривалішого періоду (1970-2014 рр.) та показали, що експорт сільськогосподарської продукції позитивно впливає на економічне зростання, але цей ефект є незначний. Однак, з іншого боку, вчені виявили позитивний вплив економічного зростання на експорт сільськогосподарської продукції Пакистану, що пояснюється неспроможністю сільськогосподарського експорту конкурувати на міжнародних ринках через високу конкуренцію та низьку якість пакистанської сільськогосподарської продукції [26].

Дослідження торгівлі Єгипту у період з 1970 р. по 2013 р., яке провели Ахмед О. і Саллам В., підтвердило, що існує позитивний зв'язок між експортом сільськогосподарської продукції та економічним зростанням у довгостроковій та короткостроковій перспективах [8]. Бусарі А. та інші вчені проаналізували зв'язок між сільськогосподарським експортом та економічним зростанням у Нігерії на основі даних, що охоплюють період 1980-2018 рр., та отримали емпіричні результати, які підтвердили позитивний вплив експорту сільськогосподарської продукції на економічне зростання [9]. Ці результати підтвердили висновок, який зробив Іджіршар В. на основі оцінки економіки Нігерії за період 1970–2012 років: експорт сільськогосподарської продукції позитивно впливає на економічне зростання в довгостроковій перспективі [10].

Поряд з дослідженнями, що стосуються вивчення впливу загального обсягу експорту аграрної продукції на економічне зростання країн, розвиток яких залежить від сільського господарства, вчені визначали вплив експорту окремих продовольчих товарів на динаміку ВВП країн. Зокрема, Йіфру Т. дослідив вплив експорту сільськогосподарської продукції на економічне зростання в Ефіопії за період 1973–2013 рр. та виявив, що «експорт кави та експорт олійних культур мають позитивний і значний вплив на економічне зростання, однак, експорт бобових мав негативний і незначний вплив на економічне зростання в короткостроковій перспективі та позитивний, але незначний вплив - у довгостроковій перспективі» [11].

Гілберт Н.А., Ліньюнг С.Г. та Дівайн Г.М. досліджували вплив структури сільськогосподарського експорту на економічне зростання Камеруну за період 1975-2009 рр. та виявили, що «експорт кави та бананів має позитивний і значний зв'язок з економічним зростанням, тоді як експорт какао має негативний і незначний вплив на економічне зростання» [12]. Уремаду С., Он'еле К. та Аріва Ф. дослідили вплив загального експорту

сільськогосподарської продукції, експорту какао та експорту каучуку на економічне зростання Нігерії за 1980-2014 рр. та підтвердили, що лише загальний експорт сільськогосподарської продукції має позитивний ефект на економічне зростання, а товарна структура аграрного експорту не впливала на динаміку ВВП [13].

Джун Хо Сок і Ханпіл Мун розглядали обґрунтованість гіпотези економічного зростання за рахунок експорту сільськогосподарської продукції розвинених країн, враховуючи існування спільного ринку між країнами. На основі щорічних даних країн ОЕСР за 1997-2016 рр., вчені проаналізували вплив сільськогосподарського експорту на зростання сільського господарства, порівнюючи розвинуті країни зі спільними ринками та без них (країни ОЕСР; країни ОЕСР, що є членами ЄС; країни ОЕСР, що не входять до ЄС). В результаті дослідження вчені виявили, що сільськогосподарський експорт (імпорт) має позитивний (негативний) вплив на зростання сільського господарства лише у випадку підвибірки для країн ЄС. Отже, доступ до зовнішніх ринків є важливим для підтвердження гіпотези зростання експорту в сільськогосподарському секторі розвинених країн [14].

Важливість розширення доступу до зовнішніх ринків у торгівлі аграрною продукцією підтверджується також досвідом Китаю. Будучи однією з найбільших аграрних торгових економік, Китай має багато можливостей з точки зору торгівлі сільськогосподарською продукцією. З початку третього тисячоліття китайський сільськогосподарський експорт зростає потужними темпами. Частка загального сільськогосподарського експорту Китаю зросла з 9,70% у 2000 році до 21,18% у 2016 році. Таке значне збільшення частки китайського сільськогосподарського експорту вказує на величезний імпульс, який отримала торгівля сільськогосподарськими товарами в китайській економіці протягом останніх двох десятиліть [15].

Для того, щоб міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією розвивалася швидше та стабільніше, Китай налагодив економічне співробітництво з багатьма країнами відповідно до стратегії «Один пояс, один шлях» (B&R). Вчені проаналізували зовнішню торгівлю сільськогосподарською продукцією Китаю в межах ініціативи «B&R» та зробили висновки про її позитивне значення для зміцнення конкурентних позицій сільського господарства Китаю в міжнародній торгівлі [16].

Чень Цзянь та ін. проаналізували розвиток експорту сільськогосподарської продукції Китаю та вплив дефіциту торгівлі на

АСЕАН з 2001 року, і визначили фактори, які впливають на зростання експорту сільськогосподарської продукції Китаю. Результати дослідження показали, що зростання сільськогосподарської продукції є результатом як конкурентних, так і структурних ефектів. Однак на другому рівні вся або класифікована сільськогосподарська продукція виходить із загального конкурентного ефекту, тоді як вся сільськогосподарська продукція виходить із спільної оренди ринкового ефекту та ефекту товару [17]. Ян і Цзін дослідили фактори зростання сільськогосподарського експорту Китаю до Японії та зробили висновок, що збільшення внутрішнього попиту Японії сприятиме швидкому розвитку торгівлі сільськогосподарською продукцією Китаю, при цьому, «товарна структура значною мірою впливає на зростання експорту сільськогосподарської продукції, тоді як комплексний ефект конкурентоспроможності та ефект конкурентоспроможності продукції відіграють певну роль у стримуванні його зростання» [18].

Найважливішою метою країн, що розвиваються, є швидке економічне зростання та розвиток, а експорт, як правило, сприймається як рушій економічного зростання. Забезпечення швидких темпів економічного зростання в країнах, що розвиваються, досягається за рахунок збільшення обсягів торгівлі, що підтверджено низкою емпіричних і теоретичних досліджень щодо ролі експорту в економічному зростанні. Вагомий внесок в економічне зростання на основі експорту робить сільськогосподарський сектор, розширюючи доступ до зовнішніх ринків та збільшуючи частку продукції з вищою доданою вартістю в аграрному експорті. Отже, крім нарощення загальних обсягів експорту сільськогосподарської продукції, для пришвидшення економічного зростання країн, що розвиваються, необхідно визначати найбільш перспективні товарні групи, які позитивно впливають на національну економіку.

Література

1. Promoting value addition and the enhancement of domestic productive capacity through local economic empowerment. United Nations Conference on Trade and Development. 16 October, 2019. https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ciem10d2_en.pdf.
2. UNCTAD, 2016. [Group of] 20 Policies and Export Performance of Least Developed Countries (United Nations publication, New York and Geneva).
3. Sakata, Shozo (ed.) Structural Changes of Agriculture in the CLMTV Countries and their SocioEconomic Impacts. BRC Research Report. 2020. No. 27. Bangkok Research Center, JETRO Bangkok / IDE-JETRO.
4. Abrhám J., Vošta M., Čajka P., Rubáček F. The specifics of selected agricultural commodities in international trade. Agricultural and Resource Economics. 2021. Vol.7. No.2. P.5–19.

5. Sanjuan-Lopez A.I. and Dawson P.J. Agricultural Exports and Economic Growth in Developing Countries: A panel Co-Integration Approach. *Journal of Agricultural Economics*. 2010. Vol. 61(3). P. 565-583.
6. Forgha N.G. and Aquilas N.A. The Impact of Timber Exports on Economic Growth in Cameroon: An Econometric Investigation. *Asian Journal of Economic Modelling*. 2015. Vol. 3(3). p. 46-60.
7. Faridi M.Z. Contribution of agricultural exports to economic growth in Pakistan. *Pakistan Journal of Commerce & Social Sciences*. 2012. Vol. 32. P. 133–146.
8. Mahmood, K. and Munir, S. Agricultural Exports and Economic Growth in Pakistan: An Econometric Reassessment. *Quality and Quantity*. 2017. Vol. 52. P. 1561-1574.
9. Busari, A. O., Kehinde, A. L., & Ayanboye, A. O. Effects Of Agricultural Exports on Economic Growth in Nigeria: A Co-Integration Analysis (1980-2019). *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2022. Vol. 22 (1).
10. Ijirshar V.U. The empirical analysis of agricultural exports and economic growth in Nigeria. *Journal of Development and Agricultural Economics*. 2015. Vol. 7(3). P. 113–122.
11. Yifru T. Impact Of Agricultural Exports on Economic Growth in Ethiopia: The Case of Coffee, Oilseed and Pulses (No. 265676). Collaborative Master’s Program in Agricultural and Applied Economics. 2015. <https://ageconsearch.umn.edu/record/243473/>.
12. Gilbert N. A., Linyong S. G. & Divine G. M. Impact of agricultural export on economic growth in Cameroon: Case of banana, coffee, and cocoa. *International Journal of Business and Management Review*. 2013. Vol. 1(1). P. 44-71.
13. Uremadu S. O., Onyele, K. O. and Ariwa F. O. The Impact of Selected Agricultural Exports on the Growth of the Domestic Economy. *Prime Journal of Business Administration and Management*. 2016. Vol. 6(3). P. 2035-2046.
14. Jun Ho Seok & Hanpil Moon. Agricultural exports and agricultural economic growth in developed countries: Evidence from OECD countries. *The Journal of International Trade & Economic Development*. 2021. Vol. 30 (7). <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09638199.2021.1923780>.
15. Bakari S. and Tiba S. Agricultural Exports, Agricultural Imports and Economic Growth in China. *MPRA Paper*. 2022. No. 114415. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/114415>.
16. Li, Tianhua. Problems and Countermeasures of China’s International Trade in Agricultural Products under the “Belt and Road Initiative”. *Scientific Programming*. Vol. 2022. Article ID 5093426. URL: <https://www.hindawi.com/journals/sp/2022/5093426>.
17. Zongxian F. and Jiang W. National strategy research on the “Belt and road” from the perspective of intra-industry trade. *International trade issues*. 2017. no. 3. p. 168–178.
18. Yang F. and Jing L. Research on the growth factors of China’s agricultural exports to Japan - an empirical analysis based on the cms model. *International Business Research*. 2017. Vol. 38(6). p. 38–47.

Коротенко Д.О.
аспірант
навчально-науково-виробничого центру
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків Україна

ПУБЛІЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Для підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів України потрібні дієві механізми підтримки діяльності бізнес-структур на територіях, держави, що враховують інтереси, бізнесу і суспільства. Слід зазначити, що інфраструктурна підтримка господарюючих суб'єктів динамічно розвивається за сприяння держави. Розвиток теорії і практики управління соціальними і економічними системами бізнесу вимагає науково-методичного обґрунтування і практичної апробації питання підвищення ефективності державного управління соціально-економічним розвитком територій України.

Мета сучасної моделі публічного адміністрування полягає в розвитку і стійкому соціально-економічному рості економіки, реалізація якої заснована на впровадженні цифрових технологій, на сучасних системах проектного управління і державних і комерційних закупівлях, на державно-приватному і місцевому партнерстві, на інституті цифрових державних послуг.

Державно-приватне партнерство (далі ДПП) є взаємовигідною співпрацею публічного партнера в особі органу влади і приватного бізнесу і виступає як політико-правова форма такої співпраці. Найчастіше форма співпраці у вигляді ДПП для цього інституту припускає наявність діяльності, спрямованої на надання послуг в публічних інтересах з метою отримання прибутку; можливість розділити ризики і доходи між партнерами; можливість участі безлічі партнерів; надійні зв'язки, засновані на тотожних цілях, очікуваннях і прагненнях; довгострокові або середньострокові взаємовідносини [3,с.162].

Зазвичай ДПП доцільно там, де йдеться про фінансово місткі інфраструктурні проекти. Переслідуючи цілі понизити витрати на створення і зміст інфраструктури, держава притягає приватний бізнес. Найчастіше, у рамках ДПП беруть участь проекти, пов'язані з енергетикою, транспортом, житлово-комунальною інфраструктурою. За кордоном, частіше в розвинених країнах, ДПП застосовується і в інших сферах: оборонні проекти або виробництва, в'язниці, туризм і соціальне обслуговування громадян.

Якість життя населення безпосередньо залежить від розвиненості і можливостей якісного функціонування об'єктів соціальної інфраструктури, до яких відносяться об'єкти або проекти в сферах культури і спорту, охорони здоров'я і освіти. Дуже часто бюджетних коштів бракує для утримання і повноцінного функціонування таких об'єктів. А у бізнесу, навпаки, часто немає засобів на інвестиції в створення такої інфраструктури. Підвищити економічну привабливість регіону і притягати нові інвестиції - це стратегічні цілі, які можна реалізувати за допомогою використання принципів державно-приватного партнерства. Участь бізнесу в проектах ДПП приведе до створення нових практик у формуванні додаткової відповідальності бізнесу і розвитку інститутів ділової репутації. Така практика могла б привести до росту конкуренції між підприємцями за право брати участь в проектах з державною участю. Вважаємо, що використання інструментів державно-приватного партнерства дає ряд переваг, які можна охарактеризувати як взаємовигідну співпрацю у сфері інновацій і науки, будівництва і експлуатації сучасних інфраструктурних об'єктів, зміцнення взаємовідносин між владою і бізнесом, розвиток нових компетенцій у сфері управління державним майном [1, с.54].

Розвиток ДПП в Україні, безумовно, робить благотворний вплив на економічний розвиток країни. Для ефективного застосування і розвитку механізму ДПП представляється можливим використати у тому числі і зарубіжний досвід, адаптуючи його з урахуванням особливостей національної економіки України.

Для досягнення економічного зростання потрібне підвищення інвестиційної привабливості територій, у тому числі забезпечення інфраструктурою інвестиційних майданчиків, формування інструментів для реалізації механізмів комунально-приватного партнерства. Дефіцитні місцеві бюджети часто не дозволяють ефективно управляти існуючою соціально-економічною інфраструктурою і тим більше активно брати участь в створенні нових об'єктів. При цьому актуальне питання модернізації існуючої транспортної інфраструктури і безлічі соціальних об'єктів. Виникає необхідність в нових джерелах фінансування для створення нових об'єктів або модернізації раніше за створених.

Соціально-економічний розвиток регіонів можливий при необхідному фінансуванні, зменшенні витрат при будівництві об'єктів і використанні можливостей державного і комунально-приватного партнерства, встановленні тісної взаємодії регіональних і місцевих органів влади і бізнесу. Стратегія просторового розвитку однієї з найважливіших проблем визначає

нереалізований потенціал взаємодії держави, бізнесу і населення, а в числі основних принципів - сприяння розвитку міжрегіональної співпраці і співпраці між територіальними громадами. Ця проблема в регіонах може вирішуватися за допомогою формування принципово нових підходів і механізмів державного і місцевого управління, що дозволило б розглядати регіон як об'єднання територіальних громад, управління якими засноване на принципах державно-приватного і комунально-приватного партнерства [2, с. 163].

У рамках міжбюджетної взаємодії ефект від такої співпраці посилюється за рахунок вирівнювання соціально-економічних умов життєдіяльності і рівня життя населення, поліпшення якості послуг, що надаються, розширення можливості організації ефективнішої життєдіяльності населення; а також забезпечує підвищення міри збалансованості бюджетів територіальних громад, що входять в регіон, з розподілом витрат на їх зміст між окремими територіальними громадами пропорційно яким-небудь об'єктивним характеристикам громад за рахунок скорочення витрат на зміст об'єктів комунальної власності. Сформовані пропозиції дозволяють підвищити ефективність застосування механізмів державно-приватного і комунально-приватного партнерства в Україні.

Література

1. Бобровська О.Ю., Крушельницька Т.А., Мунько А.Ю. Розробка методики оцінювання впливу децентралізації влади на формування інвестиційного профілю територій. Аспекти публічного управління. 2015. № 6. С. 47 – 57
2. Крушельницька Т. А., О. Матвеева О. Ю. Формування бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. Публічне управління та митне адміністрування. 2015. № 2. С. 160 – 168.
3. Трещов М. М. Еволюція ролі органів місцевого самоврядування в ресурсному забезпеченні місцевих бюджетів України: нормативно-правовий аспект. Visegrad Journal on Human Rights. Bratislava : Pan-European University Faculty of Law, 2017. Vol. 2, Nr. 4. С. 159 – 164.

Косяченко К. Е.

к.ю.н., доцент

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Поняття «неурядові організації» є доволі багатограним та включає в себе ряд суб'єктів суспільних відносин, частина з яких реалізує окремі

напрямки кримінологічної діяльності. Розглядаючи неурядові організації в якості узагальненого поняття можна з впевненістю стверджувати, що вони виступають в ролі важливого суб'єкта протидії злочинності.

Як слушно вказують Ю.М. Орлов та Д.М. Миронюк, кримінологічний моніторинг є однією з невід'ємних складових системи протидії злочинності – операційно-аналітичним ядром її управлінської складової, яке забезпечує повною, всебічною, оперативною, прогностичною інформацією процес прийняття кримінологічно значущих рішень, зміни параметрів функціонування системи в цілому. Саме від належної організації кримінологічного моніторингу залежить гнучкість, адаптивність, випереджаючий характер кримінально-превентивної діяльності [1, с. 164].

З метою ефективної протидії злочинності неурядові організації нерідко вдаються до проведення кримінологічного моніторингу. Для того, щоб кримінологічний моніторинг був ефективним, а його результати могли використовуватись для підвищення рівня протидії злочинності, даний вид кримінологічної діяльності повинен бути реалізований з дотриманням певних принципів.

Станом на сьогоднішній день відповідні принципи не закріплені на нормативно-правовому рівні. Втім, на підзаконному рівні зустрічаються випадки закріплення принципів того чи іншого виду моніторингу.

Одним з таких документів є наказ Міністерства юстиції України від 28.11.2018 № 3745/5 «Про затвердження Методології та методики проведення моніторингу реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 року та плану дій з її реалізації». Відповідно до даного документа, моніторинг має відповідати наступним принципам:

1. Принцип достовірності - для цілей Моніторингу використовується виключно достовірна та точна інформація [2].

Без сумніву, даний принцип також повинен бути дотриманий під час проведення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями. Використання будь-яких сфальсифікованих або приблизних даних перетворює дослідження на фікцію.

Ігнорування даного принципу призводить до фізичних та матеріальних затрат, а результати подібної «роботи» не тільки не несуть жодної користі, але і здатні зашкодити ефективній роботі з протидії злочинності.

2. Принцип добросовісності - Координуючий орган та Виконавці сумлінно дотримуються положень цієї Методології на всіх етапах Моніторингу та під час проведення оцінки [2].

Проектуючи цей принцип в площину кримінологічного моніторингу, що здійснюється неурядовими організаціями, зауважимо, що всі особи, які беруть у ньому участь, мають неухильно дотримуватись всіх принципів реалізації цього напрямку діяльності та послідовно виконувати роботу на перелічених вище етапах моніторингу.

Недотримання даного принципу в роботі призводить до відхилень від затвердженого алгоритму проведення кримінологічного моніторингу та, як наслідок – до зниження його ефективності.

3. Принцип відповідності та актуальності - для цілей Моніторингу Виконавець надає Координуючому органу лише актуальну інформацію щодо виконання ним Плану дій станом на відповідний звітний період [2].

Запропонований принцип дуже схожий на принцип достовірності. В контексті проведення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями доречно розглядати його в якості принципу актуальності - суб'єкт кримінологічного моніторингу має обирати актуальний на сьогоднішній день предмет дослідження, адже результати такої діяльності повинні призвести до зниження рівня злочинності.

Нехтування даним принципом призводить до того, що неурядова організація, яка проводить кримінологічний моніторинг, отримує або інформацію, яка вже так чи інакше відома, або ж інформацію, яка жодним чином не здатна посприяти зниженню рівня злочинності. Так, наприклад, моніторинг детермінантів злочину, випадків вчинення якого на території нашої держави не зафіксовано за останні 10 років, навряд чи, здатний суттєво вплинути на динаміку злочинності, тоді як аналіз причин та умов злочинів, динаміка поширення яких є негативною, виглядає більш актуальним.

4. Принцип обов'язкового врахування - результати Моніторингу й Оцінки враховуються Виконавцями під час реалізації Національної стратегії та Плану дій, а Координуючим органом - під час надання методичної підтримки і у випадку внесення змін до Національної стратегії та Плану дій [2].

В контексті кримінологічного моніторингу, що здійснюють неурядові організації, також важливо дотримання згаданого вище принципу. Так, результати даного виду кримінологічної діяльності мають бути враховані в подальшій діяльності відповідної організації або інших суб'єктів протидії злочинності. В іншому випадку проведена робота є лише «дослідженням заради дослідження», а не суспільно корисним продуктом.

Безумовно, перелічені принципи є обов'язковими. Недотримання хоча б одного з них призводить або до вироблення недієвих прогнозів,

низькоефективних заходів реагування (або навіть таких, що сприятимуть поширенню злочинності), або ж до формального ставлення до отриманих результатів.

Окремо додамо, що вказаний перелік основних принципів проведення кримінологічного моніторингу не є вичерпним. До них також можна віднести:

1. Принцип науковості – зміст моніторингу має відповідати сучасним положенням кримінології та суміжних наук (наприклад, соціології). Проведення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями має базуватись на передових здобутках науки. Використання застарілих знань суттєво знижує ефективність вказаного виду моніторингу.

2. Принцип законності – в ході проведення даного напрямку кримінологічної діяльності суб’єкт протидії злочинності має слідувати нормам чинного законодавства України. Порушення згаданого принципу являє собою акт деліктної поведінки, за вчинення якого передбачена юридична відповідальність.

3. Принцип синергічності – налагодженість взаємодії елементів усередині системи моніторингу та її – із зовнішнім середовищем тощо [3].

Отже кримінологічний моніторинг, що здійснюється неурядовими організаціями, має відповідати ряду принципів, серед яких принципи законності, достовірності, добросовісності, відповідності та актуальності, обов’язкового врахування, науковості, синергічності тощо.

Література

1. Орлов Ю.М., Миронюк Д.М. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 161-177.

2. Про затвердження Методології та методики проведення моніторингу реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 року та плану дій з її реалізації: наказ Міністерства юстиції України від 28.11.2018 № 374/5. База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-18#Text> (дата звернення: 27.03.2021).

3. Функції, задачі та принципи організації моніторингу. https://pidru4niki.com/75796/ekonomika/funktsiyi_zadachi_printsipi_organizatsiyi_monitoringu (дата звернення: 27.03.2021).

Крамський С.О.
к.т.н., доцент, науковий співробітник відділу
ринку транспортних послуг, Державна установа
«Інститут ринку економіко-екологічних досліджень НАНУ»
м. Одеса, Україна
доцент кафедри публічного управління та
менеджменту природоохоронної діяльності
Одеський державний екологічний університет,
м. Одеса, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ НА МОРСЬКОМУ ТА РІЧКОВОМУ ТРАНСПОРТІ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

В умовах воєнного стану та майбутнього повоєнного відновлення, національну економіку доцільно розглядати у формі системи турбулентного оточення навколишнього середовища. На сьогодні під час війни між РФ та Україною стають актуальним питання менеджменту проєктів з економіки товароруку саме в галузі морської індустрії.

Війна в Україні, а саме блокада морських, річкових портів, а до цього також пандемія COVID-19, показали необхідність зосередження уваги морського транспорту та інфраструктури на підвищенні стійкості до потрясінь та здатності швидко та гнучко реагувати на зміну ситуації в транспортній галузі. Сьогодні, транспортна система, особливо водний транспорт, знаходиться у глибокій кризі [1, с. 43].

З урахуванням інфраструктурної специфіки обслуговування транспортних ринків, що досліджуються автором у повоєнний час. Підвищена залежність інтеграції від умов планування, маркетингу, інформаційного забезпечення тощо авторська точка зору полягає у необхідності першочергового зосередження уваги на формуванні системи обслуговуючих функцій [2, с. 14].

Налагодження Україною товарообігу імпортозамінних виробництв сучасний стан їх розвитку вимагає залучення сучасних іноземних технологій та обрання спеціалізації відповідно до потреб українських споживачів.

Метою є розробка концептуальних положень щодо формування вантажопотоків морським транспортом України в розрізі глобальної безпеки на основі виокремлених характеристик ринків (видів вантажу).

Задачі, які необхідно вирішити задля досягнення поставленої мети:

- провести аналіз стосовно методів та теорій формування вантажопотоків;

- на основі проведеного аналізу вантажних потоків та вантажних обсягів за період з 2017 по серпень 2023 року, виокремити серед повної номенклатури вантажів основні ринки, на які можна опиратись у післявоєнний період, при відродженні морських логістичних шляхів.

Виклад основних результатів дослідження. В спектрі даного питання, одразу постає необхідність у забезпеченні вітчизняних підприємств імпортними матеріалами та комплектуючими, для здійснення даними підприємствами, експортних поставок [3, с. 70]. Організаційно-економічні механізми складаються з різноманітних складових частин, до них слід віднести наприклад мультівекторний підхід, який може розглядати:

Військові конфлікти: Військова агресія росії в межах Азовського та Чорного морів, яка призвела до блокади морських та річкових портів, на сьогодні є доволі серйозним обмеженням для формування вантажних потоків морської індустрії. Внаслідок військових дій, постраждала не тільки інфраструктура і логістика водного транспорту, а й залізничного та автомобільного, що також ускладнює формуванню вантажних потоків, тих типів вантажів, які надходять з територій, які були окуповані, або знаходяться в близькості до лінії фронту бойових дій [4, с. 280].

Стан інфраструктури: Стан портової інфраструктури дуже важливий для перевалки вантажів. Військова агресія росії проти України, завдала шкоди не тільки по економічним аспектам, а й по фактичному зруйнуванню портової інфраструктури (станом на листопад 2023 року зруйновано майно щонайменше в чотирьох портах та на судноремонтному заводі) [5, с. 42].

Відбудування пошкоджених будівель на припортовій території, ремонт зруйнованих елеваторів, які були необхідні задля збереження зернових культур, ремонт технічних засобів, що постраждали від обстрілів – всі ці аспекти також мають вплив на формування вантажних потоків. Екологічна безпека: по-перше, внаслідок, військових дій, залишається небезпека щодо мінування в територіальних водах Чорного моря, що веде за собою порядок дій ВМС ЗСУ щодо надання змоги користуватись логістично-важливими морськими шляхами [6, с. 35].

По-друге, євроінтеграційні процеси, з якими зіткнулась Україна до початку повномасштабного вторгнення, та з якими зіткнеться у післявоєнний період, наполягає обрати курс до «зеленої» логістики [7, с. 32].

Контрабанда: після деблокади морських портів України, існують великі ризики щодо незаконного потрапляння контрабанди товарів на територію нашої держави, адже перед імпортерами виникне спокуса завести якомога

більше своєї продукції на територію, яка довгий час відчувала дефіцит звичних для споживача товарів [8, с. 251].

Для вирішення цих проблем Україна повинна співпрацювати з міжнародними партнерами та приймати заходи для посилення безпеки морського транспорту. Але, поки існує жага до імпорту через морські порти України, треба тримати курс на країни, які стали найбільшими імпортерами в даній галузі під час війни, а саме: Китай, Туреччина Болгарія та інші [9, с. 31].

Висновки. Сьогодні, транспортна система, особливо водний транспорт, знаходиться у глибокій інфраструктурній, економічній кризі, через країну агресора, що почала війну проти України.

В сучасних умовах, коли держава залишилась без ключового логістичного ланцюга, необхідно зосередити увагу саме на важливості та ролі українського морського транспорту у формуванні вантажних потоків, які забезпечують міжнародну спільноту необхідною для її існування продукцією, та функціонування світової транспортної та продовольчої безпеки.

Це включає в себе розвиток сучасних портових інфраструктурних проєктів, вдосконалення технічних засобів безпеки, співпрацю з міжнародними організаціями та участь у міжнародних конвенціях, договорах і угодах, спрямованих на забезпечення безпеки та охорони на морі.

Література

1. Буркинський Б. В., Нікішина О. В., Тараканов М. Л. Інституціональні механізми регулювання розвитку логістики товарних ринків. Одеса: ДУ «ІРЕЕД» НАНУ. 2022. 275с.
2. Крамський С.О. Моделі та методи формування проєктної команди на прикладі екіпажу морського судна. Дис...канд. наук 05.13.22 – Управління проєктами і програмами. Одеса: ОНМУ. 2014. 20с.
3. Kramskyi S. O. Institutional support for formation of efficient logistic chains

Краснощок О.В.
аспірант

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙ У РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

Забезпеченість реального сектору інвестиційними ресурсами є важливою детермінантою економічного зростання. Однак через широке визначення та взаємозалежність з іншими сферами економічного розвитку

вплив інвестицій на реальний сектор економіки залишається недостатньо дослідженим. В емпіричних дослідженнях періодично оцінюється зв'язок між інвестиціями та економічним зростанням у міру появи нових теорій, оновлення статистичних даних та розробки емпіричних інструментів. З огляду на те, що ВВП включає все виробництво в країні за річний період, в якості показників для вимірювання економічного зростання країни зазвичай використовуються обсяги та темпи зміни ВВП.

Результати наукових досліджень показали, що внесок ПІІ у зростання є позитивним, а динаміка економічного зростання залежить від обсягу капітальних інвестицій, що надійшли в національну економіку. Проте, обсяг інвестицій може змінюватися більш динамічно, ніж ВВП, оскільки динаміка інвестицій значною мірою залежить від технологічного оснащення підприємств реального сектору економіки, терміну служби та зносостійкості використовуваного обладнання та потреб модернізації виробничих потужностей. Машини та устаткування на підприємствах можуть замінюватися на нові після завершення терміну амортизації, але на практиці вони часто експлуатуються понад встановлені терміни або замінюються на більш сучасні ще до завершення амортизаційного періоду, що залежить від рішень керівництва щодо ухваленої стратегії розвитку компанії. Отже, на амплітуду динаміки інвестицій у реальний сектор економіки істотно впливають рішення керівників підприємств, які ухвалюються з урахуванням їх рівня розвитку, наявності власних коштів та можливостей залучення інвестиційних ресурсів на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Важливість прямих іноземних інвестицій для розвитку реального сектору економіки обумовлена істотним взаємозв'язком між ПІІ та динамікою ВВП, який формується під впливом переважно галузей промисловості. Експерти Організації економічного співробітництва і розвитку стверджують, що «ПІІ підвищують ефективність використання ресурсів і підвищують продуктивність факторів виробництва в приймаючій країні, тому вплив ПІІ на зростання є позитивний» [1].

Окремі дослідники погоджуються з тим, що внесок ПІІ в економічне зростання є позитивним, але залежить від деяких факторів у приймаючій країні. Альфаро Л. стверджує, що внесок ПІІ у зростання залежить від сектору економіки, в який залучені ПІІ, а надходження ПІІ у виробничий сектор позитивно впливає на зростання, тоді як приплив ПІІ у первинний сектор, як правило, негативно впливає на зростання [2]. Для сфери послуг ефект припливу ПІІ не такий однозначний. Однак економіка з добре

розвиненим фінансовим сектором отримує більше позитивних ефектів від ПІІ [3].

Вплив ПІІ на зростання також залежить від місцевих умов приймаючої країни. Чоудхурі А. та Мавротас Г. довели, що внесок ПІІ у зростання залежить від таких факторів, як людський капітал та ступінь відкритості економіки приймаючої країни, і навіть якщо ПІІ роблять внесок в економіку, його вплив може бути складно підтвердити у короткостроковому періоді [4]. Надходження ПІІ впливає на багато факторів в економіці, а ці фактори, у свою чергу, впливають на економічне зростання. Тому вплив ПІІ на зростання не можна виміряти безпосередньо, оскільки вплив здійснюється опосередковано через їх внесок у інші фактори [5].

Попри наявність позитивного внеску ПІІ в економічне зростання, Рей П. не вважає, що це допомагає розвивати національну промисловість у приймаючій країні [6]. Вчений дійшов висновку, що транснаціональні корпорації можуть отримувати надприбутки від інвестування діяльності в приймаючій країні, тоді як місцеві фірми не розвиваються. Це є чинником негативного впливу ПІІ на економіку приймаючої країни у довгостроковій перспективі.

Канали, через які інвестиційні ресурси сприяють зростанню реального сектора економіки, широко обговорювалися в літературі. Серед теоретичних підходів можна виділити оптимістичний і скептичний. Згідно з першим підходом, ефективні фінансові системи мобілізують заощадження та сприяють ефективному розподілу ресурсів [7], зменшують витрати підприємств та активізують інноваційну діяльність [8], а також сприяють підвищенню прибутковості інвестицій через розподіл ризиків [9]. Згідно з другим підходом, фінансовий розвиток може призвести до високого системного ризику [10], зниження рівня заощаджень при неоптимально високій концентрації робочої сили у фінансовому секторі [11], збільшення навантаження на економіку через неефективно високі витрати [12].

Ці теоретичні висновки свідчать про те, що фінансовий розвиток, який визначає достатність інвестиційних ресурсів в економіці, слід вивчати з урахуванням ситуації в реальному секторі, який є вагомим чинником економічного зростання. Наприклад, якщо фінансове поглиблення збільшує системний ризик, оскільки надлишок фінансування спрямовується на ризиковані інвестиції, технологічний прогрес у виробничому секторі може розширити виробничий потенціал економіки та обумовити попит на фінансові ресурси з боку ефективніших фірм. Це дозволить стабілізувати економіку, зменшити ймовірність системних криз, а отже, підвищити середні

темпи економічного зростання. Як показано у роботі Мерфі К. та ін., оптимальний розподіл робочої сили між реальним та фінансовим секторами має вирішальне значення для підтримки темпів економічного зростання [13]. Так само, якщо фінансові інновації зменшують заощадження (через, наприклад, зниження процентних ставок), технологічний прогрес у реальному секторі має протилежний ефект (збільшує попит на кошти з подальшим підвищенням процентних ставок). Заощадження, у свою чергу, визначають накопичення капіталу в економіці, наступні рівні виробництва та темпи економічного зростання. Таким чином, збалансоване впровадження нових технологій у фінансовому секторі та технологій у реальному секторі може бути необхідним для того, щоб інвестиції здійснювали однозначний позитивний вплив на економічне зростання.

Взаємозв'язок між фінансовим розвитком та економічним зростанням формується під впливом реального сектора економіки, що було доведено в результаті наукових досліджень. Вчені дослідили залежність впливу фінансового розвитку на економічне зростання від відносної швидкості розвитку фінансового та реального секторів у вибірці розвинених країн і країн, що розвиваються. Фінансовий розвиток визначається обсягом приватних кредитів банків та інших фінансових установ як частка від ВВП, що відображає стан технологій у фінансовому секторі: кількість фінансових коштів, які система передає протягом певного періоду часу [14]. Відповідно, розвиток реального сектору оцінюється показником зростання промислового виро Для реалізації завдань нашого дослідження використаємо методичні підходи, обґрунтовані зарубіжними вченими для оцінки взаємозв'язку між фінансовим та реальним секторами в частині застосування регресійного аналізу та формування системи показників, які характеризують залежну та незалежні змінні. Ґрунтуючись на аналізі наукових публікацій можемо сформулювати гіпотезу, що розвиток реального сектору економіки є функцією від інвестицій, які надходять до підприємств цього сектора, а також інфляції:

$$Y_t = F(FDI_t; CPI_t), \quad (1.1)$$

де: Y_t – валова додана вартість (ВДВ), створена у реальному секторі економіки, яка визначається як сума ВДВ за усіма видами економічної діяльності за винятком фінансового сектора; FDI_t – прямі іноземні інвестиції в реальний сектор економіки (обсяг та структура за видами економічної діяльності); CPI_t – рівень інфляції.

Важливою складовою висунутої нами гіпотези є існування прямого взаємозв'язку між розвитком реального сектора економіки та залученими в нього ПІІ. Для виявлення взаємозв'язку між валовою доданою вартістю в реальному секторі економіки від обсягів і структури ПІІ та рівня інфляції використаємо методику множинної лінійної регресії, рівняння якої має вигляд:

$$Y_t = \alpha + \beta_1 \cdot X_1 + \beta_2 \cdot X_2 + \beta_3 \cdot X_3 + \varepsilon, \quad (1.2)$$

де: Y_t – залежна змінна, що описується показником ВДВ реального сектора економіки; X_1 , X_2 , X_3 – незалежні змінні, що описуються показниками обсягів ПІІ в реальний сектор економіки, частки видів економічної діяльності у загальному обсязі ПІІ в реальний сектор, індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року).

З метою перевірки сформульованої гіпотези використаємо дані Державної служби статистики України за період 2011-2021 рр. про валову додану вартість за видами економічної діяльності, які відносяться до реального сектора економіки, дані про індекс споживчих цін, що характеризують рівень інфляції, а також дані, що подаються на офіційному сайті Національного банку України про обсяги та структуру ПІІ в реальний сектор економіки за цей же період.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що економічне зростання та його детермінанти були в центрі уваги в останні кілька десятиліть, особливо в країнах, що розвиваються. Інвестиції, як внутрішні, так і зарубіжні, є рушієм економічного зростання, якщо вони спрямовуються в реальний сектор економіки. Зокрема, надходження ПІІ сприяють економічному зростанню через підвищення продуктивності підприємств реального сектора економіки за рахунок інвестування в оновлення виробничих ліній, впровадження інновацій, закупівлю нового обладнання. ПІІ, як правило, спрямовуються у ті види економічної діяльності, які мають фактичні та потенційні порівняльні переваги. Отже, ПІІ збільшують темпи створення валової доданої вартості в реальному секторі економіки приймаючої країни залежно від рівня технологічного прогресу приймаючої економіки, економічної стабільності, державної інвестиційної політики, ступеня відкритості та кількості людського капіталу.

Література

1. Foreign direct investment for development: Maximising benefit. Paris, Organisation for Economic Co-operation and Development. 2002.

2. Alfaro L. Foreign direct investment and growth, does the sector matter? Working Paper, Harvard Business School, Harvard. 2003. <http://www.grips.ac.jp/teacher/oono/hp/docu01/paper14.pdf>.
3. Alfaro L., Chanda A., Kalemli-Ozcan S. & Sayek S. FDI and economic growth: the role of local financial market. *Journal of International Economics*. 2004. Vol. 64(1). P. 89-112.
4. Chowdhury A. and Mavrotas G. FDI and growth: what causes what? *The World Economy*. 2006. Vol. 29(1). P. 9-19.
5. Lall S. FDI and development: research issues in the emerging context. Ed. by Bora B. *Foreign Direct Investment Research Issues*. Routledge London, New York. 2002.
6. Ray P.K. FDI and industrial organization in developing countries: The challenge of globalization in India. Ashgate, 2005. 278 p.
7. Greenwood, Y., Sanchez, J.M., & Wang, C. Financing Development: Theories of Information. *The American Economic Review*. 2010. Vol. 100(4), 1875–1891.
8. Aghion P., Howitt P. & Mayer-Foulkes D. The effect of financial development on convergence: Theory and evidence. *The Quarterly Journal of Economics* 2005. Vol.120(1). P.173–222.
9. Sant-Paul, G. Technology, financial markets and economic development. *European economic review*. 1992. Vol. 36(4). P.763–781.
10. Gennaioli, N., Shleifer, A., & Vyshny, R. Neglected risks, financial innovation, and financial fragilities. *Journal of financial economics*. 2012. Vol. 104(3). P. 452–468.
11. Philippon Th. Financiers versus engineers: Should the financial sector be taxed or subsidized? *American Economic Journal: Macroeconomics*. 2010. Vol. 2(3). P.158–182.
12. Santomero, A.M. & Seater, J.J. Is there an optimal size for the financial sector? *Journal of Banking and Finance*. 2000. Vol. 24(6). P. 945–965.
13. Murphy, K., Shleifer, M.A., & Vishny, R.W. The allocation of talent: Implications for growth. *The Quarterly Journal of Economics*. 1991. Vol. 106(2). P. 503–530.
14. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. Finance, inequality and the poor. *Journal of Economic Growth*. 2007. Vol. 12(1). P. 27–49.

Кріль А.О.
здобувач вищої освіти
Петкова Л. О.
д.е.н., професор
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛИТТІВ ТА ПОГЛИНАНЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасні глобалізаційні процеси сприяють посиленню взаємозв'язку між суб'єктами світової економіки, що включає розширення фінансових потоків між країнами, вдосконалення інформаційних технологій та розширення асортименту товарів і послуг. Компанії активно прагнуть розширювати ринки збуту та виходити на нові технологічні рівні, активно конкурують з іншими підприємствами. У зв'язку з цим, процеси злиття та поглинання залишаються ключовими в сучасній світовій економіці і відіграють значущу

роль в міжнародній конкуренції. Їх сучасні тенденції можна встановити на основі аналізу особливостей функціонування світового ринку в умовах посиленої волатильності.

Здійснення злиття та поглинання компаній (ЗіП) стало одним із найбільш поширених напрямків розвитку глобальних компаній. Угоди про злиття та поглинання здійснюють значний, іноді визначальний вплив на світову економіку в цілому, галузеві ринки та економіку окремих країн. Завдяки ЗіП відбувається консолідація бізнесу, що робить його більш стійким і менш вразливим щодо регулювання та контролю як з боку національних урядів, так і з боку міжнародних економічних організацій.

Більшість дослідників, що займаються історією інтеграційних угод, вказують на хвилеподібну еволюцію світового ринку злиттів й поглинань. Починаючи з 2014 року і до теперішнього часу, спостерігається тенденція глобалізації угод, активне використання фінансованого викупу (LBO - Leveraged Buy-Out) і значний розвиток угод, в яких беруть участь азіатські компанії. Наприклад, у 2000 році в Китаї було здійснено 69 угод ЗіП, а у 2013 році ця кількість зросла до 1300.

На рис. 1 представлено динаміку ЗіП угод за кількістю та вартістю [1, 2].

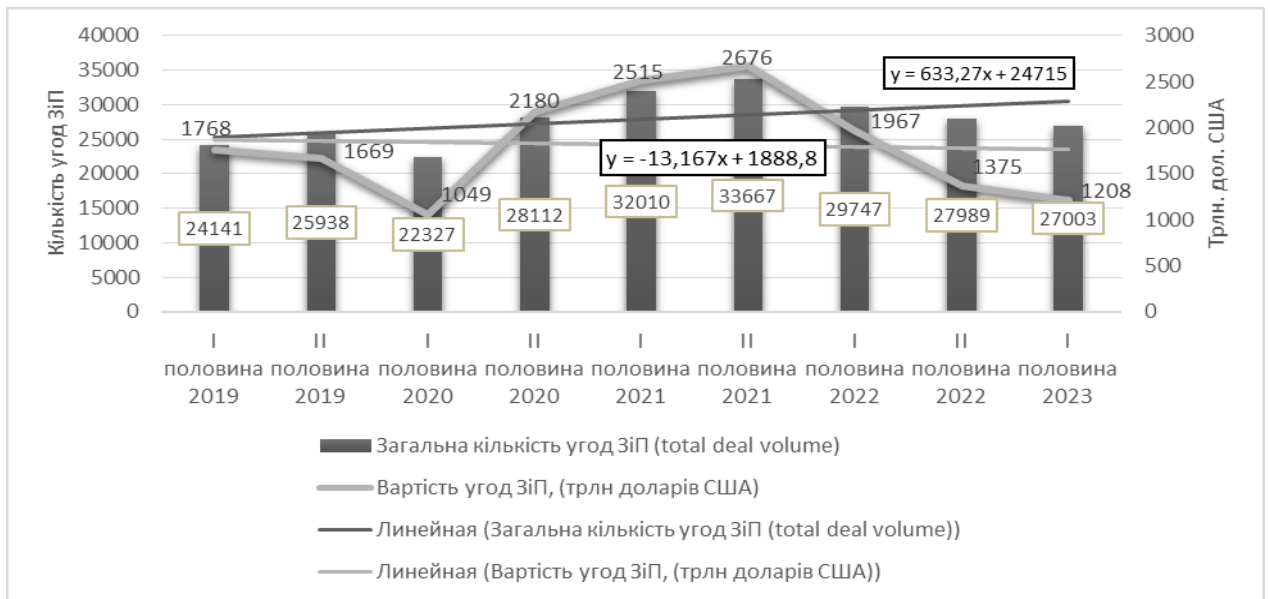

Рис. 1. Динаміка кількості та вартості ЗіП угод на глобальному ринку

*Побудовано автором за даними [1, 2]

За період 2019–2023 рр., в цілому, спостерігається зростання кількості угод ЗіП. Рівняння лінії тренду показує, що за цей період середня кількість угод становить 24715, а середній приріст кількості угод склав 633. Значний приріст відзначається у 2020 році, особливо в другій половині, що очевидно

було відгуком на економічні труднощі, викликані пандемією COVID-19. З 2022 р. є стійка тенденція до зниження загальної кількості угод ЗіП.

Загальна вартість угод ЗіП суттєво коливається, проте виявляє тенденцію до зниження у 2019–2023 рр. Про це свідчить рівняння тренду, що показує від’ємне значення (-13,17) трлн. дол США – середнє зменшення вартості угод за цей період. Підвищення вартості угод у 2020 р. може бути пов’язане із зусиллями компаній взяття під контроль стратегічних активів у період економічної нестабільності. Високі темпи приросту угод відзначають періоди активного ринку (наприклад, друга половина 2020 р.). В періоди зниження загальної вартості угод, такі як перша половина 2022 р., відбувається відносно скорочення ринку.

Глобальні обсяги та вартість ЗіП скоротились протягом першої половини 2023 р. на 4% та 12% відповідно, порівняно із вже скромними показниками другої половини 2022 р. Порівняно з першою половиною 2022 р. це зниження складає 9% та 39% відповідно. Загальна активність у сфері ЗіП була нерівномірною в різних регіонах через дію макроекономічних та інших чинників, що створювало можливості для інвесторів щодо розширення на інших ринках. Лідером за кількістю угод став сектор технологій, медіа та телекомунікацій. Сектори промислового виробництва та автомобільної промисловості є лідерами за вартістю угод, що свідчить про стратегічне інтерес покупців до цих сегментів.

У Азійсько-Тихоокеанському регіоні за періоди, що розглядаються, спостерігається стабільний ріст як кількості, так і вартості угод. У середньому кількість угод за період 2019-2023 рр. становила 9096, а середня вартість угод за період склала 470 трлн. дол. США. У загальній кількості угод ЗіП на світовому ринку регіон займає в середньому 32,8 %, а у вартості – 26,4%. Значна частина угод у цьому регіоні пов’язана з технологічними та інноваційними галузями.

У регіоні ЕМЕА (Europe, the Middle East and Africa) кількість угод виявляє тенденцію до невеликого зниження, особливо в 2021–2022 рр. Західна Європа залишається ключовим гравцем в регіоні, проте є певні коливання. У загальній кількості угод ЗіП на світовому ринку регіон займає в середньому 34,8%, а у вартості – 25,4%.

Таблиця 1

Динаміка кількості та вартості ЗіП угод за регіонами

Період	Азійсько-Тихоокеанський регіон				Європа, Близький схід та Африка				Америка			
	Кількість угод ЗіП		Вартість угод ЗіП		Кількість угод ЗіП		Вартість угод ЗіП		Кількість угод ЗіП		Вартість угод ЗіП	
	Кількість угод	% від загальної кількості ЗіП угод	Вартість угод	% від вартості кількості ЗіП угод	Кількість угод	% від загальної кількості ЗіП угод	Вартість угод	% від вартості кількості ЗіП угод	Кількість угод	% від загальної кількості ЗіП угод	Вартість угод	% від вартості кількості ЗіП угод
I пол. 2019	8984	37,2	361	20,4	8448	35,0	402	22,7	7409	30,7	1005	56,8
II пол. 2019	9172	35,4	541	32,4	9000	34,7	377	22,6	7766	29,9	750	44,9
I пол. 2020	7954	35,6	348	33,2	7006	31,4	355	33,8	7367	33,0	346	33,0
II пол. 2020	9791	34,8	574	26,3	8945	31,8	504	23,1	9376	33,4	1102	50,6
I пол. 2021	9807	30,6	515	20,5	11186	34,9	613	24,4	11017	34,4	1388	55,2
II пол. 2021	11362	33,7	718	26,8	11924	35,4	718	26,8	10381	30,8	1240	46,3
I пол. 2022	8319	28,0	459	23,3	11550	38,8	536	27,2	9878	33,2	972	49,4
II пол. 2022	8585	30,7	395	28,7	10191	36,4	359	26,1	9213	32,9	621	45,2
I пол. 2023	7889	29,2	318	26,3	9487	35,1	268	22,2	9627	35,7	623	51,6
У середньому	9096	32,8	470	26,4	9749	34,8	459	25,4	9115	32,7	894	48,1

*Складено автором за [1, 2]

Америка має стабільно високий рівень кількості угод, що вказує на активність бізнесу та інвесторів у регіоні. Спостерігається зростання вартості угод, що свідчить про високу стабільність та привабливість ринку. Середня кількість угод у цьому регіоні за період становила 9115 (поступається регіону ЕМЕА), а середня вартість за даний період склала 894 трлн. дол. США, що майже вдвічі більше середньої вартості у двох інших регіонах. У загальній кількості угод ЗіП на світовому ринку Америка займає в середньому 32,7 %, а у вартості - 48,1%, що свідчить, що регіон є лідером на ринку угод ЗіП. Найактивнішими галузями в ЗіП за цей період стали фармація, охорона здоров'я, технології та телекомунікації. Це галузі, пов'язані в тій чи іншій мірі зі створенням інновацій.

Висновки. Злиття та поглинання компаній, відомі як ЗіП, стали одними з ключових напрямків розвитку міжнародного бізнесу в епоху глобалізації та швидкого технологічного прогресу. Ці операції впливають на економіку світового та національних рівнів, дозволяючи компаніям підвищувати ефективність та розширювати свої можливості на ринку. Розвиток процесів злиттів та поглинань компаній на міжнародному ринку показує не тільки

еволюцію стратегій і мотивацій, але й відображає вплив зміни законодавства, економічних умов та глобальних трендів на ці угоди. Загалом, хоча спостерігається загальний розвиток угод ЗіП, але їх кількість та вартість піддаються значним коливанням, вплив яких може бути пов'язаний з економічними та геополітичними факторами. Дані аналізу свідчать про різну динаміку угод ЗіП в різних регіонах світу, зокрема, про зростання та стабільність в Азії, коливання в Європі та стабільність у Америці, що впливає на глобальну картину злиттів та поглинань компаній.

Література

1. Global M&A Industry Trends: 2023 Mid-Year Update. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/deals/trends.html#trends>
2. Mergers and acquisitions (M&As) worldwide - statistics & facts. URL: <https://www.statista.com/topics/1146/mergers-and-acquisitions/#topicOverview>

Куртишан К.М.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Решитько Т.В.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

СУТНІСТЬ ЗОВНІШНЬОГО ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ

Фінансова глобалізація та розвиток міжнародних фінансів сприяли полегшенню доступу урядів країн до фінансових ресурсів, що, з одного боку, сприяє вирішенню проблеми дефіциту державного бюджету та фінансування соціально-економічного розвитку, а з іншого боку – призводить до швидкого зростання зовнішньої державної заборгованості країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою.

Відповідно до джерел, з яких держава залучає позикові кошти, державний борг поділяється на внутрішній та зовнішній: «внутрішній державний борг – це заборгованість держави всім громадянам чи юридичним особам, які тримають внутрішні державні облігації), а зовнішній державний борг - запозичення держави на зовнішньому ринку» [1]. Вчені також розрізняють ці два види державної заборгованості відповідно до кредиторів. Так, «зовнішній державний борг» розглядається як «заборгованість держави іншим країнам, міжнародним економічним організаціям та іншим особам», а «внутрішній державний борг – як заборгованість держави власникам

державних цінних паперів та іншим кредиторам в середині країни» [2, с. 103].

На рівні світової економіки зовнішня заборгованість розглядається як складова транскордонних потоків капіталу. Зокрема, чистий загальний приплив капіталу можна розкласти на прямі іноземні інвестиції, іноземні портфельні інвестиції в акції, зовнішні борги та інші статті [3]. Таким чином, формується взаємозв'язок між зовнішньою заборгованістю країн та економічним зростанням, що підтверджується теоретичними та емпіричними дослідженнями міжнародних потоків капіталу та економічного зростання.

Для вивчення зв'язку між зовнішнім державним боргом та економічним зростанням Касарес Е. використав ендегенну модель зростання для малої відкритої економіки. Вчений перевіряв, як економіка реагує у стабільному стані на збільшення частки зовнішнього державного боргу до ВВП, і отримав нелінійну залежність між часткою зовнішнього державного боргу у ВВП і темпами зростання [4]. Тобто результати описували зміну залежності зовнішнього державного боргу та економічного зростання як перевернуту U-подібну криву (рис. 1.1). Ця нелінійність є результатом двох протилежних впливів на темпи зростання економіки, коли частка зовнішнього державного боргу у ВВП збільшується.

Рис. 1.1. Відношення зовнішнього державного боргу до ВВП та зростання в стабільному стані

Позитивний ефект полягає в наступному: коли частка зовнішнього державного боргу у ВВП збільшується, знецінюється реальний обмінний курс, а технологічний ринковий сектор залучає ресурси. Таким чином, частка

робочої сили, зайнятої у виробничому секторі, зростає, а відношення неторгівельного до оборотного капіталу зменшується, збільшуючи темпи зростання економіки. Негативний ефект полягає в наступному: коли частка зовнішнього державного боргу до ВВП збільшується, зростає премія за ризик країни та збільшуються процентні виплати за загальним зовнішнім боргом. Таким чином, зменшується наявний дохід домогосподарств, зменшується частка заощаджень у ВВП і зменшуються ресурси для накопичення капіталу, а отже, темпи зростання економіки зменшуються [4].

Державний борг впливає на темпи зростання в основному через приватні заощадження, державні інвестиції та загальну продуктивність факторів виробництва. Однак, на основі детального огляду емпіричної літератури Паніза У. та Пресбітеро А. зробили висновок, що нелінійний зв'язок між державним боргом і зростанням з пороговим значенням у 90% ВВП не завжди підтверджується залежно від вибірок країн і методів оцінки [5]. Важливо зазначити, що в емпіричній літературі наводяться випадки, коли зв'язок між боргом і зростанням завжди є негативним. Наприклад, М. Кумар і Дж. Ву, досліджуючи країни у період 1970-2007 рр., виявили обернений зв'язок між початковим державним боргом і зростанням ВВП на душу населення для розвинутих економік і країн, що розвиваються [6].

Результати наукових досліджень свідчать про нелінійний вплив зовнішнього державного боргу на економічне зростання. Накопичення міжнародних резервів в результаті надання кредитів іноземцям для купівлі вітчизняних торгівельних товарів обумовлює зростання державних витрат на закупівлю ринкових товарів, що призводить до девальвації реального обмінного курсу, стимулюючи ринковий сектор. Своєю чергою, збільшення співвідношення зовнішнього державного боргу до ВВП має позитивний вплив на торгівельний сектор шляхом зниження відносної ціни неторгівельного товару. Таким чином, зі зниженням реального обмінного курсу частка робочої сили, зайнятої в торгівельному секторі, зростає, а частка неторгового капіталу до торгового капіталу зменшується. Зв'язок між зовнішнім державним боргом та економічним зростанням має U-подібну форму. Два протилежних впливу на темпи зростання економіки пояснюють цю нелінійність між співвідношенням зовнішнього державного боргу до ВВП та зростанням. Позитивний ефект полягає в тому, що коли зовнішній державний борг збільшується, відносна ціна неторгівельного товару знижується, таким чином торгівельний сектор залучає ресурси. Негативний ефект полягає в тому, що коли зовнішній державний борг зростає, премія за ризик країни зростає, а процентні виплати за приватним і державним боргом

збільшуються. Таким чином, зменшуються наявні доходи домогосподарств і відношення заощаджень до ВВП, зменшуються ресурси для накопичення капіталу, що призводить до сповільнення темпів економічного зростання.

Отже, за низьких рівнів заборгованості збільшення співвідношення зовнішнього боргу до ВВП може сприяти зростанню, але за високих рівнів заборгованості збільшення співвідношення зовнішнього боргу до ВВП негативно впливає на економічне зростання. Крім того, досягнення максимального рівня зовнішнього державного боргу свідчить про неефективну фінансову та боргову політику держави. Уряд країни повинен застосовувати відповідні інструменти та вживати заходів для уникнення високого рівня зовнішнього боргу та запобігання ситуаціям, які можуть призвести до загострення фінансово-економічної кризи чи дефолту.

Література

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodnespivrobitnictvo/mvf>.
2. Ватаманюк-Зелінська У. З., Педченко І. І. Боргові зобов'язання держави: статистичний аналіз. Економічний простір. 2021. № 168. С. 102-107.
3. Alfaro, L., Kalemli-Ozcan, S., and Volosovych, V. Sovereigns, upstream capital flows, and global imbalances. Journal of the European Economic Association. 2014. Vol.12(5). P. 1240-1284.
4. Casares E. R. A relationship between external public debt and economic growth. Estudios Económicos. 2015. Vol. 30 (2). P. 219-243.
5. Panizza U. and A.F. Presbitero. Public Debt and Economic Growth in Advanced Economies: A Survey. Swiss Journal of Economics and Statistics. 2013. Vol. 149(2). P. 175-204.
6. Kumar, M.S. and J. Woo. Public Debt and Growth. International Monetary Fund. IMF Working Papers. 2010. no. 174.

Лабінцева О.П.,
викладач, I категорія
Лозівська філія Харківського автомобільно-
дорожнього фахового коледжу
м. Лозова, Україна

УПРАВЛІНСЬКІ ІННОВАЦІЇ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Війна в Україні завдала значних руйнувань економічній системі країни. Для відновлення економіки та забезпечення її сталого розвитку в поствоєнний період важливу роль відіграватимуть управлінські інновації.

Управлінські інновації - це впровадження нових методів управління, які дозволяють підвищити ефективність діяльності підприємства або

організації. Вони можуть стосуватися різних аспектів управління, таких як стратегія, маркетинг, фінанси, виробництво, людські ресурси тощо.

Управлінські інновації можуть мати значний позитивний вплив на економічне зростання в умовах поствоєнного відновлення. Вони можуть допомогти підприємствам адаптуватися до нових умов після війни, підвищити свою конкурентоспроможність на світовому ринку, створити нові робочі місця, збільшити продуктивність праці, знизити витрати, покращити якість продукції та послуг.

Наведемо приклади управлінських інновацій, які можуть бути ефективними в умовах поствоєнного відновлення:

1. Цифровізація управління, що передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій для автоматизації управлінських процесів. Це може допомогти підприємствам підвищити ефективність управління, зменшити витрати та розширити можливості для прийняття рішень.

2. Впровадження нових маркетингових підходів, так як у післявоєнний період підприємствам важливо адаптувати свої маркетингові стратегії до нових умов, таких як змінені потреби споживачів та посилена конкуренція; впровадження нових методів управління персоналом, які дозволять залучити та утримати кваліфікованих працівників в умовах поствоєнного відновлення.

3. Аутсорсинг - це передача неосновних функцій підприємства стороннім компаніям. Це може допомогти підприємствам зосередитися на своїх основних конкурентних перевагах та звільнити ресурси для розвитку.

4. Швидке навчання персоналу - це необхідність для підприємств у поствоєнний час. Умови швидко змінюються, і підприємствам необхідно, щоб їхні працівники були готові до цих змін.

5. Бенчмаркінг - це порівняння діяльності підприємства з найкращими практиками інших підприємств. Це може допомогти підприємствам підвищити свою ефективність та конкурентоспроможність.

6. Інноваційна культура - це атмосфера в підприємстві, яка сприяє творчості та інноваціям. Впровадження інноваційної культури може допомогти підприємствам бути більш конкурентоспроможними в довгостроковій перспективі.

Для успішного впровадження управлінських інновацій в умовах поствоєнного відновлення підприємствам необхідно: сформувати команду з кваліфікованих фахівців, відповідальних за розробку та впровадження інновацій; провести оцінку поточної ситуації та розробити план впровадження інновацій; надати необхідні ресурси для впровадження

інновацій; оцінити результати впровадження інновацій та внести необхідні корективи.

Управлінські інновації є важливим інструментом, своєрідним драйвером, для відновлення економіки України після війни. Вони можуть допомогти підприємствам адаптуватися до нових умов, підвищити свою конкурентоспроможність та сприяти економічному зростанню країни. Вони є основою розвитку підприємств в умовах поствоєнного часу.

Впровадження управлінських інновацій - це складний процес, який потребує значних зусиль та витрат. Однак, в довгостроковій перспективі вони можуть принести значні вигоди для підприємств, сприяючи їхньому економічному зростанню та розвитку, якщо він проводиться правильно.

Серед рекомендацій щодо впровадження управлінських інновацій можна виділити наступні:

- Почніть з аналізу поточної ситуації. Важливо зрозуміти, які проблеми та можливості існують на підприємстві.
- Сформулюйте цілі та завдання впровадження інновацій. Це допоможе вам визначити напрямок і темпи змін.
- Розробіть план впровадження інновацій. План повинен включати в себе конкретні заходи, терміни та ресурси, необхідні для реалізації інновацій.
- Проведіть навчання персоналу. Персонал повинен бути готовий до змін і розуміти, чому вони необхідні.
- Оцінюйте результати впровадження інновацій. Це допоможе вам визначити, чи досягнуті поставлені цілі.

Впровадження управлінських інновацій є важливим кроком для українських підприємств у напрямку успішного розвитку в умовах поствоєнного часу.

Управлінські інновації стають не просто драйвером, а своєрідним каталізатором для змін у стратегії, структурі та процесах підприємств, забезпечуючи їм конкурентні переваги та стійкість у непередбачуваних умовах. Розглянемо, як управлінські інновації можуть слугувати основою для розвитку підприємств у післявоєнний період.

1. Гнучкість та адаптивність: Управлінські інновації сприяють створенню гнучкої та адаптивної організаційної культури. Підприємства, що успішно впроваджують інновації в управлінській сфері, можуть швидко реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, адаптуватися до нових вимог та вибухів ринку.

2. Сприяння інтеграції технологій: Управлінські інновації включають в себе не лише нові методики управління, а й інтеграцію сучасних

технологій. Автоматизація управлінських процесів, використання аналітики та штучного інтелекту дозволяють підприємствам ефективніше приймати рішення та оптимізувати робочі потоки.

3. Розвиток лідерського потенціалу: Управлінські інновації враховують розвиток лідерського потенціалу в межах організації. Нові методи управління вдосконалюють системи навчання та розвитку кадрів, що сприяє формуванню висококваліфікованого керівництва.

4. Залучення співробітників до інноваційного процесу: Ефективне управління інноваціями включає в себе залучення всіх рівнів персоналу до процесу створення та впровадження ідей. Комунікація та стимулювання творчого потенціалу сприяють розкриттю інноваційних рішень, які можуть виникнути в будь-якому розділі підприємства.

5. Створення стратегічного планування: Управлінські інновації допомагають підприємствам виробляти більш глибокі та стратегічні плани. Вони сприяють розробці довгострокових стратегій, які враховують інноваційні та технологічні тренди.

6. Створення конкурентних переваг: Управлінські інновації є ключем до формування конкурентних переваг на ринку. Компанії, які постійно вдосконалюють свої системи управління та приймають інноваційні підходи, здатні пристосовуватися до змін та виходити вперед у змаганні за клієнта.

Управлінські інновації стають основою розвитку підприємств у поствоєнний період, створюючи фундамент для сталого зростання та успіху. Підприємства, які активно впроваджують управлінські інновації, мають можливість ефективно реагувати на виклики час, створюючи адаптивні та інноваційно орієнтовані організації, готові до невизначеності та змін. Управлінські інновації відкривають шлях до нових горизонтів ефективного управління та сприяють виробленню стратегій, спрямованих на довгостроковий успіх у динамічному та вимогливому бізнес-середовищі поствоєнного періоду.

Література

1. Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Л.І. Михайлова, О.І. Гуроров, С.Г. Турчіна, І.О. Шарко. – Вид. 2-ге, доп. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 234 с.
2. Про інноваційну діяльність: Закон України. Ост. ред. від 26.07.2010 р. / [Електрон. ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 28.11.2023).
3. Маркетинг. Менеджмент. Інновації / За заг. ред. С.М.Ілляшенко Монографія. – Суми: ТОВ «Торговий дім «Папірус», 2010. – 624 с.
4. Малюта Л.Я. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства : навчальний посібник / Л.Я.Малюта. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2016. – 232 с.
5. Управління інноваціями: навч. посібник / О. І. Гуроров, Л. І. Михайлова, І. О. Шарко, С. Г. Турчіна, О. В. Киричок. Вид. 2-ге, доп. Харків: «Діса плюс», 2016. 266 с.

Ланг В. І.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дугієнко Н.О.
к.е.н., доцент
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

СТАН РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ ОГЛЯД В УМОВАХ ВІЙНИ

Стан ринку землі в Україні на сучасному етапі є об’єктом великого інтересу та значущих змін, так як країна впроваджує ключові реформи у сфері земельних відносин. Після довгого періоду мораторію на продаж і купівлю сільськогосподарських земель, Україна крокує у нову еру, де власники землі мають можливість здійснювати правочини з нерухомістю цього виду. Зміни в законодавстві та відкриття ринку сільськогосподарських земель створюють не лише нові можливості для селян, сільських громад, та бізнесу, але і ставлять перед Україною великі виклики, які вимагають обережного та ефективного підходу до управління цим ресурсом.

Україна має значну площу сільськогосподарських земель (7% земель Європи) і величезний запас чорнозему, який вважається одним з найродючіших ґрунтів у світі. Це надає країні значні можливості для сільськогосподарського виробництва. Земельні ресурси України сприяють вирощуванню різних видів сільськогосподарських культур і роблять Україну однією з провідних країн у виробництві сільськогосподарської продукції в світі.

Зі старту ринку землі в липні 2021 року до початку війни було укладено близько 100 000 договорів купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. Після 24.02.2022 така динаміка фактично звелась до нуля. Ринок нерухомості був заморожений. На сьогодні ринок землі з його обмеженням на купівлю землі сільськогосподарського призначення виключно фізичними особами – громадянами України і заборонаю на концентрацію більше 100 га в одних руках залишається перехідним періодом перед відкриттям ринку для юридичних осіб з 1 січня 2024 року.

Вплив війни на ринок землі проявився у скороченні кількості укладених договорів купівлі-продажу. У 2022 році було укладено 23,178 таких договорів, але протягом перших 6 місяців 2023 року ця кількість скоротилася до 14,605, що становить лише 63% від загальної кількості угод

за 2022 рік. У гектарах це відображається як 69,478 гектарів у 2022 році та 41,021 гектар у 2023 році, що становить 59% від загальної площі продажів землі в 2022 році. Ці зміни свідчать про складну ситуацію на ринку землі, спричинену впливом війни. Серед областей України, які виявилися найактивнішими за площею земель, щодо яких було зареєстровано правочини, варто відзначити Хмельниччину, Полтавщину, Вінниччину, Кіровоградщину та Дніпропетровщину, які мають значні обсяги правочинів щодо продажу та купівлі земельних ділянок [1].

За перші 6 місяців 2023 року відзначається відновлення обсягу транзакцій на ринку землі в усіх областях України, крім окупованих територій. Деякі західні області, такі як Закарпатська, Івано-Франківська і Чернівецька, навіть показують збільшення обсягу транзакцій на 16%, 22% та 10% відповідно в порівнянні з 2021 роком. Однак через вплив війни не було укладено понад 102 тис. угод купівлі-продажу сільськогосподарських земель з загальною площею 282 тис. га та загальною вартістю 312,8 млн. доларів США, або майже 11,5 мільрдів гривень. Це свідчить про суттєвий вплив війни на ринок землі та затримку у розвитку цього сектора.

Так, найбільші втрати становили понад 2,7 млрд. грн. (близько 75 млн. дол. США) зафіксовані в Харківській області, яка була лідером за часткою сільськогосподарських земель у загальному обігу до повномасштабного вторгнення. Ця область очолювала рейтинги й за кількістю транзакцій, і за часткою сільськогосподарських земель в обігу.

Внаслідок війни в Харківській області не відбулося понад 17 тис. транзакцій сукупною площею понад 60 тис. га, що значно вплинуло на економічний стан регіону та ринку землі загалом. Херсонська область втратила майже 1,17 млрд. гривень (близько 232 млн доларів США) через не відбулі понад 8,6 тис. транзакцій сукупною площею майже 36 тис. га. Найменші втрати на ринку спостерігаються в західних регіонах України, де обсяг втрат рідко перевищує кілька мільйонів доларів. Середня ціна 1 гектара землі в Україні станом на лютий 2023 року складала 39,050 гривень, а на березень ця ціна підвищилася до 77,940 гривень.

Найвищі ціни на товарні землі у першому півріччі поточного року були зафіксовані в Івано-Франківській області, де ціна сягала понад 70 тис. грн. за га. [1].

Західні регіони України можуть виглядати більш безпечними і мати вищу вартість землі, особливо Львівська і Івано-Франківська області. Однак варто враховувати, що інвестори також розглядають регіони, які мають

специфічні агрокліматичні особливості, такі як Чернігівська, Сумська або Полтавська області, і вважають, що там є більший потенціал дохідності.

Таким чином, активність на ринку землі може залежати від індивідуальних стратегій і поглядів інвесторів, а також від їх розуміння регіональних особливостей та можливостей. На сьогоднішній день активність на окупованих територіях суттєво обмежена, і там угоди не можуть проводитись через складну ситуацію [2].

Отже, на сучасний момент ринок землі в Україні переживає значні зміни та виклики. Вплив війни та окупації певних областей країни призвів до втрат і затримок у розвитку цього сектора. Однак, спостерігається відновлення обсягів транзакцій та активності на ринку у більш безпечних регіонах. Ціни на землю значно варіюються в залежності від географічного розташування та інфраструктури, але залишаються стабільними в більшості випадків. Попит на сільськогосподарську землю зростає завдяки релокації підприємств і фермерських господарств у безпечніші регіони. Для подальшого розвитку цього ринку важливо впровадження додаткових заходів, таких як відкриття ринку для юридичних осіб та підтримка фінансування сільськогосподарського сектору.

Література

1. Ринок сільськогосподарської землі в Україні: Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: https://public.tableau.com/app/profile/fsuw/viz/v1_Land_market_1_v1/Dashboard3. (дата звернення 30.10.2023).
2. Ринок землі в Україні перебуває в стагнації. Що буде з цінами та попитом на угіддя в 2023 році. URL: <https://delo.ua/economy/rinok-zemli-vukrayini-perebuvaє-v-stagnaciyi-shho-bude-z-cinami-ta-popitom-na-ugidya-v-2023-roci-412183/> (дата звернення 30.10.2023).

Levkina R.V.
Doctor of economic sciences, professor
National University "Odesa Polytechnic"
м. Odesa, Ukraine
Kotko Ya.M.
Candidate of economic sciences,
State University of Biotechnology
Kharkiv, Ukraine

PREREQUISITES AND STRATEGIC IMPERATIVES FOR THE RECOVERY OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

The martial law imposed on the territory of Ukraine has led to a global crisis that affects a significant number of people and has become an economic shock of uncertain scope. Significant economic losses from the military conflict and heightened uncertainty add to the challenges and threats that the Ukrainian government has already faced due to an unbalanced recovery from the Covid-19 pandemic. According to the UN, the consequences of the war in Ukraine are deteriorating socio-economic conditions of the population: interruptions in the supply of heat and water; increased medical costs of more than 25% of the population's income; lack of access to quality education for 10-15% of young people, etc. The UN forecasts for 2023 for the unemployment rate to reach almost 18%, about 65% of households have already recorded a significant decrease in income, and the economic situation of 45% of households does not allow them to purchase the most basic food products, which makes them socially vulnerable, as they switch to consuming cheap and low-quality products.

The studies conducted by domestic and foreign scholars on finding ways to restore the country's economy contain forecasts based on the assumptions of the state's unchanging course towards independence and sovereignty. Thus, in their own works, Zhylyya G. [1], Plotnikov O., Pilyaeva I. unanimously support the course of preserving internal and external priorities in the economic and political development of the country. The problem of determining the prospects for the recovery of the national economy during the war and after its end is addressed by such scholars as Kapinos G., Larionova K., Nahirna M., Kalinichenko O., Rudenko O., Lytvynenko A. [2]. In the studies of Negrei M., Kostenko I., models for the implementation of business processes in a protracted crisis are proposed [3]. However, despite the great attention to these issues in scientific circles, they remain relevant and require special approaches to identifying the initial or underlying problems on the way to recovery and further socio-economic development of the country.

Accordingly, the main consequences of the war in Ukraine are the loss of labor resources due to physical losses of the population in the occupied territories and territories of hostilities, restructuring of the working population, and migration abroad. According to official data, more than 5 million Ukrainians migrated abroad for temporary or permanent residence. According to unofficial data, this figure is about 8-10 million - almost a quarter of the total population of Ukraine by 2022. About 10 million are registered as internally displaced persons. The humanitarian crisis is characterized by the destruction of social infrastructure (more than 150 thousand residential buildings), the amount of damage to the housing stock reached \$53.6 milliard, and in the forestry of Ukraine - \$4.5 milliard; more than 25 thousand km of roads, 344 bridges and bridge crossings were damaged (more than \$36.2 milliard); more than 3 thousand educational institutions were destroyed; transport was damaged to the amount of \$3.1 milliard. Thus, the total amount of losses is 143.8 milliard dollars [1, p. 3]. Obviously, the war has led to a deterioration in the level of socio-economic development of our country, which in turn has disrupted the life of the population and the national economy.

The destruction of industrial and commercial facilities led to job losses, which affected people's incomes, purchasing power, and savings. The national economy lost more than 30% of its real gross domestic product, and about 7 million people (24%) fell below the poverty line, relying on state social benefits or the minimum wage. At the same time, the privatization of state-owned energy structures and hopes for the formation of an energy market did not materialize, as the monopoly on energy allowed for higher prices and made it impossible for the state to regulate them and the prices of other goods (services), primarily food and medicines. At the beginning of 2022, the food price index reached a historic high and reached 34 % compared to the figure recorded a year earlier (about 13 %) [1, p.4]. The restructuring of the State Budget in the direction of financing the country's defense industry led to an increase in these expenditures in 2022-2023 to 20-23 % of gross domestic product, and this is despite military aid from Western partner countries in the amount of \$ 65.4 milliard or 46.5 % of gross domestic product [2, p. 28-30].

The most striking are the social consequences, which cannot yet be fully assessed. However, according to the European Bank for Reconstruction and Development, the share of migrants in the total population of Ukraine exceeds the same figure in other countries where armed conflicts have occurred, and even more so than in countries without such conflicts. The reproduction rate of the population has decreased, and the gross domestic product per capita has fallen by 9%. A similar situation occurred in 2014-2015. Ukraine has already lost 16% of its gross domestic product, and in 2022, the real gross domestic product decreased by

another 29%, with an average annual inflation rate of 20% and high interest rates on financial and credit loans (20-25% per annum) [2, p. 32-35; 5, p. 300-302]. This cannot but affect the standard of living of the population, especially in conditions of war and occupation. A study by experts from the Kyiv International Institute of Sociology identified the biggest problem in the country after the war as corruption, which led to low wages in business structures and state-owned enterprises, restrictions on social security for vulnerable groups of the population, pensions, high utility tariffs, inflation, and unemployment [4, p. 2-3].

Given Ukraine's place in the global agri-food market, military actions will have and are already having consequences for the conditions of world markets and the structure of world exports of the most important types of food products. This situation will have the greatest impact on many countries, especially low-income countries and the most vulnerable groups. According to the results of 2022, the volume of exports of goods from Ukraine amounted to about 100 million tons totaling \$44.2 milliard, with the largest share of agri-food products (53% of total exports in 2022). In October 2023, despite the great difficulties in organizing logistics routes and under shelling of grain storage facilities, 4.8 million tons of products were exported, which is 15% more than in the previous month. In particular, almost 2.5 million tons of grain were exported, 20% more than last month; oilseeds - 914.0 thousand tons; vegetable oil - 508.7 thousand tons. The increase in exports in October 2023 was due to the successful implementation of cooperation programs with partner countries and the establishment of logistics routes. However, the seasonality of product supply and low transportation capacities require further action by the state, the leadership of international humanitarian organizations and business companies. Despite the growth in exports, large volumes of products remain unexported, with about 6 million tons declared ready for export [3, p. 3-4].

Thus, in order to restore and further develop the national economy, it is urgent to develop a strategy in which a special role is given to socio-economic development as a strategic imperative. We support I. Novikova et al. who see the creation of favorable conditions for the return of Ukrainian emigrants as a priority measure to implement strategic imperatives. According to a study by the Center for Economic Recovery, over the next 5-10 years, the domestic labor market will need more than 5 million additional workers. This is crucial for the growth of the national economy. In addition to utilizing the labor potential of these workers, it also means importing capital from abroad. Instead, the losses could amount to \$110 milliard of gross domestic product. Of course, conditions for safe living and working, as well as convincing guarantees of future security, must be created; a

functioning labor market (incentives to open new and expand existing business structures and even innovative types of entrepreneurship), housing restored (if necessary) or conditions created for its purchase. For employees of creative professions and IT companies, researchers and teachers, the issue of implementing and commercializing ideas, introducing innovative programs in the labor market for international labor mobility, developing digital entrepreneurship, etc. is relevant [6]. The experience of countries that deal with environmental and sustainable development issues on a long-term basis is interesting. Such programs should also be included in the strategy and implemented not only at the level of agrarian business structures, but, above all, at the level of educational programs for training specialists of the future [7].

References

1. Zhyla H. (2023). Ekonomichni ta sotsialni naslidky viiny v Ukraini, vplyv konfliktu na svitovu ekonomiku. *Ekonomika ta suspilstvo*, (47). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35>.
2. Kalinichenko O. V., Shpak N. O., Kovtok H. I., Lytvynenko A. V., Rudenko O. A. Suchasnyi stan ta perspektyvy ekonomichnoho rozvytku Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka: kolektyvna monohrafiia / Kol. avtoriv. Poltava: PP «Astraiia», 2023. 225 s.
3. Nehrei M., Taranenko A., & Kostenko I. (2022). Ahrarnyi sektor Ukrainy v umovakh viiny: problemy ta perspektyvy. *Ekonomika ta suspilstvo*, (40). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>.
4. Avramenko N., Lebedchenko V., & Andrusenko N. (2022). Perspektyvy vidnovlennia ukraïnskoho biznesu u poviennyi period. *Ekonomika ta suspilstvo*, (46). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-30>.
5. Novikova I., Zabarna E., Volkova O., Fedotova I., & Korolkov V. (2023). Ekonomichni perspektyvy poviiennoi vidbudovy: vyklyky ta mozhlyvosti dlia staloho rozvytku Ukrainy. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(50), 298–307. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4091>.
6. Levkina R.V., Kotko Ya.M. Novitni upravliniski tekhnolohii: perevahy ta nedoliky. *Ekonomika pidpriemstva: Suchasni problemy teorii ta praktyky: Materialy konferentsii*. Odesa: ONEU, 2023. 454.
7. Levkina R., Levkin A., Riasnianska A. Suchasna osvita u strukturi staloho rozvytku pidpriemstv ahrarnoho biznesu. *Novyi kolehium*. Kh.: KhNURE. 2018. (1). 45– 47.

Dr Andrey LYMAR
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa
z siedzibą w Poznaniu

THE ROLE OF DISCOURSE ANALYSIS IN PLANNING ECONOMIC AND SOCIAL PROCESSES. MANAGING SOCIAL CONFLICTS

Success in implementing economic and social development objectives largely depends on the degree of relevance of these objectives for the potential

beneficiary, as well as on the ability to convey to him the importance and validity of the actions and proposals being taken. This is all the more important against the backdrop of the dominant ideas, stereotypes of perception and interpretation of any reforms and changes in life in modern society, as well as taking into account the unresolved problem of public trust. Every attempt to intervene throughout life, even for the purpose of improving it, causes internal contradictions and conflicts. In this regard, it would be logical to consider the features of ways to inform society about proposed reforms and changes in the light of a discursive analysis of their content and essence.

Currently, human civilization is in a situation that requires reliable analysis and evaluation of multidimensional experience against the background of dynamic technological progress, and at the same time it is experiencing a general crisis in the field of mental development that meets the needs of new ideas, in the perception of values that are more true to reality, less formalized and stereotyped, not amenable to neutralization. Despite the fact that the external image of society has some features associated with modernization in the development of social processes, interpersonal relations have practically not suffered from the expansion of opportunities of the new era.

As in the observed historical past, now the main driving force of social relations remains the dominance of communicative relations, which are dependent on words, not on action, and the action itself pales in comparison to the description of this action. The text, and in the new edition - the discourse, has the greatest influence on emotional reactions, describes an image of reality that is more in line with the possibilities of perception and human needs modern mass people.

Problems in convincing society of the feasibility of proposed reforms in the economy and social sphere, as well as problems in society's acceptance of possible significant changes in life, currently cannot be solved without taking into account the psychological factor in its social implications.

The psychological aspect of social discourse is of research interest due to the fact that the social context constantly constitutes a person's environment, largely determines the direction of his activity, determines the choice of strategy and the algorithm of participation in various processes.

Modern man is often defined as "man of the information age". In addition to being able to benefit from technological progress, his mental world is largely dependent on an unlimited amount of diverse information. In a sense, modern man is a product of this information and one of the reflections of collective reality.

The dynamism of modern cognitive processes is associated with a change in the rhythm of receiving information, to a large extent with McDonaldization of

consciousness, that is, self-limitation in information, paying attention mainly to what is important in a specific situation, these and other factors affect traditional psychological reactions, but already in the updated environment. At the same time, a decrease in the level of rhetoric was noticed due to the satisfaction of communication needs with small means. In general, we have before us a new type of social context, which is still associated with widespread concepts, with traditional logic, and at the same time with a completely new way of influencing the course of social processes, on emotional reactions (in the sense of the meaning of these reactions, their meaning for a specific person) - a subject of social communication, for example, as a participant in a conflict).

All actions of social subjects based on their self-determination can be called potentially conflicting. Conflict activity (actual confrontation of social subjects) and communication events are related to the level of discourse in the form of its strategic functions: differentiation, isolation, opposition, resistance, coercion, protest, legitimization, personification. To consider linguistic behavior from the point of view of these functions is to qualify it as conflictual.

In the communicative analysis of the conflict, the study of the related discourse plays a significant role. It is mainly about discourse analysis. In a broad sense, discursive analysis is a technique of interpreting speech activity that reveals socio-cultural (ideological, political, religious, linguistic) preconditions present in utterances, as their hidden or explicit, conscious or unconscious "involvement". The methods of discourse analysis are quite diverse, implemented in the corresponding approaches: textual, intertextual and contextual. The subject of interpretation can be the internal semantic connections of the text as an autonomous entity; semantic connections of groups of texts and expressions in different genres of speech, the determinants of which are quotations, references, allusions, memories. Finally, the text, the utterance, is considered as a product of the interaction of social actors. In such a situation, the generalizing interpretation is aimed at identifying invariants of meaning, stable meanings that ensure the translation of the text and mutual understanding, and the individualizing interpretation - the uniqueness of the text in a changing context.

Attempts to create models of conflict discourse and to develop a typology of conflict situations of communication are an expression of the need for a rational understanding of social conflicts (in which the role of irrational, affective elements is so great) in the new communication situation. The sphere of scientific interests is focused on the factors that determine the emergence, development and resolution of conflict in speech interaction, on the functional features of conflict discourse as a communicative act, on semantic and pragmatic aspects of the speech behavior of

opponents. As a tool of analysis, we use the ideas of conflict theory regarding the development of conflict as a process that goes through several stages: from a potential one, when there are no manifestations of negative emotions or hostility, but only signals of a hidden conflict are known to those who interact, a ripe conflict in which differences in positions, goals, assessments are clarified and finally agreement is reached through negotiations, concessions, assumptions, changing the subject, silence.

Ambiguous social conflicts appear in situations where, it would seem, such a form of interaction as cooperation depends on communication. Researchers note that conflict can arise even when the rules of cooperation in verbal communication are followed.

From the very beginning, the phenomenon of discourse is associated with certain processes. At the same time, discourse can be both a formulation of a certain process, a description of the goal and a forecast of its course, and an independent product of this process. Subjects participating in a discourse can express as much as the relatively open cultural system of a given society permits or permits. In general, culture is a space of opportunities and limitations for the creation and implementation of discourses. Discourses can be considered to be mediators between what is linguistic and what is social. The essential features of the discourse are: contradiction, conflict and struggle, therefore its main strategies are assessment, polarization, emotionality, scandalization and simplification.

In modern science, a new interdisciplinary direction is emerging - discourse studies, the thematic direction of which includes "both methodological and general theoretical problems related to the nature, structure and functioning of discourse, as well as issues related to the typology of discourses" and defining their features.

To sum up, we assume that discursive analysis must be a preliminary stage when planning solutions in the sphere of economy and social life due to the objective assessment of reality, which in turn allows us to take into account possible social psycho-emotional reactions to plans and offers for change, and not it cannot be ruled out that they may help reduce the tension causing conflict situations. Especially since artificial intelligence is competing with us more and more actively, in some situations with visible success.

References

1. Abelson, R. P. (1981). Psychological status of the script concept. *American Psychologist*, 36(7), 715–729.
2. Barthes, R. (1975). *La Guerre des langages*, in *Le Bruissement de la langue*.
3. Berger P., Luckmann T. (2021). *Społeczne tworzenie rzeczywistości. Traktat z socjologii wiedzy*, Warszawa.

4. Lymar, A. Bezpieczeństwo społeczne w kontekście memów destrukcyjnych [w:] Edukacja dla bezpieczeństwa. Paradygmaty kultury bezpieczeństwa. Redakcja naukowa Andrey LYMAR, Marek ILNICKI, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań, 2016 (2017). ISBN: 978-83-65096-47-0 s. 31-40

Dr Natalia LYMAR
Mgr Ekaterina LYMAR
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa
z siedzibą w Poznaniu

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS IN FORECASTING MIGRATION PROCESSES. REALITY AND CHALLENGES

The dynamics of changes in contemporary economic processes is determined by the nature of changes in the social and political background, which determines the content of these changes. In such conditions, factors influencing social processes and psychological aspects of society deserve special attention. The subject of research is the issue of changes and the possibility of their acceptance by the individual and society as a whole, as well as the impact of changes on the course of processes and their development.

One of the most dynamic and noticeable changes is the active process of people's migration. Millions of people for various reasons leave their countries and move to another geographical, cultural, linguistic and mental space. We are observing an active process of reducing people's dependence on place. As Z. Bauman once noted, the modern world is characterized by mobility, an example of which is international relocation. Concepts of mobility emphasize that people's detachment from place and becoming a "person of the world" defines research and reflection related to the relationship between person and place. They show the importance of place in the construction of a person's personality and identification. The experience of place is shared by mobile people, and place itself is a process, so it does not exist, but becomes (Bauman, 2002).

Migration is the migration of people for the purpose of changing their place of residence, the movement of people is a completely natural phenomenon and has occurred at all times. Intensification of migration can occur for several reasons: a bad economic situation in the place of residence (economic migration), a political situation unsuitable for migrants (political migration), or larger corporations capture well-educated people and offer them better working conditions in exchange for moving. to the country associated with the activities of these companies (S. Kozak, 2009, p.288).

Of particular interest is the change in a person's life situation that accompanies migration, especially one that complicates life. The life situation consists of external - objective conditions of an individual's life activity and internal - subjective conditions of life activity. It functions on a conscious and unconscious level that exists objectively but is not perceived by the individual. The life situation is, on the one hand, determined by past events in an individual's life, and on the other hand, by stable conditions characteristic of the current period of his or her life. The life situation determines the process of a person becoming aware of the meaning of his life activity ("insight", "act of objectification", "enlightenment"). Thus, an individual's life path involves going through various critical situations that can change life, give it meaning, make it fuller and more meaningful.

The direction of these changes will depend on the individual's personality traits and his or her ability to integrate psychotraumatic experiences with further development. Life situations require flexible response and are divided into everyday and complex. Every person throughout his life, in various spheres of his existence, finds himself in a difficult situation, which is an inherent element of his development and is able to change the perception of the surrounding world.

The source of a difficult life situation may be both a person's own actions and external influences. A difficult life situation may cause deformation of an individual's life activity. These situations arise either in the event of an imbalance in the system of relations between the individual and his environment; or in the event of inconsistency between goals, aspirations and opportunities to achieve them and personality traits. Such situations place increased demands on the individual's abilities and potential, stimulating his or her activity. Generally, a difficult life situation is understood as a significant situation for a person with a high degree of uncertainty.

Modern times are characterized by increased mobility of social groups and individuals, as well as new forms of cultural and social contacts and migration. Analysis of migration as a global phenomenon shows that this process is not slowing down. The reason is a combination of such factors as unemployment, political and social situation, global and local crises.

The rapid changes in the European and global economy since March 2020, caused first by the Covid crisis and then by the impact of the international political situation, have triggered new features of the migration process that are little known in the 21st century. This is due to the fact that at the beginning of the century, crisis situations occurred in the economies of developed countries, but this did not concern the highest level of tension and high mass level. When analyzing the

reactions of employees on the labor market to significant changes, one can notice a lack of readiness to perceive, let alone accept, the new situation.

The increase in the scale of labor migration and its intensity update research on the processes of labor migration and its social consequences. Feminization has become one of the characteristic features of contemporary international migration processes. The gender factor of international labor migration makes significant adjustments to the nature and trends of its flow, making it necessary to update the problem of labor migration of women as breadwinners.

Although migrants pose additional challenges to public finances in the short term, if they remain in receiving countries for more than a few years and become active participants in the labor market, the impact on their budgets and economic growth is likely to be positive.

Displaced people who are allowed to work and move freely will behave like economic migrants and will create adequate added value over time. Conversely, a lack of investment in migrants' human capital by receiving countries at early stages may lead to higher costs in the long run. At the same time, if migrants return to their country of origin after undergoing some adaptation, the impact on the host country's economy will be rather negative because the initial costs are not compensated by the income from their employment in the long run.

The process of migrants' integration and their involvement in the labor market of the receiving countries is quite long and particularly difficult at the beginning. To sum up, it can be assumed that greater precision in the analysis and forecasting of contemporary migration processes can be achieved thanks to the preceding psychological analysis, which in turn will be less related to the reaction to the already existing situation.

References

1. Bauman, Z. (2002). *Globalizacja. I co z tego wynika*, PIW, Warszawa.
2. Kozak, S. (2009). *Patologie w środowisku pracy. Zapobieganie i leczenie*. Difin, Warszawa.
3. Krasnodębska, A. (2017). *Dążenie ku życiu wartościowemu, godnemu. Budowanie na nowo ról. Z perspektywy doświadczeń kobiet migrujących do pracy za granicę*, [w:] K. Czykier, T. Sosnowski, T. Bajkowski (red.), *Wartości – Edukacja – Przemiany. Inspiracje dla teorii i praktyki społecznej*, Wydawnictwo druk-24h.com.pl, Białystok.
4. Lymar, A. *Zadania zarządzania różnorodnością oraz bezpieczeństwo społeczne i kulturowe* [w:] *Migracja – zagrożenie czy szansa dla nauki i kultury. Tło historyczne i społeczne*. Red. naukowa Mirosław Borkowski, Andrey Lymar, Wyd. GSW, Gdańsk, 2022, s.103-110.
5. Lymar, N. *Współczesne oczekiwania odnośnie zawartości i jakości opisu procesów społecznych//Komunikacja a zmiana społeczna*, Red. J.Kiędzior, Beata Krawiec, Małgorzata Biedroń, Anna Mitreğa. Wyd. Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2018. str 249-254.

6. Lymar, E. (2022). Motywacja a migracja zarobkowa. Przegląd samorządowy Pomorze, grudzień, S.14.

7. Lymar, E. (2019) Zjawisko migracji zarobkowej oraz zadania edukacji i biznesu we wdrażaniu procesów integracyjnych. Przegląd samorządowy Pomorze, wrzesień. S. 15.

Левченко І. В.

доктор філософії

Пашко М. Ю.

здобувачка вищої освіти

Національний університет

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

м. Полтава, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Вантажні перевезення є важливим елементом будь-якої логістичної системи, вони відіграють велику роль в економічних відносинах як всередині країни, так і за її межами. Саме завдяки вантажним перевезенням підприємства та компанії мають доступ до нових ринків збуту шляхом перевезення вантажу на великі відстані. Такі перевезення широко використовуються як для внутрішніх, так і для міжнародних перевезень. Вони відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні всіх зовнішньоекономічних зв'язків, в особливості з країнами далекого зарубіжжя.

На початок війни в Україні має значний вплив на галузь вантажних перевезень. При чому це проблеми не лише в Україні, але і у всьому торговому потоці між Китаєм та Європою. Судноплавні маршрути були перекриті, деякі логістичні фірми призупинили свою роботу, а повітряні перевезення стали дедалі дорожчими [1].

Усі автомобільні вантажні перевезення, які маршрутизуються через Україну, зазнають великих затримок або через те, що вони «застрягли» в країні, або через те, що їх доведеться перенаправляти через сусідні країни. В останньому випадку посилений прикордонний контроль може спричинити затримки [1, 2].

Багато світових логістичних компаній повністю припинили свою діяльність в Україні, що лише ускладнило подальше переміщення будь-яких вантажів через країну [3].

Одними з головних змін, спровокованих війною є трансформація логістичного сектору та розподіл ланцюга поставок. Залізничні перевезення не справляються зі збільшенням перевезень українського зерна. Пропускна здатність занадто низька, а довгострокові інвестиції у цю сферу занадто

ризиковані, а тому непривабливі. На сьогодні черги деяких вантажів для транзиту залізницею розраховуються щомісячно.

Ще однією суттєвою зміною було анулювання ліцензій на автомобільні перевезення. 28 квітня 2022 було підписано Угоду про вантажні автомобільні перевезення, згідно з якою українські автоперевізники мають право тимчасово перевозити вантажі до країн Європейського Союзу без спеціального дозволу на перевезення.

Після повномасштабного вторгнення країни-агресора у 2022 році важливість і роль залізничного транспорту стала тільки сильнішою, так як саме залізничним транспортом здійснюються основні експортні перевезення, перевезення вантажів для потреб ЗСУ, а також гуманітарних вантажів, окрім того, саме завдяки залізничному транспорту здійснюється обслуговування виробничих підприємств. Тому, я вирішила зосередити свою увагу саме на вирішенні проблем та модернізації вантажних перевезень у сфері залізничних перевезень.

У другій половині 20-го століття багато країн стикнулися з тим, що залізничні системи не мали змоги конкурувати з іншими видами транспорту, а також не повністю задовільняли потреби в якісному логістичному сервісі.

Сполучені Штати Америки вирішили боротися з цією проблемою шляхом лібералізації тарифної політики для залучення нових представників залізничного транспорту і спонукання їх до самоудосконалення. Основою політики стало отримання достатніх доходів залізницями, повноваження держави у встановленні тарифних ставок зменшувалися, а також дозволялося підписувати індивідуальні угоди між залізницями та їх клієнтами, а тарифи, які встановлювали самі залізниці для одного клієнта, мали поширюватись на усіх його клієнтів.

Введення такої реформи стала для країни рішенням з позитивними результатами – лінії залізниць скоротилися, проте стали набагато прибутковішими, частка залізниць в національному вантажообігу перевищила 40%, а вантажообіг зріс на 57%.

Якщо говорити про країни Європейського союзу, то єдиної системи реформ залізничної мережі не було до 1980-х років. Їх вирішенням проблеми повинне було слугувати створення окремих інфраструктурних компаній, одна з яких виконувала б роль оператора перевезень, а інша б виконувала функції управління інфраструктурою. Навіть якщо обидві компанії є під юрисдикцією державної холдингової компанії (наприклад як в Польщі, Німеччині, Бельгії та Австрії), цей поділ має місце бути.

Уже було підготовано чотири пакети правової бази європейських залізничних реформ і результати цієї реформи ще не можуть бути однозначно оцінені як позитивні, або негативні, проте, можна сказати що поступово частка залізниць у транспортному бізнесі ЄС зростає [4].

Варто пам'ятати про особливості України та її статусу при внесенні у залізничну систему, проте ці зміни дуже необхідні. За сумарного прогнозованого скорочення ВВП на 30-50 %, що сталося внаслідок російського воєнного вторгнення, зменшення обсягів перевезень залізничним транспортом наразі становить 70 %. А переорієнтація вантажів з українських портів на користь залізниці з півня України до країн Європейського Союзу є не надто ефективним.

Для усунення інфраструктурних обмежень залізничного транспорту України з її країнами-сусідками існують, на нашу думку, перспективні проекти, що потребують інвестування і на які обов'язово потрібно звернути увагу [3, 4].

Наприклад, «Укрзалізниця» у 2022 році розпочала ремонт ділянки залізничної колії на українсько-румунському кордоні, яка до того була забута та не використовувалась з 2003 року. Повне відновлення цієї ділянки дозволить ефективно використовувати її для перевезення вантажів у Румунію з України.

Також, існує проект із відновлення євроколії на відрізу Чоп – Ужгород довжиною 20 км, він дозволить поєднати залізничним сполученням обласний центр Закарпатської області з низкою європейських міст – Віднем, Братиславою, Белградом, Будапештом, Прагою, Дрезденом без значних часових витрат. Розвитку залізничних перевезень з Румунією, Туреччиною та Болгарією сприятиме прокладання європейської колії за маршрутом Вадул-Сірет-Чернівці довжиною 42 км. Значні перспективи в забезпеченні безперешкодного залізничного сполучення з Польщею та країнами Балтії має продовження 1435 мм залізничної колії від м. Ковеля до м. Луцька, а також від станції Мостиська до м. Львова [3].

До того ж, існує і низка зарубіжних інфраструктурних проектів, які будуть сприяти можливості перевезення більшого обсягу вантажу з України і у яких обов'язово потрібно приймати активну участь. Такими проектами є: реконструкція євроколії через Львівщину; введення польською інтермодальна група Laude нового терміналу для транспортування вантажів з України; пропозиції щодо перевалки українського зерна у польський порту Колобжег, а також їх транспортування за допомогою Хорватії та

Словаччини; ремонт залізничних колій від кордону України до Румунії; (посилання на проєкти будуть доступні у додатках моєї роботи) [4].

Також, дуже ефективним проєктом для модернізації та ефективного розвитку залізниці є план Free Rail який домовилися впровадити «Литовські залізниці» ТА «Укрзалізниця» з 2023 року. Цей план передбачає розробку і впровадження моделі експлуатації залізниць, адаптованої до прибалтійського регіону, що базується на стандартах Євросоюзу і враховує особливості широкої колії, яку використовують у Литві, Україні та інших країнах колишнього СРСР [3]. LTG планує повністю інтегруватися в західноєвропейську транспортну систему до 2030 року.

Внаслідок опрацювання цієї роботи можна зрозуміти наскільки важливий транспорт для економічного розвитку України як в мирний так і у воєнний час. Кожен з видів транспортних систем для перевезення вантажів має свою роль і частку в модальній структурі вантажних перевезень країни. Зважаючи на роль залізничного транспорту в здійсненні вантажних перевезень, питання ефективного використання його потенціалу є першочерговим. Варто звернутися до досвіду зарубіжних країн, до їх рішень для оптимізації залізничної системи – шляхом лібералізації тарифної політики залучати нових представників залізничного транспорту і спонукати їх до самоудосконалення, створення окремих інфраструктурних компаній. Також, дуже важливим є відновлення старих та забутих точок залізничних перевезень між Україною та нашими країнами-сусідками і залучення до зарубіжних інфраструктурних проєктів.

Література

1. Аналіз ринку вантажних перевезень в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-6_0-pages-247_253.pdf .
2. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/> .
3. What effect will the war in Ukraine have on freight and supply chains? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.charleskendall.com/news/what-effect-will-the-war-in-ukraine-have-on-freight-and-supply-chains> .
4. Залізничний транспорт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://stud.com.ua/23441/logistika/zaliznichniy_transport .

Литвин О.Є.

к.е.н, доцент

Цюкало С.О.

**здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
КНУ ім. Тараса Шевченка
м. Київ, Україна**

РОЗВИТОК ЕНЕРГЕТИЧНОГО СОЮЗУ ЄС З УРАХУВАННЯМ ПРИНЦИПІВ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

Стратегія розвитку енергетичного союзу була опублікована 25 лютого 2015 р., як ключовий пріоритет діяльності Єврокомісії на період 2014-2019 рр. і спрямована на створення енергетичного союзу, який надає споживачам ЄС - домогосподарствам та бізнесу безпеку, стійкість, конкурентоспроможність та доступну енергію. Починаючи з 2015 р., Європейська Комісія опублікувала кілька пакетів заходів та регулярних звітів про прогрес, які контролюють виконання цього ключового пріоритету, щоб забезпечити досягнення цілей створення енергетичного союзу.

До цих пакетів, з урахуванням принципів стійкого розвитку, входило: економічний механізм регулювання і директива з регулювання виробництва електрики; положення про готовність до ризиків в електроенергетиці, яка забезпечить безпеку електропостачання в кризових ситуаціях; алгоритм створення ACER – Агентства зі співпраці органів регулювання електроенергетики.

Основними результатами реалізації зазначених пакетів регулювання енергетики в ЄС є: започаткування регулярного механізму проведення спільних переговорів країн-учасниць ЄС за контрактами на поставку енергії (особливо газу) з зовнішніми постачальниками; посилення механізмів солідарності в разі припинення подачі газу; розширення стратегічної і транскордонної енергетичної інфраструктури; повне використання наявних корінних європейських запасів палива; диверсифікація поставок нафти і газу; сприяння енергетичної безпеки сходу і південного сходу ЄС; підвищення енергоефективності як мінімум на 32,5% за рахунок зниження енергоспоживання; частка відновлюваних джерел енергії має бути не меншою, ніж 32% від загального обсягу енергогенерації в ЄС [1,2].

ЄС через Європейську Комісію також встановив спільні правила для всіх держав-членів, створивши регульований та ефективний ринок, який має головну мету бути ефективним ринком. На ринку не допускається

зловживань та маніпулювання цін на енергоносії, удосконалюється інфраструктура та функціонують надійні джерела постачання.

Процес модернізації європейського енергетичного ринку почався у 1995 р., після чого були прийняті перші директиви щодо лібералізації (Перший енергетичний пакет) в 1996 р. для ринку електроенергії, а в 1998 р. – для ринку газу. Роботу унікального і більш функціонального енергетичного ринку забезпечують: Європейська Комісія (включаючи усі енергетичні пакети), агентство по співробітництву органів регулювання енергетики в Європі (ACER, створене у 2009 р.), неприбуткові асоціації, такі як ENTSO-G (Європейська мережа операторів системи передачі газу) та ENTSO-E (Європейська мережа системних операторів передачі електроенергії, обидва створені в 2009 р.) [3].

Архітектура ринку газу ЄС базується, з урахуванням принципів стійкого розвитку, на основі Третього енергетичного пакету (ТЕП) і представляє сукупність ринкових зон (окремо для оптового і роздрібного ринків), організованих за принципом «басейнів», з поділом ринку товарного газу і ринку газотранспортних потужностей, з транспортними тарифами за принципом «вхід / вихід», де відповідальність за транспортування всередині зони несе оператор газотранспортної системи певної зони, з віртуальним торговим майданчиком (хабом) всередині кожної зони. Такі хаби дають можливість виробникам, в тому числі за межами ЄС, поставляти газ безпосередньо кінцевим споживачам, а не тільки посередникам, як це було раніше.

У 2010-2016 рр. була розроблена і прийнята система мережевих кодексів та інших документів, що сформувала процедури застосування положень ТЕП. Таким чином, завершено підготовку створеної на основі моделі ТЕП системи регулювання ринку газу ЄС. У 2017 р. на замовлення і під керівництвом Директорату з питань енергетики Європейського Союзу (DG Ener) відповідно до ТЕП було проведено дослідження Quo Vadis («Як розвивається система регулювання газового ринку ЄС: дослідження архітектури газового ринку Європи»). В результаті чого були запропоновані п'ять сценаріїв радикальної зміни структури регулювання ринку газу ЄС [4].

З урахуванням принципів стійкого розвитку відносно тарифної реформи, пропонується: об'єднання зон і перерозподіл транспортних тарифів між операторами ГТС оптового ринку всередині укрупненої ринкової зони і зовнішніми гравцями; обнуління тарифів «вхід/вихід» всередині укрупнених ринкових зон ЄС; створення спеціального фонду (TCF – TSO Compensation Fund) для акумулювання і перерозподілу підвищених вхідних/вихідних

тарифів на користь операторів ГТС для збереження за ними можливості фінансувати розвиток ГТС.

Злиття ринкових зон з однаковим рівнем ліквідності, їх укрупнення до регіональних. Запропоновано сформувати чотири укрупнені регіональні зони: на Іберійському півострові; у складі Німеччини, країн Бенілюксу, Чехії та Словаччини (найбільша зона); в Південно-Східній Європі (Болгарія, Румунія та у країнах Балтії. Це допоможе вирівняти рівні котирувань хабів всередині укрупненої зони і створить можливість для реалізації першого сценарію.

Було запропоновано, з урахуванням принципів стійкого розвитку, перенесення пунктів на зовнішній кордон зони застосування енергетичного законодавства ЄС (країни ЄС плюс країни Договору про енергетичне співробітництво (ДЕС)) [5]. Мотивацією було вирівняти вхідний тариф, оскільки транзит будуть здійснювати європейські торгові компанії – оптові продавці російського газу всередині ЄС. Тобто, не буде підстав для завищення тарифів на вхідних пунктах в країнах ДЕС, перш за все на українсько-російському кордоні.

Водночас було передбачено розширення трубопровідної інфраструктури для поставки регазифікованого СГ з існуючих прийомних терміналів на кордоні ЄС до основних споживачів газу в ЄС). Метою було скоротити поставки природного газу з РФ. Фінансування інфраструктури передбачається з коштів TCF, тобто за рахунок підвищених зборів (вхідних тарифів в ЄС) з експортерів трубопровідного газу. Очевидною метою запропонованих сценаріїв є, знову ж таки, витіснення поставок російського газу завдяки введенню неконкурентних для російського бізнесу підвищених вхідних тарифів на транспортування газу (в першу чергу, на російсько-українському кордоні). Розвиток поставок зрідженого природного газу (ЗПГ) з Сполучених Штатів розглядається як альтернативна заміна російського природного газу.

Крім того, вищезазначені кроки направлені на передачу функцій транзиту газу неросійським (європейським і/або американським) компаніям середньої ланки, що є посередниками між виробником-експортером поза ЄС, з одного боку, і кінцевим споживачем всередині ЄС. Таке штучне розширення зони бізнесу для компаній ЄС середньої ланки, безумовно, призводить до підвищення добробуту всього ЄС, оскільки розширює базу оподаткування, створювану цими компаніями.

Держави-члени ЄС також зобов’язуються розробити власні енергетичні стратегії протидії можливим енергетичним кризам у майбутньому. Наразі,

лише Німеччина, Франція, Норвегія та Польща розпочали роботу зі створення національної енергетичної стратегії [6]. За останні п'ять років Європейський Союз домогся значного прогресу у розбудові внутрішнього ринку електроенергії та газу, сприяючи енергоефективності, впровадженню відновлюваних джерел енергії та скороченню викидів парникових газів. Завдяки низьким цінам на природний газ в енергетичному секторі відбувся значний перехід з використання вугілля на газ. Країни-члени ЄС поступово хочуть припинити використання вугілля у найближчі десятиліття [7].

У 2019 р. ЄС запропонував Європейський зелений курс (EGD, укр. Європейська зелена угода), набір із 50 заходів на найближчі п'ять років у всіх секторах з підготовки економіки ЄС до припинення забруднення навколишнього середовища до 2050 р. [8,9]. Відповідно до Європейської зеленої угоди, Європейська Комісія оголосила огляд свого енергетичного та кліматичного законодавства з метою збільшення масштабів скорочення викидів, активізації впровадження відновлюваних джерел та енергоефективності та перегляду Директиви про оподаткування енергії.

Література

1. Європейський Союз та Україна: співпраця для посилення енергетичної безпеки. 2-га зустріч, Брюссель, 11 лютого 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/csp-ua-energy-report_ukr.pdf
2. Литвин О.Є., Семенець І.В. Особливості міжнародної спеціалізації та виробничого кооперування в умовах глобалізації // Міжнародні економічні відносини та національна економічна діяльність: сучасний стан, проблеми та тенденції розвитку: колективна монографія. Полтава: ПП «Астрая», 2021. С. 18-32.
3. Денисюк С.П. Технологічні орієнтири реалізації концепції Smart Grid в електроенергетичних системах / С.П. Денисюк // Енергетика: економіка, технології, екологія. — 2014. — №1. — С. 7–21.; Денисюк С.П. Формування технологічного базису модернізації розподільних електричних мереж на основі концепції Smart Grid / С. П. Денисюк // Енергетика: економіка, технології, екологія : науковий журнал. — 2012. — № 1(30). — С. 90–97.
4. Водачек Л. Реструктуризация – вызов чешским предприятиям / Л. Водачек // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – №1. – С. 85- 86.
5. Lytvyn, O., Onyshchenko, A., & Ostapenko, O. (2023). ECONOMIC CHALLENGES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN UKRAINE. *Baltic Journal of Economic Studies*, 9(1), 100-112.
6. Енергоемність за 2007 - 2016 роки. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/sg/ekolog/ukr/enem_u.htm
7. Timchenko M. Energy sector of Ukraine: future outlook. – Access mode: http://www.usubc.org/files/DTEK_CEO_%20Presentation_Adam_Smith_Conference_March_2016.pdf
8. Köck, Robert; Lytvyn, Olena “Stärkung der finanziellen Souveränität Europas mit Hilfe der Kapitalmarktunion”. Sichtweise der Zentralbanken der Europäischen Union / ÖBA BankArchiv. Volume 70, January 2022, Issue 1, pp. 33-42.

9. Енергетичний Перехід» - найбільший виклик часу для України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.boell.org/uk/2017/11/15/energetichniy-perehid-naybilshiy-viklik-chasu-dlya-ukrayini>

Лихенко О.В.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВИ

Стійкість економічного зростання залежить від рівня продовольчої безпеки держави. Без ефективно діючої стратегії продовольчої безпеки країни будуть витратити значну частину коштів на підтримку продовольчої безпеки шляхом збільшення внутрішнього виробництва та мінімізації залежності від імпорту продовольства. Істотна залежність від імпорту продовольства призводить до загострення проблем продовольчої безпеки, підвищення рівня хронічного недоїдання населення, обмеженості розвитку людського капіталу, зростання рівня бідності, зниження продуктивності праці, скорочення тривалості життя та зниження економічного зростання. У зв'язку з цим, важливим науковим завданням є вивчення впливу продовольчої безпеки на прискорене економічне зростання в країнах з перехідною економікою та країнах, що розвиваються.

Вимірювання зв'язків між продовольчою безпекою та економічним зростанням базується на дослідженні Ж.-Л. Арканда [1], який використав просту неокласичну модель зростання для вимірювання недоїдання, яка відображає взаємозв'язок продовольчої безпеки та економічного зростання. Неокласична модель зростання Р. Солоу є функцією технології, капіталу та праці. Цей автор додав ефективну працю як ознаку продуктивності праці, що залежить від рівня харчування з точки зору дієтичного енергетичного забезпечення (DES) або поширеності неадекватності їжі (PFI). Рівняння ефективності праці було додано до неокласичної моделі зростання Р. Солоу та сформувало основу для розроблення нових моделей зростання [2].

Крім неокласичної моделі зростання Р. Солоу, іншою теорією зростання, що стосується продовольчої безпеки з точки зору споживання харчових продуктів, є розширена модель Р. Солоу з людським капіталом, яку розробили Манків, Ромер і Вейл у 1992 році, що враховувала залежність

людського капіталу та харчування. Поняття людського капіталу походить від інвестицій у людські знання та здоров'я, які включають навчання, фізичні вправи та повноцінне харчування. Знання та здоров'я взаємопов'язані: коли люди піклуються про своє здоров'я та краще усвідомлюють роль правильного харчування для здоров'я, це сприяє збільшенню тривалості життя та економічному зростанню [3].

Ефективність у розвитку та економічному зростанні сприятиме зменшенню бідності, голоду і недоїдання, а також досягненню продовольчої безпеки, особливо в країнах, що розвиваються в складних кліматичних умовах. Багато досліджень показали, що ефективність економічного зростання матиме позитивний вплив на продовольчу безпеку. Однак продовольча безпека також може мати прямий або опосередкований вплив на економічне зростання, але це питання обговорювалося в небагатьох дослідженнях. Дженкінс Дж. і Сканлан С. провели дослідження продовольчої безпеки в менш розвинених країнах між 1970 і 1990 роками. В результаті дослідження вчені визначили шість важливих проблем, пов'язаних з продовольчою безпекою: модернізація, економічна залежність, упередженість міст, неомальтузіанський тиск населення, екологічні еволюційні процеси, мілітаризм. Для вивчення взаємозв'язку між продовольчою безпекою та економікою вищевказані автори застосували модель умовної зміни, яка вважається найкращим методом для фіксації структурних тенденцій, що демонструють значну стабільність у часі [4]. Крім того, в деяких дослідженнях вимірювали продовольчу безпеку на макрорівні [5]. На основі цього дослідження політики створили умови для покращення продовольчої безпеки на мікрорівні з точки зору доступу домогосподарств до продуктів харчування на місцевих ринках і домашніх ресурсів. Проте, на практиці вплив продовольчої безпеки на економічне зростання виявився неістотним. Однак, базуючись на стратегіях продовольчої безпеки, Тіммер К. зосередив своє дослідження країн Азії з точки зору нестабільності цін на продовольство на світовому ринку рису, рівня розподілу доходів і торговельної політики, які вплинули на продовольчу безпеку та економічне зростання [5].

Крім того, модернізація економічних структур позитивно вплинула на досягнення продовольчої безпеки цілих суспільств. Тіммер К. підтвердив, що між продовольчою безпекою та економічним зростанням існує тісний зв'язок [6]. На основі цього дослідження запропоновано кілька стратегічних підходів до досягнення продовольчої безпеки (рис. 1.3). По-перше, це швидкість і розподіл економічного зростання, яке відоме як зростання на користь бідних,

як перший компонент стратегії продовольчої безпеки. Наступним підходом є стабілізація урядами країн Азії цін на продовольство для генерування економічного зростання як довгострокової стратегії досягнення продовольчої безпеки та економічного розвитку. Третя стратегія - стабілізація внутрішніх цін, що підвищить ефективність приватного маркетингового сектора; це краща стратегія економічного зростання.

Згідно досліджень вчених, споживання їжі також відіграє важливу роль у підвищенні продуктивності праці для посилення економічного зростання. Штраус Дж. підкреслив, що покращення споживання їжі призведе до кращого харчування та здоров'я людей та покращення можливостей прийняття рішень, а також підвищить економічне зростання. Крім того, вчений стверджував, що краще харчування дітей підвищить успішність у школі, забезпечить кращу освіту та підвищить продуктивність праці [7]. Ці результати підтвержені в роботі Деолалікар А., який виявив, що харчування, засноване на мінімальних енергетичних потребах (MDER), є дуже важливим для визначення рівня продуктивності праці [8]. Відповідно до висновків, зроблених цим автором, еластичність виробництва сільськогосподарської продукції відносно MDER працівників є високою. Це означає, що краще споживання їжі працівниками збільшить продуктивність ферми та призведе до посиленого економічного зростання.

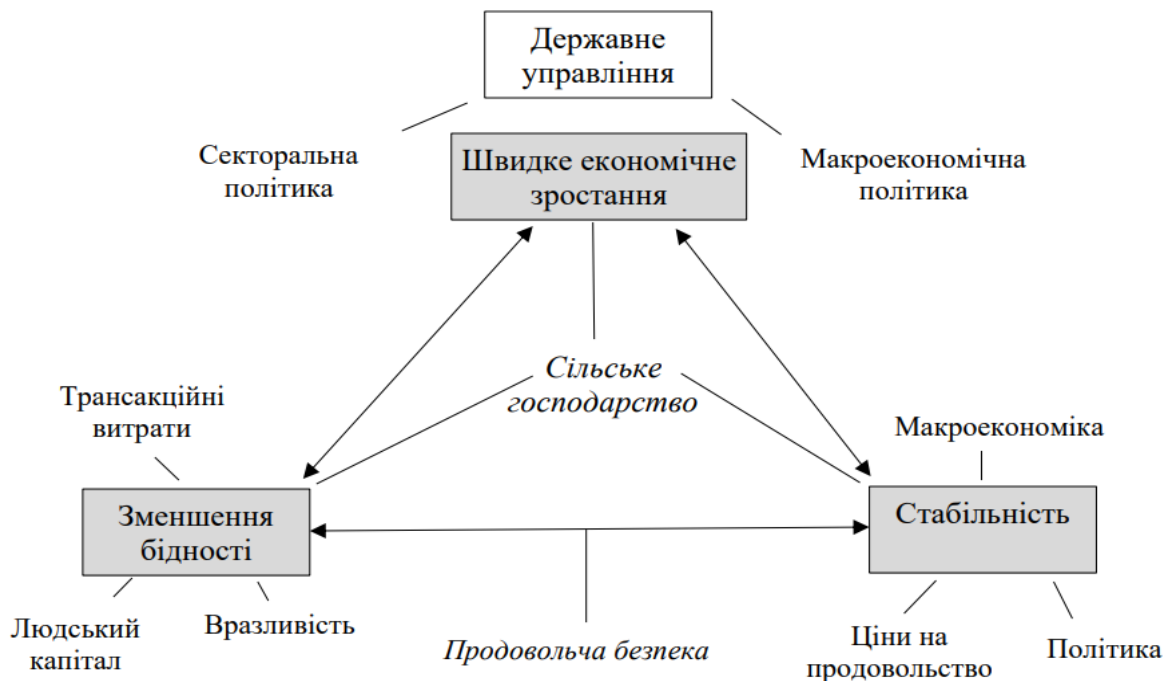

Рис. 1.3. Взаємозв'язок між продовольчою безпекою та економічним зростанням

Джерело: побудовано за [6]

Таким чином, виробництво харчових продуктів є дуже важливим для досягнення продовольчої безпеки. Продовольча та сільськогосподарська організація (FAO) визначила п'ять важливих ресурсів для виробництва продуктів харчування, а саме землю та зрошення, робочу силу, обладнання, добрива та пестициди. Попередні дослідження показують, що всі п'ять факторів є дуже важливими для збільшення виробництва продуктів харчування в країнах, що розвиваються. Арканд Ж.-Л. досліджував вплив продовольчої безпеки на економічне зростання на основі модифікованої виробничої функції, розробивши наступну модель:

$$\ln y_{it} = \alpha_0 + \rho \ln y_{it-1} + \beta_1 \ln fs_{it} + \beta_2 \ln le_{it} + \beta_3 \ln pov_{it} + \beta_4 \ln te_{it} + \beta_5 \ln ge_{it} + \beta_6 \ln am_{it} + \beta_7 \ln al_{it} + v_{it} \quad (1.1)$$

Перелік змінних для цієї моделі зростання включає валовий внутрішній продукт (y), продовольчу безпеку (fs), очікувану тривалість життя (le), бідність (pov) і загальну зайнятість (te). В цій моделі також було додано державні витрати (ge), сільськогосподарську техніку (am) і орні землі (al) як контрольні змінні [1]. Арканд Ж.-Л. використовував змінну «дієтичне енергетичне забезпечення (DES)» як показник для вимірювання продовольчої безпеки, загальну зайнятість - як показник для вимірювання робочої сили (te) і загальну очікувану тривалість життя при народженні як показник, що характеризує очікувану тривалість життя (le). Крім того, Організація економічного співробітництва та розвитку зарахувала сільськогосподарську техніку (трактори) та орні землі до основних умов для потужного економічного зростання. Змінна, що характеризує сільськогосподарську техніку, вимірюється кількістю колісних і гусеничних тракторів, які використовуються в сільському господарстві, а змінна орних земель визначається відсотком орних земель у сільськогосподарських районах [9].

Манап Н. та Ісмаїл Н. використали розглянуті вище базові підходи і оцінили вплив продовольчої безпеки на економічне зростання країн, що розвиваються в посушливих районах. Аналіз було проведено у два етапи. Перший етап включав оцінювання впливу продовольчої безпеки на економічне зростання, а другий – оцінювання впливу продовольчої безпеки з умовами очікуваної тривалості життя, загальної зайнятості та бідності на економічне зростання [2].

Очікувана тривалість життя при народженні визначається Світовим банком як середня кількість років, яку, як очікується, проживе новонароджена дитина, якщо здоров'я та умови життя на момент народження залишаються незмінними протягом усього життя. Ґрунтуючись на аналізі

впливу продовольчої безпеки на економічне зростання, вчені виявили, що очікувана тривалість життя за умов продовольчої безпеки має позитивний вплив на економічне зростання на рівні 1%, де збільшення тривалості життя на 1% з кращим споживанням харчування збільшить економічне зростання на 0,0687 одиниць [2]. Це дослідження підтверджує результати, отримані в роботі Кунзе Л., де стверджується, що збільшення тривалості життя може підвищити рівень заощаджень домогосподарств, збільшити накопичення фізичного капіталу та посилити економічне зростання [10]. Крім того, збільшення тривалості життя сприятиме збільшенню чисельності працівників старшого віку з високим рівнем досвіду та вищим рівнем освіти, що забезпечить прискоренню економічного зростання. Більше того, зменшення випадків захворювань та покращення стану здоров'я сприятиме збільшенню тривалості життя та прискорить економічне зростання.

Лтература

1. Arcand J.-L. Undernourishment and economic growth: The efficiency cost of hunger. FAO Economic and Social Development Paper 147. Rome, 2001.
2. Manap N. M. A., & Ismail N. W. Food Security and Economic Growth. International Journal of Modern Trends in Social Sciences. 2019. Vol. 2(8). P. 108-118.
3. Brumm, H. J. The human capital augmented Solow model revisited. Applied Economics Letters. 1996. Vol. 3(11). P. 711–714.
4. Jenkins, J. C., & Scanlan, S. J. Food Security in less developed countries, 1970-1990. American Sociological Review. 2011. Vol. 66(5). P. 718–744.
5. Timmer, C. P. The macro dimensions of food security: economic growth, equitable distribution, and food price stability. Food Policy. 2000. Vol. 25(3). P. 283–295.
6. Timmer, C. P. Food Security and Economic Growth: an Asian perspective. Center for Global Development. Working Paper N 51. November 22, 2004. <https://www.cgdev.org/publication/food-security-and-economic-growth-asian-perspective-working-paper-number-51>.
7. Strauss, J. The Impact of Improved Nutrition on Labor Productivity and Human Resource Development: An Economic Perspective. Center Discussion Paper. 1985. No. 494. Yale University, Economic Growth Center. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/160417/1/cdp494.pdf>.
8. Deolalikar, A. B. Nutrition and labor productivity in agriculture: Estimates for rural South India. The Review of Economics and Statistics. 1988. Vol. 70(3). P. 406–413.
9. OECD. (2008). Growth: building jobs and prosperity in developing. <https://www.oecd.org/derec/?hf=5&b=0&q=growth+building+jobs+and+prosperity&s=score>.
10. Kunze L. Life expectancy and economic growth. Journal of Macroeconomics. 2013. Vol. 39 (April). P. 1–19.

Лозиченко О.М.
к.е.н., докторант
Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка Юрія Бугая
м. Київ, Україна

ОЩАДНА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ

Найбільшу роль домогосподарства відіграють у процесах споживання, формування пропозиції робочої сили та розвитку фінансової системи країни, особливо її окремої підсистеми – фінансового ринку. Сформована ними модель економічної поведінки досить часто визначає і стабільність економічного розвитку країни.

Доречно зауважує О. Мульска, що «економічна поведінка домогосподарств є одним із ключових факторів, що впливають на економічний розвиток регіону або громади. Взаємозв'язані споживча поведінка та стратегія заощаджень домогосподарств визначають обсяги сукупного попиту на внутрішньому ринку товарів і послуг, а також рівень інвестиційного попиту, формують систему фінансових ресурсів для банківського сектору через депозити та стимулюють ділову активність суб'єктів малого й середнього бізнесу» [1].

Домогосподарства, володіючи значними обсягами вільних фінансових ресурсів, які в них виникають у результаті перевищення доходів над видатками, мають здатність надавати її в тимчасове розпорядження фінансовим установам. Таким чином, ці суб'єкти можуть сприяти формуванню кредитних та інвестиційних коштів для подальшого їх використання в системі національної економіки. У розвинутих країнах світу саме домогосподарства відіграють ключову роль в інвестиційному забезпеченні розвитку національного господарства, а наявність дієвого механізму трансформації фінансових ресурсів цих суб'єктів вважається однією з найбільш важливих умов формування стабільності національної економіки. Отже, питання економічного розвитку домогосподарств, формування їхньої економічної поведінки є важливими для подальшого пошуку нових напрямів активізації їхньої господарської діяльності та залучення до системи національного господарства.

Безпосередньо одну з найважливіших з позиції розвитку економіки будь-якої країни відіграє ощадна поведінка домогосподарства, оскільки саме заощадження населення загалом відіграють ключову роль у формуванні

стабільного розвитку національного господарства, функціонування банківської системи країни. Розглянемо сутність цього виду поведінки та з’ясуємо її роль у формування загальної моделі економічної поведінки домогосподарств.

Заощадження населення є досить актуальною темою дослідження серед науковців, оскільки об’єктивно наявність їх значних обсягів у межах системи національної економіки дозволяє побудувати міцний фундамент для її розвитку, забезпечити ефективність процесу трансформації тимчасово вільних коштів цих суб’єктів в кредити, інвестиції, які створюють банки та небанківські фінансові установи, акумулюючи такі кошти. Проте, формування заощаджень домогосподарств є значно складнішим процесом, який відбувається в постійно змінних економічних умовах, пов’язаний з впливом значної кількості психологічних чинників, особистісних рис людини. Доречно зауважують Л. О. Примостка, В. Г. Шевалдіна, що «формування заощаджень є результатом складного процесу психологічної та соціально-економічної поведінки людини. Мотиви формування заощаджень визначаються індивідуальними особливостями, що притаманні окремо взятому економічному суб’єкту й формуються під впливом задоволення його внутрішніх потреб. Проте є певні об’єктивні умови, які не залежать від потреб індивідуума, але безпосередньо впливають на обсяги формування заощаджень [2, с. 29].

Загалом заощадження – це певна частина доходів суб’єктів економіки, що не була використана на споживчі потреби, оплату податків та інших неподаткових платежів та призначена для використання в майбутньому для будь-яких потреб [3, с. 343].

Зауважимо, що формування заощаджень у системі національної економіки відбувається насамперед через формування відповідної моделі ощадної поведінки домогосподарств. При цьому, в результаті такої поведінки створені заощадження не завжди потрапляють до фінансової системи країни, а можуть зберігатися їхніми власниками у себе з метою їх використання в майбутньому. Саме основним завданням регулюючих органів і є сприяння збільшенню саме організованих заощаджень домогосподарств у країні.

Розглянемо детальніше сутність ощадної поведінки домогосподарств. Представимо декілька підходів до розгляду змісту такої поведінки. Наприклад, Л. О. Примостка, В. Г. Шевалдіна пропонують під ощадною поведінкою населення розуміти «свідомо спрямований вибір між споживанням і заощадженням, а також між різними формами заощаджень (організованими чи неорганізованими) для досягнення цілей і мотивів

заощаджень» [2, с. 35]. Я. М. Кривич, Т. О. Литвиненко зауважують, що «загалом ощадну поведінку можна розглядати, як діяльність певного конкретного індивіда на фінансових ринках та вплив конкретних особистісних мотивів та конкретних умов на формування заощаджень та ефективно їх інвестування в майбутньому. Ощадна поведінка населення – це одна із форм поведінкових фінансів, що являє собою певну сукупність дій, що зумовлені особистими мотивами та певними умовами як зовнішніми, так і внутрішніми щодо формування певних заощаджень із сукупних доходів для використання їх для будь-яких потреб в майбутньому» [3, с. 344-345].

Отже, ощадну поведінку домогосподарства, на наше переконання, варто розглядати як сукупність дій, управлінських рішень, які пов'язані з розпорядженням особистих фінансових ресурсів і полягають у вилученні зазначеними суб'єктами частини таких ресурсів з процесу споживання з метою їх зберігання для використання у майбутньому або надання у тимчасове розпорядження іншим суб'єктам господарювання з метою отримання додаткового доходу.

Література

1. Мульська О. Концептуальна сутність зв'язку економічної поведінки домогосподарств і розвитку територій. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-16>.
2. Примостка Л. О., Шевалдіна В. Г. Заощадження населення України: формування та залучення в банки : монографія. Київ : КНЕУ, 2014. 234, [6] с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32612109.pdf>.
3. Кривич Я. М., Литвиненко Т. О. Дослідження економічної сутності поняття "ощадна поведінка населення" як базової економічної категорії. *Молодий вчений*. 2018. № 10(1). С. 342-346. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=molv_2018_10\(1\)__83](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=molv_2018_10(1)__83).

References

1. Mulska O. (2021) Kontseptualna sutnist zviazku ekonomichnoi povedinky domohospodarstv i rozvytku terytorii [The conceptual essence of the connection between the economic behavior of households and the development of territories]. *Economy and society*, no. 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-16>.
2. Primostka L. O., Shevaldina V. G. (2014) *Zaoshchadzhennia naseleennia Ukrainy: formuvannia ta zaluchennia v banky: monohrafiia* [Savings of the population of Ukraine: formation and involvement in banks: a monograph], Kyiv: KNEU. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/32612109.pdf>.
3. Kryvych Y. M., Lytvynenko T. O. (2018) Doslidzhennia ekonomichnoi sutnosti poniattia "oshchadna povedinka naseleennia" yak bazovoi ekonomichnoi katehorii [Study of the economic essence of the concept of "saving behavior of the population" as a basic economic category]. *A young scientist*, no. 10(1), pp. 342-346. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21

Лукавенко О.О.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ В УМОВАХ АСИМЕТРИЧНОСТІ СВІТОВОГО РИНКУ

Швидка глобалізація ланцюгів доданої вартості – яку у загальних рисах визначають як зростання частки імпортованих проміжних товарів і послуг у виробництві – підвищила продуктивність і активізувала участь країн з низькими доходами в міжнародній торгівлі [1]). Але внаслідок поглиблення інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості внутрішнє виробництво може наражатися на зовнішні шоки, які виникають внаслідок створення залежності від невеликої кількості ключових гравців [2]). Особливе занепокоєння виникає через залежність у стратегічних ланцюгах створення вартості, які мають вирішальне значення для забезпечення основних потреб людей, таких як їжа та здоров'я, або які є критично важливими матеріалами для широкого спектру наступних галузей, таких як виробництво сировини та напівпровідників.

Політична дискусія щодо того, чи вигоди від міжнародної спеціалізації в глобальних ланцюгах створення вартості (ГЛСВ) переважають пов'язані з цим ризики передачі шоків, активізувалася після спалаху COVID-19 і, як наслідок, збоїв у ланцюгах постачання деяких виробничих і медичних продуктів. Виникають навіть запитання, чи повинні уряди використовувати інструменти політики для «перелокалізації» ГЛСВ [3].

У той час як конкуренція, заснована на порівняльних перевагах (наприклад, забезпеченість ресурсами та володіння технологіями чи ноу-хау), визначає спеціалізацію країн і формує географічну структуру ГЛСВ, подальша організація виробництва в ГЛСВ часто стає дуже концентрованою. У глобальних ланцюгах створення вартості домінуючі позиції посідають невелика кількість фірм, які як імпортують, так і експортують продукцію. Згідно зі Звітом Світового банку, «концентрація торгівлі в кількох фірмах-імпортерах-експортерах є надзвичайною. Двосторонні трейдери складають у

середньому близько 15% усіх торговельних фірм у вибірці країн, але вони охоплюють майже 80% загальної торгівлі» [4]. Ця концентрація, якщо вона пов'язана з антиконкурентною поведінкою, може потенційно підірвати початкове підвищення ефективності. Загалом, концентрація зазвичай посилює нестабільність.

Ланцюжки поставок, які характеризуються низьким розмаїттям постачальників або покупців, можуть справді збільшити ймовірність зриву поставок продукції та посилити асиметричність зовнішніх шоків. Наприклад, для деяких частин лінійного телефонного обладнання три чверті світових поставок забезпечують три країни: Китай, В'єтнам і Корея. Підприємства, які перебувають на нижніх ланках ланцюга та покладаються на ці конкретні ресурси, не мають багато можливостей для переходу на нові джерела постачання у разі дефіциту, принаймні в короткостроковій перспективі. Концентрація постачальників зменшує можливості для диверсифікації від постачальника, який стикається з перебоями у поставках комплектуючих. Подібним чином, залежність від невеликої кількості клієнтів може бути джерелом нестабільності для постачальників. У цьому випадку шок попиту на ринку призначення не може бути буферизований і може мати серйозні наслідки для компаній, які працюють на цьому ринку. Однак концентрація часто також є проявом порівняльних переваг, спеціалізації та економії на масштабах, у зв'язку з цим складно прогнозувати ймовірні ширші наслідки від застосування інструментів політики та стимулів, які використовуються для цього.

На багатьох ринках, експорт, як правило, зосереджений у кількох країнах-постачальниках. Імпортні напрямки, навпаки, мають тенденцію бути більш різноманітними. Зосередження на групах продуктів показує, що комп'ютери та телефони демонструють найвищий ступінь концентрації в світовий експортний ринок. У середньому 79% частки ринку комп'ютерної продукції припадає лише на п'ять країн, а на першу п'ятірку країн припадає 75% світового експорту телефонів [3, с. 5].

Як правило, відносно більша частка зовнішньої доданої вартості від іноземних постачальників ресурсів (так звані «зворотні» зв'язки ГЛСВ) може вказувати на більшу вразливість до шоків зовнішньої пропозиції, що впливають на постачальників сировини та проміжних продуктів. І навпаки, більша залежність експорту країни від попиту з боку іноземних країн (так звані «прямі» зв'язки ГЛСВ) може означати більший вплив шоків попиту з боку кінцевих споживачів або дистриб'юторських послуг за кордоном.

Зв'язок із глобальними ринками дозволяє меншим економікам охопити більшу клієнтську базу, але вони також більш схильні до шоків попиту в ГЛСВ, ніж великі економіки. Особливо це стосується виробників у країнах Центральної та Східної Європи, які роблять внесок у європейську автомобільну промисловість, або ірландських фірм, що постачають на світовий ринок інформаційні технології. Ці економіки експортують від 60% до 80% загального обсягу доданої вартості, виробленої всередині країни [3, с. 7].

Вразливість національної економіки до шоків зовнішньої пропозиції також вищою для менших країн, де виробництво більшою мірою залежить від іноземних ресурсів. Європейський Союз, Сполучені Штати, Китай та інші азійські країни забезпечують велику частку іноземних ресурсів, які використовуються у виробництві по всьому світу. Тим не менш, ключові постачальники іноземних ресурсів для виробництва (потенційні джерела шоків) розподілені відносно більш рівномірно, ніж постачальники в секторі бізнес-послуг, де проміжні послуги, як правило, надходять переважно з Європи та Сполучених Штатів, тому залежність від Азії є меншою [3, с. 7].

Переходячи від країн до глобального рівня, дослідники зауважують, що деякі країни та галузі можуть мати більш системні наслідки через їхнє положення у глобальній виробничій мережі, що визначається за допомогою показника «міри центральності» у ГЛСВ [58]. Згідно цього підходу, країни чи галузі є центральними, якщо вони тісно пов'язані з іншими великими центрами, і навпаки, вони є периферійними, коли виявляють слабкіші торгові зв'язки. Завдяки своєму центральному положенню в глобальних виробничих мережах центральні країни чи галузі стають особливо впливовими постачальниками або клієнтами в ГЛСВ, і тому вони можуть відігравати ключову роль у передачі шоків.

З середини 2000-х років центральна роль Китаю як головного виробничого центру в кількох секторах значно зросла як експортера, так і імпортера доданої вартості. У деяких галузях Китай демонструє найвищий ступінь центральної ролі у 2016 р. і найбільше зростання показників центральності з середини 2000-х років (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Країни - найбільші центральні вузли в глобальних ланцюгах створення вартості

Джерело: [3, с. 9]

Водночас, гірничодобувна промисловість і металургія найбільше залежать від іноземних покупців і відносяться до галузей, де покупці сконцентровані в певному географічному регіоні. Насправді гірничодобувна промисловість і металургія значною мірою залежать від закупівлі їхньої продукції галузями промисловості, які значною мірою географічно сконцентровані в Китаї та США, таких як нафтопереробна промисловість, будівництво та автотранспорт. Хімічна промисловість у країнах і галузях, які є покупцями, також значною мірою вразлива до шоків попиту, що виникають в глобальних ланцюгах створення вартості. Незважаючи на те, що галузь інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та електроніки не входить до числа галузей, які найбільше залежать від іноземних покупців, вона, тим не менш, «дуже вразлива до шоків попиту через дуже високу концентрацію покупців, особливо в Китаї та Сполучених Штатах» [60]. Це означає, що позитивні шоки попиту на основних ринках можуть посилити перебої в постачанні та призвести до дефіциту продукції.

Пандемія SARS-CoV-2 показала крихкість ланцюжків створення вартості, як глобальних ланцюжків створення вартості в цілому, так і внутрішніх ланцюгів створення вартості зокрема. Щодо першого, шок від пандемії та пов'язаних з нею карантину в березні 2020 р. спричинив різкий удар у глобальних ланцюжках створення вартості. Споживачі в країнах з високим рівнем доходу, які спочатку скоротили свої витрати на непотрібні товари через фінансову невизначеність, пов'язану з карантинном, знову почали витратити гроші на придбання цих непотрібних товарів, коли стали

доступними вакцини, що призвело до того, що світова торгова інфраструктура перестала обробляти відносно рівномірно розподілений потік товарів у часі до значного потоку таких товарів, а потім до різко збільшеного потоку таких товарів, що значно перевищує рівень до пандемії. Наприклад, «вартість відправлення контейнера з Китаю до Сполучених Штатів зросла більш ніж учетверо за менше ніж рік» [61]. Шок, викликаний пандемією глобальних торговельних потоків, порушив ланцюжки створення вартості, спричинивши затримки постачання, а для повернення до допандемічного рівня і відновлення звичного часу доставки та ціни на доставку знадобиться кілька років.

Стійкість ланцюжків створення вартості агропродовольчої продукції під час пандемії була неоднозначною. З одного боку, нижчі сегменти (наприклад, продуктові магазини та ресторани) надзвичайно добре пристосувалися до так званої нової норми, швидко перепрофільовуючи свою діяльність, щоб задовольнити значно збільшений попит на доставку їжі. З іншого боку, відбувалися значні порушення в окремих ланцюжках створення вартості (наприклад, у ланцюжку створення вартості м'яса в Сполучених Штатах) в результаті збільшення випадків COVID-19 на певних підприємствах харчової промисловості, які призвели до зупинки цілих заводів, що обумовило дефіцит певних продуктів харчування. Подібним чином накопичення споживачами певних товарів, як харчових (наприклад, вода в пляшках), так і непродовольчих (наприклад, туалетний папір) під час початкового етапу карантину, також виявило слабкість ланцюжків створення вартості [7].

Отже, в умовах загострення глобальних загроз, функціонування ГЛСВ залежить переважно від внутрішньо регіональних зв'язків та/або зв'язків в межах ОЕСР, що обмежує геополітичний ризик. Тим не менш, значна частка ризику функціонування ГЛСВ у країнах ОЕСР припадає на країни поза ОЕСР. Це означає, що порушення постачання в ГЛСВ в економіках, які не входять до ОЕСР, у тому числі через геополітичні події, можуть мати значні наслідки на початку ланцюга. Залежність від імпорتنих ресурсів зазвичай є більшою у галузях, які виготовляють продукцію остаточного споживання, наприклад, автотранспортні та транспортні засоби, ІКТ та електроніка. Навпаки, галузі, які виготовляють проміжну продукцію, такі як гірничодобувна промисловість і виробництво основних металів, зазвичай більше залежать від зовнішніх ринків.

Література

1. Interconnected Economies: Benefiting from Global Value Chains. OECD Publishing: Paris, 2013. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264189560-en>.
2. Fostering economic resilience in a world of open and integrated markets. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/OECD-G7-Report-Fostering-Economic-Resilience-in-aWorld-of-Open-and-Integrated-Markets.pdf>.
3. Global Value Chains: Efficiency and Risks in the Context of COVID-19. OECD 2021. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=1060_1060357-mi890957m9&title=Global-value-chains-Efficiency-and-risks-in-the-context-of-COVID-19.
4. World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains, Washington, D.C. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/834031570559525797/Chapter-1.zip>, 23.02.2020.
5. Criscuolo C. and J. Timmis. GVCS and centrality: Mapping key hubs, spokes and the periphery. OECD Productivity Working Papers. 2018. №12. OECD Publishing, Paris. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/d4a9bd6f-en>.
6. Schwellnus C., Haramboure A., Samek L., Pechansky R. C. and Cadestin C. Global value chain dependencies under the magnifying glass. https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/global-value-chain-dependencies-under-the-magnifying-glass_b2489065-en.
7. Bellemare M. F., Bloem J. R., Lim S. Producers, consumers, and value chains in low- and middle-income countries. <https://doi.org/10.1016/bs.hesagr.2022.03.005>. <https://www.sciencedirect.com/topics/economics-econometrics-and-finance/global-value-chains>.

Луценко О.А.

аспірант

Виклюк М.І.

к.е.н., доцент

**Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
м. Київ, Україна**

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА СТРАХУВАННЯ

З розвитком фінансової системи країни, в останні роки оптимізація розподілу освітніх ресурсів і сприяння одночасному розвитку освіти, все частіше стають головним завданням для освітніх програм. Економічні спеціальності мають велике значення для освіти та економіки усієї країни.

Економічні дисципліни розвивалися дуже швидко і досягли чудових результатів, вносячи важливий внесок у роботу з управління освітою. Однак, незважаючи на швидкий розвиток, ця професія, що знаходиться на ранніх стадіях розвитку, стикається з різними труднощами у розвитку. Підвищення рівня професійного будівництва та краще сприяти професійному розвитку майбутніх спеціалістів, потребує серйозних та глибоких досліджень та роздумів.

Зміст досліджень за спеціальністю фінанси, банківської справи та страхування, включає в себе страхування, менеджмент та економіку. Це

міждисциплінарний предмет, що охоплює багато різних дисциплін. Три основні спеціальності, що вивчаються, мають свої особливості та професійні системи. Діапазон великий, і існує певний ступінь несумісності між ними, що призводить до певних перешкод для спілкування та взаємодії, що також є проявом їхньої слабкої професійної незалежності.

За понад десять років, що минули з моменту створення різних спеціальностей у галузі фінансів, банківської справи та страхування, професійний розвиток був відносно повільним і незрілим. Неузгоджена система навчальних програм і т. д. Перш за все, з моменту створення дисципліни більшість з них узагальнили деякі теорії та досвід, але більш наукова та систематична парадигма не сформувалася, а також не відбулося суттєвого прориву у професійних дослідженнях, що призвело до відсутності мотивації професійного розвитку В, банківської справи та страхування спостерігається нестача професійних дослідників, існують такі проблеми, як розбіжність напрямів досліджень і високе свавілля, що впливає на сталий розвиток професій. Система навчальних програм розрізнена, що виявляється головним чином у неузгодженості змісту та структури, відсутній органічний зв'язок між курсами, що обмежує розвиток професії. Хоча напрям фінансів, банківської справи та страхування швидко розвивалися, з моменту їх створення, вони, як і раніше, залишаються відносно тривіальним предметом з нижчим статусом у коледжах та університетах, внаслідок чого важко отримати результати наукових досліджень та покращити здібності студентів.

Фінанси, банківська справа та страхування відіграють важливу роль у сфері економіки освіти та управління. Вони можуть надати більше методів та навичок для вирішення проблем, допомогти розвинути раціональне та логічне мислення студентів, а також покращити їхнє мислення та здібності вирішувати проблеми. У цьому плані ми явно недостатньо зробили та недостатньо уваги приділили змісту даного предмету.

Якщо фінанси, банківська справа та страхування хочуть стійко розвиватися, необхідно створити наукову та розумну дослідницьку парадигму. Насамперед, необхідно підвищувати комплексну якість фахівців, підвищувати їхній професійний рівень та професійну етику, вміти розглядати проблеми з погляду довгострокової перспективи професійного розвитку, знаходити оптимальну відповідність між економікою, менеджментом та страхуванням, комбінувати органічне поєднання теорії та практики дасть надійну гарантію побудови системи професійних знань. Зміст викладання має ґрунтуватися на принципі інноваційного використання, розумно збільшувати частку змісту предметів з фінансів, банківської справи та

страхування, інтегрувати результати міждисциплінарних досліджень та практичний досвід, а також краще сприяти сталому розвитку освітньої спеціальності. Що стосується методів навчання, необхідно постійно оновлювати методи викладання, проводити навчання з метою розвитку практичних здібностей та вводити в навчання нові випадки, щоб зробити зміст навчання яскравішим, стимулюючи інтерес студентів до навчання та підвищувати якість викладання.

Фінанси, банківська справа та страхування спрямовані на розвиток практичних та прикладних талантів, тому необхідно створити та покращити систему навчальних програм відповідно до фактичних потреб суспільства, щоб теоретичний рівень та практичні здібності студентів могли розвиватися одночасно. Необхідно раціонально організувати зміст навчання, науково розділити пропорції, звернути увагу на практичне застосування, змінити стару ситуацію, коли не звертають уваги на економіку, а також розвивати у студентів логічні здібності мислення та аналітичні здібності до вирішення проблем, збільшуючи зміст викладання фінансових дисциплін. У той же час необхідно не лише вивчати зміст предметів за спеціальністю, а й дотримуватись розвитку інформаційних технологій, збільшувати зміст інформаційних та комп'ютерних дисциплін в програмах, щоб студенти могли навчитися використовувати сучасні технології і дійсно покращити їхню здатність та якість адаптації до соціальних потреб.

Література

1. Загородній А.Г. Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Львів: Львівська політехніка, 2011. 844 с. .
2. Сміт Дж. Джонсон М. Еволюція фінансової освіти: Погляд у майбутнє. Фінансовий Світ, 2020. 258 с.

Лях І.І.
головний економіст
Інститут економіки промисловості
НАН України
м. Київ, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ В УМОВАХ ПОСТВОЄННОГО ЧАСУ

Сучасна модель ринку спільного інвестування, що склалася за останнє десятиліття, дає підстави визнавати, що сформована модель не була найкращою з точки зору реалізації інвестиційного потенціалу інститутів

спільного інвестування (ICI) і характеризувалась наявністю певних системних обмежень, структурних диспропорцій, проблем, що викликають необхідність розроблення відповідних заходів державного регулювання.

Залучення на національний та регіональний ринки іноземних інвестицій є необхідною умовою виходу країн з економічної кризи, в якій зараз знаходиться Україна. Тому необхідним стає дієве підтримуюче супроводження інвестиційних проєктів, яке сприятиме: покращенню іміджу України на світовому ринку капіталів, залученню довгострокових інвестицій, підвищенню рівня інноваційної активності в регіонах, а також підняттю інтенсивності міжнародної конкуренції за право володіння інтелектуальними інвестиціями.

До основних способів залучення інвестицій відносяться кредити та позики, гранти від держави та венчурні чи приватні інвестиції. Але останнім часом всесвітній досвід свідчить про вирішальну роль застосування саме венчурного капіталу у фінансуванні таких проєктів. Венчурні інвестиції передусім розглядаються в менеджменті як ефективний стратегічний чинник підвищення конкурентоспроможності та розвитку підприємства або запуску нового бізнесу.

У Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» зазначено, що до структурних елементів національної інноваційної екосистеми відносять інвесторів, які не беруть безпосередньої участі в операційній діяльності, але фінансують її за рахунок власних коштів чи здійснюють управління фондами [1]. Визначено, що проблемою функціонування національної інноваційної екосистеми завжди був недостатній розвиток венчурного фінансування в Україні та правовий захист власності іноземних інвесторів.

Останні декілька років стали поворотними як для української економіки в цілому, так для її інноваційної екосистеми. Проведене ще довоєнне дослідження на основі збору та аналізу інформації щодо стану секторів приватного та венчурного капіталу свідчить, що протягом останніх років спостерігалось стабільне збільшення українського ринку інвестицій. Незважаючи на те, що у 2019 році пройшли вибори, тривала війна, а також в умовах запроваджених урядом карантинних обмежень для боротьби з пандемією COVID-19 в Україні, що разом з іншими факторами спричинили значний економічний спад у 2-му кварталі 2020р., протягом останніх років спостерігалась тенденція помірного та екстенсивного росту українського

сектору управління активами, переважно за рахунок *активності нових фондів* [2].

На тлі різкого зростання інфляції, посиленої повномасштабною військовою агресією РФ проти України у 2022 р. було зареєстровано 64 нових ІСІ, у т. ч. 6 – за 4-й квартал. Загальна кількість сформованих ІСІ, які досягли нормативу мінімального обсягу активів, зростала 5-й рік поспіль і на кінець грудня становила 1742 (за 4-й квартал -0,9%, за 2022 рік +1,8%). Сукупні загальні активи діючих ІСІ, що перебували в управлінні КУА та досягли нормативів, у 4-му кварталі 2022 р. активи ІСІ зменшилися на 1,9% [3].

Вартість чистих активів (ВЧА) усіх сформованих ІСІ за увесь 2022р. зросла на 5,5%, до 412 614 млн. грн. У грудні вона була на 1,4% меншою, ніж у вересні, що частково зумовлено меншою кількістю звітів фондів. Вартість чистих активів усіх сформованих ІСІ у 3-му кварталі 2023 р. зросла на 6,4%. Це відбулося завдяки як *підвищенню вартості активів старіших фондів*, зокрема серед відкритих та *венчурних ІСІ*, так і прискореному створенню *нових венчурних КІФ* і незважаючи на загальне зменшення кількості (звітів) фондів за цей період. Із початку року сукупна ВЧА ІСІ додала 17,8%, за останній рік у вересні – 16,2%, а за два роки – 30,3% [4].

Як і для загальних активів сформованих ІСІ, зростання їхньої сукупної ВЧА відбулося в усіх секторах, окрім закритих фондів із публічним розміщенням. Найстрімкіше знову зросли чисті активи *венчурних фондів* (+6.7% за квартал). За 9 місяців 2023 р. вони додали 18,3%, а за рік – 17,1%. На дворічному проміжку ВЧА венчурних ІСІ зросла на 34,2%, цілком забезпечивши збільшення усієї галузі за цей період. На кінець вересня чисті активи *венчурних фондів* становили 96,4% сукупної ВЧА усіх ІСІ [4].

Вищенаведений аналіз українського ринку інвестицій дає підстави стверджувати, що незважаючи на несприятливі часи в умовах ведення повномасштабної війни у 2023 р. вдається тримати український сектор управління активами за рахунок *підвищення вартості активів старіших фондів*, зокрема серед *відкритих та венчурних ІСІ*.

Є привабливим той факт, що розвиток венчурних інвестиційних фондів в Україні фокусується, як і у довоєнні роки, у регіонах-лідерах за вкладом в економічний розвиток країни. Як і раніше, спостерігається зростання рівня концентрації фондів венчурного бізнесу переважно в столиці та Київській області, питома вага яких у загальній кількості ІСІ завжди становила майже 75-80% [3-4], що призводить до виникнення питання *регіональної асиметрії*

щодо надання фінансових послуг ІСІ та створення низки проблем від впливу такої асиметрії на трансформацію регіонального розвитку України.

Для покращення взаємовідносин між українською та глобальною венчурною екосистемою, була створена **Українська асоціація венчурного та приватного капіталу (UVCA)**, метою якої стало поширення інформації про можливості інвестування в Україні та багатовекторної підтримки інвесторів у всіх аспектах діяльності, яка є членом Invest Europe. До UVCA входить майже 50 членів (дев'ять з яких приєдналися у 2023 воєнному році), під управлінням яких знаходиться майже \$5 млрд., що є дуже вагомими цифрами. Зазначимо, що за годи роботи з'явилася національна інноваційна екосистема, яка здатна підтримувати молодих інноваторів, які вміють створювати міжнародно визнані інноваційні продукти. За даними UVCA, з початку 2022 р. і до першого кварталу 2023р. укладено 199 угод з українськими компаніями на \$881 млн. (але кількість більша, адже немало угод не розкривають суму інвестицій). Важливим результатом спільної роботи держави та UVCA став той факт, що у 2022 р. Україна зайняла 6 місце в Центрально-Східній Європі за обсягом венчурного фінансування [5].

Висновки. Венчурний капітал завжди, а особливо в останні довоєнні роки та майже у два повоєнні роки, продовжує приймати й розділяти ризики. Україна володіє пристойним кредитом довіри інвесторів завдяки численним успішним угодам співінвестування, у яких взяли участь майже 300 іноземних фондів. Поточна ситуація в країні, хоча і є надскладною, але праця інститутів спільного інвестування допомагає розвитку нових можливостей, стимулює і прискорює випуск інновацій, а саме, запускає механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні країни. Спостерігається, як багаторазово зросла потреба у високотехнологічній продукції промисловості, яка у прийдешньому дасть можливість прискорити відродження повноцінної воєнної індустрії.

Для вирішення питання регіональної асиметрії щодо надання фінансових послуг ІСІ у поствоєнний час, перш за все, увага повинна приділятися значному посиленню взаємодії всіх інститутів спільного інвестування, з одного боку, та інвесторів і емітентів цінних паперів, з іншого боку, що сприятиме: забезпеченню ефективності інвестування; залученню коштів інвесторів в активи з метою отримання прибутку від діяльності спільного інвестування; забезпеченню прибутковості вкладень та приросту інвестицій, вкладених учасниками. Саме створення відповідної сучасної національної екосистеми інноваційного інвестування, яка відкриє усім охочим доступ до фінансових послуг, що надаються ІСІ, усім потенційним

інвесторам на ринку цінних паперів (громадянам та бізнес-спільноті країни) незалежно від регіональної приналежності, сприятиме усуненню регіональної асиметрії.

Література

1. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
2. Лях І. Можливості венчурного фінансування в умовах інтеграції України до європейського інноваційного простору. // *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2 (39). С. 75-79. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).75-79](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).75-79)
3. Огляд діяльності індустрій управління активами інституційних інвесторів та адміністрування пенсійних фондів в Україні. Страхові компанії. 4-й квартал та весь 2022 рік. URL: <https://www.uaib.com.ua>
4. Огляд діяльності індустрій управління активами інституційних інвесторів та адміністрування пенсійних фондів в Україні. Загальні результати. 3-й квартал та весь 2023 рік. URL: <https://www.uaib.com.ua>
5. 9 років Українській асоціації венчурного та приватного капіталу URL: <https://uvca.eu/uk/news/9-rokiv-ukrainyskiiyi-asocsiacsiiy-venchurnogo-ta-privatnogo-kapitalu>

Лях О.В.

к.е.н., ст. дослідник

Інститут економіки промисловості НАН України

м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ТА РОЗПОДІЛЕНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК НАПРЯМОК ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Пандемія коронавірусу COVID-19, політичний зсув у основних гравців глобальної економіки в бік протекціонізму, війни в Східній Європі та на Близькому Сході – все це продемонструвало високу ступінь вразливості географічно інтенсивних економічних зв'язків та ланцюгів постачання і навіть загрозу майбутньої фрагментації світової економіки [1, с. 76; 2, с. 2]. Традиційний спосіб виробництва окремих деталей, компонентів, готових товарів та їх доставки за різними географічними напрямками вкрай нестійкий у теперішньому світі. Пошуки альтернативних шляхів постачання, як правило, призводять до більш високих витрат на доставку. З цих причин сучасним трендом в глобальній економіці стали намагання більшості представників промислового бізнесу зменшити кількість ланок у ланцюгах постачання та укоротити їх «плече», шляхом так званого решорінгу та локалізації виробництва, яке раніше було перенесено в країни з більш

дешевою робочою силою [3, с.2]. Така стратегія пов’язана з цілою низкою перешкод організаційного характеру та більш високими інвестиційними витратами. Однак, з появою сучасних досягнень в сфері інформаційно-комунікаційних технологій та автоматизації виробництва, зокрема технології адитивного виробництва, стає можливою (при відносно невеликих інвестиційних витратах) організація децентралізованих та максимально наближених до споживачів розподілених виробничих систем, що дозволить суттєво знизити ризики зриву матеріального забезпечення виробництва та повернутися багатьом виробничим компаніям, які мають високу залежність від постачання комплектуючих, до більш ризилентного стану бізнесу [4, с.177-178; 5].

Очікується, що децентралізовані та розподілені системи виробництва забезпечить більш ефективне використання ресурсів, маючи більш високий рівень навантаження виробничих потужностей, ніж це має місце в системі підприємств централізованого типу. Такий тип організації виробництва також знижує перешкоди для виходу на ринок для стартапів за рахунок зменшення величини капіталу, необхідного для створення перших прототипів та налагодження необхідного для отримання прибутку обсягу виробництва продукції. Більш того, децентралізовані та розподілені виробничі системи мають в якості переваги над централізованими значно коротший термін окупності капіталовкладень із-за того, що в результаті меншої відносної величини постійних витрат мають меншій рівень так званої точки беззбитковості, орієнтовані на персоналізовані вимоги конкретних споживачів, тобто мають більше гнучку пропозицію, завдяки чого необхідний обсяг продаж досягається значно швидше. Важливо також, що таке виробництво у порівнянні з централізованим має зменшити загальний ступень антропогенного навантаження на навколишнє середовище, оскільки зменшує або взагалі усуває транспортування фізичних продуктів автомобільним, залізничним чи морським транспортом, що знижує рівень енергоємності кінцевого продукту. Деякі дослідники вважають становлення і поширення децентралізованої та розподіленої промислових систем, які є гнучкими та максимально орієнтованими на персоналізований попит споживачів, взагалі зміною парадигми розвитку промисловості, її майбутнім [6, с. 358; 7, с. 545; 8, с. 6918]]. Все це доводить, що формування в країні розвиненої мережі децентралізованих та розподілених виробничих систем має бути одним із основних напрямків як промислової політики, так і політики залучення в країну зовнішнього інвестування на період відбудови та модернізації економіки України.

Війна в Україні, яка генерує цілу низку безпекових, економічних, соціальних і політичних викликів, посилює необхідність формування промислового комплексу країни на засадах побудови мережі децентралізованих та розподілених виробничих систем. З позицій безпекового аспекту децентралізація будь якого промислового виробництва, скажімо, машинобудівного комплексу, означає заміну відносно невеликої кількості крупних виробничих структур на більш велику кількість малих виробників комплектуючих частин і деталей, розташованих на значній відстані від підприємства, що здійснює функції збірки кінцевого продукту, яке, на відміну від підприємства централізованого типу, буде займати відносно меншу територію, що дозволить спростити його захист в умовах постійного ризику повітряного нападу з боку агресивного сусіда або взагалі розмістити його під землею. Можливим та більш безпечним є також варіант, коли замість одного збирального підприємства створюється мережа регіональних центрів, що здійснюють кінцеву збірку і післяпродажне обслуговування продукції та максимально наближені до її споживачів.

Що стосується розподіленої системи виробництва, то в даному разі ступень її потенційної безпеки ще вища, оскільки у багатьох випадках сам споживач, використовуючи, наприклад, 3D-принтер, зможе виробити і зібрати відносно не складний кінцевий продукт на основі програми, отриманої від його розробника, тобто рівень дисперсії виробничих потужностей буде ще вища, ніж навіть у децентралізованого виробництва .

Окрім перелічених переваг, децентралізована та розподілена виробничі промислові системи дозволять надати більшу гнучкість місцевим ринкам робочої сили, оскільки не потребують, на відміну від централізованих промислових систем, значної концентрації в окремих містах робочої сили зі спеціальною фаховою підготовкою. Це важливий фактор в умовах суттєвого скорочення робочої сили в країні. Також до переваг децентралізованих та (особливо) розподілених виробничих систем треба додати відсутність потреби у значних площах для складування напівфабрикатів та готової продукції, а також відповідних витрат на їх утримання.

При розробці заходів промислової політики націлених на становлення та розвиток децентралізованих та розподілених промислових систем варто усвідомлювати, що на стартовому етапі децентралізації промислового комплексу, подібно до будь-якого феномену соціально-економічного розвитку, виникнуть протиріччя та несприйняття «традиційними» промисловцями переходу до децентралізованих форм виробництва; деякий

час будуть існувати паралельно централізовані, децентралізовані та гібридні форми, та навіть виникнуть спроби «рецентралізації».

Формування в країні розвиненої мережі децентралізованих та розподілених промислових систем, що забезпечуватимуть виробництво продукції як для кінцевого споживача, так і для бізнесу потребує створення розгалуженої системи ресурсного, інформаційно-консалтингового забезпечення та підготовки відповідних кадрів. Зокрема, необхідно розвивати децентралізовану та розподілену енергетичну систему, виробництво відповідного обладнання та апаратні засоби розподілу енергії для енергогенерації малої потужності, у тому числі безпосередньо її споживачами. Це вимагає державних гарантій щодо залучення іноземного капіталу, діючої системи державних замовлень та пільгового кредитування для підприємств галузі електротехнічного машинобудування стосовно розробки, освоєння виробництва та випуску у необхідному обсязі обладнання та устаткування для потреб формування розгалуженої системи розподіленої енергетики. Потрібно також стимулювати створення мережі металургійних міні-заводів (потужністю 1-2 млн. т на рік) в різних регіонах країни, а також мережі підприємств для вироблення пластикової та іншої сировини для використання в адитивних технологічних процесах на розподілених виробничих потужностях.

Література

1. Гриценко А.А. (ред.) (2022) Економічні суперечності глобалізації та локалізації в умовах гібридної війни та післявоєнної реконструкції: монографія. Київ: НАН України, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”. 636 с. URL: [Es-superech-globaliz-ta-localiz-v-umomah-gibryd-viyny.pdf](https://ief.org.ua/es-superech-globaliz-ta-localiz-v-umomah-gibryd-viyny.pdf) (ief.org.ua)
2. EIU (2023) Industry outlook 2024. The Economist Intelligence Unit Limited. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/industries-in-2024/>
3. Burke, R., Mahto, M., Bowman, G.L., Cotteleer, M. (2021) Reshoring or localization on your mind? [Report]. The Deloitte Center for Integrated Research. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/topics/operations/reshoring-supply-chain.html>
4. Johns, J. (2021) Distributed manufacturing: Old concept, new relevance, new technology? *Metal Additive Manufacturing*, 7(2), pp. 177–183. URL: [Distributed manufacturing: Old concept, new relevance, new technology? \(metal-am.com\)](https://www.metal-am.com)
5. Sacco, E. (2023) Distributed and decentralized manufacturing: the future of part production for localized production. *Roboze blog*. Distributed and decentralized manufacturing: the future of part production for localized production | Roboze
6. Mourtzis, D., Doukas, M. (2012) Decentralized manufacturing systems review: Challenges and outlook. In K. Windt (ed) *Robust manufacturing control: Innovative and interdisciplinary approaches for global networks*. Proceedings of the CIRP sponsored conference RoMaC (pp. 355–369). Berlin: Springer-Verlag. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-642-30749-2>

7. Rauch, E., Dallinger, M., Dallasega, P., Matt, D.T. (2015) Sustainability in manufacturing through distributed manufacturing systems (DMS). *Procedia CIRP*, 29, pp. 544–549. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procir.2015.01.069> .

8. Srai, J.S., et al (2016) Distributed manufacturing: scope, challenges and opportunities. *International Journal of Production Research*, 54(23), pp. 6917–6935, DOI: <https://doi.org/10.1080/00207543.2016.1192302>

Ляхов В.К.
аспірант

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНОГО ЕКСПОРТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Україна постійно зміцнює свої позиції на європейському аграрному ринку, а після вступу до СОТ обсяги експорту до європейських країн з кожним роком збільшуються. Важливою особливістю вітчизняного аграрного сектору є його значний потенціал щодо забезпечення сталого економічного розвитку та задоволення внутрішнього попиту на сільськогосподарську продукцію та продовольство. Тому підписання Угоди про асоціацію між Україною та країнами Європейського Союзу та створення зони вільної торгівлі з ЄС у рамках цієї угоди, як тільки вона буде відкрита, є важливими факторами для сталого розвитку аграрний сектор України, буде значною перспективою для України, ринки країн Європейського Союзу поступово освоюються вітчизняними компаніями. Тому для України надзвичайно важливо запровадити ефективні інституційні механізми, спрямовані на активізацію зовнішньої торгівлі підприємств аграрного сектору економіки та посилення їх конкурентоспроможності на європейському ринку. Крім того, необхідно розробити систему ресурсів для підвищення ефективності використання конкретних засобів регулювання аграрного ринку, що в подальшому забезпечить вільний рух сільськогосподарської продукції, пом'якшить цінові коливання, а також комплексно. формування системи матеріально-технічного забезпечення сільського господарства як чинника швидкого зростання рентабельності підприємств за рахунок зниження загальних витрат виробництва.

П. Т. Саблук [1, с. 112] зазначає, що сучасні методологічні та теоретичні підходи до інституційного забезпечення економічного розвитку ґрунтуються на переконливому розумінні того, що інституційна система має суттєвий вплив на сталий соціально-економічний розвиток держави в цілому та зокрема економічних одиниць та окремої людини. промисловості.

Сукупність організованих конкретних інститутів утворює єдине ціле – інституційну систему з чіткою внутрішньою структурою, що включає підсистеми та окремі елементи, основою яких є «формальні норми», «правила гри» та «обмеження» і так далі. Ця система постійно перебуває в русі: «правила» формуються, втрачають свою функцію чи важливість, змінюються з неформальних на формальні та зміцнюються принципово новими нормами.

Г. Я. Антонюк [2, с. 9] у своїх дослідженнях виявив, що процеси європейської інтеграції призвели до масштабних інституційних змін в аграрному секторі. Проте створення нових інституцій часто відбувається штучно, за рахунок кредитів, без урахування особливостей аграрного сектора економіки України та культурно-духовних особливостей населення. Водночас В. І. Артюшин [3, с. 15] обґрунтовано доцільність виділення п'яти рівнів інституційного забезпечення економічного розвитку аграрних підприємств в умовах євроінтеграції: мезо-; мікро-; мата-; макро і мега рівень. Структуру інституційної системи забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору економіки України в умовах екстенсивного поглиблення євроінтеграційних процесів подано у вигляді табл. 1.1.

бізнесом, мають доступ до інформації про плановані зміни в торгових системах інших країн і можуть спілкуватися зі своїми діловими партнерами. Це забезпечується участю України в системі оповіщення, тобто. система інформування Секретаріату СОТ про зміни в законодавстві держав-членів СОТ, яка встановлюється відповідно до зобов'язань щодо прозорості торговельної політики. На офіційному веб-сайті Мінекономрозвитку щомісяця розміщуються повідомлення про фітосанітарні та санітарні заходи, технічні стандарти, норми та правила, які пропонуються торговельними партнерами України та стосуються сировини, необхідної для українського експорту [5]. За бажанням суб'єкта експортної діяльності ця інформація також може бути надіслана електронною поштою. Компанії можуть подавати коментарі щодо регуляторних аспектів членів, з якими вони можуть мати проблеми, наприклад: В. Зміни в процесах технічного регулювання, процедурах оцінки відповідності, реалізації санітарних та фітосанітарних заходів тощо.

Система інституційної підтримки експортної діяльності підприємств вітчизняного аграрного сектора у контексті міжнародної інтеграції

Складові (інститути)	Сфера впливу
ринкового ціноутворення та ринку	охоплює процеси формування цін на аграрну продукцію та продовольство на зовнішніх та внутрішньому ринках на основі взаємодії пропозиції та попиту;
сертифікації, технічного регулювання, безпеки і якості продукції	формує комплекс головних вимог, інструментів та заходів у сфері забезпечення безпечності і якості продуктів харчування, регулювання діяльності операторів агропродовольчого ринку, об'єктів регулювання імпорту, інспекційних заходів, експорту та реекспорту;
аграрної державної політики та заходів підтримки виробників	створенні та реалізації ефективної системи заходів, механізмів, інструментів державної підтримки товаровиробників шляхом фінансування, тарифного і митного регулювання, цінового регулювання; розвитку галузей сільського господарства ;
правового забезпечення експорту	містить правові норми – закони та підзаконні акти, які регулюють процеси експорту; методичні підходи до оцінювання поточного стану розвитку ринків та ризиків експорту; безпечність і якість агропродовольчої продукції; підтримка сільськогосподарського виробництва та регулювання агропродовольчого ринку;
інфраструктури продовольчого та аграрного ринку	дозволяє підтримувати та створювати функціонування системи ринкової інфраструктури та логістики, механізми регулювання діяльності ринкових посередників;
методів і інструментів стратегічного планування	методичні засади формування і практичної реалізації стратегії експортної діяльності, розроблення стратегічних методів, карт і методик оцінювання експортного потенціалу компанії, загроз і ризиків;
інформаційного забезпечення експорту	визначає суб'єктів, що задіяні у процесах експорту та інших видів зовнішньоторговельної діяльності, та сформовані інформаційні потоки між ними, інформаційну базу з метою оцінювання стану та тенденцій розвитку зарубіжних ринків, загроз і ризиків загроз з метою визначення стратегій виходу на зовнішній ринок, визначення стратегічних напрямів та відповідальних осіб за їх виконання, проведення моніторингових заходів та контролю реалізації стратегії й оцінки рівня ефективності розроблених стратегічних міроприємств

Джерело: побудовано автором за [1; 4]

Сьогодні вітчизняні компанії, які займаються експортно-імпортним А.А. Мазоракі [6, с. 197] зазначає, що експортери вітчизняної сільськогосподарської продукції стали невід'ємною частиною процесу європейської інтеграції в міжнародній торгівлі, коли можлива можливість взаємного доступу до внутрішніх ринків країн, які домовилися про угоду. зона вільної торгівлі. Зокрема, будуть скасовані митні збори і податки, а також кількісні обмеження на передачу товарів між державами. Водночас

слід зазначити, що в цих регіонах діють особливі умови торгівлі продуктами харчування та сільськогосподарською продукцією. Кожна підписана угода також забезпечує відповідну інституційну основу для забезпечення виконання взятих зобов'язань. Україна має угоди про вільну торгівлю з ЄАВТ (Швейцарія, Ліхтенштейн, Ісландія й Норвегія). У межах повноважень, визначених цією Угодою, діє Спільний комітет України та ЄАВТ, який здійснює нагляд та моніторинг процесів імплементації та розвитку Угоди та контролює можливість подальшого усунення торгових бар'єрів та інших обмежувальних заходів. Крім того, діють сільськогосподарські угоди між окремими країнами Європейської асоціації вільної торгівлі та Україною.

Відповідно до підписаних угод встановлено графіки скасування ввізного мита на сільськогосподарську продукцію з країн ЄАВТ для вітчизняних суб'єктів ПРО. Зокрема, для продуктів переробки зерна, таких як борошно та продукти тваринництва, планується призупинити базові мита на 7 років із щорічним зниженням на 13 копійок. стор. та згідно договору були анульовані з січня 2019 р. Для овочів різного ступеню переробки, зернових культур, ягід, залежно від виду, сума щорічного списання становила близько 17 найменувань, а з січня 2017 року в Україні повністю скасовано імпордне мито на цей вид продукції. Експорт сільськогосподарської продукції, такої як часник, цибуля-шалот, мед, огірки, брюссельська капуста, спаржа, горох, льон, соя, ріпак і соняшник, буряковий цукор і соєва олія є безмитним.

Крім того, в аграрному секторі передбачені такі захисні заходи, які не повинні застосовуватися більше одного року: підвищення імпортного мита на відповідну продукцію та запровадження на її основі митних квот для пільгової торгівлі. про обсяги історичної торгівлі за останні 5 років. Ця Угода стосується спеціальних положень продовольчих товарів, які передбачають імпордне мито та застосування застосовних експортних заходів. Рівень податку, що стягується державами-членами ЄАВТ з імпорту, визначається виходячи з різниці між цінами на внутрішньому ринку та ціною сільськогосподарської сировини на світовому ринку, яка входить до складу відповідного товару, але не може її перевищувати. ця різниця в ціні [7] .

Сьогодні Україна перебуває в процесі комплексного вдосконалення та розвитку європейського вектора інституційного забезпечення економічного розвитку. Процедура укладення угоди про вільну торгівлю з країнами Європейського Союзу є невід'ємною частиною Угоди про асоціацію між Україною та країнами Європейського Союзу і діє протягом десяти років, з 2016 по 2026 рік. Дедалі більше розширюється взаємний доступ до товарних

ринків, у тому числі сільського господарства та продовольства, на основі обов’язкових правил торгівлі, внутрішнього інституційного середовища зовнішньої торгівлі сільськогосподарською та іншими видами продукції до європейських стандартів і правил, які забезпечують високі стандарти продукції, якість і більш високий захист кінцевих споживачів продуктів харчування та принципи сталого розвитку навколишнього середовища. Це виражається в процесах зниження експортних та імпорتنих мит при імпорті української продукції до країн ЄС, серйозних змінах до внутрішнього законодавства та забезпеченні доступу на ринки практично без тарифних обмежень у межах митних квот.

З метою усунення перешкод у зовнішній торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією вітчизняних експортерів, які можуть виникати через розбіжності в технічних стандартах, регламентах і процедурах оцінки рівня відповідності та інших вимог, пов’язаних з рівнем якості, передбачено процедуру гармонізації законодавства України, стандартів і норми наближені до існуючих стандартів і норм в інших країнах Європейського Союзу, особливо в частині перевірки, вимірювання, стандартизації, оцінки відповідності роботи та систем ринкового нагляду [8]. Таким чином, для вітчизняних сільськогосподарських підприємств торговельне партнерство з країнами ЄС створює позитивний імідж на міжнародному ринку щодо якості вітчизняної сільськогосподарської продукції, особливо продукції на етапі виробництва. Переробка.

Інституційна основа для імплементації окремих угод Угоди про асоціацію з Європейським Союзом гарантується такими інституційними елементами: Комітет асоціації в торговельній складовій створюється з низки високопосадовців обох сторін. Підкомітет з управління санітарними та карантинними заходами, Підкомітет з географічних зазначень, Підкомітет з торгівлі та сталого розвитку та Підкомітет з митного співробітництва підпадають під його юрисдикцію. Питання розвитку села та сільського господарства, а також транскордонного співробітництва цей кластер вирішує в рамках підкомітету з питань економіки і іншого галузевого співробітництва. Координаційну роботу цих підкомітетів також здійснює Урядовий офіс координації європейської та атлантичної інтеграції, який належить до Секретаріату Кабінету Міністрів України [9].

Підсумовуючи, зазначимо, що в Україні створено систему громадських адміністративних організацій у сфері підтримки зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу. До його складу входить Рада з міжнародної торгівлі, яка координує дії відомств, міністерств,

місцевих органів влади, безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції, посередників у сфері міжнародної торгівлі, сприяючи зростанню обсягів експорту та полегшуючи процедури через відповідну діяльність. Митне оформлення товарів та перетин державних кордонів. Інституційне забезпечення національного експорту в умовах європейської інтеграції, розробка законодавчої бази для просування національної продукції на міжнародний ринок, пропозиції щодо розробки та застосування процедур і методів стимулювання розвитку експорту, рекомендації щодо забезпечення захисту інтересів та права національних експортерів у сфері торгівлі та економіки, у тому числі в рамках Угоди про вільну торгівлю ЄС, підтримка експорту сільськогосподарської продукції досягає вищої доданої вартості.

Література

1. АПК у системі зовнішньоекономічної діяльності України / П.Т. Саблук, А.А. Фесина, В.І. Власов, М.С. Вітков, Р.П. Саблук; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки", УААН. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2021. – 242 с.
2. Антонюк Г. Я. Механізми посилення конкурентоспроможності підприємств молокопереробної галузі в умовах євроінтеграції: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / Г.Я. Антонюк; Львів. нац. аграр. ун-т. — Л., 2009. — 20 с.
3. Артюшин В.І. Підприємництво в сільській місцевості в контексті подолання бідності / В.І. Артюшин, М.І. Пугачов. - К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2021. – 23 с.
4. Кузьменко В. Економічні інтереси та циклічність розвитку світової економіки і фінансові кризи / В. Кузьменко // Інститут еволюційної економіки. – 2007. - № 3. – С. 62-74.
5. Інформація за повідомленнями з країн-членів СОТ. Департамент багатосторонніх та двосторонніх торговельних угод. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <https://me.gov.ua/Documents/>.
6. Зовнішньоторговельні аспекти конкурентної політики України в умовах СОТ: монографія / А.А. Мазаракі, В.В. Юхименко, О.П. Гребельник, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко, Ю.О. Олейніков, Т.І. Чаюн, О.В. Довгополова, В.Ю. Омельченко, Ю.М. Родіонова; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2020. – 308 с.
7. Europe agreement // European Comission [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: www.ec.europa.eu.
8. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика: монографія / А.Д. Діброва. — К.: Формат, 2021. – 488 с.
9. Бородіна О.М. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми: монографія / О.М. Бородіна, М.Г. Бетлій, Н.М. Головченко, С.В. Киризьок, О.В. Михайленко; ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України. — К., 2021. – 264 с.

Магар А. Є.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Іваненко Т. Я.
к. е. н., доцент
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ НА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЛОГІСТИЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Фінансова система – це комплекс взаємопов'язаних інститутів, ринків, правил і інструментів, які забезпечують збори, розподіл і використання фінансових ресурсів в економіці.

Фінансову систему можна розглядати як сукупність органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють у межах своєї компетенції керівництво фінансовою діяльністю держави та підприємств, установ, організацій, що беруть у ній участь [1].

Ефективна фінансова система є тією рушійною силою, яка рухає життя не тільки країни, але і кожного її громадянина. Вона підтримує баланс, який забезпечує динамічний розвиток усіх сфер та ланок господарства країни, а також підтримує виконання соціального захисту на необхідному рівні через діяльність певних інститутів [2].

Фінансова система грає значну роль у розвитку економіки, надаючи ресурси для інвестицій, обміну та ефективного функціонування підприємств та інших економічних агентів. Взаємодія фінансової системи із сектором логістики є важливою для фінансування та оптимізації логістичних процесів.

Трансформаційні процеси в логістиці визначаються як системні зміни в організаційній, технологічній, та процесуальній сферах логістичної діяльності з метою покращення її ефективності та конкурентоспроможності.

Зв'язок між фінансовою системою та трансформаційними процесами в логістиці дуже глибокий і визначається рядом ключових факторів:

– фінансова система надає капітал для впровадження новітніх технологій в логістичні процеси, таких як автоматизовані склади, системи прогнозування тощо;

– фінансові ресурси важливі для розширення глобальних логістичних мереж, побудови нових складських приміщень, вирішення транспортних завдань та забезпечення ефективного роботи ланцюга постачання в масштабах світового ринку;

– ефективно управління запасами вимагає фінансового вдосконалення, зокрема визначення оптимальних рівнів запасів, оптимізації цін на складі, та забезпечення оборотності капіталу;

– фінансова система повинна бути гнучкою та готовою до вкладення в нові стратегії логістики, які дозволяють компаніям швидко реагувати на зміни в умовах ринку та попиту;

– інтеграція логістичних систем часто вимагає фінансових інвестицій для покращення та гармонізації процесів, в тому числі у створення єдиної інформаційної платформи;

– розвиток та утримання стратегічних партнерств у логістичному ланцюгу можливий завдяки фінансовій підтримці для спільних проєктів та ініціатив.

Узагальнюючи, фінансова система виступає як каталізатор для реалізації трансформаційних процесів у логістиці, надаючи ресурси та інфраструктуру для впровадження нововведень та оптимізації логістичних процесів.

Трансформаційні процеси в логістиці в умовах глобалізації визначаються великою кількістю чинників, що включають глобальні тенденції, технологічні інновації, зміни вимог споживачів і нові виклики у сфері управління ланцюгами постачання, а також вимагають комплексного підходу, включаючи технологічні інновації, гнучкі стратегії, ефективно управління ризиками та співпрацю між різними гравцями у ланцюгу постачання.

Глобалізація як процес – це результат розвитку продуктивних сил інтернаціоналізації всіх сфер суспільного життя, встановлення безпосередніх сталих зв’язків між суб’єктами різних країн, унаслідок чого виробничий процес в одній країні стає складовою частиною процесу, що відбувається в інтернаціональному і світовому масштабах [3].

Література

1. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання-Прес, 2003. 523 с.
2. Олексюк О.І. Особливості та пріоритети результативного розвитку національної економіки у глобальному середовищі. Агросвіт. 2009. №8. С.30-36.
3. Борзенко О.О. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України: колективна монографія. Київ. 2022. 265 с.

Магар Д. Є.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Іваненко Т. Я.
к. е. н., доцент
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИКОЮ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТА ЯКОСТІ ПОСЛУГ У ПЕРІОДИ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ

Глобальні кризи, такі як епідемії, природні катастрофи, чи економічні збої, мають значний вплив на сферу послуг та логістичні ланцюги. У таких умовах важливо розглядати логістичне управління як стратегічний інструмент для забезпечення доступності та якості послуг.

Ефективна логістика відіграє важливу роль у забезпеченні доступності послуг населенню. Це особливо важливо в умовах сучасного світу, де споживачі все більше прагнуть отримати продукти та послуги швидко та ефективно.

Стратегічне управління логістикою – це діяльність, яка пов’язана з постановкою мети та завдань підприємства та з підтримкою відносин між ним та зовнішнім середовищем, які дають можливість підприємству досягнути своїх цілей, відповідають його внутрішнім можливостям та дозволяють залишатися чутливим до факторів зовнішнього середовища, надаючи послуги клієнтам [1].

Ключовими логістичними стратегіями, які можуть бути використані для забезпечення доступності та якості послуг у періоди глобальних криз, є гнучкість та адаптабельність логістичних систем, використання цифрових технологій, резервні та альтернативні шляхи постачання, активна комунікація з учасниками ланцюга постачання, зелена логістика і сталість тощо.

Гнучкість є ключовим аспектом логістичного управління в періоди криз. Є потреба в створенні логістичних систем, які можуть швидко реагувати на зміни у попиті та умовах ринку. Це може включати розширення або скорочення постачальницької бази, перегляд розкладів та оптимізацію маршрутів доставки [2].

Цифрові технології, такі як інтернет речей, штучний інтелект та аналітика даних, можуть грати важливу роль у підтримці якості та

доступності послуг. Моніторинг та аналіз даних можуть допомогти передбачати зміни в попиті та швидше реагувати на них.

Створення резервних шляхів постачання та постачальницьких мереж забезпечує доступність продукції в умовах збоїв на основних ринках. Розгляд альтернативних маршрутів та постачальників зменшує ризик невдоволення попиту.

Окрім цього, важливо підтримувати відкриту та ефективну комунікацію з усіма учасниками ланцюга постачання. Це допоможе вчасно виявляти проблеми, реагувати на них та спільно працювати над їх вирішенням.

Врахування принципів сталого розвитку у логістичних процесах дозволяє не лише забезпечити якість послуг, але й зменшити вплив на навколишнє середовище, створюючи стійкі та екологічно чисті логістичні системи.

В періоди глобальних криз використання агільних методів управління може бути вкрай корисним. Агільні підходи дозволяють швидко реагувати на зміни, пристосовувати стратегії та прискорювати вирішення проблем. Агільний підхід до управління логістикою дозволяє створювати гнучкі команди, які ефективно впроваджують необхідні зміни у робочих процесах.

Логістичне управління є ключовим елементом для забезпечення ефективної відповіді на глобальні кризи в сфері послуг. Посилення гнучкості, використання цифрових інновацій, та активна співпраця з учасниками ланцюга постачання дозволяють не лише виживати в умовах невпевненості, але й розвиватися та надавати якісні послуги споживачам.

Ефективна логістика є ключовим чинником у створенні позитивного споживчого досвіду, забезпеченні наявності та якості товарів і послуг населенню, а також у підтримці конкурентоспроможності підприємств на ринку.

Література

1. Кучмеев О. О. Особливості побудови стратегії управління логістичною системою торговельного підприємства // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 20, частина 2. 2018
2. Коломоєць А. В., Толстанов О. К., Михальчук В. М., Гбур З. В., Кошова С. П. К 61 Системи логістики та логістичних підходів в управлінні закладами охорони здоров'я. / Коломоєць А. В. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня „Рута”». 2021. 348 с.

Малашенко Ю.А.

к.е.н., доцент

Єфременко А.Г.

к.е.н., доцент

Аранович Ю.В.

к.е.н., доцент

Придніпровський інститут ВНЗ

«Міжрегіональна академія управління персоналом»

м. Кременчук, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Зростання обсягу інформації та необхідність її достовірної та своєчасної інтерпретації сприяють формуванню умов для використання цифрових технологій з метою отримання чіткого розуміння бізнес-процесів та ринкових трендів, а також прийняття своєчасних стратегічних управлінських рішень.

Останнє десятиліття відзначено значним посиленням конкуренції на світовому та національних ринках, швидким розвитком технологій та їх частою зміною, високою турбулентністю зовнішнього бізнес-середовища, ускладненням бізнес-процесів менеджменту компаній. Усе це формує необхідність модернізації процесів обліку та контролю комерційних організацій. У разі жорсткої конкуренції оптимально збудований управлінський облік забезпечує інформацію, необхідну прийняття аргументованих управлінських рішень. Якісний управлінський облік гарантує достовірність фінансової звітності, збереження майна та загалом ефективне функціонування комерційної організації.

Основною метою управлінського обліку є надання інформації на всіх рівнях менеджменту компанії для ефективного та цілеспрямованого прийняття рішень. Цифровізація в компаніях прискорює і спрощує процес отримання цієї інформації. Таким чином, цифровізація управлінського обліку здатна підвищити ефективність управління бізнесом у складному турбулентному середовищі. Зростання обсягу інформації та важливість її інтерпретації сприяють створенню умов для використання цифрових технологій з метою отримання чіткого розуміння бізнес-процесів та ринкових трендів, а також прийняття своєчасних стратегічних управлінських рішень [1].

Цифровізації схильні всі напрямки бізнес активності: починаючи з концептуальних моделей вибудовування бізнесу, і закінчуючи допоміжними

операціями, такими як управлінський облік. Завдяки цифровізації набули поширення інноваційні формати колоборації між компаніями, постачальниками, споживачами та працівниками. При цьому для багатьох організацій цифровізація є серйозним викликом, оскільки вона не може бути реалізована без глибокого перегляду та переоцінки своїх базових стратегій та вивчення нового потенціалу бізнесу. У галузі фінансів цифровізація дозволила автоматизувати шаблонні процеси, забезпечила впровадження бізнес-аналітики та аналітики даних. Цифрові технології перетворюють та розширюють типи та джерела даних, що використовуються в управлінському обліку. Вони також трансформують важливі процеси обліку.

У нових умовах задля збереження своєї життєздатності організація має виробити цифрову стратегію. Така стратегія враховує переваги цифрових технологій, вказуючи напрямок розвитку. Вона дозволяє менеджерам керувати цифровими ініціативами та оцінювати їх прогрес [2]. Сьогодні фахівцям з управлінського обліку необхідно розвивати нові цифрові компетенції, проте втрачаючи традиційні. На організаційному рівні фінансові бізнес-процеси зіштовхнуться зі скороченням персоналу. Однак це не зменшує значення фінансової функції, навпаки, з'являться як нові можливості, так і нові ролі. Фінансові директори та практики управлінського обліку все частіше очікують зміни фінансової функції у своїй компанії. Однак більшість фінансових підрозділів у великих компаніях слабо просунулися у своїх зусиллях із цифровізації, незважаючи на очікування змін.

Процеси адаптації зажадали більше часу, ніж передбачали експерти.

Сьогодні питання цифровізації управлінського обліку та контролю руху товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ) на підприємствах привертають пильну увагу практиків та наукової спільноти. Цифрова трансформація є еволюційним переходом до утворення нових бізнес-моделей і операцій, коли формується базис для поширення та інтегрування цифрових технологій.

Переваги цифровізації управлінського обліку: розширення організаційного потенціалу компанії, зростання її ефективності та адаптивності; скорочення періоду обороту ТМЦ; організовується безперервний контакт підрозділів компанії з ланцюжками поставок в цілому; забезпечуються умови для більш глибокого вивчення даних, що веде до вдосконалення процесів внутрішньофірмової взаємодії, а також роботи з постачальниками.

Цифровізація переважної кількості компаній та його департаментів передбачає попереднього створення нової моделі бізнесу. Виділимо стадії

процесу цифрової трансформації управлінського обліку: 1) розуміння цілей стратегії цифровізації (оцінка організаційної ефективності); 2) робота з персоналом під час впровадження змін; 3) концентрація уваги процесах створення цінності; 4) міграція успадкованих даних; 5) розгорнуте використання нових цифрових технологій та програмних продуктів.

Які саме цифрові технології будуть застосовані у компанії, визначається низкою чинників, і в першу чергу сферою економічної діяльності компанії. Ділова активність компанії завжди передбачає наявність великого обсягу документації, що включає договори із закупівель, замовлення на поставки, документи з доставки та багато іншого. Основна частина цієї документації може бути реалізована в електронному вигляді, виходячи з чого експерти останнім часом рекомендують застосовувати цифрові технології при реалізації контролю руху ТМЦ. Крім цього, цифрова трансформація передбачає кардинальну зміну парадигми бізнес-процесів та операцій, оскільки компанії доведеться не тільки придбати нові цифрові продукти, а й сформувану модернізовану систему менеджменту, здійснити перехід до нового мислення.

Виділимо низку етапів цифровізації конкретного бізнесу, особливо процесу цифрової трансформації управлінського обліку та контролю руху ТМЦ: 1) цифрова узгодженість на основі застосування смарт технологій, хмарних інфраструктур, засобів автоматизованого обліку та розподілу; 2) автоматизація за допомогою застосування засобів бездротової передачі; 3) реалізація прогнозу, проведення оптимізації запасів та вдосконалення організації ланцюжків поставок; 4) стратегічне партнерство з постачальниками та замовниками; 5) використання штучного інтелекту.

Таким чином, цифрова трансформація менеджменту та контролю руху ТМЦ розпочнеться впровадженням смарт технологій та блокчейну та закінчиться підключенням штучного інтелекту відповідального за розробку та прийняття найкращих управлінських рішень без прямої участі у цьому процесі персоналу.

Однак цифрова трансформація, що реалізується в рамках процесного підходу, хоч і, безперечно, збільшує ефективність управлінського обліку та контролю руху ТМЦ та менеджменту в цілому, породжує й чималі ризики: ризик невірної чи лише часткового відеозображення даних, як результат випадкових помилок чи навмисних дій персоналу; ризик повної чи часткової втрати інформації внаслідок наявності вразливостей мережі для зовнішніх втручань; ризик простоїв виробничого процесу підприємства через тимчасові

збої у функціонуванні програмних продуктів, комп'ютерного обладнання, проблем у роботі інтернет-провайдерів.

Цифрова трансформація управлінського обліку забезпечує високий рівень якості інформації, що отримується, і можливість оперативного реагування при її змінах. Все це позитивно впливає на процес розробки управлінських рішень, якість яких визначає, як поточний стан бізнесу, так і перспективи його розвитку.

References

1. Chen, H., Chiang, R. H. L. & Storey, V.C. Business Intelligence and Analytics: From Big Data to Big Impact // MIS Quarterly. 2012. Vol. 36, No. 4. Pp. 1165–1188. URL: <https://www.jstor.org/stable/41703503>
2. Ross, J. W. & Beath C.M. Beyond the Business Case: New Approaches to IT Investment // MIT Sloan Management Review. 2002. Vol. 43. Pp. 51–59. URL: <https://sloanreview.mit.edu/article/beyond-the-business-case-new-approaches-to-itinvestment/>

Меленич Т.В.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Миценко І.М.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАНІ РЕГІОНУ

Зовнішня торгівля сприяє посиленню конкурентних переваг, оскільки в процесі участі вітчизняних суб'єктів господарювання у міжнародній торгівлі їм необхідно зміцнювати свої конкурентні позиції на основі підвищення ефективності господарської діяльності, покращення якості продукції та зниження витрат. Відповідно, як зазначає Піклінкевич М., «діяльність на міжнародному ринку змушує докладати зусиль, що призводить до постійного розвитку», а відтак – забезпечується економічне зростання в країні. Зовнішня торгівля також сприяє «економії на масштабі», оскільки «участь у міжнародній торгівлі створює можливість для вітчизняних виробників пропонувати продукцію на зовнішніх ринках, що призводить до збільшення виробництва і, відповідно, зниження собівартості одиниці продукції та ціни» [1]. Отже, результатом постійного процесу підвищення ефективності економічної діяльності суб'єктів господарювання та зміцнення їхньої міжнародної конкурентоспроможності стає покращення промислового та економічного становища в країні, що забезпечує стійке економічне

зростання. Відповідно, державна підтримка підприємств-експортерів повинна зосереджуватися на секторах економіки, які є ефективними та конкурентоспроможними на зовнішніх ринках.

У науковій літературі також приділяється увага вивченню впливу імпорту на економічне зростання. В результаті збільшення обсягів зовнішньої торгівлі відбувається розширення ринків збуту, зниження собівартості продукції, імпорт дешевших товарів, матеріалів і сировини з інших країн. Як зазначає Я. Римарчик, «споживач завдяки зовнішній торгівлі має більший вибір, доступ до товарів, яких немає в країні, має можливість купувати дешевші та якісніші товари» [2]. Крім цього, імпорт споживчих товарів є вагомим чинником структурних змін в економіці, що є результатом «демонстраційних ефектів», які виникають в результаті підвищення попиту на імпортовану продукцію та налагодження подальшого її виробництва в країні. Імпорт товарів також сприяє кращому задоволенню потреб споживачів, розширенню асортименту продукції на внутрішньому ринку, зменшенню дефіциту товарів. Зниження цін на окремі види товарів, що виникає в результаті зростання їхнього імпорту, обумовлює спрямування частини витрат домогосподарств та інших суб'єктів господарювання на заощадження та інвестиції.

Враховуючи вищезазначене, важливо досліджувати не лише вплив зовнішньої торгівлі на економічне зростання країни, але й визначати напрями максимізації позитивних ефектів від експорту та імпорту товарів. Отже, йдеться про забезпечення і підвищення ефективності зовнішньої торгівлі. Тому економічні теоретики роками намагаються показати взаємозв'язок між відкритістю економіки та економічним розвитком, що обумовлює появу нових концепцій забезпечення економічного зростання на основі зовнішньої торгівлі та відмову від попередніх концепцій, які виявилися не достатньо ефективними. Зокрема, після II Світової війни активно пропагувалася стратегія імпортозаміщення, що ґрунтувалася на досвіді економіки промислово розвинених країн (наприклад, Німеччини, США), які в роки індустріалізації захищали національних виробників продукції, застосовуючи протекціоністські торговельні бар'єри. Проте, у 70-х роках минулого століття концепція імпортозаміщення була визнана неефективною, оскільки її реалізація призвела до економічних деформацій в країнах. Відповідно, наприкінці 1970-х років була створена нова концепція, «в основу якої покладена ідея активного залучення держави до міжнародного обміну, а її застосування «азіатськими тиграми (Тайвань, Південна Корея, Гонконг,

Сінгапур) підтвердило позитивний вплив на економічний розвиток цих країн» [3, с. 379].

Досвід багатьох країн підтвердив справедливість концепції відкритості економіки, яка пояснювала залежність економічного зростання від зовнішньої торгівлі. У подальшому вона була доповнена таким чинником економічного зростання, як трансфер знань і технологій, впровадження яких окремими вітчизняними підприємствами сприяє розвитку інших підприємств і цілих галузей економіки. У 1990-х роках дослідники довели, що країни з відкритою економікою розвиваються в середньому швидше, ніж закриті країни.

У новітніх моделях в теорії торгівлі, обґрунтованих вченими на початку ХХІ століття, економічне зростання розглядається як функція ефективності процесу перерозподілу виробничих ресурсів від неефективних підприємств до ефективних підприємств в межах конкретної галузі, тобто увага переноситься з галузевого рівня на рівень суб'єктів господарювання. Зокрема, М. Меліц доводить, що «лише найбільш продуктивні фірми виходять на експортні ринки, тоді як фірми з відносно меншою продуктивністю продовжують постачати продукцію на внутрішній ринок, а найменш продуктивні фірми виходять з ринку» [4, с. 1702]. У зв'язку з цим, І. Платонова поділяє вигоди від зростання обсягів міжнародної торгівлі «на статичні (вигоди від перерозподілу ресурсів між галузями внаслідок зростаючої спеціалізації відповідно до порівняльних переваг) і динамічні (вигоди від зростання інвестицій і зростання продуктивності на основі зростаючої віддачі від масштабу, ефектів навчання від діяльності і придбання нових зарубіжних технологій)» [5, с. 38].

Результати досліджень, проведених зарубіжними вченими, підтвердили позитивний вплив диверсифікації експорту на економічне зростання країни. У країнах Азії спостерігалися вищі темпи економічного зростання завдяки значному збільшенню експорту промислових товарів упродовж останніх кількох десятиліть, підтверджуючи факт, що розвиток експорту та диверсифікація є новим двигуном зростання [6]. Науковці підтвердили, що розширення експорту технологічної продукції сприяє економічному розвитку країни, а диверсифікація експорту «може генерувати вищі темпи зростання та сприяти підвищенню добробуту нації» [7]. За даними дослідників, «сучасні моделі торгівлі підтверджують важливість перерозподілу ресурсів у межах одного сектора, як наслідок змін, що спостерігаються у торгових витратах, і взаємозв'язку між показниками експорту та рівнем бізнес-інновацій» [8]. Таким чином, держава повинна розробляти і реалізовувати ефективну

зовнішньоекономічну політику, яка б сприяла збільшенню обсягів експорту, диверсифікації економіки як основи розширення номенклатури експортних товарів, що забезпечить прискорення економічного зростання.

Водночас, поряд з позитивними ефектами в процесі участі країни у міжнародній торгівлі виникають негативні наслідки для національної економіки, що підтверджується результатами багатьох досліджень. Зокрема, вчені виявили, що позитивний вплив відкритості торгівлі на економічне зростання залежить від доходу країни, наявності інфраструктури та ресурсів, типів вироблених товарів, наявності технологій, кваліфікованої робочої сили [9; 10].

Також вчені визначили, що позитивний чи негативний вплив відкритості торгівлі на економічне зростання залежить від рівня розвитку, спеціалізації торгівлі, рівня доходу населення, інвестицій, технологій [11]. Відповідно, було виявлено таку закономірність: «країни з вищими доходами демонструють позитивний вплив між відкритістю та економічним зростанням, а країни з нижчими доходами мають переваги у короткостроковому періоді, але в довгостроковій перспективі це також може мати негативний вплив на економіку» [12].

Незважаючи на користь від зростання зовнішньої торгівлі для економічного розвитку, було виявлено негативний зв'язок між цими двома змінними в результаті емпіричних досліджень: (1) «якщо залежність від імпортованих продуктів зростає, це створює значний негативний вплив на економіку»; (2) «високкокваліфікована робоча сила здатна виробляти якісну продукцію, що підвищує глобальну конкурентоспроможність і забезпечує позитивний ефект для економіки, а при використанні низькокваліфікованої робочої сили виробляються і експортуються товари з низьким рівнем доданої вартості, що обумовлює негативний вплив такого експорту на економічне зростання» [13]; (3) «негативний вплив на економічний розвиток експортної спеціалізації на сировинних товарах, яка виникає внаслідок надмірної забезпеченості країни природними ресурсами» [5, с. 39].

Отже, зовнішня торгівля, як будь-яке економічне явище, має позитивні ефекти та негативні наслідки для національної економіки. Поряд з поглибленням інтеграційних процесів, зменшення бар'єрів для переміщення товарів та капіталів, запровадженням преференційних режимів торгівлі, що сприяють економічному розвитку держав, відбувається подальше збільшення диспропорцій в світовій економіці, посилюється поділ країн на розвинені та з низьким рівнем економічного розвитку, закріплюється сировинна спеціалізація за відсталими країнами.

На основі проведеного аналізу теоретичного підґрунтя впливу зовнішньої торгівлі на економічне зростання країни можемо стверджувати про подібну залежність між цими процесами і на регіональному рівні. При цьому необхідно враховувати, що регіональна економіка є підсистемою національної економіки, а регіони є не повністю самостійними у здійсненні зовнішньої торгівлі, зокрема, не мають повноважень щодо формування умов торгівлі чи встановлення митних правил. Водночас, від ефективності використання економічного потенціалу, зосередженого в регіонах країни, залежать обсяги та структура зовнішньої торгівлі усієї країни, що має істотний вплив на динаміку та обсяги ВВП як показники економічного зростання.

У той же час, в умовах децентралізації влади регіони отримали більше повноважень щодо визначення основних напрямів соціально-економічного розвитку на основі використання ендегенного потенціалу (природно-ресурсного, виробничого, трудового, інвестиційного, інноваційного). Таким чином, на регіональному рівні прогноуються і впроваджуються заходи для підвищення ефективності використання ресурсів регіону, пришвидшення структурних змін в економіці, що сприятиме позитивній динаміці експорту та покращенню його структури за рахунок збільшення товарів з вищим ступенем переробки. Зазначені процеси впливають на економічне зростання регіону, «узагальнюючим показником якого є валовий регіональний продукт (ВРП), ... що вимірює валову додану вартість» [14, с. 74.].

Валовий регіональний продукт залежить від обсягів валової доданої вартості, яка визначається як різниця між загальним обсягом валового випуску та обсягом проміжного її споживання. Отже, ВРП характеризує рівень економічного розвитку та результати економічної діяльності всіх господарюючих суб'єктів регіону, а тому залежить від обсягів експорту, який відображає конкурентоспроможність вітчизняних товарів та здатність підприємств розширювати ринки збуту продукції, а також від імпорту як джерела надходження матеріалів, комплектуючих та сировини для нарощення внутрішнього виробництва продукції.

Відповідно, на регіональному рівні також будуть спостерігатися позитивні ефекти і негативні наслідки зовнішньої торгівлі, проте вони будуть дещо відрізнятися від тих, які ми розглянули на рівні національної економіки. Насамперед, позитивні ефекти варто очікувати у вигляді зростання ВРП в результаті збільшення обсягів експорту, особливо продукції з високим рівнем доданої вартості та високотехнологічних товарів. Збільшення імпорту продукції проміжного споживання, яка

використовується для виробництва кінцевих товарів, також сприятиме економічному зростанню. Технологічний імпорт позитивно впливає на економічне зростання через технологічне оновлення та модернізацію підприємств регіону. Разом з цим, варто виділити і низку загроз, які виникають внаслідок активного залучення регіону у міжнародний поділ праці та можуть негативно впливати на економічне зростання. У випадку залежності регіону від експорту сировинної продукції (металургійної, сільськогосподарської) економіка стає чутливою до кон’юнктури на світових ринках. Відповідно, погіршення цінових умов реалізації сировини на зовнішніх ринках або втрата цих ринків негативно впливає на обсяги ВРП та сповільнює економічне зростання. Також, внаслідок зниження обсягів експорту та нарощення обсягів імпорту посилюється імпортозалежність регіональної економіки. У випадку погіршення структури експорту, що відбувається внаслідок скорочення частки високотехнологічних товарів або товарів з високим рівнем доданої вартості, зменшується обсяг ВРП, знижується обсяг валютних надходжень від експорту товарів, що у підсумку призводить до погіршення якості життя населення в регіоні та зниження добробуту громадян.

Таким чином, зовнішня торгівля є вагомим чинником економічного зростання регіону, тому від її ефективності залежить динаміка обсягу ВРП. У зв’язку з цим у наступному підрозділі розглянемо основні показники динаміки і структури зовнішньої торгівлі та методичні підходи до оцінки впливу зовнішньої торгівлі на економічне зростання, що можуть слугувати основою для дослідження зовнішньоекономічної діяльності регіону та визначення стратегічних напрямів щодо підвищення її ефективності.

Література

1. Piklinkiewicz M. (red.). Międzynarodowe stosunki gospodarcze na przełomie wieków. Warszawa: Difin, 2000.
2. Rymarczyk Jan. 2012. Biznes międzynarodowy. Warszawa: PWE.
3. Jaszczyński, M. Znaczenie handlu zagranicznego w rozwoju gospodarczym. Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne. T. XXIII, 2016. s. 373-384.
4. Melitz M. The impact of trade on intra-industry reallocations and aggregate industry productivity. *Econometrica*. 2003. T. 71. № 6. P. 1695–1725.
5. Платонова І.О. Експорт як чинник економічного зростання України в умовах міжнародної інтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2019. Вип. 24. Ч. 3. С. 37-41.
6. Samen, S. A primer on export diversification: Key concepts, theoretical underpinnings and empirical evidence. Growth and Crisis Unit, World Bank Institute, 2010.

7. Harding, T., & Javorcik, B. S. Note on the effect of FDI on export diversification in central and Eastern Europe. DECRG-TR FDI and Export Diversification, 2011.
8. Nazarczuk J. M., Uminski S., Gawlikowska-Hueckel K. The Role of Specialization in the Export Success of Polish Counties in 2004–2015. *Entrepreneurial Business and Economics Review*. 2018. №6. Pp. 91–109.
20. Bajwa, S., Siddiqi, M. W. Trade openness and its effects on economic growth in selected South Asian countries: a panel data study. *World Academy of Science, Engineering and Technology*. 2011. №50(2). pp. 1073-1078.
21. Zeren, F., Ari, A. Trade openness and economic growth: A panel causality test. *International journal of business and social science*. 2013. №4(9).
22. Fetahi-Vehapi, M., Sadiku, L., Petkovski, M. Empirical analysis of the effects of trade openness on economic growth: An evidence for South-East European countries. *Procedia Economics and Finance*. 2015. №19. pp.17-26.
23. Keho, Y. The impact of trade openness on economic growth: The case of Cote d'Ivoire. *Cogent Economics & Finance*. 2017. №5(1). p.13-32.
24. Gries, T., Redlin, M. Trade openness and economic growth: a panel causality analysis. In: *International conferences of RCIE, KIET, and APEA*. 2012. March, pp. 16-18.
25. Савицька О.І., Чумак Н.О. Вплив факторів та показників зовнішньоекономічної діяльності на економічне зростання регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 73-78.

Меленчук Т. М.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Нігрєєва О.О.
к. ю. н., доцент
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
м.Одеса, Україна

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗВИЧАЇВ

Актуальність даної теми полягає в інтенсивному розвитку міжнародних відносин та права в цілому. Проблема застосування міжнародно-правових звичаїв існує вже десятки років, адже кожна держава є індивідуальною та намагається «диктувати» свою позицію. Відповідно до цих подій така ситуація потребує врегулювання та більшої стабільності.

Метою мого дослідження є розгляд особливостей застосування правових звичаїв в міжнародному праві.

Під міжнародно-правовим звичаєм варто розуміти усталене на практиці правило поведінки, яке визнається суб'єктами міжнародного права та є для них юридично обов'язковим.

Джерела міжнародного права продовжують свій стрімкий розвиток, не дивлячись на це «звичай» не втрачає своєї актуальності, а збільшення різновиду суспільних відносин, в міжнародному праві, навпаки підвищує попит на застосування звичаю для їх врегулювання [1].

А. Ю. Лещенко стверджує, що звичай є специфічним серед джерел міжнародного права, особливостями якого вважаються сфери застосування, порядок його формування та суб'єктний склад [2].

Для створення звичаю потрібно два фактори – об'єктивний та суб'єктивний. При об'єктивному мається на увазі однакове застосування «звичаю» різними державами, а при суб'єктивному – прийняття сформованого «звичаю» та визнання його правової значущості у світі. Кардинальна відмінність «звичаю» від решти джерел міжнародного права полягає в процесі його формування та формі зовнішнього прояву. Саме тому існують суттєві проблеми на практиці з доведенням звичаїв та їх регулюванням нових суспільних відносин.

Регулювання однакових суспільних відносин можливе при наявності і звичаю, і правового договору, при цьому «звичай» залишається чинним. В тих випадках, коли суб'єкти міжнародного права визнають юридичну силу звичаю, проте через певні причини не долучаються до правового договору, він буде чинним для цих суб'єктів.

Оскільки іноді звичаї бувають ширшими за значенням, ніж норми міжнародних угод, то їх застосування можливе спільно. Закінчення терміну дії договору не означає автоматичне припинення чинності звичаю.

Особливість неписаної форми міжнародного звичаю значно ускладнює його застосування на практиці та при реалізації відповідних прав суб'єктами міжнародного права, проте жодним чином це не послаблює його імперативність для сторін [1].

На сьогоднішній день розповсюджена практика фіксації та впорядкування правових звичаїв в уніфіковані документи, які охоплюють стародавні пам'ятки права, зокрема таких країн як Греції, Стародавньої Русі, Індії та інших. Усі ці держави перетворили звичайне право в писане законодавство, і цей процес триває і донині, переважно в міжнародному праві та в країнах із традиційною правовою системою [3].

Проаналізувавши юридичну літературу можна зробити висновок, що доказами існування звичаю можуть бути рішення міжнародних судів; рішення міжнародних організацій; міжнародні договори; національне законодавство тощо.

На практиці можна бачити безліч випадків, коли однакові правила поведінки для одних держав діють у формі договору, а для інших – в звичаї.

Як встановлено в результаті вивчення судової практики, застосування міжнародного звичаю у різних галузях міжнародного права має певні особливості. До прикладу, на думку органів міжнародного кримінального суду в результаті вчинення міжнародних злочинів утворення принципів гуманітарного права відбувається завдяки існуючим звичаям.

Використання звичаю міжнародними інституціями відбувається в різних аспектах. За визначеною юрисдикцією суди здійснюють свої повноваження стосовно виявлення, дослідження та затвердження міжнародного звичаю, завдяки певним правовідносинам в межах визначеної справи [4].

З кожним, винесеним на підставі звичаю, рішенням суду підвищується актуальність та значущість міжнародних звичаїв для світової практики.

Унікальністю використання міжнародного звичаю на практиці в судах – є спільні можливості для доведення власної думки і позиції до свого опонента та, безпосередньо, до суду. Сторона спору, яка посилається на міжнародний звичай, при формуванні своєї правової позиції та при доведенні певного обов'язку свого опонента має довести всім, що в цій справі присутні ознаки звичаю - практики та *opinio juris* [4].

Задля вирішення такої проблеми, я вважаю, що необхідно спробувати узагальнити норми, які регулюють створення та застосування міжнародно-правових звичаїв. Ініціативу зі створення та прийняття такого документу може взяти на себе ООН.

Крім того, задля підвищення ефективності реалізації та застосування міжнародно-правових звичаїв державам та іншим учасникам міжнародних відносин слід вдаватися до таких засобів, як забезпечення універсальної участі в основних міжнародних договорах шляхом надання економічних стимулів для тих держав, які ще не приєдналися, у вигляді фінансової та науково-технічної чи іншої допомоги.

Необхідно звернути увагу на збереження статусу міжнародно-правового звичаю як джерела права, що було визначено історично та продовжити втілювати його на практиці, надаючи йому юридичної сили документальним закріпленням та міжнародним визнанням.

Отже, особливостями застосування звичаїв міжнародного права є :

- складність визначенням сфери дії цих норм;
- проблематичність доведення наявності та обов'язковості для тих чи інших держав;

- відсутність письмового закріплення та однозначності, що й призводить до складності застосування.

Література

1. Гончар Л. В. Міжнародно-правовий звичай як джерело міжнародного права. URL:<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3934/Гончар.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Лещенко А. Ю. Окремі проблеми звичаю як джерело міжнародного права. URL:https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14056/1/Leshenko_511-517.pdf
3. Макєєва К. Ю. Міжнародно-правовий звичай як одна з форм регулювання взаємовідносин між суб'єктами// Управління розвитком. – 2014. №6. - С. 82–84.
4. Андрейків А. І. Роль міжнародних судових установ у формуванні та реалізації звичаєвого міжнародного права: автореферат. Одеса: ОЮА 2018. 26 с.

Melnyk T. A.
PhD in Economics, Associate professor
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

INFORMATION TECHNOLOGIES AND THEIR IMPACT ON THE UKRAINIAN INSURANCE MARKET

The Ukrainian insurance industry has seen a sharp rise in the use of information technologies in recent years.

This trend has been particularly evident in the past two years, as insurance companies faced difficulties due to the COVID-19 pandemic and the full-scale invasion of the Russian army.

The successful implementation of modern information technologies has enabled Ukrainian insurance companies to overcome these challenges and enhance their productivity.

The use of these technologies has also led to significant changes in the model of insurance management, resulting in new channels for the distribution of insurance services.

One of the primary goals of using modern information technologies in insurance management is to ensure effective management of the insurer for profit with minimal resource costs. By using these technologies, insurance companies can optimize all business processes, increase productivity, and improve interactions with clients [1, c. 17].

The most common type of digital technology used in the Ukrainian insurance market is the Internet of insurance activities.

Ukrainian insurance companies have implemented internet sales of insurance contracts, the collection of statistical information about policyholders via

the internet, and the settlement of insurance cases via the Internet [2, с. 274].

The use of InsurTech and artificial intelligence in insurance management by Ukrainian insurance companies has enabled them to set more competitive tariffs for insurance services, while emphasizing individuality and increasing flexibility. The use of these technologies has also led to a reduction in operating costs and the probability of fraud [3].

Overall, the active use of modern information technologies in insurance management has given Ukrainian insurance companies a competitive advantage in the insurance market, both in Ukraine and in Europe.

Furthermore, it has contributed to the sustainable development of the insurance industry as a modern socio-economic system.

In summary, the use of modern information technologies has become increasingly important in the Ukrainian insurance market.

With the challenges brought about by the COVID-19 pandemic and the invasion of the Russian army in 2022, insurers have had to adjust and find more effective solutions to their problems.

The implementation of modern information technologies has allowed insurance companies to optimize their business processes, improve productivity, and enhance their interaction with clients.

The Internet of insurance activities has become the most common type of digital technology used in the market, with the increase in internet users and the emergence of legislative norms regulating the interaction of insurance companies with policyholders via the internet.

The use of InsurTech and artificial intelligence is gradually being adopted by insurers, providing them with more competitive tariffs, emphasizing the individuality of the insurance service, and reducing operating costs and the probability of fraud.

The use of modern information technologies has a direct impact on the effectiveness of insurance management, and their active use by Ukrainian insurance companies contributes to the sustainable development of the insurance industry as a modern socio-economic system.

References

1. Bazylevych V., Prykaziuk N., Lobova O. Digitalization of secure competitive excursion of insurance companies. 2020. № 2. p. 15-20. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2020/5.pdf.
2. Demyanchuk M.A., Hurzhyi K.S. Transformation of the insurance market in the conditions of development of digital technologies. 2018. №25. p. 272-278. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2018/25_2018_ukr/46.pdf.

3. Amy Danise (2020), How fast can I get life insurance? Forbes, March. URL: <https://www.forbes.com/advisor/life-insurance/how-fast> (дата звернення: 27.11.2023).

Мельник М.І.
д.е.н., професор
Лещух І.В.

к.е.н.
Тимків Д.О.
аспірант

ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України»
м. Львів, Україна

КОГЕРЕНТНІ ДОМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Сьогодні в Україні і надалі посилюється міжрегіональна та внутрішньорегіональна дивергенція, зумовлена наявністю проблемних територій. Тому і регіональна політика на сьогодні розробляється і реалізується з використанням територіально-орієнтованого та безпекового підходу, що передбачає визначення функціональних типів територій.

Когерентний підхід передбачає також не лише удосконалення механізмів й інструментів державної регіональної політики, але і їх узгодження з іншими секторальними політиками, як в умовах адміністративно-фінансової децентралізації, так і повоєнного відновлення України, задля забезпечення інклюзивного і згуртованого розвитку регіонів, мінімізації міжрегіональних відмінностей, реалізації інтегрованої політики регіонального розвитку, враховуючи пріоритети міжрегіональної та внутрірегіональної інтеграції, стратегічної конкурентоспроможності. Метою даного підходу є покращення координації секторальних реформ на регіональному та локальному рівнях, сприяння територіальній згуртованості країни, підвищення конкурентоспроможності окремих територій, нарощенню їх територіального капіталу.

Просторову когерентність регіонального розвитку ми розглядаємо як синтетичну (інтегральну) характеристику, яка розкриває здатність територіально-суспільної системи до просторової цілісності, інтегрованості, зв'язаності, узгодженості у соціальній, економічній суспільній, інституційній площині на локальному, регіональному, субрегіональному, макрорегіональному і національному рівнях. Просторова когерентність сприяє досягненню міжрегіональної (міжтериторіальної) конвергентності, групової суб'єктності,

солідарності та єдності соціально-економічного простору країни, розвитку мережевих економічних зав’язків, підвищенню ефективності реалізації територіального капіталу, а також формує суспільну здатність та готовність до спільної дії, взаємодії на основі ідентичності, довіри, інклюзії. На сьогодні це основні проблеми просторового розвитку України.

З іншої сторони, підвищення рівня резильєнтності та конкурентоспроможності територіальних суспільних систем (громад, міст, регіонів) пов’язане з ефективними структурними трансформаціями як національної, так і локальних економічних систем. Сьогодні в умовах війни лише посилюються структурні та секторальні дисбаланси, утруднений процес реалізації системних структурних реформ та продуктивної структурної трансформації економіки регіонів, міст і територіальних громад, яка здебільшого залежна від воєнної економіки, соціальних потреб (ризиків) та глобальних тенденцій. В результаті можемо спостерігати лише закріплення тимчасових кон’юнктурних переваг територій без врахування стратегічних перспектив та смарт-пріоритетів розвитку, слабо враховується їх самоідентифікація та конкурентні переваги, зважаючи на стратегічну конкурентоспроможність (віддачу) в майбутньому. Крім того різні функціональні типи територій потребують окремих підходів у системі забезпечення когерентності регіонального розвитку. А, наприклад, прикордонні регіони водночас є об’єктами регіональної політики сусідніх країн і їх розвиток визначається у значній мірі і узгодженістю (когерентністю) регіональної та зовнішньої політик.

Ефективність та гармонійність просторового розвитку України досягається за умови реалізації когерентного підходу, зокрема як щодо забезпечення просторової згуртованості, так і стратегічної конкурентоспроможності регіонального розвитку (визначальні пріоритети Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року), проте одночасне досягнення цих завдань часто утруднене через їх асинхронність, що безумовно проявляється і в питаннях підходів, інструментів, механізмів регулювання і розвитку. Це зумовлює необхідність розробки науково-обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення регіональної політики в Україні на основі знаходження оптимального балансу і узгодження пріоритетів досягнення просторової когерентності та розвитку перспективних та стратегічно конкурентоспроможних видів економічної діяльності, які б враховували конкурентні переваги територіально-суспільних систем, базувались на пріоритетах їх смарт-спеціалізації, забезпечуючи в майбутньому нарощення

територіального капіталу, зростаючу соціальну, бюджетну, економічну віддачу для регіональної системи загалом.

Основним пріоритетом когерентного підходу формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України є створення умов для самодостатнього, інтегрованого, інклюзивного та збалансованого розвитку територіально-суспільних систем різного рівня (територіальних громад, міст, регіонів).

При реалізації когерентного підходу формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України формуються умови для створення якісно нового типу ціннісно-цільової орієнтації економічних суб'єктів. В даному випадку цільовий орієнтир не визначається максимізацією прибутку чи доходу, а відбувається трансформація властивостей суспільної системи, яка характеризується переходом від підпорядкованості цілей вимогам максимізації прибутку до пріоритетності суспільного добробуту (розвитку). В результаті альтернативний характер конкуренції поступово має трансформуватись в інтеграційний (згуртований, кооперативний), який формує зростаючу потребу в максимальному використанні конструктивного потенціалу всіх її учасників – економічних суб'єктів. Тобто міняється характер взаємодії конкуренції та співробітництва – з альтернативного він змінюється на адитивний, що створює нову конкурентну перевагу і забезпечує зростання конкурентоспроможності економічних суб'єктів територіально-суспільних систем різного рівня.

Когерентний підхід формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України потребує також перегляду та оновлення концептуальних підходів до формування політики регіонального розвитку, яка повинна базуватися на удосконаленні механізмів узгодження цілей та завдань секторальних політик для досягнення ефекту синергії між стейкхолдерами та використання можливостей міжгалузевого, внутрірегіонального, міжрегіонального партнерства. При цьому важливою є орієнтація регіональної політики на формуванні просторово згуртованого соціально-економічного простору країни, у якому б враховувались інтереси різних стейкхолдерів через створення умов для інтегрованого розвитку регіонів (громад) та посилення їх економічного потенціалу, зокрема, шляхом формування згуртованого економічного, соціального та гуманітарного простору, визначивши пріоритетами міжрегіональне та внутрішньорегіональне співробітництво на базі спільних проєктів розвитку, що згуртовують Україну. В цьому контексті ефективним є створення на локальному рівні кластерів (об'єднань, консорціумів) міжсекторного партнерства, ініційованих органами місцевого самоврядування, із залученням асоціацій підприємців, наукових та навчально-

освітніх закладів, громадських організацій та об’єднань тощо. Місцева влада в таких кластерах може виступати в ролі адміністратора кластеру, наукові установи – ідеологами розробки стратегій та програм інноваційного розвитку, навчально-освітні заклади – відповідальними за підготовку потрібних кадрів, а неурядові організації – інституціями, покликаними забезпечувати популяризацію відповідних інноваційних трансформацій серед населення та залучення додаткових грантових ресурсів для їх впровадження [1, с. 348-363].

Когерентність стратегічних соціально-економічних і просторових пріоритетів розвитку територіальних суспільних систем різного рівня повинна бути підкріплена також узгодженістю інструментів фінансового, економічного, інституційного (узгодженість законодавства, стратегічне проектування, інклюзія громадськості, інформаційна підтримка стейкхолдерів, моніторинг реалізації стратегічних пріоритетів) та просторово-планувального характеру. Тому важливим є когерентний підхід як щодо політики інтегрованого розвитку регіональних та локальних систем, так і щодо узгодження стратегічного та просторового планування на національному, регіональному, локальному і секторальному рівнях.

Формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України на когерентних засадах вимагає комплексного підходу та узгодженості дій з боку різних зацікавлених сторін (уряд, бізнес, громадські організації, населення) з метою забезпечення гармонійного економічного, соціального та інфраструктурного розвитку територій; доступності регіональних мереж та інформаційних технологій для розвитку бізнесу та впровадження інновацій і технологічних проектів; розвитку нових індустрій та створенню нових робочих місць; розвитку партнерських відносин між державними, громадськими та бізнес-структурами; забезпечення стійкого розвитку регіонів шляхом зменшення екологічних проблем та розвитку екологічно чистих технологій; використання конкурентних переваг розвитку та потреб (викликів) кожного регіону, а також ефективної координації з боку усіх зацікавлених сторін.

Література

1. Мельник М.І., Щеглюк С.Д. Заходи підвищення ефективності стратегування регіонального розвитку в Україні / Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації: монографія; наук. ред. Сторонянська І.З. / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2022. 426 с.

References

1. Melnyk M.I., Shchegluuk S.D. Measures to increase the efficiency of regional development strategizing in Ukraine / Smart specialization of the regions of Ukraine: methodology and pragmatics of implementation: monograph; of science ed. Storonyanska I.Z. / State institution "Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishnyi National Academy of Sciences of Ukraine". Lviv, 2022. 426 p.

Мельникова М.В.

д.е.н., доцент,

Інститут економіки промисловості НАН України

м.Київ, Україна

ПРО ПРОМИСЛОВИЙ СИМБІОЗ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Звертання уваги до визначення та використання економічних переваг промислового симбіозу пов'язано з тим, що в період повоєнного відновлення відбудова порушеної промислової та комунальної інфраструктури регіонів України повинна здійснюватися на засадах інноваційності, екологічності та забезпечення комфортних умов життя населення. Про це наголошується в законодавчих актах та нормативно-правових документах Уряду, серед яких слід особливо зазначити Закон України «Про оновлення державної регіональної політики в умовах відновлення регіонів та територій від наслідків повномасштабної збройної агресії проти України» № 2389-IX, прийнятий Верховною Радою України 9.07.2022 р., Постанову Кабміну України № 731 від 18.09.2023 р «Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад», Розпорядження Кабміну України №176-р від 24.02.2023 р. «Про схвалення стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки». Можливості дотримання принципів інноваційності, екологічності та забезпечення комфортних умов життя населення при відбудові територій в період повоєнного відновлення розглянуто в роботах О.Шпатакової, Р. Іваненко та М. Погребицького [1], В. Чорнія [2]. Промисловий симбіоз за твердженням дослідників Л. Мусіної та Т. Кваши [3] та К. Петрікової, К. Борзенкової та І. Блам [4] також повною мірою відповідає зазначеним принципам. Дійсно міжгалузева взаємодія (кооперація) підприємств в рамках промислового симбіозу, при якій забезпечується максимальна переробка відходів і мінімізується їх утилізація у відвалах, або організується спільне споживання енергетичних або водних ресурсів, дозволяє отримувати відповідні екологічні, економічні та соціальні ефекти його учасниками за рахунок оптимізації виробничих витрат та зниження техногенного навантаження на довкілля.

Таким чином, за класифікацією складових економічної безпеки, про які докладно розглянуто в монографії за редакцією за ред. В. М. Гейця [6] та в статті Н.М. Попадинця [6], промисловий симбіоз виступає як чинник підвищення екологічної безпеки. Безумовно, в довоєнний період саме для вирішення завдань підвищення екологічної безпеки в Україні розглядався

досвід країн ЄС, США та Канади щодо впровадження моделі промислового симбіозу при формуванні індустріального парку та перетворенні його в еко-індустріальний парк на принципах циркулярної економіки [7-8]. Це було виправданим в контексті вирішення завдань євроінтеграції щодо декарбонізації промисловості. На початок 2022 р. близько півсотні об'єктів було внесено до реєстру індустріальних парків України, з яких восьма частина реально побудовані та функціонувала, а інші знаходилися на стадії проектування та будівництва. В період воєнного стану процес реєстрації не сповільнився і на початок 2023 р. кількість зареєстрованих індустріальних парків зросла на 20%. Це обумовило прийняття Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки (затверджена розпорядженням КМУ №176-р від 24.02.2023 р.), в якій задекларовано «підвищення економічних, екологічних та соціальних показників діяльності індустріального парку» шляхом його перетворення в еко-індустріальний парк та закріплення на законодавчому рівні використання «промислового симбіозу та взаємодії з територіальними громадами».

Слід зазначити, що впровадження моделі промислового симбіозу може бути організовано як в рамках еко-індустріального парку, так і поза його межами. В довоєнний період організація міжгалузевої взаємодії за типом промислового симбіозу практикувалася між металургійними підприємствами та підприємствами міського господарства і підприємствами з виробництва будівельних матеріалів щодо переробки відходів (доменних шлаків) та використання вторинних енергоресурсів в містах Дніпро, Запоріжжя, Кривий Ріг та Маріуполь. Це дозволяло не тільки поліпшити екологічну ситуацію за рахунок зменшення відходів у відвалах, але й знизити навантаження на місцевий бюджет за рахунок економії витрат в дорожньому господарстві, теплопостачанні, благоустрої. Таким чином, поряд з екологічним ефектом промисловий симбіоз дозволяє отримати ефекти, які впливають на підтримку економічної безпеки території міста та регіону.. Це також проявляється в економії первинних ресурсів за рахунок переробки відходів виробництва та використання супутньої енергії (вторинних енергоресурсів) на принципах рециклінгу. Саме економія первинних ресурсів, включаючи енергоресурси, в період воєнного стану та повоєнного відновлення економіки виступає більш пріоритетним завданням переходу до промислового симбіозу, ніж вирішення екологічних проблем. Однак це не виключає дотримання вимог до екологічної безпеки та комфортності умов життя населення регіону при модернізації та розбудові нових промислових виробництв з використанням моделі промислового симбіозу. При цьому необхідно забезпечити не тільки

виявлення резервів економії первинних ресурсів за рахунок використання вторинних, але й оцінку їх залучення з урахуванням дотримання економічної та екологічної цілей виробництва учасниками промислового симбіозу, що і повинно стати предметом подальших досліджень.

Література

1. Шпатакова О.Л., Іваненко Р.О., Погребицький М.Л. Перспективи відновлення критичної інфраструктури на деокупованих територіях України. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-5>
2. Чорній В. Шляхи відродження економіки України в післявоєнний період із урахуванням світового досвіду. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022, № 6, Том 2. С.219-223
3. Мусіна Л.А., Кваша Т.К. Інновації та технології для розвитку зеленої ресурсоефективної економіки України : монографія. К.: УкрІНТЕІ, 2017. 138 с
4. Petrikova K., Borsekova K., Blam I. Industrial symbiosis in European policy: overview of recent progress. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*. 2016. №2(320). С.87-100
5. *Моделювання економічної безпеки : держава, регіон, підприємство::* монографія / за ред. В. М. Гейця.. Харків:: ВД «Інжек». 2006. 240 с.
6. Попадинець Н.М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 2 (118). С. 20–23
7. Дейнеко Л.В., Циплінська О.О. Циркулярна економіка як напрям промислової модернізації: європейський досвід. *Економіка: реалії часу*. 2018. №5(39). С. 30-40.
8. Maranesi C., De Giovanni P. Modern Circular Economy: Corporate Strategy, Supply Chain and Industrial Symbiosis. *Sustainability*. 2020. №12(22). URL: <https://doi.org/10.3390/su12229383>

Мельникова М. О.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Іваненко Т. Я.
к. е. н., доцент
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

ПАРАДИГМИ В СУЧАСНІЙ ЛОГІСТИЦІ

Світовий досвід доводить, що логістичне управління визнано одним із ключових напрямів подолання різноманітних несприятливих явищ у національній економіці. Концептуальні представлення передових технологічних систем і логістичних парадигм вважаються важливими інструментами для розвитку інновацій. Однак важливо розуміти, що управління логістикою – це більше, ніж просто окремий процес. Тому його слід розглядати як складний комплекс взаємопов'язаних механізмів і методів

організації різних елементів виробничо-економічних систем. Поєднання інтересів усіх структур, зацікавлених в інноваційному розвитку підприємств, є запорукою підвищення ефективності управління логістикою учасників ринку [5].

Актуальним є вивчення основних парадигм логістики, що впливають на економічну стійкість підприємств, та обґрунтування методик прийняття типових логістичних рішень під час їх реалізації.

Незважаючи на те, що різні аспекти логістичної адаптації та питання формування ефективної парадигми активно обговорюються в науковій літературі, вітчизняні дослідники ще не знайшли повного вирішення цих питань. У літературі стверджується, що парадигма — це теорія (модель або тип постановки проблеми), яка визначає прийняття рішень у дослідженні.

Еволюція концепції логістики тісно пов'язана з парадигмою логістики, історично сформувалися чотири основні парадигми: аналітична, технологічна (інформаційна), маркетингова (ділова) та інтегральна. Навколо цих основних парадигм сформувалися наукові школи та групи дослідників у логістиці [6].

Аналітична парадигма є основним класичним підходом до логістики як теоретичної науки, що вивчає управління матеріальним потоком. Вона базується на теоретичному аналізі, такому як дослідження операцій, економічна кібернетика та математична статистика. Характерною рисою аналітичної парадигми є побудова складних економіко-математичних моделей, які відображають конкретні обставини досліджуваної логістичної задачі. Такий підхід потребує впровадження чітко визначених технологій і моделей логістичних рішень, потребує великого обсягу вихідної інформації та розробки складних алгоритмів прийняття логістичних управлінських рішень. Ці характеристики обмежують застосування моделей логістичного аналізу переважно у внутрішньовиробничих системах [4, с. 212].

Технологічна (інформаційна) парадигма тісно пов'язана з інтенсивним розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій. Основною ідеєю даної парадигми є можливість формулювання загальної задачі управління матеріальними потоками об'єктів логістики при розробці інформаційно-комп'ютерного забезпечення її вирішення. Основні аспекти цієї парадигми зосереджені на функціях управління підприємством, таких як управління, планування, виробництво, розподіл та організація чіткого інформаційного зв'язку між різними ланками та ланцюгами логістичної системи. Для досягнення цих цілей часто використовуються сучасні комп'ютерні технології та інформаційні мережі: локальні, регіональні, глобальні.

Теоретичною основою технологічної (інформаційної) парадигми є системний підхід як до моделювання логістичних об'єктів, так і до розробки систем інформаційно-комп'ютерної підтримки. При цьому оптимізація процесу управління потоками не є основною метою в рамках даної парадигми. Основна увага цієї парадигми зосереджена на таких функціях управління, як планування, виробництво, розподіл готової продукції тощо. Слід зазначити, що з точки зору системного підходу, перспективою вдосконалення виробничо-господарської діяльності підприємства шляхом раціоналізації управління матеріальними потоками є концепція логістики [3, с]. 142].

У сучасному контексті розвитку виробничо-економічних систем для розробки логістичних рішень часто використовують маркетингову (ділову) парадигму. Моделі, засновані на цій парадигмі, спрямовані на формування ефективного взаємозв'язку між логістичною системою і можливостями компанії в конкурентному середовищі. Основною метою розробленої логістичної системи є досягнення стратегічних цілей компанії, таких як дослідження ринкової ситуації, виявлення конкурентних переваг і прогнозування попиту. Науковим підґрунтям цієї парадигми є переважно економічні та соціальні дисципліни [2].

Математичні основи маркетингової (ділової) парадигми включають теорію ймовірностей, математичну статистику та методи дослідження операцій. Важливо зазначити, що моделі логістичних об'єктів, які базуються на цій парадигмі, є дещо абстрактними. Це пов'язано з тим, що багато змінних у цих моделях є якісними, що ускладнює отримання аналітичних рішень.

Прикладом практичного використання маркетингової парадигми є система LRP (система контролю матеріальних потоків). Ця система використовує концептуальний маркетинговий підхід для управління запасами в дистриб'юторських мережах і виробничих підрозділах на підприємстві, прогнозування потреб у транспортних засобах і визначення оптимальної кількості ланок у ланцюгу поставок.

Однією з характеристик маркетингової парадигми є її здатність не тільки інтегрувати види діяльності, що традиційно пов'язані з різними функціями компанії, але й об'єднувати їх. Впровадження логістичних принципів у маркетингову логістику вважається корисною і престижною ініціативою, особливо для великих компаній з власними аналітиками і солідною технологічною базою. Однак невикористання принципів

маркетингової логістики може призвести до втрати можливостей збільшення прибутку та зменшення витрат, особливо для невеликих компаній [1].

У практиці побудови логістичних систем часто поєднують три основні парадигми. Однак у багатьох країнах активно впроваджується нова логістична парадигма, яку багато дослідників називають інтегральною. Ця парадигма є розвитком маркетингової (ділової) парадигми з урахуванням нових умов ведення бізнесу на сучасному етапі. Основними передумовами інтегральної парадигми є нове розуміння ринкових механізмів і логістики як стратегічного елемента реалізації конкурентних переваг, можливості інтеграції між логістичними партнерами, розвиток нових організаційних відносин і в сферах автоматизованого виробництва та інформаційно-комп'ютерних технологій. Сюди входить і технологічна компетентність. Ця парадигма надає особливого значення фактору часу через швидкі зміни на ринку і необхідність швидкої адаптації компаній до динамічності і мінливих обставин.

Важливість фактору часу підкреслюється терміном "логістика виробничого періоду". Суть нової інтегральної парадигми полягає в тому, щоб розглядати логістику як інструмент менеджменту, який інтегрує різні функції та виміри управління на підприємстві. Вона охоплює стратегічні, тактичні та оперативні завдання, враховує динамічний характер усіх фаз життєвого циклу продукції і водночас забезпечує скорочення тривалості проектування та виробництва продукції.

Література

1. Логістика [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://studme.com.ua/1584072014244/logistika/logistika.htm>
2. Логістика [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://stud.com.ua/14244/logistika/logistika>
3. Інформаційні системи в логістиці: навчальний посібник / Яценко Р.М., Ніколаєв І. В. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 232 с. (Укр. мов.) Лотиш О. Управління логістичними витратами на підприємстві /О. Лотиш // Економічний аналіз. – 2008. – No 2. – С. 240–243.
4. Крикавський Є.В., Чернописька Н.В. Логістичні системи: Навч. посібник. - Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. - 264 с.
5. Планування ресурсів підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/ERP>
6. Кинзябулатов Рамиль – Что такое ERP-система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.trinion.org/blog/chto-takoe-erp-sistema>

References

1. Logistics [Electronic resource] - Access mode: <https://studme.com.ua/1584072014244/logistika/logistika.htm>.
2. Logistics [Electronic resource] - Access mode: <https://stud.com.ua/14244/logistika/logistika>

3. Information systems in logistics: a textbook / Yatsenko R.M., Nikolayev I.V. - Kh.: KNEU Publishing House, 2012. 232 p. (In Ukrainian) Lotysh O. Management of logistics costs at the enterprise / O. Lotysh. Lotysh // Economic analysis. - 2008. - No. 2. - P. 240-243.
4. Krykavskiy E.V., Chornopysska N.V. Logistics systems: Study guide. - Lviv: Lviv Polytechnic National University Press, 2009. - 264 c.
5. Enterprise resource planning [Electronic resource]. - Access mode: <https://ru.wikipedia.org/wiki/ERP>.
6. Kinzyabulatov Ramil - What is ERP-system [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.trinion.org/blog/что-такое-erp-система>.

Мельніченко К.Ю.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ІННОВАЦІНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКОНОМІЯНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇН

В глобалізованій економіці основою розвитку є надзвичайно важлива ролі діяльності суб'єктів господарювання, якою є здатність до створення та впровадження інновацій.

Важливість інновацій як основної рушійної сили економічного прогресу та розвитку була широко визнана політиками. Більшість національних урядів у всьому світі вважають інноваційну продуктивність критичною для конкурентоспроможності та національного прогресу. Відповідно до Порядку денного сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй на період до 2030 року, інвестиції приватного бізнесу та інновації є основними рушійними силами продуктивності, цілісного економічного зростання та створення робочих місць. Крім того, Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку підкреслює, що в усьому світі з'являються нові стратегії для інновацій, і політики підтримують такі підходи, щоб збільшити переваги інновацій для більшості людей [1]. ЮНКТАД пропонує урядам сприяти збільшенню та поширенню успішних інновацій за активної участі громадянського суспільства, особливо в приватному секторі, щоб зробити інноваційні результати доступними для маргіналізованих і вразливих спільнот [2; 3].

Значний обсяг наукової літератури, що вивчає зв'язок між інноваціями та економічним зростанням, свідчить про актуальність і важливість інновацій для економічного розвитку багатьох країн. Окремі дослідження зосереджені на позитивних взаємозв'язках між економічними та інноваційними

показниками на рівні фірми, наприклад, між інноваціями та продуктивністю фірми та експортом [4], а також між дослідженнями та розробками (R&D) і продуктивністю [5]. Вчені також звертають увагу на позитивний зв'язок між економічним зростанням та інноваціями на рівні країни [6].

Особливе місце інновацій у стратегіях розвитку країн зумовлено тим, що, з одного боку, вони дають можливість швидкого розвитку, з іншого боку, вихід на шлях інноваційного розвитку та збереження здобутих таким чином позицій зумовлено постійною інноваційною діяльністю та вдосконаленням у цій сфері. Іншими словами, інноваційна діяльність, як засіб підвищення економічного розвитку, є ключовим пріоритетом найбільш конкурентоспроможних та найрозвиненіших країн світу, що обумовлено сутністю інноваційних процесів, які розвиваються динамічно і не дозволяють інноваторам зупинятися на досягнутому. Водночас, для країн, що характеризуються нижчим рівнем розвитку, інноваційна діяльність має також вагомим значення через можливість забезпечення різкого економічного зростання та пов'язану з цим можливість скоротити існуючий «розрив у розвитку». З точки зору суб'єктів господарювання, інноваційна діяльність подібна до інших видів інвестиційної діяльності, але є відмінності, які полягають у необхідності високих витрат, вищому ризику невдачі на ринку та можливості досягнення вищого прибутку від інвестицій. Зазначені особливості інноваційної діяльності зумовлюють виникнення у суб'єктів господарювання потреб або проблем, у задоволенні чи вирішенні яких їм може допомогти держава. Особливо важливим у зв'язку з цим є впровадження державою системи правових норм, яка дозволить інвестору отримувати прибуток від запроваджуваної ним інновації, а також підтримка розвитку системи фінансування інноваційної діяльності.

Найпростіше інноваційну політику визначають як «сферу державного втручання, спрямовану на підвищення темпів інновацій» [7]. Головною метою державної інноваційної політики є інтенсифікація процесів створення, розповсюдження та застосування знань в економіці, і, як результат, створення нових або значно вдосконалених продуктів, послуг, технологічних процесів, а також методів організації та управління. Багатовимірний характер інновацій визначає широкий, перехресний (горизонтальний) характер цієї політики. Комплексна інноваційна політика, яка охоплює широкий спектр заходів, що впливають на інноваційність економіки, повинна, з точки зору використовуваних інструментів, значною мірою спиратися на інші, більш усталені державні політики, такі як: наукова, технологічна, промислова, освітня політика, а також політика підприємництва.

До інструментів, спрямованих на зниження витрат на ведення інноваційної діяльності, відносяться такі: державне фінансування (або співфінансування) науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності; податкові пільги для підприємств, які ведуть науково-дослідну та дослідно-конструкторську діяльність; бюджетне фінансування освіти, професійно-технічної підготовки та ін. Використання зазначених інструментів має як переваги, так і низку недоліків. Опоненти вважають, що держава, використовуючи інструменти зниження витрат на провадження інноваційної діяльності, сприяє створенню так званого «ефекту витіснення» приватних інвестицій державними інвестиціями в окремих сферах. Проте, на думку Й. Стрієк, ініціативи приватних суб'єктів у сфері фінансування різних видів діяльності, які позитивно впливають на зростання інноваційності економіки, можуть бути зумовлені низкою факторів і не завжди можуть бути пов'язані з недостатнім інвестуванням держави в певну сферу [8].

Таблиця 1.2

Інструменти та заходи державної інноваційної політики

Інструменти	Призначення	Заходи
Нормативно-правові	Створення сприятливого правового середовища та рамкові умови здійснення інноваційної діяльності	Законодавство у сфері інновацій, стратегії і програми інноваційного розвитку, правові засади захисту прав інтелектуальної власності, діяльності малих та середніх підприємств, інвестиційної діяльності, міжнародної торгівлі новими технологіями, оподаткування.
Фінансові	Забезпечення достатності фінансових ресурсів для інноваційної діяльності, стабільне збільшення інвестицій в інноваційну систему	Державне фінансування науково-дослідних проєктів, пільгове оподаткування, позики, пільгові кредити, гранти, гарантійні схеми
Кадрового забезпечення	Підготовка кадрів для інноваційної сфери, узгодження освітньої та інноваційної політики, формування інноваційної культури	Програми підтримки молодих вчених, розвитку креативної освіти
Інфраструктурні	Забезпечення взаємодії між учасниками інноваційної діяльності	Фінансові інституції (венчурні та інноваційні фонди, інноваційні біржі, інноваційні банки, «бізнес-янгели») Виробничо-технологічні структури (бізнес-інкубатори, технопарки, наукові парки, стартап-компанії, кластери) Інформаційні структури (центри трансферу технологій, патентні бюро, маркетингові центри, міжрегіональні мережі)

Джерело: складено на основі [9]

Що стосується другої групи стимулів, тобто інструментів, спрямованих на збільшення вигоди, яку суб'єкти господарювання отримують від впровадження інновацій, то до цієї групи належать такі інструменти, як: захист інтелектуальної власності; податкові пільги та знижки для споживачів нових технологій; оподаткування конкуруючих технологій; інноваційні державні закупівлі та нормативні стандарти [8].

Серед перерахованих вище інструментів найважливішими є нормативні акти щодо захисту інтелектуальної власності. Процес перетворення інновації на суспільне благо позбавляє інноватора прибутків і може призвести до ситуації, в якій він відчуватиме втрату мотивації для подальшої інноваційної діяльності. З огляду на це, уряд країни має запровадити нормативні акти для захисту інтелектуальної власності (і забезпечити їх дотримання) і збалансувати переваги створення системи, яка дозволяє інноваторам зберігати значний прибуток (який стимулює інноваційну діяльність) по відношенню до переваг швидшого поширення інновацій (що приносить більші макроекономічні вигоди) [10].

Отже, в умовах постійно прогресуючого процесу глобалізації та зростання активності підприємств на зовнішніх ринках, розвиток національних інноваційних систем, як результат процесів поширення знань та інновацій, пов'язаних із присутністю міжнародних підприємств на внутрішньому ринку, відіграє все більшу роль. З цієї точки зору важливим елементом інноваційної політики держави має бути діяльність, спрямована на залучення прямих іноземних інвестицій до таких галузей економіки, як високотехнологічна промисловість чи сектор наукоємних послуг.

Література

1. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. 2022. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
2. Technology and Innovation Report 2018. Harnessing Frontier Technologies. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctad.org/webflyer/technology-and-innovation-report-2018>.
3. Technology and Innovation Report 2021. Catching Technological Waves. Innovation with Equity. United Nations. United Nations Conference on Trade and Development. 2021. URL: <https://unctad.org/webflyer/technology-and-innovation-report-2021>.
4. Cassiman B., Golovko E., and Martínez-Ros E. Innovation, Exports and Productivity. International Journal of Industrial Organization. 2010. Vol. 28. P. 372–76.
5. Zhang, R., Sun K., Delgado M., and Kumbhakar S. Productivity in China's High Technology Industry: Regional Heterogeneity and R&D. Technological Forecasting & Social Change. 2012. Vol. 79. P. 127–41.
6. Castellacci F., and Natera J. M. Innovation, absorptive capacity and growth heterogeneity: Development paths in Latin America 1970–2010. Structural Change and Economic Dynamics. 2016. Vol. 37. P. 27–42.

7. Nazarko Ł. Polityka innowacyjna – inteligentny interwencjonizm? http://info.wiz.pb.edu.pl/lnazarko/pub/Polityka_innowacyjna-inteligentny_interwencjonizm.pdf.
8. Stryjek J. Polityka innowacyjna i narodowy system innowacji w Polsce. Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społeczne. Studia i Prace. Szkoła Główna Handlowa. 2015. № 1. S. 59-76.
9. Єрмакова О. А. Інструменти державної інноваційної політики України в контексті впровадження європейського досвіду. Механізм регулювання економіки. 2016. № 1. С. 85-96.
10. Härmäläinen T. J. National Competitiveness and Economic Growth. The Changing Determinants of Economic Performance in the World Economy. Cheltenham, UK. Northampton, MA. 2003. URL: <https://econpapers.repec.org/scripts/redirector.php?url=https%3A%2F%2Fwww.elgaronline.com%2Fview%2F1840644540.xml;h=repec:elg:eebook:2210>.

Микитенко В. В.,
д.е.н., професор
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України
м. Київ, Україна

КОНФЛІКТОЛОГІЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ: МЕДИКО-ГЕНЕТИЧНА ПРАКТИКА ТА УМОВИ ДОВКІЛЛЯ І СЕРЕДОВИЩА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Реальністю останнього часу стало посилення негативних потенційно-факторних детермінант впливу генетичного тягаря та умов довкілля і середовища життєдіяльності на забезпечення якості життя населення при виконанні Україною надактуального завдання у напрямі збереження внутрішньодержавної соціально-економічної й суспільно-політичної цільності та етнічного фундаменту державного утворення в умовах військової агресії РФ. Тож, сформувалась нагальна необхідність щодо соціетального, демографічного, організаційно-економічного, медико-соціального та суспільно-політичного реагування України на загрозові події у внутрішньому середовищі функціонування національної соціально-економічної системи. З цього, маємо потребу в: а) усвідомленні історичної демографічної детермінованості, загальних закономірностей та економічних тенденцій, особливостей процесу формування якості життя; б) сформуванні дієвого комплексу медико-генетичних, соціетальних, суспільних та державних механізмів і заходів її забезпечення; в) конкретизації негативних чинників просторової еволюції соціально-економічної системи, комплексна дія яких стимулює необхідність використання ресурсів та медико-генетичних резервів та реалізації заходів із елімінування деструктивного впливу умов довкілля і середовища життєдіяльності в ході розв'язання демографічних та економічних проблем в державі, перешкоджаючи її занепаду. Це стосується

необхідності нагального елімінування економічних і демографічних проблем, пов'язаних із військовою агресією РФ, обороною, а також людськими, матеріальними, культурними та духовними втратами. Тому й, у наукових роботах із проблем якості життя, визнається, що вона є комплексною характеристикою задоволення матеріальних і нематеріальних потреб населення та умов його життєдіяльності, вимірювання якої здійснюється за трьома просторовими ознаками: глобальними, компонентними та вузькими [1]. Вказане обумовлює потребу у визначенні потенційно-факторної ієрархії та ранжуванні вагомості впливу базових чинників якості життя за урахування сучасних умов життєдіяльності населення України і масштабів загроз, викликів та ризиків, які, наразі, мають місце в нашій державі і не лише за фінансовим концептом, а й, визнаючи пріоритетним медико-генетичний концепт якості життя і середовища життєдіяльності.

На авторське переконання для визначення напрямів соціально-економічного розвитку країни під впливом гібридних загроз сучасності, слід користуватися класифікацією чинників «здоров'я», пріоритетність якої визнає Всесвітня організація охорони здоров'я, за якою якість життя формують чотири чинники: I) якість медичної допомоги та соціально-економічні фактори, (економічний статус, освіта, рівень зайнятості, доступ до житла); II) спосіб і стиль життя особистості (дієта, фізична активність, вживання алкоголю та нікотину, а також інші особисті звички); III) спадковість (генетичні чинники) і все, що пов'язане з фізіологією і генетикою особистості; IV) умови довкілля і середовище життєдіяльності (якість повітря і води, життєвий простір, доступ до природних зон відпочинку, а також зовнішні та внутрішні умови виникнення/ формування стресових реакцій; тощо). Структура цих чинників, наразі, змінилась, і становить [2]: 32,0% - спадковість (генетичні чинники); 32,0% - умови довкілля і середовище життєдіяльності; 10,0% - якість медичної допомоги та соціально-економічні фактори; 26,0% - спосіб та стиль життя особистості. Обумовлено це наступним, що найвагомішими для України стають:

- «умови довкілля і середовище життєдіяльності», що зумовлено не лише зростання масштабів забруднення *навколишнього природного середовища* та екоцидом під час війни, а у зв'язку з поширенням епігенетичних захворювань, що спричинені: посттравматичними станами, що призводить до депресії та виникнення аутистичних станів; психосоматичними розладами; вживанням ліків та депресантів; тощо. Вказане призводить до аутистичних станів не лише у дітей, а й у дорослих, що стає найвагомішим чинником виникнення у дітей, народжених від батьків

із стабільним стресовим станом, *розладів аутистичного спектру*. Це вимагає ціле орієнтованої діяльності, спрямованої на створення якісних життєвих умов, які б підтримували психічне здоров'я нації;

- «спадковість (генетичні чинники)»: вимагаються дії у напрямі раціоналізації нової державної політики щодо покращання системи медико-генетичної допомоги і забезпечення доступності до неї. Оскільки, має місце негативна динаміка нарощення генетичних патологій серед населення України з накопиченням патологічних генів, порушує оптимум внутрішньо популяційної гетерозиготності, що й обумовлює нарощення шкідливого тягаря генетично зумовлених репродуктивних втрат і вродженої патології [2; 3]. При цьому, зростає кількість патологічних комбінацій: а) у дорослих, що підвищує імовірність нейрогенеративних захворювань у 30 – 40 – 50 рр., коли симптоми розгортаються і проявляються з часом; б) онкологічних генних захворювань, що обумовлені специфічними генами.

Тож, ці два чинники вже необхідно розглядати в якості життєдіяльного безпекового потенціалу, що істотно коригуватиме прикладні грані ідентифікації «національного інтересу» та «національного пріоритету» [2] за номограмою часової осі з «медико-генетичним консультуванням», «елімінуванням депопуляції», «зменшенням шкідливих умов довкілля і середовища життєдіяльності», «регенерацією економіки», «відновленням стійкості державотворення». Тож, задля регенерації демографічного та економічного стану в Україні, підвищення якості життя та благополуччя і, відповідно, елімінації гібридних загроз сучасності, слід прийняти до уваги системні умови, які дозволять забезпечити фізичне та психологічне здоров'я нації, а також якість життя, за домінантами [2; 3]:

- використати результати досліджень Інституту громадського здоров'я ім. О. Марзєєва НАМНУ щодо: розроблення концепції програми і служби генетичного моніторингу в Україні; започаткування реєстрів генетичної патології; обґрунтування нової стратегії розвитку медико-генетичної допомоги та методології діагностики; попередження виникнення вроджених вад розвитку у дітей;

- посилити заходи профілактичної спрямованості, шляхом елімінування чинників ризику з широким впровадженням санітарно-освітніх заходів та поширенням медико-генетичного тестування;

- оновити програми підготовки, спеціалізації та стажування мікробіологів, репродуктологів, ендокринологів, генетиків, педіатрів, фахівців молекулярної й ультразвукової діагностики та інших.

Прогнозованість деструктивних демографічних і соціально-економічних перетворень в Україні набула нелінійних катастрофічних ознак в ході реалізації численних загроз і викликів РФ національному варіанту державності та захисту національного суверенітету і суспільно-політичної цілісності в ресурсних обмеженнях. Внутрішні причини зламів і перекосів у віковій структурі населення доповнюються істотними міграційними процесами та медико-генетичним тягарем, екоцидом, загрозливими умовами довкілля та середовища життєдіяльності, що призводять ще до більшого зростання смертності з перспективою перетворення цих потенційно-факторних детермінант у вирішальні фактори набуття Україною надзвичайно низького рівня якості життя у змістовному просторі «лозунгових» соціально-економічних програм і концептів відновлення. При цьому, так звані «демократичні» економічні, демографічні й суспільно-політичні перетворення в країні мають перспективу набуття ними сталих недоброякісних вимірів. Тож, за таких обставин забезпечення якості життя населення України має стати реальним напрямом державотворення, а не його суб'єктивно усвідомленим збоченням окремих політичних сил.

Література

1. Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь / [Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор та ін.]. – Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України, 2013. – 50 с.
2. Соціально-економічна безпека за урахування спадкового та життєдіяльнісного паритету якості життя/ В. В. Микитенко, Д. О. Микитенко / Удосконалення напрямів розвитку України в умовах сучасної світової кон'юнктури: монографія [Г. В. Безверхня, С. В. Кононенко, А. Г. Крамінська та ін.]. – Харків, 2023 – (СГ НТМ «Новий курс»). – С. 146 – 156.
3. Микитенко Д. О. Реорганізація національної медико-генетичної служби в умовах соціально-економічних трансформацій. – Київ: Міжнародний науково-технічний університет ім. Юрія Бугая, 2017. – 304 с. – (ПП Вишемирський В. С.).

References

1. Libanova, E. M., Hladun, O. M., LisoHOR, L. S. ta in. (2013). *Vymiryuvannia yakosti zhyttia v Ukraini: analitychna dopovid'* [Measuring the quality of life in Ukraine: an analytical report], Instytut demografii ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M. Ptukhy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
2. Mykytenko, V. V. & Mykytenko, D. O. (2023). *Sotsial'no-ekonomichna bezpeka za urakhuvannia spadkovoho ta zhyttiediiial'nisnoho parytetu yakosti zhyttia. Udoskonalennia napriamiv rozvytku Ukrainy v umovakh suchasnoi svitovoi kon'iunkturny* [Improvement of Ukraine's development directions in the conditions of the modern world situation], SH NTM «Novyj kurs», Kharkiv, Ukraine, pp. 146 – 156.
3. Mykytenko, D. O. (2017). *Reorhanizatsiia natsional'noi medyko-henetychnoi sluzhby v umovakh sotsial'no-ekonomichnykh transformatsij* [Reorganization of the national medical and genetic service in the conditions of socio-economic transformations], Mizhnarodnyj naukovotekhnichnyj universytet im. Yuriiia Buhaia, Kyiv, Ukraine.

Миценко В.О.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Бабець І.Г.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ПОСИЛАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ АПК ДО ЄВРОСОЮЗУ

Сучасною ознакою потужних змін в аграрному секторі України є посилення процесу інтеграції у світову економіку, особливо в рамках Угоди про асоціацію між країнами ЄС та Україною та формування угоди про вільну торгівлю. Підписання Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС сприяє сприянню процесу нарощування експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств та стимулюванню розвитку зовнішньої торгівлі українською сільськогосподарською продукцією. Основними зовнішньоекономічними аспектами угоди про вільну торгівлю з ЄС є [1]:

- угоди про технічні бар'єри в торгівлі та інструменти захисту торгівлі;
- скасування мит на торгівлю товарами;
- гармонізація санітарних і фітосанітарних заходів;
- співпрацювати та сприяти торгівлі у сфері митної справи, єдиних правил походження товарів з Європейським Союзом;
- комерційні відносини в енергетиці;
- комерційні послуги;
- інвестування та визнання професійних кваліфікацій;
- конкурентна політика;
- географічні зазначення та права інтелектуальної власності.

Тому необхідно удосконалити інституційний механізм для формування ефективної системи підтримки та допомоги вітчизняним агровиробникам, принаймні на рівні, еквівалентному країнам-членам ЄС, та здійснити перехідні зміни інституцій та структури національного аграрного сектору. та диверсифікувати експорт української агропродовольчої продукції на європейський ринок [2]. Підприємства аграрного сектору економіки України мають потужний та якісний потенціал для виробництва сільськогосподарської продукції, що відповідає потребам внутрішнього та зовнішнього ринків. Зокрема, це потенціал трудових, природних та інших ресурсів, наявність яких допомагає Україні нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції та збільшувати масштаби експорту на

європейський ринок. Реалізувати цей потенціал аграрного сектору в умовах загострення міжнародної конкуренції неможливо без здійснення низки організаційних та інституційних заходів. Вони повинні бути спрямовані на відповідність встановленим правилам і умовам, наприклад щодо вирощування сільськогосподарської сировини, збору, пакування, зберігання та транспортування тощо. Серед багатьох конкурентних переваг вітчизняних аграрних підприємств особливе місце посідають якість та площа сільськогосподарських угідь. Загальна площа сільськогосподарських угідь в Україні майже в 3 рази більша, ніж у Польщі, у 2,5 рази – у Німеччині та в 1,5 рази – у Іспанії та Франції. Ще яскравіше ця перевага проявляється на площі ріллі, яка в Україні втричі перевищує польські показники, у 2,75 рази – у Німеччині, у 2,5 рази – у Західній Іспанії та майже вдвічі, ніж у Франції [3]. Для визначення перспективних напрямків нарощування експорту української аграрної продукції на ринок ЄС важливо зосередити увагу на кількох важливих завданнях .

Перш за все, необхідно забезпечити прискорення загального розвитку сільськогосподарської діяльності, як ключової структурної складової агропродовольчого виробництва. У цьому напрямку процеси, спрямовані на формування ефективної системи інституційної підтримки та сприяння їх розвитку, а також розвиток ринкових інститутів та забезпечення добросовісної конкуренції в аграрному секторі, залишаються важливими. Розвиток сільськогосподарської діяльності сприятиме формуванню кооперативного руху в сільській місцевості та диверсифікації експорту сільськогосподарської продукції на європейський ринок.

Крім того, важливо вдосконалити державну податкову політику в напрямку перерозподілу фінансових ресурсів між галузями аграрного сектору, збільшення видатків на інтеграцію та розвиток ринкової інфраструктури та модернізацію маркетингових, міжнародних транспортно-логістичних систем. та інформаційна інфраструктура українського агропродовольчого ринку.

Для активізації експортоорієнтованого сільськогосподарського виробництва необхідно створити ефективні фінансові інститути, що відповідають рівню розвитку ринкових відносин в аграрному секторі. Насамперед це передбачає формування ефективної моделі кредитно-фінансової підтримки експортоорієнтованих виробників та експортерів української сільськогосподарської продукції, а також застосування форм і видів небанківського кредитування, лізингу, страхування ризиків. у сфері виробництва та експорту. Важливим інституційним чинником, що впливає на

активізацію експортної діяльності сільськогосподарських підприємств, є покращення інвестиційних умов розвитку промислових і сільськогосподарських підприємств.

Необхідність створення передумов для зосередження інвестиційних ресурсів усередині галузі, а також залучення ПІІ для розвитку експортоорієнтованого сільськогосподарського виробництва. Необхідно забезпечити формування сучасної галузі, що залучає ПІІ, у тому числі формування аграрних кластерів та аграрних технопарків, орієнтованих на трансфер новітніх технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Багато дослідників відзначали [4; 5; 6], що існує прямий зв'язок між розвитком інститутів аграрного ринку та розвитком експортного потенціалу українських підприємств з виробництва сільськогосподарської продукції. Тому заходи щодо формування та розвитку експортного потенціалу підприємств АПК необхідно аналізувати як комплексну систему формування конкурентних переваг та орієнтації сільськогосподарської продукції на споживачів з використанням Європи, враховуючи, що результатом збільшення експортного потенціалу фактично не є присвоюється підприємствами агропромислового кластеру, але суб'єктами сфери обігу, експортними підприємствами, багатьма проміжними. Експортний потенціал аграрно-промислових підприємств включає торговельну, виробничу, маркетингову, інтеграційну та логістичну складові (рис. 1.1), комплексна взаємодія цих складових сприятиме гармонізації прибутків, економічних вигод сільськогосподарських і промислових підприємств, діяльність з експорту сільськогосподарської продукції.

Інституційний елемент експортного потенціалу агропромислових підприємств представлений неформальними та неформальними правовими та адміністративними інститутами, які взаємопов'язані та впливають на рівень розвитку експортоорієнтованого виробництва в галузі. Ця інституційна складова включає не тільки національне середовище, а й технологію, експортний потенціал підприємства, зовнішньоекономічну діяльність, наявні ресурси, виробничо-збутову діяльність, включаючи виробництво, комерційну складову, маркетинг, логістику. Вплив зовнішнього європейського інституційного середовища відбивається на міжнародній політиці держави та змінює інституційний механізм регулювання формування експортного потенціалу підприємств.

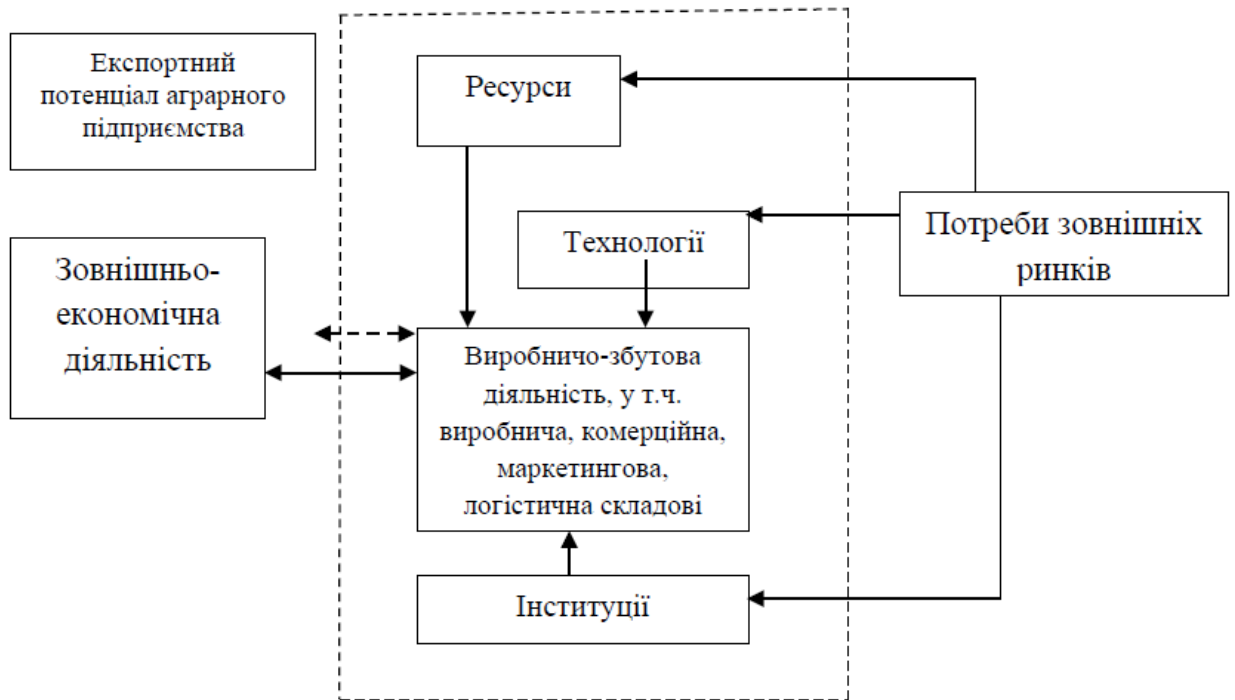

Рис. 1.1 Складові елементи експортного потенціалу аграрного підприємства

Джерело: побудовано автором за [4]

Сучасна ситуація формування експортного потенціалу підприємств агропромислового комплексу в Україні має певні особливості. Суттєво зріс рівень цін на сільськогосподарські виробничі ресурси, зменшилось фінансове забезпечення та стимулювання сільськогосподарського експорту України тощо. Процес адаптації вітчизняних сільськогосподарських підприємств до вимог нетарифного та тарифного регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією внаслідок євроінтеграції триває, рівень ефективності державної підтримки та захисту ринку недостатній. економічні переваги компаній-експортерів аграрного сектора.

Одним із шляхів використання наявного експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств є підвищення ефективності виробництва та споживання експортованої продукції, що залежить від рівня розвитку системи управління якістю сільськогосподарської продукції виробництва та здійснення ефективної маркетингової діяльності. Розвиток експортного потенціалу має ґрунтуватися на стратегії розширення експортних можливостей і реалізовуватися в усіх компонентах. Комплексна взаємодія складових експортного потенціалу створює умови для узгодження економічних інтересів підприємств АПК із суб'єктами сфери обігу у сфері експорту сільськогосподарської продукції.

Умовою збільшення експортного потенціалу підприємств аграрно-промислових кластерів є поступова участь в інтегрованій структурі сільськогосподарських підприємств або розвиток інтеграційного співробітництва у сфері обороту сільськогосподарської продукції, експортна орієнтація та гармонізація всіх секторів. користь економіч. підприємств агропромислового комплексу з іншими учасниками цього процесу.

Отже, інституційне забезпечення їх діяльності на європейському ринку є важливим фактором формування експортного потенціалу українських аграрних підприємств. Основними складовими інституційної підтримки, спрямованої на підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, є: спеціальні режими оподаткування, програми державної підтримки, механізми субсидування та стимулювання тощо.

Література

1. Звіт про проведення Шостого засідання в рамках Діалогу Україна – ЄС з аграрних питань і сільських територій (17 – 18 листопада 2009 року, м. Брюссель) [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?10598>.
2. European Statistical Recovery Dashboard [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
3. Апопій В. В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії: монографія / В. В. Апопій. — Л.: Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. — 368 с.
4. Білик Ю.Д. Становлення та розвиток сучасного продовольчого ринку в Україні / Ю.Д. Білик // Формування та розвиток аграрного ринку: зб. наук. праць. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2021. – С. 177-189.
5. Прокопенко О.В. Інфраструктура товарного ринку: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / О.В. Прокопенко, В.Ю. Школа, О.О. Дегтяренко, С.М. Махнуша. – К.: Центр учбової літератури, 2012. — 296с.
6. World Bank Indicators [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <https://data.worldbank.org/indicator>.

Mytsenko I.M.
Doctor of Economics, professor
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

INNOVATION DEVELOPMENT STRATEGIES OF THE EU COUNTRIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

The innovation development strategy is one of the main tools for implementing the state innovation policy and defines strategic goals, priority tasks and means of their implementation, including indicators of goal achievement and control criteria. The features of innovation strategy allow considering this concept as a strategic document that combines all components of strategic planning in the

innovation sphere at the macro level in order to ensure the intensification of innovation activities of business entities as a basis for strengthening the competitiveness of the national economy and enhancing the country's competitive position in the global environment.

The innovation strategy is macroeconomic in nature and is developed by public authorities at the national level (but not from the top down), in conjunction with the long-term strategy of economic and social development of a country [1]. Taking into consideration different types of conditions, an innovation strategy is a form of government intervention in market mechanisms (primarily domestic) using a developed action plan, as well as institutions and various instruments that can adjust or complement these mechanisms in terms of supporting the creation, application and dissemination of new knowledge, technologies and innovations [2]. In particular, this function is important in the context of disseminating innovations for the needs of small and medium-sized enterprises or environmental protection.

In terms of using the innovation strategy as a tool for strengthening the competitiveness of the national economy, it is important to identify priority areas of innovation development, taking into account the challenges of the external environment and internal conditions of market competition and the available innovation potential. Priority areas of the innovation strategy and tools for their implementation should be identified and applied to address the main problems that hinder the intensification of innovation activity. In this regard, the innovation strategy should contain tools that will ensure the stabilisation of the macroeconomic environment, trade openness, efficiency of the financial system, competitive environment in the domestic market, availability of financial resources for innovative enterprises, stimulation of demand for innovation, respect for intellectual property rights and favourable taxation of innovatively active enterprises, and linkages between the innovation sector and the production sector.

In the context of external instability, the national innovation strategy should be a response of the national economy and enterprises to global challenges, with a special emphasis on overcoming threats to competition in the global market. The State Innovation Strategy is a basic document and the basis for the actions of enterprises and other entities that create, use and implement innovations, which should develop their own strategies for innovation, competition and development, allowing them to compete effectively in domestic and foreign markets. This is partly due to the operational nature of the country's innovation strategy, which should be implemented through business decisions of organisations and enterprises at the meso- and micro-level of the systemic management hierarchy.

The “Strategy for the Development of Innovation Activities of Ukraine for the period up to 2030” lists the main indicators that define planned benchmarks for achieving strategic goals, including the following indicators: "the share of expenditures on research and development in the gross domestic product at the level of 3%; the share of innovative enterprises in the total number of enterprises – at least 30%; the share of exports of goods produced by enterprises of the high- and medium-tech sectors of industry in the total volume of exports of goods – 30%; the share of employees employed by enterprises belonging to the high- and medium-tech sectors of industry in the total number of employees in industry – 29%; the share of sold innovative products – at least 10%" [3]. The list of these indicators, in our opinion, does not fully reflect the effects obtained at each stage of the innovation process - from the creation of a scientific and technical development to its implementation and use in the production process, and the sale of new products in the domestic and foreign markets.

In the EU, the European Innovation Scoreboard is used to assess the effectiveness of the implementation of the innovation strategy, according to which in 2022 four main activities were identified: framework conditions for innovation, investment in innovation, innovation activity and the impact of innovation on the economy with 12 dimensions of innovation covering a total of 32 indicators. Each main group includes the same number of indicators and has the same weight in the average performance score, or the Summary Innovation Index (SII) [4]. In essence, the use of such a composite index allows for the importance of four areas to be taken into account, namely the conditions for the development of the driving force for innovation, i.e. the sources and climate for innovation, the financial support, private and public, that serves the use of capabilities (human capabilities, quality of research outputs and financial security), then focusing on the activities of innovation-producing entities and the conditions for their cooperation with researchers, and finally on the results of these activities in terms of growing human capabilities. The index thus measures the size and importance of the individual potential for innovation in a country, region or the opportunities an economy has in the global system.

Thus, based on the above approaches to assessing innovation activity and taking into account the possibility of obtaining statistical indicators from official sources of information, we will form the system of indicators that will be used in our study (Table 1).

The system of indicators to assess the effectiveness of the state innovation strategy

1. Basic conditions for innovative development	3. Innovation activity
1.1. Share of doctors of sciences in the total number of researchers, %. 1.2. Share of researchers in the total number of scientific employees, %. 1.3. Growth rate of the total number of scientific employees, % compared to the previous year	3.1. Share of industrial enterprises that implemented innovations in the total number of industrial enterprises, %. 3.2. Innovative products new to the market, % of the total number of innovative products introduced 3.3. Machinery and equipment, % of the total number of innovative products introduced
2. Investing in innovation	4. The impact of innovation on the economy
2.1 Share of R&D expenditures in GDP, %. 2.2. Share of basic research in total R&D expenditures, %. 2.3 Share of own funds of enterprises in the total amount of financing of innovation activities of industrial enterprises, %. 2.4. Share of foreign investors' funds in the total financing of innovation activities of industrial enterprises, %.	4.1 Share of innovative products in the total volume of sales of industrial enterprises, %. 4.2 Share of high-tech products in exports of goods, %. 4.3. Share of knowledge-intensive services in exports of services, %.

Source: developed by the author

Thus, Table 1 shows the indicators that will be used in our study to calculate the integral indicator of Ukraine's innovation development. We will calculate the integral indicator according to the approach used in the work of Temerbek A., which is to determine "the arithmetic mean of the value of the standardised values of the indicators Z_{ij} - for the j -th unit of aggregation" [5, p. 145]:

$$\bar{\rho}_j = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m Z_{ij} \quad (1.1)$$

where: m is the number of indicators characterising innovation activity.

Standardised values of actual values of indicators characterising innovation activity should be calculated by the formula:

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - X_j^{\min}}{X_j^{\max} - X_j^{\min}} \quad (1.2)$$

where: X_{ij} is the actual value of the indicator calculated on the basis of official statistics in the year t ; $X_j^{\min}$ is the lowest actual value of the indicator for the period under review; $X_j^{\max}$ is the highest actual value of the indicator for the period under review.

The value of the integral indicator varies from 0 to 1, and a score close to 1 indicates a high level of innovation and economic development [5, p. 145].

Thus, in order to assess the state innovation strategy, it is advisable to use qualitative and quantitative methods in our study. To compare the Ukrainian innovation strategy with the strategies of the EU countries, we will use a comparative analysis of strategic documents by their main constituent elements (strategic goal, objectives, tasks, tools). The quantitative analysis of the effectiveness of the innovation strategy implementation will be carried out on the basis of the calculation of the integral indicator of innovation development in 2010-2020, where the main indicators will be used to characterise the basic conditions of innovation development, investment in innovation, innovation activity of enterprises, and the impact of innovation on the country's economy.

References

1. Nowańska I. Innowacyjność w gospodarce Chin – przykład „odwróconej” triady Schumpetera? // *Kreatywność i innowacyjność w erze cyfrowej. Twórcza destrukcja* 2. red. A. Zorska, M. Molęda-Zdziech, B. Jung. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH. 2014, s. 241–259.
2. Zorska A. Kierunki zmian oddziaływania państwa na innowacyjność kraju w otwartej gospodarce. *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace*. December, 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/332021335_Kierunki_zmian_oddziaływania_panstwa_na_innowacyjnosc_kraju_w_otwartej_gospodarce.
3. On approval of the Strategy for the Development of the Innovation Sector for the period up to 2030. The CMU's order № 526-p dated of 10.07.2019 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/65495/.
4. European Innovation Scoreboard 2022. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/european-innovation-scoreboard-2022_en.
5. Temerbek A.O. Innovative strategies of countries in the conditions of uneven global economic development. Doctoral dissertation in philosophy, speciality 292 "International economic relations". Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021. 235 p.

Мініч М.Б.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВИРОБНИЧИХ МЕРЕЖ В ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ

Характерною ознакою сучасного етапу глобалізації є пришвидшення потоків капіталу, міжнародної торгівлі, обміну інформацією та переміщення людських ресурсів, що стало результатом процесів інтернаціоналізації та фрагментації виробництва. Процеси фрагментації виробництва все більше

впливають на функціонування світової економіки. Розподіл виробництва в міжнародному масштабі зумовлений багатьма факторами, серед яких найважливішими є зниження собівартості виробництва, розвиток телекомунікаційних технологій та зниження транспортних витрат. У результаті створюються нові торговельні зв'язки та зростає торгівля в міжнародній економіці. Понад чверть промислового імпорту становлять проміжні товари (частини та комплектуючі).

В результаті активних процесів фрагментації виробництва, починаючи з середини 70-х років минулого століття формуються глобальні виробничі мережі та ланцюги створення вартості, які «включають весь комплекс транснаціональних виробничо-посередницьких операцій з виробництва товарів та надання послуг» [1]. Теоретичне підґрунтя для дослідження процесів мережевізації глобальної економіки сформоване представниками класичних і неокласичних теорій міжнародної торгівлі, теорії міжнародної конкурентоспроможності країн і базується на результатах досліджень глобальних ланцюгів виробництва товарів у транскордонних виробничих мережах з урахуванням моделей промислової реорганізації провідних розвинених країн [2].

Антонюк Л. та Черкас Н. під глобальною економічною мережевізацією розуміють «процес координованої взаємодії компаній у ланцюгах вартості на основі міжнародного поділу праці та їх функціональної спеціалізації на різних етапах технологічних процесів виробництва продукції та надання послуг з метою нарощування їх міжнародної конкурентоспроможності» [3, с. 85]. Вчені звертають увагу на те, що «у глобальних ланцюгах вартості та виробничих мережах відбувається координація світового виробництва, торгівлі та інвестицій внаслідок фрагментації виробничих процесів у країни (регіони) із динамічними порівняльними перевагами» [4].

На початку 2000-х років вчені стали більше уваги приділяти вивченню «глобальних виробничих мереж», які розглядаються як найвищий рівень організації міжнародного співробітництва та коопераційних зв'язків виробників з різних країн. При цьому сутність глобальних виробничих мереж визначається як «комплекс взаємопов'язаних функцій, операцій та транзакцій, в результаті яких виробляється, розподіляється та споживається певний товар або послуга» [5]. Соколенко С. та ін. розглядають глобальні виробничі мережі як «організаційні платформи, за допомогою яких суб'єкти різних регіональних та національних економік конкурують та співпрацюють для створення, трансформації та збереження доданої вартості через географічно розпоршену економічну діяльність» [6].

Інший підхід до трактування сутнісних характеристик глобальних виробничих мереж ґрунтується на ролі транснаціональних корпорацій (ТНК), які є домінуючими суб'єктами світової економіки. Дуже часто це підприємства, доходи яких перевищують величину ВВП деяких країн. ТНК працюють на багатьох ринках, що робить істотним їх вплив на ринки приймаючих країн і на світовий ринок загалом. Саме транснаціональні корпорації створюють більшу частину світового експорту, витрат на нові технології та потоки капіталу у формі прямих іноземних інвестицій. З іншого боку, «участь у глобальних мережах є домінантним фактором у зростанні доходів ТНК, адже продажі проміжної продукції через ланцюги постачань забезпечують близько 50% глобального корпоративного доходу» [3, с. 88].

Отже, транснаціональні корпорації функціонують на багатьох ринках та створюють глобальні структури, в яких здійснюється управління виробничим ланцюгом від моменту здійснення витрат на дослідження та розробку нових технологій до післяпродажного обслуговування. ТНК характеризуються економічною незалежністю і завдяки своїй присутності на багатьох різних ринках мають можливість використовувати відмінності в ресурсах і вартості факторів виробництва, що сприяє розвитку глобальних виробничих мереж.

Враховуючи еволюцію взаємовідносин виробників продукції, Черкас Н. дає таке визначення глобальної виробничої мережі: «це організаційна структура, що складається із взаємопов'язаних економічних і неекономічних суб'єктів, які координуються глобальною провідною компанією та виробляють товари або послуги у різних географічних регіонах світу для глобальних ринків» [8]. Новітні підходи до вивчення особливостей побудови і функціонування глобальних виробничих мереж дозволяють пояснити підвищення конкурентоспроможності компаній, що беруть участь у мережах, такими чинниками, як оптимізація співвідношення витрат і ресурсних можливостей, дотримання фінансової дисципліни, взаємодія з інституціями на всіх рівнях виробничого ланцюга.

Проте, переваги участі у глобальних виробничих мережах є різними для країн світу і залежать від ступеня залучення національних економік у процес виробництва товарів. Як зазначають Антонюк Л. та Черкас Н., найбільша «частка світової торгівлі проміжною продукцією організована навколо трьох потужних регіональних кластерів - Східна Азія, із центром у Китаї; Європа, із домінуванням ланцюгів постачань переважно німецьких компаній; та Північна Америка, орієнтована на США» [3, с. 87]. Таким чином, «у міжнародних потоках товарів, послуг, капіталу і робочої сили

залишається високою концентрація у межах невеликої групи країн-лідерів: 15-ти країнам - світовим експортерам належить 63% загального експорту товарів, 62% - торгівлі послугами та 79% - світових прямих іноземних інвестицій» [9].

Країни, що є лідерами у виробництві та експорті товарів, передають інновації та нові технологічні розробки країнам, які безпосередньо включені в їхні виробничі мережі, здійснюючи жорсткий контроль за дотриманням прав інтелектуальної власності та використання технологій. Відповідно, нові технології довгий час залишаються недоступними для країн, які спеціалізуються на виробництві сировинномістких та низькотехнологічних товарів, або займаються складанням кінцевої продукції з імпортних комплектуючих. Таким чином, значна кількість країн з низьким економічним розвитком залишаються за межами глобальних виробничих мереж.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що розвиток транснаціональних корпорацій та мережевих підприємств в масштабі світової економіки обумовив формування глобальних виробничих мереж, характерною ознакою яких є налагодження виробництва товарів у різних регіонах світу під егідою глобальної компанії та постачання цих товарів на глобальні ринки. Функціонування глобальних виробничих мереж забезпечує підвищення конкурентоспроможності компаній, що включені у виробничі ланцюжки, завдяки оптимізації співвідношення витрат і можливостей, фінансовій дисципліні, ефективному управлінню та взаємодії з інституціями на всіх рівнях виробничого ланцюга.

Література

1. Global Value Chain Development Report // International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. 2017. 190 p.
2. Hernandez V., Pedersen T. Global value chain configuration: A review and research agenda. *Business Research Quarterly*. 2017. № 20(2). Pp. 137–150.
3. Антонюк Л., Черкас Н. Глобальна економічна мережевізація у конкурентному зростанні країн. *Міжнародна економічна політика*. 2019. №2(31). С. 82-100.
4. Horner R., Nadvi K. Global value chains and the rise of the Global South: unpacking twenty-first century polycentric trade. *Global Networks*. 2018. № 18(2). Pp. 207–237.
6. Ceglowski J. Assessing export competitiveness through the lens of value added // *The World Economy*. 2017. № 40(2). P. 275–296.
7. Підвищення конкурентоздатності економіки областей Заходу та Півдня України на основі формування нових виробничих систем (кластерів). Підсумки соціально-економічних досліджень / за ред. С. І. Соколенко. К. : Логос, 2005. С. 13.
8. Черкас Н.І. Трансформаційний вплив Індустрії 4.0 на глобальні мережі виробництва та ланцюги вартості. *Економіка промисловості*. 2018. №1(81). С. 5–20.
9. West J. Getting Better Value Out of Global Value Chains/ In *Asian Century... on a Knifeedge*. Palgrave Macmillan, Singapore. 2018. P. 91–123.

Мовчан А.А.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Єфремова К. В.
к.ю.н., с.н.с., доцент
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Державний бюджет України є одним з основних інструментів економічної політики країни. Він вирішує важливі соціально-економічні завдання, забезпечує функціонування державних установ і здійснює податкову та бюджетну політику [1]. Однак, державний бюджет України стикається з рядом проблем, які впливають на його ефективність та стабільність.

Однією з основних проблем державного бюджету України є недостатній рівень збору податків. В Україні спостерігається поширена практика ухилення від сплати податків, що призводить до значних втрат бюджету. Низька «культура» сплати податків серед населення та бізнесу, а також корупція в податковій системі сприяють зниженню надходжень до бюджету та погіршенню його фінансового стану.

Іншою серйозною проблемою є недостатній рівень соціальних витрат і низька ефективність їх використання. Багато соціальних програм і проектів не досягають своїх цілей через недостатнє фінансування або неправильне використання коштів. Нерозумне виділення бюджетних коштів може призвести до зростання державного боргу та зниження фінансової стабільності країни.

Окрім того, розподіл коштів у державному бюджеті не завжди відповідає соціальним потребам населення. Нерівномірне фінансування галузей, надмірні витрати на апарат держави та обмежений бюджет на освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру стають перешкодою для економічного розвитку країни та поліпшення життя громадян [2].

Аналізуючи державний бюджет, можна прийти до висновку, що весь перелік проблем зводиться до однієї - незбалансованість державного бюджету. Простими словами, це ситуація, коли видатки перевищують доходи, що призводить до зменшення соціальних витрат і збільшення боргового навантаження на наступні покоління. Однією з основних причин дисбалансу бюджету є недостатня ефективність державного апарату, яка

проявляється у недостатньому контролі над використанням бюджетних коштів, корупції та інших недоліках управління [3]. Незбалансованість державного бюджету - основна проблема в Україні, що, зокрема, зменшує інвестиційні можливості країни і, крім того, знижує довіру до влади та негативно впливає на імідж країни перед міжнародним співтовариством. Сучасні тенденції бюджетно-правового регулювання в Україні спрямовані на вирішення цих проблем. Законодавство прогнозує перерозподіл видатків та стимулює екологічно стале бюджетування. Система електронного моніторингу використання бюджетних коштів зменшує корупцію. Ці заходи роблять бюджет більш збалансованим та ефективним [2].

Одним із інструментів розв'язання сучасних проблем держава вбачає зелене бюджетування, що включає у себе екологічні аспекти та принципи сталого розвитку при розподілі й використанні державних коштів. Україна почала розглядати можливість запровадження зеленого бюджетування у 2015 році. За підтримки Європейського Союзу та інших міжнародних партнерів, урядом було розроблено низку законодавчих актів, спрямованих на впровадження цього підходу.

Важливим кроком у цьому напрямку стало створення національної системи зеленого бюджетування, що передбачає оцінку екологічних витрат і користі, при прийнятті бюджетних рішень, та впровадження екологічних пільг та стимулів для підтримки екологічно чистих технологій та ініціатив. Останнє може включати зменшення чи скасування податків на екологічно чисту продукцію чи інвестиції в сфері відновлювальної енергетики та раціонального використання природних ресурсів.

Очікується, що зелене бюджетування в Україні сприятиме сталому розвитку країни, зниженню забруднення довкілля, збереженню природних ресурсів та поліпшенню якості життя громадян [4]. Залучення екологічного фактору в розробку бюджету є важливим кроком у напрямку сталого розвитку та екологічної відповідальності, що має довгостроковий позитивний ефект для країни.

Висновки. У сучасних умовах в Україні спостерігаються позитивні тенденції бюджетно-правового регулювання. Завдяки активній реформі податкової системи і бюджетного процесу, вже наявні перші результати. Зокрема, зменшено незаконне виведення капіталу та збільшено надходження до бюджету, а також впроваджено електронне адміністрування податків, що забезпечує більшу прозорість та контроль над збором податків. Уряд також активно працює над удосконаленням процесу бюджетування та контролю виконання державного бюджету. Введення стратегічного бюджетування та

покращення фінансової звітності сприяє ефективному використанню бюджетних коштів та забезпечує контроль за їх виконанням [2].

Загалом, проблеми державного бюджету України є складними, але їх вирішення можливе, за умови проведення ефективної антикорупційної політики, реформування податкової системи та підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Послідовне виконання цих заходів дозволить покращити фінансовий стан держави, забезпечити стабільність бюджету та прискорення соціально-економічного розвитку країни.

Література

1. Захожай К. В. Принципи побудови Державного бюджету України: процесно-системний підхід. *Проблеми економіки*. 2017, № 3. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-3_0-pages-47_54.pdf;
2. Дмитрик О. О., Токарева К.О. Сучасні тенденції бюджетно-правового регулювання. *Право та інновації*. 2021. № 4 (36). С. 91–97. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/785/700>;
3. Набатова Ю. О., Шостак А. П. Проблеми незбалансованості державного бюджету на основі аналізу доходів та видатків бюджетної системи України. *Ефективна економіка*. 2017, № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5874>;
4. OECD (2021). Green budgeting. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/2f80b7b0en/index.html?itemId=/content/component/2f80b7b0-en>.

References

1. Zakhzhay K. V. (2017). Principles of Forming the State Budget of Ukraine: Process and System Approach. *Problemy ekonomiky - Problems of the economy*. 3. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-3_0-pages-47_54.pdf [in Ukrainian].
2. Dmytryk O., Tokarieva K. (2021). Sychasni tendencii budgetno-pravovogo rehlyluvannya. *Pravo ta innovacii - Law and innovation*. 4 (36), 91-97 [in Ukrainian].
3. Nabatova Iu. A., Shostak A. P. (2017). Problems of the unbalanced state budget based on the analysis of revenues and expenses of the Ukrainian budget system. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*. 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5874> [in Ukrainian].
4. OECD (2021). Green budgeting. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/2f80b7b0en/index.html?itemId=/content/component/2f80b7b0-en>.

Небрат В.В.,
д.е.н., зав. відділу
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗРОБЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ПЛАНІВ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Робоча група «Відновлення та розвиток економіки» Національної ради з відновлення України від наслідків війни підготувала Проект Плану

відновлення України [1], що містить програму відбудови і розвитку економіки. Відтак, актуальним завданням є розгляд історичного досвіду розроблення, прийняття та реалізації аналогічних планів урядами зарубіжних країн.

Метою публікації є стисле представлення особливостей розроблення, основних пріоритетів і завдань, визначених у національних планах повоєнної відбудови після II світової війни різних країн, а саме: Німеччини та Японії – як найбільш успішних країн, повоєнне відновлення яких, попри їхню поразку у війні, забезпечило в подальшому стрімке зростання – «економічне диво»; Великої Британії, Франції, Італії – країн, які отримували допомогу за Планом Маршалла, проте реалізували власну програму відновлення; Ізраїлю («диво в пустелі») та Південної Кореї («диво на річці Хан») – неєвропейських країн, які до того ж мали додаткові складнощі політичного характеру в переході до мирного будівництва. Таким чином, сім країн, різних за потенціалом, ступенем завданих війною руйнувань і збитків, якістю державних інститутів, репрезентують зарубіжний досвід урядових стратегій повоєнної відбудови.

У Західній Німеччині успіх урядових програм повоєнного відновлення значною мірою був забезпечений високою економічною та інституційною спроможністю держави. Важливим чинником була чітка візія розбудови моделі майбутнього як системи соціальної ринкової економіки та політична стабільність обраного курсу. «Архітектор німецького економічного дива» Л. Ерхард майже 20 років поспіль посідав найвищі урядові посади і, відповідно, мав можливість системно і поступально впроваджувати доктрину соціального ринкового господарства в реальній економічній політиці.

Попри необхідність швидко вирішувати нагальні проблеми повоєнної відбудови, стратегічною метою у планах розвитку Японії стало забезпечення економічної незалежності. На першому етапі відбудови, що тривав до початку 1950-х років, мета урядових заходів полягала у відновленні внутрішнього виробництва, насамперед промисловості та зруйнованої війною виробничої інфраструктури. Одним із пріоритетів повоєнного відновлення Японії стало впровадження у виробництво принципу оптимізації, раціоналізації та ощадливого використання ресурсів, реалізація якого зумовила посилення міжнародної конкурентоспроможності економіки.

У Великій Британії основою стратегії відбудови стала масштабна націоналізація низки галузей (націоналізація Банку Англії (1945 р.); вугільної промисловості (1946 р.); електроенергетичної галузі та залізничного транспорту (1947 р.); газової промисловості (1948 р.) з метою їх форсованої модернізації та посилення конкурентних позицій англійської промисловості.

Під націоналізацію також потрапили внутрішній водний транспорт, частина автомобільних перевезень, низка авіакомпаній, а також значна частина радіо- та телекомунікацій. Це забезпечило можливості державного регулювання виробництва та зайнятості, планування та контролю інвестицій.

У Франції основою для реалізації стратегії відновлення та розвитку, відомої як План Моне, також стали підприємства державного сектора. Щодо них вказівки плану були досить жорсткими, але щодо приватних фірм – лише орієнтовними, рекомендаційними; виконання запланованих показників заохочувалося пільгами, що збільшували прибутковість. У цей період держава контролювала від половини до двох третин усіх інвестицій в економіці Франції. Індикативне планування забезпечило умови для довгострокових інвестицій, а також підтримку підприємств-експортерів.

У повоєнній Італії державне втручання в економіку мало на меті проведення реформ для поступової лібералізації. Зокрема, державний інтервенціоналізм в промисловій політиці спрямовувався на форсування темпів нагромадження капіталу, технічного переозброєння промисловості, пожвавлення ринків та розвиток інноваційного підприємництва. Загалом, історичний досвід західноєвропейських країн підтверджує, що «стратегічні плани технологічної модернізації економіки мають спиратися на відновлення базових індустріальних галузей» [2, с. 84].

План економічної стабілізації Держави Ізраїль передбачав: сувору регламентацію господарського життя (раціонування ресурсів, насамперед продовольства; контроль над цінами; егалітаризм у політиці доходів); здійснення масованих інвестицій у розширення основного капіталу; формування системи субсидування підприємницького сектора, підвищення його зацікавленості у створенні нових робочих місць; жорсткий протекціонізм, орієнтація на імпортозаміщення [3, с. 200]. У лютому 1952 р. було проголошено «Нову економічну політику»: припинено кредитну експансію, скасовано нормування продуктів, що зумовило сплеск інфляції, але водночас призвело до поступового зникнення чорного ринку. У результаті з 1953 р. почалася стабілізація економіки, що згодом, завдяки зарубіжній фінансовій підтримці, перейшла в економічне зростання.

У Республіці Корея прогресивні зміни розпочалися після захоплення влади військовими на чолі з генералом Пак Чон Хі. Економічна стратегія реалізувалася через розроблення та виконання п'ятирічних планів соціально-економічного розвитку, що визначали пріоритети, цілі та засоби їх досягнення. Плани відбудови та модернізації, втілені впродовж 1961-1976 рр.,

забезпечили країні статус високотехнологічної конкурентоспроможної економіки.

Загалом, спільними рисами успішних програм і планів відбудови були такі: по-перше, стратегування – визначення довгострокових і короткострокових цілей, поетапність реалізації стратегії з чітким визначенням пріоритетів і завдань для кожного етапу, засобів їх виконання, організація управління змінами та контролю за результатами урядової політики та виконання рішень; по-друге, передбачення гнучкості в термінах досягнення визначених цілей, але неприпустимість порушення черговості пріоритетів (спочатку – розвиток переробної промисловості, потім – високі технології; орієнтація на нагромадження капіталу і нарощування власного інвестиційного потенціалу шляхом капіталізації прибутку, а не покриття соціальних витрат і скорочення ресурсів розвитку; експорт на основі розвиненого виробництва, а не навпаки; освіта і підготовка національних кадрів для економіки, а не орієнтація на перманентне залучення із-зовні технологій і фахівців тощо); по-третє, індикативне планування в різних формах як спосіб управління структурними змінами економіки та перманентні зміни законодавства і регуляторних норм як спосіб інституційного забезпечення трансформації економіки.

Разом з тим, не у всіх країн був генералізований план відбудови. У більшості – це низка документів, які послідовно-хронологічно змінювали один одного, чи секторально доповнювали. В одних було більше етатизму (Франція, Республіка Корея), в інших – лібералізації (Західна Німеччина); можливе збереження і навіть підтримка корпорацій (Італія, Японія, Республіка Корея). Не завжди плани надавали пріоритет імпортозаміщенню чи експортоорієнтованості: вони використовувалися як засоби зміцнення внутрішнього виробництва поетапно. Але обов’язковою умовою успішності відбудови було зміцнення державної суб’єктності, а також наявність лідера, програма якого спроможна консолідувати націю для реалізації цієї програми.

Література:

1. Проект Плану відновлення України : матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки» Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>
2. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України : наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2022. 305 с.: табл., рис. Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Vidnovlennja-ta-rekonstrukcja-povojennoj-economiky.pdf>
3. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : монографія / [редколегія, голова – д.е.н. В.В.Небрат]; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та

прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2023. 571 с. Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf>

References

1. National Council for the Recovery of Ukraine from the War (2022). Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the working group «New Agrarian Policy». Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> [in Ukrainian].
2. Retrieval and reconstruction of the post-war economy of Ukraine. (2022). Institute for economics and forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv. Retrieved from <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Vidnovlennja-ta-reonstrukcsja-povojennoji-economiky.pdf> [in Ukrainian].
3. Nebrat, V.V. (Head), ed board. (2023). Reconstruction for development: foreign experience and Ukrainian perspectives. Institute for economics and forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv. Retrieved from <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf> [in Ukrainian].

Нещерет А. О.
здобувач вищої освіти
Литвин О. Є.
к.е.н. доцент
Київський національний університет ім. Т. Шевченка / ННІМВ
м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЕЛЕКТРОННОЇ ОСВІТИ, УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ, ЕКОНОМІЧНОЇ КІБЕРНЕТИКИ, АНАЛІТИКИ, КОМП'ЮТЕРНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі, де основний акцент робиться на комп'ютерних технологіях, зростає попит на електронну освіту (англ. e-learning), під якою ми розуміємо використання електронних засобів масової інформації та інформаційно-комунікаційних технологій в освіті [2, с. 49].

За словами І Галаган, електронне навчання охоплює три ключові компоненти – технології, процеси та людей.

Під технологіями розуміється, перш за все, програмне забезпечення, що дозволяє проводити сам процес навчання. Наприклад, система управління навчанням – LMS (Learning Management System) являє собою платформу, в якій організовується весь процес навчання. LMS складається з множини інструментів, призначених для тієї чи іншої роботи в мережі: формули, чати, система тестування, система обміну файлами, електронна відомість, віртуальні класні кімнати, блоги тощо). Найбільший інтерес в LMS представляють можливості організації взаємодії між викладачем і

студентами, роботи з інформаційними джерелами різного типу та можливість проектувати освітній процес.

Другий важливий компонент електронної освіти – це процес, який має на увазі організацію об’єднання викладачів, студентів, системних адміністраторів, а також їх взаємодію, в одному процесі фахової підготовки, а також сам процес фахової підготовки.

Третій компонент – це люди, що залучені в його реалізації: студенти, викладачі та системні адміністратори. Студенти – це важливі учасники електронного навчання, оскільки процес фахової підготовки в цілому та електронне навчання як форма її здійснення зокрема, націлені на набуття студентом необхідних професійних і особистісних компетенцій. Викладачі здійснюють навчальний процес, а системні адміністратори – підтримують його нормальне функціонування [4, с. 41-42].

За словами вчених, e-learning поєднує у собі всі форми викладання та технологій освіти, а також мультимедійне навчання, технології розвитку навчання; розміщені на комп’ютері:

- навчання (англ. CBT);
- інструкції (англ. CBI);
- інтернет-навчання (англ. IBT);
- комп’ютерні (автоматично) згенеровані консультації або інструкції (англ. CAI);
- вебнавчання (англ. WBT);
- цифрові освітні проекти та мобільну освіту (англ. M-learning);
- віртуальні середовища навчання (англ. VLE) [3, с. 79].

Нині Україна активно рухається у напрямку побудови суспільства знань, вдосконалює законодавство, яке стосується забезпечення розвитку електронної освіти. Багато провідних університетів вже запровадили електронне навчання, розробили внутрішні документи, які регулюють особливості її проходження [1, с. 69].

Процес прискорення розвитку електронної освіти в Україні розпочався у 2003 році й триває донині. За цей період були прийняті важливі закони та постанови, що регулюють різні аспекти електронної освіти в Україні:

- Закон України від 23 вересня 2003 року «Про Національну програму інформатизації»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 1494 від 23 вересня 2003 року «Програма розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 рр.»;
- наказ Міністерства освіти та науки України № 802 від 4 грудня

2003 року Про затвердження Заходів щодо реалізації Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 рр.»;

- наказ Міністерства освіти та науки України № 40 від 21.01.2004 р. «Про дистанційне навчання»;
- розпорядження Кабінету Міністрів України № 386-р від 15 травня 2013 року «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»;
- Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»;
- наказ Міністерства освіти та науки України № 1115 від 8 вересня 2020 року «Про Деякі питання організації дистанційного навчання» [2, с. 68-69].

Удосконалення освітніх програм для підготовки сучасних фахівців є ключовим фактором у розвитку електронного навчання в Україні, так само як і в будь-якій іншій країні. Саме тому, процес підготовки фахівців з економіки, економічної кібернетики, аналітики, комп’ютерних інформаційних технологій та цифрової економіки має включати оновлення навчальних планів, додавання нових курсів, що стосуються сучасних цифрових технологій та інструментів, а також впровадження практичних компонентів навчання, таких як проекти з реального життя, розв’язання реальних економічних проблем за допомогою аналізу даних та моделювання. Також важливо включити в навчальні програми навчання практичних навичок роботи з цифровими інструментами, програмування, аналізу даних, електронної комерції та інших аспектів цифрової економіки. Це допоможе студентам здобути не лише теоретичні знання, але й практичні навички, необхідні для ефективної роботи в умовах активної цифровізації.

Основними можливостями e-learning є:

- електронне навчання доступне кожній людині у будь-який момент часу та у будь-якому місці. Усе, що потрібно споживачу – девайс (це може бути ноутбук, комп’ютер, планшет, смартфон) і підключення до Інтернету. Споживач такого роду освітніх послуг може знаходитись у транспорті, на вулиці, вдома, головне – він може обрати місце, в якому йому буде зручно працювати та буде можливість сконцентруватися;
- електронне навчання не передбачає витрат на придбання навчальної та методичної літератури для студентів, оскільки обмін інформацією відбувається лише через Інтернет;
- зміст електронного навчального курсу може бути поділений на модулі – невеликі блоки інформації, що дозволяють зробити вивчення

предмета більш гнучким і спрощують пошук потрібних матеріалів;

- гнучкість навчання – тривалість періоду навчання та послідовність вивчення матеріалу може обирати сам студент, що дозволяє повністю адаптувати навчання до компетенцій та потреб студента;

- можливість навчання без відриву від роботи – студенти можуть здобувати освіту, не відриваючись від роботи (за наявності такої), а також вдома, в дорозі з використанням мобільного інтернету;

- можливість розвиватися в ногу з часом – користувачі електронних курсів, як викладачі, так і студенти, можуть вдосконалювати свої навички та знання відповідно до нових сучасних технологій і стандартів;

- можливість встановлення критеріїв оцінювання знань – електронне навчання дозволяє встановити чіткі критерії оцінювання знань, отриманих студентами [5, с. 19].

Крім перелічених можливостей електронного навчання можна додати такі:

- організований зворотний зв'язок між вчителем та учнем;
- індивідуальний контроль за навчанням – викладач має можливість спостерігати за прогресом, часом виконання завдань і ритмом роботи окремих студентів. Це дозволяє їм встановлювати конкретні графіки навчання для студентів і консультивати кожного студента індивідуально. З іншого боку, студенти також можуть відстежувати свій прогрес і вчасно коригувати свої результати;

- відповідність готовності сучасних студентів навчатися за допомогою електронного навчання;

- активне залучення здобувача освіти до освітнього процесу, коли він перебуває в положенні дослідника, організатора й учасника комунікації;

- посилення пізнавальної активності через наочність, формування в здобувачів освіти чуттєвого представлення про предмет, що вивчається;

- формування в студента усвідомленої діяльності завдяки моментальному простеженні результатів;

- комплексне оцінювання діяльності студентів – багаторазові форми оцінювання (самооцінювання, взаємооцінка, експертна оцінка);

- можливість подання різноманітної інформації (відео, аудіо, текст, графіка) дозволяє забезпечити динамічність, гнучкість і високу інтерактивність навчання;

- можливість реалізації групових онлайн-проектів для розвитку навичок роботи з групами, правильного розподілу обов'язків та

відповідальності за виконання роботи;

- ставити студентів у центрі освітнього процесу та проєктувати особистісно орієнтовані програми;
- можливість інтерактивного спілкування з одногрупниками та викладачем у будь-якій кількості за допомогою форуму, чату та електронної пошти;
- можливість документувати процес навчання за допомогою системи управління навчанням (LMS) або соціальних сервісів, що використовуються в освітній діяльності;
- легкість оновлення навчальних матеріалів; прозорість навчання; швидка доступність статистики для аналізу та можливість використовувати інформацію так часто, як це необхідно;
- наявність єдиної та автоматизованої системи управління освітнім процесом (електронний деканат, електронні довідки, електронний документообіг, підключення LMS до автоматизованої інформаційної системи, забезпечення зручного доступу до електронних баз даних в електронній бібліотеці ЗВО) [5, с. 19-20].

Вищезазначені переваги дозволять студентам економічних спеціальностей краще пристосовуватися до вимог сучасного ринку праці та розвиватися відповідно до сучасних технологічних та економічних трендів. Така діяльність мотивує до самостійного пошуку нових знань для практичного застосування. Різні її види дають можливість студентам ознайомитися з реальною системою майбутньої професії.

Отже, електронна освіта в Україні являє собою важливий етап в розвитку освіти, зокрема вищої освіти. Впровадження системи електронного навчання в українських вищих навчальних закладах сприяє забезпеченню доступу до освіти для більшої аудиторії студентів, сприяє підвищенню якості освіти та створенню більш гнучких форм навчання. Вона може відкривати нові можливості для студентів та викладачів, сприяючи ширшому доступу до якісної освіти, розвитку нових методик та покращенню якості вищої освіти в цілому.

Література

1. Безрученков Ю. Електронна освіта: реалізація в Україні. Молодь і ринок. 2021. №4 (190). С. 67-71.
2. Вовк О. Б. Системи електронного навчання – нові форми сучасної освіти. Математичні машини і системи. 2015. № 3. С. 79-86.
3. Гаврілова Л. Г. Теоретичні аспекти впровадження дистанційного навчання в Україні. Освітологічний дискурс. 2017. № 1-2. С. 168-182.
4. Галаган І. М. Фахова підготовка студентів-заочників із застосуванням

технологій електронного навчання. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Вип. 29 : збірник наукових праць / за науковою ред. академіка В. І. Бондаря. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 39-45

5. Гуревич Р., Кобися В., Коношевський Л., Коношевський О., Опущко Н., Драчук М. Електронна (дистанційна) освіта і заочне навчання: точки дотику, проблеми та перспективи. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2023. 14-30. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5479/>

Ніколаєва Т. О.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Кулікова Є.О.
ст. викладач
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення 24.02.2022 нанесло значних втрат економіці України, в тому числі значних змін у своїй діяльності зазнали малий та середній бізнес. Наслідки та заподіяну підприємствам шкоду оцінити наразі важко, адже бойові дії на території України досі тривають. Багато підприємств припинили свою роботу, втратили свої фізичні точки або мають порушені ланцюги постачання.

Усі підприємства можна умовно поділити на декілька груп:

- Підприємства, що втратили попит на свої послуги/товар і не мають змоги поновити роботу, наприклад, авіакомпанії.
- Підприємства, що значно скорочують масштаби своєї діяльності, через зменшення попиту на послуги/товари, але намагаються утримувати бізнес, задля його подальшого відновлення.
- Зміна пропозиції, тобто перекваліфікація в залежності від попиту на ринку. Наприклад, заклади харчування у прифронтових територіях з цивільних переорієнтувались на обслуговування військових і тд.
- Сфера послуг на територіях проведення активних бойових дій. Значне скорочення потенційного споживача, нововведення (комендантська година), що змінили сам процес роботи, відсутність електро- та водопостачання в деяких місцях. Усе це спричиняє занепад бізнесу.

Однак, держава не залишає підприємства сам на сам з цими проблемами, адже внаслідок скорочення функціонуючих підприємств,

відбулося і різке скорочення надходжень до бюджету країни, що значно погіршує ситуацію. Тому державою було запроваджено ряд програм та змін, задля кращого функціонування та швидшого відновлення бізнесу.

Однією з таких програм, є програма релокації. [1] Її сутність полягає в допомозі підприємцям перенести свій бізнес з прифронтових точок на інші, більш безпечні території. Скористатись даною програмою може будь-яке підприємство, незалежно від спеціалізації. Держава повністю бере на себе відповідальність за перенесення бізнесу, який після завершення війни, буде повернений на місце свого розташування та стане осередком відновлення економічної стабільності та підприємницької діяльності у своїй громаді або місті.

Також, внаслідок бойових дій, багато підприємств втратило частину своїх активів, які необхідно списати. Держава спростила процес списання активів та їх оподаткування, що позитивно вплинуло на можливість підприємств і надалі здійснювати роботу.[2]

Отже, малий та середній бізнес, як і підприємництво в цілому не перестало функціонувати і наразі все швидше відновлює роботу. Відкриваються нові підприємства, що сфокусовані на потребах населення, що з’явилися внаслідок бойових дій. Держава, впроваджує законопроекти та програми, для полегшення відновлення та роботи бізнесу.

Література

1. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv>
2. Щодо порядку списання знищеного або зіпсованого майна у зв’язку із російською збройною агресією: Лист Міністерства фінансів України від 10.10.2022 р. № 41010-06-62/23254. URL : <https://document.vobu.ua/doc/15589>
3. Коненко В.В. Критерії та показники оцінки ефективного розвитку промислових підприємств в період воєнного стану. Теорія і практика сучасної науки та освіти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 22-23 жовтня 2022 року. Львів : Львівський науковий форум, 2022. С. 8-11.

Nozhnova A.V.
Student
Sokolovska O.M.
PhD, Associate Professors
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

ASSESSMENT OF THE CURRENT STATE OF UKRAINE'S FOREIGN TRADE MARKET WITH CHINA

From the point of view of sensitivity to geopolitical changes, the most important indicator of foreign economic security is the share of major partner countries in total foreign trade, as it doesn't only indicate the degree of diversification of trade operations, but also relies on one or two foreign markets. In 2019, China became the largest foreign trade partner of Ukraine with a share of 11.5% [1, p. 186].

According to the data of the National Bank of Ukraine, during 2020-2022, we are observing a tendency to decrease the volume of foreign trade in goods of Ukraine with Asian countries. In 2020, this region accounted for 29.3% of Ukraine's foreign trade turnover, in 2021 - 28.3%, and in 2022 - 20.4% [2]. In our opinion, the reason for the decrease in trade turnover in 2022 by 7.9% compared to 2021 was the complication of logistics routes caused by the closure of air traffic and limited access to ports due to military actions on the territory of Ukraine.

In 2020 the volume of exported goods to China amounted to approximately \$7,100 million and took 14.43% of the total volume of product exports. In particular, the main export items of Ukraine to China were: ores, slag and ash - 35.2% of export products delivered to China, grain crops - 26.1%, as well as oils and fats of vegetable and animal origin, ferrous metals, residues and food industry waste [3].

In turn, in 2020, Ukraine imported goods from China worth \$8,318.5 million, which accounted for 15.3% of the total value of imports. The main imported goods were electric machines - 26.8% [3] of the total imports from China.

As you can see, the volume of imported goods exceeded the volume of exported goods, as a result of which Ukraine had a negative trade balance with China - \$1,218.5 million.

In 2021, the value of goods exported to China amounted to \$8,003.6 million and approximately 11.8% of Ukraine's total exports. And this is the maximum value of exports to China (for the period 2013-2023) [4]. As you can see, exports

have increased in terms of value, but at the same time, their specific weight has decreased. In turn, the most popular export items were the same types of goods as in 2021. The specific share of grain crops in exports to China increased significantly - by 5.8% compared to 2020 [3].

Regarding import operations, in 2021 Ukraine imported goods with a total value of \$10,981.8 million, which accounted for 15.1% of Ukraine's total imports. And this is the largest indicator of imports from China (for the period 2013-2023) [4]. It should be noted that the product structure of imported goods has changed somewhat. Thus, in 2021, the ranking place of optical and photographic devices and apparatus was taken by plastics and polymer materials, although their share in the product structure of imports from China was only 4.07%. Also, the share of imported electric cars decreased slightly - by 1.3% [3].

In 2022, the volume of Ukraine's export-import operations with China changed significantly. Compared to 2021, imports to China decreased by \$2,306.6 million (by 21%) and amounted to \$8,675.2 million. But the biggest decline affected exports, as in 2022 it amounted to only 2,468 million dollars, which is only 30.8% of the value in 2021 [5].

Based on the above data, we can see that there is still a trend of a balance of payments deficit for Ukraine in trade with China, and the gap between exports and imports for 2022 has significantly increased.

In our opinion, the reason for the deterioration of the situation in foreign trade with China is the Russian-Ukrainian war, which in 2022 led to the disruption of supply chains. Since China is located in the East, next to the Russian Federation, the complications and limitations of transportation could not but affect trade. Also, the decrease in the value of exports and imports can be explained by the fact that the volume of production of goods decreased during the war, the GDP of Ukraine decreased - accordingly, the demand for products from China and revenues from the budget decreased.

Characteristically, the role of China as Ukraine's leading trade partner in 2022 has been preserved. Thus, in 2022, China was on the first place in the ranking of the importers of Ukrainian goods (15%) and exporters (5.3%), [6]. There have also been changes in the commodity structure of Ukraine's exports. In particular, instead of ferrous metals, grain crops played a much greater role.

Having studied the development of trade between Ukraine and China during 2020-2023, we came to the following conclusions. China is an important trading partner of Ukraine, which is indicated by a large specific weight in the geographical structure of Ukraine's exports and imports. The advantage for Ukraine is that China imports into Ukraine mostly goods in the manufacture of

which it specializes - agricultural goods, oil, ferrous metals, etc. The disadvantage is that our state mostly exports products with a low level of added value; instead it imports from China goods that have a higher level of technological processing. This factor deforms the export structure of Ukraine and is the reason for the presence of a negative trade balance in relation to China.

Also, the great influence of China on Ukraine is a source of risks for the economic security, as there is geo-economic fragmentation in war conditions. On the other hand, this factor can play into the hands of our country, as China will take care of its own economic interests, and therefore, it can contribute to the stabilization of the situation in Ukraine.

In our opinion, regarding the improvement of trade relations with China, the situation is contradictory. On the one hand, deepening cooperation with China can improve Ukraine's political position in the political arena, on the other hand, at the moment it is not as profitable as cooperation with EU countries due to the destruction of the usual logistics routes.

References

1. Mytsenko, I.M., Babets, I.H. (2021). Transformatsiia systemy upravlinnia zovnishnoekonomichnoiu ta investytsiinoiu bezpekoiu Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Transformation of management system of Ukraine's foreign economic and investment security in terms of globalization]. Kropyvnytskyi: CUNTU, Polihraf-Servis. (in Ukrainian). 464 p.
2. Zovnishnia torhivlia tovaramy (vidpovidno do KPB6) [Foreign trade in goods (according to KPB6)]. *Natsionalnyi bank Ukrainy* Retrieved from https://bank.gov.ua/files/ES/Tov_y.pdf (in Ukrainian).
3. Heohrafichna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy tovaramy [Geographical structure of Ukraine's foreign trade in goods]. *Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy*. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
4. Kytai yak torhovelnii partner Ukrainy: yak zminiuvalysia obsiahy eksportu ta importu [China as a trade partner of Ukraine: how the volumes of exports and imports were changing]. *Slovo i dilo*. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/02/infografika/ekonomika/kytaj-yak-torhovelnij-partner-ukrayiny-yak-zminyuvalysya-obsyahy-eksportu-ta-importu> (in Ukrainian).
5. Statystryka ta reiestry [Statistics and registries]. *Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy*. Retrieved from <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (in Ukrainian).
6. Kalenska, V. P. (2023). The commodity structure of export and import of Ukraine during the war – a legacy. *Global Prosperity*, 3(1). 26-33. (in Ukrainian). <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7701951>.

Нос Ю.А.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Прихильники глибокої інтеграції насамперед виступають за прискорення внутрішніх інтеграційних процесів, стверджуючи, що більш інтегрований ЄС зможе не лише ефективніше підтримувати нові демократії, але й буде центром об'єднаної Європи. Президент Європейської комісії Жан Делора пояснив: "Внутрішній ринок, розвиток спільної зовнішньої політики, прогрес у напрямку економічного та валютного союзу та політичного союзу, – у цьому випадку інтеграційна динаміка в ЄС могла б стимулювати рівень динаміки політичних та економічних реформ в інших європейських країнах" [1, с. 142].

У країнах ЦСЄ у 1989-1991 рр. було майже завершено демонтаж соціалістичних державних систем і законів. Було закладено основи верховенства права, демократії та політичного плюралізму. У державних установах, органах юстиції та правоохоронних органах розпочався процес розвалу. Країни Заходу активно підтримували демократичні зміни в країнах регіону, що суттєво вплинуло на зміни зовнішньополітичного напрямку.

Варто зазначити, що в документі «Географічний план Європи», розробленому Статистичним відділом ООН, виокремлюються чотири регіони Європи, серед яких Західна Європа, Східна Європа, Південна Європа та Північна Європа. Організація Об'єднаних Націй поділяє країни Центральної та Східної Європи в широкому розумінні на субрегіони:

- Східна Європа: Молдова, Болгарія, Польща, Білорусь, російська федерація, Румунія, Словаччина, Угорщина, Україна;
- Північна Європа: Латвія, Естонія, Литва.
- Південна Європа: Боснія і Герцеговина, Сербія, Албанія, Словенія, Македонія, Хорватія, Чорногорія [2].

У преамбулі до «Європейської геосхеми» [2] пояснюється, що ця класифікація досить неуніверсальна та умовна. Такий відбір базується на спільному історичному досвіді та критеріях однорідності: демографічному, клімато-географічному, конфесійному мовознавчому. Наприклад, згідно з

тлумаченням Статистичного відділу ООН, Східна Європа – це країна, яка межує з Азією, в основному асоціюється зі «Східним блоком», сформованим під час «холодної війни», і її основною релігією є православ'я [2].

Термін політико-географічний регіон Південно-Східна Європа (Південно-Східна Європа) вживається з середини XIX ст., а першим використав цей термін австрійський винахідник Йоганн Георг фон Ган [3].

Традиційно до регіону входять Албанія, Боснія і Герцеговина, Греція, Болгарія, Північна Македонія, Хорватія, Чорногорія, Словенія, Сербія, Кіпр, Молдова, Румунія, Туреччина та Україна. Особливості цих країн:

- Існують важливі подібності у змісті та структурі домовленостей про стабілізацію асоціації (SAA) між балканськими країнами, які поєднуються з «розділами» процесу підготовки до ПВЗВТ і УА трьох країн Південно-Східної Європи.

Усі країни регіону стратегічно роблять «європейський вибір».

Аналізуючи переваги та недоліки євроінтеграції для країн ЦСЄ, чіткі узагальнення неможливі. Однак слід зазначити, що країни Центральної та Східної Європи мали чимало суттєвих переваг порівняно з недоліками при вступі до ЄС. Багато аналітиків зазначають, що [4; 5; 6; 1] приєднання країн Центральної та Східної Європи до ЄС призведе до покращень у всіх сферах життя, визнання людей та їхніх прав, демократичних суспільств. логічно правильне рішення для розвитку компанії. Тому, виходячи з досвіду країн Центральної та Східної Європи, розвиток відносин з ЄС має залишатися головним пріоритетом зовнішньоекономічної політики України в довгостроковій перспективі.

Аналіз висновків кількох дослідників [4; 5; 6; 1] дозволив узагальнити переваги та недоліки європейської інтеграції для країн ЦСЄ (табл. 1.1).

До позитивних наслідків приєднання країни Центральної та Східної Європи до ЄС можна віднести такі переваги:

- економічні вигоди: покращення макроекономічної стабільності; знизити митні збори та досягти позитивного торгового балансу; покращити доступ до нових ринків збуту продукції місцевих виробників та залучити більше європейських інвестицій в економіку; мати доступ до сучасних європейських технологій та інновацій; надання дотацій на розвиток сільського господарства; впровадження стандартів ЄС у виробничу сферу; підвищення конкурентоспроможності на рівні національної компанії та всієї економіки; забезпечити розвиток малого та середнього підприємництва;

- політичні пріоритети: стабільність політичної системи, узгодженість соціально-економічного національного законодавства із законодавством

Європейського Союзу; брати участь у європейській системі колективної безпеки, забезпечувати територіальну цілісність держав в існуючих кордонах; національні судові реформи;

- соціальні виплати: реформи охорони здоров'я, освіти, системи соціального захисту тощо; Забезпечення ефективного правового захисту людини у європейських інституціях; відкрити кордони і тим самим забезпечити свободу пересування громадян, розширити можливості для трудової міграції, освіти, туризму; підвищення та забезпечення рівня життя населення;

- культурні переваги: посилення співпраці в культурній сфері з усіма країнами ЄС; отримати доступ до переваг інформаційного суспільства в ЄС.

Серед негативних наслідків вступу ЦСЄ до ЄС можна назвати такі загрози:

- економічні загрози: зниження рівня конкуренції в окремих галузях і секторах економіки внаслідок відкриття національних ринків; труднощі переходу до європейських стандартів у сфері виробництва та послуг; підвищення споживчих цін; переміщення шкідливих виробництв до ЦСЄ та викликане цим погіршення ситуації стану довкілля;

- соціальні загрози: порушення візового режиму з країнами поза ЄС; проблеми, що викликані міграцією з держав Близького Сходу й Африки; поширення тенденції зниження демографічних показників у Європі, збільшення міграції висококваліфікованих працівників до більш розвинених країн Європи;

- політична загроза: часткова втрата суверенітету; небезпека втягування ЦСЄ в міжцивілізаційне протистояння між Заходом і Сходом (особливо Китаєм), а також з мусульманським світом; ризики, пов'язані з бажанням окремих країн вплинути на процес дезінтеграції ЄС; погіршення відносин з деякими країнами, що не входять до ЄС;

- культурні (ідеологічні) загрози: занепад національної ідентичності; духовний занепад; нав'язувати місцевому населенню якісь неприйнятні європейські цінності тощо.

**Баланс переваг та загроз внаслідок європейської інтеграції для країн
ЦСЄ**

Переваги	Загрози
Економічні	
- підвищення макроекономічної стабільності; - знизити митні збори та досягти позитивного торгового балансу; - покращити доступ продукції місцевих виробників до нових споживчих ринків; - залучити більше європейських інвестицій в економіку; - доступ до сучасних європейських технологій та інновацій; - надання дотацій на розвиток сільського господарства; - впровадження стандартів ЄС у виробничу сферу; - забезпечувати та підтримувати розвиток малого та середнього підприємництва; - підвищення конкурентоспроможності на рівні національного підприємства та всієї економіки.	- зниження рівня конкуренції в ряді галузей і секторів економіки за рахунок відкриття національних ринків; - труднощі переходу на європейські стандарти у сфері виробництва та послуг; - підвищення споживчих цін; - переміщення шкідливих виробництв до ЦСЄ та, як наслідок, погіршення екологічних умов.
Політичні	
- стабільність політичної системи; - можливість привести національне економічне та соціальне законодавство у відповідність до права Європейського Союзу; - участь у європейській системі колективної безпеки, забезпечуючи тим самим територіальну цілісність держав у межах існуючих кордонів; - реформувати національну судову систему.	- часткова втрата суверенітету; - ризик втягнення ЦСЄ у зіткнення цивілізацій між Заходом і Сходом (особливо Китаєм), а також з мусульманським світом; - ризики, пов'язані з бажанням окремих країн вплинути на процес дезінтеграції ЄС; - погіршення відносин з деякими країнами поза ЄС.
Соціальні	
- можливості реформувати систему охорони здоров'я, освіти, соціального захисту тощо; - забезпечити ефективний захист прав людини в європейських інституціях; - відкрити кордони та забезпечити свободу пересування громадян, розширити можливості для трудової міграції, туризму та освіти; - підвищення та забезпечення належного рівня добробуту людей.	- порушення візового режиму з низкою країн, що не входять до ЄС; - проблеми, викликані міграцією та потоками біженців з країн Близького Сходу та Африки; - поширення тенденції зниження демографічних показників у Європі; - посилення міграції висококваліфікованих працівників.
Культурні	
- посилення взаємного співробітництва в сфері культури зі всіма країнами Євросоюзу; - отримання всебічного доступу до переваг інформаційного суспільства у межах Євросоюзу.	- послаблення рівня національної ідентичності; - падіння рівня духовності; - нав'язування окремих неприйнятних для місцевого населення європейських цінностей тощо.

Джерело: авторська розробка

Вступ країн ЦСЄ до ЄС відбувався на різних етапах, на різних етапах економічного циклу Європейського Союзу. На рівень ефективної інтеграції країн Центральної та Східної Європи впливають як зовнішні фактори глобальної динаміки, так і внутрішні фактори економічного розвитку, а також політичні процеси, суспільство та культура, що відбуваються в цих країнах паралельно.

У вересні 2008 року світова економічна та фінансова криза, яка на той час суттєво вплинула на розвинені економіки, вдарила по нових державах-членах ЄС (NCM). Брак ліквідності та переоцінка ризику іноземними інвесторами призвели до обмеження кредитування домогосподарств і бізнесу та прискорили падіння попиту. Цей спад призвів до різкого скорочення виробництва та торгівлі в країнах НСС ЄС. Довіра інвесторів до деяких НКЦ є низькою через падіння ліквідності на міжбанківському ринку та рекордні міжбанківські кредитні ставки. Наслідки кризи на макроекономічному рівні в CORN відображаються в процесі економічної рецесії, зниженні інфляційного тиску та девальвації валюти країн з режимом плаваючого обмінного курсу в певні періоди, а поточний рахунок різко знижується. дефіцит [7].

На думку Є.О. Коваленко [8, с. 213], ступінь відкритості у сфері міжнародної торгівлі має надзвичайно важливе значення в оцінці ефективності міжнародної інтеграції національної економіки, у виборі типів валютних режимів і прийнятих рішення про приєднання до валютного союзу. Чим відкритішою є економіка, тим сильніший вплив зміни міжнародних цін на товари на внутрішній рівень цін і вартість життя, і тим менш корисним є номінальний обмінний курс як механізм балансування зовнішніх шоків. Значний ступінь відкритості торгівлі впливає на синхронізацію економічних циклів і знижує доцільність внутрішньої стабілізаційної політики.

Підсумовуючи результати аналізу впливу євроінтеграції на країни ЦСЄ, необхідно проаналізувати рейтинги, які кількісно характеризують економічну, політичну, соціальну та правову складові бізнес-середовища в цих країнах. Так, індекс політичної стабільності після вступу до ЄС (або після впровадження проєвропейських реформ) покращився в таких країнах, як Болгарія, Кіпр, Хорватія, Румунія, а також Сербія, Албанія та Північна Македонія). Рівень політичної стабільності погіршився в Греції, Молдові, Словенії, Туреччині та Україні, що можна пояснити переважно зовнішніми та внутрішніми загрозами та конфліктами [9]. Зміни показників, що характеризують рівень людського розвитку, економічну відкритість, економічну свободу, інноваційність та конкурентоспроможність, демонструють позитивний вплив проєвропейських реформ на нові держави-

члени, держави-кандидати та держави, які приєдналися до Угоди. в рамках Асоціації або включені до програм Східного партнерства. Після того, як країни ЦСЄ приєдналися до програм європейської інтеграції та поступово реалізували плани щодо гармонізації національної політики та законодавчої бази, показники ефективності державного управління почали покращуватися в переважній більшості країн (Болгарія, Албанія, Північна Македонія), Сербія, Молдова, Словенія, Україна, Туреччина) [10].

Таблиця 1.2

**Баланс витрат та вигод у процесі європейської інтеграції
для країн Східної та Центральної Європи**

Рівень	Вигоди	Витрати
Соціальний	Захист прав споживачів за рахунок розкриття інформації	Захист та реалізація прав людей на свободу підприємництва.
Компанії	- Кращий захист прав власності через міжнародну співпрацю. - Нижчі середні капітальні витрати. - Доступ до ринків з більшою ліквідністю. - Уникнення шкоди через неповне розкриття інформації. - Переваги в переговорах за рахунок публічної інформації про клієнтів і постачальників.	- Високі витрати на обов'язкове тестування та всі обов'язкові тестування. - Втрата конкуренто-спроможності, пов'язана з розкриттям конфіденційної інформації. - Високі одноразові витрати на впровадження МСФЗ, МСБО та дотримання їх впровадження.
Держава	- Підвищення довіри інвесторів до ринку ЦСЄ. - Підвищення конкуренто-спроможності. - Більш ефективний розподіл капіталу та зростання прямих іноземних інвестицій. - Доступ до дешевшого капіталу та більш ліквідних фінансових інструментів. - Глибша інтеграція в європейську економічну та соціальну систему.	- Високі витрати на юридичну співпрацю в деяких міжнародних аспектах банкрутства. - Втрата конкурентоспроможності через зниження вимог до розкриття інформації в країнах-партнерах. - Високі адміністративні витрати на створення публічної відкритої системи реєстрації національних компаній і спеціалізовану підготовку судів у сфері інтелектуальної власності.

Джерело: побудовано автором

Таким чином, висока політична корупція, широко розповсюджене зловживання державними ресурсами, слабе та неефективне управління, а також неефективна судова система є найважливішими факторами ризику, які можуть затримати розвиток, майбутній розвиток та підвищити інвестиційну привабливість у регіоні відповідної країни. У більшості балканських країн, Молдові, Греції, Україні та Туреччині корупція залишається однією з головних проблем.

Література

1. Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посібник / В.В. Копійка, Т.І. Шінкаренко; за ред. Л. В. Губерського. 2-е вид. – К. : Знання, 2019. – 759 с.
2. United Nations Geospatial Information Section Web Site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org>.
3. Hösch, N. Lexikon zur Geschichte Südosteuropas / N. Hösch. – Sundhaussen (Hrsg.). – S. 663.
4. Созінова Є. І. Архітектоніка трансформацій економіки країн Південно-Східної Європи в контексті процесу розширення Євросоюзу / Є.І. Созінова // Економічний простір. – 2018. – № 106. – С. 45–57
5. Шевчук В.О. Особливості відхилень від рівноважного номінального обмінного курсу в країнах ЦСЄ / В.О. Шевчук // Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення. – 2023. – С. 207.
6. Тригуб О. І. Теоретичні засади європейської інтеграції / О.І. Трегуб // Грані. – 2018. – № 9. – С. 148-153.
7. International Monetary Fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.imf.org.
8. Коваленко Є. О. Концептуально-методологічні засади аналізу євроінтеграційної політики / Є. О. Коваленко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2018. – Вип. 32. – С. 210-219.
9. Political stability – Country rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_political_stability/.
10. Government effectiveness – Country rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_government_effectiveness.

Носевич В. В.
здобувач вищої освіти
Кулікова Є. О.
ст. викл.

Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

РОЛЬ КРИПТОАКТИВІВ У СТРАТЕГІЇ ПРОТИСТОЯННЯ ВОРОГУ

Постійно мінливий і невизначений ландшафт ризиків військового життя вимагає постійного пошуку відповідних інструментів для накопичення та переміщення капіталу в гуманітарних цілях. Це допомагає сприяти фінансовому відновленню та ефективному функціонуванню бізнесу і держави навіть після війни.

Класифікація криптоактивів включає класичні криптовалюти та криптотокени. Класичні криптовалюти - це платіжні криптоактиви, які мають власний блокчейн і призначені для широкого використання у віртуальних середовищах. Вони в першу чергу полегшують обіг і платежі.

На відміну від них, криптотокени – це одиниці вартості, створені в рамках існуючого блокчейну, і приймаються лише для певних цілей.

За даними Chainalysis, Україна посідає третє місце у світовому індексі використання криптоактивів у 2022 році з показником 0,694 [1].

TripleA повідомила, що приблизно 6,5 мільйонів українців, що становить 14,52% від усього населення, володіють криптоактивами (див. рис. 1) [2].

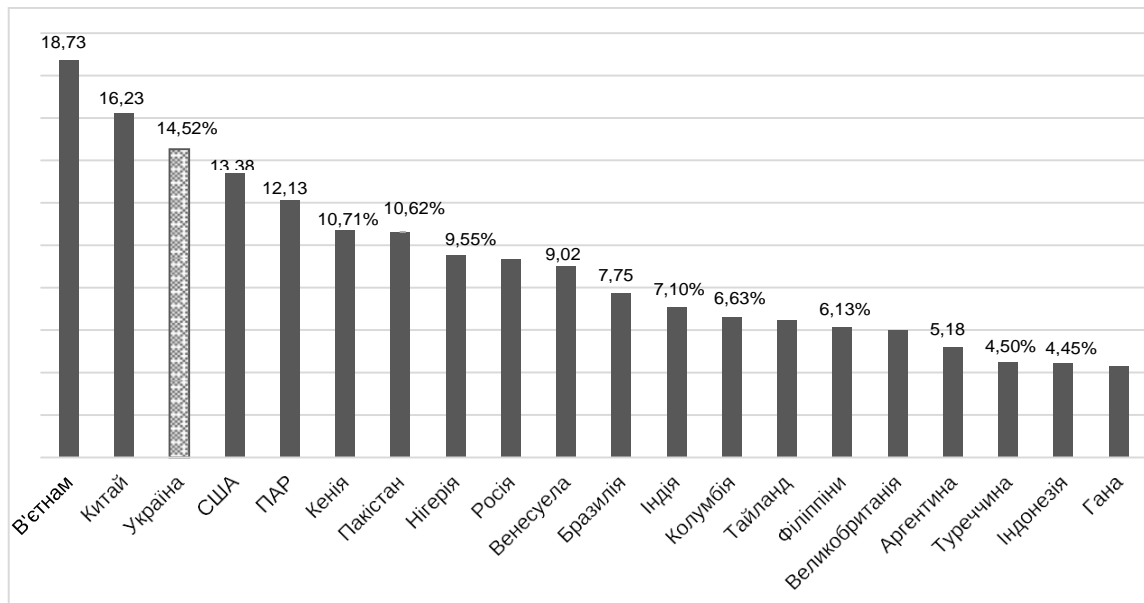

Рис. 1. Відсоток населення, яке володіє криптоактивами

Джерело: складено авторами на основі [2]

Переходячи до більш детального огляду учасників ринку, слід зазначити, що вичерпні списки представників окремих груп часто відсутні.

Найпопулярнішими біржами для обміну криптоактивів станом на 2022 рік [3] є Binance, Coinbase, Kraken, KuCoin, Gate.io, ByBit, Bitfinex, Bitstamp, Huobi, які відомі своєю надійністю. Україна може похвалитися низкою власних бірж криптоактивів, серед яких KUNA, WhiteBIT, BTC TRADE UA та QMALL. З них найбільшою та найнадійнішою, що пропонує широкий спектр послуг, є біржа WhiteBIT з найбільшим щоденним обсягом торгів (Таблиця 1).

Таблиця 1

Добовий обсяг торгів на основних українських крипто-біржах, в дол.

США

№	Біржа	Сума, дол. США
1	WhiteBit	\$424 300 086,45
2	Qmall	\$14 599 913
3	Kuna	\$469 767,17
4	BTC Trade UA	\$10 771,18

Джерело: складено авторами на основі [3]

Початок повномасштабної війни в Україні прискорив поширення криптовалюти серед населення та на державному рівні. У 2022 році, під час ескалації військових дій, криптовалюта вперше була використана для збору коштів на благодійність:

Міністерство цифрової трансформації запустило криптогаманці для збору коштів для української армії. Лише за перший день на них надійшло понад \$7 млн у криптовалюті.

Незабаром подібні рахунки відкрили провідні благодійні фонди країни, зокрема "Повернись живим". Таким чином, за півроку широкомасштабної російської агресії загальна сума криптовалютних пожертв українцям перевищила \$135 млн [4].

Заслуговує на увагу тенденція, коли деякі творці цифрового мистецтва збирали кошти для України, продаючи NFT - художні малюнки, що продаються у вигляді NFT - і передаючи виручені кошти на благодійність.

Цей спосіб збору коштів для українців, які постраждали від війни, виявився вражаюче сучасним для іноземців і продемонстрував свою ефективність.

Тим не менш, обізнаність населення про криптоактиви залишається недостатньою, що зумовлює необхідність активної просвіти з питань фінансової грамотності з використанням криптоактивів та захисту від шахрайства.

Як тільки Україна визнає криптоактиви як реальний спосіб обігу та платежу, наділивши їх функціоналом грошей, вони можуть бути використані для розвитку та відновлення країни.

Література

1. 2022 Global Cryptocurrency Adoption Index – Chainalysis. Chainalysis. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/2022-global-crypto-adoption-index>.
2. Global Cryptocurrency Ownership Data 2023 – TripleA. TripleA. URL: <https://triplea.io/crypto-ownership-data>.
3. Київстар. Україна у ТОП-3 з використання криптовалюти. Що це означає для бізнесу | Kyivstar Business Hub. Kyivstar Business Hub. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/ukrayina-u-top-3-z-vykorystannya-kryptovalyuty-shho-cze-oznachaye-dlya-biznesu>.
4. Логойда В. Перспективи врегулювання правового статусу криптовалюти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Т. 63. С. 152–157.

References

1. 2022 Global Cryptocurrency Adoption Index - Chainalysis. Chainalysis. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/2022-global-crypto-adoption-index>.
2. Global Cryptocurrency Ownership Data 2023 - TripleA. TripleA. URL: Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law. 2021. T. 63. C. 152-157.

Олійник О.О.

к.е.н., доцент

Малашинська Ю.В.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Національний університет водного господарства

та природокористування

м. Рівне, Україна

АНАЛІТИКА ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СИСТЕМНИХ РИЗИКІВ

Сільське господарство є одним із найбільш затребуваних видів економічної діяльності, оскільки забезпечує населення продуктами харчування і є основою сировини для легкої та харчової промисловості. Від наявності та якості продуктів харчування залежить життя і здоров'я людей, а рівень розвитку аграрного сектору є важливим елементом продовольчої безпеки країни. Україна має сприятливі умови для розвитку цього сектору, що може забезпечити внутрішнє споживання якісної, екологічно чистої сільськогосподарської продукції та збільшити її постачання на світовий ринок.

Попри складності пов'язані з війною, Україна змогла зберегти позиції одного з найбільших світових постачальників зернових [1]. Україна володіє 43,37 млн гектарів, тобто 2,31% світових площ орних земель, що у значній мірі перевищує будь яку з країн Європи. Також Україна має високе співвідношення орних земель відносно загальної площі території країни – 74,82% [2].

Розглядаючи сільське господарство на макроекономічному рівні, у структурі ВВП за останні п'ять років сільське господарство посідало одне з найвищих місць за секторами економіки, а саме: у 2022 р. частка сільського господарства у ВВП країни становила 8,2%; 2021 р. – 10,9%; 2020 р. – 9,3%; 2019 р. – 9%; 2018 р. – 10,1% [3].

З 2014 р. по 2020 р. в Україні спостерігалось постійне зростання загальної частки прибуткових сільськогосподарських підприємств. Чистий дохід від реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами України у 2017-2021 рр. дозволяє стверджувати про стійке нарощування обсягів реалізації продукції у даній галузі.

Вплив війни на економіку України загалом та сільське господарство зокрема є величезним і важко передбачуваним. Прогнозовані 22 мільярди доларів втрат лише у 2022 році свідчать про серйозний економічний удар. Це

включає зниження виробництва, зупинення бізнесу, збитки від знищення інфраструктури тощо. Зниження доходів сільського господарства від 10 до 30% вказує на серйозні ризики для фермерів та інших учасників аграрного ринку, що вимагає розробки антикризових рішень для підтримки продовольчої безпеки як в Україні, так і у всьому світі.

Література

1. Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни. *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/silske-gospodarstvo-ta-rynok-silskogospodarskyh-zemel-ukrayiny-vplyv-vijny>
2. Україна входить в ТОП-10 країн світу за площами орних земель. *SuperAgronom.com*. URL: <https://superagronom.com/news/8942-ukrayina-vhodit-v-top-10-krayin-svitu-za-ploschami-ornih-zemel>
3. Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Опружак В.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Миценко І.М.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ПРОГНОЗНА ДИНАМІКА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Визначення перспективних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі України послугами потребує не лише оцінки ситуації в цій сфері на основі ретроспективного аналізу, але й прогнозування основних показників експорту та імпорту послуг. Для розробки прогнозних сценаріїв зміни загальних обсягів експорту та імпорту послуг, а також обсягів торгівлі за основними видами послуг використаємо метод екстраполяції тренду зміни показника на основі згладжування його динаміки за допомогою основних математичних функцій (лінійної, експоненціальної, логарифмічної, степеневі чи поліноміальної). Такий методичний підхід дозволяє прогнозувати динаміку показників на короткострокову перспективу (не більше 3-х років), для чого необхідно використати часовий ряд, що включає не менше 10-ти періодів.

За нашими розрахунками, згідно лінійної функції загальні обсяги експорту послуг з України у наступні кілька років будуть знижуватися – з 11010,6 млн дол. США у 2023 р. до 10701,4 млн дол. США у 2025 р. (рис.

1.1). Обсяг імпорту послуг згідно лінійного тренду також зменшиться у короткостроковій перспективі – з 5683,7 млн дол. США у 2023 р. до 5572,6 млн дол. США у 2025 р. Відповідно, спадна тенденція характеризуватиме і сальдо зовнішньої торгівлі послугами (зменшення з 5326,9 млн дол. США до 5128,7 млн дол. США), хоча воно й надалі залишатиметься додатнім. При цьому, звернемо увагу, що ймовірність реалізації зазначених прогнозних сценаріїв є низькою, для зміни експорту послуг вона становить 9,1%, а для зміни імпорту послуг – лише 3,1%.

Згідно результатів прогнозування за допомогою поліноміальної функції третього порядку може відбутися істотніше скорочення обсягів експорту послуг - з 9897,1 млн дол. США у 2023 р. до 6872,7 млн дол. США у 2025 р., а імпорт зменшиться з 3857,9 млн дол. США у 2023 р. до 1105,1 млн дол. США у 2025 р. Також відбуватиметься зменшення позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами, проте його значення у 2025 р. буде більшим, порівняно з попереднім прогнозом за лінійною функцією, і становитиме 5767,6 млн дол. США у 2025 р. Ймовірність цього прогнозу є відносно вищою, експорту послуг досягатиме своїх прогнозних значень згідно поліноміальної функції з ймовірністю 13,5%, а імпорт послуг – з ймовірністю 14,2%.

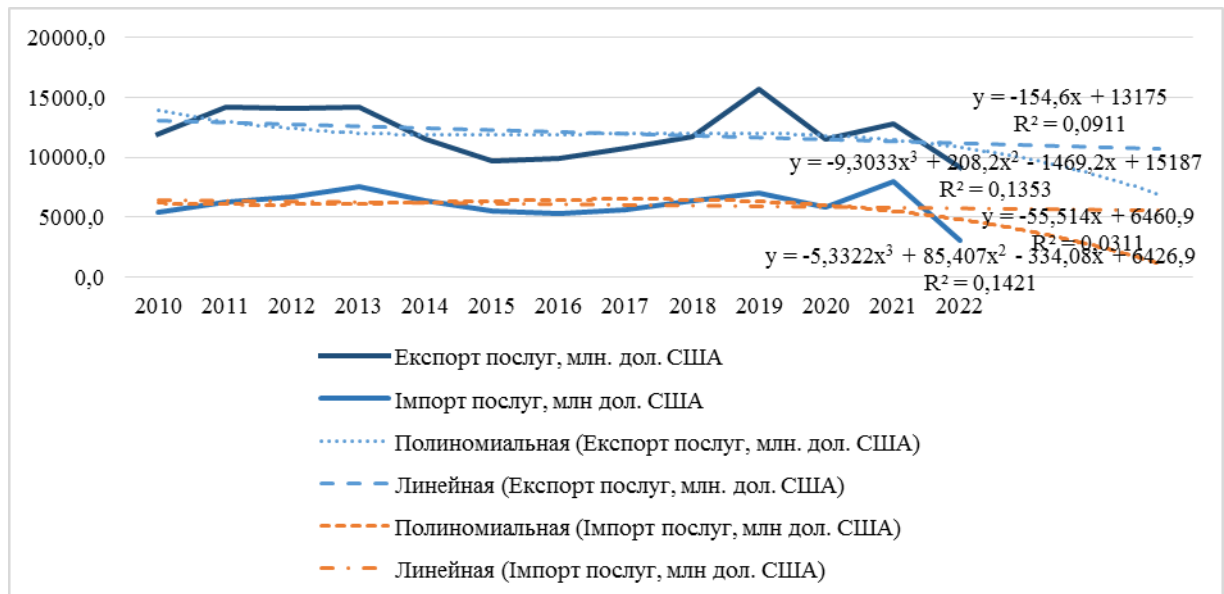

Рис. 1.1. Прогноз динаміки експорту та імпорту послуг України у 2010-2025 рр.

Джерело: розроблено автором

Таким чином, зміну обсягів експорту та імпорту послуг України у 2023-2025 р. згідно лінійної функції будемо розглядати як базовий сценарій, оскільки зниження обсягів торгівлі послугами буде не таким значним, як згідно прогнозу відповідно до поліноміальної функції. Відповідно, істотне

зменшення обсягів експорту та імпорту послуг згідно поліноміальної функції розглядаємо як песимістичний сценарій. Тенденція до зниження обсягів торгівлі послугами видається цілком реальною під час війни та в процесі повоєнного відновлення економіки України. Проте, ймовірність реалізації базового сценарію є нижчою, ніж ймовірність песимістичного сценарію, тому вже під час війни необхідно активізувати реалізацію положень Угоди про асоціацію України та ЄС, які стосуються торгівлі послугами, особливо в частині удосконалення інституційної складової та імплементації європейських правових норм в нашій країні.

Згідно наших розрахунків найвищою є ймовірність зміни експорту транспортних послуг з України за поліноміальною функцією – з ймовірністю 46,7% можна очікувати у 2025 р. збереження обсягів експорту на рівні 2022 р., що становитиме 2964 млн дол. США (рис. 1.2). Цей прогнозний сценарій є базовим, оскільки в умовах невизначеності терміну припинення воєнних дій та непередбачуваності ускладнень транспортної логістики, зокрема морської, він має порівняно високу ймовірність реалізації. З дещо нижчою ймовірністю (40,1%) може відбутися зростання експорту транспортних послуг у 2025 р. до 4788,1 млн дол. США, що розглядаємо як оптимістичний сценарій за умови припинення воєнних дій до кінця 2023 р., розблокування морських портів та відновлення їх роботи на повну потужність, а також ефективного використання Україною можливостей Угоди про асоціацію з ЄС.

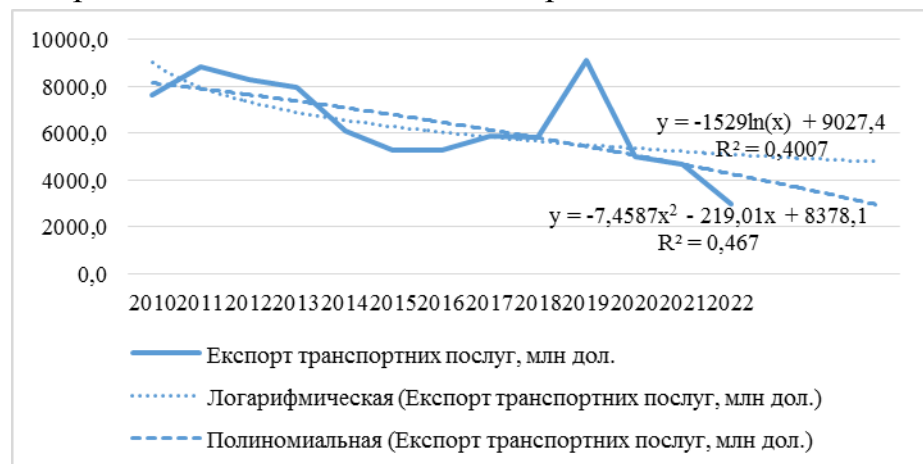

Рис. 1.2. Динаміка та прогноз експорту транспортних послуг України у 2010-2025 рр.

Джерело: розраховано автором

Результати прогнозування динаміки експорту телекомунікаційних послуг показали, що у короткостроковій перспективі зростання цього показника не відбуватиметься. Згідно прогнозу, розрахованого на основі логарифмічної функції, з досить високою ймовірністю (57,7%) у 2025 р.

обсяг експорту телекомунікаційних послуг з України залишатиметься на рівні 2022 р. і становитиме 124,5 млн дол. США (рис. 1.3). Проте, існує дещо вища ймовірність (69,8%) реалізації песимістичного сценарію, при якому експорт цих послуг знизиться до 69,6 млн дол. США у 2025 р. згідно прогнозування на основі експоненціальної функції. При настанні такого негативного сценарію зміни експорту телекомунікаційних послуг (на 43,8% у 2025 р. порівняно з 2022 р.), з огляду на виявлену в результаті регресійного аналізу обернену залежність економічного зростання від експорту цих послуг, з високою ймовірністю може відбутися збільшення ВВП у розрахунку на одну особу у 2025 р. на 45,8% відносно 2022 р. або на 58042,8 грн. і становитиме за нашими розрахунками 184773,8 грн.

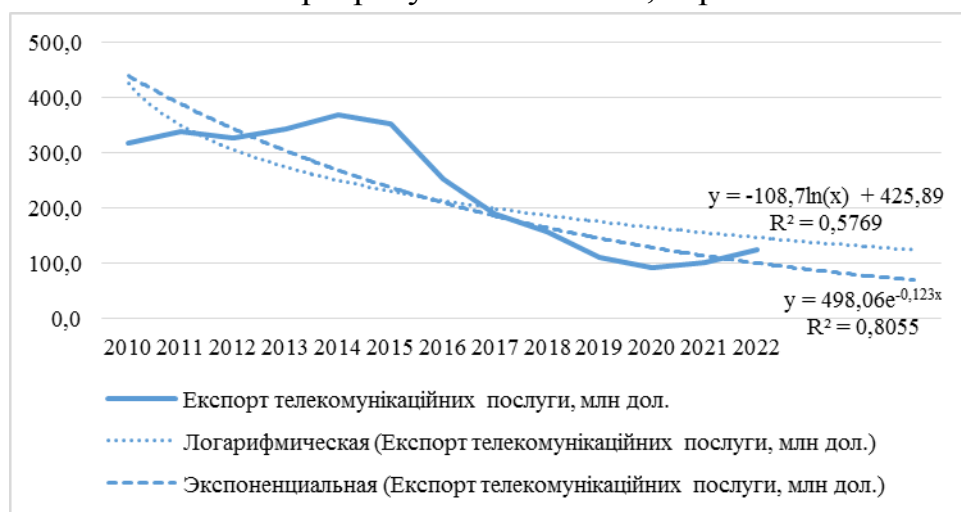

Рис. 1.3. Динаміка та прогноз експорту телекомунікаційних послуг України у 2010-2025 рр.

Джерело: розраховано автором

Орлик О.В.
к.е.н., доцент
Голобородько Т.Р.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

ЦИФРОВИЙ РОЗРИВ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Проблема цифрової нерівності в Україні є надзвичайно актуальною, адже сприяє не лише розшаруванню суспільства, а й погіршує рівень життя й розвитку громадян.

Цифровий розрив – нерівність у доступі до можливостей в економічній, соціальній, культурній, освітній галузях, які існують або поглиблюються в

результаті неповного, нерівномірного або недостатнього доступу до комп’ютерних, телекомунікаційних та цифрових технологій [1].

Дані щодо рівня цифрової грамотності в Україні вказують на таке [2; 3]: 53% українців у віці від 17 до 70 років володіють цифровими навичками на рівні «нижче середнього»; 15% жителів взагалі не мають таких навичок, а 37% мають рівень «нижче базового». Щодо групи віком від 10 до 17 років, то 66,1% мають навички на рівні «вище базового», проте ця категорія становить лише 25,5% загального населення. Дані також вказують, що люди похилого віку відстають у цифрових навичках. З усіх цифрових навичок найбільш розвиненими у населення України є комунікаційні та інформаційні (обидві – понад 70%). Загалом, у плані використання сучасних цифрових технологій та доступу до інтернету, з’являється все більший цифровий розрив між людьми похилого віку та молоддю, чоловіками та жінками, міськими та сільськими жителями.

Серед причин цифрового розриву в Україні: відсутність доступу до інтернету для певної частини населення через погану якість покриття; брак доступу до цифрових технологій; недостатній рівень цифрових навичок у більшості населення; повна відсутність базових цифрових навичок у певної частини громадян; існування вікових відмінностей у цифрових навичках.

Практично на можливість доступу до інформаційних комп’ютерних технологій впливають і економічне становище, і освітній рівень, і вік, і місце проживання громадян. Також сприяють зростанню розриву: низький дохід, фінансові обмеження, відсутність цифрової грамотності, низький рівень освіти, нижча якість або високі ціни на підключення до інтернету, погана технічна допомога та обмежений доступ до якісного пізнавального контенту.

Загалом інтернетом в Україні користується понад 67% населення. Проте 33% українців не мають доступу до мережі. Переважно це стосується сільських місцевостей, де погана якість покриття, а проведення дротового інтернету може бути дуже дорогим [3].

Наслідки цифрового розриву є негативними, адже суспільство вже розпочало взаємодіяти віртуально більше, аніж реально. Доступ до інформації в інтернеті є одним з чинників, який сприяє розвитку інформаційного суспільства. Зараз діти та молодь мають по максимуму використовувати можливості для навчання, а нерівномірний розподіл технічних можливостей може призвести до нерівності в доступі до освітніх ресурсів, викликаючи ризик виникнення цифрового розриву. Тому уряди країн активно працюють над розширенням інтернет-покриття в навчальних закладах.

Під час карантину при пандемії коронавірусу COVID-19 проблеми цифрового розриву в Україні стали ще більш очевидними. Хоча технології у нас розвиваються та полегшують життя, проте їхнє поширення не є рівномірним. Багато сфер бізнесу та сфера освіти в той період перейшли в онлайн. Проте не всі люди змогли працювати чи вчитися віддалено через відсутність доступу до мережі або відсутність комп’ютерної техніки, сучасних мобільних пристроїв із підтримкою 4G. Завдяки сучасним технологіям віддалена робота виглядає цілком реально, проте чимало професій доволі складно перевести в онлайн режим. Саме тому багатьом українцям було складно адаптуватися до нових труднощів, зростало безробіття. Все це й є цифровою нерівністю, яка загострилася в період пандемії.

Подолання цифрової нерівності сприяє впровадженню у суспільство новітніх досягнень у сфері комп’ютерних технологій та телекомунікацій, сприяє розвитку й розширенню можливостей кожної особистості, а також дозволяє зберігати національну культурну спадщину за допомогою інформаційних телекомунікаційних технологій. Отже, завдання подолання цифрової нерівності стають першочерговими для більшості країн і приватних компаній. Держави, які не приділяють уваги інтеграції інформаційних технологій у всі сфери життя суспільства, виявляються неконкурентоспроможними у світовій економіці.

Аналіз світового досвіду ведення політики боротьби з цифровою нерівністю, яка існує в багатьох країнах світу, дозволяє відзначити наступне: боротьбу проти «цифрової нерівності» в країні очолює держава; політика такої боротьби спирається на легалізовані державні документи високого рівня, кожен з яких містить сформульовані політичні зобов’язання відповідних органів; досягнення успіху у подоланні «цифрової нерівності» вимагає постійних оновлень законодавства; доступ до глобальної інформаційної мережі інтернет повинен стати загальнодоступним сервісом, в якій потрібно розширювати країномовний сегмент [4].

Для уряду нашої країни головним пріоритетом має стати просування цифрової грамотності і надання широкого спектру електронних послуг населенню. Це допоможе забезпечити державі чи окремому регіону місце в майбутньому суспільстві, яке цінує знання. Наразі ці питання стають пріоритетними для нашої держави, і в планах уряду й операторів розширити мобільне інтернет-покриття на всю країну. У всьому світі зараз прагнуть до впровадження національного широкосмугового LTE (4G) покриття. Для цього наша держава виділила діапазони 800–900 МГц на розгортання 4G, і це допомогло підключити протягом липня – листопада 2020 року понад 200 тис.

українців. А до 2025-го року мобільним інтернетом будуть охоплені магістралі міжнародного та національного рівня [3].

За даними глобального рейтингу ООН за 2022 р. щодо розвитку електронного урядування, Україна увійшла у групу країн з високим індексом телекомунікаційної інфраструктури ТІ – 0,7270, проти 0,5942 за даними 2020 р. [5, с. 243].

Задля усунення цифрового розриву Міністерство цифрової трансформації планує: повністю оцифрувати державні послуги; забезпечити 95% транспортної інфраструктури та населених пунктів швидкісним доступом до інтернету, а також залучити громадян до програм розвитку цифрових навичок [2]. Національна платформа цифрової грамотності «Дія. Освіта» саме має на меті подолати цифровий розрив серед населення країни і дати людям більше можливостей для розвитку завдяки проходженню різноманітних курсів.

Отже, найближчими роками в Україні з покращенням інфраструктури все більше громадян зможуть використовувати всі потужні можливості інтернету та систематично використовувати цифрові технології. Проте важливим в цьому процесі є розвиток цифрових навичок у громадян, а не лише доступ до них. Передбачається, що протягом найближчого десятиліття у всьому світі з'явиться 22,3 млн робочих місць, які потребуватимуть наявності сучасних цифрових навичок у працівників [3]. Тому в найближчі декілька років наша держава планує залучити 6 млн українців до програм розвитку цифрових навичок, які мають на меті допомогти їм опанувати актуальні цифрові навички. Високі темпи впровадження 4G та розвиток цифрових навичок громадян підуть лише на користь нашому суспільству і допоможуть зменшити цифровий розрив, який так негативно впливає на людей.

Наприкінці слід зазначити, що українська економіка починає переходити на новий, цифровий рівень, який буде досягнуто за допомогою розгортання провідних інформаційно-цифрових технологій. Для подолання наслідків цифрового розриву важливо надати для всіх рівні можливості навчатися та працювати, щоб людина мала б не тільки доступ до цифрових технологій, а й могла опанувати сучасні цифрові навички. Тому важливо вже зараз активно допомагати громадянам країни отримувати актуальні цифрові навички, щоб забезпечити майбутні потреби в працівниках з такими навичками, розвивати ВВП країни та економіку в цілому.

Література

1. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <http://surl.li/pmwwq> (дата звернення: 10.11.2023).

2. Удовик О., Москаленко О., Килимник Є. Подолання цифрового розриву в Україні: людиноцентричний підхід. URL: <http://surl.li/drflb> (дата звернення: 10.11.2023).
3. Глущенко Ю. Усі в онлайн: як подолати цифрову нерівність. URL: <http://surl.li/lofum> (дата звернення: 10.11.2023).
4. Єршова О.Л., Пітомець Г.І., Уваров Л.М. Шляхи подолання «цифрової нерівності»: світовий досвід та можливості для України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2016. № 1-2. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/4005> (дата звернення: 10.11.2023).
5. United Nations. E-Government Survey 2022. The Future of Digital Government. United Nations. New York, 2022. 279 p. URL: <http://surl.li/kesvm> (дата звернення: 10.11.2023).

Осипенко С.О.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Короленко Р.В.
к.е.н., доцент
Криворізький національний університет
м.Кривий Ріг, Україна

СУТНІСТЬ ТА АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Банківська система відіграє ключову роль у сприянні економічному розвитку країни, тому важливо забезпечити її стабільність і високий статус в умовах ринкової економіки.

Ліквідність є ключовим показником надійності банків, і для забезпечення ефективного функціонування банківської системи важливо вдавати велику увагу збереженню стабільного рівня ліквідності у банківських установах.

Поняття «ліквідність комерційного банку» означає здатність банку своєчасно та в повному обсязі розраховуватись за всіма своїми фінансовими зобов'язаннями, що визначається достатністю власного капіталу, оптимальним розміщенням та розміром активів та зобов'язань [1].

Існує певний ряд чинників, які можуть впливати на ліквідність комерційного банку, а також на його діяльність в цілому. Відокремлюють зовнішні та внутрішні фактори. Зовнішні фактори – це об'єктивні ситуації та впливи, які банк не може контролювати і повинен враховувати в своїй діяльності. Внутрішні фактори – це ті, які банк може впливати та керувати ними завдяки ефективному банківському управлінню. Якщо аналіз всіх зовнішніх та внутрішніх факторів було проведено не якісно, то це може спричинити кризу в банку, або відповідно кризу всієї банківської системи [2].

АТ КБ «Приватбанк» – український банк, який очолює список банків України за обсягом активів і є лідером у світі в сфері банківських інновацій.

Коефіцієнтний аналіз дає змогу розрахувати показники, які визначають ліквідність комерційного банку щодо портфеля. Розрахуємо основні показники ліквідності банку та занесемо їх результати в таблицю 1.

Таблиця 1

Аналіз основних показників ліквідності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2022 рр

Назва показників	Рік					Нормативне значення
	2018	2019	2020	2021	2022	
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,12	0,3	0,24	0,24	0,42	Не менше 30 %
Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку	1,13	1,21	1,16	1,2	1,12	Не менше 100 %
Коефіцієнт відношення високоліквідних до робочих активів	0,12	0,3	0,25	0,25	0,48	Не менше 20%
Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань	0,96	0,95	0,93	0,95	0,86	Близько 70—80 %
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів	0,2	0,23	0,17	0,2	0,14	-
Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань	0,13	0,32	0,25	0,26	0,43	-

На основі даних з таблиці 1 побудуємо графік динаміки основних показників ліквідності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2022 роки (рис.1)

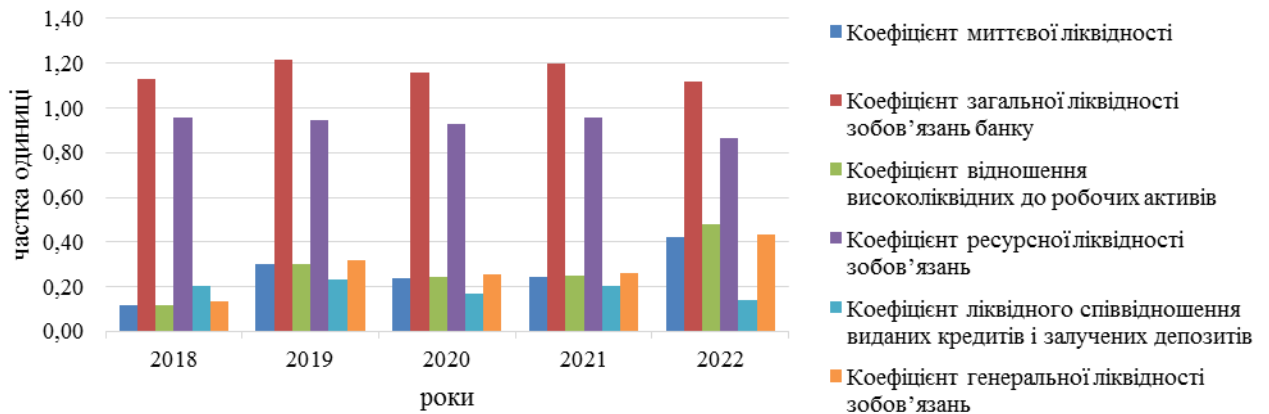

Рис. 1. Динаміка основних показників ліквідності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2022 роки

З вищенаведеної таблиці 1 та рисунку 1, бачимо, що показник миттєвої ліквідності зріс протягом 2019 року, спадав у 2020 та 2021 роках, але значно зріс в 2022 році. Всі значення вище нормативного (30%), що свідчить про хорошу миттєву ліквідність.

Значення коефіцієнта загальної ліквідності зобов'язань банку збільшилося в 2019 році, але потім коливалося, залишаючись близьким до нормативного. Всі показники вище 100%, що вказує на те, що банк може виконати свої зобов'язання.

Коефіцієнт відношення високоліквідних до робочих активів зріс в 2019 році, знизився в 2020-2021, але значно збільшився в 2022 році. Всі значення вище нормативного (20%), що свідчить про хороше відношення високоліквідних активів до робочих.

Значення коефіцієнта ресурсної ліквідності зобов'язань коливаються навколо 70-80%. Однак в 2022 році воно зменшилося і стало меншим за норматив. Це може вказувати на меншу здатність банку використовувати зобов'язання для здійснення інвестицій.

Щодо коефіцієнта ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів, то значення даного показника дещо коливаються, і в 2022 році воно стало меншим за норматив. Це може вказувати на можливі проблеми з кредитуванням та залученням депозитів.

Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань зріс в 2019 році, зменшився в 2020-2021, але значно зріс в 2022 році. Загальне зростання може вказувати на поліпшення генеральної ліквідності банку.

Підсумково, АТ КБ «ПриватБанк» має стабільні показники миттєвої та загальної ліквідності, але є питання щодо ресурсної ліквідності та ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів, на що необхідно звернути увагу.

Таким чином, підтримання збалансованого рівня ліквідності дає можливість зберігати платоспроможність банку. У зв'язку з незбалансованою ліквідністю виникає ризик ліквідності – ймовірність настання негативних подій у банківській діяльності. Якщо показники ліквідності знаходяться нижче рекомендованого значення, то основними заходами щодо забезпечення ліквідності є: зменшення кредиторської заборгованості, міжбанківського кредитування, а також інших коштів, які були залучені банком, відповідно теж рекомендується збільшення власних коштів банку.

Література

1. Аксьонова Л., Мусаєв Е. Управління ліквідністю банку в сучасних умовах. Економічний вісник ДВНЗ УДХТУ. 2019. № 19. С. 65-70.
2. Бойко А. С. Фактори впливу на забезпечення банківської ліквідності в Україні. Агросвіт. 2018, № 11. с. 43-47.

References

1. Bank liquidity management in modern conditions / ed. L. Aksenova, E. Musaev. Ekonomichnyi visnyk DVNZ UDKhTU, 2019. vol. 19. p. 65-70.
2. Factors of influence on the provision of bank liquidity in Ukraine / ed. A.S. Boyko. Ahrosvit, 2018, vol. 11. p. 43-47.

Очеретяна О. В.
асистентка
Симоненко А. Л.
здобувачка вищої освіти
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НЕРІВНОСТЕЙ НА СТАБІЛЬНІСТЬ СВІТОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ

Асиметрія соціально-економічного розвитку країн є однією з основних характеристик сучасного світового господарства. Вона проявляється у нерівномірному розподілі доходів, багатства, ресурсів, технологій, а також у різних рівнях розвитку людського капіталу, інфраструктури, промисловості та інших сфер економіки.

Ця асиметрія має значний вплив на глобальну економічну стійкість підприємств. У країнах з високим рівнем соціально-економічного розвитку підприємства мають більше можливостей для розвитку, зростання та інновацій. Вони мають доступ до більших ринків, дешевшої робочої сили, більш розвиненої інфраструктури та передових технологій. Це дозволяє їм підвищувати свою конкурентоспроможність та забезпечувати стабільність своєї діяльності.

У країнах з низьким рівнем соціально-економічного розвитку підприємства стикаються не лише з економічними викликами, але й з великою кількістю соціальних та інфраструктурних труднощів, які можуть серйозно підірвати їхню загальну стійкість та ефективність (табл. 1).

Таблиця 1

Ризики в країнах з нестабільністю

Фактори ризику	Основні виклики та негативні аспекти
Нестабільний політичний і економічний клімат	У країнах з нестабільною політичною та економічною ситуацією підприємствам складніше планувати свою діяльність та прогнозувати майбутні результати. Це може призвести до збитків, втраті ринків і навіть до банкрутства
Нестача ресурсів	У країнах з низьким рівнем розвитку підприємствам часто бракує ресурсів, необхідних для їхнього функціонування. Це може включати в себе недостатній доступ до дешевої робочої сили, капіталу, технологій та інфраструктури

Продовження табл.1

Низький рівень людського капіталу	У країнах з низьким рівнем розвитку рівень освіти та кваліфікації працівників часто є низьким. Це може призвести до зниження продуктивності праці, погіршення якості продукції та послуг, а також до зростання ризику конфліктів на робочому місці
Надмірна бюрократія та корупція	В умовах високої бюрократизації та поширеної корупції управління підприємствами стає складним завданням. Це може призвести до затримок у виробництві, невиправданого розходу ресурсів та загрози їхній ефективності
Екологічні проблеми	В країнах з великими екологічними викликами, підприємства можуть стикатися з обмеженими ресурсами, змушеними витратами на екологічно чисті технології та ризиками втрати репутації через недостатнє дотримання екологічних стандартів

Джерело: складено автором на основі джерела [1;3]

Загрози глобальній безпеці також можуть негативно вплинути на глобальну економічну стійкість підприємств. Серед таких загроз можна виділити наступні [2; 3]:

- Війни та тероризм. Війни та терористичні акти можуть призвести до руйнування підприємств, припинення виробництва та транспортування товарів і послуг, а також до втрати ринків.
- Кліматичні зміни. Кліматичні зміни можуть призвести до стихійних лих, таких як повені, посухи та урагани. Це може завдати збитків підприємствам, а також порушити їхні виробничі та логістичні процеси.
- Технологічні ризики. Технологічні ризики, такі як кібератаки та штучний інтелект, можуть призвести до втрати даних, порушення роботи систем управління та навіть до краху підприємств.

Для того, щоб підвищити глобальну економічну стійкість підприємств у контексті загроз глобальній безпеці, необхідно вжити таких заходів [4]:

- Сприяти розвитку країн з низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Це можна зробити за допомогою надання фінансової та технічної допомоги, а також шляхом сприяння торгівлі та інвестиціям.
- Співпрацювати з країнами в рамках міжнародних організацій для боротьби з загрозами глобальній безпеці. Це може включати в себе спільні зусилля у сфері безпеки, боротьби зі стихійними лихами та протидії технологічним ризикам.
- Розробляти нові технології та інновації, які можуть допомогти підприємствам адаптуватися до змінних умов. Це включає в себе розробку

нових методів захисту від кібератак, підвищення енергоефективності та розробку нових продуктів і послуг, які відповідають потребам споживачів у умовах змін клімату.

Реалізація цих стратегічних заходів сприятиме формуванню більш стійкого та врегульованого світового економічного устрою, який має потенціал ефективно протистояти різноманітним викликам та загрозам, що можуть виникнути в майбутньому.

Висновок. Асиметрія соціально-економічного розвитку країн негативно впливає на глобальну економічну стійкість підприємств. У країнах з низьким рівнем розвитку підприємства зіштовхуються з низкою проблем, які можуть призвести до їхньої нестабільності та навіть банкрутства. Загрози глобальній безпеці, такі як війни та тероризм, кліматичні зміни та технологічні ризики, також можуть негативно вплинути на глобальну економічну стійкість підприємств.

Для того, щоб підвищити глобальну економічну стійкість підприємств, необхідно вжити таких заходів: сприяти розвитку країн з низьким рівнем соціально-економічного розвитку; співпрацювати з країнами в рамках міжнародних організацій для боротьби з загрозами глобальній безпеці; розробляти нові технології та інновації. Виконання цих заходів допоможе створити більш стійкий світовий економічний порядок, який буде здатний протистояти викликам та загрозам.

Окремо слід зазначити, що в сучасних умовах, що характеризуються посиленням асиметрії соціально-економічного розвитку країн та зростанням загроз глобальній безпеці, питання підвищення глобальної економічної стійкості підприємств є особливо актуальним. Це питання є предметом дослідження багатьох науковців та експертів, а також є пріоритетним напрямом діяльності міжнародних організацій.

Літератур

1. Очеретяна О. В. Вплив сталого розвитку ТНК на світову економіку. *Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність*: зб. наук. пр. XIX (XXXI) Міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 берез. 2023 р. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. Вид-во Політехніка. С. 15-16.
2. Тульчинська С. О., Солосіч О. С., Чорній В. В. Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 9. С. 54–58.
3. Кириченко О. С. Сутність управління системою економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. ПДТУ. Маріуполь, 2012. Вип. 1, Т. 1. С. 265-270.
4. Чубукова О. Ю., Ольшанська О. В. Адаптація системи управління економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. № 2, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3765>.

Павлов П.С.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Насипайко Д.С.
к.е.н., доцент
Центральноукраїнський національний
технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЕКСПОРТ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Після підписання Угоди про асоціацію у 2014 році Україна та ЄС взяли на себе зобов'язання сприяти співпраці у сферах економіки та міжнародної торгівлі. Тому із набуттям чинності Угоди між Україною та ЄС про створення Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі на початку 2016 року була знята значна частина імпорتنих обмежень на українську промислову продукцію. Однак більшість обмежень на імпорт української сільськогосподарської продукції залишаються в силі. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну ЄС пішов на безпрецедентний крок: у червні 2022 року скасував всі обмеження на імпорт українських товарів. У той же час значно зріс імпорт України з ЄС. Загалом у 2021-2022 роках загальний товарообіг між Україною та ЄС зріс на 10%. Радикальна лібералізація таки стала порятунком для української економіки у воєнному стані. Водночас вона вказала на численні проблеми, які необхідно подолати в процесі повної та взаємовигідної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС [1].

Розширення експорту в ЄС, безумовно, важливо з огляду на подальшу економічну інтеграцію до ринків ЄС, залучення України до європейських ланцюжків доданої вартості.

Розглянемо детальну характеристику динаміки обсягів експорту та імпорту товарів у вартісному вимірі між Україною та ЄС табл. 1.

Характеризуючи динаміку зміни експорту товарів між Україною та ЄС, бачимо, що з 2014 р. спостерігалось зменшення експортних операцій:

– у 2014-2016 рр. відбулося зменшення всього експорту, а в 2015 р. – до ЄС на 23,45%, що було спровоковане національною політичною та економічною кризою з врахуванням військової агресії РФ та окупацією частини території суверенної та незалежної української держави;

– у 2020 р. відбулося падіння українського експорту як усього по країнах світу, так і до ЄС, в порівнянні з 2019 р. на 1,72 % та 29,72 % відповідно;

- за результатами складного 2022 року експорт товарів України склав 100 млн тонн на загальну суму 44,1 млрд доларів США, що на 35% менше, ніж у 2021 році. 2022 рік міг би стати рекордним для України за обсягом експорту за всю історію незалежності, якби не повномасштабне вторгнення росії. Ще на початку року, у січні - лютому 2022 року, український експорт демонстрував позитивну динаміку зростання, порівняно з аналогічним періодом минулого року, — приріст експорту становив 34%. Проте вже у березні відбувся різкий обвал поставок за кордон — скорочення становило 50%. Географічно 63% вітчизняного експорту припало на ЄС (27,9 млрд доларів) [4].

Таблиця 1

Показники експорту товарів з України за 2013–2022 рр.

Рік	Експорт - усього, млн дол. США	Відхилення		Експорт до країн ЄС, млн дол. США	Відхилення	
		абсолютне, млн дол. США	абсолютне, млн дол. США		абсолютне, млн дол. США	відносне, %
2013	63320,7	-	-	16758,6	-	-
2014	53901,7	-9419,0	-14,87	17002,9	244,3	1,46
2015	38127,1	-15774,6	-29,26	13015,2	-3987,7	-23,45
2016	36361,7	-1765,4	-4,63	13496,3	481,1	3,70
2017	43264,7	6903,0	18,98	17533,4	4037,1	29,91
2018	47335	4070,3	9,41	20157,0	2623,6	14,96
2019	50054,6	2719,6	5,74	20796,8	639,8	3,17
2020	49191,8	-862,8	-1,72	14616,4	-6180,4	-29,72
2021	68072,3	18880,5	38,38	26793,0	12176,6	83,31
2022	44148,8	-23923,5	-35,14	27900,0	1107	4,13

Примітка: складено на основі [2, 3].

За 9 місяців 2023 р. експорт товарів становив 27144,8 млн дол. США, або 82,2% порівняно із 9 місяцями 2022 р.

Проаналізуємо експорт послуг (рис. 1). Станом на кінець 2022 р. обсяг експорту українських послуг становив 16618 млн дол. (зменшення на 9,64 % від попереднього року через повномасштабне вторгнення росії). А до країн ЄС – 6519 млн дол. (збільшення на 2,5 % від попереднього року).

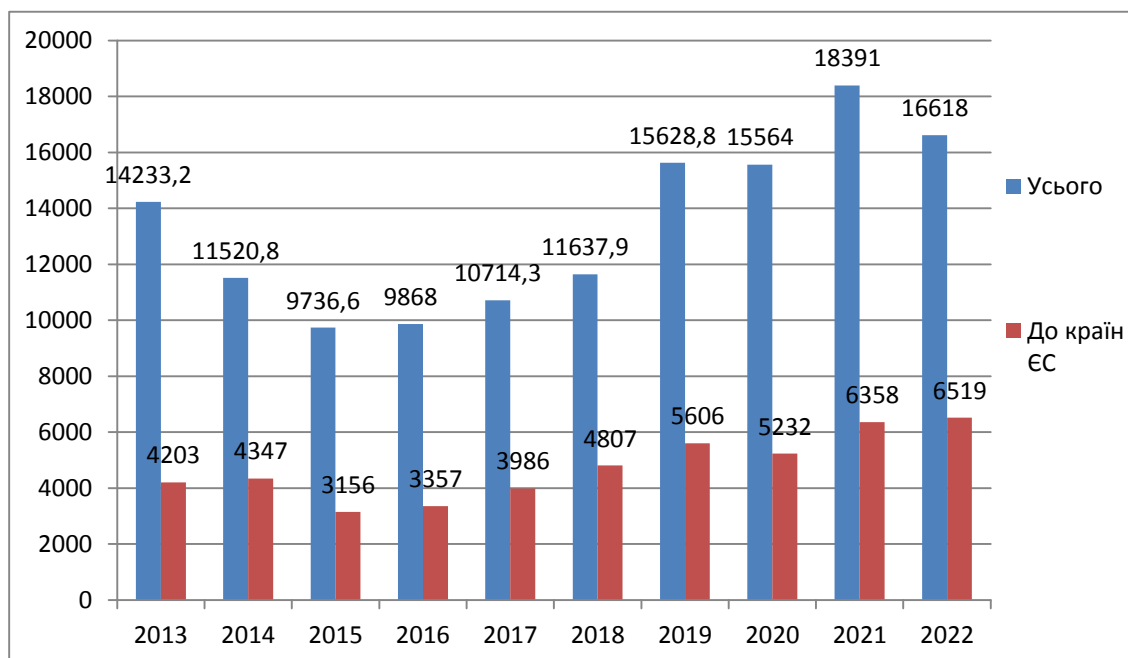

Рис. 1. Динаміка експорту послуг з України у 2013–2022 рр., млн дол.
Примітка: складено на основі [5, 6].

Сьогодні перед вітчизняними промисловими підприємствами стоїть ряд важливих завдань щодо активізації їх зовнішньоекономічної діяльності відповідно до правил роботи в рамках Зони вільної торгівлі «плюс» та приналежності України до СОТ. Не є винятком те, що для переходу від імпортозалежності до експортної орієнтації вітчизняні виробники повинні впроваджувати численні інновації та здійснювати диверсифіковані перетворення у своїй структурі виробництва [7, с. 111]. Перш за все, це пов'язане з підвищеним попитом з боку іноземних споживачів та ринку ЄС на продукцію вітчизняного виробництва, тільки ту продукцію, яка вироблена відповідно до міжнародних стандартів та зазначених у них якісних характеристик.

Література

1. Охріменко Я. Вільна торгівля між Україною та ЄС: перспективи та виклики. Центр економічної стратегії. 2023. URL : <https://ces.org.ua/ukraine-eu-market-challenges/> (дата звернення 25.10.2023).
2. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 22.10.2023).
3. Зовнішня торгівля України товарами у 2022 році. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. URL : <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2023/02/04.pdf> (дата звернення 22.10.2023).
4. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. Дія. Бізнес. Експортний напрям. URL : <https://export.gov.ua/news/4570->

eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regioni (дата звернення 23.10.2023).

5. Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за країнами світу. *Державна служба статистики України*. URL :

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/zd/din_rik/din_u/dei_posl07.htm (дата звернення 24.10.2023).

6. Розподіл зовнішньої торгівлі товарами та послугами за географічними регіонами. *Національний банк України*. URL : https://bank.gov.ua/files/ES/Tov_u.pdf (дата звернення 24.10.2023).

7. Савіцький А. В. Зовнішня торгівля України товарами з країнами ЄС за умов макроекономічної нестабільності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 25(2). С. 111-115.

Павлюк А. А
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Кулікова Є.О.
викладач
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

МОНІТОРИНГ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Економічна стабільність та фінансова безпека є пріоритетними завданнями нашої країни під час воєнного стану та безперервних дій агресора, які спрямовані на знищення стабільності та безпеки у житті кожного громадянина України. Ключовим елементом фінансового ринку є ринок цінних паперів, котрий перебував у стані невизначеності з початку повномасштабного вторгнення рф.

Моніторинг ринку цінних паперів відігравав надзвичайно важливу роль на початку повномасштабної військової агресії рф, адже всі зміни на політичній арені, в соціальному та економічному секторі безпосередньо впливають на варіювання у фінансовому секторі економіки країни. Невизначеність могла спричинити різку зміну цін на акції, обігації та інші цінні папери, а також знизити довіру інвесторів до українського фінансового ринку.

З 24 лютого 2022 року Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) приймає рішення про введення обмежень щодо здійснення операцій на ринку капіталу та організованому товарному ринку. Комісія була змушена ввести обмеження для того, аби через масову паніку учасники цих ринків не вдалися до дій, що могли б призвести до краху фінансових та товарних ринків, унеможливити їхню здатність повноцінно

функціонувати в подальшому. Завдяки обмеженням Комісії також вдалося зберегти базу даних та права власності. Це в свою чергу дало змогу виявити активи, які були так чи інакше пов'язані із компаніями країн-агресорів - білорусами й росіянами, та обмежити усі можливі шляхи впливу таких компаній в Україні. [1]

Під час дії обмежень за 5 місяців НКЦПФР допустив на ринках 20 випусків державних зобов'язань, аби залучити кошти до бюджету та підтримати економіку. Одним із видів державних зобов'язань, що залишаються найбільш популярнимим й наразі, - військові облігації. Перевагами військових облігацій є те, що купивши їх, власник фактично дає гроші в позику державі, які будуть витрачені для потреб Збройних сил України та державних потреб у військовий час. Ймовірність неповернення коштів або несплати відсотків є фактично нульовою. Вигідним є й те, що дохід від військових облігацій не оподатковується. [2]

Середній відсоток доходності від військових облігацій становить 10-11%, який варіює в залежності від терміну розміщення та повернення, проте українських інвесторів приваблюють вищі відсотки. Цей відсоток дещо підійнявся після скасування обмежень Комісією. До прикладу, доходність за облігації, термін розміщення яких склав 5 місяців, підвищилася з 10 до 12%, що стимулювало інвесторів. [2]

У період дії обмежень Комісія перейшла на електронний документообіг. Було спрощено процес ідентифікації особи під час купівлі державних облігацій, а також процес їхньої купівлі для осіб-нерезидентів. На нашу думку, в подальшому це сприятиме підвищенню популярності входження на фондовий український ринок, як українцям, так і закордонним інвесторам. [1]

НКЦПФР 4 серпня 2022 року приймає рішення про зняття майже всіх введених обмежень на здійснення операцій на організованому товарному ринку та ринку капіталу. Воно набрало чинності 8 серпня 2022 року. Після чого найбільші фондові біржі України "ПФТС", "Перспектива" та "Українська біржа" оголошують про відновлення торгівлі всіма цінними паперами. [3]

Експерти дають оцінку довоєнним обсягам діяльності на фондових ринках як зародковому етапу розвитку цієї сфери. Під час аналізу різноманітних джерел при написанні цієї роботи було виявлено, що новини щодо стану фондового ринку під час повномасштабного вторгнення в українському інфопросторі досить рідко з'являлися, незважаючи на те, що його "заморозили" на понад 5 місяців. Це свідчить про недостатню зацікавленість українського суспільства станом ринку цінних паперів.

Якщо державі вдасться залучити більшу кількість інвесторів до сфери торгівлі цінними паперами за допомогою підвищення ставки дохідності, обслуговування боргу виявиться значно дорожчим для держави, тому на нашу думку, необхідно поступово підіймати ставку дохідності. Хоч залучення додаткових коштів сприятиме збільшенню коштів, що перебувають у розпорядженні держави, проте наслідки від обслуговування державного боргу можуть спричинити ще гіршу ситуацію.

Ситуація на українській фондовій біржі після закінчення повномасштабного второгнення може змінитися в кращу сторону. Як ми вже зазначали, ринок цінних паперів не має популярності серед українського суспільства. Завдяки здобуттю політичної стабільності українська фондова біржа зможе залучити інтерес іноземних інвесторів, чия увага вже прикована до нашої країни. На зацікавленість вкладання коштів іноземними інвесторами в українські цінні папери також впливає й рівень економічного розвитку галузей, куди є бажання залучити додаткові кошти. З боку держави мають бути впроваджені дії, які полегшуватимуть входження іноземців в ринок інвестицій у цінні папери.

В умовах воєнного стану моніторинг ринку цінних паперів в Україні стає особливо важливим завданням, оскільки економічна нестабільність та невизначеність можуть суттєво вплинути на фінансові ринки. Зміни в політичних, економічних та соціальних сферах можуть призвести до значних коливань на фондовому ринку. Моніторинг повинен охоплювати реакцію інвесторів, зміни вартості акцій та інших цінних паперів, а також динаміку коливання валютного курсу. Крім того, слід враховувати можливі заходи уряду та регуляторів для забезпечення стабільності фінансового сектору. Важливо взаємодіяти з експертами та аналітиками для отримання об'єктивної інформації та аналізу, що допоможе інвесторам та учасникам ринку приймати обґрунтовані рішення в умовах нестабільності.

Література

1. Довгоочікуване рішення: НКЦПФР анонсує відновлення роботи ринків капіталу та товарних ринків – НКЦПФР | НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/dovhoochikuvane-rishennia-nktspfr-anonsuie-vidnovlennia-roboty-rynkiv-kapitalu-ta-tovarnykh-rynkiv/> (дата звернення: 27.11.2023).
2. Що таке військові облигації та як їх придбати. *ЮРЛІГА*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210357_shcho-take-vyskov-oblgats-ta-yak-kh-pridbati (дата звернення: 27.11.2023).
3. Українські фондові біржі відновили торги цінними паперами. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/8/690128/> (дата звернення: 27.11.2023).

Пасенко В.М.

к.е.н., доцент

Шепель В.Ю.

здобувач вищої освіти

Черкаський Державний Технологічний Університет

Черкаси, України

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА РОЗВИТОК АВТОМОБІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

На сьогодні автомобільна промисловість є особливо важливою для функціонування світової економіки, оскільки справляє вагомий вплив на економічне зростання, створення робочих місць, розвиток інфраструктури та урбанізацію, в цілому. Такі виклики розвитку світового ринку як нестача робочої сили, проблеми з ланцюгом постачання, вплив пандемії COVID-19, перешкоди у матеріальному та ресурсному забезпеченні виробництва впливають на темпи зростання автомобільної промисловості. Впровадження інноваційних технологій здійснює значний вплив на розвиток галузі, викликаючи зміни у способах проектування, технологіях виробництва, методах управління, способів експлуатації обладнання, тощо.

В цілому, інноваційні технології дозволяють досягти нижчезазначених переваг: знижують вартість та прискорюють час виробництва; полегшують здійснювати контроль, покращують обслуговування та попереджають можливі помилки при плануванні та проектуванні виробництва; забезпечують ефективну координацію між різними учасниками виробничого процесу та підвищують рівень співпраці між компаніями в галузі; допомагають аналізувати дані та оптимізувати виробничі проекти для досягнення максимальної ефективності; сприяють використанню екологічно чистих матеріалів та ефективних систем під час виробництва; допомагають оптимізувати проведення перевірок ефективності виробничого циклу та забезпечення високоякісного моніторингу.

Технологічні інновації є рушійною силою розвитку автомобільної галузі в сучасних умовах, як завдяки швидкому поширенню кардинально змінюють вже традиційну структуру ринку. Використання сучасних технологій більшістю автомобільних підприємств позитивно впливає на завоювання ними додаткових конкурентних переваг, оптимізацію виробничого циклу, пришвидшення часу реалізації спільних виробничих проектів, зростання якості готового продукту, тощо.

Незважаючи на прогнози деяких експертів, що широке використання технологічних інновацій може негативно вплинути на показники зайнятості робочої сили, ми вважаємо, що технології прискорюють процеси створення робочих місць, а не пригнічують їх. Так, за оцінками Всесвітнього економічного форуму, до 2025 року завдяки використанню технологічних інновацій буде створено в промисловості принаймні на 12 мільйонів робочих місць більше, ніж знищено, внаслідок автоматизації певних процесів чи заміну людської праці на робототизовану [1].

Слід відзначити, що технологічні інновації активно почали розповсюджуватися у промисловості більшості країн світу (в т.ч. у автомобільній промисловості) ще в період пандемії COVID-19, коли прискорився процес автоматизації ряду рутинних завдань. Але, замість того, щоби зменшити кількість робочих місць, сучасні технологічні інновації викликали зростання попиту на ряд нових професій, знань та навичок, і на сьогодні нова індустрія зайнятості у технологічній сфері розвивається доволі швидкими темпами.

Одним з прикладів популяризації технологічних інновацій в промисловості є використання 3D-друку для різноманітних виробничих потреб. Серед головних переваг таких технологічних інновацій для автомобільної галузі варто визначити наступні: гнучкість дизайну та реалізація інноваційних конструкцій для виготовлення деталей чи елементів комплектуючих; зменшення рівня матеріальних відходів при виробництві; можливість загальної економії коштів у перспективі; можливість дистанційного виробництва деталей чи комплектуючих; використання інноваційних матеріалів для підвищення міцності та довговічності виготовлених деталей. На нашу думку, технологія 3D-друку, що постійно розвивається та вдосконалюється має потенціал кардинально змінити процес проектування готових автомобілів.

Серед сучасних технологічних інновацій у автомобільній промисловості важливу роль відіграють технології віртуальної та доповненої реальності (AR та VR), що забезпечують можливості попереднього перегляду виробничого процесу або вигляду готового продукту перед початком виробництва. За допомогою «цифрового двійника» або «цифрового зразка» віртуальне зображення відображає результати дані в реальному часі та імітує характеристики створеного продукту автомобільної промисловості. Крім того, такі технології надають можливості віддаленої співпраці, якщо сторони виробничого проекту географічно розосереджені.

Таким чином, автомобільні підприємства, що зможуть ефективно використовувати зазначені технології матимуть кращі можливості орієнтуватися в майбутніх змінах на світовому ринку і отримувати додаткові конкурентні переваги.

Література

1. Don't fear AI. It will lead to long-term job growth. WEF. Веб-сайт. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/dont-fear-ai-it-will-lead-to-long-term-job-growth/> (дата звернення: 28.11.2023)
2. Revolution in 3D technology in the automotive industry. Веб-сайт. URL: <https://knaufautomotive.com/3d-technology-in-automotive/> (дата звернення: 28.11.2023)
3. The Role of Immersive Technologies in the Automotive Industry. Веб-сайт. URL: <https://vection-technologies.com/solutions/industries/automotive/> (дата звернення: 28.11.2023)

Петкова Л.О.
д.е.н., професор
Головко Л.В.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна

СТРУКТУРА ТА ДИНАМІКА ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Експорт України характеризує обсяг товарів та послуг, що виготовляються та реалізуються в різних сферах діяльності країни, зокрема в економічній, виробничій, соціальній сферах та будуть експортовані на зовнішні ринки з найвищою вигодою для України. Загальновідомо, що Україна має істотний експортний потенціал, як наслідок і вагому частку експорту на світових ринках. Експорт України зосереджений на галузях спеціалізації, а саме: у обробних і видобувних галузях, агропромислового та енергетичному комплексах.

Відповідно до даних Міністерства фінансів України, протягом 2018-2021 рр. спостерігалися позитивні показники зростання експорту України. В 2022 р. за значенням експорт демонстрував негативні показники, що є наслідками повномасштабної війни та продовженням дії карантинних обмежень пандемії COVID-19 [1]. Критично небезпечними стали втрати експортного потенціалу України, що спричинено зупинкою стратегічних для вітчизняного експорту підприємств і, відповідно, значним скороченням виробництва продукції. Як наслідок, спостерігається порушення міжнародної логістики, блокування морських портів, різке скорочення експортних

поставок з України. Очевидно, що поступова втрата лідерських позицій України на світовому ринку в галузях експортної спеціалізації є неминучою.

Дослідження динаміки товарної структури експорту України за 2018-2022 рр. демонструє, що більше 48,22 % експорту України складають продовольчі товари та сировина для їх виробництва. На чорні й кольорові метали та вироби з них припадає близько 21,36 %. Третю позицію в експорті займають мінеральні послуги – 10,4 %, на четвертому місці – машини, устаткування, транспортні засоби та прилади – 6,7 %. П’яте місце належить продукції хімічної та пов’язаних з нею галузей промисловості – 4,88 %, шоста позиція – деревина та вироби з неї – 4,28 %. Решту українського експорту формують промислові вироби – 1,5 %. Динаміка темпів зростання українського експорту товарної структури до попереднього року за 2018-2022 рр. зображено на рис. 1.

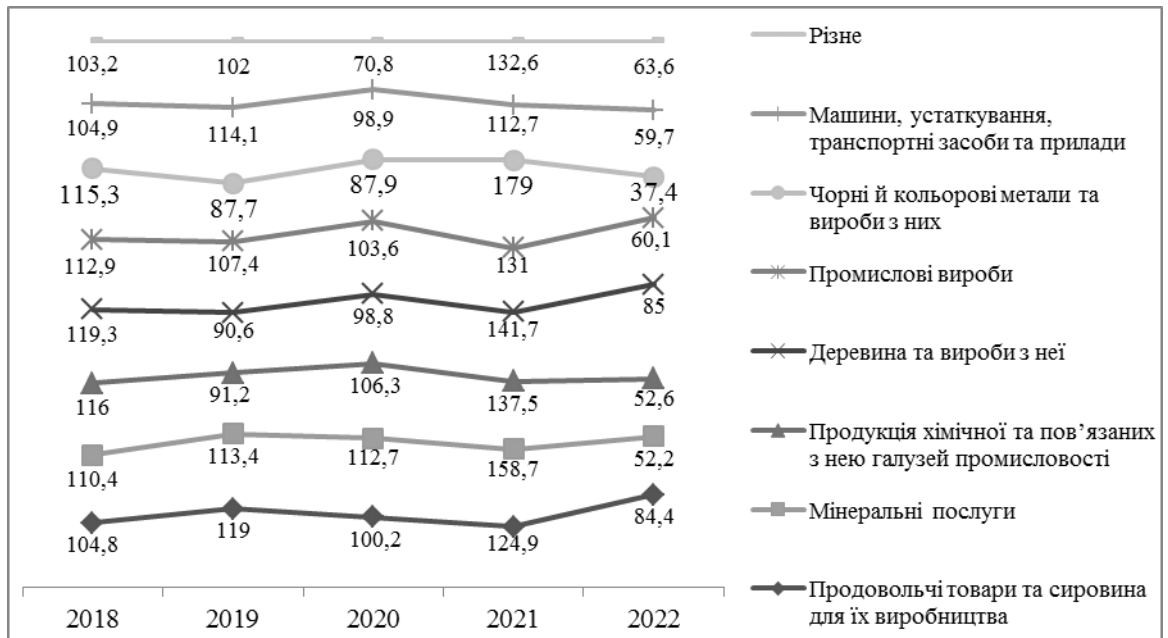

Рис. 1 Динаміка темпу зростання українського експорту товарної структури до попереднього року протягом 2018-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [2]

Отже, основу експорту України складають сировинні групи товарів із низькою часткою обробки. Така структура експорту характерна для країн, що розвиваються. Зважаючи на це, уряд України має переглянути промислову політику щодо підтримки обробних галузей для стимулювання виробників продукувати готову продукцію з високою часткою доданої вартості. Ці заходи дадуть змогу забезпечити відповідні валютні надходження до бюджету України.

Сучасні тенденції розвитку українського експорту обумовлені низкою факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища України. При цьому динаміка експортних операцій України має змінний характер. Фундаментальні галузі експортної спеціалізації є головними у формуванні основних обсягів здійснення зовнішньої торгівлі товарів і послуг. Ці галузі України представлені поміж експорту товарів – агропромисловим комплексом, а серед експорту послуг – галуззю інформаційних технологій.

Український бізнес в 2022 р. експортував товарів на 44,1 млрд. дол. США. Лідером по експорту за 2022 р. є кукурудза. Експорт цієї товарної групи склав 5,94 млрд. дол. США. Друге місце посіла соняшникова олія – 5,46 млрд. дол. США. Залізна руда залишилася в топ-5 з експортом на суму 2,9 млрд. дол. США. Пшениці Україна експортувала вартістю 2,6 млрд. дол. США. Останній в рейтингу лідерів опинився ріпак – 1,54 млрд. дол. США надходжень [1].

У структурі вітчизняного сільськогосподарського експорту найбільшу частку займають зернові культури. Згідно даних Світового банку, доречно здійснити прогноз впливу повномасштабної війни в Україні на зменшення обсягів експорту зерна і вплив на світовий ринок українського експорту (рис. 2) [3].

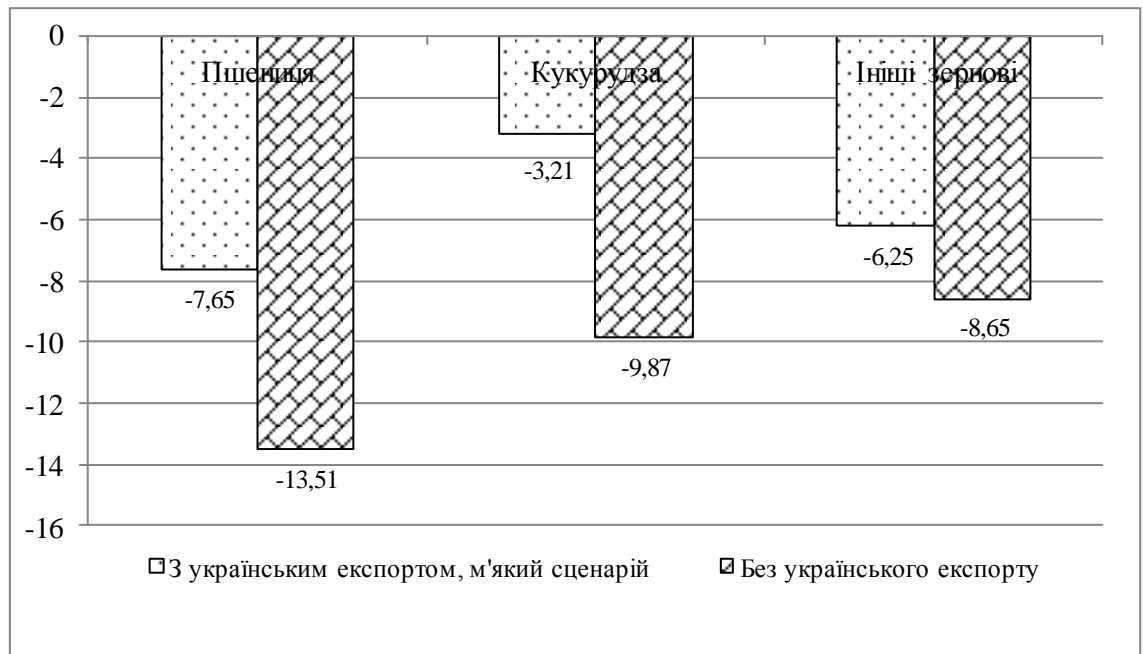

Рис. 2 Прогноз зменшення обсягів світового експорту зернових культур у зв'язку із російським вторгненням в Україну на 2024 р. за типом зернових та прогнозною моделлю, %

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Відповідно до даних рис. 2 спрогнозовано, що за двома варіантами буде відбуватися зменшення обсягів експорту пшениці, кукурудзи та інших зернових культур. Помітно й те, що за сценарієм без українського експорту показник на декілька пунктів буде нижче, що підтверджує важливу роль аграрного сектору економіки України при забезпеченні світової продовольчої безпеки.

За даними Державної служби статистики абсолютні цифри товарного обороту з Європейським Союзом зростали, починаючи з 2018 р. На кінець 2018 р. експорт товарів до Європи складав 39,2 %, а вже в 2022 р. – 59,1 %; на Азію припадало майже 20 % експорту; Африку – 3,9 %. На Австралію і Океанію близько 0,2 % протягом всіх аналізованих років. Попри суттєве зростання частки експорту вітчизняних товарів до Америки, загалом в загальній структурі цей ринок для вітчизняних товаровиробників займав лише 9,7 % в 2022 р. [4].

Географічно найбільший обсяг українського експорту спрямовувався в такі країни: Польща, Румунія, Туреччина, Китай, Німеччина, Італія, Іспанія, Нідерланди, Словаччина та Болгарія. Сукупно на ці країни в 2022р. приходилося 56,4 % українського експорту. В 2022 р. обсяги експорту товарів в розрізі країн знизились порівняно з 2018 р. на 4,34 %. Отже, наразі поступово відбувається переорієнтація українського бізнесу на інші країни та ринки збуту товарів в зв'язку із глобальними зовнішньоекономічними викликами, зокрема і повномасштабною війною в Україні.

Таким чином, в умовах сьогодення експорт України, що залежить від зовнішньої політики держави повинен стати динамічною системою, спрямованою на посилення експортних позицій, відновленням довоєнного потенціалу, підвищенням конкурентоспроможності товарів та послуг. Реалізація експорту України у вигляді посилення зовнішньоекономічних зв'язків з країнами ЄС, іншими країнами-партнерами дасть можливість взаємовигідного партнерства у абсолютній більшості галузей економіки, що задовольнить рівень конкурентоспроможності України на світовому ринку в товарній та географічній структурі.

Література

1. Міністерство фінансів України URL: <https://minfin.com.ua>
2. Національний банк України URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Tov_y.pdf
3. Світовий банк URL: <https://www.worldbank.org>
4. Державна служба статистики URL: <https://ukrstat.org/uk>

Пишов Д.Я.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Бабець І.Г.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ МІЖНАРОДНИХ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

Як показує зарубіжний досвід, міжнародна (міждержавна) та внутрішня регуляторна політика в цьому секторі має істотний вплив на процес посилення імпорту та експорту транспортних послуг. І. П. Міщук [1, с. 238-240] робить висновок, що особливостями правового регулювання міжнародних транспортних послуг, особливо транспортних, є:

1) Основною умовою міжнародних перевезень є транспортні договори (міжнародні договори). Договір перевезення включає, зокрема:

- Єдині матеріально-правові норми (встановлюють вимоги до транспортних документів, порядок приймання вантажу до перевезення і доставки до місця призначення, порядок пред'явлення претензій і позовів, умови дотримання транспортними перевізниками);

- Колізійні норми (норми, що визначають, який із двох законів (національний чи іноземний) застосовується в конкретному випадку). Про нього йдеться, коли немає єдиної правової норми. В першу чергу колізійні норми в договорах відсилають до внутрішнього права.

2) норми конвенцій щодо міжнародних перевезень є обов'язковими (тобто імперативними) для усіх учасників;

3) відображення норм міжнародних договорів в національному законодавстві без попередніх підписання, ратифікації або ж приєднання до них.

Слід зазначити, що регулювання міжнародних перевезень має значні труднощі. Це пов'язано не лише з важливістю цих видів транспорту, а й із швидким науково-технічним прогресом і структурними змінами в транспортному секторі, а також посиленням монополії та конкуренції в регіональних галузях промисловості, великими відмінностями у варіантах транспортування та витратах в окремих транспортних секторах та іншими факторами, включаючи деталі реалізації та організації перевезень.

Серед міжнародних транспортних організацій, які охоплюють широкий спектр питань, виділяється Міжнародна морська організація та організації цивільної авіації. Як спеціалізовані установи вона входять до системи ООН,

функціонують десятиліттями і досягли значних практичних результатів як основний транспортний засіб зовнішньоторговельних вантажів.

Окрім багатосторонніх транспортних організацій, регіональні організації також відіграють важливу роль у регулюванні світового ринку транспортних послуг, деякі з яких поширюють свою діяльність у комплексі на численні види транспорту. Однією з найважливіших організацій такого роду є Європейська конференція міністрів транспорту (ЕКМТ), заснована в 1953 році в Парижі групою пасторів з цього континенту. Нині повноправними членами конференції є представники понад 30 країн. Крім того, Канада, США та Японія є асоційованими членами. Сфери їхньої компетенції включають автомобільний, залізничний та внутрішній водний транспорт.

Роль і статус транспортної системи в суспільному виробництві зумовлює необхідність державного регулювання, підтримки та пріоритетного розвитку в частині задоволення потреб у транспортних засобах, паливно-енергетичних, матеріально-технологічних ресурсах.

Ю. В. Пономарьова [2, с.112] зазначає, що як в Україні, так і в більшості розвинутих країн державне регулювання транспортної діяльності реалізується шляхом реалізації системи заходів: Адміністративно-правове регулювання, фіскальні та кредитно - податкові, митні збори, соціальне регулювання, інвестиційна політика. Державний контроль за транспортною діяльністю включає також надання дотацій на пасажирські перевезення. Процес управління реалізує різні функції залежно від його характеру та призначення, від обміну економічними, організаційно-технічними потребами транспортного процесу та управління ним, а також на основі чинного законодавства та можливостей менеджерів (рис. 1.1).

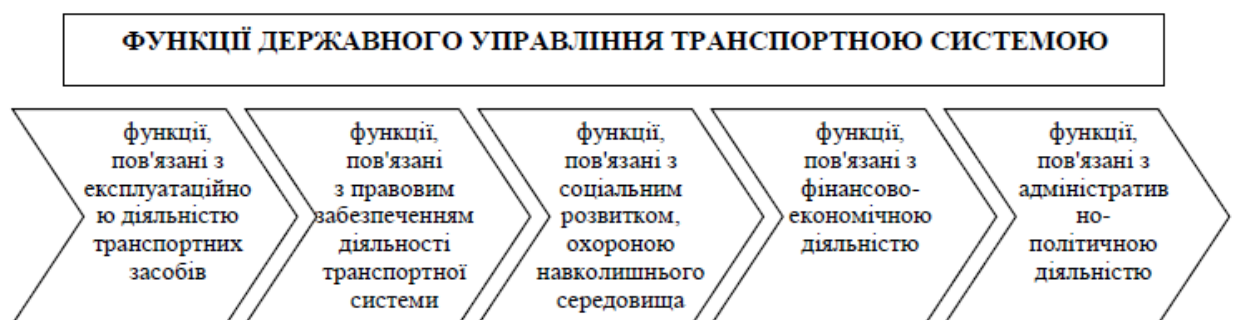

Рис. 1.1. Головні функції державного управління транспортною системою

За: побудовано автором

Сьогодні вихідні положення Спільної транспортної політики закріплені в Договорі про функціонування Європейського Союзу та Договорі про заснування Європейського Союзу. Наприклад, у статті 4 ДФЄС йдеться про транс'європейські мережі та транспорт як про спільну компетенцію ЄС та держав-членів, тоді як у розділі 6 ДФЄС зазначено, що Європейська Рада та Парламент уповноважені встановлювати спільні правила щодо транспортування держав-членів, умов надання транспортних послуг у межах держав-членів, заходів щодо підвищення безпеки руху та інші подібні заходи. У той же час спільна транспортна політика ЄС охоплює автомобільний і внутрішній водний транспорт, залізничний транспорт і транспорт, але Європейська Рада і Парламент дотримуються звичайної законодавчої процедури і проводять спільні консультації з Економічно-соціальним комітетом і Комісією Європейського Союзу, проводять необхідну регіональну та авіаційну підготовку [3].

Процеси європейського співробітництва та управління також стосуються питання розробки національної політики сталого транспорту, а також розвитку мультимодальних транспортних мереж, що підключаються до Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T). У 2017 році було прийнято рішення Європейської комісії щодо географічного розширення TEN-T на країни Східної Європи, яка вирішила надати Україні доступ до цієї мережі [4].

Одним із важливих напрямів розвитку транспортної стратегії Європейського Союзу у сфері поглибленого співробітництва з Україною є реалізація положень підсумкових документів транспортних конференцій Транс'європейської та національної програми «Розвиток національного міжнародного транспортного коридору та мереж». Концепція спрямована на адаптацію транспортної інфраструктури до стандартів і норм ЄС, у тому числі покращення правового забезпечення створення транспортних коридорів в Україні, враховуючи принципи Міжнародної транспортної політики, прийнятої в ЄС, зокрема: соціальний прогрес, політичні аспекти, комерційні аспекти, організація транспорту, цінова політика, транснаціональні кордони, інфраструктура та послуги розвитку інфраструктури, лібералізація та гармонізація транспортних ринків, технічні та технологічні питання, екологічні вимоги та вимоги безпеки [5].

У 2009 році, крім Білої книги, було прийнято Послання Європейської Комісії щодо інтегрованої системної орієнтації, технології та орієнтації на споживача. Повідомлення містить бачення майбутнього транспортної галузі до 2020 року з урахуванням ситуацій, які можуть виникнути через десятки

років після призначеного часу. Згідно з цим документом, транспортна політика на найближчі 10 років має базуватися на загальній архітектурі майбутньої транспортної системи. Європейська Комісія провела зовнішні дослідження для оцінки перспективної політики та сценаріїв, а також серію консультацій з експертами та зацікавленими сторонами в рамках Саміту (9-10 березня 2009 р.) та спеціальних фокус-груп.

Основні висновки щодо європейського транспортного регулювання такі [6]:

1) обмежені ресурси природного палива, екологічна стійкість, міграція, глобалізація та урбанізація є важливими суспільними тенденціями, які створюватимуть виклики для транспортних систем;

2) Європейська транспортна політика сприяє забезпеченню ефективної системи подорожей для громадян та бізнес-структур ЄС. Сьогодні її місія полягає у забезпеченні високої стійкості майбутньої транспортної системи;

3) Прискорення розгортання інноваційних технологій і повна інтеграція різних видів транспорту є особливо важливим завданням для подолання існуючих проблем.

Можна стверджувати, що це контекст, де в центрі знаходяться учасники дорожнього руху, а також працівники різних галузей промисловості з їхніми правами та потребами.

Таким чином, економіко-правове регулювання світового ринку транспортних послуг є складним, багатоаспектним процесом, спрямованим на пошук рішень щодо забезпечення функціонування транспортних комплексів в умовах глобалізації. Міжнародні транспортні організації відіграють найважливішу роль у цьому складному процесі, сприяючи розвитку світового транспортного комплексу. Сучасне регулювання світового ринку транспортних послуг – це постійний пошук взаємоприйнятних рішень у надзвичайно складному комплексі комерційних, політичних, організаційних, техніко-технічних і правових для забезпечення безпеки та економічності функціонування цієї галузі за сучасними стандартами. потреби продуктивних сил і розвиток процесу глобалізації.

Література

1. Міщук І.П. Логістика як інструмент інтеграції підприємств України в системі транскордонного співробітництва / І.П. Міщук // Бюлетень міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2018. – № 1 (5). – Т. 2. – С. 234-243.

2. Пономарьова Ю.В. Логістика : [навч. посібник] / Ю.В. Пономарьова. – [3-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2020. – 328 с.

3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.

4. Глущенко Я.І. Особливості експорту і імпорту транспортних послуг України / Я.І. Глущенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2019. – № 4. – С. 9-12.

5. Біла Книга Європейської Комісії «План розвитку Єдиного Європейського Транспортного Простору – на шляху до конкурентоспроможної та ресурсоефективної транспортної системи (2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eur-lex.europa.eu/legal-content.

6. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show.

Підоричева І.Ю.

д. е. н.

Ляшенко В.І.

д.е.н., проф.

Ліщук О.В.

аспірант

Інститут економіки промисловості НАН України

м. Київ, Україна

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Україна, зазнаючи повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації та перебуваючи на шляху до членства в ЄС, має унікальну можливість використати поточні виклики для кардинальної структурної перебудови економіки з сировинної моделі на індустріально-технологічну. Деіндустріалізація та аграризація України, макроекономічна та політична нестабільність, тимчасова окупація Росією Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, частини територій Донецької та Луганської областей, колосальні руйнування та збитки, спричинені триваючими воєнними діями, призвели до глибокої соціально-економічної кризи. Її успішне подолання, відбудова України на нових структурно-технологічних засадах потребуватиме величезних коштів, вагомих іноземних та внутрішніх інвестицій, загальна потреба в яких, за спільною оцінкою ООН, Європейської комісії, Світового банку та Уряду України (станом на лютий 2023 р.), оцінюється у розмірі 411 млрд доларів США [1, с. 11]. Такі інвестиції можуть бути залучені, якщо в країні будуть завершені бойові дії (або хоча б призупинені), сформовані сприятливі умови та відповідне інституційне середовище для розвитку перспективних бізнесів, в яких зацікавлені приватні

інвестори, міжнародні організації та інститути. Водночас вони (напрями інвестування) не повинні суперечити національним інтересам щодо підтримки та стимулювання національного промислового виробництва. Це зокрема стосується діяльності кластерів, які орієнтовані на промисловий та інноваційний розвиток територій і дозволяють своїм учасникам стійкіше сприймати виклики та адаптуватися до них, шукаючи можливості розвитку бізнесу не лише на внутрішньому, але й на європейському та глобальному ринках.

Інституціоналізація кластерного розвитку є давно назрілим питанням в Україні. Важливість створення та розвитку кластерів підкреслюється у стратегічних і програмних документах України, зокрема Національній економічній стратегії на період до 2030 року, Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, проєкті Стратегії розвитку екосистеми інновацій в Україні. Проте, незважаючи на визнання важливості розвитку кластерів для інноваційного піднесення економіки України, усі констатації та заклики, що містяться в офіційних державних документах, залишаються декларативними і не втілюються в реальну практику. Національний кластерний рух є стихійним, нестабільним і законодавчо не врегульованим, держава не підтримує кластерних ініціатив і не стимулює підприємства кластеризуватися. За останні 20 років в Україні було зареєстровано близько 120 кластерних організацій, проте станом на початок 2023 р. кластерами, які мають ознаки справжніх кластерів [2, с. 100-101] і довели свою спроможність, є не більше 25-30 організацій [3]. За оцінками експертів [4, с. 3], саме дефіцит довіри між підприємствами (особливо однієї галузі, зазвичай, конкурентів) є головною перешкодою для будь-яких об'єднуючих процесів і саме держава, як свідчить зарубіжний досвід, покликана її нівелювати. Найперше потрібен закон на кшталт Закону України «Про розвиток і підтримку кластерів в Україні», який би регламентував питання кластерного розвитку в Україні, законодавчо визначив основну термінологію, правові та організаційно-економічні засади створення та функціонування кластерів з метою підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, української продукції та експорту, сприяння економічному розвитку та повоєнному відновленню України та її регіонів. Пропонується включити до законопроектів такі основні положення (розділи):

загальні положення з визначенням термінів, сфери дії закону, основних засад створення та функціонування кластерів і уповноваженого державного органу, на який покладатиметься функція управління кластерами;

порядок та умови створення кластерів, визначення процедури реєстрації кластерів і включення їх до єдиного державного реєстру кластерів; права та обов'язки ініціатора створення кластера, функції уповноваженого державного органу;

порядок та умови надання державної фінансової підтримки учасникам кластерів та інвесторам (грантова підтримка, державні закупівлі, інфраструктурне забезпечення тощо);

спеціальні режими стимулювання створення та розвитку кластерів – надання податкових пільг шляхом зниження податкових ставок, податкового кредиту на витрати, пов'язані з дослідженнями та інноваційною діяльністю або навчанням працівників, запровадження пільг з митного оформлення та митного оподаткування обладнання і матеріалів, що використовуються кластерами, сприяють технологічному розвитку та підвищенню конкурентоспроможності їх учасників та регіональної економіки в цілому;

підстави та процедура ліквідації кластерів.

Окрім цього, Кабінету Міністрів України пропонується забезпечити розроблення та реалізацію довгострокової Державної програми кластерного розвитку України на період до 10 років (далі – Програма) за безпосередньої участі підприємств і підприємців, які мають виступати не об'єктами кластерної політики, а суб'єктами вироблення та прийняття рішень, оскільки краще обізнані з проблемами та можливостями власних галузей та ринків і мають прямий інтерес щодо формування сприятливого кластерного середовища в Україні. Для успішної реалізації Програми необхідно створювати детальні (на термін 2-3 років) плани заходів та забезпечувати їх цільове фінансування, яке було б захищене від можливого скорочення у разі збільшення дефіциту державного бюджету. Слід відмітити, що рівень фінансування кластерів, зокрема у ЄС, залежить від розміру кластера, його спеціалізації, потреб у розвитку та коливається від декількох тис євро до кількох млн євро на кластер. В умовах війни та обмежених державних ресурсів недоцільним є створення окремого органу, який би опікувався питаннями кластерного розвитку в Україні. Повноваження з управління кластерами, впровадження кращих європейських і світових практик, моніторингу та оцінки впливу діяльності кластерів на стан галузей, секторів, економічний розвиток регіонів і країни в цілому міг би взяти на себе окремий структурний підрозділ Міністерства економіки України, зокрема департамент інвестицій, або спеціально створений департамент кластерного розвитку з числа фахівців та експертів цього міністерства та інших

центральної влади із залученням (за необхідності) інших експертів на конкурсних засадах.

У контексті воєнних дій, що відбуваються в Україні, надзвичайно важливо підтримувати та стимулювати розвиток кластерів, що спеціалізуються на видах діяльності, пов'язаних із задоволенням базових потреб населення, таких як безпечна та здорова їжа, житло, інфраструктура, медичні послуги. Водночас розвиток кластерів здатен не лише забезпечувати населення необхідними продуктами і благами, але й сприяти структурним змінам економіки регіонів за рахунок збільшення у валовому регіональному продукті частки високо- і середньо-високотехнологічних галузей промисловості. Це дозволить серед іншого створити робочі місця, у тому числі високооплачувані, для емігрантів і ветеранів війни.

Література

1. Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 – February 2023 / Ed. A. Himmelfarb. The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. March 2023, Washington, DC. 132 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

2. Підоричева І.Ю., Соколовська О.М. Огляд ландшафту інструментів інноваційної політики ЄС: висновки для України. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 2 (68). С. 96-107. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-2\(68\)-96-107](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-2(68)-96-107).

3. 10 відповідей на питання про кластери та їх роль у відновленні економіки. Ukrainian Cluster Alliance. 28 лютого, 2023. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/10-vidpovidey-na-pytannya-pro-klastery/> (дата звернення: 24.11.2023).

4. 5 ролей кластерів у кризові часи та у відновленні економіки країни. White Paper # 1. Ukrainian Cluster Alliance: Київ, 2023. 13 с.

References

1. The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. (2023). Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 – February 2023 / Ed. A. Himmelfarb. Washington, DC. 132 p. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>.

2. Pidorycheva, I. Yu., Sokolovska, O. M. (2022). Overview of the EU innovation policy instruments landscape: conclusions for Ukraine. *The Economic bulletin of Donbass*, 2 (68), 96-107. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-2\(68\)-96-107](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-2(68)-96-107) [in Ukrainian].

3. Ukrainian Cluster Alliance. (2023a). 10 answers to questions about clusters and their role in economic recovery. <https://www.clusters.org.ua/blog-single/10-vidpovidey-na-pytannya-pro-klastery/> [in Ukrainian].

4. Ukrainian Cluster Alliance. (2023b). 5 roles of clusters in times of crisis and in the restoration of the country's economy. White Paper # 1. Kyiv, 13 p. [in Ukrainian].

Подскальнюк О.О.
асистент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРІЯ ТА ОЦІНКА

Процеси становлення й розвитку інформаційного суспільства в умовах комп'ютеризації можна аналізувати за допомогою багатьох підходів. Один із професійних підходів до аналізу інформаційного суспільства ґрунтується на аналізі сектору зайнятості населення і запропонований теоретиком (постіндустріального) інформаційного суспільства Д. Беллом [1]. Завдяки такому підходу можна виділити окремі поняття й аспекти інформаційного суспільства.

Сучасні дослідницькі дискусії щодо комп'ютеризації («цифрування») у вітчизняній науковій літературі можна поділити на два напрямки. Перший зосереджений на вирішенні цілей цифрової трансформації певних секторів економіки чи підприємницької діяльності [2; 3; 4]. Другий напрям є надзвичайно важливим і зосереджується на аналізі та дослідженні т. зв. «Парадокс Солоу» у процесі формування «цифрової економіки» [5; 6; 7, який включає той факт, що інвестиції в інформаційні технології (ІТ) часто не призводять до збільшення рівня прибутку або продуктивності праці, а потребують ще більших інвестицій в ІТ.

Гриб О. [8, с. 36] відзначає, що важливою причиною становлення інформаційного суспільства є комп'ютеризація, яка в своїй основі містить найважливіші сучасні тенденції, передусім електроніку, комп'ютеризацію тощо. За своєю суттю електрифікація – це технічний та інженерний процес, який включає великомасштабне проектування, виробництво та розгортання електронних і напівпровідникових пристроїв і технологій. На цій основі створено багато електронних пристроїв, у тому числі інтегральних схем і мікропроцесорів, які використовуються практично скрізь: у промисловості, наукових дослідженнях, транспортуванні вантажів і побутової техніки тощо. Вся електронна промисловість спрямована на виробництво нових матеріалів із визначеними властивостями, базової основи для носіїв у промисловому виробництві, комп'ютерних технологіях тощо.

Процес електронізації доповнився інформатизацією, створивши різноманітні будівельні блоки та компоненти сучасної комп'ютерної техніки. Його якість залежить саме від рівня точності електронних пристроїв і

пристроїв, що входять до їх складу, таких як запам'ятовуючі пристрої, мікропроцесорні інтегральні схеми тощо. Причому процеси комп'ютеризації передбачають не тільки винахід комп'ютерів, а й їх широке впровадження, що зумовлює «проникнення» комп'ютерної техніки та комп'ютерної техніки. враховуються в різні сфери життя людини. Насправді масова комп'ютеризація стала одним із найважливіших явищ кінця 20 століття. За офіційними даними, у розвинених країнах понад 70% робочої сили працює у сфері праці.обслуговування. Зараз домінують роботи, які не потребують важкої фізичної праці, що дає змогу аналізувати інформаційне суспільство в підході, запропонованому Беллом Д. [1]. Недоліком цього підходу є те, що виділення сфер зайнятості населення за принципом «інформаційний» – «неінформаційний» ще має багато проблем.

Треба визнати, що в багатьох дослідженнях, спрямованих на осмислення проблем і труднощів становлення інформаційного суспільства, переважає спрощене пояснення впливу інформаційних технологій на суспільство і людину. Важко заперечити правильність твердження про те, що розвиток сучасного інформаційного суспільства лише певною мірою визначається технологічними чинниками: основний вплив на цей процес мають культурні зміни. Проте зрозуміло, що суто технологічне тлумачення такого типу суспільства все ж переважає, оскільки його розвиток пов'язаний насамперед з науково-технологічними аспектами. Це робить важливим розглядати питання, що вивчаються, з широкої соціокультурної перспективи, включаючи філософське та культурне розуміння, яке є важливим для розуміння складних соціокультурних процесів, складностей і протиріч нашого часу.

Наступний підхід до аналізу інформаційного суспільства використовує географічні принципи та частково базується на економічних і соціологічних дослідженнях. Тут величезне значення мають масивні комунікаційні та глобалізаційні мережі, що з'єднують цілі міста, держави і навіть континенти. Ось чому вони впливають на те, як суспільства організовують час і простір. Вислів Г. Сашука [9] є актуальним у зв'язку з тим, що ця концепція останнім часом набула популярності у зв'язку зі зростанням ролі інформаційних мереж у системі соціальної організації суспільства. Прихильником цього підходу є також М. Кастельс, який вважає, що важливою характеристикою інформаційної ери є мережі, що з'єднують організації, людей і країни [10].

Інший підхід до пояснення процесів комп'ютеризації та інформаційного суспільства ґрунтується на розвитку політичної сфери суспільства і характеризується посиленням міжнародних відносин в умовах глобалізації .

В. Політанський слушно зазначає, що головними суб'єктами формування та подальшого розвитку глобального інформаційного суспільства є держава та різноманітні політичні сили. У таких умовах інформація та знання є одним із основних ресурсів країни, її рівень можна порівняти з використанням традиційних ресурсів, доступ до інформації та знань є одним із головних факторів соціально-економічного розвитку [11]. Дослідник Г. Сашук визначає комп'ютеризацію як соціокультурний та соціотехнічний процес, спрямований на зміну важливих видів діяльності всього суспільства, а також його структури та підсистем за рахунок різкого підвищення ефективності збереження, виробництва та розповсюдження всі види. знання та інформація [9]. Даніль'ян В. відзначає, що не слід погодитись з думкою цілої низки вітчизняних та закордонних науковців, що до ключових ознак інформаційного суспільства відносять [12, с. 75-76]:

- формування ефективної системи, що поважає права громадських організацій і громадян вільно отримувати, використовувати та поширювати інформацію як найважливішу умову покращення взаємодії людей з владою та демократичного розвитку; - формування та посилення домінування в економіці країн, що наближаються до інформаційного суспільства, ефективного задоволення потреб суспільства в інформаційних продуктах і послугах; - підвищити рівень освіти шляхом розширення можливостей систем обміну інформацією на регіональному, національному та міжнародному рівнях і тим самим посилити роль професіоналізму, досвіду та творчості як найважливіших характеристик життєво важливих послуг праці; - формування єдиного світового інформаційного простору та поглиблення процесів економічної й інформаційної інтеграції країн і народів.

Ржевська Н. [13, с. 84] зазначає, що, не заглиблюючись у футуристичне мислення про майбутнє суспільства та його інститутів, сьогодні можна побачити, що у сфері соціальної, економічної та частково безпеки система світопорядку більше нагадує інфраструктуру чи інформаційну інфраструктуру. Телекомунікаційні лінії є лише на фактичних кордонах країн. Саме цими визначальними елементами телекомунікацій можна в значній мірі пояснити зростаючу важливість міжнародних інформаційних комунікацій з точки зору капіталізації та впливу, які виходять далеко за межі класичних транснаціональних корпорацій (ТНК) і мають вищі бюджети в багатьох країнах світу. Для прикладу, капіталізація компанії Alphabet (Google) у 2022 році до 1,5 трлн дол. У США такий же показник компанії Boeing становить 214,13 млрд доларів. США [14]. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, по суті, є рушійною силою основних інновацій у

сферах послуг і виробництва. Підтримка цього зростаючого сектора допоможе зробити Україну висококонкурентоспроможною і створити нові робочі місця. При цьому Україна не залишилася осторонь світової тенденції до комп'ютеризації суспільства і в країні успішно застосовано всі складові комп'ютеризації. Щоб оцінити рівень комп'ютеризації будь-якої країни, необхідно враховувати показники розвитку комп'ютеризованого суспільства.

Для аналізу використовуються 2 основних показника:

1) NRI – Індекси мережевої готовності (NRI, Networked Readiness Index);

2) EGDI – Індекси розвитку електронного уряду (EGDI, E-Government Development Index).

Індекс мережевої готовності (NRI, Networked Readiness Index) – це комплексний показник, що характеризує рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в різних країнах світу. Він використовується як аналітичний інструмент з метою формування порівняльних оцінок, що відображають рівень розвитку інформаційного суспільства в різних країнах [15]. Країни-лідери цього рейтингу у 2022 році виглядають так: Швеція, Данія, Нідерланди, Сінгапур та Швейцарія. Україна займала у 2022 р. 64 місце. Результативність роботи в NRI 2022 тісно пов'язана з рівнем доходу. У той же час дві країни з нижчими середніми доходами знаходяться у верхній половині рейтингу NRI (Україна та В'єтнам) [15]. Дві країни з найбільшим населенням у світі, Китай та Індія, посіли 40 і 88 місця відповідно. Немає сумніву, що ці дві країни є домом для одних із найпередовіших та інноваційних компаній. Однак вони продовжують боротися за розширення доступу до інформації та ІТ-навичок серед населення, що частково пояснює їхню позицію згідно з NRI 2022.

Індекс розвитку електронного урядування – комплексний індекс, що оцінює готовність та спроможність національних громадських організацій у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій для надання публічних послуг населенню. Ці дослідження містять інформацію щодо розвитку електронного урядування в різних країнах, а також комплексну оцінку тенденцій використання ІТ громадськими організаціями [15].

Розвиток ІТ, особливо Інтернету, пов'язаний з новими проблемами у сфері ІТ-безпеки й конфіденційності. Україна ще на початку свого шляху в цьому напрямку. Дуже детально розглядаються технологічні критерії, пов'язані з цими питаннями, а також рівень впливу на суспільство в епоху Twitter і Facebook. Подібним чином проблеми з авторським правом часто залишаються невирішеними. Тому ці проблеми хвилюють як Україну, так і

весь світ. Адже класичні схеми, які існували раніше щодо умов авторського права та можливості його передачі, тепер уже неактуальні. Крім того, постає проблема доступу до інформації та рівня інформаційного забезпечення [16].

Однак Інтернет не просто об'єднує людей. Кіберінтегровані системи (кіберфізичні системи) інтегруються у все більше повсякденних об'єктів. Фізичний світ з'єднався з віртуальним. Сьогодні вони застосовуються в медичних пристроях, машинах керування або системах ABS в автомобілях. Використання інтегрованих мережевих систем і мережевих об'єктів відкриває галузі нові можливості [11].

Отже, в процесі дослідження були розглянуті найбільш доцільні методологічні підходи до аналізу процесу інформатизації суспільства у сучасному дискурсі. Сьогодні зрозуміло, що жоден із запропонованих методологічних підходів не може стати незаперечним постулатом і слугувати основою комплексного дослідження інформаційного суспільства. Це пояснюється тим, що інформаційне суспільство є досить великою і складною системою. Вирішення цієї проблеми передбачається за умови широкого використання різних елементів усіх проаналізованих методологічних підходів спочатку у визначенні, а потім у комплексному аналізі систем інформаційного суспільства і процесів їх інформатизації.

Література

1. Белл Д. Майбутнє постіндустріальне суспільство: Досвід суспільного прогнозування. К.: Генеза. 2019. – 788 с.
2. ЄС-Україна: поглиблена й всеохоплююча зона вільної торгівлі. URL: // https://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf.
3. Чайківський Ю. Механізми структурного розвитку національної економіки. Вісник КНТЕУ. №3. 2011. С. 30-41.
4. Черкас Н.І. Глобальна економічна мережевізація в конкурентному зростанні країн / Л. Антонюк, Н.І. Черкас // Міжнародна економічна політика, 2019. – № 31(2). – С. 82-100.
5. Воронкова В.П. Глобальна інформатизація як визначна тенденція соціоприродної еволюції людства. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2021. С. 14–26.
6. Даніл'ян В.С. Глобальне інформаційне суспільство: людина і культура. Філософські обрії: науково-теоретичний часопис Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Полтава: 2015. Вип. 14. С. 67-78.
7. Митко А.І. Україна й інформаційна демократія: новий вимір політики. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2014. С. 77– 81.
8. Гриб О. Діджиталізація економіки у новій парадигмі цифрової трансформації. Міжнародні відносини. Серія “Економічні науки”. 2018. № 16. С. 35-37.
9. Сащук Г. Сучасні підходи до визначення сутності інформаційного суспільства. Нова парадигма. 2021. – Вип.112.

10. Кастельс М. Інформаційна епоха: суспільство, економіка і культура. К.: ІМВ імені Тараса Шевченка, 2020. – 608 с.
11. Політанський В. Поняття інформаційного суспільства: теоретико-правовий підхід. Вісник Національної академії правових наук України. № 1 (88). 2017.
12. Даніл'ян В. Деякі проблеми і особливості розвитку інформаційного суспільства в Україні. Гуманітарний часопис. Х.: ХАІ. 2019. №3. С. 74–78.
13. Ржевська Н. Вплив інформаційного суспільства на формування категоріального апарату політичної науки: інформаційна демократія як політична категорія. Вісник Львів. ун-ту. Філософськополітологічні студії. № 1. 2010. С. 81–245.
14. The Global 2000: The World's Largest Public Companies. URL.: www.forbes.com/lists/.
15. Аналіз рівня розвитку інформаційного суспільства в Україні. (Slideshare). URL: https://www.slideshare.net/Andrey_Turukalo/ss-76838396.
16. Козлова В.А. Генезис теорії інформаційного суспільства в XX-XXI століттях. Сучасні проблеми науки і освіти. URL: <http://www.scienceeducation.ru/119-15216>.

Подскальнюк О.Р.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Двосторонні економічні відносини розвиваються в системі взаємопов'язаних політичних, соціальних та культурних контактів, що здійснюються як на найвищому рівні, так і на урядовому та міжпарламентському рівнях. На інтенсивність і ефективність двостороннього економічного співробітництва істотно впливають політичні та інституційні чинники, полегшуючи чи ускладнюючи взаємну торгівлю та інвестиційну діяльність залежно від прийнятих нормативно-правових та регуляторних документів. З огляду на зазначене, в контексті нашого дослідження необхідно розглянути характерні особливості формування двосторонніх відносин та визначити основні інституційні та політичні фактори, під впливом яких розвивалися економічні відносини між Україною та Німеччиною.

На початку 90-х років минулого століття відносини України та Німеччини вийшли на якісно новий рівень та набули характеру міждержавних. Упродовж 1990-1993 рр. відбувся важливий етап в розвитку українсько-німецьких відносин, який характеризувався істотними політичними трансформаціями в обох державах – у 1990 р. відбулося

об'єднання Західної та Східної Німеччини в єдину державу, а Україна проголосила незалежність у 1991 р. У зв'язку з цим, для обох країн актуальним стало завдання утвердження на міжнародній арені в умовах нової геополітичної ситуації. Активна розбудова взаємовідносин між країнами та формування нормативно-правового забезпечення співробітництва розпочалися після визнання ФРН незалежності України 26 грудня 1991 р. [1, с. 92]. Дипломатичні відносини між країнами було встановлено 17 січня 1992 р., а Президент України Л. Кравчук здійснив свій перший офіційний візит до ФРН 3-4 лютого 1992 р. [2, с. 243]. Наступні кроки у розбудові двостороннього співробітництва були пов'язані з обміном дипломатичними представництвами, налагодженням взаємодії між державними інституціями обох країн на парламентському та урядовому рівнях, проведенням політичних консультацій на рівні міністерств закордонних справ України і ФРН [3, с. 27].

Загалом, упродовж 2000-2010 рр. спостерігався кризовий період у відносинах України та Німеччини, що було зумовлене наявністю системних проблем у проведенні двостороннього діалогу. Відносини між країнами не мали паритетного характеру внаслідок істотних відмінностей у міжнародних позиціях, які полягали у тому, що Німеччина є членом ЄС та НАТО, а Україна у той час розглядалася як «буферна зона» між країнами Європи та Росією. Крім цього, незацікавленість німецької сторони у поглибленні співпраці з Україною фахівці пояснюють «внутрішніми проблемами всередині самого ЄС, а також внутрішньополітичною та законодавчою нестабільністю в Україні» [4, с. 211].

Геополітичні зміни, що відбулися після революційних подій в Україні у 2013 р. та анексії Росією українського Криму і окупації частини Донецької та Луганської областей російськими військами, істотно вплинули на сприйняття нашої країни політиками європейських країн, у тому числі й Німеччини. Упродовж 2014-2015 рр. активно проводилися переговори та зустрічі між політиками України та Німеччини. Зокрема, для вирішення «конфлікту на Донбасі» було запроваджено консультації у таких форматах: «жєневському» – за участю США, ЄС, України та РФ; «нормандської четвірки» на рівні МЗС Франції, Німеччини, РФ та України; «мінському» – за участю РФ, України, представників ЄС та ОБСЄ; «веймарського» – за участю членів ЄС – Польща, ФРН та Франції [5, с. 767]. Проте, неефективність цих форматів переговорів та консультацій поряд з низькою результативністю санкцій стосовно Росії, стали однією з основних причин повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р.

Після початку повномасштабної війни позиція Німеччини щодо України змінилася в позитивний бік. До 24 лютого 2022 р. Німеччина, посилаючись на принцип політики щодо заборони продажу зброї воюючим країнам, не постачала зброю в Україну і не дозволяла іншим країнами здійснювати реекспорт німецької зброї. Проте, ситуація змінилася після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, яке канцлер Німеччини О. Шольц назвав «поворотним моментом в історії» [6], що спонукало німецьких політиків ухвалити рішення про постачання до України зброї, надання фінансової допомоги та активізувало співпрацю в сфері енергетики.

Треба зазначити, що розвиток українсько-німецького співробітництва відбувається під впливом відносин України з ЄС та є важливим чинником євроінтеграційного процесу нашої країни. Після визнання Європейським Союзом незалежності України у 1991 р. в Брюсселі було відкрито українське посольство, а представництво Єврокомісії – в Києві. У 1994 р. було підписано Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, яка стала основою для розвитку політичних, економічних, соціокультурних контактів нашої країни з країнами ЄС, зокрема й з Німеччиною. В основу діалогу між Україною та Німеччиною було покладено євроінтеграційну політику двох держав, тому двосторонні відносини реалізувалися із застосуванням таких інституційних інструментів багатостороннього співробітництва, як міжнародні організації та євроінтеграційні інституції [7, с. 43]. У 1995 р. Україна стала членом Ради Європи, а після розширення ЄС у січні 2007 р. Україна отримала статус безпосереднього сусіда ЄС. З цього моменту відносини між Україною та Німеччиною стали інтенсивнішими. У лютому 2007 р. за ініціативи міністра закордонних справ Ф.-В. Штайнмайера було проведено переговори щодо підписання нової розширеної угоди між ЄС та Україною замість Угоди, що діяла з 1994 р. [8, с. 23]. Важливими етапами активізації євроінтеграційного процесу України стали вступ нашої країни до СОТ (2008 р.), що наблизило створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (2016 р.), та поглиблення двосторонньої і багатосторонньої співпраці України в межах програм «Європейської політики сусідства» та «Східного партнерства» (2009 р.).

Німеччина відіграла ключову роль при узгодженні основних політичних аспектів у відносинах між Україною та ЄС. Проте, двосторонні відносини не стали дієвим інструментом пришвидшення євроінтеграції України, зокрема внаслідок погіршення українсько-німецьких відносин на

етапі ухвалення остаточного змісту і підписання Угоди про асоціацію України з ЄС [9, с. 289].

Незважаючи на це, у березні 2014 р. було підписано політичну, а в червні 2014 р. – й інші частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка була ратифікована 16 вересня 2014 р. Верховною Радою України та Європейським парламентом, а у 2016 р. відбулося впровадження в дію поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ). Угода про асоціацію за обсягом і змістовним наповненням стала найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором із третьою країною, коли-небудь укладеним ЄС [10].

Отже, історія співробітництва між Україною та Німеччиною характеризується поступовим розвитком двосторонніх політичних, економічних, культурних відносин під впливом геополітичних чинників, внутрішньополітичних та економічних трансформацій в кожній з держав, зміни політичних еліт та євроінтеграційних принципів. Попри певну нестабільність та періодичний регрес українсько-німецьких відносин, зазначимо, що Німеччина є одним з найнадійніших партнерів України на шляху європейської інтеграції та надає підтримку у боротьбі проти російських загарбників, що обумовлює важливість поглиблення двостороннього співробітництва з урахуванням нових викликів як на національному, так і на міжнародному рівнях.

На даний час договірно-правова база співробітництва між Україною та Німеччиною охоплює 89 документів міжнародного рівня, 43 з яких мають міждержавний та міжурядовий характер [11]. Більшість документів – це угоди, домовленості, програми співробітництва, які були підписані на міжвідомчому рівні. З точки зору розвитку економічної складової двостороннього співробітництва, найважливішими документами є наступні: «Договір між Україною та ФРН про розвиток широкомасштабного співробітництва у сфері економіки, промисловості, науки і техніки» (05.11.1993 р.); «Угода між Урядом України і Урядом ФРН про сприяння здійсненню та взаємний захист інвестицій» (29.06.1996 р.); «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про фінансове співробітництво» (2005 р., 2011 р.); «Угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про заснування Німецько-Української промислово-торговельної палати» (23.10.2015 р.) [90].

Поглибленню співробітництва України з Німеччиною також сприяє розміщення ділових представництв багатьох німецьких фірм в нашій країні, інтереси яких забезпечуються Посольством Німеччини в Україні та

«Делегацією німецької економіки» від Асоціації торгово-промислових палат Німеччини. Розвиненою також є мережа німецьких зовнішньоторговельних палат (АНК), які мають «140 представництв у 92-х країнах світу» [95]. Зокрема й в Україні працює Німецько-Українська промислово-торговельна палата (АНК Ukraine), заснована у Києві в 2016 р. з метою «розвитку торговельно-економічних відносин між підприємствами та організаціями України та Федеративної Республіки Німеччина, а також захисту інтересів бізнесу обох держав та сприяння економічному обміну в обох напрямках» [96]. На даний час в Україні налічується близько 250-ти представництв німецьких компаній, кількість німецьких фірм та спільних українсько-німецьких підприємств становить майже 950, а загальна кількість підприємств з німецьким капіталом – понад 1200 [12].

Після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну німецький уряд переглянув принципи надання воєнної допомоги країнам, на території яких ведуться бойові дії. В результаті зміни політичної позиції Німеччина поступово стала збільшувати постачання зброї та боєприпасів до України з власних запасів або здійснюючи закупівлі у виробників, створила разом з партнерами центри технічного обслуговування військового обладнання та машин. Також Німеччина надає фінансову допомогу, зокрема, на 2023 р. та подальші роки німецьким урядом було зарезервовано понад 11 млрд євро для підтримки України [13].

Одночасно з допомогою у військовій сфері Німеччина надає Україні фінансову та гуманітарну підтримку, допомагає відбудовувати зруйновану інфраструктуру та енергетичні об'єкти. Попри воєнний стан та постійні загрози ракетних обстрілів німецькі компанії продовжують працювати в Україні під час війни, а також декларують свою готовність брати участь у повоєнній відбудові української економіки. У зв'язку з цим можна очікувати подальшого розвитку і удосконалення інституційного забезпечення співробітництва України та Німеччини, зокрема в частині торговельного обміну, обсяги якого після завершення війни будуть збільшуватися.

Література

1. Україна і Європа (1990–2000 рр.). У 2 ч. Ч. 2. Україна в міжнародних відносинах з країнами – членами Європейського Союзу : анотована історична хроніка. К. : Ін-т історії України НАН України, 2001. 123 с.
2. Перебування у ФРН з офіційним візитом Президента України Л. Кравчука 3–4 лютого 1992 р. Україна на міжнародній арені : зб. док. і матеріалів. У 2-х кн. Кн. 1. К., 1998. С. 243.
3. Пономаренко А. Українсько-німецькі зв'язки в новий час : хроніка подій. Діалог. 2000. №1. С. 22–28.

4. Кондратюк С. В. Європейська політика об'єднаної Німеччини : монографія. К., 2008. 264 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. Требіна. Х. : Право, 2015. 816 с.
6. Шимов Я. Формула з помилкою. Обмін образами між Німеччиною та Україною. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/formula-s-oshibkoy-obmen-obidami-mezhdu-germaniei-i-ukrainoy/31804590.html>.
7. Старостенко Г. Співробітництво України та ФРН у контексті європейської інтеграції. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2002. Вип. 34. Ч. II. С. 43–48
8. Солошенко В. Політика зближення України з ЄС (погляд з Німеччини). Віче. 2009. № 22. С. 22–25.
9. Шаповалова О. І. Україна в системі двосторонніх відносин з провідними європейськими країнами. Зовнішня політика України – 2011: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / за ред. Г. М. Перепелиці. К.: ВД «Стилос», 2012. С. 271–305.
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Урядовий портал. 282 с. URL: [www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).
11. Договірні-правова база. Офіційний сайт Посольства України у Федеративній Республіці Німеччина. <https://germany.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/dogovirno-pravova-baza>.
12. Офіційний сайт Посольства Федеративної Республіки Німеччина. URL: <https://kiew.diplo.de/ua-uk>.
13. Спільна декларація України та Німеччини. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-ukrayini-ta-nimechchini-82893>.

Покідько І.А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний

технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Повномасштабна війна, розв'язана росією в Україні у 2022 році має величезні негативні наслідки для України та всього світу. Війна негативно впливає на настрої інвесторів. Влада мусить створити умови, щоб інвестори готові були вкладати кошти в економіку України.

Іноземні інвестиції є поштовхом створення сприятливих умов для інвестування і ефективного функціонування закордонного капіталу у державі. Залучаючи іноземний капітал вдається запобігти монополізації економіки. Іноземний капітал допомагає утворенню ефективної структури

виробництва, реалізації ринкових відносин і розвитку конкурентних переваг між суб'єктами господарської діяльності [1, с. 100].

Серед економістів (науковців) зараз досягнуто певного консенсусу стосовно визначників інвестиційної діяльності. Як правило їх коло обмежується чинниками, які мають стосунок до динаміки або структури фінансових ринків чи ж індукують похідні інвестиції. Окрім цього, для країн, котрі пройшли тривалий етап трансформаційного спаду, який обумовлений зламом директивної системи управління, виключну роль приписують інституційним і економіко-політичним змінним [2].

Багаточисельні спроби верифікації теоретичних уявлень загалом можна вважати успішними, так як вдалося отримати низку вагомих уточнень до класичних моделей. Зрештою, дослідження динаміки приватного інвестування у Аргентині в 1970—2000 рр. показало, що вирішальними для інвестиційної діяльності обставинами в короткостроковому періоді є шоки сукупного попиту, а також лібералізація торгівлі і обмінний курс. В довгостроковому періоді принципове значення зіграли рівень розвитку фінансових ринків і сталість фіскальної системи [3].

Однак дослідження інвестиційної активності економічних суб'єктів Мексики в 1993—2016 рр. не показало значущого впливу процентних ставок на динаміку капіталовкладень. При цьому підтверджено дію ефекту акселератора і визначено, що інвестиційна діяльність уповільнює в відповідь на зростання обмінного курсу та державних видатків [4].

Щоб залучити ресурси, багато країн вдаються до запровадження податкових пільг. Найпоширенішим інструментом податкового стимулювання є інвестиційний податковий кредит, який представляє собою відстрочення чи знижку з податку на прибуток на інвестиції в нові технології й інновації. Розмір інвестиційного податкового кредиту встановлюється у відсотках від вартості інвестицій та складає в розвинених країнах від 10-15% (Канада) до 100% (у США й Ірландії). У Великобританії популярним є стимулювання інвестицій в науково-дослідні, дослідноконструкторські роботи (далі - НДДКР) шляхом зниження оподатковуваних доходів підприємств на вартість зазначених інвестицій. В США і Канаді використовують 20% податкової знижки на приріст інвестицій за умови, що додаткові інвестиції у НДДКР, на котрі розповсюджується пільга, не повинні перевищувати 50% суми витрат за конкретний період. У відповідності з французьким законодавством, підприємства можуть зменшити суму податку на прибуток на 50% різниці між величиною інвестицій у НДДКР звітного року та середнім об'ємом інвестицій за два попередні роки [5].

Не менш цікавим в даному питанні є досвід Фінляндії. Закон про акумулювання інвестицій, що прийнятий в даній країні скоротив їх обсяг. У відповідності з вищезазначеним законом, фірми не мали права виділяти на інвестиції понад 30% річного доходу, одержуваного від сільськогосподарської діяльності, та понад 20% — від промислової діяльності. Разом з тим цей закон вміщує перелік пільг, визначених урядом, стосовно стимулювання галузей [6, с. 11].

Значною мірою на фінансові можливості господарюючих суб'єктів стосовно фінансування інвестиційних потреб впливає рівень податкового навантаження, який у нашій країні є досить значним. На превеликий жаль, теперішня податкова система України, не враховуючи окремі позитивні зрушення, і надалі виконує переважно фіскальну функцію [7, с. 169].

Науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи виступають головною рушійною силою інновацій, а витрати на їх проведення вказують на пріоритетність розвитку науки та техніки, так як інновації дають перспективи для розширення фінансового потенціалу, а саме суб'єктів малого підприємництва. При цьому відслідковується збільшення витрат на НДДКР у азійських країнах, таких як Південна Корея, Індія, Сінгапур, Китай [8, с. 101].

Щодо досвіду стимулювання залучення іноземного капіталу слід розглянути Китай, державна інвестиційна політика котрого направлена на необхідність відкривати нові канали фінансування; поступово зрівнювати підходи до закордонних та вітчизняних виробників, які виробляють продукцію на експорт; жваво залучати капітали від транснаціональних корпорацій; покращити структуру іноземних інвестицій; заохочувати вкладення інвестицій у центральні та західні райони, агросферу, гідромеліорацію, транспорт, енергетику, видобуток сировини, захист навколишнього середовища; покращувати інвестиційне середовище [9].

Отже, практика розвинених країн доводить, що активізація інвестиційної діяльності потребує державної підтримки. Найбільш часто використовують такі інструменти стимулювання інвестиційних процесів як податкові пільги, податкові інвестиційні кредити, прискорена амортизація, субсидії, кредити, підтримка депресивних регіонів і пріоритетних галузей, підготовка трудових ресурсів, фінансування наукових розробок й інноваційний розвиток.

Література

1. Ігнатюк В.В., Малахова Ю.А., Сукманюк В.М. Сучасні джерела фінансування інвестиційних потреб підприємства. Приазовський економічний вісник. 2020. №2 (19). С. 98 – 102.

2. Крупка І.М. Макроекономічний аналіз інвестування у трансформаційній економіці України. — Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 465 с.
3. Acosta P., Loza A. Short and long run determinants of private investment in Argentina. *Journal of Applied Economics*. 2005. Vol. VIII. No. 2. P. 389-406.
4. Нагребельний В. Державне регулювання. Юридична енциклопедія: енциклопедія: в 6 т. Т. 2: Д-Й. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; ред. Ю. Шемшученко. Київ: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1999. С. 118–119.
5. Гоцуляк Л. В. Інвестиційна політика розвинених країн в умовах становлення інноваційної економіки. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3330> (дата звернення 19.11.2023).
6. Гуткевич С. О. Інвестування: міжнародний досвід. Монографія / С.О.Гуткевич, П.О.Сидоренко, А.С. Соломко, Р.Смик, В.Рябенко; за заг. ред. проф. Гуткевич С.О. — Харків : «Діса плюс». 2017. Т 2. 216 с.
7. Шевчук І. В. Вплив податкової політики на інвестиційні процеси в Україні. *Вісник ЖНАЕУ*. 2015. № 1 (48). Т. 2. С. 160–170.
8. Юрків Р. Р. Адаптація іноземного досвіду формування і використання фінансового потенціалу інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 96–102.
9. Політика залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Китаї. URL: <http://bugabooks.com/book/515-fenomen-yekonomicheskogo-razvitiya-kitaya/47-82-politika-privlecheniya-pryamuxinostrannyx-investicij-pii.html> (дата звернення 21.10.2023).

Полякова Ю. В.

д.е.н., доцент,

Крутяк М. Б.

старший викладач

Хмілярчук Л. І.

старший викладач

Львівський торговельно-економічний університет

м. Львів, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Під поняттям цифровізації міжнародних економічних відносин розуміють повноцінні якісні зміни в межах інформаційного простору, де має місце комунікація між учасниками міжнародних відносин. У сучасному міжнародному середовищі компанії з цифрового сектору стають лідерами та точками економічного зростання, що сприяють забезпеченню економіки цифровим ресурсом.

Економіки різних країн перебувають у постійному пошуку найбільш ефективних напрямів застосування сучасних досягнень процесів цифровізації суспільства для забезпечення зростання у різних сферах. І для України важливою стратегічною метою стає поступовий розвиток саме цифрової економіки, яка має ознаки зростання показників економічної ефективності

діяльності господарюючих суб'єктів з урахуванням використання сучасних досягнень сфери цифровізації суспільства.

Розуміючи нові перспективні зміни, уряди країн готуються до розвитку цифрової економіки шляхом використання її переваг для надання адекватних відповідей на основні виклики сучасності, серед яких зниження показників безробіття, подолання бідності, безпека, охорона довкілля. Сучасні цифрові стратегії у національному вимірі стають всеохопними, стосуються заснування інноваційних підприємств або технологічних компаній, зростання економічної зайнятості, формування дієвого громадського сектора. Загальний перелік заходів, що реалізуються державами для забезпечення розвитку цифрової економіки, стосуються наступного: розвиток інфраструктури як фундаменту нових бізнес-моделей та наукових і соціальних спільнот; подолання бар'єрів у розвитку цифрової економіки; зростання рівня оволодіння навичками цифрових технологій фахівцями; забезпечення надійності і безпеки функціонування цифрової інфраструктури.

Виділяють декілька ключових напрямів розвитку цифрових технологій: штучний інтелект і машинне навчання; технології ідентифікації; великі бази даних; блокчейн і криптовалюти; доповнену і віртуальну реальність; Інтернет речей, роботизацію та кіберсистеми; комп'ютерний зір та машинну сенсоріку; нейромережі; кібербезпеку; адитивні методи на основі 3D-принтерів; хмарні технології.

Сьогодні Україна долучилася до програми “Цифрова Європа” до 2027 року, така програма надає значні обсяги фінансування для забезпечення цифровізації країн-членів ЄС за відповідними напрямами. Стійкість та потужність цифрового сектору яскраво проявляється в умовах кризи. Тобто після початку повномасштабного військового вторгнення РФ вітчизняна ІТ-галузь проявила себе як найбільш стабільна економічна сфера економіки, практично це єдина галузь, обсяг експорту якої зростав навіть протягом 2022 року. Основні чинники, які забезпечують її розвиток, – це сучасна галузь інформаційно-комунікаційних технологій, потужні освітні інституції та конкурентоспроможні інноваційні рішення.

Для розвитку цифрової економіки доцільно розвивати три сфери: галузь інформаційно-комунікаційних технологій, дослідження та розробки, освіту. Розвиток галузі інформаційно-комунікаційних технологій значною мірою залежить від рівня суспільного попиту на її продукти та послуги. Тут потрібна як сучасна цифрова інфраструктура, зокрема покриття щільним мобільним зв'язком та надійним широкопосмуговим інтернетом, так і високий рівень володіння цифровими навичками. Водночас значна частина населення

не користується, наприклад, електронним записом до лікаря чи послугами в “Дії”. Зауважимо, що цифрова нерівність є одним з вимірів, який потребує уваги на державному рівні.

Україна посіла 58 місце з 63 у загальному рейтингу конкурентоспроможності у цифровому середовищі, показавши підйом на дві позиції. Таке дослідження формується на основі трьох напрямків: знання, технології, готовність до майбутнього. Згідно з результатами проведеного щорічного дослідження Global Skill Report 2022 від освітньої платформи Coursera у позиції країн-лідерів Україна зайняла 21-ше місце поміж 100 країн світу, а у рейтингу технологічних компетенцій – восьме. Як слабкі позиції України дослідники виділяють захист прав на об’єкти інтелектуальної власності, банківський бізнес, фінансові сервіси, високий рівень інвестиційних ризиків, кібербезпеку і піратство. Проте серед сильних сторін називають започаткування бізнесу, оперативність інтернет-підключень, е-демократію, застосування великих даних і якість освіти, тобто високій рівень співвідношення вчителів і учнів, значна чисельність жінок-дослідниць і випускників наукових спеціальностей [1].

Факти цифровізації України: Україна першою у світі запустила юридично легалізовані цифрові паспорти; на порталі “Дія” доступні у режимі онлайн понад 70 державних послуг, зокрема реєстрація ФОП; Україна легалізувала криптосектор і посідає четверте місце за кількістю користувачів криптовалютою; Україна займає четверте місце за частотою оплат мобільними пристроями; Україна займає перше місце серед східноєвропейських країн за ІТ-аутсорсингом та науково-дослідною роботою; Додаток Glovo у Києві синхронізовано зі системою сповіщень про повітряну тривогу для автоматичного скасування замовлення та повернення коштів [2].

Для забезпечення подолання викликів цифровізації доцільно зробити наступне: усунення цифрового розриву шляхом посилення цифрового розвитку; продукування найбільш надійних технологій для всіх, такі технології повинні охоплювати значну чисельність осіб, знижувати обсяги витрат та зменшувати неефективність, передусім для підприємств малого та середнього бізнесу; формування міжнародної платформи для вирішення питань щодо негативного впливу цифрових технологій та подолання низки викликів у безпековій сфері та порушенні умов конфіденційності тощо.

Цифровізації притаманний рід ризиків, до яких можуть бути не завжди готовими і суспільство, і бізнес. Прогресивні процеси автоматизації та використання робототехніки можуть мати наслідки у вигляді порушення

структури ринку праці та нерівності доходів. Через відсутність доступу до цифрових технологій може збільшитися так званий цифровий розрив. Серед інших викликів називають проблеми безпеки та порушення принципів конфіденційності, поглиблення рівня соціальної відчуженості, усунення етичних меж. Відновлення України після війни буде одним із наймасштабніших на території Європи, обсяги завдань стосовно відновлення та можливості використання сучасних технологій створюють унікальні виклики та формують сприятливу основу для прийняття креативних рішень для їх вирішення.

Література

1. Україна піднялася в рейтингу цифрової конкурентоспроможності. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/06/20/637985>.

2. Фефелова А. Цифрова Україна: 7 фактів, які повинен знати кожен. URL: <https://i-ua.tv/tech/60036-tsyfrova-ukraina-7-faktiv-iaki-povynen-znaty-kozhen>.

Попович А.В.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Рудик О.Р.
к. е. н., доцент
Львівський національний університет імені І. Франка
м. Львів, Україна

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ КОМПАНІЙ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

Вступ. Сучасний фінансовий ринок пропонує різноманітні форми інвестиційної діяльності, що вимагає створення нових інвестиційних інститутів для ефективного впорядкування в цьому розвиваючому середовищі. Інвестиційні фонди та компанії є ключовими учасниками світових фінансових ринків, сприяючи спільним інвестиціям клієнтів у великих масштабах. Переважаюча роль цих фінансових установ у світовій економіці підкреслює необхідність глибокого дослідження економічних впливів їхньої інвестиційної діяльності.

Багато науковців, як в українській, так і в зарубіжній спільноті, приділяють увагу дослідженню функціонування та розвитку ринку спільного інвестування. Вчені, такі як В.К. Васенко, М.О. Змієнко, І.О. Іванов та інші, внесли значний внесок у вивчення цієї проблематики. Незважаючи на наявність обширної наукової літератури, присвяченої природі та принципам ринку спільного інвестування взагалі, а також інститутам спільного інвестування зокрема, це питання все ще вимагає докладного аналізу.

Мета. Дослідження теоретичного обґрунтування діяльності інвестиційних компаній та фондів, аналізу їх діяльності на вітчизняному ринку та визначення можливих напрямів розвитку в Україні.

Результати та обговорення. Згідно з Указом Президента України "Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії", інвестиційний фонд є юридичною особою, створеною у формі закритого акціонерного товариства відповідно до вимог українського законодавства. Такий фонд спеціалізується виключно на галузі спільного інвестування.

Спільне інвестування представляє собою діяльність, яку здійснюють учасники та засновники інвестиційного фонду в їхніх інтересах і за їхній рахунок. Це включає випуск інвестиційних сертифікатів та комерційну діяльність з цінними паперами. Відповідно, компанії, що провадять діяльність зі спільного інвестування, називаються Інститутами спільного інвестування [5].

В наш час інвестиційна компанія – це організація, спеціалізована на управлінні активами, основна мета якої полягає в привертанні заощаджень інвесторів та створенні можливості, для навіть невеликих вкладників, інвестувати свої кошти в різноманітний портфель цінних паперів чи інші активи [4, с.4].

Інвестиційні фонди виконують ряд функцій у процесі своєї діяльності:

- як альтернатива звичайним методам заощадження, інвестиційні фонди підвищують рентабельність вкладених коштів. Збираючи заощадження великої кількості вкладників, оператор фонду може ефективно інвестувати зібрані кошти на більш вигідних умовах, порівняно з індивідуальними інвесторами;
- інвестиційні фонди становлять альтернативу системі кредитування, оскільки кредит може бути виданий шляхом передачі певного капіталу у тимчасове користування на умовах плати, або шляхом придбання за гроші зобов'язання повернути певну суму протягом визначеного періоду;
- на відміну від банківського сектору, де операції з прийому депозитів та видачі кредитів розділені, інвестиційні фонди об'єднують ці елементи шляхом придбання власника капіталу загального портфеля зобов'язань [1, с.3].

Інвестиційні компанії можна класифікувати за різними ознаками:

1) Юридичною формою:

- Традиційно, інвестиційна компанія може бути інвестиційним акціонерним товариством, яке формує свій капітал через випуск та продаж акцій.

- Інвестиційна фірма, що управляє капіталом вкладників за їх довіреністю, називається трастом.

2) Спеціалізацією вкладень:

- Інвестиційна компанія може вкладати капітал у різні види цінних паперів (універсальна інвестиційна компанія) або спрямовувати інвестиції в окремий вид таких паперів.

- Спеціалізація залежить від мети акціонерів компанії.

3) Ступенем свободи менеджерів у прийнятті рішень:

- Розрізняють інвестиційну компанію, де менеджери мають широку свободу в управлінні інвестиціями, та ту, де їхня свобода дій обмежена. [2; с.1].

Дані Національної комісії з фондового ринку та цінних паперів свідчать про загальне зростання інститутів спільного інвестування в Україні протягом періоду 2014-2022 років. Незважаючи на коливання кількість компаній з управління активами (КУА), відзначається стабільний ріст інститутів спільного інвестування. Ця тенденція може бути пояснена бажанням оптимізувати управління інвестиціями та отримати переваги фондового ринку, а також спрощенням процесу виведення інвестицій в разі потреби.

Такі зміни в інвестиційній активності свідчать про те, що об'єднання коштів декількох інвесторів дозволяє ефективно використовувати ресурси та отримувати переваги, що надаються великим інституційним інвесторам.

Незважаючи на вагомні переваги, які пропонує спільне інвестування, цей метод ще не отримав широкого поширення в Україні, і на даний момент стикається з певними проблемами. Однією з ключових труднощів є недостатня інформованість про функціонування цього ринку. Це призводить до того, що більшість людей не розглядає інвестиційні фонди як потенційний та єдиний інструмент для довгострокового збереження та приросту капіталу [3,6].

У структурі учасників відкритих інвестиційних фондів основну частку становлять фізичні особи-резиденти (88,2%), за якими слідує юридичні особи-резиденти. Водночас фізичні та юридичні особи-нерезиденти складають невелику частку - 0,5% та 4,94% відповідно.

У закритих інвестиційних фондах, навпаки, переважають фізичні особи-резиденти (55,05%), але вони займають меншу частку порівняно з відкритими фондами. Тут важливу роль відіграють юридичні особи, зокрема резиденти (25,92%) та нерезиденти (18,99%), в той час як фізичні особи-нерезиденти здебільшого не входять в цей сегмент (0,04%).

Подібна ситуація спостерігається і в інтервальних фондах, де головні учасники - фізичні та юридичні особи-резиденти (відповідно 74,49% та 18,98%) [9].

Згідно із звітом Української асоціації інвестиційного бізнесу на початку 2022 року, найбільшу частку в інвестиційних портфелях відкритих та інтервальних інвестиційних фондів склали державні цінні папери, що пояснюється вимогами до структури активів цих фондів.

Між ключових чинників, які гальмують розвиток соціально-відповідального інвестування в Україні, можна виділити наступні:

1. Непрозорість українського бізнесу: іноземні та вітчизняні інвестори стикаються з викликами оцінки діяльності компаній через недостатню прозорість українського бізнесу, зокрема з точки зору дотримання принципів соціально-відповідального інвестування.

2. Низька поінформованість бізнесменів: самі бізнесмени мають обмежене розуміння принципів соціально-відповідального інвестування та його конкурентних переваг.

3. Активність у впровадженні прийомів соціально-відповідального інвестування: відзначається низька активність бізнесових кіл у впровадженні відомих практик соціально-відповідального інвестування

4. Активність стейкхолдерів: низька активність суспільства, громадських організацій, профспілок та громадян у підтримці та поширенні ідей соціально-відповідального інвестування.

5. Відсутність державної політики.

6. Нерозвиненість фондового ринку [7, с.6].

Після перемоги України виникне крайня потреба в інвестиціях для відновлення економіки, як внутрішніх, так і зовнішніх. Деякі експерти вже висловлюють думку, що найефективніше використовувати кошти, які накопичені у вітчизняних інвестиційних та недержавних пенсійних фондах. Зазначається, що важливо спростити процес виходу українських компаній на європейські біржі для привертання власного капіталу.

Також, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка виступає регулятором діяльності інвестиційних компаній та фондів в Україні, планує провести аналіз присутності резидентів та компаній з Російської Федерації на вітчизняних ринках капіталу. Мета - зменшити їхній вплив та мінімізувати загрози для фінансових ринків України, оскільки це пов'язано з економічною безпекою країни. Голова НКЦПФР, Руслан Магомедов, наголошує, що участь осіб з рф може не лише давати їм можливість

заробляти на українських ринках, але й впливати на дії учасників ринків, включаючи стримування або обвалення ринків.

Комісія вживає заходів для виявлення такого "сліду" і співпрацює з іншими органами державної влади для аналізу отриманих даних, оскільки кожен ринок має свою специфіку. Прийняття фінальних рішень про подальші дії покладено на компетентні органи з відповідними повноваженнями [8].

Важливо зазначити, що всі, хто зараз інвестує в українські цінні папери купують їх за найпривабливішою ціною. Зараз економіка України не може демонструвати високі фінансові показники через активні воєнні дії та витрати на нагальні потреби в умовах конфлікту. Після завершення війни всі доступні кошти будуть спрямовані на відновлення України. З урахуванням підтримки більшості провідних країн світу можна передбачити значні інвестиції в українську економіку після перемоги, що призведе до позитивного зростання ключових фінансових показників.

Для залучення іноземного капіталу на українському ринку необхідно спростити ряд процедурних аспектів, зокрема механізм відкриття рахунків у цінних паперах та валютний контроль. В даний момент ці процедури є високорегульованими, що може відлякувати іноземних інвесторів. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку вже працює над спрощенням регулювання. Крім того, слід враховувати ментальні та економічні зв'язки конкретної країни з Україною [9].

Висновки. Отже, умови для розвитку спільного інвестування в Україні на сучасному етапі визначаються стагнацією економіки, погіршенням інвестиційного клімату через повномасштабне вторгнення, відсутністю чітких та стабільних правил, недостатньою наявністю фінансових інструментів та суворими регуляторними стандартами. У таких умовах розвитку та функціонування економічних систем виявляється необхідність постійного вдосконалення та впровадження нових форм організаційного та управлінського характеру для проведення господарської та інвестиційної діяльності.

Література

1. Змієнко М. ІНСТИТУТИ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ | Молодий вчений. *Видавництво "Молодий вчений"*. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4693/1/28.pdf> (дата звернення: 16.09.2023).

2. Інвестування [Текст] : конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.030503 «Міжнародна економіка» / Уклад.: Скоробогатова Н.Є. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 120 с.

3. Кількість банків в Україні (2008-2023). *Ставки, індекси, тарифи*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/> (дата звернення: 16.09.2023).
4. Конспект лекцій з дисципліни «Інвестиційні компанії і фонди» для студентів спеціальності 6.030508 Фінанси / Упорядн.: ст..викладач Замковий О.І. - Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2011
5. Про інститути спільного інвестування. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
6. Ринок у цифрах. *Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу*. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib> (дата звернення: 14.09.2023).
7. Соціально-відповідальні інвестиції як перспективний напрям інвестиційної діяльності: сутність і тенденції. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки, 1(1), 62–68. <https://doi.org/10.18523/2519-4739112016124792>
8. «Ті, хто зараз інвестує в українські цінні папери, робить купівлю “на дні”, тобто за найбільш привабливими цінами», – запевняє Голова НКЦПФР Руслан Магомедов – НКЦПФР | НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ. НКЦПФР | НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ – НКЦПФР. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/ti-khto-zaraz-investuie-v-ukrainski-tsinni-papery-robot-kupivliu-na-dni-tobto-za-naibilsh-pryvablyvumu-tsinamy-zapevniaie-holova-nktspfr-ruslan-mahomedov/> (дата звернення: 15.09.2023).
9. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. Кількість компаній з управління активами та інститутів спільного інвестування. *Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу*. URL: <https://www.uaib.com.ua/> (дата звернення: 17.09.2023).

**Похилько С.В.,
к. е. н., доцент
Єременко А.Ю.,
аспірантка
Сумський Державний Університет
м. Суми, Україна**

«ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА» З ТОЧКИ ЗОРУ РОЗБУДОВИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВІ

Зелена економічна трансформація вимагає інновацій у відповідних технологіях. Тому зараз актуально та необхідно досліджувати вплив цифровізації на корпоративні зелені інновації в контексті зростання трансформації світу та суспільства в ньому.

Велика кількість вчених вже почали декілька років тому досліджувати цей взаємозв'язок. Так, наприклад, Lee C., Froese T., Richter M., Hofmann F., Lüdeke-Freund F., Waddell S., Waddock S., Martino S., Norton J., Alexander A., Pascucci S., Charnley F. та інші приділили увагу розвитку «зеленої економіки» через цифровізацію в суспільстві та системах.

Для більш чіткого аналізу використаних термінів та визначення перетину напрямів дослідження були застосовані методи сучасного

бібліометричного аналізу з наукометричної бази даних Scopus, а саме було проведено бібліографічний аналіз робіт у Scopus Database за терміном «green economy» [1], використовуваним у дослідженнях за всі роки, включаючи 2023 рік (рисунок 1).

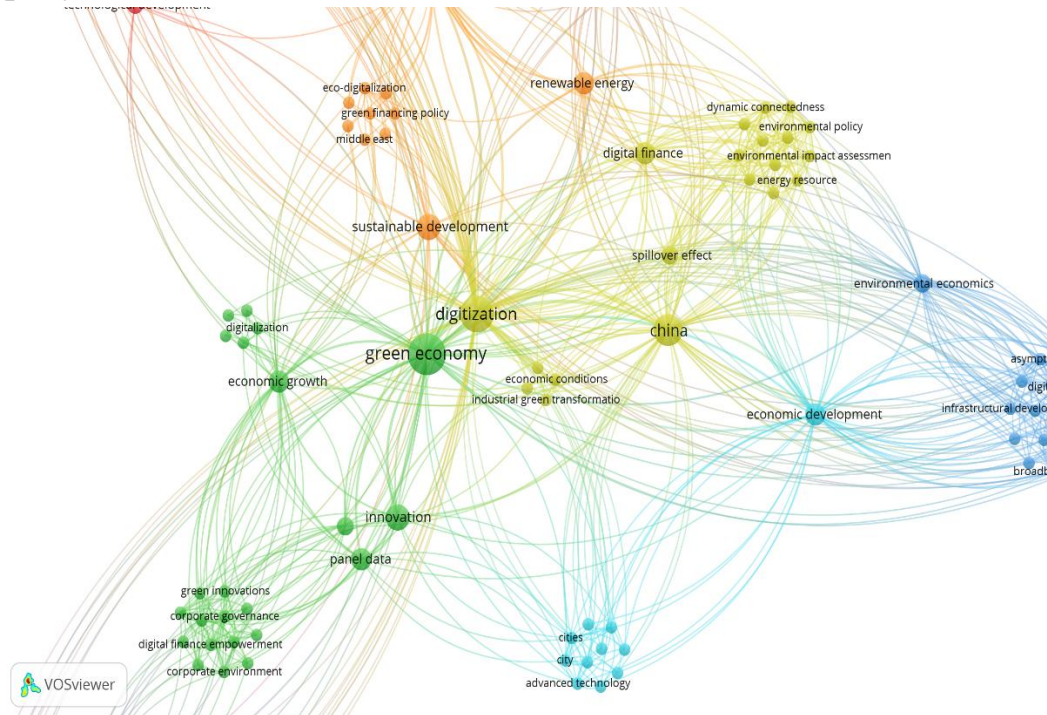

Рис. 1. Бібліографічний аналіз за терміном «green economy»

Джерело: побудовано авторів на основі бази даних Scopus

Взаємопов'язаними термінами є «digitization», «digitalization», «eco-digitalization», «banking», які чітко показують зв'язок «зеленої економіки» з цифровою трансформацією.

Цифровізація суттєво та позитивно впливає на корпоративні екологічні інновації, що підвищує їх ефективність. Масив тестів надійності, включаючи інструментальні методи змінних, підтверджує те, що оцифрування дає можливість екологічним інноваціям [2]. Цифровізація має виражений вплив на інновації зелених технологій на великих, капіталомістких і державних підприємствах. Часте коригування політики породжує зростання невизначеності політики, що перешкоджає інноваціям корпоративних екологічних технологій; однак оцифрування може відіграти важливу роль у пом'якшенні негативних наслідків невизначеності економічної політики, тим самим прискорюючи розвиток корпоративних зелених технологій [3].

Література

1. Дані бази даних Scopus. URL: <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=green+economy&sid=e3d6061d54dd0785c08ceb56d718e8e7&sot=b&sdt=b&sl=28&s=TITLE-ABS->

KEY%28%22green+economy%22%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present&sessionSearchId=e3d6061d54dd0785c08ceb56d718e8e7&limit=10
(дата звернення 20.11.2023)

2. Олдерінг Л.Ж., Сонг Ч. Лідерів і відстаючих — до цифровізації переробних галузей. *Technovation*. Випуск 105. 2021. URL: <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2020.102211>

3. Джавад Аббас, Мустафа Сагсан. Вплив практик управління знаннями на зелені інновації та корпоративний сталий розвиток: структурний аналіз. *Journal of Cleaner Production*. Випуск 229. 2019. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.024>

References

1. Database data Scopus. URL: <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=green+economy&sid=e3d6061d54dd0785c08ceb56d718e8e7&sot=b&sdt=b&sl=28&s=TITLE-ABS->

KEY%28%22green+economy%22%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present&sessionSearchId=e3d6061d54dd0785c08ceb56d718e8e7&limit=10
(date of application 20.11.2023)

2. Aaldering LJ, Song CH. (2021) Of leaders and laggards—towards digitalization of the process industries. *Technovation*, 105. URL: <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2020.102211>

3. Jawad Abbas, Mustafa Sağsan. (2019) Impact of knowledge management practices on green innovation and corporate sustainable development: A structural analysis. *Journal of Cleaner Production*, 229, Pages 611-620. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.024>

Проць Р. Р.
аспірант

ЗВО "Львівський університет бізнесу та права"
м. Львів, Україна

ВПЛИВ ЗАГРОЗ ФОРМУВАННЯ АНТИКРИЗОВОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

В умовах сучасної глобалізації та динамічності ринкових процесів, загрози економічній безпеці сільськогосподарських підприємств набувають особливої актуальності. Вплив цих загроз є багатограним та взаємозалежним, оскільки вони можуть походити з різних сфер і мати непередбачувані наслідки. Розуміння та аналіз цих ризиків є критично важливим для розробки ефективної антикризової системи управління [1-3]. Антикризова система управління в сільськогосподарському секторі спрямована на ідентифікацію, оцінку, прогнозування та запобігання потенційним загрозам, а також на мінімізацію впливу вже виникаючих ризиків. Вона включає стратегічне планування, що враховує волатильність ринку, кліматичні зміни, політичні рішення та інші фактори, які можуть негативно позначитися на фінансовому стані та продуктивності підприємства.

Сучасна антикризова система має також бути гнучкою та адаптивною, щоб впоратися з непередбаченими кризами, такими як пандемії або раптові економічні шоки, які мають глобальні наслідки. Використання передових інформаційних технологій та аналітичних інструментів для обробки великих даних дозволяє сільськогосподарським підприємствам прогнозувати ризики та реагувати на них оперативно. Враховуючи ці аспекти, стає зрозуміло, чому загрози мають суттєвий вплив на формування та ефективність антикризової системи управління економічною безпекою в аграрному секторі. Ця система не тільки захищає поточні операції, але й забезпечує довгострокову стійкість та розвиток підприємств.

Вплив загроз на формування антикризової системи управління економічною безпекою сільськогосподарських підприємств стає особливо суттєвим через потенційну непередбачуваність та масштаб можливих наслідків. Загрози, такі як екстремальні погодні умови, зміни у міжнародній торгівлі, флуктуації цін на сировину і енергоносії, епідемії рослин та тварин, та економічні кризи вимагають ретельного аналізу та відповідних стратегічних відповідей. Загрози впливають на різні аспекти діяльності агропідприємств, зокрема на виробничі процеси, ланцюжки поставок, управління ресурсами та фінансове планування. Вони можуть призвести до збоїв у виробництві, зниження продуктивності, втрати доходів, а також до зростання вартості страхування та кредитування. Для ефективного протистояння цим загрозам антикризова система повинна інтегрувати підходи з різних дисциплін, включаючи агрономію, метеорологію, економіку, фінанси та стратегічне управління.

Розробка антикризових заходів базується на глибокому розумінні того, як зміни в економічному середовищі та природні фактори впливають на виробничу діяльність. Економічна безпека в цьому контексті вимагає від агропідприємств не тільки реактивної відповіді на кризи, але й проактивного управління ризиками, що включає постійне вдосконалення технологій, розвиток людських ресурсів, розширення ринків збуту та управління фінансовими інструментами.

Література

1. Мороз О. В. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2011. 241 с.
2. Болтянська Л. О., Андреева Л. О., Лисак О. І. Економіка підприємства: навч. посіб. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 668 с.
3. Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства: монографія. Харків : АдвАТМ, 2010. 352 с.

Рибалко А.І.
аспірант

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Вагомим інституційним чинником зміцнення конкурентоспроможності української продукції на європейському ринку стало підписання та впровадження в дію Угоди про асоціацію України з ЄС. Режим вільної торгівлі між Україною та країнами ЄС сприяв збільшенню обсягу товарообороту між нашої країною та Співтовариством у 2 рази – з 27,4 млрд. дол. США у 2015 р. до 55,7 млрд. дол. США у 2021 р. При цьому, за аналогічний період експорт агропродовольства з України до ЄС збільшився в 1,9 рази, що дозволяє припустити, що це й стало одним з основних чинників зростання загальних обсягів товарного експорту нашої країни.

Звернемо увагу, що сальдо зовнішньої торгівлі агропродовольством України з ЄС упродовж 2015-2021 рр. зберігало додатне значення і збільшилося з 2545 млн. дол. США до 3909 млн. дол. США (рис. 1.1). Проте, за окремими групами агропродовольчих товарів упродовж досліджуваного періоду сальдо торгівлі було від’ємним. Так, у торгівлі I групою товарів «Живі тварини; продукти тваринного походження» негативне сальдо торгівлі у 2015 р. становило -108,8 млн. дол. США, а у 2021 р. його значення збільшилося до -358 млн. дол. США. Негативне сальдо у торгівлі IV групою товарів «Готові харчові продукти» збільшилося майже у 80 разів – з -15 млн. дол. США у 2015 р. до -1183,3 млн. дол. США. Упродовж досліджуваного періоду позитивне сальдо торгівлі спостерігалось у торгівлі II групою товарів «Продукти рослинного походження» і його значення збільшилося з 2039,2 до 3177,3 млн. дол. США. Торгівля України з ЄС товарами III групи «Жири та олії тваринного або рослинного походження» також характеризується перевищенням українського експорту над імпортом європейської продукції та зростаючим позитивним сальдо (з 630,4 млн. дол. США у 2015 р. до 2273,9 млн. дол. США у 2021 р.).

Рис. 1.1. Динаміка експорту, імпорту та сальдо торгівлі агропродовольством між Україною та ЄС у 2015-2021 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [1-3]

Серед країн ЄС найбільше позитивне сальдо зовнішньої торгівлі агропродовольством в середині Співтовариства станом на 2020 р. спостерігалось у Нідерландах (13792 млн. євро), Іспанії (8959,3 млн. євро), Угорщині (1423,9 млн. євро) та Франції (1121,4 млн. євро). Значно меншим позитивним сальдо характеризується торгівлі агропродовольством таких країн, як Болгарія, Данія, Греція, Бельгія, Литва, Словенія та Хорватія. Всі інші країни ЄС мали негативне сальдо у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією, зокрема у Польщі воно становило -1497 млн. євро.

Про аграрну спеціалізацію України у торгівлі з країнами Європейського Союзу свідчать високі значення показників частки агропродовольства в експорті товарів до ЄС та відношення обсягів експорту аграрної продукції до її імпорту. Частка агропродовольчої продукції в експорті товарів з України до ЄС зменшилася з 31,1% у 2015 р. до 28,6% у 2021 р. (рис. 1.2). Незважаючи на тенденцію до зниження, значення цього показника залишається у декілька разів вищим порівняно з країнами ЄС, які мають аграрну спеціалізацію. Так, у 2020 р. показник частки агропродовольства в експорті в середині Співтовариства був найвищим у Іспанії (8,1%), Болгарії (7,0%), Греції (6,5%) та Нідерландах (5,9%) [4]. У Польщі цей показник становив 1,6%, що обумовило 18-те місце цієї країни серед країн ЄС-28 у 2020 р.

Рис. 1.2. Динаміка показників, що характеризують аграрну спеціалізацію України у торгівлі з країнами ЄС у 2015-2021 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [1-3]

Як видно з рисунку 3.1, за досліджуваний період у торгівлі України з країнами ЄС відбулося зменшення коефіцієнта покриття експортом агропродовольчих товарів їх імпорту з 269,3% до 203,9%. Проте, значення показника залишається високим і свідчить про закріплення аграрної спеціалізації України у торгівлі з країнами ЄС. Серед країн ЄС-28 у 2020 р. найвищі значення аналогічного показника спостерігалися у Іспанії (304,3%), Нідерландах (246,2%), Болгарія (243,2%) та Угорщині (234,3%) [4]. Польща за цим показником посідала 17 місце серед країн ЄС-28, а його значення у 2020 р. становило 65,3%. Отже, Польща більшою мірою є імпортером сільськогосподарської сировини, яку переробляє в продукти харчування. Так, за даними Світової організації торгівлі [5], експорт харчової продукції Польщі збільшився з 6,3 млн. дол. США у 2004 р. до 42,9 млн. дол. США у 2021 р., а їхня частка в аграрному експорті збільшилася відповідно з 86,3% до 91,1%. Відповідно, для України одним з ключових напрямів має стати досвід Польщі щодо використання інституційних інструментів Спільної аграрної політики ЄС, які підтримують проекти з налагодження переробки сільськогосподарської сировини.

Для визначення порівняльної експортної переваги (RXA) України у торгівлі аграрною продукцією з країнами ЄС використаємо показники експорту країн-членів в середині Співтовариства та показники експорту України до країн ЄС (табл. 1.1). Згідно наших розрахунків, значення коефіцієнта відносної експортної переваги України упродовж 2015-2021 рр.

перевищувало 100%, що, поряд з високим позитивним сальдо торгівлі аграрною продукцією з країнами ЄС, підтверджує наявність порівняльної переваги української аграрної продукції на європейському ринку. Незважаючи на те, що коефіцієнт порівняльної експортної переваги упродовж досліджуваного періоду дещо зменшився, Україна зберігає високі конкурентні позиції на ринку країн ЄС в сегменті агропродовольства. Порівняння з країнами-членами ЄС дозволяє зробити висновок, що у 2020 р. за показником порівняльної експортної переваги у торгівлі аграрною продукцією Україна займала кращі позиції серед усіх країн ЄС. Так, для України коефіцієнт *RXA* дорівнював 381,3%, тоді як в країнах, що очолювали рейтинг країн ЄС цей показник був меншим і, за розрахунками вчених [4], становив 342,6% в Іспанії, 265,5% - в Болгарії, 261,9% - в Нідерландах. Отже, Україна є нетто-експортером з високою порівняльною перевагою аграрної продукції на ринку країн ЄС.

Таблиця 1.1

Коефіцієнт відносної експортної переваги (*RXA*) України у торгівлі аграрною продукцією з країнами ЄС у 2015-2021 рр.

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Аграрний експорт України до ЄС, млн дол. США	4048,9	4121,6	5648,7	6126,1	7314,2	6515,5	7674
Експорт України до ЄС без урахування аграрної продукції, млн дол. США	8598,4	9056,9	11404,7	13446,7	12808,5	11422,6	19119
Експорт аграрної продукції усіх країн-членів в середині ЄС, млн дол. США	357011	369755	398238	424165	409706	415683	486928
Обсяг внутрішнього експорту всіх продуктів із усіх країн ЄС без урахування аграрної продукції, млн дол. США	2424244	2479319	2761954	3070670	2961741	2778763	3511877
<i>RXA</i> , %	319,7	305,1	343,5	329,8	412,8	381,3	289,4

Джерело: розраховано автором за даними [1-3; 6]

Відповідно до виявленої порівняльної експортної переваги (*RXA*) і торгового балансу (ТВ), нові держави-члени ЄС (ЄС-13) можна поділити на чотири групи: група А складається з нетто-експортерів з порівняльною

перевагою; група В включає нетто-імпортерів з порівняльною перевагою; група С включає країни з позитивним торговим балансом і порівняно не вигідним становищем; група D складається з країн з негативним торговим балансом і порівняно не вигідним становищем у торгівлі продукцією сільського господарства (табл. 1.2). Україна має високий коефіцієнт порівняльної експортної переваги та позитивний баланс торгівлі аграрною продукцією з країнами ЄС, а тому вона включена у групу нетто-експортерів з наявними порівняльними перевагами. При цьому зауважимо, що країни цієї групи істотно поступалися Україні за показником порівняльної експортної переваги - Болгарія (265,5%), Хорватія (207,7%), Угорщина (108,4%), Литва (190,2%). Польща з показником 55,1% посіла 18-те місце серед країн ЄС та знаходиться в групі країн, які характеризуються негативним торговим балансом і порівняно не вигідним становищем у торгівлі продукцією сільського господарства. При цьому зауважимо, що коефіцієнт порівняльної експортної переваги Польщі у торгівлі аграрною продукцією в межах ЄС за період її членства у Співтоваристві зменшився (з 70,5% у 2004 р.).

Таблиця 1.2

Позиція України та країн ЄС-13 за порівняльною перевагою та торговим балансом у 2020 році

Група В	Наявність порівняльної переваги	RXA > 100	Група А	Наявність порівняльної переваги	RXA > 100
	Нетто-імпортер	ТВ < 0		Нетто-експортер	ТВ > 0
Кіпр, Латвія, Румунія			Україна, Болгарія, Хорватія, Угорщина, Литва		
Група D	Відсутність порівняльної переваги	RXA < 100	Група С	Відсутність порівняльної переваги	RXA < 100
	Нетто-імпортер	ТВ < 0		Нетто-експортер	ТВ > 0
Чехія, Естонія, Мальта, Польща, Словаччина			Словенія		

Джерело: доповнено автором власними розрахунками для України на основі [4]

Порівняння України та країн ЄС-13 за показником продуктивності праці сільськогосподарських підприємств та коефіцієнтом виявлених порівняльних експортних переваг у торгівлі аграрною продукцією, можемо зробити висновок, що Україна у 2020 р. мала міцні конкурентні позиції в цьому секторі європейського ринку. Водночас, звернемо увагу, що більшість

країн, які приєдналися до ЄС починаючи з 2004 р., за час свого членства покращили конкурентоспроможність сільського господарства разом із продуктивністю праці в цьому секторі [4]. Проте, на Мальті спостерігалось одночасне зниження RХА (з 10,9% у 2004 р. до 1,2% у 2020 р.) та продуктивності праці. Попри відносне покращення свого конкурентного потенціалу, Польща та Кіпр показали нижчу конкурентну позицію. Зважаючи на порівняно значні земельні та трудові ресурси Польщі, можна очікувати, що в результаті подальших структурних перетворень та використання коштів САП ця країна покращить свої конкурентні позиції у торгівлі продукцією сільського господарства.

Як показали результати проведеного дослідження, Україна станом на 2020-2021 рр. мала міцні конкурентні позиції у торгівлі аграрною продукцією з країнами ЄС. Проте, після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, значна частина економічного потенціалу сільського господарства знищена внаслідок ведення активних воєнних дій, мінування сільськогосподарських земель та окупації території аграрних регіонів. Відповідно, зменшилося виробництво сільськогосподарської продукції та ускладнилася її доставка в інші країни через порушення морської логістики. В умовах війни загальний експорт аграрної продукції з України зменшився. Зокрема, у 2022 р. експорт зернових культур становив 73,8% порівняно з 2021 р., жири та олії тваринного або рослинного походження – 84,5%, готові харчові продукти – 65,9% [7].

Європейський Союз ухвалив низку документів, які сприяють транзиту сільськогосподарської сировини через територію країн-членів, а також запровадив режим безмитної торгівлі аграрною продукцією до червня 2024 р. Водночас, з травня 2023 р. було запроваджено ембарго на імпорт українських зернових культур (пшениця, кукурудза) та насіння олійних рослин (ріпак, соняшник) до Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччини та Угорщини, а 5 червня це ембарго було продовжено до 15 вересня 2023 р. [8]. Отже, попри дію умов зони вільної торгівлі України з ЄС та задекларовану підтримку нашої країни під час війни, Європейська комісія та окремі країни впроваджують обмеження щодо ввезення української сільськогосподарської продукції. Це негативно впливає на конкурентні позиції України на ринку ЄС, а, з огляду на обмеження транзиту, знижує конкурентоспроможність української аграрної продукції на світовому ринку. Таким чином, для України в умовах війни та у період повоєнного відновлення корисним буде досвід Польщі щодо використання інституційних інструментів Спільної

аграрної політики ЄС для підвищення конкурентоспроможності на основі покращення умов торгівлі аграрною продукцією.

Література

1. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2016 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2017. 187 с.
2. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2018 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2019. 74 с.
3. Товарна структура зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС у 2019-2021 рр. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
4. Jarosz-Angowska A., Nowak A., Kołodziej E., Klikocka H. Effect of European Integration on the Competitiveness of the Agricultural Sector in New Member States (EU-13) on the Internal EU Market. Sustainability. 2022. №14. 13124. <https://doi.org/10.3390/su142013124>.
5. Merchandise exports by products group of Poland in 2004-2021. URL: <https://stats.wto.org>.
6. Merchandise exports by products group of European Union in 2004-2021. URL: <https://stats.wto.org>.
7. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2022 р. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/tsztt/arh_tsztt2022_u.html.
8. Єврокомісія продовжила до вересня заборону на імпорту українського збіжжя до ЄС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3718383-evrokomisia-prodovzila-do-veresna-zaboronu-na-import-ukrainskogo-zbizza-do-es-zmi.html>.

Рибалко Н.О.
асистент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ

Досліджуючи систему нормативно-правових актів з регулювання державного боргу України, Скороход Г. М. наголошує на важливості удосконалення механізму функціонування судової системи України, яка повинна гарантувати захист прав інвесторів і кредиторів, забезпечувати високий рівень довіри інвесторів до України та урегульованість політичної ситуації, рівень міжнародної довіри й репутації. Адже, на думку вченої, «коли всі названі складові мають негативне значення, то залучити міжнародних партнерів стає вкрай складно, а економіка країни недоотримує фінансові інвестиції, знижується спроможність вчасного та дострокового погашення боргових зобов'язань» [1, с. 102].

У науковій літературі найпоширенішою є класифікація нормативно-правових документів в залежності від правового статусу суб'єкта, який видав

відповідний документ. Відповідно виділяють такі нормативно-правові акти: міжнародні договори, які ратифікувала Україна; 2) закони, ухвалені Верховною Радою України; 3) укази Президента України; 4) акти центральних органів виконавчої влади; 5) акти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [2, с. 316]. Ґрунтуючись на цьому підході, розглянемо сутнісні характеристики нормативно-правових актів, що регулюють відносини в сфері зовнішніх запозичень України, та їхнє місце в системі управління зовнішнім державним боргом нашої країни.

Для України, що отримала статус країни-кандидата на вступ до ЄС першочергове значення мають документи Європейського Союзу про умови здійснення запозичень на зовнішніх ринках країнами-членами Співтовариства. Згідно «Договору про Європейський Союз» (13.12.2007 р.) та «Договору про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства), «державам-членам ЄС заборонено надавати кредити на покриття дефіциту бюджету чи будь-які інші кредити Європейського центрального банку чи центральних банків держав-членів (далі – «національні центральні банки») інституціям чи органам Спільноти, центральним урядам, регіональним, місцевим чи іншим державним органам та органам, чия діяльність регулює публічне право, чи державним підприємствам держав-членів. Європейському центральному банку і національним центральним банкам заборонено купувати безпосередньо в них боргові зобов'язання» [3]. Крім цього, держави-члени ЄС повинні проводити політику, яка дозволить їм запобігати виникненню надмірного дефіциту державного бюджету, а Європейська Комісія здійснює нагляд за станом бюджетів країн-членів ЄС та контролює рівень державної заборгованості з метою виявлення недоліків макроекономічного регулювання.

Так, Європейська Комісія контролює ступінь дотримання бюджетної дисципліни країн-членів ЄС, керуючись двома основними критеріями. Перша умова, яка підлягає контролю, визначається ступенем відповідності відношення дефіциту державного бюджету до ВВП встановленому граничному значенню [3]. Фахівці аналізують причини, які призвели до того, що зазначений показник є високим і близьким до граничного значення, а також вивчають упродовж якого часу фактичний показник перевищував граничне значення. Другою умовою, що контролюється Європейською Комісією, є необхідність забезпечення співвідношення державного боргу та ВВП на рівні, меншому за граничне значення [Там же]. Також важливим є

аналіз ситуації, коли цей показник перевищує граничне значення, але має спадну динаміку та поступово наближається до прийнятного рівня.

Граничні значення розглянутих вище показників визначаються «Протоколом про процедуру щодо надмірного дефіциту»: відношення дефіциту державного бюджету до ВВП у ринкових цінах не повинно перевищувати 3%; співвідношення державного боргу до ВВП у ринкових цінах повинно бути менше 60% [4]. З огляду на статус України, як кандидата на вступ до ЄС, показники державного боргу нашої країни також повинні відповідати встановленим нормативам.

Відповідно до розглянутих міжнародних правових актів було укладено низку кредитних угод між Україною, як позичальником, та Європейським Союзом, як кредитором, про відкриття кредитних ліній на різні суми упродовж останніх п'яти років (табл. 2.1). При цьому слід відзначити, що у 2016-2017 рр., 2019 р. та 2021 р. угоди про надання Україні макрофінансової допомоги не уклалися, а у 2022 р., попри повномасштабне вторгнення російських військ в Україну, таку кредитну угоду було укладено у лютому 2022 р.

Таблиця 2.1

Макрофінансова допомога Україні від Європейського Союзу
у 2015-2022 рр., млрд євро

Роки	2015	2018	2020	2022	Разом
Обсяг допомоги, млн. євро	1800	1000	1200	1200	5200
Умови надання	3 транші по 600 млн євро	2 транші по 500 млн євро	2 транші по 600 млн євро	2 транші по 600 млн євро	-
Термін повернення	15 років	15 років	15 років	15 років	-

Джерело: складено на основі [5-8]

Як видно з таблиці, транші переважно виділяються в рівних частинах від загальної суми, затвердженої в кредитній угоді, які надходять через однаковий проміжок часу (у випадку трьох траншів – кожні три місяці, якщо передбачено 2 транші – то другий надходить не раніше, ніж через три місяці). Крім цього, зазначимо, що макрофінансова допомога у 2015 р. надавалася Україні одночасно з отриманням фінансових ресурсів від МВФ в обсязі 12,3 млрд. СПЗ відповідно до Програми розширеного фінансування [5], у 2020 р. – з допомогою від МВФ у розмірі 5 млрд. дол. США згідно Програми Stand-by [7], у 2022 р. – з допомогою МВФ в обсязі 1,4 млрд. дол. США згідно Інструменту прискореного фінансування (англ. - Rapid Financing Instrument,

RFI) та 1,3 млрд. дол. США в межах антикризового фінансування, що дозволило отримати ці кошти через інструмент RFI [9].

Таким чином, упродовж останніх 7 років Україна отримала 5 млрд. 200 млн. євро макрофінансової допомоги, термін погашення кожної з яких не перевищує 15 років. Відповідно, поряд із отриманням кредитів від МВФ, в українську економіку надійшли кредити від Європейського Союзу, що істотно збільшило накопичений зовнішній борг держави. В умовах війни відбулося зростання дефіциту державного бюджету та погіршення платіжного балансу України, тому отримання макрофінансової допомоги надзвичайно важливе для забезпечення базових потреб економіки, водночас, це призводить до значного збільшення боргового навантаження на національну економіку. Тому, уряд повинен приділяти пильну увагу борговій політиці та використовувати усі можливості переговорів з кредиторами щодо списання частини зовнішнього боргу.

Важливою складовою інституційного забезпечення управління зовнішнім боргом є норми Конституції України, які стосуються «принципів формування державного бюджету та бюджетної системи, функціонування системи оподаткування, порядку справляння податків та сплати зборів, порядку утворення і повернення державного внутрішнього і зовнішнього боргу, забезпечення випуску та обігу усіх видів державних цінних паперів» [10]. У статті 92 Конституції України зазначається, що «держава визнає державний борг об'єктивно необхідним чинником розвитку й функціонування фінансово-економічної, бюджетної, грошово-кредитної системи держави», а «загальне правове регулювання державного боргу потрібно здійснювати конституційними законами» [10]. Відповідно, управління зовнішнім боргом України здійснюється згідно норм, закріплених у «Бюджетному кодексі України», Законах України «Про державний бюджет», які ухвалюються кожного року.

У Бюджетному кодексі України визначаються «правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу» [11]. Довгостроковий характер формування зовнішніх запозичень і здійснення виплат з погашення боргу обумовлює необхідність розробки і практичної реалізації стратегічних рішень уряду в сфері регулювання рівня зовнішньої заборгованості держави. Тому, важливим елементом системи управління зовнішнім боргом є «Стратегія управління державним боргом», яка розробляється Міністерством фінансів України на середньострокову перспективу з «урахуванням показників, визначених Бюджетною декларацією та Законом про Державний бюджет України» [11].

У даний час діє «Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2021–2024 роки», яка «є інструментом для оцінки поточного стану та динаміки державного боргу України та визначення цілей, завдань і заходів у середньостроковій перспективі з метою оптимізації структури державного боргу з точки зору співвідношення вартості обслуговування та ризиків при збереженні прийняттого рівня боргового навантаження» [12]. Проте, середньостроковий термін планування боргової політики держави (на 4 роки) є недостатнім, оскільки зовнішні запозичення переважно мають довгостроковий характер. Також звернемо увагу на такий недолік Стратегії, як відсутність переліку заходів для проведення контролю уповноваженими органами влади за її виконанням.

Розмір граничного державного боргу встановлюється на кожний бюджетний рік у Законі України «Про Державний бюджет України». Станом на 31.12.2023 р. заплановано «обсяг граничного державного боргу України у розмірі 6197,1 млрд. грн» [13]. За даними Міністерства фінансів України, станом на 31.07.2023 р. обсяг загального державного боргу досягнув 4860,6 млрд. грн [14]. За перше півріччя 2023 р. обсяг сукупного державного боргу України збільшився на 19,4% [Там же]. За умови збереження таких темпів зростання, до кінця року сума державного боргу України може становити 5832 млрд. грн, тобто можемо очікувати, що фактичний державний борг не перевищить граничне значення, встановлене на законодавчому рівні.

Реалізація такого позитивного сценарію динаміки сукупного державного боргу свідчатиме про досягнення основних цілей «Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2021–2024 роки»: «збільшення частки державного боргу у національній валюті; продовження середнього строку до погашення і забезпечення рівномірного графіка погашення державного боргу; залучення довгострокового пільгового фінансування; продовження розвитку міцних взаємовідносин з інвесторами та подальше удосконалення політики управління державним боргом» [12].

Результати аналізу нормативно-правового забезпечення управління зовнішнім боргом в нашій країні показали, що на законодавчому рівні не закріплені механізми дотримання прав та інтересів кредиторів, перед якими Україна має боргові зобов'язання, а також законодавчо неврегульованими залишаються питання щодо застосування інструментів реструктуризації чи списання державного боргу у випадку неспроможності боржника погашати вчасно борг чи сплачувати платежі з його обслуговування. Недосконалість нормативно-правового забезпечення взаємовідносин щодо отримання і погашення зовнішнього боргу підвищує рівень ризику української економіки

для іноземного кредитора, оскільки його права не захищені повною мірою і відсутні реальні гарантії з боку держави повернення запозичень.

У «Порядку відображення операцій, пов’язаних з державним боргом, у разі планування та виконання державного бюджету» визначається перелік основних операцій з управління зовнішнім боргом: «державне запозичення; погашення державного боргу; обслуговування державного боргу; операції з активного управління державним боргом» [15]. У цьому документі також визначаються особливості практичного здійснення операцій, які пов’язані із отриманням і сплатою зовнішнього боргу: «позики на фінансування державного бюджету; позики на фінансування проектів розвитку та позики, що виникають у результаті визнання боргу; відображення операцій при реструктуризації боргових зобов’язань; позики на капіталізацію банків та/або акціонерних товариств» [Там же].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що загалом в Україні сформоване інституційне підґрунтя системи управління зовнішнім державним боргом, що складається із сукупності міжнародних та національних нормативно-правових документів, які включають положення з урегулювання взаємовідносин між сторонами щодо формування та погашення зовнішньої заборгованості держави і визначають підстави функціонування уповноважених органів влади щодо виконання боргових зобов’язань.

Література

1. Скороход Г. М. Адміністративно-правове регулювання державного боргу України. Дис... доктора філософії за спец. 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / пер. з рос. Х. : Консум, 2001. 656 с.
3. Конституційні акти Європейського Союзу .Частина I / Упоряд. Г. Друзенко, за заг. ред. Т. Качки. К.: Вид-во «Юстініан», 2005 р. 512 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.
4. Протокол про процедуру щодо надмірного дефіциту (Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями станом на 30 берез. 2010 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_631#Text.
5. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором щодо отримання кредиту та відкриття кредитної лінії Позичальнику у євро на загальну основну суму в розмірі до 1 млрд 800 млн євро від 22.05.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_016#Text.
6. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором щодо отримання кредиту та відкриття кредитної лінії: Кредитна угода від 14.09.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-18#Text.

7. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором щодо отримання кредиту: Кредитна угода від 18.08.2020 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU20022>.
8. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором щодо отримання кредиту: Кредитна угода від 28.02.2022 р. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files>.
9. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>.
10. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. 23 лип.
11. Бюджетний кодекс України: Закон України від 18 лип. 2010 р. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50, 50–51. Ст. 572.
12. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2021–2024 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 р. № 1291. <https://mof.gov.ua/uk/osnovna-informacija>.
13. Закон України «Про Державний бюджет України на 2023 рік». Документ № 2710-IX. Редакція від 21.07.2023 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.
14. Державний борг України. Міністерство фінансів України. <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov>.
15. Порядок відображення операцій, пов'язаних з державним боргом, у разі планування та виконання державного бюджету: Наказ Міністерства фінансів України від 28 січ. 2004 р. № 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0228-04#Text>.

Рижанкова О. І.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Короленко Р. В.

к.е.н., доцент

Криворізькій національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКУ

Ліквідність банку відіграє важливу роль як в діяльності певного банку, так і взагалі у фінансовій системі.

Ліквідність банку визначається збалансованістю активів і пасивів як за термінами, так і за сумами. Баланс банку вважається ліквідним, якщо його стан дає змогу за швидкої реалізації коштів вчасно виконати зобов'язання за пасивами. Для підтримки своєї стабільності в банку також має бути певний ліквідний резерв для виконання незапланованих зобов'язань, зумовлених змінами стану ринку, фінансового стану партнерів або клієнтів [1].

Взагалі, можна сказати, що управління ліквідністю банку – це процес створення коштів саме для того, щоб банк мав можливість оплатити свої

(договірні чи традиційні) зобов’язання в будь-який момент за доступними цінами.

Отже, управління ліквідністю спрямоване на вирішення трьох основних завдань:

- гарантія виконання всіх платежів (зобов’язань);
- забезпечення виконання заявок на надання кредитних ресурсів клієнтам;
- ефективного використання ресурсів [1].

Розглянемо динаміку нормативів ліквідності АТ КБ «ПриватБанк» за 2018-2022 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка нормативів ліквідності АТ КБ «ПриватБанк» за 2018-2022 роки [2].

Норматив	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022
Н4, норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	32,47	43,46	-	-	-
Н5, норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	155,54	141,98	-	-	-
Н6, норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	99,76	97,74	100,41	92,92	93,76
LCRbb (Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 80%))	-	263,61	268,26	278,23	258,8487
LCRlb (Коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті (не менше 50%))	-	102,03	307,71	218,18	200,3644
NSFR (не менше 100%)	-	-	-	-	156,5656

Проаналізувавши таблицю, бачимо, що показники перевищують нормативні значення. Наприклад, норматив миттєвої ліквідності у 2019 році становив 43,46%, а це в 2 рази більше за норму для банку (далі не розраховується).

Поточна ліквідність Н5 склала 141,98% у 2019 році, що перевищило нормативне значення майже в 4 рази, це каже про те, що в банку існує неузгодженість грошових потоків за даним часовим горизонтом.

Норматив короткострокової ліквідності Н6 у 2019 році становив 97,74%, що в 1,6 разів вище за мінімальну вимогу НБУ. У 2020 році - 100,41%, у 2021 році 92,92%, у 2022 році - 93,76%. Нормативи LCRbb і LCRlb перевищують 80% і 50% відповідно.

Норматив NSFR за 2022 рік становить 156,5656% - показує мінімальний необхідний рівень ліквідності банку на горизонті один рік.

Бачимо, що у банку є достатні буфери ліквідності, що дає можливість покривати попит на ліквідність протягом 30 днів у стресових умовах.

Таким чином, проаналізовані нормативи АТ КБ «ПриватБанку» показали, що протягом 2018-2022 років банк дотримувався нормативних вимог НБУ і мав можливість погасити всі вимоги за зобов'язаннями перед клієнтами банку, які розмістили свої кошти на рахунках банку, а також і перед кредиторами та акціонерами.

Узагальнюючи результати аналізу АТ КБ «ПриватБанк», можна охарактеризувати рівень ліквідності банку як достатній.

Отже, по даній темі досліджено, що надійність та стійкість функціонування банку впливає на ліквідність, а вона в свою чергу виступає однією з найважливіших якісних характеристик діяльності банку.

Література

1. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку: підруч. Тернопіль: Економічна думка, 2017. С. 512.

2. Статистична звітність АТ КБ «ПриватБанк». URL: <https://privatbank.ua/statystychna-zvitnist> (дата звернення: 29.11.2023).

Ромаш Д.В.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Рудич А.І.
к.е.н., доцент
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

ФІНАНСОВА СТАТИСТИКА ТА БОРОТЬБА З ФІНАНСОВОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Сьогодні питання економічної безпеки є досить актуальним, адже одним із головних аспектів, які можуть гарантувати суспільний та державний добробут є економічна безпека держави. Під поняттям економічної безпеки розуміється такий стан суб'єкта господарювання, за якого забезпечується максимально можливе стабільне та ефективне його функціонування, а також високий потенціал в майбутньому [4, с. 192]. Однією із загроз економічній безпеці держави є фінансова злочинність у різних формах її прояву.

Для аналізу фінансової злочинності, детального розуміння економічного ландшафту та прийняття обґрунтованих стратегічних рішень,

які сприятимуть підвищенню рівня економічного здоров'я країни використовують методи фінансової статистики.

Фінансова статистика дозволяє проаналізувати дані про внутрішній валовий продукт, що є ключовим показником економічного здоров'я; дозволяє виявити важливі фінансові тенденції: інфляція, дефляція, поточний обліковий та торговельний баланс, а також провести аналіз даних про фінансовий стан підприємств та галузей, що є значимими для оцінки стійкості економіки, не менш важливу роль вона відіграє у бюджетуванні та фінансовому плануванні, а також визначенні кредитної політики. Перелічені аспекти є ключовими у визначенні економічного здоров'я країни та виявленні фінансової злочинності.

За даними Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства, яке було проведене у 2020 році, в Україні лідерами серед економічних злочинів, від яких постраждали суб'єкти господарювання є незаконне привласнення майна – 47%; хабарництво та корупція – 47%; шахрайство з боку клієнтів компаній - 31%; кіберзлочини – 31%; шахрайство у закупівлях – 31% [1].

Також одним із найпоширеніших фінансових злочинів у фіскальній сфері України є тіньова економіка. За даними Міністерства фінансів за перше півріччя 2023 року рівень тіньової зайнятості населення сягає 9% від кількості зайнятого населення, внаслідок чого Державний бюджет України втрачає близько 100 мільярдів гривень щороку [3].

Найпопулярнішими схемами уникнення оподаткування в Україні, що призводять до щорічних втрат бюджету є: офшорні схеми – втрати бюджету на рік близько 50-65 млрд. грн; контрабанда – 25-70 млрд. грн; заниження оборотів – 1-1,5 млрд. грн за рік тощо.

Ще одним, важливим для уваги, фінансовим злочином в Україні є корупція. Відповідно до Індексу сприйняття корупції Україна посіла 116 місце із 160 країн, набравши 33 бали із 100 можливих, де 0-9 балів – «корупція підміняє державу», 90-100 – «корупція майже відсутня» [2]. З 2013 року 33 бали це найвищий показник України, що свідчить про позитивну динаміку, однак оцінюючи результат за шкалою, ми розуміємо про значний рівень корупції в державі.

Корисним інструментом для виявлення фінансових злочинів є збір та аналіз фінансової інформації, яким безпосередньо займається фінансова статистика. Розглянемо кілька прикладів, як це може відбуватися на практиці. Виявлення незвичних операцій – під час аналізу фінансової інформації можуть бути виявлені незвичні транзакції у великих розмірах або

ж високою частотою, що може свідчити про відмивання грошей. Аналіз витрат суб'єкта господарювання може виявити нетипові витрати, які можуть свідчити про зловживання коштами чи шахрайство. Використання фінансової статистики при аналізі звітності страхових компаній може виявити незвичні або схожі страхові виплати, що може свідчити про зловживання страховою системою. На рівні державних фінансів фінансова статистика дозволяє виявити злочини шляхом аналізу державних субсидій та субвенцій; видатків та доходів державного бюджету, а також обсягів кредитування; порівняння обсягів податкових надходжень та реальних господарських дій; моніторинг корупційних практик, шляхом аналізу підозрілих дарунків, переказів тощо.

На нашу думку, для протидії фінансовій злочинності важливим є налагодження взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ. Спільні дослідження між зазначеними структурами дозволять вивчати складні фінансові схеми, щоб заздалегідь уникати фінансових злочинів. Їх постійний спільний моніторинг забезпечить виявлення нових трендів та методів фінансового шахрайства. Така співпраця має сприяти розробці та впровадженню нових законодавчих норм для боротьби з фінансовою злочинністю.

Отже, підсумувавши вище наведений матеріал, можемо сказати, що застосування принципів та методів фінансової статистики є основою та важливим інструментом для виявлення фінансової злочинності в усіх сферах господарської діяльності. На нашу думку, ключовим, одним із найвагоміших аспектів, що може вплинути на зменшення кількості фінансових злочинів є забезпечення взаємодії між фінансовими установами та правоохоронними органами.

Боротьба з фінансовою злочинністю підвищить рівень економічного здоров'я країни, а також довіру до її фінансової системи.

Література

1. Економічні злочини та шахрайство: досвід українських організацій: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/12/17/669308/> (дата звернення 19.11.2023)
2. Індекс сприйняття корупції – 2022: веб-сайт. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення 19.11.2023)
3. В Україні тіньова зайнятість сягає 9% — Держпраці: веб-сайт. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/08/14/110714340/> (дата звернення 19.11.2023)
4. Піхоцький В., Піхоцька М. Економічна безпека держави в сучасних умовах функціонування. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: зб. тез доп. III міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 8 груд. 2022 р. Київ, 2022. С. 192-193

References

1. Economic crimes and fraud: experience of Ukrainian organizations: website. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/12/17/669308/> (access date 11/19/2023)

2. Corruption Perceptions Index – 2022: website. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (access date 11/19/2023)

3. In Ukraine, shadow employment reaches 9% — Derzhpratsi: website. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/08/14/110714340/> (date of application 11/19/2023)

4. Pihotsky V., Pihotska M. Economic security of the state in modern conditions of functioning. Business, innovations, management: problems and prospects: coll. theses add. III International science and practice conference, Kyiv, December 8. 2022. Kyiv, 2022. P. 192-193

Савченко В.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Бабець І.Г.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ТОРГІВЕЛЬНО-ФІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

Міжнародна торгівля є важливим чинником покращення технологічних інновацій, підвищення конкуренції, спеціалізації, збільшення економічного масштабу в національних економіках. Ці фактори відіграють «ключову роль у глобальному економічному розвитку», а міжнародна торгівля стала «основою економічного зростання в усьому світі» [1]. Залучення різних країн до міжнародної торгівлі допомагає їм розвивати свою економіку та досягати стратегічні цілі розвитку, такі як зменшення бідності, підвищення зайнятості, забезпечення продовольчої безпеки та екологічної стійкості.

Міжнародна торгівля, сутність якої полягає у веденні торговельної діяльності між країнами за межами внутрішніх ринків, в умовах глобалізації має дві основні риси: по-перше, світова торгівля значно зросла порівняно зі світовим виробництвом, по-друге, торгівля розвинених країн зросла більшою мірою, ніж торгівля країн, що розвиваються [2]. Дослідження підтверджують, що міжнародна торгівля сприяє розвитку глобальної економіки та підтримці конкуренції, поглибленню спеціалізації країн та міжнародного поділу праці, передачі знань та економічного масштабу через кордони [3; 4]. Крім цього, міжнародна торгівля є джерелом підвищення кваліфікації працівників завдяки можливості набуття навичок використання імпортованих інноваційних технологій і виробничих процесів [5]. Вчені вважають, що використання імпортованих товарів є «найкращим джерелом отримання знань», завдяки чому національні виробники можуть «ефективно конкурувати з іноземними фірмами, отримувати знання та застосовувати передові технології, щоб бути конкурентоспроможними на ринку [6]. Міжнародна

торгівля заохочує торгових партнерів до співробітництва в науково-технічній сфері, що сприяє вивченню та обміну передовими технологіями, матеріалами, які вони використовують, виробничими процесами та управлінськими навичками [3].

Двостороння торгівля є об’єктом багатьох досліджень, а «окремі політики стурбовані тим, що її великий і зростаючий розмір може відображати асиметричні перешкоди для розвитку міжнародної торгівлі» [7]. Фахівці Міжнародного валютного фонду, що досліджували стан та динаміку двосторонніх торговельних балансів в світі, стверджують, що «загальний торговий баланс має більше значення, ніж двосторонній торговельний баланс, а зміни сукупного торговельного балансу впливають на більшість двосторонніх торговельних балансів, тоді як за відсутності змін у макроекономічних умовах зміна двостороннього торговельного балансу, як правило, незначно компенсується змінами двостороннього торговельного балансу з іншими торговельними партнерами, або не впливає на загальний торговий баланс» [7].

У результаті дослідження вчені встановили, що зміни у двосторонніх балансах упродовж останніх двох десятиліть значною мірою були зумовлені макроекономічними чинниками, тобто відносною еволюцією сукупного попиту та пропозиції в обох торгових партнерах [8]. Наприклад, макроекономічні фактори пояснюють 20% змін у торговому балансі США та Німеччини, але понад 95% змін у торговому балансі США та Китаю (рис. 1.1). Прямий вплив змін у двосторонніх тарифах відігравав невелику роль, відображаючи той факт, що тарифи вже були на відносно низькому рівні в 1995 році в багатьох країнах, а подальше взаємне зниження тарифів мало компенсуючий вплив на баланс двосторонньої торгівлі.

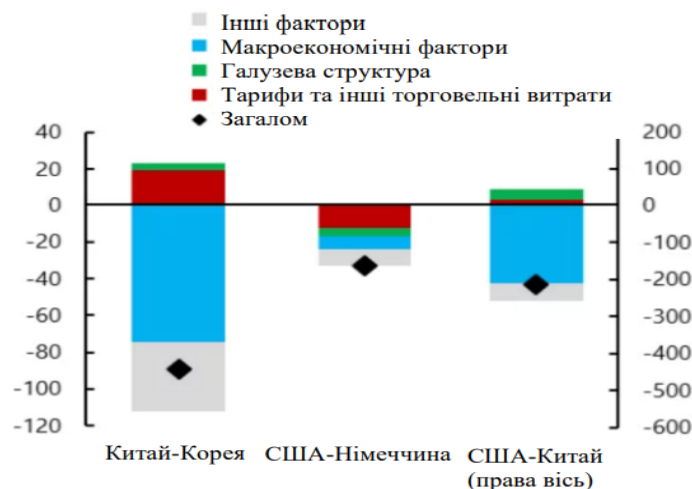

Рис. 1.1 Фактори змін у вибраних балансах двосторонньої торгівлі, 1995-2015 (млрд. дол. США)

Джерело: [8]

Поряд з міжнародною торгівлею, основним фактором глобалізації є прямі іноземні інвестиції (ПІІ), а взаємодія між торгівлею та інвестиціями визначає не лише економічне зростання країн-учасниць двосторонніх відносин, а й розвиток глобальної економіки у довгостроковій перспективі. У науковій літературі широко обговорюється значення ПІІ в економіках, що розвиваються. Зокрема, Саху К. та Сеті Н. зазначили, що іноземний капітал (ПІІ) допомагає зменшити негативні наслідки недостатнього інвестиційного забезпечення економічного розвитку, з якими стикається більшість економік, що розвиваються. Залучення ПІІ збільшує обсяг доступного фінансового капіталу, активізує інноваційну діяльність, покращує доступ до ринкової інформації, технічних ноу-хау, передових технологій виробництва та надходження іноземної валюти [9].

Аргументи щодо важливості ПІІ для економічного зростання є теоретично обґрунтованими та емпірично доведеними, а їх вплив на розвиток торгівлі – є суперечливим і залежить від економічних характеристик країн, які співпрацюють в сфері торгівлі та інвестицій. Оптимістична школа вважала, що ПІІ дійсно значно покращують рівень міжнародної торгівлі [10]. Натомість, Айзенман виявив сильний зворотний зв'язок між ПІІ та торгівлею виробничого сектора [11]. Вчені довели, що ПІІ та торгівля відіграють основну роль у швидкозростаючих економіках та у пришвидшенні процесу глобалізації. Причиною вагомого впливу ПІІ вчені вважають те, що інвестиції виконують роль «основного ресурсу технологічного та економічного розвитку» [12] і «сприяють глобалізації світової економіки» [13].

В літературі вчені виділяють два типи взаємозв'язку між ПІІ і торгівлею - заміна або взаємне доповнення. Для окреслення взаємного доповнення, як зв'язку між ПІІ та торгівлею, використовують термін «вертикальні ПІІ» [14], а взаємозамінні відносини між ПІІ та торгівлею отримали назву «горизонтальних ПІІ» [15]. Вертикальні ПІІ виникають, коли фірма поєднує свої передові технології з дешевими ресурсами в менш розвинених економіках, також відомі як «ПІІ, спрямовані на ефективність» [16], а основним мотиваційним чинником такого типу ПІІ вважається оптимізація витрат [17]. Горизонтальні ПІІ виникають, коли фірма спрямовує свої інвестиції в таку ж розвинену економіку [16], що характерне для двосторонніх інвестицій між розвиненими економіками, також відомих як «ПІІ, спрямовані на пошук ринку», а основною мотивацією інвестора в цьому випадку є привабливі ринкові умови [17].

Вчені використали дані про двосторонню торгівлю та ПІІ між країнами Південної та Східної Азії за період 2001-2019 рр. і за допомогою гравітаційної моделі торгівлі отримали такі результати: потік ПІІ позитивно впливає на двосторонню торгівлю і є взаємодоповнюючими факторами; потоки ПІІ з країн, що розвиваються, позитивно вплинули на двосторонню торгівлю з країнами, що розвиваються; натуральний логарифм відстані, який традиційно використовується як заміник транспортних витрат, негативно впливає на двосторонню торгівлю; запровадження режиму вільної торгівлі є позитивним та вагомим фактором, оскільки сприяє збільшенню обсягів торгівлі в країнах-учасницях; негативний вплив фактору відстані стає незначним після запровадження режиму вільної торгівлі [18].

Отже, вивчення наукової літератури показало, що міжнародна торгівля традиційно розглядалася як фактор, що стимулює приплив іноземних інвестицій в країни. Новіші дослідження дозволили вченим ідентифікувати два основні типи взаємозв'язку між торгівлею та іноземними інвестиціями: ПІІ збільшують обсяг торгівлі окремої країни, коли вони є доповнюючими, натомість, у випадку замінних взаємовідносин між інвестиціями та торгівлею ПІІ зменшують торговельні потоки країни. Водночас, часто спостерігається й змішаний взаємозв'язок між торгівлею та іноземними інвестиціями, прояв якого залежить від часового періоду дослідження, рівня розвитку національних економік, що беруть участь у співробітництві, ціновими й тарифними умовами двосторонньої торгівлі.

Література

1. Trade and development report 2019: Financing a global green new deal. United Nations conference on trade and development. Issue September, 2019.
2. Barker T. International trade and economic growth: An alternative to the neoclassical approach. Cambridge Journal of Economics. 1977. Vol. 1(2). P. 153–177.
3. Ali M., Cantner U., Roy I. Knowledge spillovers through FDI and trade: Moderating role of quality-adjusted human capital (Jena Economic Research Papers 2015-014). Friedrich-Schiller-University Jena. 2015.
4. Wang C., Wei Y., Liu X. Determinants of bilateral trade flows in OECD countries: Evidence from gravity panel. The World Economy. 2010. Vol. 33(7). P. 894–915.
5. Belloumi M. The relationship between trade, FDI and economic growth in Tunisia: An application of autoregressive distributed lag model. Economic Systems. 2014. Vol. 38(2). P. 1–22.
6. Amighini A., Sanfilippo M. Impact of South – South FDI and trade on the export upgrading of African economies. World Development. 2014. Vol. 64. P. 1–17.
7. The Drivers of Bilateral Trade and the Spillovers from Tariffs. World Economic Outlook. Chapter 4. International Monetary Fund. April, 2019. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2019/April/English/ch4.ashx>.

8. Piazza R., Jaumotte F., Mac Donald M., Eugster J. Bilateral and aggregate trade balances: Finding the right focus. 10 Sep 2019. <https://cepr.org/voxeu/columns/bilateral-and-aggregate-trade-balances-finding-right-focus>.
9. Sahoo K., Sethi N. Impact of foreign capital on economic development in India: An impact of foreign capital on economic development in India: An econometric investigation. *Global Business Review*. 2018. Vol. 18(3). P. 766–780.
10. Zhang H., Meng B., Ma S. Determinants of China’s bilateral trade balance in global value chains. *Journal of International Trade and Economic Development*. 2018. Vol. 27(5). P. 463–485.
11. Aizenman J. FDI and trade – two way linkages? NBER Working Papers 11403. 2005. National Bureau of Economic Research.
12. Omri A., Kahouli B. Causal relationships between energy consumption, foreign direct investment and economic growth: Fresh evidence from dynamic simultaneous-equations models. *Energy Policy*. 2014. Vol. 67(January). P. 913–922.
13. Metulini R., Riccaboni M., Sgrignoli P., Zhu Z. The indirect effects of foreign direct investment on Trade: A network perspective. *The World Economy*. 2017. Vol.40(10). P. 2193–2225.
14. Helpman E. A simple theory of international trade with multinational corporations. *Journal of Political Economy*. 1984. Vol. 92(3). P. 451–471.
15. Markusen J. R. Multinationals, multi-plant economies, and the gains from trade. *Journal of International Economics*. 1984. Vol.16(3–4). P. 205–226.
16. Kang, S. and Hur, W.-M. Investigating the Antecedents of Green Brand Equity: A Sustainable Development Perspective. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 2012. Vol.19. P. 306-316. <https://doi.org/10.1002/csr.281>.
17. Fonseca M., Passos J. Outward FDI and sustainable trade balance path: Evidence from Portuguese. Working Paper CEa CSG. 2016. no. 138.
18. Hafiz M. Sohail, Mir Zatullah, and Zengfu Li. Effect of Foreign Direct Investment on Bilateral Trade: Experience From Asian Emerging Economies. October 26, 2021. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/21582440211054487>.

Сав’юк Л.О.
к.т.н., доцент
випускник докторантури
Інституту економіки промисловості НАН України
Драчук Ю.З.
д.е.н.професор
Дійсний член Академії економічних наук України
м. Київ, Україна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Наша держава переживає не найкращі часи як у політичному, так і в економічному вимірах розвитку. До однієї з найважливіших проблем відноситься необхідність негайного підвищення якості та конкурентоспроможності системи вищої освіти (СВО), перетворенні сфери

освітніх послуг у форвард і швидкісний драйвер становлення національної економіки на основі знань [1, с. 59].

СВО нашої держави перебуває у вкрай важкому становищі не тільки внаслідок повномасштабного вторгнення Російської федерації (РФ) на територію нашої держави, але також в результаті проведення не виправданих освітніх реформ на передодні військових дій.

Необхідно відзначити наступні факти, які свідчать про критичне ставлення освітян до реформування СВО. Як відзначається експертами, на передодні великомасштабного вторгнення РФ очевидним, найбільш негативним наслідком досить високої масовості Вищої освіти стало знецінення отримуваних кваліфікацій. При наявності дипломів про вищу освіту, за умов скорочення кількості робочих місць та загостренні конкуренції на ринку праці, випускники закладів вищої освіти (ЗВО) поповнюють лави безробітних, опиняються на низько кваліфікованих вакансіях або вимушені виїжджати за кордон, тим самим посилюючи економічний добробут країн близького та далекого зарубіжжя. Таким чином, згідно теорії економічного зростання, відбувається інфляція СВО. Ситуація надто загострюється при неналежному зв'язку між структурою підготовки фахівців у ЗВО і запитами економіки – це давня проблема української вищої освіти. Безсумнівною є потреба привести державне замовлення на підготовку спеціалістів у відповідність до реальних потреб національної економіки, а особливо в умовах війни, за необхідністю розбудови воєнної економіки та повоєнного відновлення. [2].

Авторами, у роботі [3, с. 384-385] зазначено, що модель якості СВО повинна бути побудована на основі структурно-функціональної схеми замкнутого кола реалізації концепції неперервної освіти на протязі всього життя людини (Long Life Learning-LLL) (рис.1).

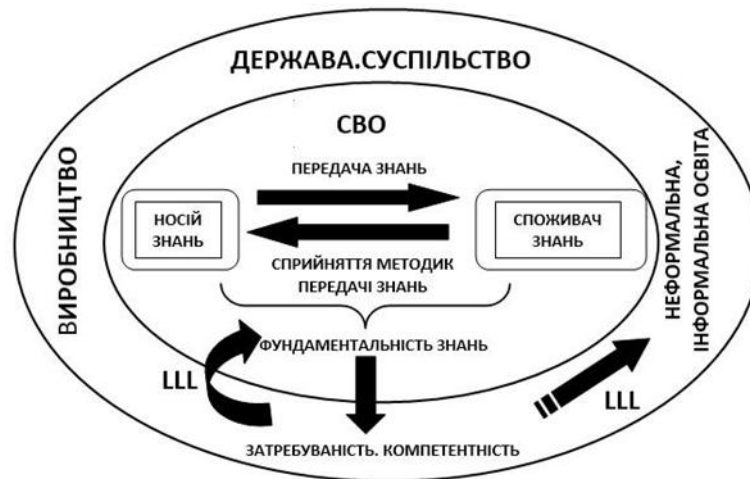

Рис.1 Замкнуте коло структурно-функціональної моделі LLL

Згідно рис.1 СВО є частиною держави, суспільства та інноваційного промислового виробництва. Внутрішня якість СВО забезпечується шляхом передачі знань від викладача до студентів, причому потреби споживача забезпечуються шляхом взаємної комунікації між ними при забезпеченні різноманітних інструментів контролю ефективності передачі знань. В результаті такої взаємодії формуються фундаментальні знання, які мають відповідати стандартам вищої освіти та внутрішнім стандартам якості освіти ЗВО.

Справжня затребуваність та компетентність фахівця може бути перевірена лише практикою професійної діяльності фахівця за запитом суспільства, держави та представників виробництва. Підтримка компетентності та конкурентоспроможності спеціаліста забезпечується лише ВНЗ та закладами неформальної та інформальної освіти в рамках концепції LLL. Функціональна діяльність СВО, як сукупності ЗВО різних рівнів та органів управління, тісно пов'язана із зовнішніми зацікавленими споживачами її інтелектуального продукту. Від держави, суспільства та виробництва СВО має отримувати у достатній кількості матеріально-технічні ресурси, якісно використовувати їх для організації своєї діяльності, а також передавати результати такої діяльності у зовнішнє середовище.

Для формування підвищених вимог до результативності національної СВО, її підзвітності державі і суспільству, приведена модель має забезпечити формування та впровадження, відомих у всьому світі, інструментів оцінки її ефективності на основі поняття академічної доданої вартості (АДВ). Кожна СВО або окремий ЗВО може бути оцінено з точки зору ефективності коштів, витрачених державою та суспільством на освіту за певний період, на підставі значень, які безпосередньо або побічно свідчать про помітні якісні зміни рівня впливу СВО на економічний розвиток та добробут Держави [4, с. 125].

Доцільно відзначити, що сучасні реалії диктують свої правила до інструментів реалізації реформ у СВО. Понад 10 млн українських громадян, під тиском обставин, змінили місце проживання, з них 3,9 млн виїхали за кордон. За кордон виїхали більш як 23 тис. педагогічних працівників і понад 600 тис. учнів та студентів. Директори Закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) й ректори ЗВО зауважують, що місцеперебування близько 10 - 15 % учнів і студентів не ідентифіковано. Поза сумнівом, російська збройна агресія 2022 р. привела до істотних змін у СВО України в цілому. Передусім, скорочення державних видатків на вищу освіту та бюджетних місць у ЗВО, зниження доходів населення, значне посилення освітньої міграції спричиняють суттєве зниження попиту на вітчизняну вищу освіту з

відповідними наслідками для викладачів, адміністрацій та мережі ЗВО. Водночас війна стрімко прискорила перебіг природних тенденцій розвитку СВО щодо оптимізації та корекції її структури, обсягів і змісту [2].

Для підвищення привабливості та якості СВО, забезпечення реальних дивідендів від витрат суспільства та держави на підготовку кваліфікованих кадрів необхідно залучати інноваційні інструменти формування та реалізації робочих програм навчальних дисциплін, як гуманітарного так і технічного напрямку. На жаль, при реформуванні СВО не завжди враховується той факт, що предметом соціології освіти є розгляд СВО як соціального інституту, а також взаємодія її компонентів з суспільством, насамперед, з його соціальною структурою. Соціокультурний підхід дозволяє простежити динаміку галузі освіти, характер якісної взаємодії освіти з іншими сферами життя суспільства, усвідомити реальний процес становлення та розвитку суб'єкта під впливом освіти [5]. Впровадження інструментів цифровізації та диджиталізації у СВО розглянуто на серпневій 2023 року тематичній конференції в рамках діяльності Міністерство освіти і науки України. За результатами доповідей спікерів конференції ведеться активне впровадження новітніх технологій в освітній процес.

Таким чином, можна зробити висновок, що застосування новітніх моделей, концепцій СВО та інноваційних інструментів навчання дозволить подолати кризові явища та перетворити Українську СВО на конкурентоспроможну структуру в умовах євроінтеграції.

Література

1. Драчук Ю., Сав'юк Л. Сфера освітніх послуг як вирішальний фактор формування економіки знань на теренах України. Науково - економічний журнал «Інтелект XXI». 2018. № 1. С. 58–63.
2. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voennoyi-ahresiyi-rf-problemy-u> (дата звернення: 30.11.2023).
3. Ю. З. Драчук, Л. М. Заміховський, Л. О. Сав'юк Управління якістю професійної освіти як сучасний тренд підвищення конкурентоспроможності майбутнього спеціаліста. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". - Львів : Львівська політехніка, 2017. - № 875: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - С. 382-390.
4. Сав'юк Л. Реалізація концепції доданої академічної вартості в ракурсі становлення економіки та суспільства знань. Електронне наукове видання з економічних наук «Modern Economics». 2018. № 10. С. 122–128.
5. Соціологія освіти: методологічні основи, тенденції розвитку, проблеми та перспективи. Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12661> (дата звернення: 30.11.2023).

6. Серпнева 2023: Диджиталізація освіти в Україні. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/serpneva-2023-didzhitalizaciya-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 30.11.2023).

References

1. Drachuk, Yu., Sav'yuk L. Ager, officia scholastica ut elementum decretorium in formatione oeconomiae cognitionis in territorio Ucrainae. Scientifice - emporium oeconomicum "Intellectus XXI". 2018. No. 1. P. 58–63.

2. Systema Ucrainae educationis superioris in condicionibus impugnationis militaris Foederationis Russicae: problemata et exspectationes evolutionis. Institutum Nationale Studiorum Strategic. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y> (access date: 11/30/2023).

3. Yu Z. Drachuk, L. M. Zamikhovskiy, L. O. Sav'yuk Procuratio qualitatis educationis professionalis tamquam moderni tenoris augendi aemulationem futuri specialist. Nomenclator Polytechnic Nationalis Universitatis Leopoliensis. - Leopoldis: Leopoldis Polytechnicus, 2017. - N. 875: Procuratio et entrepreneurship in Ucraina: gradus formationis et progressionis quaestionum. - P. 382-390.

4. Sav'yuk L. Realisatio notionis additi valoris academici in prospectu formationis oeconomiae et societatis cognitionis. Electronic scientificum evulgatio de scientiis oeconomicis "oeconomicis hodiernis". 2018. No. 10. P. 122-128.

5. Sociologia educationis: fundamenta methodologica, trends evolutionis, problemata et prospectus. Education.UA URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12661> (access date: 11/30/2023).

6. Augusti 2023: Digitalization of education in Ucraina. Ministerium Educationis et Scientiae Ucrainae. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/serpneva-2023-didzhitalizaciya-osviti-v-ukrayini> (dies applicationis: 11/30/2023).

Сараф'ян А.А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Бабець І.Г.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ У ПРОЦЕСІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬО- ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Одним із головних напрямів роботи українського Уряду в 2023 р. визначена всебічна активізація ЗЕД вітчизняних підприємств і їх захист від можливих негативних явищ, що викликані повномасштабною збройною російською агресією. У числі першочергових завдань — всебільший подальший розвиток та підвищення рівня ефективності функціонування зовнішньоекономічної інфраструктури [1]. Активізація банківської діяльності проявляється у підвищенні рівня ефективності впливу на українську економіку через зростання обсягів традиційних банківських операцій, диверсифікацію банківської діяльності в інші фінансові, економічні та

соціально-політичні сфери життєвої діяльності суспільства, зростання частки капіталу, що сформований в регіонах, концентрацію банківського капіталу.

Нинішній стан економіки України характеризується такими негативними тенденціями розвитку ЗЕД, як утруднення здійснення зовнішньоторговельних операцій внаслідок повномасштабного військового вторгнення в Україну, погіршення ситуації у сфері управління державним боргом, погіршення кредитних рейтингів держави, значне падіння ВВП, руйнування експортної бази країни та значне зменшення надходжень валютної виручки від експортної діяльності українських компаній, підвищення рівня спекулятивного попиту на безготівковому та готівковому валютному ринку, низькі офіційні валютні резерви НБУ. Це підтверджує важливість і актуальність створення засад науково-обґрунтованої і ефективної валютної політики, яка втілювала б у собі європейський досвід стосовно ролі й методів впливу банківського сектору на розвиток зовнішньоекономічних відносин країни.

З огляду на це, дослідження ролі банків в розвитку зовнішньоекономічних відносин України є актуальним як з теоретичних, так і особливо з прагматичних позицій. У Посланні Президента України до Верховної ради України [2, с. 101-102] наголошується, що для українських банків вкрай важливо посилити їхню роль у процесах функціонування ринкової інфраструктури, удосконалення механізмів надання банківських послуг в Україні як члена СОТ й ВЗВТ та активізації євроінтеграційних процесів. Сьогодні українські банки займають важливе місце у інфраструктурі забезпечення зовнішньої торгівлі. Загалом під ринковою інфраструктурою зовнішньоекономічної діяльності Почерніна Н. В. [3, с. 8] розуміє систему міжнародних, державних, приватних та громадських інститутів, а також технічних засобів, які обслуговують інтереси суб'єктів міжнародних ринкових відносин та забезпечують їх ефективну діяльність й взаємодію.

На думку вченого-нобелівського лауреата Д. Норта [4, с. 136], інфраструктура є складним системним утворенням, що має свої економічні ресурси й результати, свої особливості розвитку, свої функції та цілі. Але, в першу чергу, інфраструктура характеризується через сукупність її складових елементів та аналіз взаємозв'язків між ними. В найбільш узагальненому вигляді класифікація структурних елементів ринкової інфраструктури ЗЕД наведена у табл. 1.1.

Види інфраструктури обслуговування ЗЕД

Критерії класифікації	Види зовнішньоекономічної інфраструктури
За напрямом спеціалізації	Інфраструктура валютно-фінансового ринку Інфраструктура міжнародного науково-технічного співробітництва Інфраструктура зовнішнього ринку капіталу Інфраструктура міжнародної торгівлі Інфраструктура зовнішнього ринку робочої сили
За загальним призначенням	Науково-дослідницька інфраструктура Організаційно-технічна інфраструктура Фінансово-кредитна інфраструктура
За рівнем функціонування	Інфраструктура підприємств, що самостійно здійснюють ЗЕД Державні інфраструктурні елементи Міжнародні суб'єкти – елементи інфраструктури Спеціалізовані недержавні компанії – посередники

За: [4, с. 5].

У подальшому розглянемо чинники, що впливають на розвиток банківської інфраструктури обслуговування ЗЕД: особливості нинішнього етапу інтернаціоналізації виробництва і пріоритети зовнішньоекономічної політики України. Класифікація за різними критеріями структурних елементів інфраструктури ЗЕД дала змогу підкреслити різноманітність та багатоаспектність інфраструктурної системи, що вимагає послідовності і зваженості в її управлінні.

Поглиблення європейської інтеграції неминуче впливає на рівень розбудови інфраструктури ЗЕД. Як зазначає проф. Смовженко Т. С. [5, с. 5], тенденція зростання регіональної інтеграції має певні наслідки для формування фінансово-кредитної інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності. Перша особливість формування інфраструктури полягає у тому, що фактори виробництва все більшою мірою мігрують у межах інтеграційного простору, тому стає важливим розвиток тих інфраструктурних елементів, що забезпечують швидке їх ефективне використання та переміщення на території інших держав. Це стосується насамперед банків, транспортних засобів та шляхів сполучення, страхових організацій, фондових та валютних бірж, засобів зв'язку та передачі інформації, ресторанів та готелів, митної служби тощо. Друга особливість полягає у тому, що відбуваються зміни пріоритетів від розвитку зовнішньоторговельних інфраструктурних елементів до обслуговуючих елементів виробничого характеру (маркетинг, іноземні інвестиції, міжнародний лізинг тощо). Третя особливість - формування специфічних інфраструктурних засобів й елементів, що обслуговують інтереси

регіонального угруповання. Наприклад, це діяльність Європейського банку реконструкції та розвитку. Четвертою характерною особливістю є поєднання зусиль учасників регіонального об'єднання щодо створення та спільного використання об'єктів інфраструктури [6, с. 257].

Наступним важливим елементом механізму зовнішньоекономічної інфраструктури є транспортне забезпечення. Європейська практика доводить, що із розвитком ЗЕД значно зростає попит на транспортні послуги. У цілому, аналіз механізмів функціонування зовнішньоекономічної інфраструктури дає можливість зробити висновок, що його подальший розвиток та ефективність напряду залежать від якості та швидкості ринкових перетворень в Україні, від рівня зваженості та послідовності політики Уряду та загального розвитку економіки держави.

На думку Ілясова Ю. В. [7, с. 44], ЗЕД може позитивно впливати на рівень розвитку національного господарства за умови формування можливостей для її функціонування як певного комплексного утворення. Ефективність зовнішнього сектору економіки у значній мірі залежить від рівня розвитку інфраструктури, тому зовнішньоекономічний сектор, на нашу думку, доцільно розглядати як інтегровану систему, що складається з двох взаємопов'язаних блоків: власне підсистеми зовнішньоекономічної діяльності та підсистеми обслуговуючої її інфраструктури. Головною метою ЗЕД є задоволення потреб національної економіки у рідкісних ресурсах за рахунок зовнішнього ринку: залучення робочої сили, додаткового капіталу, різноманітних товарів та послуг, технологій тощо [8]. Кінцевим результатом підприємництва на міжнародному ринку виступають економічні блага, надходження яких із зарубіжного ринку сприяє зростанню рівня ефективності національної економіки та підвищенню рівня добробуту населення країни.

Підсумовуючи потрібно зазначити, що характеристики інфраструктури банківського обслуговування ЗЕД об'єктивно вимагають розгляду їх як цілісної системи, тобто такої, що потребує лише системного та комплексного підходів щодо визначення та власного формування напрямів підвищення рівня ефективності. Оскільки в Україні зовнішньоекономічна діяльність набуває все більше широкого розвитку, то на сучасному етапі для нашої країни є важливим як кількісне так і якісне збільшення банківських послуг для суб'єктів ЗЕД. Першочергового розвитку потребують саме ті елементи банківської інфраструктури, які ставлять собі за мету обслуговування індивідуальних суб'єктів ЗЕД, а також надання страхових та фінансових послуг.

Література

1. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.me.gov.ua.
2. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» у 2022 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.
3. Почерніна Н.В. Ринкова інфраструктура зовнішньоекономічних зв'язків України: Автореф. дис... канд. екон. наук / Н. В. Почерніна / Національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2017. – 17с.
4. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки [Текст] / Д. Норт ; пер. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
5. Смовженко Т.С. Взаємодія банківського сектору з реальним сектором економіки / Соціально-економічні дослідження в перехідний період (Збірник наукових праць) / Т.С. Смовженко / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів. – 2018. – С. 4-7.
6. Лютий І.О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки. Монографія / І.О. Лютий. – К.: Атака, 2019. – 357 с.
7. Ілясова Ю.В. Маркетинг зовнішньоекономічної діяльності як основа формування конкурентних переваг / Ю.В. Ілясова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених та спеціалістів [«Реалізація національних економічних інтересів України в рамках євроінтеграційних процесів»], (Київ, 24-25 квітня 2012 р.). – Київ : ПП «Підприємство Фенікс», 2021. – С. 43-45.
8. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

Світлик М.Г.
аспірант

Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ, Україна,

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ЗАГРОЗАМ

Сьогодні, НБУ займає центральне місце в створенні регулятивного поля, що охоплює усі аспекти банківської діяльності від регулювання ліквідності до контролю за ризиками, пов'язаними з кібербезпекою. В контексті воєнного стану, відповіді на цифрові загрози потребують посиленої уваги до оперативного реагування та адаптації до постійно змінюваних умов. НБУ може підходити до цього, встановлюючи чіткі вимоги щодо стійкості банківської ІТ-інфраструктури та визначаючи обов'язкові заходи щодо кіберрезервування та відновлення. В умовах воєнного стану, впровадження рішень на базі ШІ стає критичним для підтримки стабільності банківських операцій, забезпечуючи автоматизацію процесів та швидке прийняття рішень. НБУ спонукає до впровадження ШІ в рамках банківського сектору для виявлення фроду, кіберзагроз та аномалій в транзакціях, одночасно

вимагаючи від банківських установ дотримання принципів "етичного ШІ" та забезпечення прозорості використання даних [1-3]. Враховуючи зростаючу залежність від цифрових технологій, держава через НБУ ініціює програми підвищення обізнаності банківських співробітників і клієнтів з питань кібербезпеки, пропонує курси цифрової грамотності та розвиває співпрацю з технологічними компаніями для впровадження сучасних безпечних технологій. НБУ як регулятор повинен здійснювати посилений нагляд за банками з погляду їх здатності протистояти кібератакам та іншим цифровим загрозам, оцінюючи та верифікуючи системи кібербезпеки банків на предмет їх адекватності та відповідності сучасним викликам. У воєнний час, механізми швидкого реагування на кіберінциденти стають критично важливими. Повинно бути створено спеціалізовані підрозділи або кіберзахисні команди, які оперативно реагують на кіберзагрози, мінімізують шкоду та відновлюють системи.

На державному рівні, механізми протидії включають забезпечення належної законодавчої підтримки, координацію дій між різними органами влади та створення спеціалізованих підрозділів для кіберзахисту, що працюють над аналізом та відповіддю на інциденти у реальному часі. У цьому аспекті, НБУ відіграє ключову роль у забезпеченні централізованого моніторингу та управління кіберризиками на національному рівні. При цьому, національне законодавство має бути адаптовано для врахування нових викликів, що виникають у результаті цифрової трансформації. Це включає розробку та впровадження норм, які регламентують застосування штучного інтелекту, кібербезпеки, захисту даних та приватності. Держава повинна забезпечити наявність надійної банківської інфраструктури, здатної працювати в автономному режимі та має можливість для швидкого відновлення після вимушених відключень або атак.

Враховуючи воєнний стан, особливу увагу приділяється інформаційній стійкості та готовності до викликів, що випливають з військових конфліктів, зокрема через забезпечення неперервності критично важливих банківських функцій та захисту від спеціалізованих кібератак, пов'язаних із воєнними діями. Таким чином, узгоджене регулювання, кероване НБУ, спрямоване на посилення безпеки, адаптаційної здатності української банківської системи, забезпечує збалансоване співіснування інновацій та безпеки в умовах високого ризику та непередбачуваності.

Література

1. Еркес О., Калита О., Сундук Т. Банківська система України в умовах війни. Вісник Київського національного торгово-економічного університету. Серія «Економічні науки», 4(144), 2022, 122-133.
2. Бурдейна В. Понад пів року війни: стан та перспективи банківського сектору. Юридична газета онлайн: всеукраїнське професійне юридичне видання, 07.10.2022. URL:<https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/ponad-piv-roku-viyuni-stan-taperspektivi-bankivskogo-sektoru-.html>
3. Правдиковська І.І., Дорошенко Н.О. Вплив війни на банківську систему України. Молодий вчений, 9(109), 2022, с. 150-153.

Селменський М.С.
аспірант
Київського університету права НАН України
м. Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМКІВ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА СУСІДНІМИ КРАЇНАМИ-ПАРТНЕРАМИ ЄС

Найбільшого розвитку співпраці між Україною та сусідніми країнами-партнерами ЄС набула на прикордонних територіях, що обумовлено, насамперед, географічною, культурною близькістю; участю місцевих та регіональних органів влади у програмах співпраці (особливо на місцевому рівні).

Так за результатами проведеного дослідження Комітетом з питань регіонального розвитку Європарламенту [1] Україна у 2022 році мала понад тисячі угод про побратимство з іноземними партнерами країн ЄС, зокрема біля 350 угод з місцевими органами влади (обласного, районного рівнів). Співпраця України з європейськими партнерами найбільш розвинена на прикордонних територіях, які є природно близькими (географія, культура, родинні та дружні зв'язки). Саме тому найбільша кількість договорів укладена в прикордонних регіонах Заходу України, на першому місці з польськими партнерами, на другому - зі Словаччиною та Угорщиною, велика частка договорів із Румунією, Чехією, Болгарією та Німеччиною. На програми Транскордонного співробітництва (ТКС), які охопили Україну в програмному періоді 2014-2020 років, було виділено близько 370 млн євро, що дозволило реалізувати близько 270 проектів з українськими партнерами на суму 240 млн євро. Рівень асигнувань на програми ТКС з Україною було збережено в поточній фінансовій перспективі. Участь місцевих та регіональних органів влади у реалізації цих програм була значною та зростаючою, особливо на місцевому рівні. Розподіл коштів між

бенефіціарами в ЄС та сусідніх країнах був збалансованим, але лідерами проектів частіше виступають європейські партнери (65%) [1].

Водночас, існує низка проблем, пов'язаних з інфраструктурними, правовими та інституційними, економічними, фінансовими, соціальними та фізичними питаннями, а також проблеми адміністративно-правового характеру щодо процедур подолання адміністративних та правових бар'єрів між Україною та країнами ЄС. Крім того, можливість взяти участь українським партнерам у транснаціональних програмах співробітництва була обмежена, і як результат українські партнери слабо залучені до транснаціонального співробітництва на макрорегіональному рівні (зокрема, у міжрегіональні програми співпраці ЄС такі як Interreg Europe, URBACT, INTERACT, ESPON).

У цьому контексті необхідно зазначити, що Договір про функціонування Європейського Союзу (Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU)) [2] чітко розмежовує територіальне співробітництво між державами-членами ЄС та співробітництво з країнами, що не входять до ЄС. Однак, намагаючись спростити та максимізувати синергію між двома політиками Європейська Комісія (ЄК) запропонувала, щоб після 2020 року всі програми співпраці на внутрішніх і зовнішніх кордонах ЄС регламентувалися Регламентом Європейського територіального співробітництва (ETC - European Territorial Cooperation), який був частиною, ухваленого ЄК пакету політики згуртованості та містив: Регламент про загальні положення (The Common Provisions Regulation (CPR)), Регламент Європейського фонду регіонального розвитку (The European Regional Development Fund (ERDF)), Регламент Європейського соціального фонду (The European Social Fund (ESF)), спеціальні правила, у тому числі для програм ETC, у яких країни-члени співпрацюють із країнами, що не входять до ЄС.

Для питань, які не регулюються Регламентом Європейського територіального співробітництва (ETC), застосовується Регламент про загальні положення (CPR) [3].

У спільному документі щодо стратегічного програмування Interreg NEXT на 2021–2027 роки (Програми Interreg NEXT на зовнішніх кордонах ЄС із сусідніми країнами-партнерами) зазначається, що «тісніша співпраця між державами-членами ЄС та Україною має стратегічне значення, в тому числі через її роль транспортних та енергетичних шлюзах» [3].

В останні роки транскордонне співробітництво стало важливим інструментом для досягнення політичних цілей, узгоджених спільно зі східними сусідами ЄС. Просування транскордонного співробітництва серед

східних сусідніх ЄС країн є ключовим компонентом Східного партнерства та інших багатосторонніх ініціатив щодо розвитку, обміну та співпраці між ЄС та сусідніми країнами-партнерами, місцевими та регіональними органами влади. Також визначаються пріоритетні сфери транскордонного співробітництва з Україною на 2021–2027 роки, зокрема [3]: навколишнє середовище (наприклад, доступ до незабрудненої питної води), стійкий транспорт, енергетична освіта, охорона здоров'я, культура, економічна/туристична співпраця, вирішення транскордонних проблем у багатьох секторах.

Оцінюючи перспективи подальшого розвитку територіальної співпраці ЄС з Україною, слід зазначити, що настав час для відновлення попередніх партнерських відносин, так і для встановлення нових. Дійсно, ці зв'язки можуть бути корисними не лише у наданні гуманітарної допомоги, а й можуть зробити суттєвий внесок у післявоєнну відбудову. Важливу роль у цьому процесі можуть відіграти європейські організації європейських міст і регіонів, у тому числі ті, що беруть участь у Європейському альянсі міст і регіонів за відновлення України.

На засадах досліджень проведених на запит Комітету Європарламенту з питань регіонального розвитку (REGI) пропонуються наступні адміністративно-правові рекомендації на стратегічному рівні [1]:

- 1) необхідно підтримувати існуючі та нові угоди про побратимство між містами та регіонами країн ЄС та України;
- 2) розвиток територіальної співпраці з українським місцевим уряди, що діють у східній частині, також із залученням місцевих і регіональних адміністрацій з більшої кількості країн ЄС, ніж досі;
- 3) необхідно посилити транснаціональну співпрацю України та дозволити українським зацікавленим сторонам брати участь у європейських програмах міжрегіонального співробітництва;
- 4) необхідно підтримувати поточне територіальне співробітництво, включаючи пошук синергії між транскордонними та горизонтальними програмами ЄС;
- 5) необхідно продовжувати зусилля для подолання різноманітних бар'єрів для територіального співробітництва, особливо тих, що мають адміністративний та правовий характер, а також інституційні (наприклад, прозорість і верховенство права), а також соціально-культурні (наприклад, молодіжні обміни, знання іноземних мов);

б) необхідно належним чином розглянути роль місцевих органів влади та територіального співробітництва в програмах післявоєнної відбудови України.

Крім цього, Європейським Союзом плануються програми регіонального розвитку, такі як Програми Interreg NEXT Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна, що передбачають встановлення нових форм територіального та міжінституційного співробітництва разом із підтримкою існуючих; підтримку та пошук партнерства; посилення інституційного співробітництва щодо адаптації до клімату та управління стихійними лихами; підтримку соціальної згуртованості; розвиток сфери охорони здоров'я, туризму і культура та інше в межах регіонального транскордонного розвитку. Для реалізації цих завдань планується створення законодавчої, адміністративної та технічної бази для транскордонного порятунку; організація транскордонних заходів та фестивалів; підтримка багатомовності в регіоні.

Література

1. Cooperation between EU cities and regions with their Ukrainian partners. Study Requested by the REGI Committee. Policy Department for Structural and Cohesion Policies Directorate-General for Internal Policies PE 733.117 – March 2023 URL: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU\(2023\)733117](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2023)733117)

2. Treaty on the Functioning of the European Union. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union.html>

3. EC & EEAS (2020) *Joint Paper on Interreg NEXT Strategic Programming 2021-27*. Interreg NEXT programmes on EU external borders with the neighbouring partner countries. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.pbu2020.eu/files/uploads/pages_en/pbu2021-2027/documents/EC%20-%20Joint%20paper%20on%20Interreg%20NEXT%20Strategic%20Programming%202021-2027.pdf

4. Regarding the Sea Process of Interreg A NEXT Programme between Hungary, Slovakia, Romania and Ukraine for period 2021-2027. Draft Interreg Programme document in English. URL: <https://huskroua-cbc.eu/news/programme-news/documents-available-for-slovakia-romania-and-ukraine-regarding-the-sea-process-of-interreg-a-next-programme-between-hungary-slovakia-romania-and-ukraine-for-the-period-2021-2027>

References:

1. Cooperation between EU cities and regions with their Ukrainian partners. Study Requested by the REGI Committee. Policy Department for Structural and Cohesion Policies Directorate-General for Internal Policies PE 733.117 – March 2023 URL: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU\(2023\)733117](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2023)733117)

2. Treaty on the Functioning of the European Union. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union.html>

3. EC & EEAS (2020) *Joint Paper on Interreg NEXT Strategic Programming 2021-27*. Interreg NEXT programmes on EU external borders with the neighbouring partner countries.

URL: chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.pbu2020.eu/files/uploads/pages_en/pbu2021-2027/documents/EC%20-%20Joint%20paper%20on%20Interreg%20NEXT%20Strategic%20Programming%202021-2027.pdf

4. Regarding the Sea Process of Interreg A NEXT Programme between Hungary, Slovakia, Romania and Ukraine for period 2021-2027. Draft Interreg Programme document in English. URL: <https://huskroua-cbc.eu/news/programme-news/documents-available-for-slovakia-romania-and-ukraine-regarding-the-sea-process-of-interreg-a-next-programme-between-hungary-slovakia-romania-and-ukraine-for-the-period-2021-2027>

Сергієнко О.А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Бабець І.Г.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розвиток сучасної так званої нової «невагомої» економіки обумовлений не лише дефіцитом природних ресурсів, а й збільшенням обсягу знань та інформації, що робить можливим отримання затребуваних товарів. Перехід до інформаційного суспільства призводить до зміни глобальної структури капіталу на користь людського капіталу, збільшуючи таким чином нематеріальні потоки фінансів, інтелектуальної власності та інформації. Сьогодні ці потоки в сім разів перевищують рухому масу фізичних товарів [1].

В основі теоретичних концепцій (постіндустріального) інформаційного суспільства Е. Тоффлера та Д. Белла лежать процеси поступового розвитку суспільства в новій формі. Ці науковці вважають найважливішою роль інтегрованих інформаційно-комунікаційних технологій як наукомістких і наукоємних галузей, які поступово перестають виконувати допоміжні функції та стають ресурсно-незалежними, на основі чого приймають важливі управлінські рішення. У працях Фурастье Дж. “Велика надія 20-го століття” та Кларка К. “Економіка 1960 року”, були сформовані перші методологічні засади теорії інформаційного суспільства, яка полягала в розподілі виробничого суспільства на 3 сфери:

- сільське господарство (первинне);
- промислово-промислові (вторинні);
- сфера послуг (третій рівень).

В якості суттєвого методологічного принципу також визначено тезу про домінування університетського сектору в умовах економічного зростання. Ці автори приходять до висновку, що підвищення значення сфери послуг досягається за рахунок двох аспектів: збільшення частки цієї сфери в динамічній структурі населення, а також у структурі ВВП. По суті, це одна з основ інформаційного суспільства. Принципи, які керують технологічними аспектами суспільного виробництва над класовою структурою, також поширюються на конкретний аналіз процесів економічного розвитку в сучасному світі. У новій теорії стали виділятися уявлення про утворення груп нижчих і вищих країн в умовах спільної орієнтації розвитку відсталих країн, утвореної розвиненими країнами [2].

Таким чином, інформаційні революції мали наслідком процеси поетапного переходу від аграрного типу до інформаційного типу суспільства, в якому знання та інтелект по-суті є продуктом та засобом виробництва (рис. 1.1).

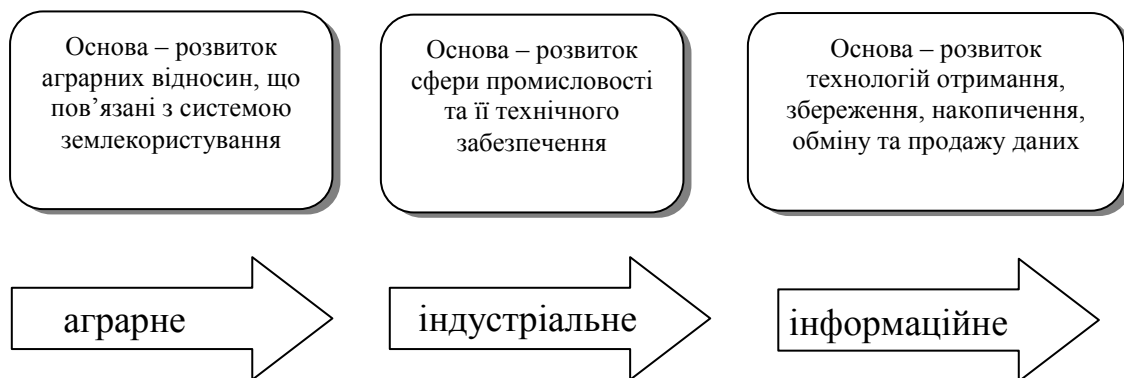

Рис. 1.1. Головні етапи переходу від аграрного типу до інформаційного типу суспільства

Джерело: побудовано за [2].

Формування інформаційного типу суспільства пов’язане з таким явищем, як інформаційний простір. Особливості формування інформаційного простору аналізувала Воронкова В. [3, с. 15], яка виділяє чинники, що мають вплив на рівень розвитку інформаційного простору, зокрема:

- формування та розвиток інформаційних центрів, пов’язаних із формуванням глобального інформаційного простору через посередництво інформаційно-розвідувальних систем;
- розвиток глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж;
- розвиток глобальної системи радіотелевізійного мовлення на основі використання супутникових і наземних систем зв’язку;
- формування принципово нових технологій та засобів інформації;

- створення глобальної системи супутникової навігації;
- глобалізація телефонного зв'язку, в тому числі мобільного.

Маркевич І. у дослідженні «Європейська інформаційна політика» [4, с. 257] здійснила уточнення змісту поняття інформаційного простору. Вона здійснює аналіз таких категорій, як інформаційна інфраструктура й інформаційні ресурси, які, на думку дослідника, можуть сприяти безпечній взаємодії країн з їхніми громадянами та інституціями і, таким чином, їх рівності в доступі до відкритих джерел інформації. А Горбатенко В. [5] здійснює аналіз процесів модернізації українського суспільства у контексті проявів цивілізаційних сучасних процесів. Зокрема, дослідник у контексті сучасних цивілізаційних процесів визначив тенденції, закономірності, проблеми та особливості процесів реформування суспільства в Україні.

Митко А. [6, с. 79] у процесі аналізу характеристик сучасного інформаційного суспільства зроблено висновок, що такі категорії, як «інформаційна демократія» та «електронна демократія» не є одним і тим же і їх необхідно розрізняти. Водночас вона розглядає «інформаційну демократію» як більш широке поняття.

Отже, аналізуючи вищезазначені підходи та теорії, підтримані вітчизняними науковцями, можна зробити висновок, що специфіка інформаційно-комунікаційного простору полягає насамперед у безперервності самого комунікаційного процесу. І всі інші сторони життя неодмінно будуть брати участь у цьому процесі. У той час, коли форми комунікації, в тому числі політичні, розвиваються, а комунікаційний простір все більше наповнюється віртуальними знаками, наукові дослідження на вершині промислових знань стають надзвичайно доречними. А ще більшої актуальності набувають мультидисциплінарні дослідження, які об'єднують донедавна несхожі поняття або дозволяють знайти відмінності в донедавна ідентичних процесах і явищах.

Чайківський Ю. [7, с. 35] зазначає, що характерними рисами сучасного суспільства є процеси стрімкої еволюції та здійснення фундаментальних трансформацій у соціальній сфері у світі та в Україні, зокрема основні напрямки руху саме до такого типу суспільства. Це називається «інформаційне суспільство»...". Це створення великомасштабної інформаційної індустрії, яка призведе до підвищення рівня знань у всіх регіонах планети, пропорційного зростанню цінності інформації, отже, це також - економічний і культурний розвиток, водночас завдяки впливу інформації на суспільство сформуються нові форми демократії, змінюється структура зайнятості населення та відбудуться зміни.радикальні зміни в

різних сферах суспільного життя. Як наслідок, створення принципово нових соціальних, економічних і духовних відносин між людьми, які підпадають під поняття «сучасне інформаційне суспільство», яка триває донині.

Аналізуючи категорію «інформаційного суспільства», Якубовський С.О. [8, с. 340] звертає свою увагу на удосконалення методів розповсюдження й інструменти посилення доступу до інформації. У дискусіях науковців домінують інфраструктурні, технологічні та економічні тренди. Прикладом такого підходу є думка західних дослідників середини 20 ст., які стверджували, що розвиток електронних і комп’ютерних технологій є запорукою формування суспільства інформації. Крім того, включено деякі характеристики, такі як: глобальний характер інформації, поширення інформації без кордонів; покращити свою здатність обробляти, зберігати, збирати та передавати інформацію та мати вільний доступ до неї. Водночас вплив інформації на ступінь розвитку різних сфер людської діяльності та поступовий перехід до принципово нових форм зайнятості тощо.

Питання інформаційно-технологічної підготовки нового інформаційного суспільства починають глибоко аналізувати через усвідомлення того, що нова глобальна цифрова революція стрімко прогресує разом з розвитком технологій, не поступається за впливом на людей. спільноти до минулих науково-технічних революцій. Питання сучасності — це вже не подальша інтенсифікація технологізації суспільства, як це відбувалося в останнє десятиліття, а рівень інтелектуального змісту, формування та впровадження в життя соціальних технологій. фундамент. Використовувати головний стратегічний ресурс суспільства – знання і, відповідно, інформацію.

У 2003 і 2005 роках відбувся Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (WSIS). Під час цих заходів обговорювалися два терміни: «інформаційне суспільство» та «суспільство знань», розглядаючи їх відповідні варіанти. Однак, хоча базова лінія диктувала використання першого терміну, це викликало розбіжності з самого початку, і жоден термін не став основним терміном. Фраза «інформаційне суспільство», безсумнівно, утвердилася як гегемоністський термін не тому, що вона обов’язково демонструє теоретичну ясність, а перш за все, через її визначення в термінах політики офіційно розвинутих країн і «визнаних», тобто організованих Всесвітніх зустрічей на вищому рівні. присвячений йому на його честь.

У серпні 2020 року відбувся черговий саміт, присвячений стану розвитку інформаційного суспільства після історичного Всесвітнього саміту

з питань інформаційного суспільства 2005 року в Тунісі. Він, зокрема, зазначив, що темпи цифровізації та технологічного розвитку надзвичайно експоненціальні та швидкі. Коли представники світової спільноти зібралися на Всесвітньому саміті із питань інформаційного суспільства (WSIS) 2003 року і 2005 року для обговорення еволюції цифрового розриву та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), деякі з яких широко використовуються сьогодні, все ще перебувають у зародковому стані або навіть ще не існують. Однак зараз вони стали популярними, тоді як інші вийшли з моди та/або були замінені більш сучасними інноваціями. Масштаби впливу цифрових технологій на суспільство, культуру, економіку та управління почали експоненціально прискорюватися. З іншого боку, цифровий розрив залишається проблемою, яка перешкоджає процесу отримання однакової вигоди від розвитку інформаційного суспільства.

У цьому контексті можна зробити висновок, що інформаційним суспільством можна вважати суспільство, в якому інформаційні послуги є основною сферою діяльності з виробництва інформаційних продуктів. Однак, враховуючи справді об'єктивне зростання інформаційної індустрії в структурі економіки країни та зростання її значення в політичній сфері, слід зазначити, що важко визначити її масштаби та структуру вітчизняної інформаційної індустрії. Зрозуміло, що в будь-якій країні, навіть найрозвиненішій, економіку не можна буде назвати чисто інформаційною, оскільки вона часто співіснує з іншими країнами (енергетика, промисловість, культура тощо). Це означає, що економічні та інформаційні критерії не можна розділяти при розгляді впливу та важливості інформаційного суспільства.

Література

1. Сталый розвиток. Світовий центр даних з сталого розвитку та геоінформатики. URL: <http://wcd.org.ua/uk/sustainable-development>.
2. Козлова В.А. Генезис теорії інформаційного суспільства в ХХ-ХХІ століттях. Сучасні проблеми науки і освіти. URL: <http://www.scienceeducation.ru/119-15216>.
3. The Global 2000: The World's Largest Public Companies. URL.: www.forbes.com/lists/.
4. Маркевич І. Європейська інформаційна політика. Наша культура і наука. К.: 2000. 368 с.
5. Горбатенко В.П. Модернізація українського суспільства у контексті новітніх цивілізаційних процесів. Дис. д-ра політ. наук: 23.00.02. НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К.: 1999. 379 с.
6. Митко А.І. Україна й інформаційна демократія: новий вимір політики. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2014. С. 77– 81.
7. Чайківський Ю. Механізми структурного розвитку національної економіки. Вісник КНТЕУ. №3. 2011. С. 30-41.

8. Якубовський С.О., Шкабарін Г.Г. Національна конкурентоспроможність економіки України та її вплив на місце країни в глобальних і регіональних економічних процесах. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 338–356.

Собко О.О.

здобувач вищої освіти

Найда В.О.

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем

психологічного забезпечення правоохоронної діяльності

Харківський національний університет внутрішніх справ

м. Вінниця, Україна

ДО ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Економічна безпека є однією з найважливіших складових національної безпеки кожної держави. Вона визначається здатністю країни забезпечити стабільний розвиток свого господарства та достойний рівень життя громадян. Проте, коли держава стикається з воєнним станом, економічна безпека піддається серйозним випробуванням.

Економічна безпека може бути розглянута як стан, коли економічні ресурси держави забезпечують стійкий розвиток, підтримується соціальна стабільність та високий рівень життя населення. Це означає, що держава має володіти достатньою кількістю ресурсів задля забезпечення ефективної економіки та стабільності фінансово-економічної системи. Проте з перших місяців повномасштабного воєнного конфлікту економічна безпека України була забезпечена завдяки використанню накопичених до початку війни резервів та запасів, а також завдяки оперативному об'єднанню зусиль суспільства на регіональному та місцевому рівнях.

З посиленням російської агресії у формі тривалої війни на виснаження економіка України зазнала серйозних наслідків. Продовжуючи свою агресивну кампанію, ворожі сили зосередилися на знищенні та пошкодженні критично важливої інфраструктури, такої як електроенергетика, транспортні мережі, комунікаційні системи та промислові об'єкти. Ці цілеспрямовані атаки призвели до значних збитків та позбавили країну важливих ресурсів для функціонування економіки. Безперервні бойові дії також призвели до виснаження фінансових резервів населення та бізнесу. Населення змушене було зануритися в економічну нестабільність, зокрема через зниження

доходів, втрату робочих місць та руйнування бізнесів. Це призвело до значного зниження споживчого попиту та економічної активності в країні. [1]

Воєнний конфлікт також спричинив наростання економічних диспропорцій. Деякі регіони, особливо ті, що знаходяться в зоні активних бойових дій, зазнали великих збитків та зниження економічної активності, тоді як інші регіони, які знаходяться далеко від фронту, можуть продовжувати функціонувати більш нормально. Це створило значні економічні розбіжності та викликало соціальні напруження в країні [1].

Поряд з традиційними воєнними діями ворожі сили використовували широкий спектр гібридних інструментів впливу на економіку України. Це включало економічний тиск, санкції, кібератаки та інформаційну війну. Усі ці заходи спрямовувалися на подальше ослаблення економічного потенціалу країни та підірвання довіри до української економіки як цілісної системи.

Необхідно відзначити, що Україна також отримала міжнародну підтримку для забезпечення економічної стабільності та відновлення після воєнного конфлікту. Міжнародні партнери надали значну фінансову та гуманітарну підтримку, спрямовану на полегшення економічних труднощів, відновлення інфраструктури та підтримку суспільно-економічного відновлення.

Україна продовжує зусилля для забезпечення економічної стійкості та відновлення після воєнного конфлікту. Це включає реформи, спрямовані на розвиток бізнес-середовища, привабливість інвестицій та стимулювання економічного зростання. Зусилля українського народу спільно з міжнародним співтовариством спрямовані на подолання викликів та відновлення стабільності та процвітання в країні.

Водночас постає питання про забезпечення економічної безпеки нашої держави під час воєнного конфлікту. Забезпечення економічної безпеки в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу та прийняття ряду заходів, спрямованих на збереження стійкості та функціонування економіки. Нижче наведено деякі шляхи, які можуть бути використані для цього:

1. Диверсифікація економіки. Залежність від конкретних галузей може бути ризиковою в умовах воєнного конфлікту. Диверсифікація економіки дозволяє розподілити ризики та забезпечити стійкість. Розвиток різних галузей, таких як сільське господарство, виробництво продуктів харчування, енергетика, інформаційні технології та міжнародна торгівля, може створити основу для економічного відновлення після воєнного конфлікту.

2. Розвиток резервних ринків. В умовах воєнного стану можуть виникнути обмеження щодо зовнішньої торгівлі та доступу до ресурсів. Розвиток резервних ринків, які можуть забезпечити необхідні товари та послуги, є важливим кроком для забезпечення економічної стійкості. Це може включати розширення торгівлі з іншими країнами, пошук нових постачальників та ринків збуту, а також стимулювання внутрішнього виробництва.

3. Захист інфраструктури. Забезпечення безпеки критичних об'єктів, таких як енергетичні системи, транспортні магістралі, комунікаційні мережі та виробничі підприємства, є надзвичайно важливим завданням. Встановлення ефективної системи захисту, включаючи фізичну охорону, кібербезпеку та системи резервного живлення, може допомогти зменшити ризики руйнування та забезпечити неперервну роботу критичних інфраструктурних об'єктів [2].

4. Мобілізація ресурсів: Під час воєнного стану важливо мобілізувати ресурси, які можуть бути використані для відновлення економіки. Це може включати мобілізацію фінансових ресурсів, залучення громадськості до вирішення економічних проблем, створення програм підтримки підприємств та працівників, які постраждали від воєнного конфлікту, а також залучення зовнішньої допомоги та інвестицій для відновлення економіки.

5. Розвиток резервних джерел енергії. Забезпечення енергетичної безпеки є одним з ключових аспектів економічної стійкості в умовах воєнного стану. Розвиток альтернативних джерел енергії, таких як відновлювана енергія, може зменшити залежність від імпорту енергоносіїв і забезпечити стійкість енергетичного постачання [2].

6. Збереження людського капіталу. Заходи, спрямовані на збереження та розвиток людського потенціалу, такі як забезпечення доступної освіти, підтримка здоров'я населення та соціальна захищеність, допоможуть підтримувати сталість економіки в умовах воєнного конфлікту [2].

Широкомасштабна війна, спровокована РФ, має глибокий негативний вплив на економічну безпеку України. Однак завдяки професійній роботі уряду та парламенту України, системній допомозі міжнародних партнерів і високому рівню адаптивності бізнесу та населення країна змогла втримати економічний фронт та продовжити рух в напрямку перемоги та стабілізації економічної безпеки. Спільні зусилля дозволили Україні протистояти економічним викликам, втримати економічний фронт та зберегти потенціал для подальшого розвитку. Впровадження ефективних економічних реформ, підтримка міжнародних партнерів та адаптивність суспільства стали основою

для перемоги над викликами та забезпечення стабілізації економічної безпеки.

Література

1. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану // Національний інститут стратегічних досліджень: сайт. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v> (дата звернення: 21.11.2023).

2. Гарькава В.Ф. Економічна безпека регіонів України. *Економіка України*, 2022. № 2. С. 37-49.

References

1. Actual challenges and threats to the economic security of Ukraine in the conditions of martial law [Aktualni vyklyky ta zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu]. [online] National Institute of Strategic Studies: website. Available at <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v> [Accessed 21 November 2023].

2. Harkava V.F. 2022. Ekonomichna bezpeka rehioniv Ukrainy [Economic security of the regions of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy - Economy of Ukraine*, No. 2, pp. 37-49.

Сова С.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Бабець І.Г.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ЗНАЧЕННЯ І СУТНІСТЬ ДВОСТОРОННІХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В умовах повномасштабного військового вторгнення з боку Росії підвищення ефективності торговельно-економічних відносин з ключовими країнами ЄС є однією з найважливіших складових стратегії економічної інтеграції України у світове співтовариство та євроінтеграційного курсу. Як визначено у Стратегії "Україна 2030" [1, с. 14], важливим пріоритетом розвитку зовнішньоекономічних відносин України є підвищення рівня інтеграції в економіку ЄС.

У цьому контексті розвиток двостороннього співробітництва між однією з найпотужніших держав-членів ЄС, Федеративною Республікою Німеччина, та Україною має стати рушійною силою та взірцем для прискореного євроінтеграційного процесу у нашій державі.

На думку Шевчука В.О. [2, с. 196], сьогодні актуалізується важливість поглиблення двосторонніх економічних відносин з Німеччиною для країн Центральної та Східної Європи. Водночас, як зазначає Н. І. Черкас [3, с. 290],

важливою є інтеграція України в міжнародний ланцюг створення вартості та перехід від експорту сировини до експортоорієнтованого розвитку на основі впровадження сучасних технологій. На думку М. І. Флейчук [4, с. 46-48] в умовах відкритості економіки та інтеграції у світогосподарські зв'язки необхідне зріле і тверезе сприйняття реальних потреб української продукції (послуг) на світовому ринку, яке враховує різні міжнародні економічні та геополітичні інтереси в короткостроковій і довгостроковій перспективі. Водночас дослідник наголошує на доцільності участі України в глобальних макроекономічних інтеграційних об'єднаннях, а також збільшення масштабів двостороннього взаємовигідного економічного співробітництва.

Семів С. Р. [5, с.60] робить висновок, що для налагодження ефективних двосторонніх економічних відносин все більшого значення набуває розвиток внутрішнього ринку як передумова економічної безпеки України та можливості ефективної діяльності на зовнішніх ринках. Тільки так можна забезпечити умови для виходу України з глибокої кризи, гарантувати економічну безпеку та поступовий перехід до високоефективної, соціально орієнтованої економічної системи.

Дослідження моделей таких процесів доцільно проводити в контексті з'ясування природи двосторонніх економічних відносин в умовах поглиблення міжнародної інтеграції. Мельник В. В. [6, с. 8] визначає поняття "моделі двосторонніх економічних відносин" як систему економічних відносин, що сформувалася (або формується) між країнами-партнерами. Він трактує її як систему економічних відносин, відповідну інфраструктуру, що її забезпечує, теоретико-методологічні концепції та стратегії розвитку, які виражають логіку формування моделі та політичну волю цих країн. Еволюція моделі двосторонніх економічних відносин відбувається у таких формах: 1) трансформація інших атрибутів (організаційно-управлінських структур, правової бази, характеру регулювання); 2) трансформація співпраці на мікро-, мезо- та макрорівнях; 3) зміна ролі основних форм МЄВ (інвестиції, торгівля, виробнича кооперація тощо). Чітко визначена національна економічна модель забезпечить це через комплексний механізм трансформації існуючих моделей двосторонніх економічних відносин.

Хільчевська В. В. [7, с. 6-8], на основі виділення українських та німецьких адміністративних одиниць (регіонів та федеральних земель), які відіграють найбільшу роль у двосторонніх відносинах та беруть активну участь у міждержавному поділі праці, на основі національних підприємств, що досягають проміжного рівня (регіонів чи земель), зовнішніх з Європейським Союзом визначила роль і місце українсько-німецьких

міждержавних відносин у загальній системі відносин. Методологічна схема просторового суспільно-географічного аналізу українсько-німецьких двосторонніх відносин представлена на рис. 1.1.

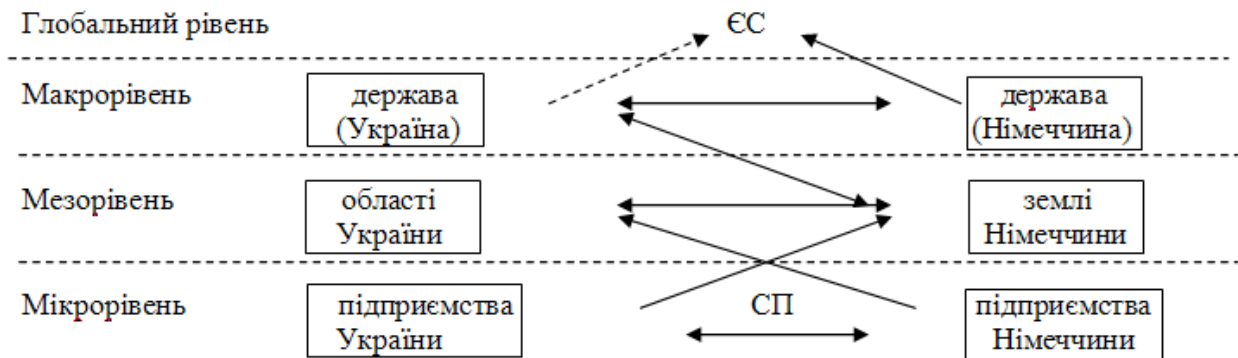

Рис. 1.1. Методологічна схема просторового суспільно-географічного аналізу двосторонніх українсько-німецьких зв'язків

За: [7, с. 8]

У процесі розгляду доцільності двостороннього економічного співробітництва важливо зосередитися на ключовій категорії "стратегічне партнерство". У стратегічній перспективі перспективи розвитку України залежать від її здатності знайти власний шлях і модель розвитку та реалізувати глобальну інтеграцію, яка може розвиватися лише за умови проведення безпринципної, багатовекторної зовнішньої політики. Це вимагає чіткого визначення пріоритетних геополітичних орієнтацій та вибору геополітичних напрямків. Водночас багатовекторність не означає "рівновекторність", як і не означає, що всі її складові є рівноправними. Тому серед багатьох векторів завжди важливо виокремити пріоритетний, який на практиці визначає зовнішньополітичну стратегію держави та її стратегічних партнерів [8]. Такий підхід є особливо актуальним в умовах збройної агресії Росії проти України та перешкоджання інтеграції України до європейських та північноатлантичних структур.

На думку експерта Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова [9, с.2-57], стратегічне партнерство для обох країн визначається важливими економічними, військовими, політичними та іншими довгостроковими факторами. Відносини стратегічного партнерства мають особливий статус, тобто високий рівень поглиблення розвитку міждержавних відносин не лише в одній ключовій сфері, а одразу в декількох ключових сферах. Геополітичне партнерство ґрунтується не лише на географічній, культурній та історичній близькості, але й на геополітичній взаємозалежності.

Як зазначає Макохін З. Ю. [10, с.1], Німеччина є важливим стратегічним партнером для України. [11-12], відносини стратегічного партнерства базуються на таких принципах:

- Готовність йти на компроміси заради досягнення стратегічних цілей, враховуючи інтереси інших країн, навіть коли це не обов'язково доцільно з точки зору власних інтересів; [11-12];

- Спільна зацікавленість партнерів у плідній співпраці; взаємне визнання стратегічного характеру двосторонніх відносин;

- довгостроковий характер партнерства. Стратегічне партнерство встановлюється на довгострокову перспективу, а не на кілька років;

- взаємна відмова від ультиматумів та дискримінаційних практик по відношенню один до одного;

- юридичне закріплення структури та змісту стратегічного партнерства у двосторонніх документах;

- послідовність, дисциплінованість, передбачуваність і неухильне виконання зобов'язань обома партнерами;

- висока результативність стратегічного партнерства - ефективність такої співпраці мають відчувати обидві сторони, не лише державні та політичні еліти, а й економічні організації та широка громадськість обох країн;

- ефективні механізми реалізації такої форми відносин.

Так, на думку експертів УНЦПД [9, с. 12], сутність стратегічного партнерства полягає в існуванні такого рівня міждержавної взаємодії, на якому партнери можуть досягти важливих зовнішніх і внутрішніх цілей шляхом об'єднання зусиль. Стратегічна взаємодія має бути комплексною, охоплювати кілька ключових сфер співробітництва та мати довгостроковий характер. Довіра до стратегічного партнерства залежить від готовності сторін враховувати взаємні інтереси, наявності ефективних механізмів реалізації співпраці та дисципліни партнерських відносин.

Як зазначає К. Фліссак [14, с.87], міжнародне економічне співробітництво відіграє важливу роль у зміцненні двостороннього економічного співробітництва. Оскільки трактування співробітництва як економічного терміна допускає різні тлумачення його сутності, вважаємо за необхідне подальшу систематизацію структури класифікаційних ознак міжнародного економічного співробітництва з метою раціоналізації понятійного апарату. Розглядаючи різні підходи до класифікації, слід усвідомлювати, що кожен з них має як свої недоліки, так і переваги. Тому на практиці найчастіше використовується комбінований підхід до класифікації

(наприклад, міжрегіональне виробництво, міжнародний кредит тощо). Крім того, класифікація міжнародного двостороннього співробітництва та його інструментів не може обмежуватися лише кількома критеріями, навіть якщо вони мають велике значення.

Виходячи з теоретичного аналізу цієї категорії, можна зробити висновок, що функція міжнародної кооперації в процесі двостороннього економічного співробітництва полягає у підвищенні конкурентоспроможності та оптимізації залучення і використання ресурсів між двома країнами.

Серед ключових питань при здійсненні міжнародного співробітництва важливе місце посідає тематика. У двосторонніх відносинах це стосується співпраці на таких рівнях:

- суб'єкти господарювання (між компаніями);
- адміністративно-територіальні одиниці (наприклад, між федеральними землями Німеччини та областями України);
- адміністративно-територіальні одиниці (між окремими містами та іншими населеними пунктами);
- держави та окремі адміністративні одиниці (наприклад, між Федеративною Республікою Німеччина, Баварією та Україною, де така співпраця відбувається протягом тривалого часу);
- держави (міждержавне співробітництво);
- між державами та регіональними об'єднаннями (наприклад, співпраця між Європейським Союзом та державами, які не є членами цього регіонального інтеграційного об'єднання).

Підсумовуючи зазначимо, що сьогодні до основних зовнішньоекономічних пріоритетів України належать разом із розвитком активного співробітництва з ЄС, також і налагодження та активний розвиток ефективного білатерального економічного співробітництва. Результативність реалізації курсу України на інтеграцію до ЄС у значній мірі залежить від розвитку зовнішньоекономічної складової. При цьому зростання ефективності торговельно-економічних зв'язків із окремими країнами ЄС, в свою чергу, є однією з найголовніших складових у стратегії інтеграції української економіки до міжнародної спільноти та її євроінтеграційного курсу. Виходячи з цього, активізація торговельно-економічних, інвестиційних та коопераційних зв'язків із провідними країнами ЄС набуває пріоритетного значення. При цьому, пріоритетними державами, з якими доцільно поглиблювати білатеральні відносини на коопераційній основі, є держави, господарські відносини із якими відповідають критеріям

стратегічного партнерства.

Література

1. Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього. – Київ, НІМД. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.
2. Shevchuk V. German fiscal austerity and its spillovers on the Central and East European Countries / V. Shevchuk, R. Kopych // Proceedings of the 10th Professor Aleksander Zelias International Conference on Modelling and Forecasting of Socio-Economic Phenomena (May 12-15, 2022, Zakopane, Poland) / M. Papiez and S. Smiech (eds.). – Cracow: Cracow University of Economics, 2022. – P. 195-204.
3. Черкас Н. І. Глобальні ланцюги вартості в економічному зростанні [Текст] : монографія / Н. І. Черкас ; Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - Львів : Сполом, 2018. – 386 с.
4. Флейчук М. І. Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку України з урахуванням несприятливих внутрішніх та зовнішніх чинників / М. І. Флейчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Зб. наук. праць). Вип.3 (71)/НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Ред. кол.: відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2018. – 546 с. – С. 44-63.
5. Самійленко В. С. International economic relations and prospects for national development: contemporary challenges and solutions : monograph / В. С. Самійленко та ін. / editorial board : under the editorship of Prof. M. I. Fleychuk, Dr. U. A. Ganski, Prof. V. U. Kazlouski [and others]. – Daugavpils : Daugava Print, 2021. – 368 p.
6. Механізми трансформації моделі українсько-польських економічних відносин у контексті стратегічного партнерства: Автореф. дис... канд. екон. наук [Електронний ресурс] / В. В. Мельник; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Т., 2011. – 20 с.
7. Суспільно-географічні аспекти зовнішніх зв'язків України та Німеччини: Автореф. дис... канд. геогр. наук / І. Г. Хільчевська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 20209. – 23 с.
8. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник / В. Є. Новицький. – К.: КНЕУ, 2013. – 948 с.
9. Стратегічні партнери України: декларації і реалії // Національна безпека і оборона України. – 2010. – №12 (12), грудень. – С. 2-57.
10. Макогін З.Я. Обґрунтування критеріальних підходів до стратегічного партнерства / З. Я. Макогін // Вісник ЛТЕУ. – Серія економічна, випуск 53. – Львів: Вид. ЛТЕУ, 2019. - С. 141-151.
11. Масловська Л. До питання оцінки передумов інтеграції України в ЄС / Л. Масловська // Економіка України. – 2021. – № 6. – С. 72-79.
12. Матвеева В. Деякі аспекти зовнішньої торгівлі України в контексті євроінтеграції / В. Матвеева // Журнал Європейської економіки. – 2021. – № 3. – С. 280-294.
13. Механізми трансформації моделі українсько-польських економічних відносин у контексті стратегічного партнерства: Автореф. дис... канд. екон. наук [Електронний ресурс] / В. В. Мельник; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Т., 2011. – 20 с.
14. Фліссак К. А. Коопераційна модель ФРН: уроки трансформації моделей організації виробництва у постсоціалістичних країнах / К. А. Фліссак // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2016. – Випуск 5-2. – С. 86-93.

Сущенко О.А.
д.е.н., професор
Протасенко В.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕВЕЛ-БЛОГІНГУ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ В ТУРИЗМІ

Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком інформаційних технологій та їх активним впровадженням у сфері туризму. На сьогодні тревел-блоги користуються величезною популярністю серед мандрівників, які перебувають у пошуку інформації, пов'язаної з окремими видами туризму, засобами розміщення, користувацьким досвідом, рекомендацій від досвідчених туристів. З цієї причини тревел-блоги вже сьогодні набувають широкої популярності в якості інноваційного інформаційного туристичного продукту.

На сучасному етапі, ключовим елементом інформаційного забезпечення туризму є блогінг. Практика ведення блогів, яка спочатку виникла в 1990-х роках головним чином як розважальна форма у вільний час, у наші дні трансформувалася у сферу професійної діяльності. Блоги сьогодні визнаються як сучасне комунікативне та інформаційне середовище, що слугує джерелом новин та ефективним інструментом вираження громадської думки. Термін "блог" (від англ. "blog") був уперше запропонований Тревісом Петлером, який вдало поєднав два англійські слова: "web" (всесвітня мережа WWW) і "log" (журнал) [1].

В основі блогінгу закладена глибока потреба людей у спілкуванні та в задоволенні своїх інтересів, у пошуку та обміні інформацією через ведення особистих щоденників. З розвитком і поширенням блогів вони перетворилися із засобу міжособистісного спілкування на масове комунікативне середовище. Блоги виявилися надзвичайно гнучкою та багатофункціональною формою інтернет-комунікації, що використовуються для вираження індивідуального викупу зі світом і для масового обміну інформацією.

Нині практика ведення блогів, що виникла здебільшого як діяльність у вільний час, стала справжньою професійною діяльністю. Зокрема, ця трансформація добре відображена в сегменті тревел-блогів, які спеціалізуються на тематиці подорожей. У сучасних умовах тревел-блогінг

буквально можна розцінювати як професійну діяльність, зорієнтовану на сферу туризму та гостинності. Слід зазначити, що низький рівень витрат і зекономлений час, а також широкий доступ до різноманітної інформації перетворили блоги на ключові комунікаційні та маркетингові інструменти як для пропозиції туристичних послуг, так і для задоволення попиту на них [2, с. 141].

Тревел-блоги, як правило, формуються мандрівниками з метою надання спільноті інформації про свої унікальні пригоди та цінний досвід, накопичений під час своїх світових подорожей. Тревел-блог, як інтегрована онлайн-платформа, охоплює різноманітні аспекти, включаючи, але не обмежуючись, окремими постами. Автор тревел-блогу відіграє ключову роль у формуванні його унікального стилю, організації, частоти оновлень, характеру контенту та інших характеристик. Таким чином автор має можливість створити унікальний простір, що відображає його власний підхід і думку щодо подорожей, а також взаємодіяти з аудиторією відповідно до встановлених параметрів [3].

Як результат, сьогоdnішніх тенденцій, доступності Інтернет-технологій зокрема демонструється наростання обсягу користувацького контенту, специфічно орієнтованого на сферу туризму. Тревел-блоги являють собою сутнісний елемент цієї категорії і, відповідно до іноземних концепцій, належать до категорії контенту, згенерованого користувачами (UGC), або згідно з термінологією "Веб 2.0" (Web 2.0), дослідники навіть виокремлюють ідею "Travel 2.0". Призначений для користувача контент, орієнтований на тематику подорожей, містить у собі різноманітні форми, такі як огляди, персональні думки та коментарі, які часом демонструють як більш довірене й авторитетне джерело інформації, порівняно з інформацією, наданою офіційними постачальниками туристичних послуг. Важливо підкреслити, що користувацький контент з кожним днем набуває все більшого впливу на формування громадської думки та оцінку туристичних послуг [4, с. 142].

Згідно з більшістю авторів тревел-блогів, їхньою основною місією є переживання мандрівок і трансформація цього досвіду в цінний контент. Процес можливо розглядати як інтеграцію вражень в інформаційний формат, що дає змогу поділитися ним із глядачами та спільнотою. Такий підхід сприяє активному обміну досвідом і збагаченню світогляду як самого блогера, так і його аудиторії. Сьогоdnішні блогери, що спеціалізуються на подорожах, прагнуть до формування активних онлайн-спільнот, привертаючи увагу публіки через різні соціальні платформи, зокрема Instagram, Facebook, Tik-Tok, LinkedIn. На цих майданчиках вони не лише публікують фотографії,

а й розповідають захопливі історії, ділячись персональним досвідом та враженнями від відвіданих місць. Різноманітність блогів та їхній постійний розвиток створюють значні труднощі під час їхнього аналізу і водночас посилюють актуальність питань, пов'язаних із класифікацією та систематизацією цього виду онлайн-контенту. Сучасні літературні джерела пропонують різні підходи до класифікації тревел-блогів. Розрізнення та визначення особливостей тревел-блогів, орієнтованих на тематику подорожей, включає аналіз їхньої структури, змісту та функціоналу, які сприяють створенню та споживанню цього особливого жанру. У туристичній галузі тревел-блогінг використовують для інформування споживачів про туристичні дестинації, традиції, заклади гостинності місцевості тощо, що сприятиме її просуванню на туристичному ринку. Інформування клієнтів і потенційних клієнтів про нові події, рекламні заходи, спеціальні пропозиції, крім усього іншого, може призвести до збільшення конкурентоспроможності туристичного підприємства, регіону тощо [5, с. 187].

Тревел-блоги набувають такої глобальної популярності в туризмі з тієї причини, що вони є повноцінним інформаційним продуктом, завдяки чому є таким собі інформаційним гідом в онлайн форматі. Зокрема майбутні мандрівники отримують можливість ознайомитися з елементами подорожі, тим самим якісніше підготуватися до самостійного тріпу. Підписники тревел-блогера, за допомогою його контенту, можуть ретельно оцінити, які країни, місця будуть цікавими для їхнього власного подорожнього досвіду, і в які місця вони, можливо, не хотіли б вирушити через різні об'єктивні або суб'єктивні причини. Зазначена тенденція в сучасній туристичній індустрії вказує на те, що блоги стали необхідною складовою цього галузевого сегмента. Їх вплив полягає в забезпеченні ефективного обміну інформацією та підтримки ринкових відносин. Саме через цю здатність блогів до оперативного та цільового інформаційного спрямування, їх можна розглядати як повноцінний інформаційний продукт у сфері туризму.

Війна в Україні продовжує завдавати величезної шкоди для економіки, зокрема сфері туризму. Але учасники туристичної сфери, попри всі складнощі, продовжують функціонувати, створювати тренди на подорожі та досліджують напрямки, які здатні допомогти подолати кризову ситуацію в національній туристичній сфері в довгостроковому періоді. У сфері тревелблогінгу величезна кількість блогів зазнали українізації контенту, відомі блогери продовжують створювати контент для української аудиторії, тим самим розвиваючи національний медійний ринок. Деякі тревел блогери стали військовими журналістами, деякі продовжують вести свої колонки на

сайтах про внутрішній туризм, інші з труднощами повертаються до цієї діяльності, але продовжують підтримувати економіку, популяризуючи український туризм на національному та міжнародному рівнях, справляючи позитивний вплив і роблячи вагомий внесок у відновлення сфери. При цьому, кожен з цих блогерів робить свій внесок у формування тревел-спільноти, розкриваючи різні аспекти культури, історії та гастрономії відвіданих ними місць. Таким чином, український ринок тревел-блогінгу являє собою багатогранну і творчу спільноту, яка використовує різні платформи для того, щоб поділитися своїми поглядами на подорожі та надихнути аудиторію.

Таким чином, тревел-блоги є важливим інструментом для розвитку туризму. Вони допомагають інформувати, надихати та надавати цінні рекомендації мандрівникам, сприяючи розвитку та популяризації різних місць призначення. Блогери впливають на вибір туристичних напрямків і послуг та виконують важливу роль у формуванні туристичної думки. Усе це свідчить про те, що блоги у сфері туризму не тільки відіграють важливу роль у поширенні інформації, а й активно сприяють розвитку та вдосконаленню туристичної індустрії, впливаючи на її структуру та конкурентоспроможність на світовому ринку.

Література

1. Зарічняк А., Шиманська У. Тревел-блогінг як сучасний інструмент комунікації: поняття та особливості класифікації. *Grail of Science*. 2022. № 21. С. 35–41. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.28.10.2022.003>
2. Кафлевська С.Г. & Мандро А.І. Блогерство як один з найсучасніших видів Інтернет-маркетингу. *Бізнес-навігатор. Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці*, (45), 2018. С. 140–144.
3. Тревел-блог – EverybodyWiki Bios & Wiki. *EverybodyWiki Bios & Wiki*. URL: <https://uk.everybodywiki.com/Тревел-блог>
4. Колотуха О., Салмін В. Тревел-блогінг як нове явище у сфері туризму. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки», присвячена 30-літтю утворення кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. С. 141-143.
5. Осипчук Л. Travel-blogging як інноваційно-інформаційний продукт туристичної галузі. *Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку*. 2021. С. 187–188.

Тимофєєнко М.В.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Бабець І.Г.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ІМПОРТУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ТОВАРІВ В СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У сучасних умовах зовнішньоторговельна політика як складова частина економічної політики набуває все більшого значення. Зростання її ролі збігається з розвитком світогосподарських зв'язків, інтернаціоналізацією виробництва і капіталу, поглибленням залежності національних економік від зовнішніх ринків. За допомогою зовнішньоторговельної політики держави регулюють різні аспекти зовнішньої торгівлі у своїх економічних відносинах з іншими країнами.

У дослідженні Ківарник Л. О. зазначається [1, с. 92], що сучасна зовнішньоторговельна політика - це система заходів, спрямованих на те, щоб економіка певної країни отримала певні переваги на світовому ринку товарів і послуг і водночас захистила свій внутрішній ринок від конкуренції з боку іноземних товарів. Результати часто є основою для досягнення конкретних політичних цілей і, таким чином, становлять невід'ємну частину зовнішньої політики держави.

Питання вітчизняного імпорту та його структури вивчали такі відомі дослідники, як: Л. Яремко, Т. Вахненко, В. Шевчук, Н. Черкас, О. Алімов, В. Ємченко, Л. Ківарник, Т. Мельник, О. Саліхова, С. Рамазанов, Л. Федулова та багато інших.

Конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку забезпечується переважно за рахунок економії на екологічних витратах, зношеності основних фондів та низької вартості робочої сили, що в довгостроковій перспективі може призвести до значних втрат. Імпорт технологій, машин, обладнання та сировини може бути важливим фактором збільшення технологічного (і ширше - несировинного) експорту.

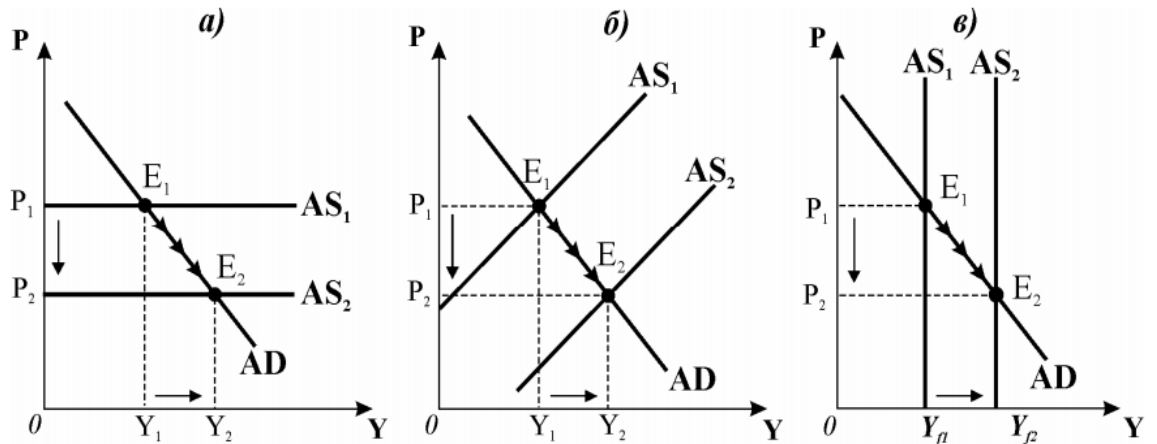

Рис. 1.1. Модель зміни рівноваги шляхом вдосконалення технології (ADAS)

За: [2, с. 19]

Баяр А. А. [3, с. 41] зазначає, що вступ України до СОТ та зони вільної торгівлі з ЄС зумовив прийняття низки нормативно-правових актів та внесення змін до чинних нормативно-правових актів, підвищив прозорість у діяльності митних органів та розширив зовнішньоекономічну діяльність України. Загалом, після вступу до СОТ середньоарифметичні ставки ввізного мита на промислову продукцію знизилися майже вдвічі (з 8,32% до 4,85%). На сьогодні, на відміну від сільськогосподарської та харчової продукції, більшість ставок ввізного мита на промислову продукцію знаходяться на рівні або нижче граничного рівня ставок ввізного мита, встановленого після вступу до СОТ. Таким чином, для більшості галузей та видів промислової продукції зміна імпортних тарифів після вступу до СОТ не матиме негативного впливу. Вступ України до СОТ та подальша лібералізація імпортного тарифного режиму сприяла збільшенню обсягів імпорту, оскільки товари з країн-членів СОТ отримали вільний доступ на внутрішній ринок України.

Гребельник О. П. [4, с. 129] зазначає, що з метою збільшення інвестиційного імпорту та розвитку виробничої кооперації Україна є членом 16 секторальних угод, більшість з яких передбачають нульові ставки тарифів у заключний період (сталь, іграшки, деревина, кольорові метали, фармацевтична продукція, папір, сільськогосподарська техніка, меблі, товари інформаційних технологій, наукове обладнання, будівельна техніка та медичне обладнання). Для хімічної продукції ставка встановлюється в межах від 5,5 до 6,5%, а для текстилю та одягу - від 0 до 17,5%. Державна підтримка автомобільної, авіаційної та суднобудівної галузей включає звільнення від

звізного мита на матеріали та комплектуючі, а також застосування нульової ставки ПДВ.

За даними Кібальник Л. О. [5, с. 52], імпорт в Україну має однорідну та стабільну товарну структуру. Найбільша частка припадає на енергоносії (14-30%), обладнання та механізми (7-19%) і продукцію хімічної промисловості (близько 14%). Найменшу частку імпорту становлять гіпсові матеріали, цемент та руди (в середньому близько 2%), сільськогосподарська продукція (10% у 2019 році) та вироби з деревини (3%).

Відповідно до Закону України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" [6], трансфер технологій - це передача технології, оформлена шляхом укладення двосторонніх або багатосторонніх договорів між фізичними та/або юридичними особами, які встановлюють, змінюють або припиняють майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових. Основними завданнями державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій є забезпечення розвитку та ефективного використання промислового і науково-технічного потенціалу держави для виконання завдань соціально-економічного розвитку держави з урахуванням міжнародного досвіду, можливих соціально-економічних, технологічних та екологічних наслідків застосування технології та її складових врахування виробничого потенціалу вітчизняного виробництва та сприяння розвитку виробництва з використанням новітніх вітчизняних технологій.

Нагачевська Т. В. [7, с. 11] стверджує, що Україна має підстави займати легітимну позицію як в процесах імпорту, так і експорту технологій. У цьому напрямі питання полягає не лише в ефективних механізмах трансферу технологій, а й у створенні законодавчо-нормативних умов для розвитку інноваційного потенціалу країни. Враховуючи відставання України в інноваційній сфері, важливим є використання механізмів та інструментів запозичення технологій у інших країн як на макро-, так і на мікрорівні. Питання ефективної організації та використання механізмів трансферу технологій набуває особливого значення для вітчизняних бізнес-структур в умовах посилення конкуренції на внутрішньому ринку після вступу України до СОТ та зони вільної торгівлі з ЄС. Тому на рівні підприємства необхідно розробити та впровадити систему відбору, придбання та впровадження інновацій світового рівня новизни.

Таким чином, імпорт інноваційних товарів є необхідною складовою швидкого та якісного інноваційного розвитку економіки України та виробництва конкурентоспроможних технологічних товарів з високою доданою вартістю, які можуть бути використані для виходу на міжнародний

ринок технологій. Важливу роль у національній стратегії формування інноваційно-інвестиційної моделі відіграє політика науково-технологічного розвитку. Політика науково-технологічного розвитку пов'язана з науковими результатами, концептуальним баченням перспектив активізації інноваційного процесу та встановленням національних пріоритетів науково-технологічного розвитку. Політика науково-технологічного розвитку сприяє концентрації фінансових і людських ресурсів з метою забезпечення конкурентних переваг національного науково-технологічного сектору та прогресивного просування технологічних змін в економіці. Однак навіть найкращі стратегії не будуть реалізовані без ефективних механізмів їх впровадження. Окрім постановки стратегічних цілей, держава повинна також визначати організаційні заходи для технологічного оновлення шляхом створення ринків інновацій, розвитку інноваційної інфраструктури, зміщення розвитку науки і технологій зі сфери отримання знань у сферу виробництва, надання ресурсної підтримки, бюджетного та податкового стимулювання науково-технічної діяльності тощо. слід окреслити.

Література

1. Кібальник Л.О. Зовнішньоторговельна політика України: наслідки вступу до СОТ / Л.О. Кібальник // Вісник Черкаського університету. – 2018. – Випуск 187. – С. 92-101.
2. Величко А.В. Теоретико-методологічні основи дослідження розвитку міжнародного трансферу технологій / А.В. Величко // Вісник НБУ. – 2021. - № 4. – С. 18-23.
3. Баяр А.А. Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності / А.А. Баяр, І.О. Кобута // Вісник Черкаського університету. – 2011. – С. 39-46.
4. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності / О.П. Гребельник. – К.: Центр учбової літ, 2019. – 432 с.
5. Кібальник Л.О. Механізм реалізації міжнародної торгівлі між членами ЄС / Л.О. Кібальник // Вісник Черкаського університету. – 2021. – Випуск 121. – С. 51-60.
6. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/143-16>.
7. Нагачевська Т.В. Сучасні тенденції міжнародного трансферу технологій міжнародного трансферу технологій та перспективи України / Т.В. Нагачевська // Науковий вісник КНУ ім. Т.Шевченка. – 2020. – №3. – С. 10-15.

Титаренко Л.М.
к.е.н., доцент
**Національний університет «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»**
м.Полтава, Україна

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Надскладною задачею в умовах воєнного стану є забезпечення працюючої економіки. В умовах війни бізнес мотивований не тільки питаннями самозбереження, але й більш соціальними та глобальними завданнями – забезпечити безпеку найманого персоналу, надати робочі місця, оптимізувати на користь найбільш затребуваної з боку споживачів структури товарів та послуг, допомогти українській армії. Означені умови актуалізують проблематику конструювання системи дієвих механізмів, забезпечують безпеку бізнесу.

За роки пандемії та за час війни багато підприємств встигли перепрофілюватися, запровадили нові форми організації праці. Певна кількість працівників були переведенні на віддалений графік роботи, з початком війни цей досвід став у нагоді. На кінець 2023 року такий перехід уже адаптований в країні, оскільки питання віддаленої, дистанційної роботи наразі врегульовані на законодавчому рівні та широко практикується в національному бізнесі. Навіть перебування працівника за кордоном не перешкоджає його переходу на дистанційну форму роботи та не є поважною причиною для звільнення

Водночас робота в дистанційному режимі вимагає від роботодавців системного переформатування наявних до цього бізнес-процесів та моделей організації роботи. За можливості роботодавці намагаються не скорочувати персонал. Наразі збереження працівників є надважливим кроком, адже після перемоги, для відновлення економіки, буде потрібний кваліфікований, навчений та перевірений персонал.

Основною функціональною спрямованістю безпекової політики бізнесу є системний моніторинг зовнішнього середовища та контроль внутрішніх бізнес-процесів з метою виявлення, реагування та ліквідації різних форм ризиків та загроз. Наразі ряд підприємців мають бажання поєднати свої особисті бізнес-інтереси з наявними потребами України, а саме – самозахисті та володіння зброєю.

Для керівників бізнесу життєво важливе значення в умовах воєнного стану має інформація про зміни в законодавстві. Для швидкого виокремлення важливих нововведень, їх роз'яснення та аналітики [1, с.110]. Нестабільність законодавства та відсутність прогнозованості у сучасних правових реаліях в Україні змушують керівників та власників бізнесу вибудовувати якісно нову систему безпеки.

Згідно з розробленою за ініціативою уряду програмою з релокації українських виробництв, держава допомагає у реалізації логістичних потреб, розселенні працівників і підборі нових співробітників. Переміщення бізнес-потужностей також відбувається за підтримки держави.

Підприємствам, що планують релокацію до безпечних областей, надається інформація та допомога з логістики щодо підбору місць для розміщення їх виробничих потужностей, перевезення та розселення фахівців та їхніх родин, а також пошуку нових співробітників. Головною умовою для такого переїзду є наявність логістичної можливості без надмірної загрози для водіїв та залізничників. В зоні безпосередніх бойових дій та через гуманітарні коридори релокація не проводиться. Важливо, що після прибуття на нове місце уповноважені працівники обласних адміністрацій, Державної служби зайнятості та Державної служби з питань праці мають завдання допомогти переміщеному бізнесу в облаштуванні.

Експерти доводять, що консультативна державна підтримка має здійснюватися шляхом: сприяння утворенню об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, які надають консультаційні послуги суб'єктам підприємництва, та забезпечення їх діяльності; спрощення доступу до інформації в режимі реального часу [2, с.8].

Наразі Уряд країни застосовує комплекс універсальних та унікальних методів державного регулювання та стимулювання розвитку підприємництва в умовах воєнного стану. Водночас вирішення надскладної проблеми безпеки потребує синхронності та єдності дій держави та ініціатив самих підприємців.

В умовах сучасних реалій найбільш ефективними інструментами забезпечення економічної безпеки бізнесу є удосконалення законодавчої бази; мобілізація управлінського потенціалу підприємства; самостійне здійснення постійних заходів з профілактики впливу мультиплікативних негативних факторів зовнішнього середовища; формування власної безпекової стратегії.

Література

1. Щадило М. Основні загрози конкурентоспроможності промислового підприємства в умовах воєнного стану. Актуальні питання у сучасній науці, 2023. № 1 (7). С. 106–112. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-106-112](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-106-112).
2. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 2 (100). С. 3-11.

References

1. Shchadylo M. (2023) The main threats to the competitiveness of an industrial enterprise in the conditions of martial law, Aktualni pytannia u suchasni nautsi – Current issues in modern science, 1(7), 106–112. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-106-112](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-106-112). [in Ukrainian]
2. Meljnyk, T. Ju. (2022). State support and stimulation of business development in Ukraine during martial law. Ekonomika, upravlinnja ta administruvannja – Economy, management and administration, 2 (100), 3-11.

Тищенко Я.О.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сухомлин М.О.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Основні цілі спільної сільськогосподарської політики були встановлені державами-членами Європейського Союзу в Договорі про заснування Європейського економічного співтовариства від 25 березня 1957 року, тобто в Римському договорі. Зважаючи на специфіку сільськогосподарського виробництва, сільське господарство визнали особливою галуззю економіки. Регулювання сільськогосподарського ринку було відокремлено від загального ринку інших товарів і послуг, забезпечивши йому систему захисту, засновану на інтервенції та протекціоністських заходах.

Спільна аграрна політика, яка почата впроваджуватися в 1962 році, є партнерством між сільськогосподарським сектором і суспільством, між Європою та її фермерами. Основними цілями САП на початку її реалізації були визначені: підвищення продуктивності сільського господарства з метою забезпечення споживачів постійним постачанням продуктів харчування за доступними цінами, забезпечення справедливого рівня життя для фермерів. Зараз, більш ніж через 50 років, ЄС стикається з такими новими викликами: забезпечення життєздатного виробництва продуктів харчування для забезпечення постійно зростаючого населення світу; зміна клімату та сталі

управління природними ресурсами; забезпечення розвитку сільських територій по всьому ЄС і підтримання сільського господарства [2].

Європейське економічне співтовариство було зобов'язане проводити Спільну аграрну політику відповідно до ст. 33 Договору про заснування Європейського Співтовариства з метою: «підвищення ефективності сільського господарства шляхом підтримки технічного прогресу, раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва, а також оптимального використання факторів виробництва, зокрема робочої сили; забезпечення належного рівня життя сільського населення, особливо підвищення індивідуальних доходів людей, які працюють у сільському господарстві; стабілізації ринків; гарантування безпечного рівня поставок; забезпечення споживачів товарами за прийнятними цінами» [3].

Основним засобом, за допомогою якого мали досягатися цілі Спільної аграрної політики, стала спільна організація сільськогосподарських ринків, яка впроваджувалася поступово. Договір також визначав основні заходи для досягнення цілей САП, такі як ціни, виробничі та маркетингові субсидії, системи зберігання та загальні механізми для стабілізації імпорту та експорту. Для ефективного функціонування спільного ринку сільськогосподарської продукції також було створено Європейський фонд орієнтації та гарантування сільського господарства (FEOGA).

На сільськогосподарській конференції ЄЕС у м. Стрезі в 1958 р. були розроблені основні принципи САП, які є її основою й на даний час:

- ринкова однорідність, що означає вільний рух сільськогосподарської продукції між державами-членами Співтовариства, рівні інтервенційні ціни на основні види сільськогосподарської продукції, єдиний принцип регулювання сільськогосподарського ринку, єдині правила торгівлі з третіми країнами. Цей ринок працює за принципом рівного ставлення до товарів з держав-членів Європейського Союзу;

- преференції для сільськогосподарського виробництва країн Співтовариства, які полягають у створенні умов, що забезпечують пріоритет реалізації продукції, виробленої в Співтоваристві, та розширенні системи захисту від імпорту більш дешевої продукції з третіх країн;

- фінансова солідарність, яка полягає у спільному несенні витрат на САП усіма державами-членами, незалежно від територіального та матеріального аспекту використання коштів. Римський договір також встановив загальний графік створення Спільної сільськогосподарської політики та спільного сільськогосподарського ринку [1].

Упродовж понад 50-ти років реалізації Спільної аграрної політики ЄС змінювалися цілі та інструменти їх досягнення. В літературі виділяють кілька основних етапів реформування САП, які пов’язані з необхідністю вирішення актуальних проблем розвитку сільського господарства в країнах-членах ЄС, а також із відповідним періодом фінансування зі спільного бюджету.

На I етапі (1957-1968 рр.) підтримка сільськогосподарського виробництва та сільськогосподарських доходів ЄЕС здійснювалася через надання сільськогосподарських субсидій, гарантованих цін, підтримку аграрних змін, створення елементів спільного ринку тощо.

Предметом регулювання Співтовариства на той час були: «організація ринку для кожного продукту (загалом охоплювала 80% виробництва), заснованого на системі адміністративних цін, що гарантувала політично визначений дохід; митні збори, що захищали від зовнішніх конкурентів та зовнішніх економічних змін, і експортні субсидії, які дозволяли проникнути на ринок, що характеризується низьким рівнем цін; створення Фонду орієнтації та гарантування сільського господарства, який забезпечував спільну фінансову відповідальність за підтримку сільськогосподарських ринків та структурних заходів, а фінансування САП не було обмежено граничними розмірами витрат» [4, с. 25].

Реформи на II етапі (1970-1980 рр.) передбачали запровадження Європейською Радою структурної допомоги для модернізації сільського господарства, стимулів для раннього виходу на пенсію, навчання фермерів, а також допомогу для гірського сільського господарства та неблагополучних територій. Проте, тенденція до виробництва надлишків сільськогосподарської продукції, що з’явилася та тривала в цей період (перевиробництво масла, субсидоване знищення фруктів), погіршила позитивний імідж САП, а практика експортних субсидій створила своєрідний демпінг на світовому ринку, погіршивши позиції Європи в торгових переговорах в рамках СОТ. Результати цієї політики спонукали Комісію та Раду докорінно змінити САП [4].

Фундаментальна реформа САП була розпочата в 1992 р. в умовах все ще значного надлишку виробництва, високих витрат на виробництво, високих витрат на підтримку та забезпечення адаптації механізмів САП до правил, запропонованих в Уругвайському раунді ГАТТ. Метою цієї реформи було розширення сільськогосподарського виробництва, захист навколишнього середовища та формування сільського простору.

Нові завдання Спільної аграрної політики були визначені в середині першого десятиліття XXI століття у зв’язку з розширенням ЄС-15 до ЄС-25, а

потім до ЄС-27. Необхідність постійної еволюції та адаптації економічної та аграрної політики знайшла своє наступне вираження в пропозиціях, сформульованих у 1997 р. в «Порядку денному - 2000» (Agenda-2000) щодо підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому зовнішньому ринку, продовольчої безпеки та якості, стабілізації доходів у сільському господарстві, інтеграції цілей охорони навколишнього середовища та створення альтернативних (несільськогосподарських) джерел доходу та зайнятості. Впровадження принципів «Agenda - 2000» мали безпосередній вплив на процеси адаптації та послідовні переговори про вступ, оскільки вони визначили напрямок змін, які було дуже важко сприйняти національним економікам держав-нових членів ЄС, знижуючи витрати виробництва і конкуруючи за ціною та якістю завдяки збільшенню масштабу виробництва [5].

Наступним етапом удосконалення державного управління аграрним сектором стала реформа САП, узгоджена в Люксембурзі в 2003 р. Пропозиція Європейської Комісії сформулювати нову аграрну політику Союзу, запланована на затвердження в 2002 р., передбачала скорочення прямих субсидій сільському господарству та незалежність цих субсидій від обсягу виробництва, а також значне збільшення коштів на розвиток сільських територій, сприяння розвитку малих фермерських господарств та органічного землеробства. Таким чином, ЄС запропонував раніше сформульований пакет нових інструментів для підтримки сільського розвитку (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Складові нової аграрної політики ЄС після 2002 р.

Завдання	Мета	Заходи
I. Галузева підтримка сільського та лісового господарства	Підтримка процесу модернізації ферм, а також маркетингу і переробки агропродовольчої продукції	Для прискорення відтворення поколінь у сільському господарстві було передбачено спеціальний пакет допомоги молодим фермерам та систему підтримки дострокового виходу на пенсію
II. Підвищення конкурентоспроможності сільської місцевості	Покращення умов життя на селі та сприяння диверсифікації економічної діяльності сільського населення	Підтримка для створення нових робочих місць та нових джерел доходів для сільського населення, отримання коштів для фінансування інфраструктури сільських територій
III. Захист природного середовища та збереження унікальної спадщини європейського села	Підтримка економічного розвитку аграрного сектора при мінімізації шкоди для екології	Фінансова підтримка територій зі складними умовами ведення сільського господарства (наприклад, гірських регіонів) на території, де вимоги охорони довкілля обмежують свободу ведення сільського господарства

Джерело: складено автором за [1]

Європейська комісія запропонувала Спільну аграрну політику на період після 2020 року, яка базувалася на дев'яти ключових цілях.

Отже, нова САП Європейського Союзу спрямована на досягнення дев'яти конкретних цілей:

1) підтримка справедливих доходів сільськогосподарських підприємств і стійкості сільськогосподарських підприємств у всьому Союзі для підвищення продовольчої безпеки;

2) посилення орієнтації на ринок і конкурентоспроможності, включаючи більшу увагу до досліджень, технологій і цифровізації;

3) покращення позиції фермерів у ланцюжку створення вартості;

4) сприяння пом'якшенню наслідків зміни клімату та адаптації до них, а також сталому виробництву енергії;

5) сприяння сталому розвитку та ефективному управлінню природними ресурсами, такими як вода, ґрунт і повітря;

6) внесок у захист біорізноманіття, покращення екосистемних послуг та захист середовищ існування та ландшафтів;

7) залучення молодих фермерів та сприяння розвитку бізнесу в сільській місцевості)

8) сприяння зайнятості, зростанню, соціальному залученню та місцевому розвитку в сільській місцевості, включаючи біоекономіку та сталі лісове господарство;

9) покращення реагування сільського господарства ЄС на суспільні потреби в їжі та здоров'ї, включаючи безпечну, багату поживними речовинами та сталу їжу, а також добробут тварин.

Також визначено наскрізну ціль: модернізація сектора шляхом підтримки та обміну знаннями, інноваціями та оцифруванням у сільському господарстві та сільській місцевості та заохочення їх використання [7].

Отже, спільна аграрна політика ЄС пройшла у своєму розвитку кілька важливих етапів, які супроводжувалися істотними реформами з урахуванням майбутніх викликів і загроз. Інструменти, що забезпечують реалізацію САП, було реформовано відповідно до суспільних очікувань, що забезпечить позитивні зміни розвитку аграрного сектора у довгостроковій перспективі: пряма підтримка фермерських господарств стає більш справедливою та екологічною; позиція фермерів по відношенню до інших учасників виробничого ланцюга посилюється, а політика в цілому – є більш ефективною і прозорою. САП розвивалася і змінювалася для забезпечення належного реагування ЄС на виклики продовольчої безпеки, зміни клімату, проблеми зростання та зайнятості в сільській місцевості на основі розумного, стійкого та інклюзивного зростання.

Література

1. Kowalski S. Realizacja wspólnej polityki rolnej unii europejskiej i jej konsekwencje dla europejskiego rolnictwa. Nauki Ekonomiczne. 2017. T. 25, ss. 91–112.
2. Zrozumieć politykę Unii Europejskiej – Rolnictwo. Partnerstwo między Europą a rolnikami: Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej (WPR): z myślą o żywności, obszarach wiejskich i środowisku. URL: http://europa.eu/pol/index_pl.htm.
3. Rowiński J. Wspólna polityka rolna, (w:) Unia Europejska, red. Kawecka-Wyrzykowska E., Synowiec E. IKCHZ. T. I. Warszawa, 2004. p. 143.
4. Tomczak F. Ewolucja wspólnej polityki rolnej UE i strategia rozwoju rolnictwa polskiego. Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. 2009. №125.
5. Czapla J., Guba W. Wspólna Polityka Rolna i jej skutki dla Polski po akcesji do Unii Europejskiej. Warszawa: FAPA, 2002, s.61.
6. Instrumenty WPR i ich reformy. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/107/instrumenty-wpr-i-ich-reformy>.

Толкачов О. А.
аспірант
Київського університету права НАН України
м. Київ, Україна

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ ТА ПРИРОДНО-ПРАВОВИХ КОНЦЕПЦІЙ У ФОРМУВАННІ ЛІБЕРАЛЬНИХ ТА НЕОЛІБЕРАЛЬНИХ ДОКТРИН

Вивчення суспільства за допомогою не лише соціальних, але й природничих наук, дає нам нове знання про нього як про цілісне явище. Проте прихильники традиційних та спеціалізованих підходів, безперечно, можуть піддати сумніву допустимість застосування фізичних методів до соціальних систем .

На сьогодні є всі підстави стверджувати, що суспільство є системою, яка характеризується певним рівнем упорядкованості відносин всередині системи, водночас вона тяжіє до зменшення впорядкованості та підвищення ентропії. Тобто суспільство є «ентропійною» системою, яка потребує постійного підтримання рівня організованості. З’ясування особливостей та перспектив неоліберального праворозуміння на сучасному етапі державотворення та розвитку суспільства потребує врахування спадкоємності ідей та характеристик основних суб’єктів суспільної системи крізь призму ліберальної спадковості.

Нами проаналізовано наукові теорії та природно-правові концепції у формуванні ліберальних та неоліберальних доктрин, досліджено особливості неоліберального праворозуміння в контексті природно-правової концепції та вплив лібералізму на всю державно-правову систему і суспільний устрій в

цілому [1-18]. За результатами проведеного дослідження, можна дійти висновків:

1. Соціалізація лібералізму, не обмежуючи свободу кожного, найбільш відобразилась на економічних ідеях лібералізму. Нова доктрина неолібералізму дозволила забезпечити соціальні права, без яких неможливі свобода й достойне життя. Неолібералізм зробив реальними утворення суспільної системи освіти, встановлення мінімальної заробітної платні, контроль за умовами праці, надання виплат у зв'язку з хворобою або безробіттям тощо. Саме адаптація лібералізму дозволила пом'якшити соціальні конфлікти й перейти від ідеї «капіталізму вільної конкуренції» до концепції «соціальної економіки». При цьому природна та невід'ємна свобода індивіда не заперечувалась і не обмежувалась.

2. Забезпечення свободи «від» передбачає захист особи від багаточисельних об'єктивних та суб'єктивних чинників, які можуть перешкодити реалізувати свободу «для». Саме соціальні права мінімізують вплив цих негативних чинників, сприяючи реалізації можливостей людини. Наприклад, якщо людина з певних соціальних причин не може працювати або заробити на прожиття, вона практично виявляється нездатною реалізувати свою свободу - рівність можливостей стає для неї не більш ніж декларація. В цьому випадку суспільство нейтралізує негативні соціальні причини і надає людині мінімальні умови для реалізації її свободи (право на працю). Якщо негативні чинники, які перешкоджають реалізуватися свободі, мають природний характер (вроджені вади, природні стихії тощо) соціальні права знову ж таки забезпечать людині мінімум умов для реалізації своєї свободи і прав.

3. Соціальні права людини гарантують людині мінімальні умови, достатні для реалізації свободи, здійснення природних та громадянських прав. Вони не звужують свободу, а навпаки додатково її укріплюють, послаблюючи зовнішній негативні перепони і вплив на особу. Виникнення та обґрунтування соціальних прав, здійснене неолібералізмом, розширило правовий статус людини і вперше закріпило за людиною не лише негативну свободу, а й створило реальні передумови для позитивної свободи індивіда.

Крім того, аналіз наукових теорій і природно-правових концепцій у формуванні ліберальних і неоліберальних доктрин встановив, що свобода людини є очевидною, яка характеризується наявністю природних, громадянських і соціальних прав, які за значенням і ступенем безпеки слід прирівняти до першого. Реалізуючи права, особа може здійснювати будь-яку діяльність на підставі викладеного.

За результатами проведеного дослідження доведено, що адаптація лібералізму дозволила пом'якшити соціальні конфлікти та перейти від ідеї «капіталізму вільної конкуренції» до концепції «соціальної економіки». При цьому природна і невідчужувана свобода особи не заперечувалася і не обмежувалася. Тому розвинута демократія другої половини минулого століття була вже неможлива без гарантування на державному рівні та реалізації соціальних прав особи, які мали забезпечити всім громадянам мінімальні матеріальні блага, прийнятні в це суспільство.

Література

1. Заблоцький В. П. Сучасний лібералізм: соціально-філософський аналіз. Автореф. дис. ... канд. філософ. наук. Київ, 2002, С.10.
2. Вільям Голдінг. Володар мух. /Переклад з англійської та передмова: Соломія Павличко / 2-ге видання Київ: Основи, 2004. 254 с.
3. Toffler A. The Third Wave. -N. -Y.: Bantam Books, 1994. - P. 373.
4. Орвелл, Джордж. 1984 /Переклад з англ.: Олена Ломакіна. /Київ: Знання.2021. 285 с.
5. Велика хартія вольностей / Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998 - 2004. URL:<https://cyclop.com.ua/content/view/988/58/1/8/#14728>
6. The Declaration of Independence, 1776. URL: <https://history.state.gov/milestones/1776-1783/declaration>
7. The Works of John Locke in Nine Volumes. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/locke-the-works-of-john-locke-in-nine-volumes>
8. Complete Works, 4 vols. (1777). A 4 volume collection of the Works of Montesquieu. URL: <https://oll.libertyfund.org//title/montesquieu-complete-works-4-vols-1777>
9. Kant's Critique of Practical Reason and Other Works on the Theory of Ethics. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/abbott-kant-s-critique-of-practical-reason-and-other-works-on-the-theory-of-ethics>
10. Declaration of the Rights of Man and Citizen, 26 August 1789. URL: <https://revolution.chnm.org/d/295>
12. French Republic Constitution of 1793. URL: <https://oll.libertyfund.org/page/1793-french-republic-constitution-of-1793>
13. Hayek. F. Law, Legislation and Liberty. - Chicago: University of Chicago Press, 1960 - Vol. 3. - P. 6.
14. Bertrand Russell, A HISTORY OF WESTERN PHILOSOPHY And Its Connection with Political and Social Circumstances from the Earliest Times to the Present Day. URL:<chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://www.ntslibrary.com/PDF%20Books/History%20of%20Western%20Philosophy.pdf>
15. An introduction to John Stuart Mill's On Liberty. URL: <https://www.libertarianism.org/columns/introduction-john-stuart-mills-liberty>
16. Tocqueville A. Democracy in America. -N. Y.: Arlington House, 1991. Vol. 1. - P. 38.
17. Karl Jaspers /First published Mon Jun 5, 2006; substantive revision Mon Mar 7, 2022. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/jaspers/>
18. Sartori G. Democratic Theory. - Westpoint: Greenwood Press, 1973. P. 286.

References

1. Zablotskyi V. P. (2002). *Suchasnyy liberalizm: sotsial'no-filosofs'kyy analiz*. [Modern liberalism: socio philosophical analysis.]. (Autoref. thesis ... candidate philosoph. sciences), Kyiv, 10 p. (in Ukrainian).
2. William Golding. *Lord of the Flies*. (2004) /Translation from English and foreword: Solomiya Pavlychko / 2nd edition Kyiv. 254 p.
3. Toffler A. (1994). *The Third Wave*. -N. -Y.: Bantam Books
4. Orwell, George. 1984 /Translated from English by Olena Lomakina. / Kyiv: Knowledge.
5. Great Charter of Freedoms (1998-2004). Legal encyclopedia : in 6 vol.] . URL:<https://cyclop.com.ua/content/view/988/58/1/8/#14728>
6. The Declaration of Independence, 1776. URL: <https://history.state.gov/milestones/1776-1783/declaration>
7. The Works of John Locke in Nine Volumes. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/locke-the-works-of-john-locke-in-nine-volumes>
8. Complete Works, 4 vols. (1777). A 4 volume collection of the Works of Montesquieu. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/montesquieu-complete-works-4-vols-1777>
9. Kant's Critique of Practical Reason and Other Works on the Theory of Ethics. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/abbott-kant-s-critique-of-practical-reason-and-other-works-on-the-theory-of-ethics>
10. The Declaration of Independence, 1776. URL: <https://history.state.gov/milestones/1776-1783/declaration>
11. Declaration of the Rights of Man and Citizen, 26 August 1789. URL: <https://revolution.chnm.org/d/295>
12. French Republic Constitution of 1793. URL: <https://oll.libertyfund.org/page/1793-french-republic-constitution-of-1793>
13. Hayek. F. *Law, Legislation and Liberty*. - Chicago: University of Chicago Press, 1960 - Vol. 3. - P. 6.
14. Bertrand Russell, *A HISTORY OF WESTERN PHILOSOPHY And Its Connection with Political and Social Circumstances from the Earliest Times to the Present Day*. URL:<chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://www.ntslibrary.com/PDF%20Books/History%20of%20Western%20Philosophy.pdf>
15. An introduction to John Stuart Mill's *On Liberty*. URL: <https://www.libertarianism.org/columns/introduction-john-stuart-mills-liberty>
16. Tocqueville A. *Democracy in America*. -N. Y.: Arlington House, 1991. Vol. 1. - P. 38.
17. Karl Jaspers /First published Mon Jun 5, 2006; substantive revision Mon Mar 7, 2022. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/jaspers/>
18. Sartori G. *Democratic Theory*. - Westpoint: Greenwood Press, 1973. P. 286.

Трач В.Р.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В АВТОМОБІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Міжнародні стратегічні технічні альянси та різноманітні виробничі кооперативи за участю компаній з країн з різним економічним становищем, потенціалом та інтересами становлять особливий інтерес за сучасних умов посилення глобалізації та світової конкуренції. Однією з основних тенденцій розвитку світової економіки у ХХІ столітті стала інтенсивна інтеграція країн у виробничий процес, що приводить до формування міжнародних виробничих кооперативів і стратегічних альянсів. У цих формах співробітництва кожен з учасників зацікавлений у створенні спільної взаємовигідної діяльності, виступаючи як рівноправні партнери при збереженні самостійності та незалежності, а також роблячи конкретний внесок у досягнення загальних результатів.

Виникнення і розвиток кооперації в автомобільній промисловості пов'язані з розвитком суспільного поділу праці, спеціалізації та співробітництва. Таким чином, відповідно до законів поділу праці автомобільна промисловість розвивалася з моменту свого виникнення. Перші зразки автомобілів вироблялися в приватних майстернях і стали родоначальниками сучасних компаній (наприклад, DaimlerChrysler, Adam Opel тощо). У міру ускладнення конструкції автомобіля виникла необхідність створення автомобільних заводів (Ford), організованих за принципом самозабезпечення. Щоб забезпечити масове виробництво автомобілів, необхідних у майбутньому на основі ринкового попиту, автомобільні заводи були змушені передавати виробництво деяких деталей і компонентів іншим субпідрядникам, чия спеціалізація давала змогу виробляти їх у більш короткі терміни і з меншими витратами. Тепер у кожній автомобільній компанії є свої постачальники, які виробляють деталі та компоненти відповідно до її власних вимог. Тому можна сказати, що виробнича кооперація в автомобільній промисловості є однією з основних умов її виживання.

Перші автомобілі виробляли в приватних майстернях, таких як Daimler і Opel. У міру ускладнення конструкції автомобілів виникла необхідність у будівництві цілих заводів, таких як Ford. Зрештою, виробництво стало великомасштабним, а специфіка попиту сприяла виробництву деталей і компонентів у інших субпідрядників, що призвело до значного зниження собівартості [1].

Для автомобільної промисловості характерні всі види виробничої кооперації. До них належать контрактація (укладення договорів на виготовлення продукції, укладення договорів на проектування та виготовлення машин і устаткування), спільне виробництво (поділ виробничих програм, міжнародні асоціації, спільні підприємства) і міжнародні асоціації. Спільні підприємства – це гнучкі системи управління, що дають змогу використовувати специфіку та ресурси кожної країни, а також фінансові та інші можливості й досвід усіх учасників корпоративного співробітництва.

Автомобільна промисловість вимагає постійного інноваційного зростання, високоякісного виробництва, надійності, нових маркетингових і цінових рішень, постійного пропонування нових моделей і нових функцій, а також позиції законодавця моди в галузі. З огляду на ці вимоги, важливо обрати найефективнішу форму виходу на зарубіжні ринки як учасника коопераційних проектів, беручи до уваги економічні, географічні та політичні особливості своєї країни.

Дотримуючись головних світових тенденцій, можна виділити найпоширеніші форми інтернаціоналізації економічної й виробничої діяльності, які різняться ступенем домінування на ринку, тісністю зв'язків і рівнем складності управлінської діяльності (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Розподіл форм міжнародної співпраці за ступенем складності управлінської роботи та контролю зовнішнього ринку

Складено автором за: [2]

Ліцензування активно ведеться в галузі виробництва автомобільних деталей і компонентів. Наприклад, компанія Suzuki в Азії придбала ліцензію на виробництво дизельних двигунів, розроблених італійською компанією Fiat.

Стратегія портфельних інвестицій була прийнята німецькою автомобільною компанією Daimler. Daimler володіє часткою в індійській компанії Tata Motors, яка досягла успіху з випуском свого недорогого автомобіля Nano. Перехресне інвестування також використовують такі компанії, як французька Renault і японська Nissan Motor. Ці дві компанії підписали угоду про співпрацю і володіють акціями одна одної в рамках глобального проекту співробітництва: BMW, Daimler і General Motors спільно працюють над виробництвом нових моделей гібридних автомобілів, обмінюються останніми технологічними досягненнями і розділяють витрати і ризики цього проекту. Французька група автомобільних компаній PSA (раніше PSA Peugeot Citroën) і японська Toyota Motor Corporation також створили в Чехії спільне підприємство Toyota Peugeot Citroën Automobile Czech Republic (TPCA) для виробництва практично ідентичних моделей Citroën C1, Peugeot 107 і Toyota Aygo [41]. Виготовлення автомобілів відомих світових брендів охоплює співпрацю з низкою країн (табл.1.1), яка змінюється залежно від моделі автомобілі, будуючи єдине інтернаціональне виробництво та концентрацією дилерських центрів по всьому світі.

Таблиця 1.1

**Міжнародна інтеграція країн для виготовлення нового продукту
автомобільної галузі**

Автомобільний бренд	Країна-власник та розробник бренду	Країна-виробник (деталі, комплектуючі, збір транспорту)
Honda	Японія	Туреччина, Великобританія,
Nissan		Великобританія, Іспанія
Suzuki		Нідерланди, Угорщина, Іспанія
Toyota		Великобританія, Франція, Туреччина, Чехія
Renault		Франція, Іспанія, Румунія, Великобританія, Туреччина
Citroen	Франція	Великобританія, Франція, Чехія, Іспанія, Португалія
Peugeot		Словаччина, Франція, Туреччина, Іспанія, Великобританія, Португалія, Чехія, Румунія, Іспанія
Opel		Іспанія, Німеччина, Польща, Франція
Volkswagen	Німеччина	Німеччина, Франція, Бельгія, Іспанія, Польща, Португалія, Словаччина
KIA		Словаччина, Україна
Hyundai	Корея	Туреччина, Україна

Складено автором на основі: [3]

Філії та виробничі підрозділи компаній, що прагнуть вийти на зарубіжні ринки, також популярні в усьому світі. Наприклад, німецький концерн Daimler відкрив підрозділ у місті Кечкемет (Угорщина) для недорогого виробництва автомобілів класу "А" і "В" класу "люкс".

Придбання більш популярні, ніж злиття, оскільки є менш ризикованою формою партнерства. Прикладом невдалого альянсу може слугувати партнерство між Daimler і Chrysler у США. Ці компанії не змогли скоротити витрати, тому вони припинили альянс, продавши активи Chrysler [4].

Увесь процес поглинань, злиттів, альянсів і стратегічних партнерств показує, що компаніям не вдається самотужки вийти на світову арену. Звісно, є винятки, такі як Morgan у Великій Британії та Mitsuoka в Японії. Але суть у тому, що ці компанії незалежні як усередині, так і зовні, тому вони не відіграють великої ролі на світовому автомобільному ринку. Адже для того, щоб забезпечити сотні тисяч або навіть мільйони продажів на рік, їм потрібна потужна підтримка, яку забезпечує або альянс (у випадку з Nissan-Renault), або набір власних брендів (Volkswagen Group). Крім того, самостійним брендам, таким як Mazda, буде дедалі важче розширюватися і рости.

Volkswagen у Німеччині впровадив логістичну концепцію створення кластерів субпостачальників у межах 10 км від складального заводу.

У сучасній автомобільній промисловості існує два методи імпортного складання: SKD і CKD. Метод SKD (Semi Knocked Down) – це метод, за якого автомобілі імпортують і згодом збирають, щоб уникнути високих імпортних мит і акцизів. У цьому випадку готовий автомобіль розбирають на невелику кількість деталей, а потім імпортують у країну для подальшого складання. Сьогодні цей термін застосовується до виробництва, заснованого на складанні великих компонентів, таких як кузови або двигуни з трансмісіями.

Другий спосіб, "повне складання" (CKD), є імпортною технологією і насамперед спрямований на уникнення високих імпортних мит і акцизів. Імпортуються готові компоненти, збираються на місці та продаються; перевагою CKD є зниження мита на компоненти, яке є значно нижчим, ніж на готові автомобілі; на відміну від SKD, система CKD передбачає більш активні дії щодо товарів у країні, де вони продаються. Можливі збірка, зварювання, фарбування, внутрішнє оздоблення та остаточне тестування.

Зокрема, Daimler створив заводи з дрібноузлового складання (CKD) у Таїланді, В'єтнамі, Малайзії та Індонезії, щоб уникнути високих імпортних тарифів на готові автомобілі в Південній Азії (у В'єтнамі ставка імпортного тарифу становить 50% від митної вартості автомобіля).

Сучасна модель модульного виробництва автомобілів у США ґрунтується на вертикальній дезінтеграції постачальників компонентів автомобілів шляхом їх одночасної інтеграції, поглибленні спеціалізації та запровадженні багаторівневої структури постачальників компонентів і матеріалів для автомобілів, а також інтенсивному аутсорсингу господарських операцій під час виробництва автобусів. Наявність різних підрядників дає змогу клієнтам обирати оптимальний варіант виконання замовлення. Як правило, великі автомобільні компанії мають від 2 до 2,5 тисяч субпідрядників. Великі компанії американської автомобільної промисловості, такі як Chrysler, Ford і General Motors, виробляють трохи більше третини своїх компонентів власними силами (34 %, 38 % і 47 % відповідно). Решту деталей постачають за субпідрядними замовленнями [5].

Традиційно компанії в таких країнах, як США і Японія, виробляли більшість компонентів автомобілів власними силами. Однак у зв'язку зі швидким науково-технічним прогресом і новітніми розробками, спрямованими на процес складання готової продукції, автовиробники передають на аутсорсинг не лише виробництво дрібних деталей, а й їхнє збирання в модулі та вузли, виділяючи підрозділи в самостійні компанії. Інші завдання, як-от вдосконалення технології виробництва, тестування, закупівля запчастин і комплектуючих, пакування та продажі, також передають компаніям у рамках кооперації. Як правило, основні власники брендів зберігають за собою функції розробки нових продуктів, стратегії виробництва, орієнтації на бренд, поліпшення функціональних характеристик і дизайну автомобілів, а також виробництва зразків для тестування.

Таким чином, очевидно, що сучасний автомобільний світ виявляє стійкий інтерес до такої форми співпраці, як міжнародна виробнича кооперація. Такі альянси не обов'язково оформлюються юридично, але переслідують глобальні цілі. Дуже часто альянси стають свого роду "рятівною благодаттю", коли компанії стикаються з труднощами у своєму розвитку або виходять на нові ринки, намагаючись домогтися максимального представництва за низьких витрат. Однак існують і стратегічні альянси, засновані на довгострокових цілях компаній-учасників, наприклад, спрямовані на досягнення глобального лідерства в галузі. У сучасній автомобільній промисловості існує дві форми імпортного складання: SKD і CKD. У першому випадку готові автомобілі розбирають, імпортують і збирають у країні походження. В іншому випадку імпортуються компоненти для подальшого продажу і складання на місцевому виробництві.

Література

1. Ковалів В.В. Фінансовий аналіз: методи і процедури / В.В. Ковалів. - К.: КНЕУ, 2022. – 560 с.
2. Kutschker, Michael/Schmid, Stefan (2018): Internationales Management. 6th revised and updated edition, Oldenbourg, Munich, Vienna, 2018. – 58 p.
3. The Automobile Industry Pocket Guide, 2018-2023 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: https://www.acea.be/uploads/publications/ ACEA_Pocket_Guide_2018-2023.pdf.
4. Cooney S. Automotive Industry: Policy Overview and Recent History // CRS Report for Congress, (Order Code RL32883), Congressional Research Service, The Library of Congress, April 25. – 2005. – 106 p.
5. ECLAC (Economic Commission for Latin America and the Caribbean) (2022), Foreign Investment in Latin America and the Caribbean, (LC/G.2226-P), Santiago, Chile, May, 2022. United Nations publication, Sales No. E.04.II.G.54. – 142 p.

Трач С.Р.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Насипайко Д.С.
к. е. н., доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ЕКСПОРТНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В
УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Останні тенденції в зовнішньоекономічній діяльності підприємств харчової промисловості свідчать про те, що в Україні є можливість поліпшити свої позиції на світовому ринку продовольства, але це можливо тільки за умови проведення грамотної державної політики в умовах післявоєнного відновлення економіки. Економіка України зазнала впливу глобалізації і є активним учасником цього процесу. Питання, пов'язані з впливом міжнародної економічної інтеграції на реалізацію потенціалу країн-учасниць цих процесів, обговорюються в різних публікаціях. При цьому роль держави у світовій економіці та міжнародному економічному співробітництві визначається рівнем її експортного потенціалу.

Т. Осташко [1, с. 44], провідний дослідник міжнародної інтеграції вітчизняного агропромислового комплексу, зазначає, що ключовим завданням сьогодні є забезпечення життєздатності харчової промисловості та зміцнення її експортного потенціалу з метою забезпечення національної продовольчої безпеки [2]. Міністерство економіки, торгівлі та аграрного розвитку України визначило трансформацію харчової промисловості у високоефективний і конкурентоспроможний на внутрішньому та

зовнішньому ринках сектор національної економіки одним зі своїх пріоритетів, що має враховувати національні пріоритети та необхідність інтеграції України до ЄС [3, с. 2]. У 2021 році з виступу Президента України у Верховній Раді [4, с.419] випливає, що сильний аграрний сектор, який повністю використовує експортний потенціал і гарантує економічну та продовольчу безпеку країни під час війни, є необхідною умовою для сталого соціального розвитку та зміцнення позицій країни на зовнішньому ринку.

На думку вченого Саблука П. Т. [5, с. 34], експортний потенціал в агропромисловому комплексі (складовою частиною якого є харчова промисловість) характеризується сукупністю показників функціонування галузі та діяльності виробничої структури, які визначають її стабільний розвиток та успіх у конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Він оцінюється за рівнем економічного потенціалу окремих підприємств і конкурентоспроможності їхньої продукції. Експортний потенціал підприємства – це комплексна порівняльна характеристика підприємства, що відображає ступінь переваги або неповноцінності набору показників оцінки діяльності підприємства порівняно з набором показників його конкурентів, які визначають його успіх на конкретному ринку в певний період.

На рисунку 1.1 представлено ключові елементи в дослідженні теоретичних аспектів формування експортного потенціалу підприємств харчової промисловості.

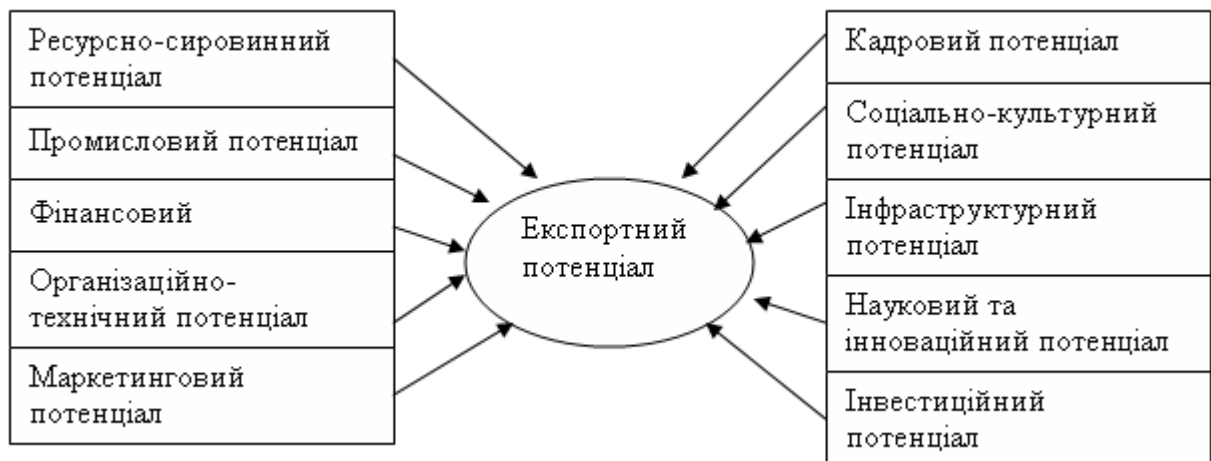

Рис. 1.1. Головні елементи експортного потенціалу підприємств харчової промисловості

За: [6]

Таким чином, повний експортний потенціал харчової промисловості складається з суми використаних і невикористаних ресурсів. Відповідно до

визначення та класифікації, експортний потенціал підприємств харчової промисловості складається з природних, організаційних, матеріальних, технологічних (у тому числі технічних), фінансових, кадрових та інформаційних ресурсів, наявних для нарощування експорту.

С. В. Майстро [7, с. 163-167] стверджує, що для посилення експортного потенціалу вітчизняної промисловості необхідно враховувати інноваційні чинники. Цю тезу підкреслює і Ю. В. Полякова [8, с. 12], яка стверджує, що серед чинників, які визначають експортний потенціал вітчизняних підприємств, - якість інноваційної системи, що є головним чинником в економіці знань, де постійно виникають і комерціалізуються кластери радикальних інновацій.

Інтенсивно перетворюючи наукові знання на нові технології, країна створює можливості для забезпечення сталого економічного зростання та сприяння підвищенню національної конкурентоспроможності харчової промисловості на світовому ринку за рахунок концентрації зусиль на пріоритетних напрямках науково-технічного та соціально-економічного розвитку в рамках інноваційної системи. Важливими інноваційними заходами для вітчизняної харчової промисловості є застосування сучасних технологій для підвищення ефективності та продуктивності праці, використання сучасного технологічного устаткування під час заготівлі, виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, а також запровадження ефективної логістичної системи маркетингу та просування продовольчих товарів.

Провідні вітчизняні дослідники [9; 10; 7; 1; 11; 95; 12; 13] дійшли висновку, що продовольчі ринки мають низку характерних особливостей і для забезпечення високого експортного потенціалу для всіх зацікавлених сторін у відкритій економіці необхідно враховувати, серед іншого, наступні

- залежність від пропозиції на сільськогосподарських ринках та природно-кліматичних умов. Водночас, нееластичність попиту на продовольчі товари створює парадоксальну ситуацію на агропродовольчих ринках, коли за несприятливих погодних умов та низьких врожаїв сільськогосподарські виробники в цілому мають перевагу. Зрештою, у випадку нееластичного попиту, високий врожай зменшує доходи виробників, і вони намагатимуться обмежити загальну пропозицію;

- на ринки впливає сезонність виробництва та споживання продуктів харчування через біотехнологічну природу аграрного сектору;

- інституціоналістський підхід вважається дуже продуктивним в оцінці ефективності ринку, його структурних елементів та структурних змін. З

точки зору інституціоналізму, ефективний ринок – це добре розвинена система інститутів, як формальних, так і неформальних, які забезпечують низькі трансакційні витрати на рівні індивідуальних контрактів. Вітчизняні дослідники вважають, що високі ринкові трансакційні витрати перехідного періоду в Україні значною мірою зумовлені неформальними факторами, серед яких найвагомим є внесок невизначеності щодо майбутнього, що спотворює мотивацію та поведінку учасників ринку;

- продукція харчової промисловості формується на основі продукції місцевого агропродовольчого ринку. Це зернові та хлібобулочні вироби, м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молочні продукти, риба та рибопродукти, яйця та яєчні продукти, цукровий буряк, цукор та кондитерські вироби, насіння соняшнику, олія та олійні продукти, фрукти, овочі та ягоди, овочі та баштанні культури та безалкогольні напої. Ці товарні групи складають основу відповідних продовольчих ринків і тісно пов'язані між собою через платоспроможний попит населення на продукти харчування та постійну взаємозамінність останніх;

- продовольчі ринки займають особливе місце в структурі агропромислового комплексу. Продовольчий ринок є важливим наслідком функціонування сільського господарства та переробної промисловості і безпосередньо залежить від стану ринку праці, ринку землі, ринку інвестиційних товарів, фінансового ринку та інших елементів ринкової інфраструктури. Його стабільність і насиченість є викликом і метою всього агропромислового комплексу;

- порівняно з іншими видами продукції, продовольчі товари є більш обмінюваними і водночас менш еластичними за доходами, а їх виробництво регулюється не лише платоспроможним попитом, а й, наприклад, фізіологічними нормами споживання;

- на продовольчих ринках продаються продукти харчування як предмети першої необхідності. Тому продовольчий ринок є сферою економічних, соціальних і політичних інтересів суспільства.

Як зазначає О.Л. Копиленко [14, с. 17], високий експортний потенціал вітчизняної харчової промисловості не обов'язково обумовлений високою якістю харчових продуктів. Наразі існують певні проблеми у визначенні якісних характеристик харчових продуктів, які загострилися після вступу України до СОТ та зони вільної торгівлі з ЄС. Така ситуація призводить до збільшення трансакційних витрат на визначення відповідності сільськогосподарської харчової продукції міжнародним стандартам.

Важливим аргументом на користь застосування методу аналізу

галузевої структури ринку до дослідження процесів формування та розвитку продовольчого ринку є комплексний підхід, який передбачає аналіз взаємозалежностей між структурою та закономірностями розвитку харчової промисловості та структурою і функціонуванням аграрних ринків.

Таким чином, зміцнення експортного потенціалу харчової промисловості в умовах лібералізації зовнішньоторговельного режиму передбачає врахування економічного потенціалу всіх суб'єктів, ефективну взаємодію всіх чинників, дотримання науково обґрунтованих рівнів фінансування праці та виробництва, а також виявлення ключових важелів, що впливають на формування експортного потенціалу. Необхідно враховувати і нормативні чинники. Це питання особливо актуальне в умовах поглиблення світової фінансової кризи, вступу України до СОТ і поглиблення європейської інтеграції.

Література

1. Осташко Т.О. Структурно-інституційний аналіз аграрного ринку / Т.О. Осташко. – К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2022. – 56 с.
2. Гуменюк О. О. Оцінка ефективності функціонування інфраструктури ринку продукції АПК / О. О. Гуменюк // Інноваційна економіка АПК. – 2022. – №3 (5). – С. 23-28.
3. Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25.06.2009 р. № 1561-VI [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2021 році». – К.: НІСД, 2022. – 928 с.
5. Саблук П.Т. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / П.Т. Саблук (ред.), В.В. Юрчишин (ред.), І.І. Лукінов та ін. – К., 2019. – 664 с.
6. Коломієць В.В. Експортний потенціал та його зовнішньоекономічна діяльність (на прикладі харчової промисловості) / В. В. Коломієць: Автореф. дис... канд. екон. наук / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2019. – 20с.
7. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання: монографія / С. В. Майстро; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х.: Магістр, 2016. – 240 с.
8. Полякова Ю. В. Проблеми участі України у світовому технологічному обміні / Ю. В. Полякова // Науково-технічна інформація. – 2019. – № 4. – С. 11-14.
9. Апопій В.В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії: монографія / В.В. Апопій. – Л.: Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. — 368 с.
10. Березін О. В. Продовольчий ринок України. Теоретико-методологічні засади формування і розвитку: монографія / Березін О. В. / Полтавський ун-т споживчої кооперації України. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – 184 с.
11. Саблук П.Т. Основи організації аграрного ринку / П.Т.Саблук, Д. Л. Карич, Ю.С.Коваленко. – К., 2019. – 188 с.
12. Супіханов Б.К. Розвиток ринків аграрної продукції: монографія / Б.К. Супіханов; Ін-т аграр. економіки УААН. – 3-ге вид., доповн. та переробл. – К., 2019. — 530 с.

13. Ясько А.Г. Диверсифікаційна компонента адаптації харчової промисловості України до вимог СОТ: автореф. дис... канд. екон. наук [Електронний ресурс] / А.Г. Ясько; НАН України; Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2012. – 18 с.

14. Законодавче забезпечення вступу до СОТ – перспективи для сільськогосподарських товаровиробників / Ред.: О.Л. Копиленко; Ін-т законодавства ВР України, Спіл. парлам.-уряд. ком. з інтеграції до СОТ. — К.: Парлам. вид-во, 2012. – 79 с.

Тригубчук О. О.
здобувачка вищої освіти

Литвин О.Є.

к.е.н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі розвиток у всіх сферах суспільного життя неможливий без впровадження передових технологій та цифрової трансформації. Основна мета цифрових технологій - спростити різноманітні процеси, забезпечити користувачів зручністю, мобільністю та легкістю виконання необхідних процедур. Важливою частиною такого простору й об'єктом цифровізації виступає податкова система країни та податкове регулювання соціогосподарських процесів.

Сфера оподаткування активно зазнає змін, впроваджуючи технології Четвертої промислової революції (4IR). Ці технології сприяють швидшому та надійнішому накопиченню та аналізу податкової інформації, розробці інтелектуальних моделей моніторингу ризиків, автоматизації процедур формування та перевірки податкової звітності та інших аспектів. Практика та проблеми впровадження таких технологій в галузі оподаткування стають актуальними не лише для бізнес-середовища, але й для контролюючих органів у сфері оподаткування.

Окрім того, цифровізація відкриває й нові можливості управління податками. У контексті цифрової економіки впровадження нових інформаційних технологій у процес збору та управління податками спрямоване на підвищення якості та ефективності цих процесів. Застосування сучасних ІТ-інструментів податковими органами в цифровому середовищі дозволяє зменшити ризики невідповідності платників податків податковому законодавству, максимально підвищити ефективність податкового адміністрування і досягти повної відповідності 100%

податкових вимог. Уряди очікують, що ці зміни матимуть вплив на базу оподаткування, а також на збори та адміністрування податків. Наприклад, автоматизація та роботизація процесів, віддалені продажі товарів та послуг, смарт-контракти, автоматизація оподаткування, застосування технології блокчейн. [1]

Основними технологіями для побудови системних рішень в оподаткуванні є блокчейн, штучний інтелект та роботизація. Вони спрямовані на автоматизацію рутинних податкових процесів та генерацію “розумних” порад або інсайтів, оцінку податкових ризиків тощо.

До напрямів застосування «роботизації» можна віднести: автоматизація введення даних, інтеграція різних систем, виконання однакових, регулярно повторюваних завдань, погодження даних із різних систем, перевірка якості та коректності даних, обробка простих бізнес-алгоритмів. На практиці це може реалізовуватись через "розумне сканування" та обробку первинних документів; автоматичне формування інших документів (актів, рахунків тощо), автоматизоване перенесення даних із різних систем (HR, продаж, склад тощо) у бухгалтерські системи, погодження однакової інформації в різних базах даних та виправлення помилок або збагачення даних, надсилання автоматизованих нотифікацій щодо звірки даних контрагентам; програмування типових процесів (реєстрація накладних, заповнення та подання звітності тощо).

Штучний інтелект використовується для податкового аналізу, автоматизації, аналізу процесів та оцінки рівня розвитку податкової функції. Наприклад, це можуть бути нейронні мережі для автоматичного розрахунку зобов'язань з ПДВ; "розумний" розподіл звернень до податкової служби та автоматичні відповіді на типові питання; інтелектуальний аналіз ланцюга постачання на предмет податкових ризиків. Як приклади автоматизації, можуть слугувати наступні процеси: роботизований процес заповнення податкових декларацій; побудова алгоритмів автоматизованого пошуку та збору податкової інформації із різних джерел; контроль та аналіз процесів підготовки податкової звітності; ризик-орієнтовані моделі процесів податкової функції; бенчмаркінг податкових показників.

Технологія «блокчейн» дає змогу для реєстрації ПДВ в блокчейн-реєстрі; фіксації даних щодо всіх інвойсів та платежів у блокчейн, відстеження місця постачання для e-commerce; аналіз наявності статусу постійного представництва, блокчейн-реєстрів всіх інвойсів та банківських платежів. [2] Використання технології блокчейн дозволяє досягти прозорості та простоти при фіксації прибутку компаній, і вже декілька країн

впроваджують цю технологію в сфері оподаткування. Наприклад, федеральна податкова адміністрація Бразилії вже використовує систему, засновану на блокчейні, під назвою "bCPF". Ця система призначена для обміну даними між реєстром платників податків та податковими та регуляторними органами на різних рівнях влади (федеральному, штатовому та муніципальному). Крім того, в Бразилії розглядається впровадження Реєстру юридичних осіб на основі блокчейну, "bCnpj", з аналогічними цілями. У Фінляндії блокчейн використовується для контролю податків, пов'язаних з операціями з нерухомістю, в Швеції проводиться тестування блокчейну для цифровізації квитанцій, податку на прибуток нерезидентів і митних зборів, в Китаї використовується для електронного виставлення рахунків з метою створення більш справедливого податкового середовища. Аргентина вже впровадила Єдиний Податковий Реєстр - Федеральний реєстр (RUT), механізм спрощення оподаткування, який дозволяє платникам податку на прибуток виконувати формальні вимоги щодо податкової реєстрації та декларування через єдиний канал для всіх змін даних, припинення юрисдикції, часткового або повного припинення діяльності тощо.

У майбутньому планується використовувати технології блокчейн для обміну податковими даними як в межах окремих країн, так і на міжнародному рівні, зокрема для виявлення та протидії схемам ухилення від оподаткування на додану вартість. Впровадження технології блокчейн дозволяє зменшити адміністративні витрати, виключити з оподаткування затриману бюрократію, підвищити прозорість і спростити процес оподаткування та реєстрації прибутку компаній. Однією з позитивних сторін впровадження технології блокчейн в систему оподаткування є надання інформації в реальному часі, що дозволяє податковим та іншим регуляторним органам збільшити довіру до наданих даних та підвищити ефективність контролю. [3]

Спеціалісти та науковці вповні правомовно висловлюють прогнозовані впливи на управління державними податками, серед яких виділяється наступне:

- Уряд матиме велику перевагу, використовуючи податкову адміністрацію, яка підтримується блокчейном. Надзвичайно складне завдання змішування, перекладу, обробки та документування періодичних транзакцій компанії призведе до створення більш цифрових та безпечних документів, які не можна переглядати чи змінювати.

- Періодична самозвітність про операції бізнесу, такі як доходи, витрати, борги та інша інформація, призведе до негайного вирахування податків.
- Непрямі податки можна змінити та спростити за допомогою технології блокчейн. Прозорість і швидкість можуть дозволити в реальному часі перевіряти та перераховувати податки
- Податкові спори можуть значно скоротити та заощадити час для уряду та платників податків. Прозорість блокчейну може звести перевірку, конфлікти та суперечки майже до нуля [4].

Література

1. Цифрова економіка. Про нові можливості для України. Новое время. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/tsifrova-ekonomika-pro-novi-mozhливosti-dlja-ukrajini-2282520.html>
2. Чижикова О.В. Глобальні тренди впровадження технологій у сфері оподаткування в контексті цифрової трансформації економіки / Чижикова О.В. // Наукові праці НДФі. – 2019. – No 3 (88).– с. 126–134. <https://doi.org/10.33763/npndfi2019.03.126>
3. Colossa A. How Global Tax Administrations are Using Blockchain Technology/ A. Colossa // news. Bloombergtax. March 17, 2022. URL: <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/how-global-tax-administrations-are-using-blockchain-technology>
4. Jurowiec, P. Blockchain Applications in the World Tax Regime. 2018. URL: <https://blog.goodaudience.com/blockchain-applications-in-the-world-tax-regime-ea2111741f0b>

References

1. Tsyfrova ekonomika. Pro novi mozhlyvosti dlya Ukrayiny. Novoe vremia. Available at: <https://nv.ua/ukr/opinion/tsifrova-ekonomika-pro-novi-mozhливosti-dlja-ukrajini-2282520.html>
2. Chyzykova O.V. Hlobalni trendy vprovadzhenia tekhnolohii u sferi opodatkuвання v konteksti tsyfrovoyi transformatsii ekonomiky [Global trends of tax technologies implementation in the context of digital transformation of the economy] Naukovi pratsi NDFI. 2019. No 3 (88) Pp. 126–134. Available at: http://npndfi.org.ua/?page_id=774&lang=en&aid=996
3. Colossa A. How Global Tax Administrations are Using Blockchain Technology. News. Bloombergtax. March 17, 2022. Available at: <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/how-global-tax-administrations-are-using-blockchain-technology>
4. Jurowiec, P. (2018) *Blockchain Applications in the World Tax Regime*. Retrieved from <https://blog.goodaudience.com/blockchain-applications-in-the-world-tax-regime-ea2111741f0b> [in English].

Тютюник В.В.
д.т.н., професор
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна
Яценко О.А.
к.е.н., доцент
Національного університету цивільного захисту України
м. Харків, Україна
Тютюник О.О.
к.т.н., доцент
Харківський національного економічного
університету ім. Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПРІЙНЯТТЯ АНТИКРИЗОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ В УМОВАХ ВВЕДЕННЯ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ

У сучасному світі, що переживає неспокійні та непередбачувані часи, питання антикризового управління в умовах введення особливого правового режиму, такого як воєнний чи надзвичайний стан, стає надзвичайно актуальним. Викликані різноманітними небезпеками, від природних катастроф до глобальних конфліктів, суспільства змушені шукати ефективні антикризові рішення, щоб забезпечити безпеку, стабільність та відновлення після кризи.

Наше дослідження присвячено аналізу стратегій та механізмів антикризового управління в умовах введення особливих правових режимів, спрямованих на реагування на надзвичайні ситуації. Зокрема, вона розглядає важливість координації дій, гнучкості правових рамок, взаємодії з громадськістю, захисту прав та свобод громадян, а також плануванню відновлення після кризи зокрема післявоєнного періоду.

Відповідне розуміння та розробка ефективних антикризових рішень можуть визначити не лише виживання суспільства в умовах кризи, але й його подальший розвиток. В даному контексті, ця робота спрямована на висвітлення ключових аспектів антикризового управління, які можуть служити основою для розробки ефективних стратегій в умовах воєнного чи надзвичайного стану, сприяючи стабільності та відновленню суспільства в найскладніших обставинах.

Відповідно до [1] надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях передбачає надання відповідним органам державної влади,

військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

В сучасній історії незалежної України прецедент виник 23 лютого 2022 року. Президент держави видає Указ № 63/2022 «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України». Причиною стає визнання 21 лютого 2022 року керівництвом рф незалежність самопроголошених "ЛНР" і "ДНР" та прийняття рішення щодо введення на тимчасово окуповані території Донецької та Луганської областей підрозділів збройних сил рф. Такі дії є продовженням політики рф щодо ескалації збройної агресії проти України, нав'язування сепаратизму, провокування міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, масових безпорядків, що загрожує безпеці, життю і здоров'ю громадян, державному суверенітету, конституційному ладу та територіальній цілісності України.

Підривна діяльність спеціальних служб рф, підтримувана нею діяльність сепаратистських сил, кримінальних та незаконних військових угруповань на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, здійснення ними терористичної діяльності набули характеру збройного протистояння і загрожують поширенню на інші регіони України.

У разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності Указом Президента України (який підлягає затвердженню Верховною Радою України) може тимчасово вводитися правовий режим воєнного стану, який передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Рішення щодо запровадження воєнного стану у 10 областях України з 26 листопада 2018 року на 30 днів було прийнято 26 листопада 2018 року у

зв'язку з актом збройної агресії РФ у районі Керченської протоки проти кораблів ВМС ЗСУ, наявною загрозою широкомасштабного вторгнення в Україну збройних сил РФ. В Указі президента України про воєнний стан увійшли області, розташовані вздовж російського, молдовського кордону та узбережжя Чорного й Азовського морів.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією РФ проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Згодом строк дії воєнного стану в Україні було продовжено. Останній раз це відбулось 9 листопада 2023 року, Президент України Володимир Зеленський підписав: ЗУ «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 08.11.2023р. № 3429-ІХ та ЗУ «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку проведення загальної мобілізації» від 08.11.2023р. № 3430-ІХ. Згідно із законами воєнний стан та загальну мобілізацію в Україні продовжено на 90 днів – до 14 лютого 2024 року.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) невідкладно разом з обласними, Київською міською державними адміністраціями, іншими державними органами, установами, підприємствами, організаціями всіх форм власності привела єдину державну систему цивільного захисту (ЄДСЦЗ) у готовність до виконання завдань за призначенням в особливий період. При цьому, заходи з ліквідації наслідків НС, пожеж та небезпечних подій на території України здійснюються силами цивільного захисту із залученням органів Національної поліції України та підрозділів Національної гвардії України відповідно до покладених на них завдань.

Безпосередня організація та координація робіт з ліквідації наслідків НС, пожеж та небезпечних подій здійснюються шляхом: 1) обміну інформацією про загрозу або виникнення НС, пожеж та небезпечних подій у різних регіонах країни; 2) проведення спільних оперативних нарад Голови ДСНС або його заступників з Головою (заступниками) Національної поліції України та Командувачем (заступниками) Національної гвардії України, керівників територіальних органів ДСНС з керівниками територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції України та оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України; 3) здійснення спільних заходів за планами взаємодії органів управління та сил цивільного захисту в разі виникнення НС, що розробляються на

регіональних і місцевих рівнях; проведення спільних навчань та тренувань; здійснення інших заходів.

Одним з перспективних напрямків розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень, взаємодії, координації і контролю за діяльністю органів виконавчої влади, правоохоронних органів та військових формувань у сферах національної безпеки і оборони у мирний час, а також в особливий період, у тому числі в умовах воєнного стану, в умовах надзвичайного стану та під час виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, є створення та розширення єдиної мережі ситуаційних центрів, до складу якої мають входити Головний ситуаційний центр України, Урядовий ситуаційний центр, ситуаційні центри органів сектору безпеки і оборони, ситуаційні центри центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а також резервні та рухомі ситуаційні центри [3].

Спираючись на цю перспективу, авторами у роботах [4, 5] запропоновано створення ефективної інформаційно-аналітичної підсистеми управління процесами попередження й локалізації наслідків НС шляхом комплексного включення в діючу систему ЄДСЦЗ по вертикалі від об'єктового до державного рівнів різних функціональних елементів територіальної системи моніторингу НС та складових системи ситуаційних центрів, які жорстко пов'язані між собою на інформаційному та виконавчому рівнях для прийняття відповідних антикризових рішень для розв'язання різних функціональних задач моніторингу, попередження та ліквідації НС природного, техногенного, соціального та воєнного характеру. Процедура прийняття управлінських рішень ускладнюється тим, що необхідними умовами ефективності рішень є їх своєчасність, повнота й оптимальність. Тому, підвищення ефективності прийнятих рішень пов'язане з необхідністю рішення задачі багатокритеріальної оптимізації в умовах невизначеності, що потребує розробки формальних, нормативних методів і моделей комплексного рішення проблеми прийняття рішень в умовах багатокритеріальності й невизначеності при управлінні процесами попередження й локалізації наслідків НС для забезпечення ефективного функціонування ЄДСЦЗ.

Література

1. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 року № 1550-III.

2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII.

3. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 червня 2021 року «Щодо удосконалення мережі ситуаційних центрів та цифрової трансформації сфери національної безпеки і оборони». Введено в дію Указом Президента України від 18 червня 2021 року № 260/2021.

4. Тютюник В.В., Калугін В.Д., Писклакова О.О. Управлінські основи створення у Єдиній державній системі цивільного захисту інформаційно-аналітичної підсистеми управління процесами попередження й локалізації наслідків надзвичайних ситуацій. Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління". Харків: Національний університет цивільного захисту України. 2020. Вип. 1(12). С. 546–571.

5. Тютюник В.В., Ященко О.А., Рубан І.В., Тютюник О.О. Особливості функціонування системи ситуаційних центрів на різних стадіях розвитку надзвичайних ситуацій. Науковий журнал «Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони». Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. 2022. № 1(43). С.41–52.

References

1. On the legal regime of the state of emergency: Law of Ukraine dated March 16, 2000, No. 1550-III.

2. On the legal regime of Martial Law: Law of Ukraine dated May 12, 2015, No. 389-VIII.

3. Regarding the improvement of the network of situational centers and the digital one transformation of the sphere of national security and defense: Decision of the Council of National Security and Defense of Ukraine from June 4, 2021, entered into force by Decree of the President of Ukraine dated June 18, 2021, No. 260

4. Tyutyunyk V.V., Kalugin V.D., Pisklakova O.O. Management basics creation of an information-analytic subsystem for managing prevention and localization processes in the Unified State System of Civil Protection consequences of emergency situations. Bulletin of the National Civil University Defense of Ukraine. "Public administration" series. Kharkiv: National University of Civil Defense of Ukraine. 2020. Issue 1(12), P. 546–571.

5. Tyutyunyk V.V., Yashchenko O.A., Ruban I.V., Tyutyunyk O.O. Specifics functioning of the system of situational centers at different stages of development emergency situations. Scientific journal "Modern Information Technologies of Security and Defense". Kyiv: National University of Defence of Ukraine (named after Ivan Chernyakhovskyi). 2022. Issue 1(43). P. 41–52.

Федоренко Ю. В.

аспірант

Академія праці, соціальних відносин і туризму

м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА ПІД ВПЛИВОМ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОГО (ЗАГАЛЬНОГО) ПРАВА В ПРОЦЕСІ СВІТОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У сучасному світі домінують дві правові системи - континентальна правова система (яка має коріння римського права) та англо-американське

загальне право за територіальним розмежуванням правових систем, а саме: континентальна правова система діє в континентальній Європі, а також в Азії, на Близькому Сході, у значних частинах Африки, і у всій Центральній і Південній Америці - тобто, охоплює близько двох третин населення світу; загальне право домінує у іншій третині населення світу – це Великобританія, Індія, Австралія, Північна Америка.

І незважаючи на те, що в основі обидвох юридичних сімей є римське право, у наш час глобалізації конкурують між собою не тільки економічні та фінансові ринки, а і правові системи також, особливо традиції континентальної Європи та англо-американське право. Причиною цього є історичні зв'язки, зокрема Великобританія має історичні передумови загального права оскільки після норманського вторгнення його дотримували судді королівських судів, які подорожували по країні проти особливих звичаїв окремих частин країни [1]. Саме тому видатний федеральний суддя США та теоретик права Олівер Венделл Холмс може навіть визначити закон як втілення передбачень щодо того, як суди вирішуватимуть («Пророцтва про те, що зроблять суди... це те, що я маю на увазі під законом» [2]). Тобто, британське загальне право, яке широко прийняте у США є переважно прецедентним правом. Щодо континентальної Європи, де переважають кодифікації й кожен окремий випадок має бути підведений під свої положення.

Таким чином у загальному праві домінує судове право, а у континентальному праві - статутне. Проте в англо-американській правовій системі (загального права) існують численні закони, навіть кодифікації, які мають пріоритет над прецедентом і можуть, навіть скасувати старіші прецеденти. Статутне право (континентальне право) прийнято парламентом і є вище загального права в юридичній теорії та практиці.

Однак у самому континентальному праві є історичні передумови сучасних розбіжностей, наприклад французьке право, на перший погляд, виглядає більш картезіанським порівняно з логічною єдністю німецького права. Через вплив історичної школи права справжня кодифікація цивільного права почалася в Німеччині пізніше, ніж у Франції, а права власності не так суворо регулюються римським правом. У німецькій мові права власності – це скоріше сукупність прав розпорядження, ніж абсолютне право, як у французькій мові. З цієї причини німецьке право власності залишає місце для ідеї соціальних зв'язків із власністю та враховує британську ідею прав власності. Ще один момент виходить за звичайні рамки: у той час як французькі суди дають досить короткі аргументи для своїх рішень, як

німецькі, так і британські судді пишуть детальні аргументи. Англо-американські судді на європейському континенті зв’язані статутним правом. Водночас загальне право є лише методом судового визначення права, що полегшує континентально-європейським та англо-американським юристам загалом добре співпрацювати в міжнародних арбітражних судах із суто юридичної точки зору. Щодо Європейського суду, він базується на англосаксонському праві (особливо це стосується комерційного права), який зв’язаний договірним правом, тобто правовими нормами [1].

Важливо зазначити, що утворення Європейського Союзу передбачає не розпад раніше домінуючих спільнот (інституцій) окремих держав, а скоріше їхнє позбавлення повноважень для необхідної законодавчої гармонізації. У Договорі ЄС йдеться про «гармонізацію», «координацію» або «уніфікацію» національного законодавства, тобто про створення європейської правової зони «зону свободи, безпеки та справедливості» (у формі *Jus Commune*, яка доповнює *Jus Communitatis*). Оскільки громадяни залишаються фактичним сувереном, а їхні окремі держави залишаються первинними державами, принцип субсидіарності пропонується для будь-якої правової гармонізації. Це не означає всю допомогу, а лише ту, яка вступає в дію лише тоді, коли власні здібності або первинні органи допомоги перевантажені [3].

Тобто принцип субсидіарності передбачає подвійну стратегію, а саме [4]:

- 1) можна захищати загальні юридично-філософські принципи, такі як приватна автономія економічних суб’єктів та ідея кримінального права;
- 2) індивідуальні державні (національні) особливості можуть бути збережені в цивільному, кримінальному та процесуальному праві.

Водночас в економічній сфері, ринки, які відкриті один для одного, продовжують регулюватися на національному рівні, а гармонізація обмежується загальними питаннями, вільний рух товарів і вільний рух людей слідує принципу взаємного визнання, який називається «принцип довіри». Проте наскільки сильною повинна залишатися національна частка є питанням доцільності, враховуючи конкуренцію між державами, економічні інтереси та інтересах громадян. І ці питання правового наближення та гармонізації стосуються вже створення єдиного європейського правового простору.

Література

1. *Europäisches versus angloamerikanisches Recht? Standortkonkurrenz in Zeiten der Globalisierung* Vortrag an der Sorbonne „Fondation pour le droit continental“ Paris, 9. Dezember 2008, 16 p.

2. O.W. Holmes, The Path of the Law, in: Collected Papers 1920, 173.

3. Vertrag über die Europäische Union (EUV). URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0020.02/DOC_1&format=PDF

4. Thomas Oppermann, European Law, 3rd edition: Munich 2005, §18, URL: <https://www.jura.uni-konstanz.de/thym/lehre/alle-lehrveranstaltungen/international-relations-law-of-the-european-union/>

References

1. Europäisches versus angloamerikanisches Recht? Standortkonkurrenz in Zeiten der Globalisierung Vortrag an der Sorbonne „Fondation pour le droit continental“ (2008). Paris.

2. O.W. Holmes, (1920). The Path of the Law, in: Collected Papers.

3. Vertrag über die Europäische Union (EUV). URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0020.02/DOC_1&format=PDF

4. Thomas Oppermann, European Law, 3rd edition: Munich (2005), §18, URL: <https://www.jura.uni-konstanz.de/thym/lehre/alle-lehrveranstaltungen/international-relations-law-of-the-european-union/>

Фисун А. О.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Рудич А.І.

к.е.н., доцент

Полтавський державний аграрний університет

м. Полтава, Україна

РОЗВИТОК СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ, ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Статистика – це галузь знань, яка вивчає методи збору, аналізу, інтерпретації, представлення та організації масових даних. Основною метою є отримання інформації з великої кількості даних, для розуміння явищ, оцінки ймовірностей та прийняття рішень на підставі отриманих результатів. Статистика в Україні має стародавню історію та надзвичайно важливу роль у визначенні шляхів розвитку країни, прийняття обґрунтованих рішень та спостереженні за соціальними та економічними процесами [1].

Процес розвитку статистики має глибоке коріння і кілька етапів. Термін «статистика» походить від латинського слова «status», що означає «стан» або «статус», і вперше був введений німецьким вченим Г. Ахенвалем в середині XVII століття. На той час цей термін вказував на політичний стан держави, де «stato» означало «державу», а «statistika» вказувало на «певну суму знань про державу. Людей, які володіли інформацією про устрій і стан

справ у різних країнах, таких як державні діячі та політики, називали «statista» або «статистами».

Виникнення статистики пов’язують з країнами Стародавнього Сходу, де зародилися перші розвинуті системи адміністративного та державного обліку. Цей процес був нерозривно пов’язаний із становленням та розвитком держави, а також з ростом потреб населення та процесами, що супроводжували його удосконалення. Для ефективного управління було необхідно мати інформацію про різні важливі показники, такі як кількість та склад населення, стан торгівлі, розподіл земельних ресурсів та інше. Періодичні війни, збір податків, управління державою та торгівля вимагали наявності даних про чисельність населення, розмір земельних ділянок, ліси та склад худоби.

З плином часу методи статистики вдосконалилися, що призвело до розвитку двох основних підходів: описового (дескриптивного), який включає в себе процеси збору, перевірки якості та інтерпретації інформації, а також візуалізацію статистичних даних; і індуктивного, що базується на використанні теорії ймовірності та закону великих чисел.

У ХІХ столітті статистика поступово отримує наукове підґрунтя й починає активно розвиватися. Обсяги інформації значно зростають, і проводяться все частіше переписи населення. Подальший розквіт цієї галузі вимагає впровадження нововведень та вдосконалення всіх наявних методів збору, оброблення та узагальнення великих обсягів даних. Таким чином, третій етап історії статистики отримує назву «статистико-математичний».

Під час радянського періоду, статистика пройшла реформу, що включала централізацію системи статистичного обліку на рівні країни та створення державних статистичних органів як на центральному, так і на регіональному рівнях. Збір, обробка і аналіз статистичних даних виконувалися за єдиним планом та принципами, керованими органами державної статистики, зокрема Центральним статистичним управлінням при Раді Міністрів СРСР. Результати статистичних досліджень публікувалися в спеціальних статистичних збірках. Головним завданням радянської статистики було збирання та надання державним органам достовірної та науково обґрунтованої інформації, що відображала хід виконання державних планів та показників розвитку галузей економіки.

В ХХ столітті сформувалася сучасна система статистики в Україні, зокрема в період Другої Світової війни та після неї, коли була створена система збору і аналізу інформації для планування та управління економікою. Для цього розробляються спеціальні методи та методологія

дослідження та обробки даних, включаючи масові статистичні спостереження та інші аналітичні методи.

В 1991 році, створено єдину централізовану систему, яка об'єднує діяльність державної статистики. Центральним органом цієї системи є Державна служба статистики України (ДССУ). Головна мета ДССУ – з надавати об'єктивну та достовірну інформацію, яка допомагає у прийнятті обґрунтованих рішень у різних галузях державної та громадської діяльності в Україні [3].

Статистична діяльність в Україні регулюється законом України від 17 вересня 1992 року N 2614-ХІІ (в 2023 р. нова редакція закону) «Про офіційну статистику». На регіональному рівні, в обласних центрах України, статистична робота здійснюється територіальними органами державної статистики, які представлені у вигляді Головних управлінь статистики. У районах, зокрема в Львівській області, така діяльність координується через управління та відділи статистики (деякі райони області мають по 2 управління) [1].

До 2022 року розвиток статистики в Україні був досить активним. З часом, статистика стала більш прозорою та доступною для громадськості. З'явилися нові методи збору та обробки даних, вдосконалювалися статистичні показники та індикатори. Також українська статистика була адаптована до міжнародних стандартів, що сприяло підвищенню її якості та порівнянності з іншими країнами. Однак, не дивлячись на певний прогрес, у сфері статистики в Україні залишалися проблеми, такі як недостатня фінансова підтримка, нестача кваліфікованих кадрів та недостатня автономія Державної служби статистики.

Наразі, у зв'язку з відсутністю звітів під час воєнного стану та протягом тримісячного періоду після його завершення, органи державної статистики зупиняють оприлюднення статистичної інформації, за винятком певних показників, таких як індекс споживчих цін, експорт-імпорт товарів, попередня оцінка ВВП та конкретна інформація за 2022-2023 роки, а також за 2021 рік та попередні періоди. Після закінчення визначеного законом терміну для подання статистичної та фінансової звітності, органи державної статистики відновлять публікацію повного обсягу статистичної інформації після її обробки та оприлюднення даних на державному рівні [2].

Отже, на сьогоднішній день статистика відіграє важливу роль у механізмі управління економікою. З цієї причини сучасний стан соціально-економічного розвитку України потребує значних змін у підходах до розповсюдження статистичної інформації. У зв'язку з військовим станом в

країні розвиток статистики є важким, але водночас стає критично важливим для влади та громади. Вона допомагає керівникам та громаді зрозуміти обсяги впливу конфлікту та розробити ефективні стратегії відновлення та гуманітарної допомоги.

Література

1. Завдання і організація статистики в Україні. Pidru4niki. URL: https://pidru4niki.com/1618080552998/statistika/zavdannya_organizatsiya_statistiki_ukrayini (дата звернення: 20.11.2023).
2. Управління статистики. Державна служба статистики України. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=765> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Управління статистики. Державна служба статистики України. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=28> (дата звернення: 24.11.2023).

References

1. Tasks and organization of statistics in Ukraine. Tutorials. URL: https://pidru4niki.com/1618080552998/statistika/zavdannya_organizatsiya_statistiki_ukrayini (access date: 11/20/2023).
2. Department of Statistics. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=765> (date of application: 11/20/2023).
3. Department of Statistics. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=28> (access date: 11/24/2023).

Харитонович Р.Б.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сухомлин М.О.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВІД РІВНЯ ТЕХНОЛОГІЧНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Високий експортний потенціал та ефективність його реалізації є ключовим елементом сталого довгострокового економічного зростання. У досягненні цієї мети ключову роль відіграє технологічна складність експорту, яка значною мірою впливає й на ефективність зовнішньої торгівлі. Для визначення основних торговельних чинників економічного зростання вчені застосовують різні показники та методичні підходи. Проте, сутність цих підходів ґрунтується на ролі інновацій та технічних нововведень у економічному розвитку як окремої країни, так і країн-партнерів у міжнародній торгівлі.

Теоретичною основою вивчення залежності економічного зростання від торгівлі високотехнологічними товарами є положення, сформульовані відомими зарубіжними вченими. У теорії «довгих хвиль» економічного зростання, обґрунтованої М. Кондратьєвим та розроблені Й. Шумпетером, головна роль відводиться інноваційній діяльності та впровадженню новітніх технологій на підприємствах. Відповідно до теорії творчого руйнування Й. Шумпетера, підприємці, мотивовані прагненням максимізації прибутку, створюють свої конкурентні переваги шляхом удосконалення продуктів, створення і впровадження нових технологій, освоєння нових ринків або більш ефективних методів виробництва. Й. Шумпетер зазначав, що інновації виникають тому, що підприємці отримують певну вигоду від виробництва кращих, дешевших і зручніших продуктів, а економічне зростання залежить не лише від нагромадженого фізичного капіталу, а також від якості капіталу [1].

Таким чином, для того, щоб вплив торгівлі високотехнологічною продукцією на економічне зростання був істотним, обсяги експорту та імпорту цієї продукції повинні бути високими, що можливо забезпечити лише за умови високих обсягів внутрішнього виробництва високотехнологічних товарів. У зв'язку з цим, звернемо увагу на дослідження, в якому в якості незалежних змінних використовувалися витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР), заявки, подані резидентами на отримання охоронних документів на об'єкти промислової власності, чисті надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ), експорт високих технологій, а ВВП розглядався як залежна змінна (рис. 1.1).

З точки зору мети нашого дослідження звернемо увагу, що для характеристики високотехнологічного експорту вчені запропонували використовувати такі показники: «частка експорту високотехнологічних товарів у ВВП, %; частка високотехнологічних товарів у загальних обсягах експорту товарів, %; експорт високотехнологічних товарів у вартісному вираженні (дол. США)» [2]. Економічне зростання, як залежну змінну, описували такими показниками, як: річні темпи зростання ВВП у розрахунку на одного мешканця, %; індекс щорічного зростання ВВП, %; ВВП у фактичних цінах [Там же].

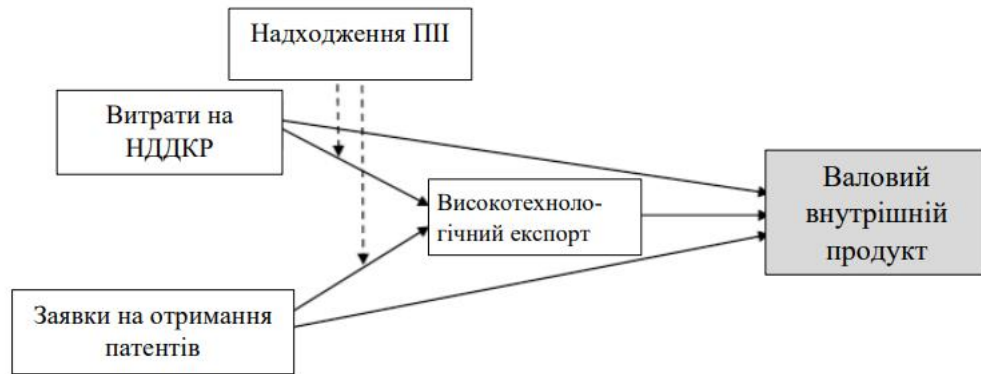

Рис. 1.1. Науково-технологічні чинники економічного зростання країн
Джерело: побудовано за [2]

Огляд літератури показав, що у багатьох дослідженнях вчені використовували ВВП як показник економічного зростання і залежну змінну, а обсяги високотехнологічного експорту – як незалежну змінну. Аналіз наукових публікацій показав, що вчені переважно моделюють процеси, пов’язані з впливом динаміки обсягів експорту високотехнологічних товарів на обсяги ВВП країни. При цьому, звернемо увагу на необхідність доповнення існуючих методичних підходів в частині оцінки впливу обсягів імпорту високотехнологічних товарів на ВВП, а також дослідження впливу структурних чинників зовнішньої торгівлі високотехнологічною продукцією на економічне зростання шляхом використання обсягів експорту та імпорту високотехнологічної продукції за основними товарними групами в якості незалежних змінних.

При цьому, необхідно також враховувати не лише кількісні показники (обсяги експорту та імпорту високотехнологічних товарів), але й зміну частки цих товарів відповідно у загальних обсягах експорту (імпорту), тобто, структурні зрушення в зовнішній торгівлі товарами, які відображають зміну рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, що також впливає на довгострокове економічне зростання в країні та створює додаткові можливості для розширення виробничих потужностей і збільшує надходження валюти в країну.

Для досягнення мети нашого дослідження застосуємо методичний підхід, який передбачає: аналіз динаміки і структури торгівлі України високотехнологічними товарами; визначення впливу на ВВП України показників обсягу експорту та імпорту високотехнологічних товарів у поточних цінах; оцінювання впливу зміни частки високотехнологічних товарів в експорті та імпорті на ВВП України.

Визначення впливу обсягів експорту та імпорту високотехнологічних товарів на економічне зростання України проведемо, ґрунтуючись на функціональній залежності обсягу ВВП від показників обсягу експорту та імпорту за основними товарними групами високотехнологічної продукції:

$$Y_t = f(\text{volexp30}; \text{volexp85}; \text{volexp88}; \text{volexp90}), \quad (1.6)$$

$$Y_t = f(\text{volimp30}; \text{volimp85}; \text{volimp88}; \text{volimp90}), \quad (1.7)$$

де Y_t – вектор залежних змінних, що включає показники економічного зростання; volexp30 (volimp30) – обсяги експорту (імпорту) фармацевтичної продукції (30 група товарів); volexp85 (volimp85) – обсяги експорту (імпорту) електричних машин (85 група товарів); volexp88 (volimp88) – обсяги експорту (імпорту) літальних апаратів (88 група товарів); volexp90 (volimp90) – обсяги експорту (імпорту) приладів та апаратів оптичних і фотографічних (90 група товарів).

Важливою складовою методики нашого дослідження також є доповнення існуючих методичних підходів показниками, що характеризують високотехнологічність зовнішньої торгівлі товарами, яка визначається частками основних груп високотехнологічних товарів у загальних обсягах експорту та імпорту країни:

$$Y_t = f(\text{exp\_sh\_30}; \text{exp\_sh\_85}; \text{exp\_sh\_88}; \text{exp\_sh\_90}) \quad (1.8)$$

$$Y_t = f(\text{imp\_sh\_30}; \text{imp\_sh\_85}; \text{imp\_sh\_88}; \text{imp\_sh\_90}), \quad (1.9)$$

де Y_t – вектор залежних змінних, що включає показники економічного зростання; exp_sh_30 (imp_sh_30) – частка фармацевтичної продукції (30 група товарів) в експорті (імпорті) товарів; exp_sh_85 (imp_sh_85) – частка електричних машин (85 група товарів) в експорті (імпорті) товарів; exp_sh_88 (imp_sh_88) – частка літальних апаратів (88 група товарів) в експорті (імпорті) товарів; exp_sh_90 (imp_sh_90) – частка приладів та апаратів оптичних і фотографічних (90 група товарів) в експорті (імпорті) товарів.

Для підтвердження чи спростування взаємозв'язку економічного зростання України з обсягами експорту (імпорту) високотехнологічної продукції та частками відповідних високотехнологічних товарів в експорті (імпорті) побудуємо модель лінійної регресії, яка має вигляд рівняння:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 \cdot x_1 + \dots + \beta_k \cdot x_k + u, \quad (1.10)$$

де Y – залежна пояснювальна змінна, $(x_1, x_2, \dots, x_k)$ – незалежні пояснюючі змінні, u – випадкова похибка, розподіл якої в загальному випадку визначається незалежними змінними, але математичне сподівання якої дорівнює нулю.

На першому етапі дослідження економічне зростання описується почергово динамічним рядом таких показників: обсяг ВВП у фактичних

цінах (млн грн); темпи зміни ВВП (% до попереднього року), ВВП у розрахунку на одну особу. Множину незалежних змінних сформуємо з показників згідно рівняння (1.6) та рівняння (1.7): обсяг експорту високотехнологічних товарів ($x_{11}, x_{12}, x_{13}, \dots, x_{1n}$); обсяг імпорту високотехнологічних товарів ($x_{21}, x_{22}, x_{23}, \dots, x_{2n}$). На другому етапі дослідження вектор залежної змінної буде включати ті ж показники ВВП, що й на першому етапі, а незалежні змінні будуть враховувати структурні зрушення у зовнішній торгівлі згідно рівняння (1.8) та рівняння (1.9): частки високотехнологічних товарів (за основними товарними групами) в загальних обсягах експорту товарів ($x_{31}, x_{32}, x_{33}, \dots, x_{3n}$) та в загальних обсягах імпорту товарів ($x_{41}, x_{42}, x_{43}, \dots, x_{4n}$).

З метою виявлення впливу експорту та імпорту високотехнологічних товарів на економічне зростання України використаємо метод кореляційно-регресійного аналізу. Для побудови моделі лінійної множинної регресії використаємо статистичні дані про торгівлю високотехнологічними товарами та ВВП за 2010-2022 рр., опубліковані на сайті Державної служби статистики. Аналіз прологарифмованих даних виконаємо із застосуванням модуля «Multiple Regression» компютерної програми «Statistica 7.0».

Література

1. Zhang, K. H. Determinants of complex exports: Evidence from cross-country data for 1985- 1998. *Economia Internazionale/International Economics*. 2007. №60(1). Pp. 111-122.
2. Sarli R., Suwitho S., Andi O., Purwati A. Commercialization of High-Tech Innovations and Economic Growth in The Worldwide Most Innovative Countries. 10 July 2019. URL: //mpr.aub.uni-muenchen.de/97766/ MPRA Paper No. 97766.

Харламов М.І.
д.і.н., професор
Чиркіна-Харламова М.А.
к.т.н., доцент
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ГЛОБАЛЬНУ СИТУАЦІЮ В СВІТІ

У другій половині ХХ століття під впливом бурхливого розвитку техніки і технологій стало змінюватися людське суспільство, його структура, соціальні зв'язки. Зазначена обставина привернула увагу дослідників сучасної цивілізації. Найбільш відомими серед них були Тофлер, Белл, Турен

тощо. Так, американський дослідник Е. Тофлер, аналізуючи сучасне суспільство, не дав йому визначення, але стверджував, що ця цивілізація не схожа на традиційну та індустріальну, і її суттєвими ознаками є: технічна розвиненість, широке використання у всіх сферах життя людини науково-технічної й інших видів інформації.

Один із засновників концепції «інформаційного суспільства» Д. Белл стверджував, що вирішальне значення для економічного та соціального життя буде мати революція в телекомунікації. Т. Стоуньєр вважав, що в постіндустріальному суспільстві національні інформаційні ресурси – це його основна економічна цінність. У своїй праці дослідник дає розгорнуту характеристику поняттю інформації і підкреслює її відмінність від інших видів економічних та соціальних цінностей. А. Турен вважав, що характерними ознаками нового суспільства є по-перше, значний вплив науки і техніки на суспільне виробництво, а по-друге, широке використання складних систем інформації та комунікації [1, с. 89].

Ключовою ознакою сучасного суспільства є всебічне домінування інформації. Тому все більше поширюється визначення сучасного суспільства як інформаційного. Таким чином, інформаційне суспільство – це цивілізація, яка базується на нематеріальній субстанції, умовно названою інформацією. Така цивілізація має можливість взаємодіяти як з духовним, так і з матеріальним світом людини. Остання властивість особливо важлива для розуміння суті нового суспільства, тому що інформація формує матеріальне середовище життя людини та виступає у ролі нових технологій, комп'ютерних програм тощо.

Інформаційні методи все ширше запроваджуються в наукову діяльність. Інформатизація, конвергенція комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, перехід до широкомасштабного вживання сучасних інформаційних систем у сфері науки і освіти, забезпечують принципово новий рівень здобуття поширення і використання знань. Інформаційне середовище стає не лише однією з найважливіших сфер міжнародної співпраці, але й об'єктом суперництва. Країни з найрозвиненішою інформаційною інфраструктурою, встановлюючи технологічні стандарти і надаючи покупцям свої ресурси, визначають умови формування і діяльності інформаційних структур в інших країнах. Розвиток і забезпечення безпеки інформаційної сфери при формуванні національної політики в промислово розвинених країнах отримує пріоритет [2, с. 34].

В цілому інформаційне суспільство можна визначити як суспільство, в якому: кожен член суспільства має можливість оперативно отримувати

інформацію будь-якого вигляду і призначення; комунікативність особистості набуває всезагальний характер; змінюється діяльність засобів масової інформації (ЗМІ), розвивається і інтегрується з інформаційними мережами цифрове телебачення. Посилюється процес комерціалізації ЗМІ; стають «прозорими» географічні і геополітичні кордони держав в рамках інформаційних мереж.

Характеризуючи сучасне суспільство слід зазначити, що найбільших змін зазнає як людина, так і її буття. Новітні комп'ютерні та інформаційні технології суттєво впливають на життєдіяльність людини. Комунікативний простір особистості стає більш насиченим. Віртуальна реальність, яка створюється за допомогою комп'ютерних технологій і глобальної мережі Інтернет, на думку сучасних дослідників, може негативно вплинути на розвиток розумових здібностей людини. Людина поступово переходить на підтримання мозкової активності технологічними засобами прогресу, опрацьовуючи інформацію, яку черпає з глобальної мережі. В результаті зменшується кількість інноваційних ідей і самостійних розумових процесів, а людство в основній масі виступає пасивним інформаційним споживачем. Людина від величезної кількості інформації і дефіциту часу на обробку її гігантських обсягів, перевантажена і перестає логічно мислити, в результаті чого настає так званий інформаційний невроз, який вже спостерігається в лікарській практиці психіатрів багатьох країн світу [1, с. 136].

Поява соціальних мереж і сервісів обміну інформацією сприяла формуванню якісних змін у сфері міжособистісних комунікацій. Процеси виробництва, споживання, освіти переносяться у сферу віртуального. Сучасна людина значний час перебуває у віртуальному просторі. В результаті відбувається віртуалізація свідомості, зникають просторово-часові межі та різниця між реальним та віртуальними світами. А це, в свою чергу, унеможлиблює адекватне оцінювання особистістю навколишнього світу і себе як біологічної і соціальної істоти. Всебічне поширення соціальних мереж сприяє тому, що людина перестає відчувати бажання спілкуватися в реальному світі з реальними людьми, звикаючи жити у власному мікросвіті з присутністю тільки віртуальних суб'єктів комунікації. Гаджети одночасно підтримують і порушують духовний і емоційний зв'язок між людьми.

Таким чином, крім природного оточення людини об'єктивно існує інформаційне середовище, роль і значення якого весь час зростає в міру подальшого розвитку засобів масової інформації та масових комунікацій. Це середовище активно впливає на людину. Гармонійний розвиток особистості і високий рівень її психічного здоров'я може бути забезпечено лише тоді, коли

людина з дитинства житиме і розвиватиметься в умовах сприятливого психогігієнічного інформаційного середовища.

Література

1. Воронкова В.Г. Інформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 282 с.
2. Дубов Д.В., Ожеван О.А., Гнатюк С.Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості. Київ: НІСД, 2010. 64 с.

References

1. Voronkova V.G. Information society in the world and in Ukraine: problems of formation and patterns of development. Zaporizhzhia: ZDIA, 2017.282 p.
2. Dubov D.V., Ozhevan O.A., Hnatiuk S.L. Information society in Ukraine: global challenges and national opportunities. Kyiv: NISD, 2010.64 p.

Харченко В.О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сухомлин М.О.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сучасна легка промисловість обслуговує потреби людей у споживчому секторі, включно з одягом, взуттям, трикотажем, в'язаними та мірильними виробами, хутряними виробами, текстилем, постільною білизною, медичними товарами, головними уборами, текстильною та шкіряною галантереєю, килимами, килимовими виробами та сувенірами. Легка промисловість - одна з найбільш глобалізованих галузей у світі. У багатьох країнах вона поповнює національні бюджети і задовольняє внутрішній ринок товарами вітчизняного виробництва. Потенціал підприємств легкої промисловості дозволяє їм випускати широкий асортимент товарів, здатних задовольнити весь попит внутрішнього ринку.

Ця галузь формує потужний виробничий потенціал, що здатний виробляти та експортувати широкий спектр споживчих і промислових товарів.

На думку В. С. Рейкіна [1, с. 124], на розвиток вітчизняної легкої промисловості та її зовнішньоекономічну діяльність в останні десятиліття істотний вплив справляє внутрішня економічна активність. Ситуація, що склалася на ринку товарів легкої промисловості, наочно демонструє відсутність рівних умов конкуренції на внутрішньому ринку, що зумовлено

наявністю контрафактної та контрабандної продукції і можливістю торгівлі імпортною продукцією без обліку та належного оподаткування. За даними Державної служби статистики [2], обсяг ринку легкої промисловості становить близько 40 млрд грн (виробництво + імпорт - експорт), проте за розрахунками Асоціації підприємств легкої промисловості "Укрелегпром" та експертними оцінками, обсяг внутрішнього ринку становить понад 120 млрд грн, що втричі перевищує офіційні дані.

Касьян Л. Е. [3] стверджує, що останніми роками легка промисловість України зіткнулася з проблемами, що призводять до незадовільної роботи. Основними причинами є фінансова криза, нерівність у податковій системі, наявність "тіньового" імпорту, що може призвести до зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і споживчого попиту з потенційно руйнівними наслідками, а також той факт, що українська економіка вимушена приймати безпрецедентні та складні виклики, що були значно ускладнені військовим конфліктом в Україні.

Гавриленко Т. В. [1, с. 30] стверджує, що сучасний стан галузі є наслідком соціально-економічної кризи, що сталася в Україні, і дослідники виокремлюють такі причини спаду виробництва продукції легкої промисловості:

Як видно з табл. 1.1, вітчизняне виробництво продукції легкої промисловості останніми роками стрімко скорочується. Найбільший спад в довоєнні роки стався в таких групах товарів, як жіночі жилети та жакети, сукні та чоловічі костюми.

Таблиця 1.1

Виробництво окремих видів продукції легкої промисловості 2021 р.

	Вироблено за		2021 р. у % до 2020 р.
	2021	грудень 2021	
Ковдри та пледи дорожні вовняні або з волосу тварин тонкого (крім електроковдр), тис. шт.	1732	201	95,80
Тканини з ниток синтетичних та штучних комплексних високої міцності, тканини з ниток стрічкових чи подібних	62575	5234	98,80
Матеріали неткані без покриття з поверхневою щільністю більше 150 г/м ² , т	11751	885	89,10
Сукні трикотажні машинного або ручного в'язання, жіночі та дівчачі, тис. шт.	1305	75,6	94,80
Білизна постільна бавовняна (крім трикотажної), машинного чи ручного в'язання, т	1501	142	90,20
Жилети, анораки, лижні куртки, куртки вітрозахисні та подібні вироби, чоловічі та хлопчачі, тис. шт.	438	45,1	100,50
Жакети та блейзери трикотажні машинного або ручного в'язання, жіночі та дівчачі, тис. шт.	449	30,4	123,50

“Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем”

	Вироблено за		2021 р. у % до 2020 р.
	2021	грудень 2021	
Піджаки та блейзери (крім трикотажних), чоловічі та хлопчачі, тис. шт.	706	66,2	92,10
Пальта, півпальта, плащі, накидки тощо, чоловічі та хлопчачі, тис. шт.	325	15,3	94,80
Жилети, анораки, лижні куртки, куртки вітрозахисні та подібні вироби (крім жакетів та блейзерів, трикотажних, просочених, з покриттям, ламінованих або гумованих), жіночі та дівчачі, тис. шт.	163	17,7	73,20
Костюми та комплекти, (крім трикотажних), чоловічі та хлопчачі, тис. шт.	311	22,4	90,00
Панчішно-шкарпеткові вироби інші (уключаючи шкарпетки), тис. пар	52671	3621	103,4
Пальта та плащі тощо, жіночі та дівчачі, тис. шт.	774	34,3	96,50
Футболки, майки й подібні вироби, трикотажні машинного або ручного в'язання, тис. шт.	5984	466	103,30
Жакети та блейзери (крім трикотажних), жіночі та дівчачі, тис. шт.	1251	137	92,40
Сукні (крім трикотажних), жіночі та дівчачі, тис. шт.	1352	118	89,80
Взуття з верхом із гуми або полімерних матеріалів, призначене для носіння на вулиці, тис. пар	5671	181	115,10
Колготки із синтетичних волокон трикотажні машинного або ручного в'язання з лінійною щільністю до 67 децитекс, тис. шт.	26616	2046	95,90
Взуття, призначене для носіння на вулиці, з верхом зі шкіри натуральної жіноче, тис. пар	801	59,4	95,10
Взуття, призначене для носіння на вулиці, з верхом зі шкіри натуральної чоловіче, тис. пар	688	46,4	92,90

Побудовано за: [2]

На наш погляд, одним із найвагоміших негативних чинників, що впливають на розвиток легкої промисловості в Україні, є зростання імпорту, у тому числі з використанням різних схем мінімізації податків. Як видно з табл. 1.2, найбільший обсяг імпорту на роздрібному ринку вітчизняної продукції легкої промисловості припадає на одяг зі шкіри та хутра, одяг і білизну з тканин, верхній і білизняний трикотаж та головні убори.

Пропозиція одягу секонд-хенд створює значний дисбаланс на вітчизняному ринку легкої промисловості: у 2021 році Україна була третім у світі імпортером одягу секонд-хенд після Пакистану та Малайзії [5]. За даними Асоціації "Укрлегпром" [5], за шість місяців 2021 року темпи падіння виробництва легкої промисловості сягнули 10,5%, а експорту – 2,3% порівняно з відповідним періодом 2020 року. Після відновлення позитивної динаміки як виробництва (102,2% у 2019 році, 107,2% у 2020 році та 96,8% у 2021 році), так і експорту (107% у 2019 році, 113,3% у 2020 році та 111,8% у 2021 році) галузь була змушена працювати в умовах тривалої нерівної

конкуренції на внутрішньому ринку через контрабанду, заниження митної вартості готової продукції, невраховану та неконтрольовану реалізацію промислової продукції, домінування азійського імпорту та секонд-хенду, а частка продукції легкої промисловості на внутрішньому ринку досягла 54%.

Таблиця 1.2

Питома вага продажу товарів легкої промисловості, що вироблені на території України, через торгову мережу підприємств (%)

	2005	2008	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 у % до 2005
Головні убори (крім хутрових і трикотажних)	71,70	32,50	43,50	5,50	4,30	2,50	4,30	4,00	4,30	4,60	6,40
Одяг та білизна з тканин	23,50	16,60	15,40	7,70	6,80	5,90	5,70	5,30	5,10	6,10	26,00
Товари текстильні та галантерея	45,10	47,80	46,40	34,20	26,70	30,00	33,80	32,00	25,90	28,70	63,60
Одяг зі шкіри, хутра та інші вироби з них	81,20	24,50	28,50	9,30	6,40	10,70	4,00	2,80	2,10	1,70	2,10
Вироби панчішно-шкарпеткові	58,60	41,40	43,00	37,80	40,10	38,00	40,10	37,30	39,40	42,20	72,00
Трикотаж верхній та білизняний	16,90	9,80	12,60	9,30	5,00	4,00	4,10	3,80	5,00	4,90	29,00
Взуття	9,30	4,60	6,40	2,80	2,30	3,00	3,10	2,90	3,70	4,20	45,20

Побудовано автором за: [2]

Тож у складних економічних умовах легка промисловість може стати галуззю, в якій Україна зможе посісти лідируючі позиції на світовому ринку. Проте існує низка негативних моментів, які перешкоджають залученню та ефективному розміщенню іноземних інвестицій у легкій промисловості. Найдоцільнішим є правильний розподіл інвестицій, насамперед для підвищення конкурентоспроможності. Слабким місцем у ресурсній системі галузі є енергетичні та паливні ресурси, необхідні для ефективного виробництва. Зростання цін на газ, паливо та електроенергію ускладнює реалізацію споживчих товарів. У цих умовах резонно говорити про перехід на використання альтернативних джерел енергії, що призведе до збільшення витрат на переоснащення та переобладнання виробничих потужностей. З іншого боку, такі витрати відіб'ються на собівартості продукції та можуть знизити її конкурентоспроможність на європейському та внутрішньому ринку.

Таким чином, підвищення експортного потенціалу легкої промисловості сприятиме збільшенню загального обсягу експорту країни, що призведе до зростання ВВП і збільшення доходів населення. У результаті поліпшується торговельний баланс (що також позитивно позначається на ВВП) і збільшуються валютні надходження. Скорочення імпорту веде до погіршення конкуренції, що призводить до поступового зростання цін і стимулює внутрішнє виробництво. Стимулювання внутрішнього виробництва допомагає підвищити податки на державні фінанси (запобігти бюджетному дефіциту), що веде до збільшення державних видатків на соціальні програми та зростання доходів населення. Загальна ситуація призводить до збільшення припливу інвестицій в економіку, що сприяє економічному зростанню. Таким чином, розвиток експортного потенціалу легкої промисловості є важливим фактором для загального розвитку національної економіки.

Література

1. Рейкін В.С. Детінізація національної економіки: теорія, методологія та практика [монографія] / В.С. Рейкін. – Львів : «Галицька видавнича спілка», 2019. – 392 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
3. Касьян Л.Е. Стан та перспективи розвитку легкої промисловості України [Текст] / Л.Е. Касьян // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Вип. 6. – Ч.1. – С. 150-153.
4. Гавриленко Т.В. Перспективи розвитку легкої промисловості України в умовах нестабільного зовнішнього середовища / Т.В. Гавриленко, І.В. Бродюк // Економічні горизонти. – 2021. – № 1. – С. 29-34.
5. Офіційний сайт асоціації «Укрлегпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrlegprom.org.

Харченко Я.Г.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Решитько Т.В.
к. е. н., доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проблема інвестування аграрного сектору економіки є дуже важливою для розвитку кожної держави. Від її вирішення залежить стан та функціонування національної економіки, можливість економічного

зростання, рівень ефективності виробництва, конкурентоспроможність виробленої продукції тощо.

Нині вітчизняні аграрні форми господарювання нерідко стикаються із значними проблемами у фінансуванні. Адже для впровадження інновацій та нових технологій в сільське господарство потрібно залучати кошти з різних джерел інвестування за допомогою сучасних методів. Здійснення інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки має свої характерні особливості, які потребують всебічного вивчення та дослідження.

Сільське господарство – основоположна галузь національної економіки від розвитку якої залежить стабільність і розвиток всієї економіки України.

Наша держава, що розміщена у Східній Європі, має 33% від площ усіх чорноземів світу, зарекомендувала себе серйозним експортером сільськогосподарської продукції. Так, у 2022 р., аграрний сектор економіки України, здійснюючи зовнішньоекономічну торгівельну діяльність, навіть у період повномасштабної війни забезпечив 35% експорту держави, або 34 млрд дол. США в грошовому еквіваленті. Проведені соціологічні обстеження показують, що навіть у воєнний час привабливими та перспективними вважають вкладання коштів в українські землі сільськогосподарського призначення більше 16% потенційних інвесторів, що може принести дохід понад 8% річних.

Інтенсивність, ефективність і організаційно-економічний механізм інвестиційної діяльності, мають свої характерні особливості у різних регіонах і галузях, що вимагає досконалого вивчення й дослідження зазначених явищ. Вказане є важливим для виробництва агропродовольчої продукції, адже направлене на отримання високої ефективності виробництва та економне використання природних ресурсів і матеріально-технічної бази.

Дослідження показують, що у зарубіжних розвинених країнах сільське господарство має державну підтримку. Адже аграрний сектор економіки впливає на продовольчу безпеку країни, що сприяє закріпленню позицій країни на світовій арені.

Сьогодні вирішення проблеми інвестування в агросекторі економіки дуже важливе для економічного зростання України. «Агропромисловий комплекс України до 1992 року був державною, регульованою галуззю із великими обсягами щорічних інвестицій, більша частина котрих здійснювалася за рахунок коштів державного бюджету» [1].

Рівень життя населення України напряму залежить від рівня розвитку аграрного сектора економіки. Отже, питання здійснення інвестиційної діяльності в ньому є надзвичайно важливим і чуттєвим для нашої держави.

«Зменшення державного фінансування, відсутність ефективної і обґрунтованої кредитної системи в сільському господарстві, жорстка податкова політика, зростання імпорту сільськогосподарської продукції призвело до того, що українські сільськогосподарські товаровиробники втратили всі джерела формування і накопичення капіталу, що, зі свого боку, негативно відобразилося на діяльності галузей, технологічно пов'язаних із сільським господарством. На сьогоднішній день обсяг інвестицій в сільське господарство менше середнього рівня інвестицій в економіці. Після набуття незалежності Україною у 1991р. зменшилася присутність держави на ринку капіталу, а питома вага інвестицій в сільське господарство України значно скоротилася. Крім того, незначними є й зарубіжні інвестиції в АПК» [1].

Дослідження свідчать, що в кожній державі є власна правова база щодо регулювання інвестиційної діяльності, що впливає на інвестиційну привабливість країни та її регіонів. Одні з них застосовують жорсткі методи регулювання інвестування, інші – ліберальне законодавство, що сприяє залученню капіталу. Важливе місце у залученні до регіонів інвестицій відіграють органи місцевого самоврядування та організації, які здійснюють управління інвестуванням в регіоні. В Україні створена певна законодавча та нормативно-правова база, яка регулює здійснення інвестиційної діяльності. Перш за все, це Закон України «Про інвестиційну діяльність», Закон України «Про режим іноземного інвестування», Податковий кодекс України, Господарський кодекс України, Бюджетний кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» та багато інших законодавчих та нормативних актів органів державної влади [2].

Першим законодавчим актом стосовно регулювання процесів інвестування став Закон України «Про інвестиційну діяльність». В ньому викладено основні положення про здійснення інвестиційної діяльності в нашій державі. Закон спрямований на захист прав та інтересів суб'єктів інвестування на території України, на міжнародне співробітництво тощо. «На підставі статей Закону державне регулювання інвестиційної діяльності містить в собі управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності та контроль за її здійсненням всіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності» [3].

«Немаловажним фактором інвестиційної привабливості регіону і країни являється стабільність законодавства. Інвестори оцінюють умови і можливості здійснення інвестицій, а також існуючі в регіоні гарантії щодо здійснення інвестування. Згідно Закону «Про інвестиційну діяльність»

держава гарантує захист інвестицій усіх форм власності та іноземних інвесторів за допомогою вітчизняного законодавства та міжнародних угод України» [2].

Для підтримання стабільного інвестиційного клімату в державі, встановлюються державні гарантії щодо захисту інвестицій, які полягають у розробці і застосуванні правових нормативів, стосовно захисту інвестицій. Юридичним документом, що регулює взаємовідносини членів процесу інвестування, згідно даного Закону, є договір (угода), що укладається суб'єктами інвестиційної діяльності.

На думку вчених, інституційне середовище в Україні щодо регулювання інвестиційної діяльності є недосконалим і потребує доопрацювання, оскільки нормативні документи часто змінюються, чи втрачають чинність, і не рідно містять протиріччя.

Література

1. Однорог М. А. Особливості інвестиційної діяльності в аграрному секторі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Випуск 126 (частина II). С. 108-115.
2. Савлук О. В. Світовий досвід підвищення інвестиційної привабливості регіону на основі інституціонального регулювання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 2. Т. 1. С. 256-262.
3. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вер. 1991 р. № 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 29.11.2023).

Чернов Д.О.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Подплетній В.В.
к. е. н., доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ КОНСАЛТИНГУ У СФЕРІ ЗЕД

Індустрія управлінського консалтингу характеризується тісною співпрацею консультантів з низкою ринкових інституцій, академічних установ і засобів масової інформації. Різноманітні інституції є джерелом нових ідей і нових талантів, а співпраця зі ЗМІ дає змогу донести результати їхньої роботи до широкого загалу. В останні десятиліття консалтингова галузь стала самостійним сектором у системі національної економіки та міжнародних економічних відносин.

Слід, однак, додати, що з розвитком технологій деякі характеристики консалтингових послуг поступово змінюються і навіть зникають. Наприклад, із розвитком інтернет-технологій з'явилися послуги, які не потребують одночасного виробництва і споживання та особистого контакту між постачальником і споживачем послуг. Крім того, з розвитком транспортних засобів послуги стають дедалі мобільнішими. Відповідно до змінених вимог до якості роботи консалтингових компаній, клієнти тепер шукають не звіти за проектами, а рекомендації, такі як конкретні зміни в організації клієнта (впровадження нових інформаційних систем, якісні зміни в системах управління), набуття нових навичок співробітниками клієнта тощо. Потрібне ефективно впровадження, тому роль ІТ-консалтингу особливо зростає. Якість прийнятих рішень і швидкість їхнього опрацювання дедалі більше залежать від ступеня впровадження інформаційних технологій і використання інформаційних систем у контурі управління, зокрема ERP-систем для управління ресурсами та обґрунтування раціональних управлінських рішень щодо оптимізації взаємодії із зовнішнім бізнес-середовищем (постачальниками, споживачами, діловими партнерами тощо). Це пов'язано з тим, що вони залежать від них.

Місце консалтингових послуг у складі інших послуг визначається по-різному. Їх відносять до ділових і професійних послуг (частина ділових послуг, де накопичуються знання і досвід для задоволення потреб споживачів, продавців або тих та інших, залежно від виду діяльності, яку розглядають), інформаційних послуг або до категорії послуг, де здійснюються нематеріальні дії з нематеріальними активами. Очевидно, що консультативні послуги є продуктом консультативної діяльності. Верба В. і Решетняк Т. [1, с. 34] визначають їх як інтелектуальні продукти, які залишаються у клієнта після завершення консультування. Ґрунтуючись на результатах досліджень кінцевих продуктів консалтингу, науковці виявили нематеріальну природу послуг, що надаються (відсутність готової матеріальної форми), складність кількісного оцінювання споживчої корисності та вигоди, неможливість реалізації без присутності індивідуальних споживачів, унікальність кожної послуги, якість консалтингових послуг напряму залежить від особистих якостей консультанта, та інші характеристики консалтингу доповнюють цей список. Слід додати, що останні характеристики пов'язані зі зростаючою персоналізацією консалтингу, тобто зі зростанням попиту на послуги конкретних консультантів, а не на індивідуальні послуги.

Іванюк М. і Фербер М. [2, с. 45-46] додають до переліку характеристик консалтингових послуг такі: обмежена кількість споживачів (консалтинговими послугами зазвичай користуються провідні компанії), наявність географічної концентрації клієнтів і консультантів, активне споживання консалтингових послуг державними підприємствами, важлива роль бранда та репутації консалтингової фірми, тривалість надання консалтингових послуг, відсутність сезонності діяльності, важливість чинників конфіденційності та висока мобільність співробітників.

Загалом консалтингові послуги в системі зовнішньоекономічної діяльності можна охарактеризувати більшістю з перерахованих вище ознак, хоча деякі з них є більш специфічними. А саме: високий рівень конкуренції та ще більш обмежене коло споживачів, низка внутрішніх детермінант (стан розвитку та конкурентоспроможності суб'єктів, фінансове забезпечення державних видатків, ступінь відкритості економіки, стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності, її структура) та зовнішніх детермінант (стан розвитку окремих ринків, країн та регіонів, їхня відкритість та лібералізація, ТНК та взаємодія держави із формами ділового партнерства на основних світових ринках), а також залежність від географічних факторів (географія, географічне положення, географічні особливості, географічні особливості, географічні особливості, географічні особливості, географія, географія, географія, географічна ситуація, географічна ситуація, географічна ситуація). Порівняно з економічною діяльністю на внутрішньому ринку, зовнішньоекономічна діяльність об'єктивно є складнішою і схильною до впливу більшої кількості чинників та інститутів, що також підвищує роль консалтингових послуг у мінімізації транзакційних витрат для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

З метою вдосконалення сутнісних характеристик консалтингового супроводу зовнішньоекономічної діяльності слід зазначити, що консалтинг – це вид діяльності (процес) і управління ним потребує розуміння відповідних механізмів. Тому об'єктом у процесі консультування є консалтингова проблема (послуга), предметом - система консультування, методи, завдання, цілі, принципи та заходи надання консалтингових послуг, суб'єктом – консалтингова організація (компанія, служба, установа, індивідуальний консультант), а поняттєвий апарат містить концепт, об'єкт, суб'єкт, механізми, що регулюють процес надання послуги, критерії та методики оцінювання кількості та ефективності.

Таким чином, об'єктами консультаційного процесу в зовнішньоекономічній діяльності є консультаційні проблеми її учасників

(суб'єктів). Рибаківа Т. О. [3, с. 79] пропонує класифікувати їх таким чином: 1) відношення до середовища (відкрита, закрита); 2) проблеми походження (штучна, природна, віртуальна, змішана); 3) опис змінних характеристик проблеми (якісний, кількісний); 4) типи опису характеру розвитку проблеми (повністю невідома, не параметризована, параметризована, повністю відома); 5) способи управління проблемою (зовнішні, внутрішні, змішані); 6) суб'єкти (фінансові, соціальні, промисловість, сільське господарство, транспорт, економіка, освіта, наука, культура, правоохоронна діяльність, обладнання та ін.). На мій погляд, цей підхід може бути використаний і для виявлення проблем в управлінні учасниками зовнішньоекономічної діяльності, однак, враховуючи високий рівень складності та специфіку цієї діяльності, перелік економічних проблем та їхніх джерел має бути дещо ширшим.

У наукових дослідженнях також існує "холістична" класифікація, яка об'єднує предметний і методологічний підходи. Її використовують у Європейському довіднику консультантів з управління, розробленому під егідою асоціації FEASo [4]. Згідно з цією класифікацією, консультаційні послуги підрозділяються залежно від функцій, виконуваних менеджером. Ця класифікація охоплює 104 позиції послуг і поділена на вісім груп: 1) загальне управління, 2) адміністрування, 3) фінансовий менеджмент, 4) управління людськими ресурсами, 5) маркетинг, 6) виробництво, 7) інформаційні технології та 8) професійні послуги. Цей підхід менш деталізований, ніж попередній, але також може бути використаний для типологізації видів консалтингових послуг у системі зовнішньоекономічної діяльності. Водночас існує більш нагальна необхідність класифікації консалтингових послуг за ознаками конкретних технологічних етапів ЗЕД. Проте найповніше уявлення про типологію об'єктів консалтингу в системі ЗЕД дає матриця (модель, комбінація), в якій перетинаються характеристики суб'єкта, методології, предмета (типологія консалтингових послуг характеризується об'єктом ЗЕД) і структурних компонентів технічного процесу ЗЕД), що відображається в такому. Класифікацію складових технічних процесів, що забезпечують консультаційні послуги в галузі зовнішньоекономічної діяльності, представлено на рис. 1.1.

Мишалова Т. [5, с. 122] пропонує виокремити такі напрями консультаційної підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності: 1) імпортно-експортні операції та інвестиції; 2) організація виробництва експортної продукції; 3) програмне забезпечення та комп'ютерні програми; 4) міжнародний маркетинг; 5) управління фінансовими ресурсами.

Однак цей поділ не враховує важливих складових технічних процесів

суб'єктів ЗЕД, таких як вивчення кон'юнктури ринку, його інституційне забезпечення, політика діяльності та розвитку суб'єктів ЗЕД, управління процесами транспортування продукції та логістики, бухгалтерські операції, управління ризиками та безпекою.

Рис. 1.1. Класифікація консалтингових послуг для суб'єктів ЗЕД
За: [5, с. 119-125]

Р. О. Заблоцька [6, с. 44] підкреслює, що консалтингові послуги в галузі зовнішньоекономічної діяльності мають свій життєвий цикл: стадія проєктування та розроблення, вихід на ринок, зростання, зрілість, насичення та спад. Цей процес також має часовий аспект: деякі послуги застарівають і потребують удосконалення або заміни, тоді як нові послуги з'являються і потребують впровадження. Тому класифікація консалтингових послуг також важлива для визначення кожного нового типу консалтингу. Систематичні характеристики кожного нового виду консалтингу дають змогу порівнювати його можливості та оцінювати його ефективність порівняно з іншими. Оцінюючи частку різних видів консалтингу в діловій практиці, можна простежити тенденції їхньої динаміки і внести корективи в розвиток консалтингової діяльності.

Аналізуючи консалтинг як важливий аспект, окремий від досліджуваної проблеми, слід зазначити, що в царині зовнішньоекономічної діяльності не існує відмінностей у ключових характеристиках порівняно з консалтингом у рамках звичайної фінансово-господарської діяльності. Навпаки, математичні методи, що використовуються в процесі забезпечення відповідного рівня ефективності консалтингу в зовнішньоекономічній діяльності, мають велике значення в комплексі заходів щодо забезпечення відповідного рівня ефективності Жаліло Б. А. [7, с. 268] поділяє їх таким чином: детерміновані математичні моделі, імовірнісні математичні моделі, інформаційні математичні моделі, евристичні математичні моделі, теоретико-ігрові математичні моделі та мережеві математичні моделі.

Таким чином, в узагальненому вигляді детерміновані моделі розвитку консалтингу у сфері зовнішньоекономічної діяльності формуються, коли фактори, що визначають кінцевий результат консалтингових послуг, підлягають точному оцінюванню, а випадкові фактори ігноруються.

Література

1. Верба В.А. Організація консалтингової діяльності : навч. посібник / В.А. Верба. – К. : КНЕУ, 2021. – 244 с.
2. Фербер М. Керівництво з маркетингу консалтингових послуг / М. Фербер, М. Іванюк. – К. : Генеза, 2013. – 117 с.
3. Рибаківа Т.О. Специфіка консультаційної послуги як товару / Т.О. Рибаківа // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. – 2022. – Вип. 15. – С. 78-84.
4. Офіційний інтернет-ресурс Європейської федерації асоціацій консультантів з економіки й управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.feaso.org.
5. Мішалова Т.О. Місце та роль консалтингу в побудові інфраструктури ринкової економіки України / Т.О. Мішалова // Проблеми реформування ринкової економіки : збірник наукових праць. Вип. 5. – К. : КНЕУ, 2021. – С. 119-125.
6. Заблоцька Р.О. Система інституційного регулювання світової торгівлі послугами : монографія / Р.О. Заблоцька. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2019. – 368 с.
7. Жаліло Б.А. Консалтингово-тренінгові послуги як складова адаптивної економічної освіти / Б.А. Жаліло, Я.А. Жаліло // Економічна організація та економічна освіта: взаємообумовленість стратегій розвитку. – К. : КНЕУ, 2022. – С. 267-270.

Черняк О. С.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Корицька О. І.
к.е.н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом останнього десятиліття туризм став одним з найбільш динамічних галузей світової економіки, стрімко розвиваючись завдяки глобалізації, змінам у логістиці, культурі та появі Інтернету. Сформувалась єдина світова індустрія туризму, включаючи транснаціональні готельні мережі, туристичні компанії та глобальні туроператори. В теперішньому часі міжнародний туризм надійно закріпивши свою позицію як провідний сектор світової економіки. Глобалізація туризму впливає на розвиток галузі та національних економік через конкуренцію і позиції в міжнародних рейтингах. Розвиток національної індустрії туризму є важливим завданням у світових тенденціях, зокрема для України, яка ставить перед собою завдання збільшення масштабів та економічних показників туризму. Актуальність цієї теми визначається необхідністю розвитку туристичної інфраструктури для досягнення цих цілей.

Україна, заслуговуючи на увагу як потужний туристичний напрям, розкриває перед світом своє неповторне культурне, історичне та природне багатство. Заможна спадщина, що сягає від давніх століть до сучасності, включає в себе архітектурні перлини, пам'ятки світового значення. Крім того, унікальні етнічні традиції, фольклор та національна кухня додають колориту та привабливості. Неймовірно різноманітні природні ландшафти — від Карпатських гір до Чорноморського узбережжя — надають можливості для екотуризму та активного відпочинку. Завдяки цьому великому культурному та природному багатству, Україна не лише привертає подорожуючих, але й має великий потенціал для розвитку туристичної галузі, яка відіграє ключову роль у використанні цих надзвичайних ресурсів для підтримки економічного та соціокультурного розвитку країни.

У даній роботі хочемо звернути увагу на ситуацію України. Обравши тему розвитку туризму в Україні в умовах війни, ми хочемо акцентувати увагу на цьому аспекті через декілька важливих міркувань:

По-перше, взяти на увагу вплив війни на туризм у глобальному контексті дозволяє розглянути не лише внутрішні можливості та виклики, але й виявити потенціал для міжнародного співробітництва та партнерства в розвитку туристичної галузі.

По-друге, аналіз розвитку туризму в умовах війни надасть можливість дослідити та визначити найефективніші стратегії в управлінні кризовими ситуаціями в галузі туризму, що може бути корисним досвідом для інших країн, які також стикаються з подібними викликами.

Поточна нестабільна політична обстановка та виникнення повномасштабної війни в Україні призвели до втрат туристичного сектору на ринку. Зараз підприємства в сфері туризму мають дві основні альтернативи: призупинити свою діяльність або адаптуватися, зокрема, змінюючи свій профіль, виїжджаючи в інші регіони, взявшись за волонтерські ініціативи та пристосовуючись до умов воєнного часу.

Повномасштабна військова агресія росії супроводжується активним знищенням та пошкодженням української культурної спадщини. Український інститут національної пам'яті ретельно фіксує вчинені воєнні злочини проти пам'яток культури та систематично публікує зібрану інформацію на своєму офіційному веб-сайті та в соціальних мережах, використовуючи хештеги #RussiaRuinsCulture #RussiaDestroys [1].

Вплив війни відчутний у сфері культури, зокрема, на роботу Українського культурного фонду, чия фінансова допомога в сумі 637 мільйонів 281 тисяча гривень була спрямована на потреби Збройних сил України. На відміну від цього, розпочата фандрейзингова кампанія має на меті підтримку працівників культурного сектору, залишених в Україні, а також культурно-мистецьких проєктів, які спрямовані на популяризацію української культури, медіа та діяльності Українського культурного фонду [2].

У період воєнної невпевненості, Український культурний фонд активно працює для введення культурних санкцій проти Росії, припиняючи співпрацю та ізолюючи російську культуру та діячів на міжнародному рівні. Це призвело до відмови від співпраці з численними міжнародними організаціями, такими як Міжнародна рада архівів, Канадська рада мистецтв, Європейська асоціація фестивалів, Словацький кіноінститут, Міністерство культури Естонії, Рада мистецтв Англії, Литовська рада.

Під час початку війни ресторанно-готельний бізнес перетворився на спеціалізовані пункти для волонтерської діяльності, включаючи розміщення біженців, центри гуманітарної допомоги та організацію харчування для

Збройних Сил України та територіальних оборонних організацій. Асоціація готелів та курортів України запустила ініціативу "Visit Ukraine in Future" для підтримки української готельної галузі, яка бере участь у забезпеченні тилу під час воєнних дій та зазнає значних фінансових втрат з початку конфлікту [3].

Також існує можливість для іноземців, які бажають підтримати Україну, здійснити "благодійні бронювання" номерів в українських готелях будь-якого дня протягом 2022 року, з можливістю відвідати їх після завершення війни. Наприклад, за допомогою додатку Airbnb було заброньовано приблизно 61 тисячу ночей на суму майже 2 мільйонів доларів США.

Україна має значний потенціал для туризму, тому розвиток туризму повинен бути одним із головних напрямків розвитку, щоб забезпечити збалансований розвиток країни. Насамперед, це:

- Розширення географії туристичних маршрутів: збільшення привабливості для іноземних туристів та підвищення кількості внутрішніх туристів.

- Створення інфраструктури та розвиток туристичних об'єктів: забезпечення комфортного перебування туристів та створення нових туристичних точок притягання.

- Підтримка малих та середніх підприємств: сприяння розвитку малих бізнесів у галузі туризму та створення умов для інновацій.

- Ефективне використання глобальних технологій: залучення до впровадження новітніх туристичних технологій та активне використання глобальної інформаційної мережі.

- Підвищення кваліфікації та популяризація: активна участь у перспективних програмах співпраці у сфері туризму, підвищення кваліфікації кадрів та поширення інформації про регіональні туристичні магніти.

- Стимулювання туристичного попиту: розробка та впровадження маркетингових стратегій для привертання туристів, зокрема за участі в міжнародних туристичних заходах.

- Розвиток ділового туризму: сприяння організації та проведенню конференцій, виставок та інших заходів, спрямованих на розвиток ділового туризму в Україні.

- Екологічна сталість: впровадження екологічно орієнтованих підходів у розвитку туризму для збереження природних ресурсів.

- Адаптація до нових реалій: здійснення адаптації туристичної галузі до сучасних глобальних викликів та кризових ситуацій.

- Співпраця з міжнародними партнерами: зміцнення співпраці з міжнародними туристичними організаціями та розвиток партнерських відносин для обміну досвідом та ресурсами.

Найголовнішою ціллю для розвитку туризму в Україні є відмова світу від співпраці з росією в туристичній галузі. Це має важливе значення для збереження моралі та етичних стандартів у галузі туризму, оскільки сприяє недопущенню звичайної участі у відпочинку на території, де порушуються основні принципи прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Література

1. Роїк О. Р., Недзвенецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2 (дата звернення: 27.11.2023).

2. Про роботу Українського культурного фонду під час війни – 10-й випуск дайджесту «Хроніки культурного фронту». URL: https://ucf.in.ua/news/16_04_2022 (дата звернення: 27.11.2023).

3.«Visit Ukraine in the future»: українські готелі в гарячих точках просять світ про підтримку [“Visit Ukraine in the future”: Ukrainian hotels in hot spots are asking the world for support] URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/214/visit-ukraine-in-the-future-ukrainski-goteli-v-garyacix-tockax-prosyat-svit-pro-pidtrimku> (дата звернення: 27.11.2023).

Чорна О.А.

к.е.н.

**Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна**

СПРЯМОВАНІСТЬ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Цифровізація економіки та воєнний стан в Україні ставлять перед менеджментом підприємств ряд питань відносно трансформації управління та зміни управлінського мислення в сучасних умовах. Одним із чинників трансформації управління підприємств в умовах цифровізації економіки є тренд, що зберігається, щодо врахування в управлінні підприємством цілей сталого розвитку.

Серед ініціатив сталого розвитку слід виділити стандарти Глобальної ініціативи звітності (GRI), Глобальний договір Організації Об'єднаних Націй (ООН) і Цілі сталого розвитку ООН (ЦСР). Глобальний договір ООН був започаткований у 2004 році як всесвітня ініціатива, яка заохочує бізнес та інші зацікавлені сторони приймати екологічну та соціально відповідальну політику. У 2015 році ООН запропонувала 17 цілей розвитку та 169 інших цілей, які були погоджені 193 країнами [1].

У цьому зв'язку дослідники та практики почали стверджували, що підприємства повинні включати сталість у свої основні цілі та процеси. Тобто сучасний бізнес має орієнтуватись на цілі сталого розвитку. Розповсюдженими стають принципи ESG (Environmental – навколишнє середовище, Social – соціальний розвиток, and Corporate Governance – корпоративне управління). У сучасному вигляді ESG-принципи вперше сформулював колишній генеральний секретар ООН Кофі Аннан. Він запропонував управлінцям великих світових компаній включити їх до своїх стратегій, насамперед для боротьби зі зміною клімату. На початку 2000-х років у США налічувалося лише 20 компаній із ESG-рейтингом. До 2020 року їхня кількість зросла майже до 800. Бізнес, який претендує на хорошу ESG-оцінку, має відповідати стандартам розвитку у трьох категоріях: соціальній, управлінській та екологічній [2]: *екологічні принципи* визначають, наскільки компанія дбає про навколишнє середовище і як намагається скоротити збитки, які завдаються екології; *соціальні принципи* показують ставлення компанії до персоналу, постачальників, клієнтів, партнерів та споживачів. Щоб відповідати стандартам, бізнес повинен працювати над якістю умов праці, стежити за гендерним балансом та інвестувати у соціальні проекти; *управлінські принципи* стосуються якості управління компаніями: прозорість звітності, зарплати менеджменту, здорова обстановка в офісах, відносини з акціонерами, антикорупційні заходи.

П. Матос відмічає [3, с. 14], що питання впливу ESG-факторів на створення вартості фірми актуалізуються, оскільки в загальних активах фірм нематеріальні активи набувають все більше й більше ваги та багато ESG-питань стосується нематеріальних активів, які переважно зовсім не відображені у традиційній фінансовій звітності.

Через тиск інвесторів і банків сучасним компаніям не вигідно мати низький ESG-рейтинг. У 2020 році компанія EY провела опитування серед інституційних інвесторів. В результаті 98% опитаних заявили, що суворо відстежують ESG-рейтинг компаній, які розглядаються для інвестування [2].

У 2019 році Україна приєдналась до цілей сталого розвитку [4], а у 2020 р. була затверджена Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року [5].

Зважаючи на вищенаведене розвиток бізнесу у контексті цілей сталого розвитку буде в Україні лише поглиблюватись. До повномасштабного воєнного вторгнення в Україну **стабільно** зростала кількість підприємств, які звітують за стандартами GRI (Global Reporting Initiative) нефінансової

звітності, що розкриває економічні, екологічні і соціальні показники результатів діяльності компаній, рис. 1. Найбільш актуальними вони є для підприємств великого та середнього бізнесу, діяльність яких пов’язана із виробництвом, забрудненням навколишнього середовища. Нефінансовий звіт складається з метою [6]: впровадження системи управління нефінансовими ризиками; демонстрації своєї місії, цінностей та шляху розвитку компанії; налагодження комунікації зі стейкхолдерами (працівниками, інвесторами, партнерами); формування діалогу з громадськими організаціями і місцевими громадами. Використання стандартів GRI дозволяє складати звіт у форматі, зрозумілому на міжнародному рівні та інтегрувати цілі стало розвитку у звітність [7].

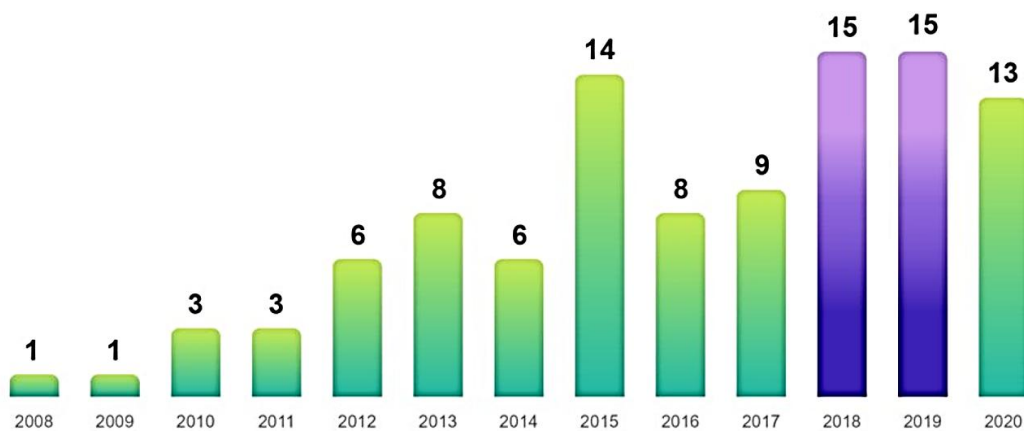

Рис. 1. Кількість компаній України, які випустили звіт за стандартами GRI [7]

Вже сьогодні є дані щодо оцінки Індексу прозорості компаній України. Професійна асоціація корпоративного управління (ПАКУ) та Центр «Розвиток КСВ» за підтримки Центру міжнародного приватного підприємництва (CIPE) провели оцінку українських компаній за показниками прозорості в системі корпоративного управління та корпоративної соціальної відповідальності. На основі проведеного дослідження було презентовано ESG Індекс прозорості компаній України 2020. При оцінці компаній аналізувались такі показники: корпоративне управління, права людини, трудові відносини, довкілля, відносини зі споживачами, чесні операційні практики, робота із громадами, звітність компанії, навігація сайту та його доступність. До першої десятки потрапили [8]: ПрАТ «ВФ Україна» (мобільний оператор Vodafone), АТ «Перший український міжнародний банк», група «ДТЕК», АБ «Укргазбанк», ІП «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед», ДП «НАЕК «Енергоатом», «МХП», ПрАТ «Укргідроенерго», АТ «Укрзалізниця» та НАК «Нафтогаз України».

Таким чином, актуальність врахування в управлінні підприємством цілей сталого розвитку, зокрема ESG-принципів, зберігається і буде лише поглиблюватись, розвиваються дослідження бізнес-моделей, які інтегрують підхід сталого розвитку, що необхідно враховувати при формуванні стратегії управління сучасним підприємством в умовах цифровізації економіки та перспективі повоєнного відновлення промислових підприємств в Україні.

Література

1. 17 цілей змінити наш світ. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/climatechange/17-goals-to-transform-our-world/>
2. Принципи управління на основі ESG. URL: <https://fintechinsider.com.ua/shho-take-esg-prynczury-i-chomu-kompaniyam-vazhlyvo-yih-dotrymuvatysya/>
3. Матос Педро. ESG-принципи та відповідальне інституційне інвестування у світі: Критичний огляд досліджень; пер. з англ. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 88 с.
4. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
5. Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>
6. Чи потрібен вашій компанії нефінансовий звіт за стандартами **GRI**? URL: <https://toplead.com.ua/ua/blog/id/standarti-gri-universalnij-konstruktor-dlja-richnogo-zvitu-vashoji-kompaniji-273/>
7. Integrating SDGs into sustainability reporting. GRI. URL: <https://www.globalreporting.org/public-policy-partnerships/sustainable-development/integrating-sdgs-into-sustainability-reporting/>
8. Індекс ESG прозорості компаній України 2020. URL: <https://index.cgpa.com.ua>

References

1. 17 goals to change our world. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/climatechange/17-goals-to-transform-our-world/>
2. Management principles based ESG. URL: <https://fintechinsider.com.ua/shho-take-esg-prynczury-i-chomu-kompaniyam-vazhlyvo-yih-dotrymuvatysya/>
3. Pedro Matos. ESG Principles and Responsible Institutional Investing in the World: A Critical Review of Research; trans. from English Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, 2020. 88 с.
4. Decree of the President of Ukraine «On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
5. The concept of implementation of state policy in the sphere of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 24, 2020. № 66-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>
6. Does your company need a non-financial report according to GRI standards? URL: <https://toplead.com.ua/ua/blog/id/standarti-gri-universalnij-konstruktor-dlja-richnogo-zvitu-vashoji-kompaniji-273/>
7. Integrating SDGs into sustainability reporting. GRI. URL: <https://www.globalreporting.org/public-policy-partnerships/sustainable-development/integrating-sdgs-into-sustainability-reporting/>

M. Chomka
PhD Eng of Earth and Environmental Science, Professor
Academy of Tourism and Hotel Management in Gdańsk, Poland
M. Gut-Winiarska
PhD of Biological Science
University of Business and Administration Gdynia, Poland

CONTEMPORARY PROBLEMS OF THE GLOBAL TOURISM ECONOMY

Tourism plays an important role in the development of both global and local (national) economies. The stimulating role of the tourism economy in the development of tourist reception areas depends primarily on the volume of tourist traffic in specific destinations. The scale of global and domestic tourist traffic is primarily derived from the level of economic development and political stability. Participation in tourism, on the other hand, is strongly correlated with the economic and political situation in the countries of tourism emissions, but also with other global factors. The article deals with the correlation between the current risks that have the greatest impact on tourism development from a global perspective. The discussion of the issue is based on a review of the literature on the subject, as well as on the author's own experiences and observations.

The tourism industry is one of the largest sectors of the global economy, generating 10.3% of global GDP - the travel and tourism sector contributed US\$8.9 trillion (2019), countering unemployment offers 1 in 10 jobs globally. According to the UNWTO, the value of tourism exports (overseas tourism based on the use of the basic tourist base i.e. accommodation, food, transport) amounted in 2019. USD 1.7 trillion, which relates to 28.3% of global service exports. These figures show that tourism plays a significant role in services ranking as the fifth largest industry in the global economy overall - behind the fossil fuel, telecommunications, electronics, chemical sectors. The industry's growth rate is also confirmed by the amount of new investments, which in 2019 reached USD 948 billion (4.3% of all investments globally)[1]. Accessibility - the ease of global travel, the widespread use of new technologies, widespread digitalisation, and rising living standards - has contributed to the rapid growth of tourism. However, the tourism economy was severely affected by the SARS-CoV-2 coronavirus pandemic, which stunted what had been such a significantly growing market. Not

only did the restrictions put in place make it impossible to travel abroad (border closures), but tourist trade in individual countries fell to almost zero.

The World Travel and Tourism Council estimated that the pandemic contributed 30% of the value of the market in question in terms of contribution to global GDP, and "more than 31% of jobs, i.e. out of 100.8 million, raising the global unemployment rate by 2.9%"[2]. Following the end of strict pandemic restrictions, the tourism market has slowly recovered since 2022. There has been a significant recovery in tourism in all regions of the world from the low levels of early 2021: highest in Europe (+350%) and America (+112%). However, the weakened industry was only partially able to maintain stable growth as the global economy has slowed down strongly due to increased inflation and, in addition, the uncertain geopolitical situation related to the war in Ukraine, the Israeli-Palestinian conflict and the migration crisis makes it impossible to freely shape tourism products and operate primarily abroad. The cited data confirm that any fluctuations in the economic conditions play a significant impact on the tourism market[3]. In addition to internal factors directly related to tourism (demand processes, market segmentation, coordination of activities, advertising, employees, seasonality, etc.), external factors (geopolitical, economic, socio-demographic, technical and natural) have a significant impact on the development of this industry[4]. Below, two current threats with the greatest impact on the development of tourism in a global aspect are outlined.

1. Climate change

Climate change, caused mainly by greenhouse gas emissions associated with human activities, has a wide range of impacts that affect various aspects of the environment, society and economy. Extreme weather events such as hurricanes, floods and droughts can have the effect of reducing the attractiveness of a tourism region. In addition, climate change can lead to the irreversible loss of tourism assets e.g. glaciers, coral reefs. The main effects of climate change include:

- rising sea and ocean levels: the melting of glaciers and polar ice caps as a result of warming threatens low-lying areas, coasts and islands, reducing potential tourism reception areas.

- extreme weather events: climate change is resulting in an increase in the frequency and intensity of extreme weather events such as hurricanes, cyclones, droughts, floods and storms. These phenomena can lead primarily to damage to tourism infrastructure, but also to loss of health and life. This in turn requires investment in rebuilding and adapting to new conditions. Tourism destinations are often strongly linked to the local economy. Climate change can lead to job losses

in the tourism sector, which is one of the main sources of income for many communities.

-changes in seasonality: climate change affects seasonal cycles, introducing instability in the wet and dry seasons. This results in the need to modify tourism products on an ongoing basis. Rising temperatures can lead to shifting tourist seasons, which in turn affects local economies that depend on tourism.

-loss of biodiversity: climate change is one of the main factors contributing to biodiversity loss. Rising temperatures, changes in habitat conditions and extreme weather events can threaten many species and ecosystems, which can affect the uniqueness and tourist attractiveness of natural areas. Biodiversity is often one of the key elements attracting tourists to specific destinations.

-health problems: rising temperatures, changes in the distribution of vector-borne diseases (such as malarial mosquitoes and ticks), and extreme weather events can lead to health problems, including infectious diseases, respiratory problems and psychosocial risks.

-changes in access to water: climate change affects water availability through scarce rainfall, melting glaciers and changes in hydrological cycles. This can lead to problems in accessing drinkable water and therefore problems in serving travellers.

A concrete example of the impact of climate change on tourism can be found in the Alps, where there are numerous effects associated with a warming climate. Rising temperatures have resulted in the gradual melting of glaciers. For tourists who visit the region, the reduction in glacier mass affects the landscape, the accessibility of mountain trails and the attractiveness of tourism (e.g. the Aletsch glacier in Switzerland has lost 10% of its volume in the last two years)[5]. Rising temperatures and changes in snowfall also affect the ski season. Areas dependent on winter tourism have to adapt to shorter ski seasons, less stable snow conditions and competition with other forms of recreation. Warming also contributes to changes in snow conditions, which in turn increases avalanche risk. For winter sports tourists, such changes require greater caution, investment by the region's authorities in, for example, warning systems and continuous monitoring. Rising temperatures also adversely affect mountain ecosystems - biodiversity. Mountain tourism is often associated with the observation of unique flora and fauna, and climate change can reduce the availability of these attractions.

Another effect of climate change is droughts caused by high temperatures and lack of rainfall. Such areas are prone to fires which, spreading uncontrollably, cause danger to human and animal health and life and material damage. They can cause damage to tourism infrastructure, which, once the phenomenon has ceased,

will require time to return to full functioning and often incur considerable financial resources for reconstruction. Fires can introduce a state of insecurity among tourists, even if their safety is not directly compromised. Loss of confidence in the safety of an area can lead to cancellation of travel plans and cancellation of visits to the fire-affected region. A drop in tourism in such an area can lead to financial losses for local businesses associated with tourism services. Long-term impacts may include loss of habitat, changes in the landscape, environmental degradation or changes in the availability of tourist attractions. All of these can affect the long-term stagnation of tourism. An example is the situation in California, USA. Fires in the region often lead to the closure of tourist areas, the evacuation of communities and the imposition of states of emergency. In contrast, an example from Europe where fires have significantly affected tourism is Greece. The overall material losses during the 2018 disaster. reached €5 billion. This represented more than 2% of the country's GDP at the time. As a result, the Greek authorities have undertaken a number of investments in better forest management, introducing preventive measures and running promotional campaigns to restore tourist confidence and minimise the long-term impact of the fires. Nevertheless, the incident shows how forest fires can significantly affect tourism, both in the short and long term.

In such situations, management of the crisis, effective communication with tourists and taking steps to rebuild confidence in the region are key to minimising the effects of the fires on tourism.

The effects of climate change are complex and affect many areas of social, economic and environmental life. As a result, climate change is a significant challenge for the tourism industry and managing these changes is becoming a key aspect of sustainable tourism development. Effective adaptation strategies, sustainable tourism practices and conservation efforts are essential to minimise the negative impacts of climate change on tourism.

2. Armed conflicts

Regions affected by armed conflict, terrorism or high levels of crime can lose their tourist appeal. Security is a key factor influencing travellers' decisions. "Even isolated acts of terrorism cause many tourists to abandon trips to these destinations, considering them to be at risk of terrorism, even though they had previously holidayed there many times and felt safe." [6]

Terrorist threats have a significant impact on tourism, both regionally and globally. Potential tourists fearing for their safety due to the risk of terrorist attacks do not, or are far less likely to, choose areas where the threat level is significant. In addition, restrictions often introduced, e.g. visa restrictions, increased security checks, so-called curfews, etc., have a downward effect on the popularity of

destinations. Tourist destinations that fall victim to terrorist attacks often experience financial difficulties and the collapse of local tourism-related businesses as the decline in tourism leads to job losses with negative consequences for the local economy. Terrorist attacks can deter not only tourists but also investors from locating capital in a particular region, which can hinder the development of tourism infrastructure and services. As a result, terrorist attacks affect not only the direct victims and their families, but also entire communities that depend on tourism. These effects are often felt at different levels, from local shops and restaurants to entire regions and countries. In response to these challenges, it is important to work to improve security, communicate effectively and undertake international cooperation to rebuild trust in the region and to prevent any such attacks.

Wars and armed conflicts create an atmosphere of insecurity and danger, as do areas affected by terrorist attacks. Armed conflicts can affect a country's image as a dangerous tourist destination. Media focusing on war-related aspects may discourage potential tourists. Armed conflicts often lead to difficult living conditions for local residents, making tourism infrastructure less attractive and the region may become a humanitarian crisis. Tourism in such regions can be disrupted by the movement of refugees, as well as by the increased presence of armed forces and military activities.

Armed conflicts often lead to the complete destruction of tourism infrastructure, as well as cultural heritage which is often the main motive for travel - this applies to both anthropogenic and natural assets. A comprehensive approach to post-conflict reconstruction of the tourism sector is therefore needed, including investment in infrastructure reconstruction, promotional campaigns to restore tourist confidence, as well as support for local businesses and war-affected communities.

Summary

The prevention of the contemporary problems in the global tourism economy requires an integrated approach, both from governments and from the tourism sector itself. These are some of the strategies that can contribute to solving or mitigating the above problems:

- Crisis management - establishing flexible crisis management plans that include security measures, communication with customers and cooperation with relevant organisations.

- Sustainability - promoting sustainable tourism practices, reducing greenhouse gas emissions and minimising negative environmental impacts.

Investing in educating tourists and the local community about sustainable practices.

- Management of tourist flow - diversification of destinations to reduce excessive tourist load in popular destinations. Introducing quantitative control systems.

- Technological innovation - using technology to improve efficiency and safety in the tourism sector. Strict regulation to protect the privacy and security of travellers' data.

- Social development and education - investing in training and education of local people in tourism areas to increase their skills and adapt to changing conditions. Promoting social and economic inclusion in the tourism sector.

- Diplomacy and international cooperation - to solve geopolitical crises. Cooperative working among countries to standardise security procedures and tourism regulations.

- Countering social inequalities - supporting social and economic programmes that benefit local communities. Promoting fair employment and purchasing practices in the tourism sector.

- Research and monitoring - conducting research on the environmental, social and economic impacts of tourism. Closely monitoring tourism trends and adjusting strategies based on the data gained.

In summary, solving today's problems in the global tourism economy requires a holistic approach that takes into consideration multiple economic, social and environmental aspects. International cooperation, sustainability and technological innovation are key to transforming the tourism sector to become more sustainable and resilient to environmental change. Resolving these issues requires continuous adaptation to changing global and local conditions.

References

1. Gaworecki W. W, Turystyka, PWE, Warszawa 2010, s.151-200
2. Pizam A., Fleischer A., 2002, Severity vs. frequency of acts of terrorism: Which has a larger impact on Tourism Demand, Journal of Travel Research, vol. 40, no. 3, s. 337–339
3. <https://www.pap.pl/aktualnosci/szwajcarskie-lodowce> 20.11.2023
4. <https://www.unwto.org/> 20.11.2023
5. <https://wtcc.org/research/economic-impact> 20.11.2023
6. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/a8dd3019-en.pdf?expires=1672746132&id>

Shapovalov V.M.
student of second (master's) level of higher education
Podplietnii V.V.
PhD, Associate Professors
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

PROSPECTS FOR MANAGING THE FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF AN AVIATION ENTERPRISE

The development of the world aviation market is under the influence of dynamic conjuncture-forming factors. At the same time, the globalization of international transportation within the framework of global and strategic alliances of air carriers, fierce competition, the growth of direct operating costs, especially due to the constant increase in global fuel prices and the market of lubricants, are urgent problems.

The management of foreign economic activity of an airline is the management of the production, economic and commercial activities of the airline associated with its entry into the foreign market of air transportation, into the international environment with the aim of more fully using external factors of economic growth [1, p. 15–19]. Low-cost air carriers have a significant influence on the transportation market in the world, they accelerate the dynamics of air passenger traffic, which is why the question of the development of national low-cost carriers in the air transportation market of Ukraine with their gradual entry into foreign markets arises.

International air transportation is a type of transportation in which the points of departure and destination, regardless of whether or not there is an interruption in transportation or transshipment, are located, respectively, either in the territories of several states or in the territory of one state, if the landing point is provided in the territory of a foreign state [2, p. 130–135].

Acceleration of changes in the environment, the emergence of new requests and a change in the position of the consumer, the growth of competition for resources, the internationalization and globalization of business, the development of information networks that make it possible to spread and receive information quickly, the wide availability of modern technologies, the change in the role of human resources, as well as a number of other reasons led to a sharp increase in the importance of strategic potential management in the aviation industry in terms of foreign economic activity [3, p. 59–66].

When entering international markets, the airline's foreign exchange management is considered as an interconnected set of resources that are at its disposal and are of crucial importance for achieving strategic goals, assessing the possible limits of functioning in the future, based on the forecasted conditions of the external environment. The scope of its application is the assessment of promising opportunities of the aviation enterprise in terms of increasing the efficiency of functioning and strengthening competitiveness in the international market of aviation services.

Such important factors as socio-economic problems, rising oil prices, flu epidemics, Covid-19, the economic crisis, and growing concern about terrorism have a further impact on the decrease in the profitability of airline companies. In these conditions, airlines need to search for possible ways of growth based on a detailed study of macro- and microfactors of the external environment, an objective assessment of the potential of entering the international markets of airline companies, as well as creative use of their own experience and the experience of the world's leading airlines.

At the same time, the management of the airline's foreign exchange is characterized by properties typical for any economic system: integrity, interconnection and interaction of elements, complexity, communicativeness, hierarchy, multiplicity of description, ability to develop, alternative forms of functioning and development, priority of the interests of the system of global level, priority of quality, power.

It should be noted that in the development of the management of the airline's foreign exchange and the formation of specific strategic directions, the primary role is played by the provision of the airline with resources that make up the strategic potential.

The management of the airline's foreign currency in the conditions of operation on international markets depends on a set of indicators [4, p. 155–161]:

- staffing of production facilities and their competitiveness;
- material, technical and financial resources;
- labor resources and the quality of their professional training;
- level of information and software;
- organization of management and work of marketing services, etc.

Accordingly, the management of the airline's foreign economic activity in the conditions of a pandemic crisis and military aggression requires the search for new ways of adaptation and specific solutions.

References

1. Гаврилко Т. О., Гавриленко А. В. Аналіз діяльності міжнародних низько-тарифних авіакомпаній на ринку авіаційних перевезень України. *Причорноморські економічні студії*. 2023. № 27. С. 15–19.
2. Глобальні стратегічні альянси в авіаційній галузі: сучасний стан і тенденції розвитку. *Стратегія розвитку України: наук. журн.* К.: НАУ, 2022. №2. С. 130–135.
3. Духовна Л. Л., Леонова В.П. Аналіз міжнародного та національного ринку бюджетних авіаперевезень: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Транспортна економіка*, 2023. № 1. 59–66.
4. Малиновська О.Ю. Бюджетні авіакомпанії (low cost): специфіка діяльності та географія перевезень. *Географія та туризм*. 2022. Вип. 21. С. 155–161.

Шевченко Н.В

к.е.н., доцент

Інститут управління, психології та безпеки

Львівський державний університет внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Пушак Г.І.

к.е.н., доцент

НУ «Львівська Політехніка»

м. Львів, Україна

РОЛЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ У ЗНИЖЕННІ РІВНЯ КОРУПЦІЇ ТА ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ

Сьогодні запобігання корупції в Україні, розробка заходів щодо запобігання легалізації доходів одержаних незаконним шляхом, зниження незаконних фінансових операцій є важливим завданням правоохоронних органів, державних та міжнародних органів у сфері протидії корупції і фінансового моніторингу. Система фінансового моніторингу реалізується відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1], а головними органами є Державна служба фінансового моніторингу, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України.

Тісну співпрацю у сфері подолання корупції та незаконної легалізації доходів відіграють Національний банк України [2] та банки, небанківські фінансові установи, які є суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Сьогодні банки і небанківські установи забезпечують виявлення незаконних фінансових операцій, переказів та здійснюють інформування по ним (рисунок 1) до відповідних органів. Банки та небанківські установи

дозволяють виявити ухиляння від сплати податків на доходи, незаконного збагачення та отримання незаконної суми коштів, намагання вивезти кошти за кордон чи перевести на офшорні рахунки.

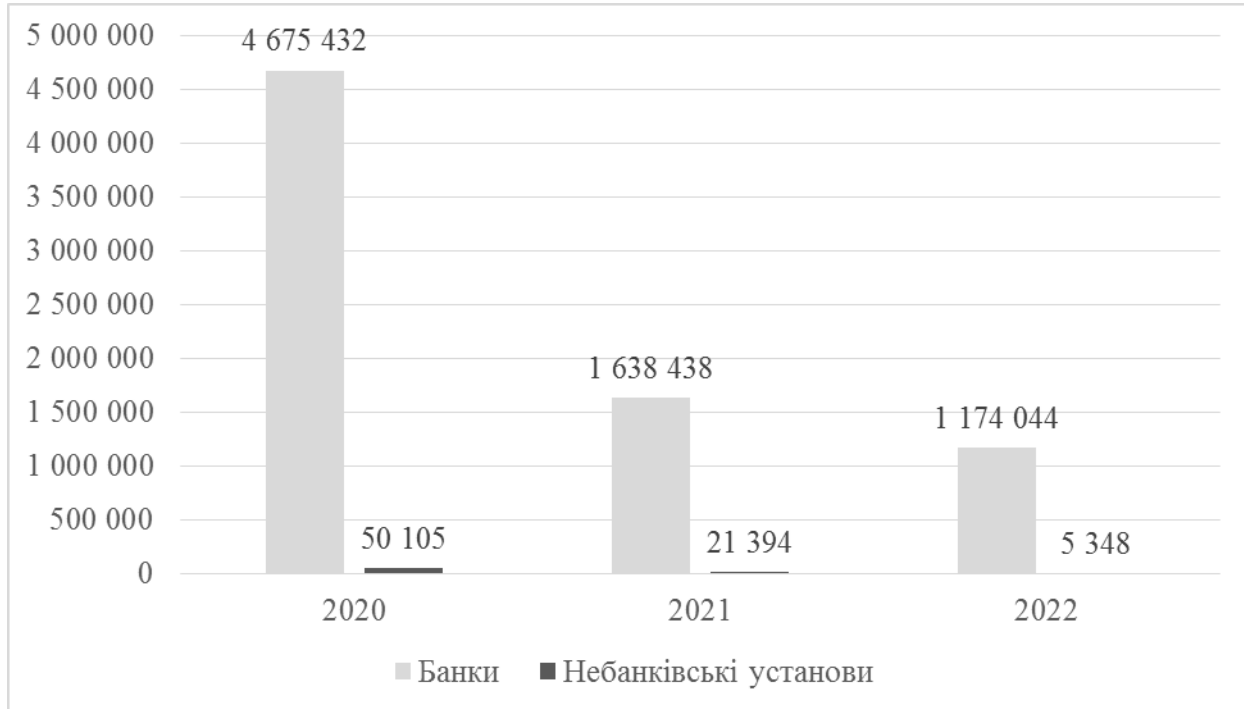

Рис. 1. Динаміка інформувань про фінансові операції банками та небанківськими установами протягом 2020-2022 років, шт. [3]

У 2022 році кількість повідомлень від банків склало 4 675 432 штуки, що на 3 501 388 повідомлень менше ніж у 2020 році, повідомлення від небанківських установ у 2022 році склали 5 348, що на 44 757 повідомлень менше ніж у 2020 році. У розрізі учасників небанківських фінансових установ, що подали повідомлення до Державної служби фінансового моніторингу України у 2022 році належать: учасники ринків капіталів та організованих товарних ринків – 2 874, фінансові компанії – 1 492, інші СПФМ – 377, страхові установи – 339, суб’єкти господарювання, які проводять лотереї – 266.

При цьому обсяги порогових фінансових операцій склали 94,78% - 1 117 829 повідомлень; підозрілі фінансові операції (фінансова діяльність) – 4,42% - 52 123 повідомлення; фінансові операції, що надійшли на запит щодо моніторингу фінансових операцій – 0,78 – 9 246 повідомлення.

За допомогою повідомлень про підозрілі фінансові рахунки, перекази, поповнення та зняття коштів. Державна служба фінансового моніторингу України виявила корупції на мільйони гривень, здійснено запобігання

фінансування тероризму під час вторгнення країни агресора, виявлено осіб що підтримували російський режим тощо.

Банки та небанківські фінансові установи, забезпечують чітке дотримання законодавчих вимог щодо запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, допомагають у співпраці з правоохоронними органами, міжнародними та українськими установами у сфері протидії корупції.

Література

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 року № 361–ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
2. Національний банк України. Офіційний сайт. Банківський нагляд. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/monitoring>
3. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Офіційний сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/>
4. Шевченко Н., Копитко М., Мігус І. Напрями зниження рівня корупції в Україні в умовах кризових явищ та підвищення необхідності легалізації доходів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. №1 (69), 2023. С. 21-28

References

1. Pro zapobigannya ta protidiyu legalizaciyi (vidmivannyu) dohodiv, oderzhanih zlochinnim shlyahom, finansuvannyu terorizmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovogo znishennya. Zakon Ukrayini vid 06.12.2019 roku № 361–ІН. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
2. Nacionalnij bank Ukrayini. Oficijnij sajt. Bankivskij naglyad. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/monitoring>
3. Nacionalne agentstvo z pitan zapobigannya korupciyi (NAZK). Oficijnij sajt. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/>
4. Shevchenko N., Kopitko M., Migus I. Napryami znizhennya rivnya korupciyi v Ukrayini v umovah krizovih yavish ta pidvishennya neobhidnosti legalizaciyi dohodiv. Vcheni zapiski Universitetu «KROK». №1 (69), 2023. S. 21-28

Шрам Тетяна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Решитько Т.В.
к. е. н., доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЕКСПОРТ ВІТЧИЗНЯНОЇ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ ДО ЄС

Україна відноситься до провідних країн світу з виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства. Вітчизняні

сільськогосподарські товаровиробники не тільки забезпечують населення країни багатьма видами агропродовольчої продукції (товарні групи 01-24 УКТ ЗЕД), а й експортують надлишки за кордон, нарощуючи свою присутність на зовнішніх ринках [1, 3].

Практика показує, що з 2000р. по 2021р. Україна збільшила експорт сільськогосподарської і продовольчої продукції на зовнішні ринки у 20,12 рази, забезпечуючи щорічне позитивне сальдо. При цьому, за вказаний період питома вага аграрної продукції у структурі загальнодержавних обсягів експорту збільшилася від 9,4% до 34,3%, що справило суттєвий позитивний вплив на формування загальнодержавного торговельного балансу та стабільність національної грошової одиниці [2, 3] (табл. 1).

Таблиця 1

Експорт України в цілому та частка в ньому сільськогосподарської і продовольчої продукції, млн. дол США

Показник	Рік				Зростання обсягів 2021р. до 2000 р., разів
	2000	2010	2020	2021	
Загальні обсяги експорту продукції і послуг по державі	18227,5	63341,5	60579,3	80857,9	3,32
Обсяги експорту сільськогосподарської і продовольчої продукції	1377,1	9936,0	22179,4	27708,9	20,12
Частка експорту сільськогосподарської і продовольчої продукції у загальнодержавних обсягах експорту, %	9,4	19,3	45,1	34,3	4,97

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України[2]

Нині майже дві третини українського експорту припадає на постачання на світові ринки сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.

Аналіз географічної структури вітчизняного експорту аграрного продовольства свідчить про його орієнтацію на ринок Європейського Союзу. Починаючи з 2016 р., з початком функціонування зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, Україна швидкими темпами наближає вітчизняний аграрний сектор до ринкових засад функціонування, його адаптацію до Спільної аграрної політики ЄС, покращення якості харчових продуктів до рівня світових стандартів, що дозволило йому увійти до складу найбільших постачальників продукції на продовольчий ринок Європейського Союзу. У

2020 р. вітчизняний експорт до країн ЄС склав 6,5 млрд. дол. США, що становило 35% загальних обсягів експорту держави [2-4].

У 2021 році ЄС також був найбільшим партнером України, його частка у вітчизняному експорті становила 41%. У 2022р. найбільш експортованими товарами серед секторів залишалася аграрна та харчова продукція, що становило 63% від загального експорту товарів до ЄС на суму 27,9 млрд. дол. США [2,4].

Щороку Україна використовує встановлені «безмитні квоти з експорту до ЄС зернових, борошна, круп, меду, консервованих томатів, яблучного, виноградного і томатного соків, м'яса птиці, соняшникової та інших видів олії, спирту та інших видів продукції, додатково експортує значні обсяги понад встановлені квоти» [1, 5]. Євросоюз після початку повномасштабної війни Росії проти України тимчасово скасував імпорتنі мита та квоти на українську продукцію.

Географічно 63% вітчизняного експорту аграрної продукції у 2022р. припало на ЄС (27,9 млрд доларів). Серед держав-членів ЄС найбільше експорту аграрного продовольства спрямовувалося до Польщі (6,6 млрд доларів), Румунії (3,8 млрд доларів), Угорщини (2,27 млрд. доларів), Німеччини (2,23 млрд доларів), Італії (1,5 млрд доларів) та Іспанії (1,5 млрд доларів) [2, 4]. Реалізація аграрної та продовольчої продукції здійснювалась переважно через реалізацію Чорноморської зернової ініціативи та через постачання через сусідні країни – члени ЄС.

Основу вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції становлять зернові культури, жири й олії, насіння та плоди олійних культур.

Активізація експорту сільськогосподарської і продовольчої продукції України, стала важливим стимулом для нарощування темпів її виробництва. За даними державної статистики України, протягом 2010-2020 років ріст виробництва продукції сільського господарства у постійних цінах 2016 року склав 145,7%, а зростання експорту продукції сільського господарства і продовольчих товарів становило 222,6%, що складає співвідношення темпів у 1,5 рази, що можна віднести до певного позитиву [2].

Разом із тим, аналіз цінової політики, прогресування сировинної складової експорту аграрної продукції, недостатнє регулювання державою зовнішньоторговельної діяльності, процесів іноземного інвестування та інші негативні тенденції вимагають удосконалення державної політики щодо розвитку експорту.

Українським аграріям, що виходять на зовнішні ринки, потрібно враховувати національні вимоги щодо торгівлі, які діють в інших країнах

світу. Зокрема, дотримання специфічних стандартів якості, тарифних і нетарифних бар'єрів просування продукції, різноманітних правових норм, серед яких: податкове законодавство, наявність ринкових ризиків, у тому числі, інфляції, особливості валютного регулювання, вимог своєчасності та умов транспортування тощо. Ці та інші чинники, безумовно, потребують певних додаткових витрат, які впливають на кінцеву вартість і ціну товару [1, 3].

Для забезпечення рівномірного впливу вказаних чинників на учасників міжнародної торгівлі, уряди багатьох країн намагаються отримати згоду щодо формування міждержавних зон вільної торгівлі із застосуванням максимально однакових для обох сторін умов регулювання. Як приклад - дотримання всіма учасниками СОТ узгоджених єдиних для всіх учасників правил торговельних відносин, дотримання принципів, обсягів та напрямів внутрішньої державної підтримки національних учасників ринку та цілий ряд інших заходів глобального співробітництва. Це дозволяє формувати однакові та економічно обґрунтовані експортно-імпортні відносини між країнами.

На жаль, в Україні внаслідок недосконалості державного регулювання спостерігаються ситуативні цінові диспропорції, проблеми перевиробництва чи дефіциту на ринках окремих видів продовольчих товарів або сировини для відповідних галузей промисловості. Дослідження показують, що за останні роки щорічно експортується 50 - 75 % продукції, яка становить критичну масу вироблених в державі обсягів пшениці, кукурудзи, сої, ріпаку, меду, значні обсяги різних видів олій та інших жирів, цукру і цукровмістких продуктів, сирів, солі, спирту, алкогольних і безалкогольних напоїв та інших видів продукції [1, 5].

Негативною тенденцією у 2010-2022 рр. було зменшення у товарній структурі експорту та збільшення питомої ваги імпорту готових харчових продуктів, жирів та олій рослинного чи тваринного походження.

Аналіз тенденцій зміни структури експорту сільськогосподарської і продовольчої продукції, вказує на зменшення у 2020р., порівняно із 2010р. питомої ваги готових харчових продуктів, жирів та олій рослинного і тваринного походження майже в 1,5 рази, що підтверджує прогресування сировинного напрямку експорту, втрату доданої вартості через недостатню конкурентоспроможність вітчизняних готових харчових і перероблених продуктів на зовнішніх ринках, що є негативним явищем[1, 5].

Ці факти вказують на необхідність обмеження ринковими методами регулювання, сировинного спрямування експортної діяльності, особливого

сприяння експорту готових харчових продуктів із високою доданою вартістю.

Література

1. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Зовнішньоекономічна діяльність та результативність аграрного сектору економіки України / Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. // Економіка АПК. - 2021. - №4. - С. 6 - 17.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Пугачов М.І. Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами / Пугачов М.І. // Економіка АПК. - 2019. - №3. - С. 6 – 13.

4. Решитько Т.В. Розвиток міжнародних торговельних відносин аграрного сектору економіки України в контексті євроінтеграції. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 9(42). 2023. С. 117-124.

5. Решитько Т.В. Напрями зближення державної аграрної політики України із Спільною аграрною політикою Європейського Союзу. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 9(42). 2023. С.33-38.

Яворський К.А.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Корицька О. І.
к.е.н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІЙСЬКОВИХ ОБЛІГАЦІЙ

Військові облигації – інструмент підтримки держбюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів. Саме цей вид облигацій внутрішньої державної позики допомагає утримувати економіку України, ефективно забезпечує ресурси на військові витрати, саме на які держбюджету зараз і не вистачає.

Термін «військові облигації» виник у США на початку ХІХ століття. У 1812 році американський Конгрес ухвалив закон про залучення 11 млн доларів для фінансування війни з Великою Британією. Але тоді ці облигації міг купити не будь-хто, а лише обмежені кола фінансових еліт. Подібну систему держпозик уряд США використовував і в інших війнах, наприклад, під час конфлікту з Мексикою в 1846—1848 роках.

У 2020 році загальні світові військові витрати становили близько 1,981 трильйона доларів. Розміри військових витрат значно різняться в різних країнах, що, як правило, корелює з розміром країни та її військовими потребами [5].

Вторгнення росії в Україну стало основним чинником зростання витрат у 2022 році. Військові витрати в Європі за рік зросли на 13 %, що стало найбільшим річним приростом загальних європейських витрат в епоху після закінчення холодної війни. Це зростання значною мірою пояснюється значним збільшенням витрат росії і України, але багато інших європейських країн збільшили свої військові бюджети у 2022 році.

Шість країн з першої 15-ки: Франція, Німеччина, Японія, росія, Україна і Велика Британія – збільшили свій військовий тягар – тобто військові витрати як частку ВВП у 2022 році. На рівні 34 % ВВП у 2022 році, військовий тягар України був чи не найбільшим серед усіх країн світу. Загальні світові військові витрати у світі становлять 2,2 % світового валового внутрішнього продукту (ВВП) у 2022 (див. рис. 1).

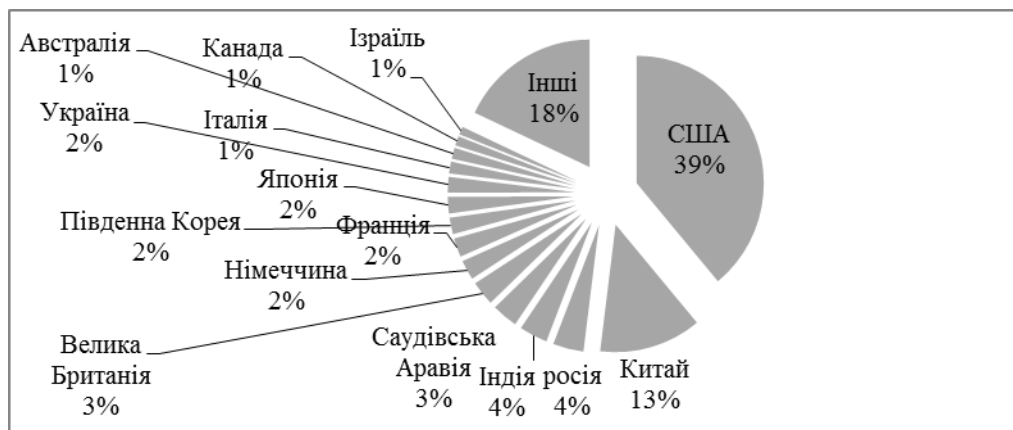

Рис. 2. Найбільші світові військові витрати у 2022 році
Джерело: згруповано та систематизовано автором за [6].

На 15 найбільших витрат у 2022 році разом припадало 82 % світових військових витрат, або \$1,842 трлн. Відбулися деякі помітні зміни в рейтингу серед 15 найбільших країн у період між 2021 і 2022 роками, які були значною мірою пов'язані з війною в Україні, яка розпочалася в лютому 2022 року. Росія, наприклад, збільшила свої витрати приблизно на 9,2 %, що дозволило їй переміститись з п'ятого на третє місце у світі за витратами у 2022 році, тоді як Україна вперше увійшла до топ-15 (на 11-му місці) після збільшення на 640% військових витрат [6]

Держава через Міністерство фінансів випускає облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) із терміном погашення від 1 місяця. Цінні папери на короткий термін менш дохідні (через менший відсоток). Обіг ОВДП в Україні відбувається лише в електронному вигляді. Для фізичних осіб дохід від ОВДП не оподатковується, для юридичних осіб оподатковується як пасивний дохід. Найбільш потужним каналом залучення приватних

інвестицій у державні цінні папери став застосунок «Дія». Купити військові ОВДП у «Дії» можна з жовтня 2022-го. Станом на квітень 2023-го року українці купили через застосунок 700 000 ОВДП. Факт підвищеного попиту на державні цінні папери підтверджують й інші учасники ринку. У 2022-му Укргазбанк як посередник продажу ОВДП у «Дії» продав військових ОВДП на 1,5 млрд грн, а за останні пів року – на 1,8 млрд грн. monobank за 2022-й і останні пів року продав 3,2 млн ОВДП: за минулий рік сума інвестицій склала 3 млрд грн [1].

Попит фізосіб на ОВДП поступово зростає з 2017 року. Тоді портфель уперше з 2012-го перевищив 1 млрд грн (1,5 млрд грн). Уже за рік українці інвестували в держпапери, ставка за якими тоді, як і зараз, коливалася між 15% і 20% річних, ще 4,7 млрд грн. Станом на кінець 2019-го обсяг портфелю ОВДП у власності фізосіб складав 9,8 млрд грн, 2020-го – 11,1 млрд грн. Напередодні початку повномашштабної війни сукупний портфель гривневих та валютних облігацій у громадян був 25,1 млрд грн станом на кінець грудня 2021 року. У перший воєнний рік динаміка збереглася, хоч і суттєво сповільнилася (протягом 2022-го портфель зріс до 30,2 млрд грн) (рис.2).

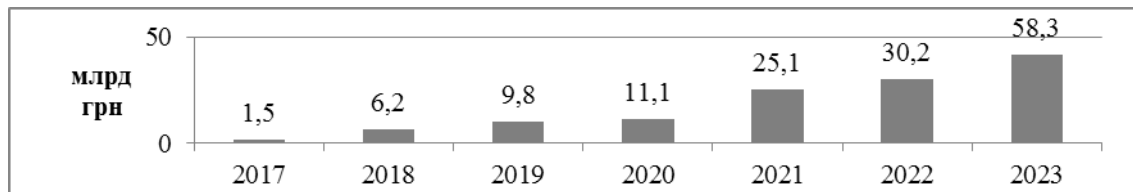

Рис. 2. Динаміка обсягів сукупного портфелю гривневих та валютних облігацій в еквіваленті станом на 1 жовтня 2023 року

Джерело: згруповано та систематизовано автором за [2, 3].

20 червня 2023 року Міністерство фінансів залучило 31,4 млрд грн (в еквіваленті) від розміщення ОВДП (табл. 1). Це рекордний аукціон від початку року. Причина – погашення старих облігацій, власники яких переінвестували кошти у нові папери Мінфіну. Власники оновлюють запаси погашених цінних паперів новими облігаціями. Різниця в тому, що погашені цінні папери мали купонну дохідність 11%, а нові, щойно випущені військові облігації – 18,5–19,75% річних .

Аукціони ОВДП. Державні облигації на 20.06.2023 року

Валюта	Період	Ставки	Залучено до державного бюджету
Гривня	1 рік	18,50%	10253 млн грн
	1,3 років	18,23%	721 млн грн
	1,6 років	19,30%	1404 млн грн
	2,7 років	19,75%	4654 млн грн
Долар США	9 місяців	4,80%	244 млн \$
Євро	1 рік	3,24%	136 млн €
		Всього в еквіваленті:	31405 млн грн

Джерело: згруповано та систематизовано автором за [2].

Тобто завдяки державним облигаціям станом на 20 червня 2023 року в державний бюджет України поступило понад 31405 млн грн. Однак на 1 жовтня 2023 року загальний портфель військових облигацій у власності фізичних та юридичних осіб становить 58,3 млрд грн в еквіваленті [3].

З погляду приватного інвестора, військові облигації є зараз одним із найпривабливіших інвестиційних вкладень, що підтверджує згрупований та систематизований автором SWOT-аналіз військових облигацій в Україні:

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Високі відсотки купонної дохідності, відносно попередніх років та інших видів інвестиційних вкладень. - Для фізичних осіб дохід від ОВДП не оподатковується.	- Довгий термін «замороження» коштів. - Для юридичних осіб оподатковується як пасивний дохід. - Виплата відсотків можлива не більше 2 разів на період.
Можливості	Загрози
- Підтримка державного бюджету та збройних сил. - Часткове або повне уникнення знецінення заощаджень через інфляцію.	- Ріст інфляції, знецінення валюти вкладених коштів. - Посилення економічної кризи.

Отже, проаналізувавши дані, можна виснувати, що військові облигації, оскільки спостерігається високий рівень приросту попиту на цей вид ОВДП, надають фінанси на військові витрати в Україні як до, так і під час війни з росією, цим самим забезпечує економічну безпеку України, однак наслідки наступних офіційних світових подій в розглянутій тематиці стануть об’єктом подальших досліджень.

Література

1. Інвестиції громадян в ОВДП зросли на 40% за пів року. Forbes Ukraine [URL] : <https://forbes.ua/money/investitsii-gromadyan-v-ovdp-zroForbes%20Ukrainesli-na-40-za->

pivroku-shcho-treba-znati-shchob-pravilno-kupiti-derzhavni-tsinni-papery-i-zarobiti-na-nikh-gid-forbes-16062023-14171 (дата звернення: 19.10.2023).

2. Мінфін розмістив військові облигації на рекордні 31,4 млрд грн. Forbes Ukraine [URL] : <https://forbes.ua/news/minfin-zaluchiv-rekordni-314-mlrd-viyskovikh-obligatsiy-u-chomu-prichina-takikh-obsyagiv-20062023-14315> (дата звернення: 19.10.2023).

3. З початку 2023 року уряд залучив від продажу ОВДП на аукціонах майже 400 млрд грн в еквіваленті, а загалом упродовж воєнного стану – понад 650 млрд грн. Національний Банк України [URL] : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/z-pochatku-2023-roku-uryad-zaluchiv-vid-prodaju-ovdp-na-auksionah-mayje-400-mlrd-grn-v-ekvivalenti-a-zagalom-uprodovj-voeyennogo-stanu---ponad-650-mlrd-grn> (дата звернення: 19.10.2023).

4. Post-war reconstruction of economy: case studies. KPMG in Ukraine [URL] : <https://kpmg.com/ua/en/home/insights/2022/12/post-war-reconstruction-of-economy-case-studies.html> (дата звернення: 19.10.2023).

5. Top 10 Countries with the Highest Military Expenditures (2020). World Population Review [URL] : <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/military-spending-by-country> (дата звернення: 19.10.2023).

6. TRENDS IN WORLD MILITARY EXPENDITURE. SIPRI Fact Sheet [URL] : https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-04/2304_fs_milex_2022.pdf

Наукове видання

Матеріали

**III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА АСИМЕТРИЧНІСТЬ
СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ
НЕСТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ
8 грудня 2023 р.**

**Підписано до друку 02.01.2024. Формат 60x84/16
Умовно. друк. арк. 9. Наклад 50 прим.**

Друк ТОВ «Поліграф-Сервіс»,
вул. Садова 88А, м. Кропивницький, 25009